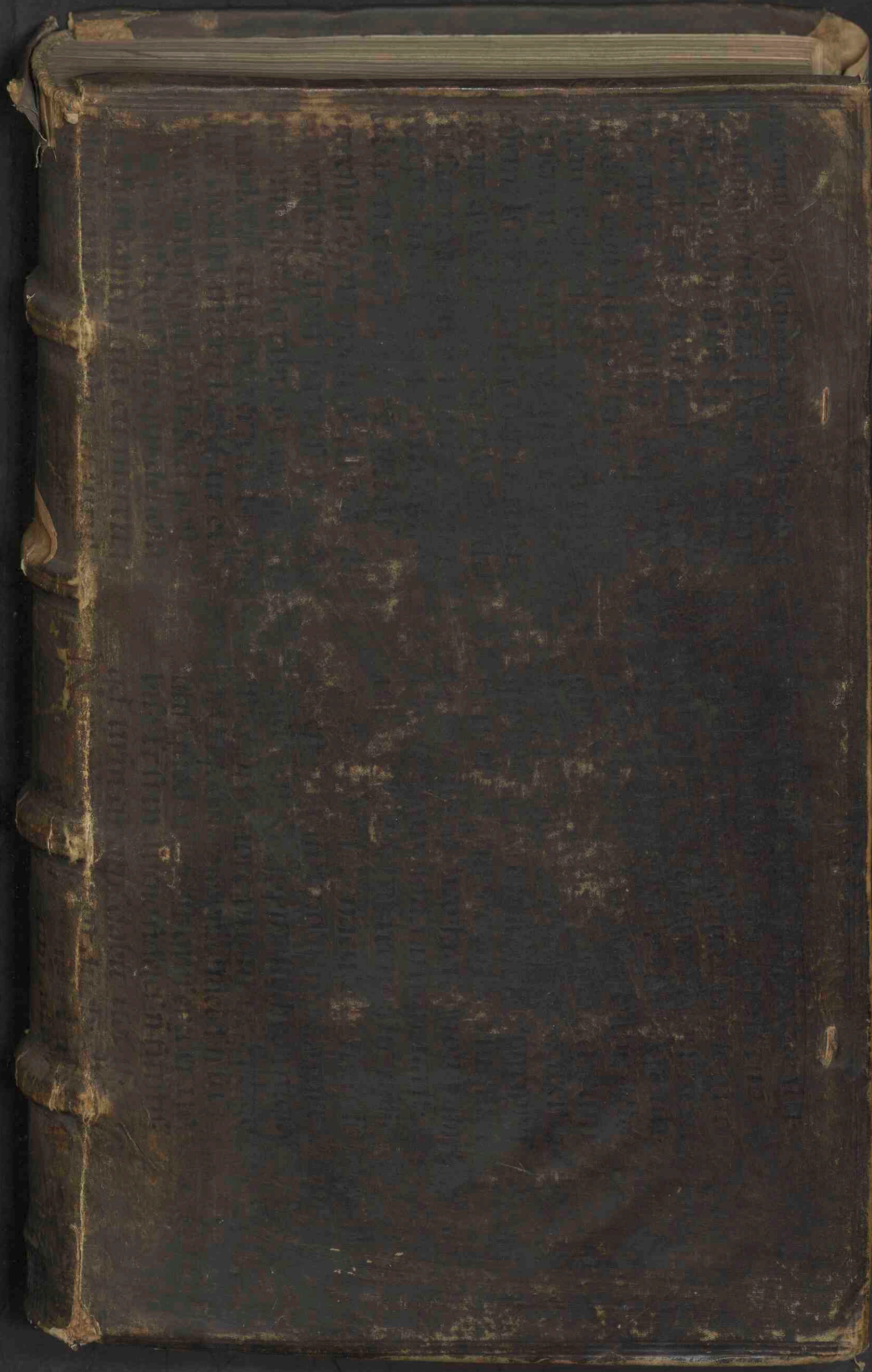

Rerum memorabilium, iam inde ab anno Domini MD ad annum fere LX in Rep. Christiana gestarum, libri quinque, : ex plerisque nostrorum temporum historiographis, praecipue autem D. Fontano theologo Parisiensi & Ioanne Sleidano collecti, cum diligenti annotatione eorum quae Sleidanus ex affectu potius quam veritatis studio conscripsisse depraehenditur.

<https://hdl.handle.net/1874/430015>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

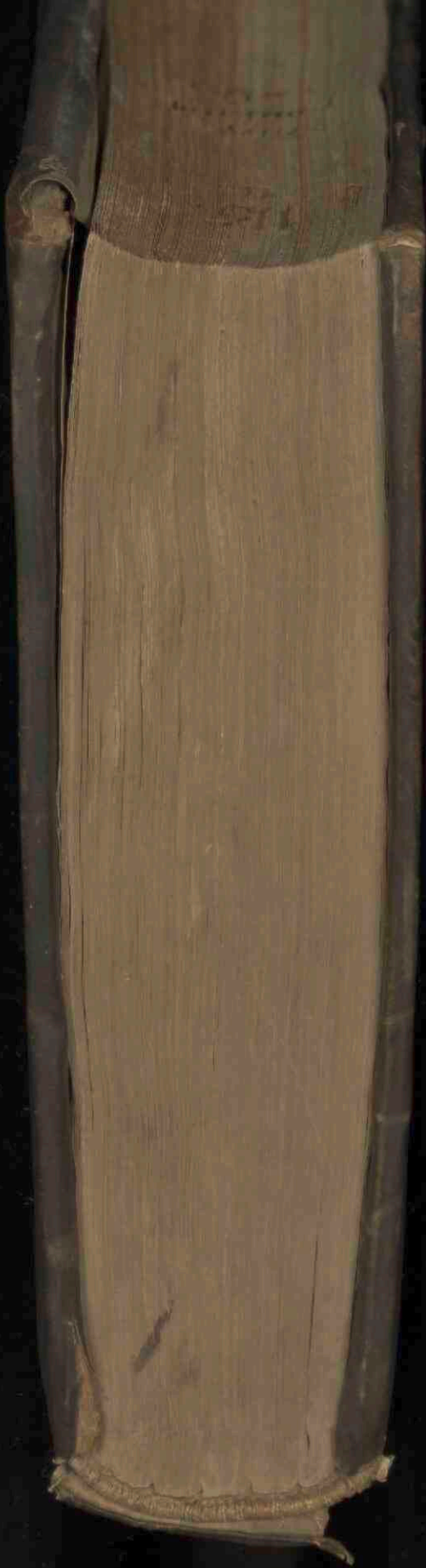
<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

H. fo.

104

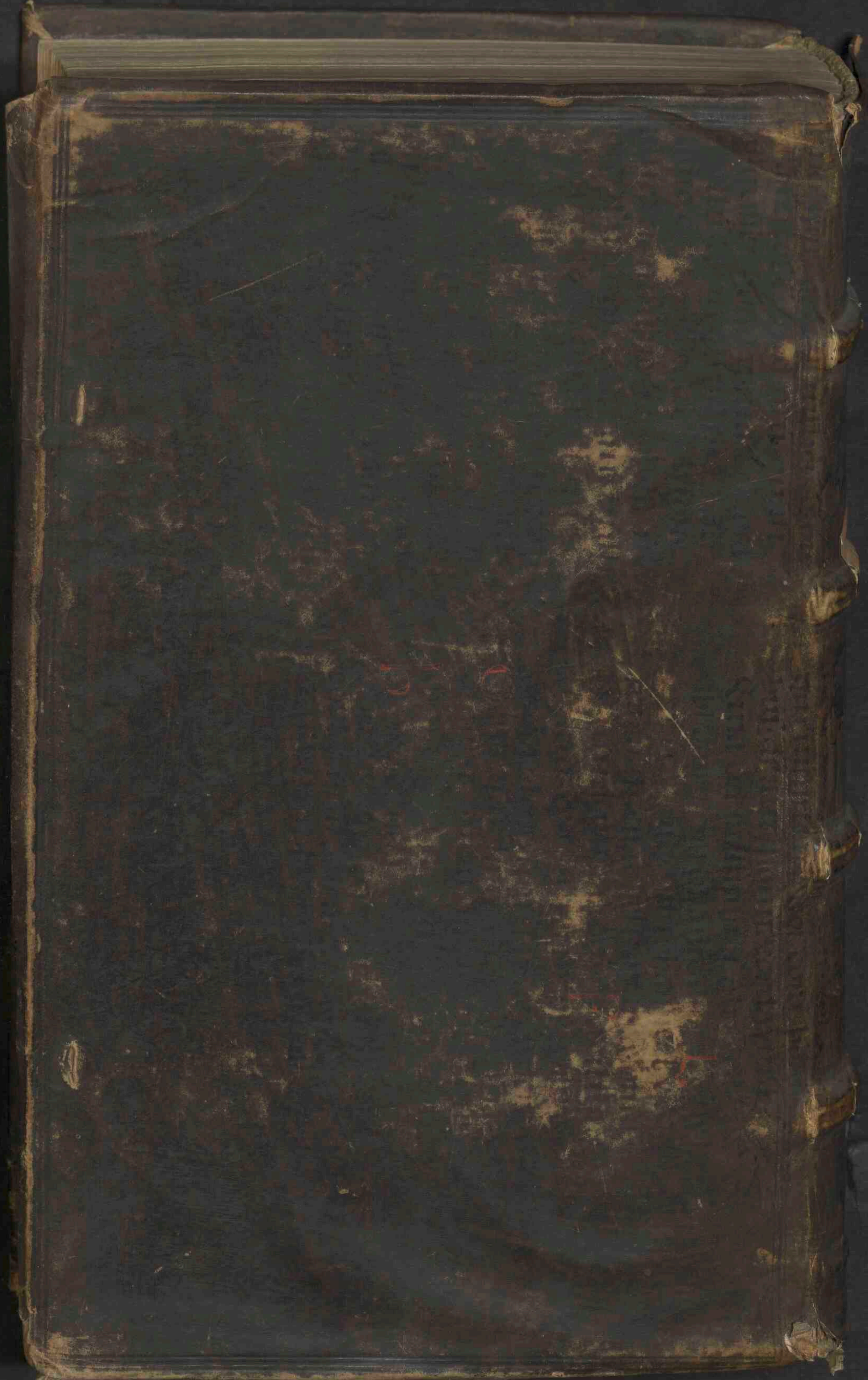

115.

u.

Henry
ponting
cochlog

ro secūdo erūt: ut p̄ singulos p̄fectus et honoēs
 ascēsiōes etiā et descēsiōes vel crescat alius vel
 decrescat: et s̄b̄ alia atq; alia p̄tāte. N̄tute p̄h̄s
 capatu d̄nācōe hat. **Q**ur magister ut tuis tecū
 verbis agam post quadringētos fere annos
 quietas et simplices latinorū mētes hoc doctē:
Qur nouas voces quas ab apl̄is nemo susce-
 pit. influēt̄ aurib; ingeis. **Q**ueso te ut p̄ arca
 romanis aurib;: p̄ arca fidei: q̄ apl̄i voce lau-
 data est. **Q**ur in mediū p̄fers q̄d̄ petrus et pau-
 lus ebere noluerūt: **D**iq; quo tu hęc scribēs
 nō usq; quo ego interpretar̄ ut doctes: s̄ usq;
 quo tu hęc ante quindēcam fere annos scribe-
 res: sine h̄is mūdus xp̄ianus fuit. **Q**uid enim
 tu modo doctes q̄d̄ et in futuro secūdo adhuc ascē-
 siones et descēsiōes fāt: et p̄h̄cāt aliquid. ali-
 qui decrescāt. **E**t ergo illud q̄d̄ dicit̄ in hoc secu-
 lo uita. vel adquiratur vel amittatur nō est verū.

saluatoris nō solū ea q̄ in terra sūt: s̄ etiā que
 in celis erāt purgasse p̄hibetur. **T**em q̄ p̄pter
 corpus humilitans. et corpus mortis. hoies h̄
 h̄i ire appellentur: ex eodē libro de eo capitulo
 ubi scriptū ē. eramus natura filii ire. sicut et ce-
 teri: post aliquāta. **N**olero inquit dicamus et
 se primū om̄es homines natura filios ire p̄pter
 corpus humilitans et corpus mortis: et q̄ ab
 a dolescentiā mens hominū apposita sit ad ma-
 liciā. **T**ē q̄ p̄ma sit anime factura et deinceps
 corporis plasmatio: ex eodē libro sub eodē ca-
 pitulo: post multa. **E**t diligēt̄ inquit obfua
 q̄ non dixerat ip̄ius figuracō sumus atq; plas-
 macō: sed ip̄ius factura sumus: plasmacō qui-
 dem origine de terre limo trahit: factura vero
 iuxta s̄litudinē et imaginē dei s̄p̄ sit exordiu:
 q̄d̄ in cetero octauo decimo psalmo simul po-
 sitū. diuersa significat. **M**anus me fecerūt me:

irridens o nr penitēs. si eō apūs manifeste nō

post seculum et iherosolimitis. **D**onū aut bonicia
anord. habet. et iōe reddidit.

N° 13. R.

N. 91. A.

RERVM

Memorabilium, iam inde ab anno Domini
M. D. ad annum ferè LX. in Rep.
Christiana gestarum,

LIBRI QVINQVE:

EX PLERISQVE NOSTRORVM

*temporum historiographis, præcipue autem D. Fontano
Theologo Parisiensi, & Ioanne Sleidano collecti:*

CVM DILIGENTI ANNOTATIONE EORVM,

*quæ Sleidanus ex affectu potius, quam veritatis studio
conscripsisse deprehenditur.*

*Senney deoio
gammula scripsi*

INTERPRETE F. ROVERO PONTANO,
Carmelita, Sacræ Theologiæ Baccalaureo;

OBSEQVIVM AMICOS, VERI
TAS ODIVM PARIT.

Domine Burchard

COLONIAE

*Apud Iasparem Gemepæum, Cum Gratia
& Privilegio Cas. Matæ.*

M. D. LIX.

CLARISSIMO

 Prudentissimoque Viro ac Domino,
 Viglio Zuichemo, arcani Regi-
 que Consilii Præsidi integerrimo,
 F. Rouærus Pontanus,
 S. D. P.

Per a pretium facturus uideor (æquissime Curia Præsides) si cum primis enitar causam nostri propositi, & suscepti laboris exponere ne quid in cassum aut temere, a me confectum intelligas. Nam insani cerebri est frustra niti, nulla sibi ratione aut deniq; certo sine præfixo, quû sit prudentis, nihil sine causa tentare, nihil absq; consilio gerere, nihil auspiciari uel admittere quod non sit utile, & honestati maxime coniunctum. Igitur quum animaduertirem eos de republica bene fuisse meritos, qui res gestas candidè uerissimeq; descripserunt, iamq; prodijisse nonnullos, qui simile quiddam forsitan spectasse uidentur, at parum probe, non indignum fore existimabam. si horas, quibus a lectionibus feriarer, hystorica ueritati applicarem, quod illorû scripta, plus in calliditatem & maledicentiam quandam obstinatam, Leclorem incitent, quam simplicitatem ac pietatem, quæ sane uirtutes duæ, ut maxime Religioni Christiana profunt, ita uicissim oppositæ illæ, obsunt maxime. Non quod eorum gloria & meritis quicquã detraham hæc dico, quin potius uerum hystoriographum, parum sincero præfero, qualis esse potest, qui priuatis indulget affectibus, qui amaro quodam zelo laborat, qui dentata in eos utitur charta, qui alioqui optime de Republica Christiana promeriti uidentur, qui deniq; a ueritate, non modo non ignorans defleclit, imo uero conspectam dissimulat, irradiantem obnubilat, oblata parcit, quum tamen ipsius usus sit longe dignissimus, abusus turpissimus. Parum itaq; sincerum hystoriographum dico, ut ineptum aliquem & imperitum artificem dicere uulgus cum schola cõsueuit. Sed quum is demum imperitus sit artifex, qui sine neglecto propter quem omnia facere (quæ sua sunt artis) deberet,

A ij alio

EPISTOLA

alio deuegit, uel ad sinistram, profecto uix æquus erit historiogra-
 phus, qui non solum ueritatem inuolueris quibusdam adumbrat,
 quod poetarum esse solet, uerum etiam studiosè celat. & præterit.
 Nam hoc discriminis esse inter Poesim & Historiam manifestū est,
 quod Poesis ipsa pictis sua licentia uerbis, quasi coloribus, animum
 hominis demulceat, cæterum Historia, quo purior & illustrior est, eo
 breuitate dulcius nihil habet, nihil ueritate charius, nihil fraude &
 garrulitate mordacitateq; indignius. Quæ etiam legibus suis certissi-
 mis constat, extra quas diuagari non uult, sed in ijs arctissime religio-
 sissimeq; uersari, consistereq; quarum prima dictante Cicerone 2. de
 Oratore huiusmodi est: Ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid ue-
 ri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit, in scribendo, ne qua simultas
 tis. Sane qui hanc legem, utpote primâ potissimamq; prætergreditur,
 quo iure quoue merito historiographus censëbitur? Verum ut ingenue
 fatear, hodie quorundam uanum prorsus & parum exactum iudicium,
 imo & corruptum facit, ut cum uera pro falsis, falsaq; pro ueris liben-
 ter in animum suum admittant, hoc modo inquam gratia magis, priuatisq;
 afflati fauoribus, plus aliquid ijs tribuunt concedantq; quam par-
 sit. Nimirum annis superioribus cuiusdam de statu religionis & Reipublicæ
 Carolo quinto Casare commentaria in lucem edita sunt, quæ
 sane promiscue quiq; tam auide tamq; religiose colunt, & obseruant,
 non aliter quàm paradoxa, non secus suspiciunt atq; oracula cælitus pro-
 bata, deniq; non minus exosculantur, quam si uerissima sint omnia illa
 tanquam Sibillarum folia. Atqui uero hos errare constat ex eo, quod
 author Ioannes Sleidanus ueritati parcens, plerumq; falso narrat quæ-
 dam, aut dicta, aut scripta, aut procusa, aut deniq; gesta fuisse, quæ mi-
 nime tamen sunt, & nonnunquam, expatiens, Satyricas potius & Græ-
 cas historias imitari uideatur, quibus non integram per omnia singula
 ue fidem habendam esse ueteres latini existimarunt. Quemadmodum
 apud Iuuenalem Satyra 10. occurrit: Et quicquid Græcia mendax
 studet in Hystoria. Nam eos tanta in dictandis hystorijs, fingendi li-
 centia abusos fuisse creditur, ut uere dixerit Quintilianus, Græcis
 hystoricis plerumq; Poeticæ similem esse licentiam. Porro quæ dico fa-
 tentur omnes docti pariter & pij, testatur uicissim multorū etiam se-
 clariorum conscientia latens, & suorum, Sleidani uidelicet commenta-
 riorum lectione deprauata, & ab ea ipsa religione (quam per Apo-
 stolorū manus traditā nostri maiores uiri religiosissimi acceperunt)
 prohdolor auersa & abalienata mens, Omittā hic dicere quæ latius
in nostra

Lex et uirtus
 hystoriae po-
 etisima.
 Cicero 2. de
 Oratore.

DEDICATORIA.

in nostra hac historia explicantur & probantur, quantum scilicet aũ-
 thor ille Luthero here siarchæ nostri seculi primo tribuat, quantũ pro-
 pugnantibus Apostolicæ seu Christianæ religionis derogat, quantũ
 nomen ac titulum Protestantium exornet atq; extollat, quo tamen nul-
 lus fere est inter Christianos iniquior & arrogantior, quantũ deniq;
 negocium Ordinesq; Catholicorum & Ecclesiasticorum obscuret
 derideatq; Protestantium autem illustret ac prædicet, quãq; acerbe
 traducat probos quosq; & taxet. Tacebo quid genere ingenioq; clari
 nobilesq; uiri tum in Gallijs tum in nostra Germania de Sleidano illo
 sentiant, quiq; lepido scommate iactant, Sleidanum uere, sed Poëta,
 hoc est mendose ac uane scripsisse. Verum esto, historiographus habe-
 tur, modo tamen nec legatur nec credatur a simplicioribus & nondum
 sanius edoctis adolescentibus, quos facillime infici contingit, & hallu-
 cinari, quorum palato plus sapit eloquentia, quam ueritas, quibus ma-
 gis cordi est callida uasfricies, quam simplex candidaq; uirtutis & reli-
 gionis auitæ reuerentia. Nam ut uerum fatear & expertus dicam: Re-
 periuntur non nulli non modo adolentes, imo uero, uiri ciues, qui opi-
 nionem suam (quam ex illis hausere commentarijs) defendere dictis
 Sleidani conantur. Hinc factum est ut doctissimi probissimiq; uiri reli-
 gionis pietatisq; Christianæ zelo flagrantes, illius improbitatem per-
 testi detestarentur, scriptis aut etiam editis libris reprehendere cogita-
 rent. Quorum nonnulli quod animo conceperant, ipsa re præstiterunt.
 Ex quibus est Theologus quidam Parisinus Fontanus appellatus, qui
 Historiam Catholicam nostri temporis Gallico sermone conscriptã
 prælo commisit, ediditq; regio donatam priuilegio. Quæ cum plerisq;
 in locis mendacia Sleidani detegeret, oblata mihi fuit, ut cum illius
 idiomatis aliqualem peritiã haberem, quædam latine pro meo modu-
 lo redderem. Dabat enim operam Honestus & Christianæ pietatis
 obseruantissimus, Iaspas Gennepeus, Ciuis & Typographus Colo-
niensis, adendæ historiæ, in qua ipsissimam ueritatem rerum gestarum
ordine repetere decreuerat, confutatis Sleidani erroribus, cupiens
hoc modo Reipublicæ Christianæ prodesse & gratificari. In huius
 itaq; uiri gratiam (licet alioqui quotidianis lectionibus & priuatis
 studijs uehementer occupatus) paginas aliquot latinitati donauit, nihil
 adhuc de æditione suspicatus. Visum tãdem fuit Typographo ea quæ
 magna celeritate raptim & ex tempore transtuleram prælo commit-
 tere. Quod equidem Deo, & eodem ipso librario teste ægerrime ad-

EPISTOLA

missi, indignum ratus si mea hac rapsodia stilo & oratione humiliora
 typis euulgentur, ac proponantur, potissimum in hac tam celebri aca-
 demia: Deinde etiam hoc tempore quo aureum plane est seculū, si splen-
 dorem ac puritatem Romani sermonis spectare uelimus, quando nihil
 gratum esse solet nisi quod Tullianum aut simile dicendi flumen, coz-
 piamq; ornatum ac uim contineat. Et quum ob inopiam temporis non
 posset integrum absolui uolumen, unus tantum Tomus, in nudinis pro-
 diit, tanquam alium ad proximas transmissurus. Interea comperi oia
 nia fere (paucis admodum exceptis) quæ Theologus historiae nostræ
 author denarraret, ex Cochleio de actis Lutheri de prompta esse, deins-
 de uero eundem fato uidelicet interceptum non ultra annum Quadrage-
 simum suam texisse historiam. Idcirco ab inceptis mihi desistendum fo-
 re putauī. Cæterum quo possem aliunde lectori pio & candido satisfac-
 cere, datamq; fidem soluere, historiam auctore Gennepao Germanice
 editam, uertere coactus fui, cuius etiam hortatu & impulsu, hoc quic-
 quid est laboris humeris meis impositi, suscepi & exhibui. Nam nec
 indignum nec inutile uidebatur, ut latinitati siue per me siue per alium
 (quem profecto tum quod laboriosum esset & maximam pareret diffi-
 cultatem uberem illam idiomatis Germanici facundiam, per omnia la-
 tino eloquio explicare, tum quod historiae dignitas atq; maiestas ora-
 tionem exigat doctiorem, uenustiore, clarioremq; desiderantissime
 optabam) restitueretur. Nam præterquam quod illa, res memoratu
 dignissimas ad uiuum exprimat, penicillo ut ita dicam ueritatis tena-
 cissimo, insuper etiam ad Christianæ religionis imitationem, obser-
 uationemq; imo & dilectionem inflammat, quam non obscure Sleida-
 nus labefactare atq; conuellere uidetur, ut non tam historiam quã com-
 munem Dicoeologiam siue Apologiam Ecclesiæ Christi & Prin-
 cipum merito dixeris. Quinetiam speculum rerum agendarum, in quo
 prudens Irenarcha, id est, qui ad tollenda dissidia, & pacandos serenan-
 dosq; animos, præficitur, contemplari perspicereq; potest, quo consilio
 atq; progressu id agere debeat. Vt pote si de religionis negotio dubita-
 tio inciderit, mox uelut e specula (quod aiunt) deprehendet, quam pru-
 denter & grauiter in eo sit uersandum, quam nõ debeat quibusuis, nem-
 pe neophytis & prophanis acquirere, si in Republica seditionem obs-
 oriri contingat, non decerunt illic imagines & exempla quæ accuratissi-
 sime optimaq; fide inibi demonstrata descriptaq; uidere licet, ut ne
 Archimedes quidem potuisset melius lepidiusq; depingere. Et quod
 horum omnium est caput, in hac nostra historia tanquam in tabula cera-
 nere

Vid. de ista
 historia
 Evangelium

DEDICATORIA.

nere quisq; potest, quanta prouidentia uniuersum hunc mundum, maxi-
 me uero Ecclesiam suam Deus Opt. Max. gubernet, atq; conseruet,
 quippe qui tales perpetuo protectores Principes, Egumenos & Hype-
 rethas, hoc est antesignanos & praesides suam donet Ecclesiam, ut etiã
 quum maxime uideatur succumbere occidereq; periculis ac armis un-
 diq; circumstantibus & ex aduerso spirantibus, non modo tamẽ non suc-
 cumbat occidatq; imo uero quomodo tanquam aurora rutilans consura-
 gat, & eleuetur confusis dissipatisq; malorum nebulis & discriminibus.
 Nempe post natum Lutherum Ecclesia Christianitatis obscurata
 monstrorum tenebris, tot obruta & impugnata machinis, uiribusq;
 fuit, ut proposita saltem eorum periculorum forma, magis admirari
 quam expendere & scrutari quisq; debeat. Siquidem Ecclesiae status
 deformior & languidior, ut apparebat, effectus, a Sanctissimis Pon-
 tificibus, Inuictissimis Imperatoribus, Principibus & doctoribus redi-
 integratus & cõstabilitus fuit. Quis enim dum legit nõ miretur Maxi-
 miliani Caesaris grauitatem atq; constantiam qua Luthericam pri-
 mus temeritatem compe scuit, quis non suspiciat Caroli Quinti, nepo-
 tis sui religionem? fidem? pietatem? candorem? fortitudinem? patien-
 tiam? Quis prudentiam deniq; ac zelum religiosissimum, Ferdinandi
 Caesaris fratris sui non admiretur, quibus ille praeditus immortalitas
 cum Ecclesiae sponso Christo Iesu iam tutissimam est adeptus,
 hic uero etiam nũ eadẽ haud dubie dignus & donandus ab eo qui dixit,
 Vos estis qui permansistis mecum in temptationibus, & ego dispono
 uobis sicut disposuit mihi pater meus regnum. Nam in his uiris Prin-
 cipibus singularis prouidentia ipsius Dei ad miraculum usq; relucet,
 quorum conatibus aspirante caelesti numine Ecclesia Christi governa-
 tur, moderaturq;. Ceteros ne prolixior sim, praeterire cogor Pontifi-
 ces ac Heroes, qui sua solertia, ac sapientia Ecclesiae passim ruina-
 minanti, non modo res seu facultates suas imo corpora uitamq; summũ
 nimirum praecium & pignus impenderunt. Verum enim uero ne iustam
 epistolae rationem ac regulam non obseruasse uidear, ad tuam Prudena-
 tiam conuerto. Igitur quicquid hac in historia praestitum est a me, hoc
 qualecunq; est tuo nomine diuulgandũ esse existimaui. ppter ea q; si more
 maiorũ libelli nostri aut patromũ adoptat, aut (ut ait M. Tull.) quasi
 munusculũ leuidensã mittuntur, hic neq; patrociniũ fidelius q; tuũ, neq;
 uirũ digniorẽ, cui generis huius munuscula adferantur, inuenire posset.
 Nemine q; scia reperiet, cui magis nota sint atq; pspicua, quae in utraq;
 Germania religionis ergo inter Principes gesta fuere, et q; magis a falsis
A iij narra

EPISTOLA

narratoibus, fidei ac religionis nostrae cõtaminatoribus abhorreat. Si querit uirum mansuetum, mitem, molestiarum patientem qui nulli noceat, utilitati communi deseruiat, uix dum occurrit quem nomine comitatis, clementiae, benignitatisq; tibi praeferre debeat. Si tractari cupit ab eo cui uis est innata iuris, qui ius & aequitatem, uincula nempe ciuitatis & Reipublicae, obseruat, nullum cognoui (me diu ament) cui natura sit ad aequum bonumq; propensior, callido uersutoq; iuri magis inimica. Si Macænatem desiderat, uix aliquẽ scio, qui maiore studio literatos omnes excipiat, promoueatq; qui ad beneficentiam liberalitatemq; plus sit propensus, qui deniq; ab amore diuitiarum angustum animum paruumq; occupante, remotior existat. Hoc proinde munusculum si non meo labore ac certe rerum gestarum ueritate commendatum feci, ut in tuo nomine mihi perpetuo obseruando, appareret. Quod autem uel tertiam tuarum Laudum partem leuiter obiterq; attigerim, ne tua frons pudoris ingenui plena, ne summa tua uerecundia moleste ferat. Nullus impedimento esse debet nec potest, quo minus uirtus, honestasque laudetur. Mihi sane non iniuria uitio daretur, si quem tot amplissimi doctissimiq; laude ferunt, ego pene solus ac infimus, tuus inquam alumnus, occasione data silentio praeteream. Sed enim scio & certo scio, non defucuros, qui librum hunc non respondere tuae Excellentiae, nec par esse meritis putauerint, quod stilo parum grato & elegantissimo, imo plerisq; in locis obscuro, incondito & inamano conscriptus appareat. Praeterea indignum esse ut hic neglecto Sleidano, manibus nostra teratur historia. Equidem fateor, nam dum primum Epistolae dedicandae rationem haberem, tuaeq; in me munificentiae memor essem, dubius animi & anxius multum deliberare mecum coepi, quod non ignorem tuam Excellentiam ab incunte aetate tam studiose eloquentiam & dicendi lumen excoluisse. Quod praeterquam multis id argumentis omnino persuasum habeam, etiam uolumina tuo studio ante multos annos modernis ac posteris candidatis Iuris dedicata, testantur. Insuper hoc ipsum mihi compertum est, ex epistola Herueti, quae per Frobenianum typum in frontispicio tomi primi operum Ciceronis post indicem edita est, in qua praeter cetera ad D. Heldum Caesarem Maie. tunc Proconsulem tibi familiariter, notum uirum sane consultissimum, sic scribit: Misit autem ad nos ex Patauro Viglius Zuichemus Phrisius, sylvam quandam uariae lectionis, in eas epistolas, ex qua nos non dubitauimus nonnullam quae nobis ^{uoluit} sunt uisa, ueluti postliminio redeuntia, in textum recipere.

Verum

DEDICATORIA.

Verum ij qui tale quippiam dicturi sunt, cogitent quid laboris habeant uerbatim alicuius opus interpretari. Licet enim margines authorum aliquot nomina contineant, qui Latine scripserunt, non tamen ob inopiam librorum, eorum uerbis uti licuit, sed quemadmodum memoratus typographus in Germanico exemplari bona fide collegerat, ita quoque prout potui latine reddere studui. Et quod reipsa apud me compert, facilius quicquam & clarius sermone latino componeremus, quod ex sententia propria profectum, quodue ingenio proprio partum esset, quam certe ad alterius cuiusdam praescriptum. Deinde quod ad Sleidanum attinet, amplius forte dicam, & tribuam, quod Cicero in Oratione ꝑ Lucio Flacco Graecis tribuit. Igitur tribuo illi literas, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingenij acumen, dicendi copiam, denique si quae alia sibi sumit, non repugno: testimoniorum religionem & fidem haud parum iste coluit. Proinde tuam optime Mecenas Prudentiam iterum iterumque per Christum obnixè precatam desidero, ut hanc nostram oppellam boni aequique consulere digneris, susque deque ferre si alicubi huiusmodi sententia, dictio inuersa, obscura oratio, neglectum aliquod uerbum (ut fieri consuevit in primis editionibus) denique necdum plene recognitum ac indice suo destitutum, tuum longe emunctissimum Iudicium depræhenderit. Hoc enim modo fiet ut me ad studia ulteriora inflammes.

Deus Optimus Max. tuam nobis Excellentiam corpore animoque incolumen semperque florentem conseruet. Vale, tuaeque me fidei & patrocinio commendatum benigne suscipe.

F. Rouerus Pontanus, Carmelita
Bruxellensis, tui nominis obseruan-
tissimus & obsequentissimus. Præ
die calendas Septembris ex nostro
musæo Agrippinen.

1559

REVERENDISSIMO
 in Christo Patri, ac Illustrissimo Principi
ET DOMINO, D. IOANNI GEBHAR-
DO, S. COLONIENSIS ECCLESIAE AR-
 chiepiscopo Electo, Principi Electori, necnon Angariae &
 Vuestphaliae Duci, Sacri Romani Imperij, per Ita-
 liam Archicancellario. &c. Domino
 suo Clementissimo.

*V*erioribus annis Reuerēdissime Princeps, Cle-
 mentissime Domine, uolumen quoddam historicum
 authore Ioanne Sleidano in lucem prodijt, Latino
 & uernaculo ideomite conuersum. Quod sane quā
 plurimos suo specioso titulo sic pellexit, induxit &
 attraxit, ut ij magno cum desiderio & uoluptate, il-
 lud legerent & euoluerent. Erat enim hic titulus: *Vera & perfecta*
narratio omnium rerum sub Carolo V. gestarum &c. Sed cum illud
 passim a doctis pariter & indoctis tereretur, intellexi tandem a *Vir-*
is sane non obscuris, nec uulgariter doctis, Sleidanū in plurimis hal-
 lucinari, & a ueritatis scopo (quem per omnia sibi ppositum habuis-
 se debebat, ut saltem uerus haberetur hystoriographus) sapius defle-
 tere & euagari, nec sophistice modo, aut etiam ex priuato & peruer-
 so mentis affectu, quin etiam infideliter plane, res ipsas in negotio re-
 ligionis gestas describere. Nā Reuerēd. Dominus Eberhardus Bil-
 licus, Carmelitarū Prouincialis, qui & ipsemet Colloquijs pro Reli-
 gione, & Concilio deniq; Tridentino habitis coram interfuit, fraudis
 impatiens & ueritatis amans, infidèle Sleidani studiū atq; propositū
 suis depingere coloribus coeperat, & ueritatis obieclo clypeo, falsitatem
 scripto taxare. At ubi Deus omnipotens eundem foelicis memo-
 ria D. Eberhardum, ex hoc calamitatum & angustiarum pelago ad
 aeternam euocauit foelicitatē, non defuere candidi ac pij uiri, qui Re-
 uerendum doctissimumq; Virum D. Ioannem Gropperum, utriusq; ius-
 ris Doctorem ingenuum, deprecarentur, ut Religionem Catholicam
 defendat, eisq; qui Sleidani commentarios pro rebus uere gestis lege-
 rent, ipsissimam ueritatem insinuet: siquidē & ipse colloquijs & Tri-
 dentino Concilio interfuerat. Hic igitur uotis ipsorum responsurus,
 nunciabatur Sleidanum obijisse. Quamobrem ab incepto desistit, asse-
 rens

a. m. d. n. i. o.
 i. o. h. e. a. t.

DEDICATORIA.

rens, indignū sibi uideri cū laruis umbrisq; luculari. Interea uero quū Sleidanū prologū, seu potius Epistolam nuncupatoriā sedulo perlegerem, ad hanc protinus sententiā satis utiq; comprā, pedem repressi, ubi ait, Historiā nihil magis decet q̄ ueritas atq; candor. Verū quū deinceps ipsius uolumen nō oscitanter euoluerē. & in eū potissime locū incidissem, ubi narrat seriem actorū inter Archiepiscopū Hermannū, et Clerū tam primariū q̄ secundariū, simulac Vniuersitatē Colonien. reuera cōperi Sleidanū longissime a recto ueritatis tramite discedere, et inter scribendū nō solū priuatis affectibus seu etiā similitate quā dā laborasse, quin etiā imponere, et calūniari. Nā quæ tunc gesta sint, neutiq; me latent. Et si quando præterire nō potest, quin aliquid de Carolo Casare inuicissimo, uel de Catholica religione bene dicat, hoc ipsum tam obscure facit, ut a paucis intelligi queat. Aut sane si clarius exprimere cogitur, addit, ut fertur. Et licet Confessionē Augustanā multis passibus Catholica Religioni præferat, nihilo certe minus, facillime ex uerbis suis colligi potest, q̄ religioni parū aut nullo peritus modo faueat, ex quo Augustana Cōfessionis p̄inde fere ac religionis Catholicae seclatores seu imitatores magis pie & Christiane de Sacramēto Altaris diuinissimo q̄ Sleidanus ipse, sentiāt. Nā quoties illius sacrosancti mysterij, q̄ in altari peragitur mentionē facit, id appellat panem azymū. At hac q̄ infideliter ea quæ ad Catholicorū partes maxime spectant intricet, et circumagitet, nō tantū uiuis adhuc testibus, qui multo aliter rem geri uiderunt, uerum etiā plerisq; scriptoribus cōprobari potest, quicissim longe secius & quidem fidelius sua referunt, q̄ Sleidanus ille. Fateor equidem uerū esse cū lemuribus, aut (ut ita dicam) manibus, omnino uel temere dimicari nō debere, uerū quia huiusmodi laruis ipsum uulgus periculis distenditur, eidēq; mendacia pro ueris inferuntur & inculcantur, nec indignū nec iniquū uidetur, si hac ex parte quisq; se tueatur, q̄ potest, præsertim quū etiam Sleidanū minime pudeat, nedū mortuos, uerū etiā diuos, quita cū Christo p̄suuntur aeterna, p̄uiribus calūnari, & summū Dei sacerdotem, diuino tā licet iudicio subiectū, tā ignominiose ad cōmunem rudēq; popullū deferre & traducere nō ueretur. Eo nimirū in loco ubi Pauli 3. describit obitū, Iesu Siraci doctrinā turpiter prætergreditur. Ut autē istiusmodi piaculū atq; flagitiū palliaret, ait, Italū quendā Bernardinū Ochinū, aut horē et testē huius rei existere. Licet q̄ forte quidā Italus uindicādi libidine stimulatus, inauditū illud crimen & scelus excogitarit, Sleidanus, tamē si qd pectoris & euāgelici salis habuisset, utique nō debuisset ut quondā maleferiatus et execratus ille Cham, patris pudorē toti reuelasse mūdo, maxime uero quū credibile nō sit mortaliū aliquem

EPISTOLA

aliquem tam impium uiuere, qui tale flagitium (quale nobis refert Sleidanus) patrarit, & non sit a Deo subito correptus & sideratus sit & interfectus. His & alijs crassissimis & perniciosissimis sane erroribus, in quibus Sleidanus ipse nimium suis affectibus indulget, commotus & coactus sum, paucis ea quæ manifeste uerissimeq; gesta sunt, quæ ipse partim apud fide dignissimos legi historiographos, & meis oculis uidi, auribusq; hausi, partim etiam quæ ex bonorum amicorum communicatis scriptis assequi potui, hac Epitome nostra (in qua quidem obiter res gestæ ab anno Domini 1500. ad annum usq; 59. narrantur) describere, ac typo euulgare: si forte (quod futurum spero) quispian istarum rerum certior ad plenum effectus, hinc excitetur ad tuendam ueritatem, & errorum Sleidanum illū conuincere studeat. Quamquam uero quorundam haud dubie indignationem & maleuolentiam, mihi sim hoc meo studio atq; labore conciliaturus, tamen hic me solatur commune prouerbium, quo uulgo dicitur, Licet ueritas odio sit, tamē ad extremum ipsa perpetuo uincit. Adhæc etiam quantū attinet ad meam præsentem operā, non mediocriter me in medio quasi constitutū illorū liuore recreat propria consciētia, quæ testatur, quod nihil aliud intendam, quam pro meo modulo Dei gloriam promouere, & Catholica Religionis utilitatem & conseruationē asserere. Quum proinde Reuerendiss. Princeps Elector, Gratosissime Domine, Tuæ Clementiæ indubie gratum futurum sit, quicquid ad assertionem Catholice religionis aliquo modo facit, a quocunq; id etiā sit profectū, deinde quū in tua Diocesi (quā T. C. Deus omnipotēs administrandā moderandāq; tradidit) plurimi q; etiā metuendū est, Sleidani scriptis, cōtra uerā, Catholicā, Christianā, authenticā et, antiquitū cū maxima laude traditā neceptāq; aliquo offendiculo impugnari, & ad sinistra quandā suspiciōnē rapi & præcipitari possint, hoc in uolumine satis clare efficaciterq; demonstraui, Sleidani scriptū, non esse Euangelium, uel tanq̄ Euāgelio credendū, maxime cū in rebus adeo manifestis (ut etiā in margine nostri uoluminis annotatū est) q̄ uel inter Casares & Reges & cōmunes pariter Imperij ordines clanculū & secreto gesta sunt, hāc lucinetur & oberret. Hoc igitur studiū & qualencūq; laborē, deniq; quicquid inde boni potest oriri, T. C. (quā Deus suæ Ecclesiæ in p̄spe ro statu conseruet) humillime dedicatū iri nuncupatumq; desidero, obnixius orans atq; obtestans T. C. quatenus animi mei sententiā ac uotum, nec non & laborē, pro ingenita benignitate, gratiose suscipias.

Datum ex nostra typographia, die 9. Martij, Anno 1559.

Tuæ Clementiæ obsequentiſſimus Iaspas
Gennepaus, Ciuis Colonienſis.

RERVM MEMORA-

BILIVM QVAE AB ANNO DOMINI M. D.
AD ANNUM VSQVE LIX. IN REPUBLICA CHRISTIANA
gestæ sunt: ex Commentarijs Iohannis Naucleri, Pauli Iouij, Nicolai
Baselij, Iohannis Carionis, Doctoris Fontani, Conradi Lycosthe-
ni, Sebastiani Munsteri, Actis Lutheri, & Iohannis Sleydani, &c.
vera & succincta narratio. Cum diligenti annotatione eorum,
quæ Sleydanus ex affectu potius quam veritatis studio
perperam & falso conscripsit.

Liber Primus.

ANNO a Natiuitate Christi Iesu sese
quimillesimo, uicesimo & quinto,
die Mensis Februarij, qui dies tunc
erat anni intercalaris, Carolus V. or-
bis Christiani moderator potentis-
simus, Gandau, quod est totius
Flandriæ metropolis augustissima,
natus est, patre Philippo Maximili-
ani Augusti filio serenissimo.

Nauclerus,
Imperator
Carolus V.
nascitur.

Nauclerus.

Hoceodem anno cum Rex Lu-
sitanix classes aliquot ad lustrandas nouas insulas meridiem uersus
emisisset, repetæ sunt a suis Insulæ ualde peregrinæ antea plurimis
incognitæ, ubi degebant homines feri & soliuagi, uiri atq; mulie-
res prodigiôsæ magnitudinis, animoq; truces, & in tantum ad res-
sistendum nocendumque faciles. Quoties enim classiarj ipsi ex-
patuari uellent ut insularum naturam hominumque ibidem statû
& sortem cognoscerent, ex insidijs uidisses insulanos illos imma-
niter proruentes, quos nisi tempestiue machinis bellicis a se proflig-
gassent, ex improuiso iacturam atq; periculum sustinuissent.

Munsterus.
Terra Gigant-
um.

Hæc autem insulensis prouincia Regio Gigantû est appellata,
a proceritate inhabitantium. Cunque per nauigassent regionem
hanc, in aliam deriuati sunt, unionum fertilissimam, ut etiam pro
speculis & ornamentis aut deniq; suppellectili communi & merci-
monijs alijs lapillos reciperent prætiosissimos. Conchas quoque
margaritis plusquam centum & triginta undiq; stipatas inibi in-
uenerunt.

DIE uero decimo Maij, anni sequentis, inclytus idem ille Rex 1501.
A Emmanuel

Emmanuel triremes tres cū amplissimo cōmeatu diuersoque apparatusu bellico instructas, ad plagam meridionalem sub æquinoctium transmisit. Qui cū aliquandiu nauigassent, in insulam quādam deuenerunt, quæ homines feris immaniores habebat.

Pyras hi incendebant, fumos in terra excitabant. Hispanos nimirum & Lusitanos ad se pellicere cupientes, utinam frustra. Siquidem cum duo nauim egressi barbaræ & inhospitalis illius gentis & insulæ naturam indagare, uellentque nunciare, ultra non compa-ruere. Dubitantibus autem ijs qui in naui manserant quidnā duobus illis accidisset, alios adhuc exire permiserunt, quatenus uel ab istis certiores fierent tam de situ & cultu insulæ, quam de mora & remansione eorum qui nuper exierant & necdum redierant. His itaque egressis contigit ut hñpsi in multitudinem foeminarum barbararū inciderent, quæ mox terga uerterunt absterriti illorum cōspectu. Quarum fugam ægre ferentes, eo quod desiderarent gestus & mores earundem contemplari ac discere, unum constituerunt ex ipsis, qui solus illas adiret, tutius & commodius quod fore sperabant, una cum ipsis animi sui sententiam cōmunicaturus & interpretaturus quantum posset cæterorum nomine & suo,

Qui inter conferendum circumuentus fuste percutitur, & in terram prostratus uinctis pedibus ad montem deportatur, moxque uiri agmine facto ad naues accurrunt, iacula immaniter vibrantes in Hispanorum classes, qui uicissim ut facile poterant, selopetarū uiolento fragore irruentem crudeliter turbā exterruere, ut fugā preposteram maturarent ad montem in quo carnificinam ipsorum uxores inhumaniter exercebant. Nam in frustra cadaver Hispani illius nuperrime abrepti membratim cōcidentes, & confixa ueribus ad terrendum & suffumigandum, deuorandumque postea ijs qui in nauibus erant ostentabant. Ex quo quidem horrendo nimis spectaculo animaduertentur duos priores quos antea dimiserant exploratores, atrocitate non dissimili trucidatos esse. Profecto fratrum haud in ultum suorum cladem infandam sinissent, nisi maius dispendium & commune periculum metuissent. Idcirco perturbati & cōterriti istinc discesserunt. Nihilominus institutam nauigationem quantumlibet longinquam & periculosam diligenter & indefesse exercuerunt, & frequentarunt, Hispani uidelicet cū Lusitanis, potissimū circa Meridiem & Occidentem, ut tandem assecuti sint iter apertū, seu aditum, quo pergitur in Orientē, imo & Indiam. Sicq; uel hinc quidē Catholici Reges Hispaniæ tale in natio-

nibus quondam desertis & iniuris iurisdictionem & potentiam
nacti sunt & in his obtinent, ut oppidis arcibusque erectis decora-
rint, easdemque munierint & fide & muris. In una siquidem insula His-
paniola nominata, uiginti octo torcularia posita sunt, quibus zae- Naucleris.
carum quo & affluit eadem illa insula exprimitur, & colliquescit. Cario.
Hæc demum insula profert nobis lignum Guaicum, quo utimur ad
succurrendum infirmis.

Præterea eodem hoc anno in uestibus hominum ac mulierum
præsertim, sanguinolentæ cruces ex aere delapsæ apparuerunt, sic & Munsteris
in uirorum quoque camisijs deprehensæ sunt.

Hoc insup tempore Iohânes quidam ab Eltz dictus, equitum
peditumque contraxit exercitum, quo fretus ille Boppardiam Ciuis-
tatem regalem Diocæsi Treuirensi oppignoratam, interdum nemine
reluctante inuasit, expulsisque Treuirensi, turres, murosque cum suis
munimentis, telonium denique & quicquid inibi repperit, in potes-
tatem suam accepit.

Sub id quoque tempus Philippus Archidux Austriae foedere cum
Gallo inito una cum sua Coniuge Ioanna Castiliae regina, per Fran-
ciam in Hispaniam profectus est, quæ passim honorifice & gloriose ex-
ceptus est, atque deductus a Sarrapis Francia, sed nusquam gloriosus &
splendidus cohonestatus atque susceptus est, quam Lutetia Parisiorum.

Ad hæc eodem hoc anno magna fames in Sueuia deservit præ-
nimia caritate annonæ, quam Argentineum frumento quod diligen-
tius asseruarant & recondiderant, abundantes, leuarunt, mediocri
præcio contenti.

Durante hoc temporis curriculo Basilea ab Imperio Romano, Basilea Hel-
cui tamē immediate subiecta, descissens, Heluetijs adiecta fuit, san- uetijs se foede-
cito inter se foedere. Qua de re litera Lucernæ cōsignatae sunt, nono dere iungit.
die Iunij. Ad quæ etiā emulatione puocati fuere Schaffhusenses, die
decimo Mensis Augusti, & ab Imperio Romano sese subducentes,
Heluetijs se sub miserunt, foederibus pariter acceptis, additisque.

A Nno a partu uirgineo M.D.ij. ingēs clades uniuersam Germaniam
pugauit, ut multa hominum milia extincta sint subito. Pro- An. 1502.
uerbiū erat tūc multisque quasi e tripode pfectū celebre habebatur, Nicolaus Bas-
omnes illos nimis in quorum uestimentis ante crucis insignia ut san- selius.
guis uel cruor rubentia reperta fuerant e medio sublato iri. Pestis grassa-
tur. Ruficarū cō-

Hoc tempore in Diocæsi Spirensi, non procul a Sueuorum Bruxel- uiratio.
la, rusticorum cōiuratio exorta fuit, in principem & rebellionem pposit-

torum suorum legitimorū. Dum aut̄ duo ex coniuratoribus illis (Deo utiq; sic providente) comprehensū in quæstionem darentur & afflictaerentur, confessi sunt maiorem civium partem memorati municipij in ea esse coniuratione, & indies plures ad hanc cōfluere. Erant etiā turbarum istarū antesignani duo, quibus unaquæq; turba auscultabat seu etiam parebat. Leges vero coniuratorū duæ potissimū erant. Quarū ista prior fuit: Quod alienæ potestati subdere se minime uellent, quin potius eniterentur per se liberi fieri, excusso quocūq; iugo. Posterior, unumquemq; cōspiratorē ligabat ad cōmunem quandā præcationē pro successu foeliciori in ita cōspirationis. In quā nemo alius assumebatur, nisi qui hisce legibus satisfactorū se spondebat cū iureiurando. Et quo propositū ipsorū firmitus atq; secretius haberetur, uerborū quorundā in uolucrum cōfinxerunt, unde se mutuo tutius agnoscere possent. Quod fere tale fuit. Sciscitante ex illis aliquo: Quid est in rebus? Respōdebat alter, si quando cōiurationi succedere uideretur: Nō possumus præ multitudine Paparū consistere. Præterea firmiter apud se statuerant, Ecclesiarū & cœnobiorū prouentus cum bonis omnibus diripere, ac postmodū Marchionē Baden. & Episcopū Spirensē profligare & spoliare, ac in uniuersum quotquot ipsorum institutū imp̄baturū essent, crudeliter trucidare, direptis ipsorū possessionibus. Sed quæ primū cōiurationis huius intentio in lucē prodita est, soch̄ illius cum antesignanis ultimo sunt affecti supplicio.

Mansuetus.

Eadē hac tempestate Nurenbergē, ad paganalia p̄fecti, a Marchione in nemore cum suis delitescēte, interfecti sunt ex his plurimi. Nā utrinq; nō minus quā mille perierunt ibidem.

An. 1503.
Nicolaus Baſiliensis.

Anno M. D. iij. diuturna hyems multumq; acerba p̄pter intolerabile frigus extitit, quā deinde subsecuta fuit æstas calida ualde & sicca, adeo ut foenū prius exaresceret, quā posset tempestiuā maturitatē nācisci. Parū auenæ natū est, & frumētī magna caristia fuit, porcorumq; infinita p̄pe strages. Interea ex Hispaniā in Gallofrāciam Archidux Austriæ Philippus abiit, confeditq; Lugduni, ubi concordia & pacē inter Germanos, Hispanos atq; Gallos die 23. Mensis Martij cōciliauit, quæ & 4. Aprilis euulgata p̄conū uoce fuit.

AC 21

111

111

Pius tertius.
Asilius 2.

Die uero 18. mensis Augusti anni eiusdem, Alexander Pontifex Maxi. anno pontificatus sui duodecimo, Romæ exanimatus est. In cuius locū suffectus est Franciscus Cardinalis Senen. Pius tertius deinde uocatus, q̄ morte præuētus est post dies sedecim. Huic igitur successit Iulianus, & Iulius 2. appellatus est. Hac

Hac deniq; aetate Dux Bavariae Georgius fato functus est, qui heredem unicam filiam Elizabeth nomine reliquit, iam annis quatuor ante patris obitum Ruperto Palatini filio traditam in coniugem. Hic post mortem soceri sui oppida & loca ipsius sibi vendicabat, ut haeres ex nomine uxoris suae. Quod indigne ferens Dux Albertus, & ad se hereditatem pertinere potius existimans, Rupertum rem fecit, quod is Georgij demortui ditionem usurpasset pariterq; obtinisset. Ideoq; ad Maximilianum Romanorum Regem causa delata fuit. Qui vocatis ad se duobus his principibus inter se altercantibus, totis viribus litem atque discordiam obortam componere studuit. Sed Rupertus Dux, sententiae ac definitioni Regis Romanorum, nec iustis alioqui medijs noluit, aut non potuit, acquiescere, nonnullis dissuadentibus.

ANno vero partae salutis M. D. iij. cum nimis Regia Maiestas consideraret omnem ipsius conatum & benignam sollicitudinem quam impendisset componendi dissidium inter memoratos Duces gratia alterum adhuc reluctante, Rupertum nepe, eosq; pariter qui a partibus illius erant, rem laesae maiestatis declaravit, seu etiam censuris imperialibus in illum, tanquam rebellem animadvertit, simulatq; Philippo ad Rhenum Palatino denunciatum est, ne filio suo Ruperto superpetias alicunde ferret. Qua de re Palatinus consternatus (quod creditu & persuasum facile est) animo ualde perplexo & anxio coepit esse, cum quod affectu paterno filio succurrere desideraret, tum quia interdictum imperiale urgeret. At uicit tandem natura mandatum, & pater filio pro uiribus subuenit. Quocirca Romanorum Rex omnes proceres regni sui, omnem magistratum, omnes denique sibi subiectos ad arma contra rebelles principes prouocauit, usque liberum fieri uoluit armatos in aciem aduersus illos prodire, & persequi, publicis ipsorum bonis. Suscepta igitur hac proscriptione, plurimi satrapae regni, ferro & igni bellum gesserunt, maxime uero omnium Hassiae Lantgrauis utrumque damno affecit, & infinitos prope pagos Vuormatiam inter & Cruenacum conflagrauit, & ita fatigauit, ut Palatinus coactus sit sese demittere. Quod cum rescisset Caesarea Maiestas, & nonnulli principes, praecipue autem Marchio Baden. intercessissent, & Caesari pro eo supplices fuissent, misertus tandem, crimen clementissime condonauit, & in gratiam receptus est, sedatoque tumultu & moerore, quisque ad sua rediit.

An. 1504.
Nicolaus Bas
selius.

Munsterus
Cario.

An. 1505 **A** Nnus aderat M.D.v. quo Cæsar Maxi. in Agrippinens. Colonia bellum quod inter Philippum Palatinum & Ducem Albertum a Monacho composuit, celebratis ibidem comitijs. Quibus gestis die 18. Iulij, Colonia discedens in Gelriam cum Dynastis & nobilibus uirisque ad comitia uenerat, nauigauit, Brabantis opitulaturus, quod Arnhemum obsidione cinxerant. Cuius aduentum reformidans Gelriæ Dux, Maiestati Cæsareæ se mox dedit. Ciuibus autem soluto iam obsidio nihil profusus damni illatum est.

Comitia Colonia.
Nicolaus Basilius.
Arnhem obsidione.

Posteaque autem ex Brabantia in Alemanniam denuo rediret Imperator Maxi. Ciues Coloniae suæ Maiestati ordine decentissimo ornatissimi quoque occurrerunt, honore debito eandem prosequentes: utque aggratulationis specimen amplius exhiberent, lætabundi ciues, mox tota Ciuitas Campanarum clangore suauissimo perstrepsit.

An. 1506. **A** Nno Christi M.D.vi. Aduersus Ungares rebellantes Cæsar exercitum instruxit. Sed conditionibus quibusdam, ac Regum quorundam & Principum interueniente patrocinio, subsequuta pax est.

Nicolaus Basilius.

Hoc insuper anno tanta lues in Sueuia & ripa Rheni porcos inuasit, ut pluribus ibidem in locis caro suilla uendi non posset. Præterea eo seculo Francoꝝ Rex foedus quod non ita pridem cum Rege Romanorum pepigerat uiolauit, tametsi ad istius foederis maiorem sanctionem ineundam, sumpto Euangelij codice, sumpta quoque sacra synaxi coram Deo & angelis prius esset protestatus, commodatumque receperisset a Regia Maiestate Insubriam.

Munsterus.

Item sub id tempus a festo Michaelis ad festiuitatem usque Domine Incarnationis tanti calores, imo etiam aestus (paucis certe diebus exceptis) uiguerunt, ut pruina nulla, nihil grandinis, aut denique niuis appareret, at circiter Dominica Ambrosij feriam, de repente frigus tam imensum, niuis & grandinis tanta copia, tantaque procella sunt exortæ, ut seges passim (quæ propiciam satis auram nacta excreuerat) uastaretur.

Interea cum Philippus Rex Castellæ, Dux Burgundiæ &c. Imperatoris Maxi. filius una cum sua coniuge in Hispaniam proficisci destinasset, & producta in mari classe, cum principibus & nobilibus dies uiginti prospere nauigasset, nec ita procul a Corsica abesset, ex improviso tempestas ingruit & commotio, adeo uehemens ut naues illæ in magnum discrimen uenerint, & a se inuicem soluerentur: quarum una quidem submersa est, & centum pariter in ea homines. Na

uis autem Regia difficulter admodum uadum aliquod accipere potuit, quod tamen accepit in Anglia. Cum igitur intellexisset Rex se cum suis euasisse, reliquas autem naues adhuc periclitari posse agitarique fluctibus incertis (nimirum non inuento Rege quem imprimis seruare debebat) undique suppetias obuiam illis misit.

Quibus freta post diem unum aut duos in portum Anglicum deducta sunt simul omnes, una tantum excepta. Quicquid damnarum uibus arumnosum salum intulerat, reparatum est, & refarcitum, ac tunc instructis sic satis nauibus, imploratoque Dei imprimis auxilio, & S. Iacobi patrocinio inuocato, uela uentis iterum dederunt Hispanias uersus, deueneruntque in ciuitatem Perona uocatam. Vbi relicta classe, pedibus deinceps iter ad Sanctum Iacobum in Galitia confecerunt, inde uero Burgum Castella uenerunt.

Hic Philippus Rex posteaque lecto decubuisse diebus uiginti, obiit ibidem in palatio suo morte praematura, die 17. Septembris, annos natus 28. Cuius intestina Burgi, Cor autem Bruxella Brabantia, corpus denique in Granata conditum est, ut uiuus quondam fieri praeeperat.

Demum hoc eodem anno Lubeceni, contra Principem Meckelburgen, cum foederis socios bellum haud sine iactura gesserunt.

A Nno Incarnationis Dominicae Millesimo quingentesimo septimo, Romanorum Imperator Maximilianus comitia indicxit egitque Constantiae, in quibus plurima de obluetatione Venetorum tractabantur. Hi namque cum audissent Caesarem Maximilianum in Italiam iter adornasse ut inauguraretur Imperio, cum Rege Galorum pactum inierunt, quo possent com modius atque ualidius institutam profectioem & inaugurationem impedire. Quod factum indigne ferens Romanorum Rex, proceribus & totius Regni potentia inuocata, Venetos execratus est, unde continua bella prodierunt.

Sub idem istud tempus, mense Iulio, subito importunissimi uenti perpetuo spiritu ex aduerso flantes, robora magna arboresque altissimas radicitus subuerterunt, domibus denique & arcibus uastatis.

An. 1508.

ANno Domini M. D. viij. humanis excessit Palatinus Philippus Elector &c. Mense Martio, longa & diuersa infirmitate, podagra scilicet & lithiasi seu calculo cōsumptus, anno ætatis suæ Quinquagesimo nono. Corpus ipsius ex Germersheim Heydelbergam translatum est, & in choro collegij Sancti Spiritus honorifice & magnifice iuxta sepulchrū coniugis suæ sepultum.

Æstas huius eiusdē anni frigida, & humida extitit, adeo ut armēta & pecudes intercutē aquā cōtraxerint, & perierit earū ingēs multitudo.

Hoc etiā anno Albertus Bauariæ Dux e uiuis decessit mēse Aprilis, ac honeste Monachi sepultus est, filios post se reliquit tres. Vuilhelmū, Ludouicum & Ernestū, filias uero quatuor. Vxor sua uidua Cesaris Maxi. soror, seculo renunciās, diuitijs pariter & delicijs, institutū D. Augustini p̄fessa est, in quo sancte p̄seuerauit. Eodē istoc anno diē clausit extremū Archiepiscopus Coloniē, Hermānus, Hassiæ Landtgrauius, mense Octobri, expleto Episcopatus anno 28. Cuius corpus Coloniæ in tēplo cathedrali magnifice traditū est sepultura. In huius locū substitutus est Canonice Decanus illius tēpli Philippus ab Oberstein. Postremo hoc anno ad calendas Augusti circa oppidum q̄d Stutgardē uocāt, tanta uis pluuia cū subitis & inaquabilibus p̄cellis irruit, ut uererētur multi ne ciuitas diluuiō mergeret, eo quod mœnia magno impetu particulatim p̄sternerētur. Suffocabātur homines, bruta quoq; fluctibus opprimebantur. Vites deniq; ad radices usq; denudabātur & absorbebantur.

Hermannus
Landtgrauius
Hassia, Archiepis
Coloniensis
moritur.

An. 1509

ANno post Christū natum M. D. ix. mense Martio, suborta est Erfordia ingēs seditio, p̄pter annuas nouationes & exactiōes quæ ciuibus imponebantur.

Seditio Erd
fordiana.
Nicolaus Bas
selius.

Ciuitas undiq; tumultuabatur, turmatim cōuentū est, cōcursum est ad basilicā ciuitatis, & a Magistratu certiores fieri uolebant, cur toties nouis deprimerētur exactiōibus, & quātū ciuitas are alieno laboraret. Senatus modeste populo respōdebat, ipsiq; diē addixit quo uellet rationē dati & accepti cōmunicare, & exponere. Ad quē ciuiū noīe deputati, comparuerūt, qui p̄missam expensarū rationē exigerēt, quos unus e Senatu uilipēdens, amplius ipsorū animos exacerbauit, sic, ut cū turbis magistratū opprimere certarēt, quasi iniuria affectos, quos suo ipsorū nomine subornauerant. Verū cum iuramento sese magistratui deuinxissent, quo etiā remorati sunt, paululum mitius egerūt. Nihilominus Consulē eo coegerūt ut eum q̄ sic missos seu deputatos ipsorū noīe abierat, carceribus mācipandū traderet,

traderet. Posthæc senatores suis honoribus exemerunt, clauēs, tabulas accepti & expensi, thesauros & omnes in suū ius redigerūt, aliosq; nouos substituerūt & creauerunt senatores, q; possent ex omnibus rationarijs, seu ut uulgo dicunt registris & rationibus sumptuarijs, totius ciuitatis, statū illis significare & declarare. His autē ita constitutis, compertū est ciuitatē debuisse florenorū sexcenta milia, pro quorū dissolutiōe seu exoneratione annuis teneretur decisionibus ad triginta milia florenorū. Sed quum ex aduerso reditus in summas reduxissent, qui quouis anno, municipio cōpetebant, animaduenerūt, quod milibus aliquot reditus q; singulis annis ciuitati cesserant, rationē expensarū excederēt. Hinc multo amplius populus exasperatus cōtra magistratū nuperrime exauthoratū, huic manus inferre ac neruis corripere uolebat. Verū mox ubi resciscēt id repudiati, domibus ac ciuitate cesserūt, alij hic, alij uero illic. Quidam tamē ex his correpti sunt. Ac propterea q; dem Erfordix decretum est & ratum, ut nimirum deinceps annue nouus creetur Magistratus, qui ab eo dē defunctis, rationē dati & accepti exigerēt.

Inter hæc mense Augusto Lantgrauis Vuilhelmus anthrace seu igni sacro, alijsq; curatu difficillimis morbis exhaustus & consumptus, tandem morte uitam commutauit.

Sub id deniq; tempus quarto die decimo Iunij terræ motus ingens Cōstantinopolim cōcussit diebus octo decim, intantū ut mœnia & uniuersæ domus quæ ad mare sitæ fuerant, magno cum impetu & damno corruerint. Thesauraria quoq; domus Imperatoris Turcarum, turribus quatuor munita ceu propugnaculis, & edificiū sane quā splendidissimum, ubi asseruabantur Leones, cum alijs emporij huius magnificis ædificijs & munitiōibus, concidit.

Accidit etiā hoc terræ motu mare sic intumescere & eleuari, ut se se ultra mœnia Cōstantinopolitana ciuitatis fluctus pcellosi ingererēt. Fertur qd hac inundatiōe hoim ibidem tredecim milia perierint.

A NNO salutis humanæ M. D. x. Augustæ Vindelicorum An. 1510. comitia denuo habita sunt, quibus multi Principes Germaniæ interfuere. Comparuerunt etiam oratores Regis ^{Nicolaus Basilius.} Francorum, Ferdinandi Regis Aragoniæ, & Vladislai Regis Vngariæ & Bohemiæ. In quibus quidem Comitij uaria contu-

contulerunt inter se Principes, de suscepta a Bohemis contumacia & rebellione. Præterea definitum est a Regibus & Principibus ibidem, bellum esse gerendū contra Venetos, qui ut tunc primum paruit, iam furciferos aliquot mercede conduxerant, qui in tempesta nocte oppida & pagos ignibus concremarēt, quod in questione confessi sunt, quotquot ex his furciferis iniquo & crudeli stipendio auctoritatis, comprehendi potuere:

Interea temporis horrendū plane & impium facinus in Marchionatu Brandeburgē. contigit. Nam impius quidā sur die sexto Februarij noctis horā circiter secundā, Paulus nomine, cognomine Formphanum, cuiusdam pagi K nobloch subingressus, thecā argenteam, sed inauratam, in qua seruabatur sacramentū altaris augustissimū, fortim abstulit, ac interdū Iudæum quendā adit, ut sacram illam thecā apud eundē are permutare posset. Visa theca respondit Iudæus raptori, Maluissē id a te recipere qđ in hac theca exhibitum fuit, si tecū attulisses liberaliter exoluissē. Hoc audiens fur mox protulit emptori Sacramentū, quod celatum gerebat, emit Iudæus, numeratis nouem solidis, quorū xxxij. ualent florenno R heneñ. Fur sceleris conscius præ nimis angustis nulla certa consistere sede poterat, fugiebat in Vuenden. illinc domū rediens comprehenditur, torquetur, & impietatem confessus ordine furtū narrat. Iudæus autē recepta hostia sacra, eam pugionibus confoderē tentabat, sed integra ac solida mansit. Indignans Iudæus hostiā uiuificam his uerbis incessit: Si Christianorū tu Deus es, in mille diabolorū nomine id ipsum manifesta: mox uiua hostia in partes tres diuiditur rubeo sanguine manans. Obstupuit ille & partes sudario illo ligauit, ac uno mense sibi retinuit. Postmodū uero duobus Iudæis, perfidiæ suæ socijs, quorū unus Brandeburgi, alter Stendelez morabatur, unicuiq; partem misit hostiæ miraculosæ, tertiam reseruans, quam denuo arrepto mucrone transuerberat, & sanguis effluit. Veritus autem atheus ille, ne factum proderetur, hanc partē sanguinolentam in flumen efficit. Sed cum neitiq; uam mergeretur, resumpsit, & in flammās conijcit, eundem nihilominus statim retinuit.

Appropinquante die azymorum, partem illibaram azymo commiscuit, ex eo infermentatum panem sibi conficiens. Vbi furno iam caliginoso imposuisset, illico totus illuxit, & in

in oculos exilijs Iudæi. Cōterritus ipse panem hunc azymum, cui nimirum admiscuerat deiseram illam partem, Iudæo cuidā donauit. Interim Marchione innotuit, quod Eucharistiam fur ille ante dies aliquot a suis subditis captus uiro Iudæo diuendidisset. Idcirco mādauit omnes Iudæos inquilinos & tributarios suos comprehendi, destinatisq; tormentis examinari, & inter alia quæ commiserant scelera, etiam confessi sunt, intra annos aliquot Christianorum infantes septem se trucidasse, & acubus enecasse. Igitur triginta & octo ex his palā die xix. Mensis Iunij, ad tribunal productis, confessio ipsorū prælecta fuit, quæ & mortis reos effecit, morteque condemnati ad cineres usq; exusti sunt. Tres quoq; ex istis morti adiudicatis Iudæis baptizari uoluerunt, proximo die baptizati duo tantum, capite truncati sunt, tertius multis tandem patrocinjs liber euasit, qui D. Francisco postea nomen dedit. Cæterum fur ille & alter ipse Iudas, forcipibus excarnificatus, ad extremum incendio penitus consumptus est. Deniq; exilio omnes Iudæi a Marchione multati sunt, sub pœna capitis. Eodem anno prope Mediolanum lapides multi magnæ molis ex aere ad terram deciderunt, quorum unus centum pondium & xx. habebat. Durioribus silicibus erant & saporis sulphurei.

Conradus
Lycosthenes

ANno Natiuitatis Dñi M. D. xi. Maximilianus Rex Atugustæ Comititia instituit. Vbi homo quidam immanus & crassus Cæsareæ Maiestati exhibitus est, inexplibilis uoracitatis, qui crudū uittulum aut ouem incoctam uno tempore deuorabat, nec exatiari poterat.

An. 1511
Nicolaus Bag
selius

Per idem tempus quidam in Senatu Constantiensi ab Imperio desciscere uolebant, & sese & ciuitatem Heluetjs dedicare. Quod ut primū ij̄ compertum habuere qui partes Imperij promouebant, præsertim Piscatorū societas, confestim Regi Maximiliano consilium illorum insinuarunt. Quo audito Cæsareæ Maiestas focjs imperij cum trecentis equitibus in auxilium uenit. Cuius aduentum reformidantes se ditiosæ turbæ ciuitatem deseruere: Sed quoscunq; istius factionis comprehendebant, decollabantur.

Eadem hac tempestate Iulius secundus Concilium Oecumenicum Romæ celebrandum describi iussit, uerum uitæ anticipatus, nihil inde singulare subsequutum est.

Hoc

Conradus
Lycosthenes,

Hoc deniq; seculo, in ipsa meridie astrorum magna claritas
Mediolani obtutibus ciuium ibidem reposita fuit. Et non longe
post Franci Ciuitate eiectione sunt.

1512.

Nicolaus Bag
selius.

ANno a Christo nato M.D.XII. longa, pluuiosa ac horrida hyems
fuit. Vnde passim in Germania morbosa lues, homines diues
xavit, multosq; extinxit.

Quo insuper anno Imperator Maximilianus Herpibolim, qd
uulgo Vuirtzpurgum nominat, uenit, die uidelicet xxij. Februar
rij, ibidemq; Bacchanalia feriatu est. Et inde ad Occidentalia regna
secessit, ubi & magnificentia principali & festiue exceptus est, simul
atq; tributum annuum accepit, quem etiam liberaliter annuera
runt illic indigena. Posthac undecimo die mensis Aprilis Treuer
rim appulit, ubi principibus suis diem comitalem praescripsit. Ad
quem Heroes Imperij, Duces, Comites & Satrape comparuerunt.
Praterea Ciuitates (quas ob libertatem & priuilegia imperiales uo
cant) eo loci suos destinarunt caduceatores. Tumq; Casarea Ma
iestas Altare templi Cathedralis aperiri reuerenter admisit, in quo
sacra illa Iesu Christi inconsutilis tunica seruabatur, cum alijs ue
neratione dignissimis reliquijs, quae Treueri cernuntur.

Hoc eodem anno tragodia inter Senatū & uulgum Spira ex
citabatur, sed quam Maximilianus Caesar moderari potuit, atq;
repressit una cum Dynastis huic loco uicinis. Porro Senatoribus
profugis ciuitatem ingredi non permittebatur.

Per idē tempus Gallorum Rex Ducem Geltia contra Brabanz
tos excitauit, super hac cum permultis alijs equidem memorandis
foedus quod inierat cum Casarea Maiestate irritum fecit. Eaue de
causa eadem Maieestas pactum sanxit cum Pontifice Maxim. pra
cepitque omnibus imperij proceribus sub grandi multa ne quis
quam eorum ad Gallum deficeret, seu etiā ullo modo succurreret.
Quod quidem mandatum Caesaris Emichus Comes a Lyningen p
minimo duces, contractis eductisque clam copijs, ex Treueri abiit
in Franciam, & interminato sibi Regi se coniunxit. Hoc cum au
diuisset Caesar, contemptorem & blasphemum Maiestatu proscris
psit, ac Ludouico ad Rhenū Palatino Electori iussit, ut proscris
pti Comitatu arces, muntiones, pagos, omnemq; bonorum sortem
occuparet. Quibus omnibus prompte Palatinus acquiescit. Alij
quoq; Principes erant qui reum laesa maiestatu multarunt, redar
ctis

Tunc tempore
ris obedientia
uigebat in im
perio.

Etis in ipsorum potestate aliquot propugnaculis, E quibus Dux
Vuirtenbergē, unus obtinet hodie Castrum Hartenburgum.

ANno præstitæ salutis M. D. xiiij. Vuormaciæ non modica in- An. 1513
Munsterus.
ter Cives & Magistratum est coorta seditio. Sed enim male-
uolorum quorundam hominum instinctu ciues aduersum sena-
tores insurrexerant. Senatores ergo exauthorant, & ex semeti-
ipsis nouus fit magistratus. Debebant autem priores consules aut
saltem maior pars Vuormatiæ egredi. Cæterū imperator in Ele-
satiæ Satrapam legat, qui intertractaret, & originem eiusmodi
seditionis indicaret, tum deniq; illius flammæ consopiret restau-
rata cōcordia, incensoribus quoque seditionis sicubi comprehen-
di possent, secundum pœnas sceleri debitas castigatis.

Inter hæc in Vbiorum Colonia magnus populi tumultus susci- Nicolaus Bas
selius.
tatur, plurima ciuium turba cateruatim coniunctis animis uiri-
busque ad domum Civicā armata contendebat, cum ingenti stre-
pitu atq; clamoribus. Senatus quos nouerat populo fore gratos
mittebat ad turbam quæ conuenerat, qui oratione sua effecerunt,
ut inhonesti nihil patrarent eo die. Cū uero dies alter illuxisset qui
erat 7. Ianuarij, quidam ex senatoribus carceribus mancipantur,
& de cimo eiusdem mensis unus illorū publice obrūcatur. Unde
cimo die duo quoq; Consules decollati sunt. Die duodecimo ad-
huc tres senatorij ordinis capitalem subiere sententiam. Post quo-
rum cædem uulgus conquieuit, & in concordiam redijt.

Hoc eodē seculo die 21. Februarij, Romæ summus Pontifex Iulius 2 mori-
tur
Iulius secundus, uita defunctus est, exacto iam anno decimo sui
Pontificatus, in concilio Lateranē, ab eo designato. Cui post die-
es sedecim, Ioannes ex Medicis Florentinus successit, ac Leoni des-
cimi nomen accepit. Leo X. sub-
iicitur.

Sub finem anni istius aura tanto frigore obriguit & inhorruit,
ut Rhenus ex aduerso ciuitatis Coloniæ, solidissima glacie con-
stringeretur, & qui nauigabilis tantum fuerat, onustis plaustris ster-
nitur ceu uia quædam publica. Dissoluebatur autem glacies ipso die
D. Antonij, anno 14.

ANno Domini M. D. xiiij, mēse Ianuario, die uero nono, abijt An. 1514
Nicolaus Bas
selius.
e uita hac Anna Regina Franciæ, & pacifica conuentio inter
B Anglos

Anglos & Francose est inita, nimirum Regis Anglorum soror Maria Ludouico Gallorum Regi iam uiduo, nono die mensis Octobris deponatur, ac Lutetiam Parisiorū ingreditur, omnibus fausta acclamantibus & uolentibus Gallis. Ac huic lætitiæ finis in luctum desijt. Nam circiter solennitatem natalis Christi, Rex noua coniun-
ge donatus morbo correptus, primo die mensis Ianuarij, postea-
quam regnasset annis decem & septem, hac luce caruit, nullo relicto
filio in hæredem. Nouaque coniunx in Angliam unde redierat
discessit.

Conradus Lys
sosthenes.

Mense Ianuario eiusdem anni, tres soles apparuerunt Vuitten-
bergæ, & unicuique gladius inerat cruentus. Similiter circiter istud
tempus in Rotueil uisus est sol horrendo statu præditus, circum-
adiectis diuersis diuersorum colorum circulis. Die quoque un-
decimo mensis eiusdem, & decimo septimo mensis Martij, lunæ
tres uisæ sunt.

An. 1515.

ANno quo Deus homo factus est, M. D. xv. Defuncto Ludouico Rege Gallorum sine hæredē regni, Franciscus ualesius tan-
quam sanguine cōiunctior cæteris, regno inauguratur in oppidu-
lo Beatissimo Dionysio nuncupato.

Præterea hoc eodem anno Archiepiscopus Coloniensis Ele-
ctor, Philippus ab Oberstein, ad Christum migravit, in cuius locū
suffectus est Hermannus a Vueda.

Interea temporis ubique locorum tantæ exundationes subora-
tæ sunt, ut non tantum arbores & terræ nascentia, uerumetiam
ædificia subuerterentur.

Minsterh.

Per idem tempus in Bellitz Heluetiorum montanis, magna in-
undatio aquarum ante Pentecosten facta est, hoc nempe modo :
In ualle situs est pagus nomine Valentz, duobus milib. ab eo loco
distans, quem interluit flumen, quod anno Dñi M. D. xij. circa D.
Michaelis festum effluerat ex monte, qui in alterum coinciderat,
cum ibidem montes alij alijs supermineant & excelsiores sint. Pars
etiam seu moles illius montis tunc in uallem decidit, unde uicissim
fluuius ille intumuit, ac ita auctus est, ut mare crederetur, longi-
tudine duorum milium, & indicibili quadā altitudine. Sic ut incolæ
sibi metuerint, & opem ferebant hi socijs siue conterraneis in Vri,
Schueitz & Vnderualden, nitebaturq; aquilegiū illud suis a finibus
eliminare, exhaurire, seu potius infodēdo obruere; uerum frustra.

Qui

Qui imo annis elapsis iam duobus magis magisque in feriam usque sextam ante Pentecosten anno Dñi M.D.xv. summo diluculo ex crescere cœperat, tanta copia tantaque ui, ut indigenæ uel accollæ, congerentur ad montium cacumina confugere. Posteaquã uero longa mora intercessisset, tandem cum ingenti trepidatione in uallem descenderunt. Magno posthæc impetu facto horis quatuor ante meridiem erumpere fluuius hic cœpit, adeo tempestuose, ut rupes immensæ molis secum abriperet, & pagum uastatis terminis quibus internosceretur, ubi is quondam extiterit, cui uicinus quidam locus erat nomine Monasteriolum, uulgariter Cloisterlein appellatus. A quo nõ procul a deo distabat diuersoriũ quoddam, æthiopi nigro insignitum. Hospes hic tantam aquarum inundantiam imminere sibi cernens, uxorem cũ prolibus apprehendit ac fugit, sed euadere nõ potuit, nam & ipse numero tertiusdecimus submergitur. Sola nempe ancilla conscenso tectõ incolumis permansit. Inuoluebantur homines simul & iumenta & absorbebantur. Insuper cum eo loci aduentasset negotiator quidam Genuensis, decem ligaturarum siue sarcinarum serici & aromatũ iacturam perpeffus est. Aderant denique ciues Bellitzenenses piscandi gratia, qui turbulentiorem aquam reddi uidentes, in fugam conuersi sunt. Cuncti effugere festinarent, altas & grandes arbores ascenderunt, sed nihil profuit ipsis quin pariter cum arboribus præcipites ferrentur. Hic idem fluuius perfregit Letzim Bellitizienzẽ, alluebatque Lucfarim, inde usque in mare magnum defluens, & nusquam non cuncta subuertens atque demoliens.

A Nno incarnati uerbi M.D.xvij. in Italia phalanges numerosæ & armatus in aere confligere inter se uisæ sunt.

An. 1517

Quo insuper anno Selymas Turcorum Imperator Alcairum suæ Tyrannidi subiugauit. Soldanum quoque Tomumbeium Sarrazenorum Regem potentissimum superauit, superatum multo insidere fecit, & circumlegato ipsius collo per uniuersam Alcairum uehi iussit. Tandem uero sic ludibrijs affectum in crucem egit.

Per idem tempus Leo Pontifex Romanus ad exædificationem Basilicæ Apostolorum Principi dedicatæ, eodẽ splendore ex-

demque magnificentia qua Iulius secundus Prædecessor fabricare seu uerius adornare & expolire ceperat, consummandam: indulgentias siue relaxationes pœnarum quæ peccata manent impartire uoluit Ecclesijs, omnesq; fideles adhortari, quatenus eleemosynas hoc modo in eum ac similem usum & ægestatem Ecclesiarum subleuandâ elargiri & impendere non grauentur: cui negotio promouendo & exequendo Albertum Archiepiscopum Moguntinensium præfecit, qui uicissim Commissarium delegit uirum sane doctum Prædicatorij ordinis, Iohannem uidelicet Tetzl. Quod plurimum equidem offendit Augustinianos quos heremitas uocamus, præsertim autem Iohannem Staupitium ipsorum Generalem per Germaniâ Vicarium, genere clarum atq; disertum, ob idq; Friderico Saxonie Duci Electori charum. Hic igitur Staupitius & Martinus Ludderus, qui & ipse Augustinianus erat, Reuerendissimo Moguntino non parum indignabantur, quod Iohannem hunc Dominicanum ipsis potiore iudicasset atq; fecisset, eo quod sese non inferiores illo estimarent. Itaq; Staupitius cum magnæ dignitatis & auctoritatis apud Fridericum Ducem esset, suorumque confratrum contemptum grauitè ferret, abusum eorum qui prædicabant populo commendabantq; indulgentias, insinuauit Principi Electori, cum uituperio earundem: quod ipsum etiam Electori sic persuasit, ut penitus animus Ducis, ab his abalienaretur, & abhorreret. Quod cum animaduerneret Martinus Ludderus, ut ferocis, & arrogantis ingenij semper extiterat, literas ad Albertum Archiepiscopum Moguntinensem destinat. In quibus scribit nõ decere uidelicet clementiam seu maiestatem Electore dignam, ut ipsius nomine tales indulgentiæ promulgarentur, eo quod Christi Euangelio repugnarent, quod docet uiam quæ nimirum ducit ad uitam, arctam esse, portam quoque ualde angustam.

Sleydanus
narrat hæc
infideliter.

Ex actis Lu-
theri.

Ad hæc hortatur nos Apostolus operari salutem nostram unum cum timore & tremore. Quinetiam D. Petrus, Iustus inquit uix saluabitur. Huiusmodi & alia pleraq; documeta diuina, ad Reuerendissimum Martinus ille scribebat. His addebat indulgentiarum assertores repugnantia docere: nimirum homines indulgentijs peccatorum remissionem consequi, fieriq; saluos, unde uulgus ut inquit, sensim deterior redditur, excluso Dei timore. Scribit deniq; quod eiusmodi illi tanquam Archiepiscopo indicare uoluerit.

Sleydanus

Fides Lutheri
quando adhuc
in castris ecc-
lesie militas-
bat.

Hæ autem literæ Luddero missæ sunt e Vuittenberga in profesto omnium Sanctorum, anno M.D. xvij. Sed haud ita pridem in opusculo suo de Captiuitate Babylonica scribit in hæc fere uerba: Omnis ille Christianus qui baptizatus est, damnare se nequit, nisi per incredulitatis peccatum. Et rursus, Nullum ait peccatum tam est graue quo posset quis damnari, modo credat. Verum propter hæc tam perplexa, absurda & seditiosa dogmata, plerique doctiores Lutherum suspectum habebant, & in eum scriptis inuehere stricto calamo ceperunt. Inter quos memoratus Iohannes Tetzelius, hæreticæ tunc prauitatis inquisitor, obseruationes seu articulos centum & sex aduersus Lutheri antididagmata fere primus in lucem edidit. Caterum ut Martini Ludderi genealogiam cognoscamus, uisum est patriam, nomen & parentes, studiaque obiter ac uere memorare. Lutherus igitur Islebij anno 1488, natus est, sub dominio Comitum a Mansfeld. Patrem habuit Iohannem nomine, Matrem Margaretam. Qui cum Islebij annis aliquot rei literariæ operam dedisset, Maeburgum studij nimirum causa abiit. Inde profectus Isenacum, annos quatuor hic sese exercuit. Dehinc Erfordiam ceu asylum quoddam suorum studiorum conmigrationi, ubi magistrum Lauream anno ætatis suæ uicesimo adeptus est. Capitis extunc Iurisprudentiæ uacare: & cum una dierum expatiari uellet, adeoque uires ingenij reficere, subito terrore correptus, uitæ pristinae deserit institutum, nomenque dat ibidem diuo Augustino, cum admiratione multorum, & post uotum seu fidem professionis, in eodem hæremitario perseverauit. Post hæc autem Vuittenbergam uenit, interpretaturus ibidem suis collegis Aristotelicam philosophiam, quod hic nuper instaurata esset Academia, & authorata. Expleto triennio a Senioribus ordinis sui Romam mittitur, cõtrouersiæ illic eorum ipsorum nomine transigendæ, componendæque gratia, qui Roma reuertitur confecto negotio, ac in noua uniuersitate Vuittenbergeni, Theologiæ professor declaratur.

Fides Lutheri
postquam apud
statuauit.

Natus in Isenac

. 1488
obijt 1546

Lutherus ex
cesserat a nũ
uicesimum an
tequam Mona
chus factus
est.

Ad hunc igitur honoris gradum euectus ipse Ludde-
rus, cognominis sui rationem satis uilem expendens, ac tan-
dem utilitatem illius pertæsus, deinceps se non Ludderum
B iij cognomis

XVIII. RERVM MEMORABILIVM

Ludderus mu-
tat nomen, et
scribit se Lus-
therum.

cognominari uoluit, sed Lutherum, mutato dd. gemino, in th. Et cum Doctoris titulo gauderet, Ioanni Tezelio fidei indagatori, nihil profus concedere uoluit, quin potius fauore cōfusus Principis Saxoniz, audacior & insolentior effectus est, & quo diutius eo magis scripta sua (quæ sane haud parum sibi constant, sed enim inter se ex diametro pugnant) prodidit, unde ubiuis locorum in Germania dissidia atq; tumultus exorti sunt.

Munsterus.

Eodem hoc anno Suediam Steno uir nobilis & strenuus tanquam protex gubernabat, & Archiepiscopus Upsaliensis Gonnanus, uir iuuenis & multum animosus moliebatur Regnum Dacia Christierno huiusce nominis ibidem secundo eripere, & adnectere illud imperio Stenonis. Sed ubi molitionibus suis promouere & exequi nihil posset, exercitum copiosissimum aduersus illum educens Rex Christiernus, metropolim Stockholm circuncingie spacio bimestri. Quam cum inuadere non posset, & exercitus inedia magna laboraret, inducias bello dari postulat, quod ipsum ciuibus non displicuit. Cupiebat praterea Rex Christiernus, ut Steno Schuedie Vicerex, ex oppido ad se ueniret, conferendi de singulis causa inter se. Rennuit ciues illius oppidi, quod fraudem huic petitioni subesse uideret. Tunc Rex ut illi ciuitatem ingredi liceret, obtestatur, obsidibus prius emissis pro se, ad maiorem certiorumq; securitatē. Prorex annuit pro obsidie Gostanum Erichi filiū postea Regem Schuediz, dedit, aliosq; cum eodem nobiles. Quos cum in nauim recepisset Rex, uinctos perduxit in Daciam, & quatuor annis quieuit. Quib⁹ transactis denuo copias instruit, regnūque Schuediz subiugare suo domino tentat. Stenonem cum exercitu occurrentem & præliantem sternit. Hinc accessum Rex liberū nactus est ad Schuedos, iterumq; Stockholm ciuitatem metropolitanam uallat. Ciues uero pacem cum Rege ineuntes, portas illiaperiunt, nihil penitus aduersi pertimescentes. Ingressus autem ciuitatem arcem occupat, & pro magnificentia regali splēdidum instruit conuiuū. Ad quod nobilissimos regni & ciuitatis illius inuitat, quos omnes post triduanam conuiuationē carceribus mancipari iussit, misitq; in urbē multitudinē armatā, uinctos arripuit, & ante domū Senatoriā publice morte mulctat, primū Episcopos,
deinde

deinde Barones, quod illi restitissent, tertio omnem magistratum trucidat. Posthac ciues qui latebant, inquit, reptos necat. Denique in Vulum sevit, quod ad spectaculum conuenerat, ut quis suscitatus esset tumultus cognosceret. Die integro carnificina hominum exercebatur ibidem. Adhuc domus inuadebant, & quiduis pro libitu diripiiebant. Cunctique sic satis insanisset Rex, homicidarum multitudine ciuitatem muniuit, & profectus in Daniam rediit spolijs siue manibus diues. Posteaquam uero Princeps Gustauus in captiuitate tyrannidem & calamitosam seruitutem patriae suae intellexisset, secum animo pertractare coepit, quo pacto effugere ualeret. Iam concedebatur illi uenationibus oblectari cum satellitibus ad custodiam eisdem deputatis. Hac igitur libertate fretus & opportunitatem fugiendi nactus, relictis a tergo custodibus, euasit ad rusticos. Assumpto quoque habitu rusticano, cuidam mercatori se associauit, apud quem bubulcum egit, Lubecam ad forum boarium cum alijs perrexit. Vbi cum paulisper delituisse, in Schuediam traiecit, populi quoque sui praesidio fultus, regno ibidem inauguratur, cum omni iure, quod etiam in Stockholm illi competit. Qui & obtinuit magnam uim militum ex Darlenkarlen fortissimi roboris, qui accolunt montes, quibus Schuedia a Nortuegia discernitur. Horum igitur multitudine ac uiribus praeditus, Stockholm (ubi ne ciuium quidem unus morabatur, sed ex terra Danorum gente solum sustentata) accedit, quam usque eo obsidione fatigauit, & dimicationibus irruptionibusque oppugnavit, donec recuperaret. Quae tandem recuperata gaudio & pace regio perfruita est, in qua navigare postea tutum liberrimumque fuit institutoribus & mercatoribus.

ANno a Natiuitate Christi M. D. xviii. ipso die Parasceues paschae, numerus ingens stipendiariorum ad oppidum Vencloca est, qui ex Frisia eo se receperant, & usque tunc oblituerant, sic ut uicini principes non animaduernerent. Mox uero ut insidiae ipsorum clandestinae principibus illis innotuit, educto expeditoque exercitu equestri, eos tantis angustijs circumdederunt, ut promittere cogentur separationem, arma deponere, & domum unumquemque per se inermem recedere. Quo quidem definito, plurimi se exarmarunt, reliqui uero sclopetorum suorum pulchritudinem & concinnitatem admirantes, exarmari non permiserunt.

Quod

An. 1518
Nicolaus Bag
selius.

Quod cernens classicus buccina signum dedit. Aduolantes tunc equites promptissimi sclopetarios illos adoriuntur, adortos trucidabant. Atque hoc modo ex improviso magna & cruenta clades accidit.

Pestis Coloniæ grassatur

Interea temporis magna populi ruina, Colonia uidelicet grassabatur multis diebus, adeo ut plurima hominum milia extinguerentur, tribunalia clauderentur, gymnasia denique occluderentur. Die uero Gereonis proximo augustissimum altaris Sacramentum cum reliquis Martyrum & Patronorum (quorum illic in pace corpora quiescunt & uenerantur) circumlatum est sollemniter & religiose, & confestim pernicies illa sauire aut ultra infestare desijt.

Hoc etiam seculo, Carolus Hispaniarum Rex manum robustam contra Barbaros instruxit, quos prelio uicit, & quadraginta milia ex his peremit. Civitatem quoque opulentissimam ipsis uicibus ademptam subiecit suæ ditioni, ablatis inde spolijs præciosissimis, ex quibus signa due militaria exquisitissima Cæsari Maximiliano auo suo misit.

Eadem hæc tempestate Maximilianus Imperator comitia celebrabat Augusta. Quibus etiam diebus labentibus literas supplices ad Leonem Pontificem maximum scripsit Martinus Lutherus, quæ inter cætera hoc sensu uerborum utitur.

Ex actis Lutheri

Beatissime Pater, offero me tuæ sanctitati, pedibus tuis aduolator, omnia inquam offero quæ habeo. Da uiuere, interfice, uoca, reuoca, excipe, abijce, sicut uisum fuerit. Vocem tuam libenter auscultabo, tanquam Christi uocem, qui & residet & loquitur in te. Si mortem commerui, hanc subire non recuso. Inter hæc queritur quod malitiosi quidam ipsum grauiter traduxissent apud sanctitatem suam, sed immerito, nisi quod propter abusum eorum qui indulgentiarum uirtutem declamabant coactus sit themata nonnulla proferre in mediū, disputandi solum gratia, quæ luculentius illustrare & explicare se uelle aiebat, rogans ne delatoribus & obrectatoribus suis credat. Omnem suam doctrinam & sententiam Pontificis arbitrio subijciebat, erga quem etiam & Romanam Ecclesiam adeo cædide affectum esse se protestabatur, ut temere nihil attemptare unquam proponeret, quod alterutrius cõsilio uel arbitrio repugnare uideretur, quia potestatem utriusque tam insignem fatebatur, ut in terris nulla sit quæ huic queat adæquari, de mpto Christo. Pollicebatur insuper populum in suis cõcionibus se adhortaturum,

*D. Fontatus.
Hæc translit
Sleydanus. et
nimis affectu
suo se scribit.*

turum, romanam ut Ecclesiam omni honore prosequatur, neve exemplo suo offendatur, quia quorundam abusionib. compulsus fuit, quod iustam atque condignam reuerentiam illi non exhibuerit. Deinceps autem statuisse aiebat, omnem suam scientiam, studium, mentemque submittere decreto summi Pontificis & proborum omnium, nec solum Biblicis scriptis, sed cōcilijis, omnibusque Decretis, & Canonibus Sanctorum Patrū stare & obseruare uelle. Hæc Lutherus ad summum Pontificem,

Cæterum in alijs suis placitis quæ antea typo mandari iusserat, afferit, ueram Antichristi sedem erectam esse Romæ. Nihil inde dignum aut opus esse, quod non apertis & expressis scripturis in sacris biblijs continetur. Aliaque his similia non pauca pronunciat, quæ Catholica & Christiana doctrina a tempore Apostolorū usque tunc asserta & predicata, ex diametro aduersantur. I deinceps sapienter edocti uiri, Lutheri perniciose pugnantiaque dogmata, rationibus longe uerissimis pariterque diuinis confutabāt, adeoque noua & inaudita doctrina sese gnauiter seu etiam grauiter opponebant. Inter quos primas facile tenet Doctor Ioannes Eccius, trium linguarum Hebraica, Græca atq; Latina peritissimus. Alter erat Syluester Prieras Domini canus. Quibus contumeliose Lutherus respondit, eosque irridens, doctrinam ipsorum, hominum præscripta uocabat, & tales esse qui solius Thomæ Aquinatis sententiam proferrent. Ait Syluestri dicta Cacodæmonis esse commenta, ex quo Luthero promptam & serenam submittendi sese Pontificis Romani iudicio uoluntatem ominaretur.

Quamobrem etiam Syluestrum criminabatur blasphemum & assentatorem, & indies seuiebat ferociente stilo, intantum ut plures e numero Catholicorum errorem ipsius atro (quod dici solet) carbone notarent. Hæc uelitatio inter Lutherum & orthodoxos sensim excrecebat & augebatur, intantum ut etiam rumor illius ad Casaream Maiestatem perueniret. Quo per motus Cæsar, ad Pontificem Max. protinus scribit, quod nimirum relatu a fide dignis accepisset, Lutherum illum de multis disputare & concionari, quorū maxima pars hæresim saperet. Quapropter Pontificem hortatur, quatenus autoritate qua pollebat maxima, omnem hanc concertationem prohiberet. Quod si faceret, operam se daturum uicissim spondebat, ut interdicti ipsius uigor per uniuersum imperium obseruetur, roburque suum obtineat.

Lutherus scribit aliter Pontifici, aliter Germanus.

C Citatur

Citatur Lutherus Romam a Leone Papa, qui & literas ad Cardinalem Caietanum mittit legatione sua in Germania fungentem: quibus innuit se intellexisse, quod Lutherus in cōcionibus suis & libris passim per Germaniam articulos aliquot impios & ab Ecclesia Romana reiectos proderet, cuius rei gratia testat se ex affectu paterno, Hieronymo Asculensi Episcopo cōmisisse, quatenus is ipse in Lutherum citationem efficeret Romae exequendam, scilicet, ad deprimendam illam Lutheri tēritatē atq; uecordiā. Nā doctrinae suae rationē rediditurus illic esset. Qui nihilominus hac citatione non solum non emendasset se, quin etiam ueluti in hāresi sua obduratus, scripta superioribus longe deteriora edidisset. Ea propter hortatur ipsum omnem ut diligentiam impendat, quo Lutherus Augustam perducī posset, ibiq; asseruari, donec isthinc cōmodius Romā deduceret. Qui prout poenitere & respiscere uideret, errati sui ueniā q̄q; impetraret, atq; eadē ratioe in Ecclesiā (quae poenitētes nūq̄ excludit) admitteret. Quae si facere cōtēneret, ipsum anathemati deuoueret.

Dabat insup Romanus Pontifex literas ad Fridericum Saxoniae Ducē tūc Augustae manētē, quibus eum ipsum cōmonefacit, maiores seu antecessores suos, familiae uidelicet Saxonicae, Religione diuinoq; timori addictiss. fuisse, adeo ut etiā incredibile foret quod ille ab indole tā praecleara, tantaq; cōstantia maiorū deflecteret. Quae propter religionē Christianam exemplo maiorū dignissimo praeditus, fortiter pariq; cōstantia defensaret, cōtra eum q̄ secus atq; decet de religione sentit castigaret, quū idē ille nō solum instituti atq; pfessionis suae obuisceret, uerum etiā modis quā plurimis prius malitiose ex insueta quādam temeritate aduersus catholicā Christi ecclesiā delinqueret, q̄ deniq; iactitaret se neminē formidare aut reuereri, fauore atq; tutela fretus sui Principis. Hinc est q̄ ipsum admonitū uelit, quatenus suos & horū antecessorū seu maiorū nomē ac decus sedule ppendat, quoniam haec res ad fidei negociū attineret, adeoq; permaximi momenti foret. Curaret igitur & eniteretur, ut Lutherus ei sisteretur, & sicuti quaerēdo & respōdendo inueniretur innocens, ita illa sum domum reuerti concederet.

Lutherus autē Romā se uocatū intelligēs, ut in Germania causam suā tutius trāsigere posset, efficit, & ab uniuersitate Vuitēbergēsi literas ad summū Pōtificē in grām sui ipsius cōscriptas, recipit, in quibus negotiū Lutheri Flosculis rhetoricis p̄ sua ipsorū uirili exornabāt, dictitabantq; eū q̄dem Romam accersitū esse, sed p̄ corporis imbecillitate, & itineris difficultate periculosa, ipsum comparere non posse. Themata etiam nōnulla disputādi potius quā asserēdi causa

ab illo fuisse producta, q̄d sane in deteriorē partem interpretaretur. Neq; uero eis decreuisse apud se testificabantur aliquid quod Catholica repugnaret ecclesie permittere, neue deprecāti Luthe-
ro deessent, huiusce argumēti cōsecrā ab ipsis esse Epistolā aiebant.

Ad Carolū quoq; Militium Leoni Pontifici Max. a cubiculis. eodem fere tenore literas mittunt, quibus Lutherū oppido cōmen-
dant, testanturq; ita se affectos esse erga Religionem & Romanā Ecclesiam, ut si in Luthero aliqua calumnia uel error deprehendi queat, id nequaq; dissimulandū ipsis esse. Imo nisi Dux Frideric⁹ illū ut probum uirū reputasset, non euasisse inultum. Quocirca rogatū eū uellent, ut efficiat quo Luthero in Germania apud iudices ueriores siue neutrius partes causam dicere cōcedat, tumq; demū palam futurū, quam omnino nullam temere uel insolēter occasio-
nem tumultuandi dedisset.

His igitur supplicibus literis effectum est, ipso quoq; Duce Saxoniae Friderico procurante, & apud Caietanū Auguste intercedente, ut Luth. pmitteret causam suā Augustæ corā Caietano tractare.

Venit igitur Augustā mense Octobri, ubi totū egit tridū anteq̄ sese Cardinali Caietano exhiberet. Quod tamē eorū q̄bus Luth. a Friderico Duce fuerat cōmendat⁹ cōsilio factū est, ne uidelicet prius Cardinalē cōueniret q̄ obtentis ab Imp. Maximiliano literis, publicam nō attestātibus, p̄ceperāt. Quibus acceptis ad Cardinalē sese cōfert, a quo sereno tū uultu tū animo exceptus est, moxq; paterna admōitione interposita, duo potissimū ex decreto summi Pōtificis ab eodē illi pponunt, q̄ p̄stare deberet. Primū ut respiscat, erratusq; suos reuocet, quos antea effutiuerat. Secūdū ut ab oibus tū scriptis tū cōcionibus cōtineat se, q̄bus Ecclesia pturbari possit. His autē Lutherus subiecit: Se necdū plene satis assequi q̄ seu scripto seu cōcionibus alicubi errasset. Sin secus docere ē potius, paratissimū se auditorē fore promittens. Quod cū legatus ipse Apostolicus multis argumētis cū ex autoritatibus scripturæ sacræ petitis, tū ex Canonib. Cōciliorū efficere niteret, adeoq; dextre, sic ut Lutherus cōsistere nō posse se cōsideraret, deliberādi spatiū ille petit. Postero igit die reuersus ad iudicē suū Caietanū, p̄sentibus quatuor uiris ex ordine procerū & consiliariorū Casaris, protestationē suā ex p̄scripto sit recitauit, Ego frater Martinus Lutherus Augustinianus, protestor, me colere & sequi sanctam Romanam Ecclesiam, in omnibus meis dictis & factis, p̄sentibus, p̄teritis, & futuris.

Quod si quandoq; aliquid aliud fecero aut feci, hoc ipsum pro nihilo haberi accipique uolo. Sic, nimirum hac protestatione Lutherus existimabat se coram Cardinale & Senatu imperiali a suspitione hæreseos purgare. Cæterū Reuerēdiss, D. Caietanus sciebat illū longe diuersum, a Catholica & Romana Ecclesia alienissimum, & docuisse & scripsisse. Idcirco non destitit neque cedere prius uoluit, quam expresse suos errores ipse coram recantaret. At Lutherus nullius sese consciū quod palinodia dignum uideretur, affirmat. Identidem negat se quid egisse aut docuisse, quod sacris literis & Catholica Ecclesiæ documentis, quin et Decretis Pōtificum aduersetur. Et quoniam homo esset & humanum sit errare, uellet idcirco iudicio & recognitioni Ecclesiæ se submittere libens, alijsque doctioribus, præcipue autem academiæ nominatissimarum professoribus, Friburgi, Louanij & Basileæ. Quod si nec istud quidem sufficiat, eandem submissionē Vniuersitati Parisinæ præstaret, quam multis nominibus & encomijs prosequeretur, ea mōq; parentem doctrinæ compellabat, quæ semper Christianissima inq; disciplina sacrarum scripturarum omnibus alijs præluxisset. Tametsi non longe post aliter de ea loquitur & scribit. Non contentus igitur Cardinalis præstita illa protestatione siue scripto illo, exigit a Luthero ingenuam apertamque articulorum propositorum notitiam & responsionem. Quærit ergo secundo Cardinalis, num plane uellet suos errores retinere, an potius eosdem excusare, seu defendere, ac in ijs perseverare. Crenens autē Lutherus rem agi serio, rogat indulgeri sibi, ut scripto ad articulos ppositos respondeat, annuit Cardinalis. Tum perplexam & obscuram responsionem componit, præcipuos negligens articulos, quales erant illi de meritis Sanctorum, de concessione indulgentiarum, de meritis bonorum operum, & similes. His itaque prætergressis incidit in Decretum Clementis Papæ, in quod temere commentatur, uolens illud ad defensionem sui erroris articulis suis conferre, rogatque, ut molesta illa palinodia leuetur, & Papæ reconcilietur. Interim animaduertit Cardinalis ab Luthero hæcenus aliud nihil se obtinuisse, quam uana & inutilia uerba, atque ita eum apud se statuisse in erroribus siue hæresibus perdurare, ob id tertio ad Lutherum talia dicta tulit, ac serio sic alloquitur: Mihi Luthere incumbit, nisi palinodiam præstes, productisque articulis acquiescas, ut ea in te mea

Quasi per
casas transilit
hec ipse Sley
danus.

Sleydanus ait
Lutherum as
seruisse solam
nimirum fidē
iustificare: et hu
iusmodi mul
ta refert, quæ
tamen ueritas
in scripturis
repugnant.

dia per

dia pertentem qua solent in te tuisimiles, pertinaces uideliter per-
tentari. Et si respicere terg iuersaris, apage hinc, nec me frustra con-
uenias amplius.

Die uero tertio timebat Lutherus ne forte Cardinalis iuxta
mandati sui rationem atque praescriptum, ipsum castiget, Blandas
itaque literas scribit illi, agens gratias pro solita erga eum diligen-
tia, ac paratum se testatur quibus posset obsequijs, omnibus homi-
nibus succurrere, seu gratificari magis, si simulatque suam in scriben-
do temeritatem agnoscit, & quod dignitatem Pontificiam, prout
decebat, reueritus non sit, sed id factum esse suorum aduersario-
rum, & indulgentiarum praconum culpa. Veniam deprecatur, se
deinceps uoluntati & arbitrio Pontificis in suis concionibus acq-
uescere uelle promittit, simulatque se quidem promptissime Pon-
tifice paruiffe, quod scilicet Augustam, licet satis debilis ait uenerim,
itineré hoc tam arduo nunc a me confecto. Sed quoniam uictui
necessaria non suppetant, domum ait redire decreui. Sibi adhuc a
necessarijs suis esse consultum; ut neglecto Cardinale appellatio-
nem ad Pontificem efficiat, quod tamen operæ pretium non pu-
tasset. Nihilominus se hoc amicorum consilium non debuisse pro-
sus repudiare, potissimum quum suo Principi, Saxonie Duci, hui-
usmodi appellatio magis grata quam recantatio foret. Hæc alia
que id generis plura ad Cardinalem dabat. Verum ad ceteros mulo-
to secius, & palam & aperte, Cardinalem appellabat Tyrannum, su-
perbum & indoctum, ut in actis suis est uidere. Quinetiam in sua
appellatione queritur, quod indulgentiarum pracones ipsum gra-
tuler & quidem falso ob indulgentias de quibus tamen nihil affir-
masset, sed solum disputasset, ipsum traduxissent.

Quapropter controuersiam siue causam ad recognitionem Pon-
tificis proborumque uirorum dedisset, qui hanc eadem causam
Episcopo Asculano & Siluestro Prierati concedidisset, quum ta-
men hi parti contrariae magis fauerent, adeoque causam ipsius in-
tendere & iudicare ineptos fore, propterea petisset, ut hæc recogni-
tio uiris in Germania doctissimis committeretur, illic nimirum ubi
extra omnem periculi alicuius metum ageret. Modo uero Pon-
tificem ipsum uniuersum negotium Cardinali Caietano commi-
sisset, qui uoluisset sua ut dogmata recantaret. Ad quæ responsio
fuit ille: Promptum se esse non solum causam ipsam excellenti-

Sleidanus sibi
præmodum in
huius appella-
tionis narra-
tione se cor-
quet et gyatæ.

Furcam in
qua suspendi
suaue sit, non
repperit L. de
theus.

© in omnibus

Quid autem
isti testati sint
satis liquet.

Opulchrā et
equam appel-
lationem.

oribus Academicis, imo etiam Ecclesie Romanæ subijcere. Quæ
Cardinalem permouere nequiuissent, sed ad Palinodiam instanti-
us coegisse. Cuius rei gratia quum ipse se grauatum sensisset, ob id
ipsum decreuisset ab Pontifice Romano, quasi minus in hac causa
perito, aut exercitato, iudice, ad alium Pontificem magis solertem
& expertum appellare. Hanc pretextatam Appellationem Augus-
ta Lutherus dimisit, quæ a suis affectis ibidem tum promulgata &
affixa fuit. Atque ita Lutherus se subduxit.
Post discessum uero suum publice & priuati legatum illum
falso accusabat tyrannidis, superbiæ, infidelitatis, ignorantie &c.
Deniq; in epistola sua secunda ad Leonem X, grauissime simul & calu-
niosissime illum accusans, ait: Notum esse arbitror tibi, quod mecum egerit
Cardinalis S. Sixti, Legatus tuus, imprudens & infelix, imo infide-
lis. In cuius manu, ob tui nominis reuerentiã, cum me & omnia mea
posuissem, non hoc egit, ut pacem statueret, quæ uno uerbulo potuisset
facile statueret: Cum ego tui promittere silentium, & finem causæ meæ factu-
rum, si aduersarius idem manderet. At homo gloriæ, non contentus eo pa-
cto, cepit aduersarios iustificare, licentiã aperire, & mihi palinodiam
mandare: id quod in mandatis prorsus non habuit. Hic sane, ubi causam op-
timum loco erat, illius impotenti Tyrannide uenit in multo peiorẽ.
Vnde quicquid post hæc secutum est, non Lutheri, sed Caietani tota cul-
pa est, quod ut sileret & quiesceret, non est passus. Quod tamen summis uiribus
poscebatur. Quid enim facere amplius debui? Ergo ut Legati quique uis-
itor uideretur, & maiorem inde famam fidemque & auctoritatẽ sibi acqui-
reret, scripsit in Actis suis, quod ille nullam syllabam ex sacris literis
contra ipsum produxerit unquam, nec possit etiã, si quæ maxime uellet. Con-
tra uero, ubi scripturas attulisset Lutherus, Legatus de corde suo ef-
finxerit glosas, iuxta longam Romanæ Curie consuetudinẽ. Qua relictis
sacris literis, & acceptis traditionibus uerbisque hominum, factum sit, ut
Ecclesia Christi non mensura tritici pascatur, nec uerbo Christi, sed
non raro temeritate & uoluntate alicuius indoctissimi adulatoris regat,
& eo profecerit nostræ infelicitatis magnitudo, ut ad reuocationem
& abnegationem fidei Christianæ & sacratissimæ scripturæ incipiãt
compellere. Eiusmodi querelis auxit Lutherus apud quos plurimos sibi
quidem fauorem & existimationem, aduersarius uero odium & contemp-
tum. Ausus itaque fuit, etiã Protectoris & Principis sui auctoritate, Vire-
tenbergam publico scripto citare quoslibet hæreticæ priuatis Inquisito-
res, si quæ uideantur sibi deuorare ferrum, petrasque dirumpere, ut uenis-
ant illuc cum ipso disputaturi, habituri non modo saluum condu-

Etum, sed etiam liberum hospitium sumptusque a Principe. Hac
 & id genus multa iactans, sibi que scripturarum peritiam præ
 omnibus arrogans, plurimos in partem suam traxit: clamitans,
 non solum scholasticos Theologos, uerum etiam Papam ipsum
 eiusque Decretales uim facere scripturis, easque torquere, ac im-
 proprie & abusiue intelligere. Exclamabat igitur aliquando in tas-
 les, qui aliter quam ipse uellet, scripturas interpretantur, quod sint
 Centuplo peiores Turcis: Quoniam uerbum Dei, quod omnia
 sanctificat, scelerate in nihilum redigant. Simulabat quidem
 eo tempore blandioribus uerbis modestiam, humilitatemque
 & obedientiam, ut partem suam & auctiorem & commendatio-
 rem redderet: Cor tamen eius semper erat in mordacitatem su-
 perbiamque & rebellionem erectum. Quod sane alicubi ipsemet
 palam fecit. Ait enim in Actis ad Lectorem: Posterio-
 rem responsionem meam, etsi cum multa reuerentiâ dedi, ac uelut in
 arbitrium summi Pontificis reposui: Non tamen id me fecisse
 credas, quod de re ipsa dubitem, aut animi sententiam sim un-
 quam mutaturus, sed quia oportuit reuerentiam seruare ei, qui
 uice summi Pontificis fungebatur: Dixerat autem in ea responsi-
 one, animam suam paratissimam cedere, mutare, reuocare òma-
 nia, ubi aliter intelligenda esse edocta fuerit: Quomodo autem doceri queat, qui animi sententiam mu-
 taturus nunquam fuerat? quin non solum Legatum, summæ alio-
 qui eruditionis uirum, quem & Lutherus ipse insignibus doti-
 bus, præsertim iudicij acrimonia donatum fateretur: sed & Pon-
 tificem Romanum Leonem X. reprehendebat. Qui Syluestrum
 Priorem, sacri Palatii Magistrum, simul cum San. Thoma pro-
 teruissime contemnebat: calumnians utrunque, quod nudis uer-
 bis incedant, sine scriptura, sine patribus, sine Canonibus, deni-
 que sine ullis rationibus. Mera igitur uerba dabat, cum reuoca-
 turum se promitteret.

Cum autem Reuerendissimus Caietanus ab itum Lutheri re-
 scisset, Fridericum Saxonie Ducem certiore reddidit, quod Lu-
 therum affectu uere paterno admonuisset quo respiceret, eum
 nihilominus contumacem perstitisse, & clanculum se subdu-
 xisse. Lutherum quidem rem suam sic agere, non ut certi aliquid
 definiat: quum tamen in concionibus ad uulgum ab erroribus
 nihil quicquam discedat, sed in ijs perseveret: Quod sane per-
 mittendum non esset.

Duplicia lies
 ba Lutheri.

Luth. in actis
 August.

Luth. ad dias
 logi Syluestri

Idcirco admonitum illum haberet, ut ratione suæ originis illustriſſimæ habita Luthero minime consentiat, neue credat, nec denique doctrinam suam erroneam defendat, aut patrocinetur.

Ad hæc Dux Fridericus respondit sese curasse, ut Lutherus Augustam peteret, nec ultra quod ageret, haberet. Publica hac responsione Ducis, fama erat (si tamen hic vera denarrat Sleydanus) quod Lutherus Ducem sibi addictissimum fecisset, unde vicissim ille arrogantior & pertinacior redderetur.

An. 1519

ANNO instaurata salutis M. D. xix. die duodecimo Mensis Ianuarij, foelicis memoriae Caesar Maximilianus, anno ætatis suæ lxiij. uita defunctus est, mense deinde Junio comitia ab Archiepiscopo Moguntino ut sui muneris erat, indicunt, simulac obitum Imperatoris Maximiliani cæteris electoribus exponens hortatur ut Francfordiam ad Mœnum sitam conueniant, ubi nouum Cæsarem Romanum defuncto substituant atque decernant. Ad dictum itaque diem eo conuenerunt Albertus Moguntinus, Hermannus Colonien. Richardus Treuiren. Archiepiscopi, Ludouicus Comes Palatinus, Fridericus Saxonie Dux, Ioachimus Marchio Brandeburgen, Ladislaus Sternenberg, Ludouici Regis Vngariæ atque Bohemie legatus. Hi igitur pariter omnes die Decimo octauo mensis Junij templum D. Bartholomei pro foeliciori auspicio orandi causa ingressi, diuini spiritus gratiam implorant, post Sacrificium Missæ magnifice decantatum est. Quo tandem completo, solitum iusiurandum inter se publice præstuerunt. Inde digressi in sacrarium illius ædis decenti ordine procedunt. Ac tum quidem sermonis initium facit Moguntinus, & de magnitudine rei propositæ locutus, ad concordiam eos hortatur, & multis in medium productis exemplis, quantum malorum inuexerit in Germania. Patrum memoria, Electorum dissensio demonstrat: ut autem nunc omnes idem uelint atque sentiant, tanto magis requiri, quo grauius a Turca periculum immineat, & ab alijs, qui Germaniæ dissipationem machinantur. Iamq; Imperij dignitas duobus procurabatur, Carolo uidelicet Austriacorum Principi

Principi Regi Hispaniarum, & Francisco Valesio Francorū Regi. Legati Regis Caroli Moguntiam peruenerant, quarto miliario Francofurti distantem, Gallici uero Cōfluentiæ sustiterunt, quæ est Archiepiscopi oppidum, ubi Rhenus & Mosella confluunt. Vtrique per literas & internuncios Principem quique suum Electoribus cōmendant, & quæcumque possunt adhibent argumenta, quibus persuadere suadeant. Galli cum primis qui suam causam non tam esse gratis osam facile intelligebant, eo quod lingua, moribus, institutis a Germanis differrent.

Superatis Heluetijs Galliarum Rex Insubriam quoque tenebat, sed quæ ad sui regni salutem prope necessariam esse duceret, Heluetiorum amicitiam magnis iacturis & pollicitationibus eam anno sequenti redemit. Nunc ergo cum in hunc casum res deuenisset, a morte Maximiliani, missis ad ipsos legatis, quamobrem cupiat designari Cæsar declarat, simulque petit ut suam apud Electores causam promoveant. Illi quo tempore amicitiam cum eo statuisserent, ecclesiam Romanam & Imperium se dicunt excepisse, ad Imperium uero Maiestatem pertinere, ut sint Electorum liberissima suffragia: non ergo sibi licere libertatem hanc ulla significatione suæ uoluntatis uiolare. Sicque dimissis legatis literas ad Electores, & quid Rex cupiat, quid etiam ipsi responderint, exponunt, & ne rationem eius habeant, quin potius Germanum aliquem Principem eligant hortantur, & de eorum prompta in eos beneuolentia prolixè pollicentur. Sed & Leoni decimo scribunt, & quoniam sit ipse, inaugurare & confirmare designatum Cæsarem, petunt, illuc totus incumbat, ne munus hoc ad externum aliquem Principem deuoletur. Ad hæc ille: Reges Neapolitanos esse Pontificis Romani beneficiarios, & fide data iam olim sic esse de pactum, ne Romanum Imperium appetant, sed ut alterutro sint contenti, huius etiam rei se commonefecisse Principes Electores ne temere quicquam attentetur contra potestatem Ecclesie Romanæ. Quod uero alienum ipse huic dignitati aptum iudicavit, in causa fuisse nihil aliud quam illius exercitatio, magnanimitas, ceteraque uirtutes quibus, si ipse præditus esset, cuius uicissim potentiam cuperet, in commodum publicum cedere probarique. Hæc Leo decimus ad Heluetios, neminem tamen nomine proprio designans.

Vbi uentum est ad consultationem, Moguntinus cōmunicato prius consilio separatim cum Saxoniarum Duce Friderico, cuius auctoritas percelebris erat, causam inchoat, sicque præfatur:

Tota

Tota presentis negotij ratio tribus difficultatibus constat. Num uidelicet Fraciscus Francorū Rex, an uero Carolus Rex Hispanorum, utrum potius Germanus quispiam sit eligendus. Ad Gallū q̄ attinet, cum sit exterus & alienigena, legibus nostris & iure iurando arbitror nos impediri, ne honos illi imperij deferatur. Deinde etiamsi natio peregrina non obsistat tamen e Repub. nō est p̄pter obortura bella inter Gallia Regē & Carolū, aui is sic cepit esse in sensus, ut etiam bellum denunciaret. Ad illum Austria pertinet, quā hic suo conabit adijcere domino, quē admodum nuper quoq; Insulriam adiecit. Quo minus aut id illi permittamus, impedit gloria Maximiliani, qui optime de Imperio meritus est, & auus Caroli. Quinetiam dum mecum reputo quod Gallia Rex solus fere omnia tenet, uerendum si eū nobis deligamus, ne nostrā libertati plurimum decedat. De bello Turcis inferendo grandia pollicentur: optabile quidem istud esset, ac in primis omnium maxime salutare, neq; scio quanti sit momenti Germania cū Gallijs & Italia facta cōiunctio. Verum ille potentiam atq; vires omnium primo uolet in Caroli Prouincias experiri, tentabit Belgiū, aggrediet Neapolim, eamq; uelut sibi debitam & hereditariam recuperare uolet, quid an ut ista faciat, nos illum armabimus? Quoniā igitur & lege, & iure iurando, & charitate cōmunis patriæ impedimur, equidem p̄fiteor & censeo illum minime creandum esse. Si uero Caroli fortunā me morem, ac dotes animi ipsius ponderare uelim, hic magis probabitur. Nam & origine Germanus est, & multas obtinet puincias Imperij beneficio, neq; cōmunem patriam sinet aliqua opprimi seruitute, & de non transferendo imperio, uel imminuendo iure ac potestate nostra (q̄ potissime Hispanorum ui posset contingere) fidem nobis dabit per iusiurandū. Veruntamen inter cetera ea plus me mouent, quæ de ipsius indolæ perspecta habeo. Nam & Religionem & iusticiam & pudicitiam amat, omnemq; sauitiam odit & ingenio certe ualet, hæ scilicet uirtutes illum officij perpetuo cōmonefacient, ut rempublicam curet.

Qui familiariter norunt ualde prædicant, & si patrem eius Philippum, si auum Maximilianum consideremus, dubitare nō possumus. Aetate quidem est non magna, sed tamen idonea nunc & matura rebus gerendis. Utetur etiam aui sui consiliaris & Germania Principibus aliquot delectis. Non igitur opinioni contrariæ acquiescendum uidetur. Quare cum potentia & uirtutibus Gallo
non

nō sit inferior Carolus, nec inter Germaniæ p̄ceres reliquus sit qui Imperij libertatē & immunitatē rectius validiusque defendere, seu etiam sumptus siue productando in hostes exercitus, siue pro cogendo concilio nunc sane maxime necessario suppeditare queat, satis dignum ac æquum fore puto ut Carolus eligatur.

Hactenus cum perorasset Moguntinus Episcopus rogabat eos q̄ confederant, ut quisq̄ suam sententiam aperire uellet. Post breue autem colloquium, Episcopo Treuireñ, magnæ apud eos omnes existimationis, propter eximiam suam eruditionē & experientiam inuenerūt, ut secundus ipse post Moguntinum diceret, quod sentiret. Hic ergo a uaticinio cuiusdam (qui p̄sagierat post Maximilianum neminē ex principibus germanis Imperij gloria potiturum) exorsus, Modo ait res sic apparet, quasi eo deuergere uelit, cū Reuerendissimus Moguntinus, (qui multa certe prudenter dixit) ad id spectet & propendeat, ut Regni potestas externo conferat. Verum enim uero miror sum moperere, quur is Hispanum Franco anteponat. Misereor profecto moderno Germaniæ statui. Si namq̄ maiores nostros fortiter imitemur, alienorum subsidij nihil esset opus. Quum enim hos ipsos interpellamus, quid amplius faciemus, quam quod nos seruituti subiugemus? Sed huic quærelæ immorari nolo, quin potius eodem ordine quo Reuerendissimus Moguntinus ante me dixit, utar, & principio quidem dicturus sum de constitutione seu ordinatione Regni, & Iureiurando nostro. Igitur existimo rationem constitutionis huius, & fundamentum in hoc consistere, ut scilicet Alienigenæ, hoc est, qui nec in Germania morantur, nec Principatum ibidem, neque subditos ullos habent, repulsam patiantur & excludantur ab electione, saltem ne Imperij sublimitas ad externos deoluatur. Quod si uero iam mens hæc ordinationis illius sit, eadem ratione nec Hispanus sicuti nec Francus eligi hic poterit a nobis. Quoniam autem Carolus Rex dominatus aliquot Regni nostri possideat, & ideo Imperio præficiendus sit, quur non etiam Rex Franciscus, qui Insubriam & Regnum Arelatense tenet, partes utique Regni Romani? Verum argumentum istud bifarium prosequi debemus, & dispicere, quid potius sit futurū. Quū antiquitus Frâcia & Germania unius Domini parerent, tunc proculdubio regni nostri uigor maximus erat, adeo

Votum Ar
chiepiscopi
Treuren.

adeo ut ingenti afficiat læticia quoties illius temporis recordor: siue historias hac de re legam, siue veterum gesta repetam. Iam autem idem rerum status opportune nobis denuo sese offert, quam certe captare utilissimum fore puto. In hac mea sententia sunt extranei plurimi, & in primis quidem summus Pontifex, Veneti, multique alij proceres & magistratus Italiae. Adhæc ex origine & successione Francinos affinitate quadam contingunt, eisdem fere legibus nobiscum moribusque ducentur, non mediocrem nobis Germanis benevolentiam & beneficia præstant, sic etiã nobis & Italis ualde gratus ipsorum est situs, propter uiciniam. Atque adeo si bellum nobis ingrueret, ilico ad manũ esset exercitus instructissimus, cui soluendo uel authorando par est Francia. Si uero in Ungariã aut Italiam Turcæ irrumperent, quod etiamnum uereor futurum, maxime sane quum Asianis insensu non sint, nonne tum temporis iuaret Imperatorem in uicinia tam magnificum habere? qui coniunctis utriusque nationis copiis aciem aduersarijs formidabilem educere possit? Vulgo laudantur Hispani ab arte bellandi, sed quid unquam memorabile in Italia gesserunt, sine adminiculo germanorum? His quoque accedit, quod cum ipsi te motius dissent, opportuna haudquaquam sperare detemus præsidia, qui tametsi eadem destinare uellent, parum aut nihil prodesse nobis ualebunt.

Nam cum Hispania navigationibus intenta sit, & propemodũ euacuetur ita militibus uix paucos sane stipendiarios conscribere emittereque ad nos poterit, Francos recipere possumus in procliu stationarios & commilitones in omnem eventum.

Sed Hispani quicquid præclare designatum fuerit, mox sibi uendicabunt, ipsi uos triumphis & honoribus priuabunt, uestrisque subditis & terris imperare uolent. Tunc frustra ac sero nimis amissa libertati indolebitis. At hanc populi collationem prætereo, ut de electione quid sentiam, edicam. Regem Francorum nobis si deligamus, cessabit omnis occasio pugnandi in Italia, quia Mediolanum iam occupat. Ne uero Neapolim petat, nostro consilio & persuasione cauebitur facile. Eodem modo pacem refundet terris inferioribus, si modo quiescant, nec aduersum aliquid machinentur.

Ego uero interim assequi nequeo, quid nobis inferiores Regionem prodesse siue obesse possint, fuerunt quidem nobis conterminæ hæcenus a multis seculis, interea tamen nihil prorsus commertij nobiscum aut fœderis inierunt. Arbitrantur Cæsaris mandata

data nihil omnino eos concernere, communes suppetias non minus quam Angli uel Scotiferunt. Cum igitur Francorū Rex insigniter potens sit, Mediolanum pacifice teneat, & ad omnia denique sit expeditissimus, maius aliquid & gloriosius designabit facinus, Turcas debellabit, omnesque vires suas in id exeret, ut eos ex Vngaria atque Italia propulset, & Germaniam ad tranquillitatem firmam adducat.

Sin autē huic Regem Carolum anteferamus, Deus bone quantas dabimus in Italia turbas? Mediolanum repetet, unde diuturnū exorietur bellum. Ac interea quidem temporis, quo nobilis illa Regio demolitur, copias in Vngariam Turca mittet, ibique vires suas experietur. Quis tunc resistet, quis ualidam denuo poterit aciem instruere? Deceret utique hæc diligenter attendere, nec segniter negligere.

Denique nemo belli in Italia gerendi nouit eventum: Si nanteque Francus ipse triumphet, Neapolim petiturus est, nec non audebit se confidere Pontifici, qui nostra suffragia improbaturus est huius instinctu. Quid inde mali queat emergere, quis ur̄m facile diuinarit, E diuerso uictrices obtinēte Rege Carolo palmas, nulla nobis spes superest recuperanda: Italia, sed Hispani totā prorsus sibi uendicabunt, nec eam solūmodo, quientiam Imperiū retinere conabuntur. Quid non perpepsi sint saltem ut Neapolim obtinere possent? quod & fecerunt, satis manifestum est. Idcirco non sunt prouocandi ad Italiam.

Iam deinceps de utroque Rege aliquid dicturus sum. Carolus Rex sedate & modeste indolis, de quo ne semel quidem dubito: nam de eo idipsum complures asserūt atque testantur. Sed cum ad huc iunior sit, de uirtutibus ad tantum Principem necessarijs quid in ipso certi discernere poterimus? Requirit enim utilitas Reipublicæ, talem aliquem Principem, qui his una præditus alijsque commodis, Ecclesiasticum instaurare statum & emendare ualeat, quemadmodum Reuerendissimus Dominus Moguntinus sapienter dixit. Cæterum his præstandis Rex Franciscus abunde sufficit. Quoniam excellentissimi est ingenij, & cum doctioribus nusquam non de Religionis negocio tractat, simulatque multæ lectionis est Vir. Præterea modernum seculum Principem ac Ducem desiderat rei bellicæ peritissimum & expertissimum, sedulum & fortunatum

XXXIII. RERVM MEMORABILIVM

natum. Nūc mihi dicite, quis Francisco præstare hac in re poterit? Virilitas ipsius omnibus sat est perspecta. De Carolo nihil percepimus unquam nisi quod indolem ipsius utcumq; illustret, ille uero maiores suos hæroicis in immensum superat facinoribus, nuperime uidelicet robustam illā gentem Helueticam a temporibus C. Cæsaris usq; nunc fere inuictam, commisso prælio deiecit. Idcirco non expedit Ducem tam bellicosum Iuueni postponere.

Bene quidem Episcopus Moguntinus censuit: quod nimirū non satis integrum commodumq; foret Regem Carolum aliquā-
tisper extra Germaniā degere, nihilominus inquit idem ipse, ista res haud nos offendere debet. Ego uero magni referre puto si quando Cæsar in tam loginquis & peregrinis regionibus moram traheret. Quis enim uelit Turcarum crudelitatem, & insperatas irruptiones aut bella quoq; ciuilia sedare & amoliri? Surgente procella, quis nauim gubernare incipiet, si Nauclerus ipse desit? Quam diu enim aberit nostrarum rerum certior effici nequibit, mendaciter ipsi plurimi studebunt imponere, nullos in concilium Theu-
tones, sed Hispanos tantum adhibebit. Edicta nunc hæc nunc illa cōdet, sed intēpestiue ad nos transmittet. Et si quid unius & alterius obtrectatione falso ad ipsum delatum fuerit, quasi iam in Germania oboriturum, exercitum peregrinum secum adducet. Quas-
liter igitur Regni putatis nostri status ac facies tunc erit?

Ea propter si annuitis, & Dei uoluntas est, ut alienigena Imperiale coronā sibi tollat, mea hæc ppria sententia est, ut Frācus Hispano præferatur. Quod si uero lex ipsa Francum eligere uetat, Hispanum eadem prorsus necessitate, deligere, nefas esse consequitur: nec adeo subtili opus est decreti seu Legis interpretatione, quin potius circumspicere negotium operæ prætium erit, quatenus is tandem nostris suffragis dignus habeatur Princeps, qui mansionem duntaxat in Germania sortitus est, qui genere, moribus & gestis, ingenio & idiomate Germanus est. Porro Reuerendiss. Moguntinus plurima contra hæc incommoda posuit, arbitratus Imperatorem propter exiguitatē uirium suarum & impotentiam quandā posse uilescere & passim contemni. Verum enim uero si probum aliquem & armis strennum designemus, poterit utiq; Germania tantæ moli atq; uirtuti sufficere.

Nā Rudolphus ante Maximilianū Cæsar undecimus, uiribus exiguus erat, sed animo magnus & fortis, qui nihilominus Regnum

gnum tunc quidem propemodum euilescens, multisq; prælijs debilitatum & afflictum sic erexit & extulit, ut uicinis etiam regibus pauorem incusserit. Quam deinde externi magnates, potissimum autem Ludouicus duodecimus Francorum Rex, Imperatorem Maximilianum fecerit, saltem ob insignem ipsius prudentiam & magnanimitatem, omnibus uobis notissimum est. Siquidem nomen procerum Germaniæ hæcenus ubiq; sed & nunc gloriosum & magnificum extat, cuius laus & honor non silent neque uacillant, quin potius integre atque candidè perdurant. Illustres quoq; adhuc sunt in Germania familiæ non pauca, ac tres quidem, præcipue Bavarica, Saxonica, & Brandenburgica, quæ sanè strenuos heroes habent. Quod si proinde unum aliquem ex his ad summum honoris fastigium, quod est Imperium Romanum uocamus, & nos eidem pro uirili, uti deceret, subueniamus, non est quod ex otiosis formidemus, imò si una & concors omnium nostrum esset sententia, res nostræ sibi quam optime succederent. Idcirco ualeant alieni, & unum ex nobismetipsis decernamus, sicq; prudentissime fecerimus. Ceterum uirtutis atq; constantiæ indicia atq; testimonia de his qui nobiscum sunt quæ plura habeo, & ideo animus est uerbi causa aliquid dicere. Cōtigit aliquando ut Matthias Ungariæ Rex, uirtute & fortuna militari clarus, Patri tuo, Friderice, bellum denunciaret, ubi uero uidit ille aciem instructissimam & fortem contra se prodire, se uicia ipsius mox in timorē exhalans deseruit, & cessit. Haud secus etiam nunc modus aliquis adinueniri poterit, quatenus suppetant uires & copiæ ei, quæ ex contribulibus Imperatorem creauerimus. Sic fere hæcenus perorauit Reuerendiss. Treuirensis.

Cæterum Dux Saxonie Fridericus, ordine tertius dein dicere cepit, qui posteaq; demonstrasset Francum uigore atq; sententia legis à Regno Germanico præscriptæ atq; sancticæ, excludi, Regem uero Carolum Germanum esse, & in Germania mansionem habere, subiungens ait: Quoniam Regnum nostrum copioso seu potentiore aliquo agere uidetur Principe, quis in hoc Regi Carolo æquandus sit, ignoro, propterea hunc eligendum esse arbitror, sed certis interpositis conditionibus seu legibus, quibus libertas Germaniæ firmetur, & pericula quæ commemorata sunt euentur.

Cumq; iam sententiæ Ducis cæteri Principes astipularentur, Reuerendiss. Treuirensis in hæc uerba prorumpens eos sic affat: Iam meditor præsentem ruinam, imminentemq; Germanicæ nationi

tioni euariationem, quasi in speculo contemplor. Interim tamen si propositum hoc uestrum probatis, & ego huic subscribam.

Facta sunt autē hęc die xxviiij. mensis Iunij, sub cuius noctē fere sublustrem soluta est consultatio. Die exinde sequenti iterum conuenerunt ac inter se consultare ceperunt, quos paragraphos siue conditiones pridie delecto Casari proponere uellent. Diebus ergo aliquot in hanc rem expensis, in totoque unanimi omnium assensu, propositos consignatosque paragraphos, Moguntiam ubi legatio Regis Caroli cōfederat, transmittunt. Quæ inquam Legatio cum oblatos exhibitosque paragraphos seu conditiones comprobasset, hisque annuisset, dictus est dies quo iuxta morem diu ac laudabiliter receptum, electio cum suffragijs ac uotis Electorum solenniter declararetur, & promulgaretur. Sed sacro prius audito atque pacto in æde D. Bartholomæi, adytum eiusdem ædis denuo ingressi, electionem seriatim adorti sunt hoc modo: Cæsus Electorum amplissimus Reuerendiss. Moguntinum interrogat quem iudicaret ipse in Regem Romanorum & Imperatorē assumi debere. Mox ille Carolum respondet Archiducem Austria. Posthęc Dominus Moguntinus unumquemque singulatim sciscitatur, qui hisce dignitatibus idoneus ipsis uideretur. Respondet quisque, Carolus. Atque hęc concors electio literis descripta uniuscuiusque Electoris sigillo communita fuit. Conuocata ac præsentē iam tota nobilium celebri frequentia, & promiscue plebis multitudine, pro rostris in templo D. Bartholomæi Reuerendiss. Moguntinus festiue populo declarat, Regem Carolum ut Archiducem Austria, in locum demortui Casaris Maximiliani, Romanorum Imperatorem designatum esse, usus tali paranesi. Quoniam quidem tanta suffragiorū concordia hunc Imperio nostro præfecimus, dignum est Deo gratiarum actionem persoluere. Deinde hortabatur unumquemque ut imprimis electo Imperatori fideliter atque sincere obsequantur. Quem etiam ipsis probat atque commendat, rationem reddens cur hunc præ alijs summatis elegissent. Populus uero congratulans plausibus ouabat, & foeliciter suo tam magnifico Principi omnis nabatur.

Posthęc Legati Casaris nuper electi (qui aliquanto propius Francofordiā accesserant, & iam uix unius miliarij spacio aberāt) accersiti sunt, quorum nomina & tituli hi sunt. Initio Matthæus Cardinalis Saltzburgeris, Erhardus Episcopus Leodiē. Reinhardus

hardus Præful Tridentinus, Fridericus Palatinus, Casimirus Marchio Brandeburgens, Henricus Comes Nassauiens. Maximilianus Sibenburgerus. Omnes isti Primores uiri cum alijs Senatoribus ipsius noui Cæsaris, coram Electoribus comparuerunt, & constituto tandem inter ipsos die comitali, decretum est quo pacto Germania gubernari posset, donec ipse Rex Carolus adesset. Committitur itaq; crediturque Casimiro ut exercitum præsidiariorum conscribat, quem ad opportuna & necessaria loca destinaret, ne uspiam uidelicet dissidens tumultibusq; Regnum concitetur. Pari modo ad Cæsarem Carolum, solennem legationem Electores adornant, significantes illi omnem rerum statum atq; euentum. Huc præerat Palatinus Fridericus. Aderant tunc prodromi quidam, qui per se in Hispaniam properabant, fœlicia nunciaturi: quorum unus ut fertur Francofordia Barsellonam die nono peruenit. At Palatinus tantum pridie Decembris ipsius calendas illo uenit, qui mox Electores certiores suæ legationis facit, hoc argumento: Quod nimirum Rex Carolus uellet oblatum Imperium suscipere, & absq; mora, quamprimum commodum & opportune fieri posset in Germaniam reuerti. Imperator Carolus per Mercurium Cattinarium peramicè respondit Legatis in hæc fere uerba: Etsi rerum maximas grauissimasq; procellas instare uideret, partim Francorum, partim Turcarum etiam machinationibus, suam nihilominus patriam deserere nec posse nec uelle se dicens, præsertim cum tam inclyti Principes tale quippiam de se considerent, & id ipsum ab eo exigent. Quocirca dignitatem & prouinciam sibi oblatam, animo per quam grato, accepturum promittit, seseq; primam nactus opportunitatem transire uelle, quatenus Regno commodissimus aduenturus esset. In eandem fere formam ad Electores cōfectis datisq; literis Fridericum Palatinum magnificentissime splendidissimeque donatum dimisit. Atq; hoc modo Carolus Hispaniarum Rex annos natus undeuiginti, Romanorum Imperator Quintus eiusce nominis creatus atq; declaratus est.

Hoc eodem tempore Lutherus animorum plenus, proteruire magis magisque cepit, & noua comminisci, maxime cum iam persuasum haberet, Principem Mecœnatemque suum, Saxoniam uide licet Ducem, omnibus heroibus Imperij ac nouiter electo Cæsari gratum celeberrimumque fore. Nam scripta passim edere cepit quam plurima, quibus nomē insigne sibi parare tentauit, eoque audaciæ

XXXVIII. RERVM MEMORABILIVM

& arrogantia deuenit, ut etiam Carolum Miltizium, uirum sane genere præclarum, Summiq; Pontificis Legatum, benigno seu familiariter colloquio dedignaret. Accidit aut D. Ioannem Eckium & Andream Carolstadiū Lipsiæ disputationē mire. Qua ex re Carolstadius Vuittenbergen. suis asseclis stipatus, die uicesimo septimo Iunij cum magno fastu, Lipsiam appulit, librorum sarcinas secum afferens, ac si nulli prorsum ibidem codices extitissent. Eckius uero quanquam per medios hostes iter facturus erat, unico secum assumpto comite, Lipsiam uenit, quæ ab Ingolstadio circiter triginta, & Vuittenberga uix septem miliaribus a Lipsia distat. Instituta iam disputatione in aula Georgij Ducis Saxoniae, Principis uere Christiani atq; Catholici, persensit Carolstadius Eckium haudquaquam Leonem mortuum referre, quod Lutherus alioqui persuaserat cum reliquis alijs. Posteaq; enim diebus aliquot, acerrime disputatū esset, præsentem Senatum Ducis Georgij, plus laboris atque molestiae quam laudis inde retulit Carolstadius. Quod Lutherus ægerrime ferens, occasionem concionandi ipso festo S. Apostolorum Petri & Pauli arripuit, & consensu in Sacello Principali suggesto, plurima quæ catholicae Christi Ecclesiae aduersabantur effutire cepit, in gratiam auditorij cuius frequentia nimium delectabatur, concionem deniq; tam subdolam & perniciosam prælo commisit. Verum Eckius indignitate rei permotus, in festiuitate Visitationis Mariæ, quæ dies est Iulij 2. sacro nimirum e pulpito populum uicissim docturus in templo D. Nicolai, themata Lutheri quæ prius ipse disseminauerat, sacrae scripturae testimonijs & priscorum Patrum Doctrinis confutauit. Quarto dein die mensis eiusdem cum Carolstadius deficeret, nec diutius cum Eckio differere uellet nec posset, Lutherus certamini huic successit. Ut autem conciliū Ducis aduertit ex ipsius Lutheri uultu, toruitatē quandā & amarulentiam in pectore eius residere, hortabantur illū ut modeste & sine stomacho negociū suū ageret, ne uidelicet auditores uicissim ipse corrūpat. At ille impatiens effectus exclamat: Quia inquit institutū hoc minime in Dei nomine susceptū est, propterea nec in ipso hoc nosse consummari poterit. Senatus hæc uerba Lutheri dissimulando, ipsum sedare uoluit, quo Disputationem cum Eckio initam prosequeretur & absolueret. Disputat itaq; diligentissime & absolutissime, initio quidem de summi Pontificis auctoritate, seu potestate. De igne purgatorio, de Indulgentiarum thesauro, de poenitentia, demum etiam sacerdotali

cerdotali, absolute siue de potestate clauium. Inter hæc Lutherus diuersa profecto ab his quæ prius fuerat concionatus, statuebat quippe, qui nõ Latine modo uerum etiam germanice apertis quod aiunt tibijs diceret: Neutiquam Ecclesiæ Romanæ supereminentiam & obedientiam oppugno, nefarium est enim homini Christiano id agere uelle. Sed cum Ecclius eo incommodi perdoxisset Lutherum, ut ex uerbis suis hæresi Boemorum adherere conuinceretur, succensus ira, respondit: Mentiris inquiring. Deinde submissius & paulo modestius se componens, aiebat: Mihi nunquam placuit illud Boemorum schisma, nec aliquando placebit, per quod tam impie semetipsum ab unitate Ecclesiæ communionemq; nostra sponte segregarunt. Eodem modo huc Lutherum adegit Ecclius ut aperte & ingenue protestaretur hoc modo: Fide firma teneo, nec dicere uereor, quin etiam compertissimum habeo, Purgatorium esse: qd ipsum ex sacris literis manifeste demonstrari potest, quem admodum D. Gregorius ex uerbis Christi quæ Matthæi duodecimo habentur demonstrat in Dialogis suis. Pro eo quod ueritas dicit: Quia si quis in spiritum sanctum blasphemiam dixerit, non remittetur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro. In qua sententiâ datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo, quasdam in futuro laxari. Idcirco Ecclesia Christi Catholica rectissime facit, quod pro defunctis oret. Cui simile quidem est quod subiunxit: Credo inquiring sanctam & salutarem esse cogitationem pro defunctis exorare, ut a peccatis soluantur, quum huiusmodi in Biblijs sacris, libro uidelicet Machabæorum secundo, expresse declarentur.

Dia. lib. 4.
cap. 39.

Defatigato iam Luthero, Ecclius infractio animo Carolstadium denuo ad disputandi certamen inuitat, ut inceptum tandem una cum illo duellum perficiat. Annuuit Carolstadius, quia sperabat futuræ, ut Ecclius inter alienos degens, procul ab amicis, procul a forulis atque libris, ad minimum labore nimio atq; tædio captioum seu cauillorum cedere cogeretur, & ita demum uictus omnibus appareret. Quamobrem Carolstadius die quarto decimo Iulij, tali nimis spe lactatus, eadem hora qua Lutherus destiterat, processit, argumentisque nouis Ecclium adortus est. Sed cum nihil proficere euincereque posset, adeoque inuictus maneret Ecclius, postero die qui erat xv. Iulij intermissionem disputationis fecere, & iuxta proverbium calcar ultorium tulit Carolstadius, quum id in Ecclium stringere non posset, Tota uero censura disputationis, assessoribus

D iij & duæ

& duabus Vniuersitatibus (quemadmodum prudenter Dux Inoclytus Georgius utriusq; partis assensu fieri decreuerat, atq; concesserat) credita fuit. Cæterum Vuittenbergen. domum abierunt, speratis honoribus atq; triumphis frustrati.

Statutum tunc erat & pactum utrinq; causam pferre palā non prius deberi, q̄ ipsius recognitio, per Theologos Parisienses & Erfordien. exequenda a delectis arbitris enunciaretur. Sed Lutherus suiq; cōgerrones ueritine Vniuersitatum iudicium seu definitio, maxime tamen Parisiensis, refragaretur ipsis, hęc ratā enunciationem causæ, p̄occuparunt, & domum iam reuersi, calamo atq; p̄ælo ipsimet pro se censuram confecerunt, & uictoriam sine triumpho sibi met asscripserunt. Quid uero deinde Erfordien. de habitis cōtrouersijs iudicauerint, adhuc latuit. De Parisiensibus porro constat omnibus, quod Lutheri p̄positum ipsi execrati sint. Interim Lutherus indignationi suæ uela dans, querelas ubiq; locorum contra Senatum Ducis Georgij spargebat, & deflere cepit in sinu amici sui Spalatini, qui apud Ducem Fridericū magnæ existimationis erat, & Lutheri patronus ex animo. Huic ergo grauitur queritur, Disputationē Lipsiacam meram temporis elusionē inanem fuisse, nō ueritatis indagatiōē, Eccl̄io fauoribus leuato, seipsum opprimi criminabatur, Carolstadium deniq; librorum suorum usu priuatum fuisse queritabatur. Hęc & alia quædam mendacia deplorare uidebatur, quæ tam sunt manifesta ut inficiari nemo possit. Idcirco non iniuria hic demirari potest, quod nimirum Sleidanus negocium istud tam studiose dissimulet, quum tamen in prologo suo insigniter ualde protestetur se rem ipsam seu ueritatem apertissimam narraturum, seposito omni priuato affectu. At sane citius & crassius protestationis illius oblitus est, quā par erat ueritatē deliniaturo.

Refert Sleidanus quod quamuis Lutherus Concilium œcumenicum aduersus B. D. Papam, appellarit, eum tamen deinceps iugiter & attente pro eiusdem salute Deum rogasse, & ubiq; honorifice celebriterq; de eo scripsisse. Præterea Lutherum autumat ille narrator sapius nomine Pontificis curis uarijs distractum fuisse, & ex animo indoluisse quod is Romæ ut ouis innocua inter rapacissimos Lupos ageret. Talibus diſterijs uerborumq; fucis crebrius quam decet utitur Sleidanus, adeo deordinate, ut si ipse Lutherus adhuc super esset, non dubium quin hęc tanquam mendacia usitato sibi modo exploderet.

Narrat

Narrat similiter Sleidanus quomodo Lutherus, ad Cæsarem, ad Archiepiscopum Moguntinum, & Episcopū Merſburgenſem ſingulas literas dederit, & huic quidem Reuerendiſſi Moguntineſi. & Merſburgenſi. reſpondiſſe. Insuper etiā meminit Valentinū Ditelebium ad Fridericū Ducem ſcripſiſſe, cui etiā uiciffim ipſe Dux reſpondiſſet. Plurima hiſ ſimilia tractat Sleidanus, & Lutheri negotium ſic adumbrat & exornat, quaſi uero non ipſe homo, ſed angelus aliquis extitiſſet, quaſi ab Aſcenſione Chriſti ad unum uſque Lutherum hoc ipſo ſapientioſem uel ſanctioſem alium Eccleſia Catholica non habuiſſet.

Adnititur Sleidanus uerborum quibuſdam lacertoliſ inuolucris, ſpecioſa & blandiloqua oratione ne dicā cōtentioſa, Lectorem de mulcere eidemq; perſuadere, ac ſi Lutherus non prius audita, cognita & inuicta ipſius cauſa, temere iudicatus eſſet hæreticus, quum tamen paulo ſuperius & deinceps, ſed parum fideliter, recenſeat, quam diligenter & paterne ſummus Pontifex, Cardinales & Præſules, aliq; complures hunc ipſum Lutherum cohortati ſint ad retractationem & palinodiam erroneorum dogmatum. Num uero ſatis ſuperque a Cæſarea maiestate alijsque Principibus Catholicis exauditus ſit & admonitus reuocationis, atteſtantur acta & diſmiſſiones multorum Comitiorum, potiffimum autem quod Vuormatiæ Anno 21. celebratum fuit.

*Sleidanus ſibi
biſſi cōtraſ
rius.*

Quinetiam ne Lutherus quidem Sleidano cōceſſerit quod ipſe a nemine conuictus ſit hæreſeos, cum dicat idem ipſe palam in ſua aſſertione. Quod ſi Hus cenſus eſt Hæreticus, auſim ego p̄fiteri meo ipſum longe deterioſem illo hæreticū eſſe. Cum igitur Hus a quouis Reipublicæ Chriſtianiæ ordine ſeu ſtatu per definitionem Concilij Oecumenici, corā Imperatore Sigifmundo publice hæreticus peruerſus iudicatus ſit, & flammis conſumptus, tum quia Lutherus eo ipſo ingenue peioſem ſe conſeſſus eſt, fruſtra certe laborat Sleidanus Lutherum purgare. Niſi tot codices præ manibus eſſent, per facile Sleidano foret omnibus perſuadere, & quodcunq; narrat ueritati conſonare.

At nimis ineptit, adeoque non iniuriā negauerimus illi quæ de arcanis ſeu abſtruſis rebus parum ſobrie narrat, quum in familiaribus & maniſeſtis negotijs recitandis ipſe priuato ſuo affectu plurimum obſequatur, & tam inæquabiliter ueritati aduerſetur.

Narrat

Narrat deniq; Sleydanus, Erasmum Roterodamum ad Saxoniae Ducem dedisse literas in Gratia Lutheri, quibus nimirum eundem ipsum uehementer commendasset atq; probasset, tanquam eiusmodi cuius doctrina una cum uiuendi consuetudine omni culpa & ita reprehensione quacunq; careret. Sed si nunc diuersum seu oppositum non emerisset in scriptis, nonne per se quiuis uerum illud esse putaret? Ut autem singuli intelligere ualeant historiam Sleydani non adeo synceram esse uel Euangelicae ueritati congruere, deinde quae ubertim citra decorum affectate scribat cogor Erasmi uerba referre quae de Luthero scripsit, in Apologia sua aduersus Epistolam non sobriam Martini Lutheri, cuius Exordium tale est.

En recanduit in me praeter expectationem Martini Lutheri *euuōs aruōs* &c. In hac itaq; sic de Martino refert: Quod Martinus obicit adeo non est humanum, ut sit plusquam daemonicum. Et rursus. Ad perdendum religionem Christianam, nulla res accommodatior, quam haec sectarum licentia, quae sibi permittunt quoties libuit sua nouare dogmata, quando id faciunt impune. Lutherum hic hominem transuersum nuncupat. Et iterum ubi epiphonematis ipsius Lutheri tragici mentionem facit, sic scribit: Sentit opinor de eo Diabolo, quo olim tam ualidis machinis impetunt animum ipsius de Missa. Adhaec, Ut hic inquit nihil crepat nisi Sathanas, diabolos, laruas, larnias, mægeras aliasq; uoces plusquam tragicas, fortassis ex abundantia cordis os loquitur, & certe haec esse solent uenturae insaniae praesagia.

Insuper adijcit praetermittere, mutare & addere, in summa deprauare scripta aliorum artificij esse Lutheri. Praeterea. Hic transilio ait Erasmus conuiciorum uiridarium, in quo suauiter pascit animum illum nulla maledicentia saturabilem. Afferit Hyperbolas Lutheri mera esse mendacia. Quarit utri potius habenda fides, an Petro, qui profitetur a Paulo quaedam scripta intellectu difficilia, an Martino, qui negat in his quicquam esse obscuritatis: Ridet Martinum Erasmus, quod ille tot iudicijs condemnatus, tot libellis percussus, tot ictus fulminibus, eum authorem suspectum uocarit.

Deinde ait: Caterum Lectorem moter superuacaneis, legat eum locum quo Monachorum Hispaniensium & Praeiacalumnias refello, & fatebitur Lutherum non dicam Diabolum incarnatum, furentium istae uoces sunt, sed hominem odio lymphatum. Appellat eum hominum petulantissimum, impudentem, effrenem effrontem, tragicum

gicum & hyperbolicum Doctorem, & eum qui nihil non torquet ad calumniam, omnium hæresiarum pestilentissimum.

Miratur inter hæc Erasmus quur ipse Lutherus quam libenter inducat personam Diaboli, scribit, quod etiam sui ipsius immemor extiterit, quodq; scribat & doceat sibimet contradicentia passim. Et sicubi semel in animum induxerit cauillari & detrectare, nihil fide dignum, nec que madmodum pectus Euangelicum decet scribere, quin potius ea quæ sanniones maledicos, ne dicã sycophantas attinet. Exercuerit tyrannidem, mentitus fuerit, uanus sit, inuisibilis, & inuerecundus, liceant deniq; alia. Sed non ideo efficitur deprauatum nihil ab eo expectandum esse qui in suo mox instituto tot mendacia contexit, qui deniq; parum sane modestiæ Christianæ memor esse uidetur. Attestatur Erasmus, si tollantur libri istius hyperbolæ, conuicia, facetiæ, tantologiæ, extragodismi, asseruerationes, adhæc quæ illi conueniunt cum Ioanne Hus, & Ioanne Vuicleuo, alijsq; nonnullis, fortasse non multum restabit, quo ueluti proprio gloriatur. Præterea dicit Erasmus, Ego Epicurus, si incidissem in tempora Apostolorum, & audissem eos tanta tamq; perpetua maledicentia, uereor ne mansurus fuerim Epicurus. Alia his plura apud Erasmū inuenies epitheta splendida eaq; celeberrima quibus Erasmus Lutherum acriter satis perstringit & reprehendit. Idcirco de mirandum est sane, quare Sleydanus hæc quasi conuicio uēdo præterierit, & Erasmo non absq; iniuria nominis sui tanta mendacia affingere ausus sit, ac si ipse Lutherum apud ducem Saxonie, Episcopum Moguntinē, cæterosq; proceres impendio commendasset, quum tamen oppositum omnibus luce meridiana clarius constet, cum quod utroq; adhuc superstite Erasmo atq; Lutero, infinita propemodum exemplaria de amborum controuersia typis excusa sint, tum deniq; q̄ nostro hoc seculo satis adhuc supersint & prostant. Cæterum peruersus ille affectus, & odium illud uatiniano pollens cōtra Ecclesiã Romanã, forsitan eū excæcauit.

Hæc autem eo tantummodo spectant, quo Lector meminerit,

rit, uideatq; quod si in rebus seu gestis familiaribus, lips

pis atq; tursoribus, ut fertur, notissimis halluci

nari Sleydanus uoluerit adeo turpiter,

quid non attentauerit in illis quæ

alto silentio reposita a nos

tris quoq; conspectis

bus distant.

Res

RERVM MEMO-

RABILIVM QVAE AB ANNO
DOMINI M. D. AD ANNUM VSQVE

LIX. in republica Christiana

gesta sunt,

Liber Secundus.

ANNO ab Incarnatione Christi M. D. xx. sub initium Veris, Carolus ante semiannum & amplius, Romanorum Imperator Electus & declaratus, ex Hispania classe traiecit in Angliam, quæ ibidem in arce sua Henricus Anglorum Rex magnifice hilariterque recepit, eoque magnificentius & liberalius, quod matreulem siue materteram Cæsaris in uxorem duxerat. Et paulopost foeliciter ac prospere ad hæreditarias, inferioris uidelicet Germaniæ nationes, latus deuenit. Inde uero cum apparatu decentissimo Aquisgranum profectus est. Quanlibet enim illic & circum perniciofa lues grassaretur, uoluit tamen ne nouum aliquid & insuetum moliri uelle uideretur, inaugurationis suæ locum celebrare, nec præterire. Conuocat ergo ad se Electores Imperij, qui singuli comparuerunt, dempto Saxoniam Duce, qui imbecillitate præuentus. Colonia manserat. Hæc profectio equitum aliquot millia habebat, & sexcentos, Imperator uero ad duo millia omni ornatu & phaleris suum equitatum splendidius exornauerat. Ioannes Cliuentium Dux quadringentis equitibus egregie comitatus eo quoque diuertit. In tanto equitatu medius inter Episcopum Moguntinensium. & Coloniensem. inequitabat Cæsar, quem e uestigio sequebatur legatio Regis Bohemiæ, Tam exquisitus & magnificus hic cultus seu apparatus equitum erat, qualem uix alias Germania non uiderat.

Vbi uero iam Cæsar in Ciuitatem & Deiparæ uirginis ædem deductus est, fusa primum prece singulare quoddam colloquium inibi cum Electoribus habuit. Dein ad curiam suam abiit. Postridie rursus ad ædem illam sacram magne cõuenerunt. Ad quod spectaculum sane permagnificum & plausibile tantæ irruebant turba, ut satellites ad limina armati etiam opprimerentur.

In medio

In medio templi pensilis cernitur Corona, ampla ualde, intra cuius ambitum humi sternebantur uariæ & uarietate sua præciosissime aulee. Super quas geniculabatur Cæsar tantisper, quoad Archiepiscopus Colonienſis præcationes aliquot cõpleuiſſet. Poſthæc conſeſſim reuerenter a duobus Præſulibus Moguntinenſi & Treuirenſi. eleuatus, ad altare Diuæ Virginis deducitur, ubi denuo ſupplicat. Facta iam oratione, ad inauratam ſedem aſſumitur, & in ea collocatur. Tunc Episcopus Colonienſis, diuina myſteria celebrare cepit, & quum aliquantulum proſecutus eſſet, Latine Cæſarem interrogat. Primum quidem, an in fide Catholica perſeuerare, Eccleſiam Chriſti protegere, Iuſtitiam æquitatemq; tueri, Regnum auctius reddere & fulcire, uiduis & orphanis cunctisq; ægentibus, ſuccurrere uellet? Deniq; num etiam Romano Pontifici dignum honorem exhibere promptus eſſet? Quibus omnibus cum Imperator ſingulatim annuiſſet, ad altare deductus conceptis uerbis iurauit, eadem nimirum ſic iureiurando confirmans. Deinde ad ſedem ſeu etiam ſolium rediit. Super hæc Reuerendiſſ. Colonienſis. Principes Electores interrogat, an fidem illi compromiſſam liberare & obedire uellent? Aiunt oës id ſe in uotis habere. Conuerſus deinde ad præces Reuerendiſſ. Colonienſis, ſumpto oleo ſacro, Cæſarem ipſum in pectore, capite, & inter ſcapulas unxit. Poſt in adytum templi Moguntinus & Treuirenſis. inunctũ iam Cæſarẽ pducunt, ornamentis ſacris in morem Diaconorum conueſtiunt, ſicq; conueſtitũ in ſede ſua locant. Rurſus orationibus ſalubriter illi imprecat, euaginatũ gladius ab Episcopo Colonienſi. & cæteris pariter Electoribus ipſi offertur, committiturq; Regni totius communis utilitas & ſalus, reſumptumq; gladium in uaginam mittit, eum poſt annulo inſignit, Regali clamide ornat, Sceptro, aureo Regni malo, donat, tanquam totius orbis futuro moderatori potentiffimo. Cæterum ſimul ab Archiepiscopis Electoribus corona redimitur, ad altare corona refulgens iterum ducitur, ubi coram Deo & angelis proteſtatur, quod cuncta præſtare (Dei nimirum auxilio fretus) & obſeruare uellet, quæ ſtrenuum Principem decerent. Ad extremum paulo altius cum electiffimo Episcoporum ternione aſcendens in cathedra lapidea ponitur. Ad quem quidem tunc ſermonem lingua uernacula Moguntinus Antiſtes dirigit. Principio fauſta impræcatur, ſe ac alios ſecum Electores & Regni totius ampliſſimi ſtatus commendat, quod uiciffim agebant cele-

E brioris

briores illius Collegij Canonici: qui ut solet antiquitus fieri, in ordinem quisque suum recipitur asseriturque. Mox ad harmoniam, concrepantium & omnigenis musicorum organis concinentium, nouum & immensum gaudium, omnibus influebat. Intererat nouo & inaudito huic spectaculo Domina Margarita fœmina prorsus Heroica, Cæsaris amita, cuius nutu atque renutu prouinciæ Inferiores regebantur. Hæc inquam magnalia utique cum admiratione & gaudio contemplantur suavissime & ipsa suavis. Absoluto tandem misse sacrificio (in quo iam sacratissimam synaxin Cæsar communicauerat) equites aliquot auratos ense suo creat. Hic honor primum habitus est seu tributus ijs qui strenue atq; uiriliter hostibus sese opposuissent: pro authoramento uidelicet rerum fortiter gestarum, nimirum ut quondam ueterani post palmas uarias rude donabantur. Nunc autem mos inoleuit, & suum obtinuit uigorẽ, ut a Regibus elimatati splendidique gladij inter scapilia iætrino ad ordinẽ huiusmodi uidelicet equestre adsciscantur, quem admodum adhuc hodie ullo sine delectu creantur, non solum qui ex illustri familia geniti sunt, uerum etiam ex mercatoribus multi, & ijs denique qui cæteris præstare student, aut potiores haberi. Verũ enim uero ut redeamus unde parumper digressi sumus, his omnibus (quæ ad consecrationem & coronationem pro ratione temporis & loci pertinebant) gestis, ex templo in aulam, regia magnificentia adornatam, processerunt. Hic discumbebat Cæsar, similiter & Electores: singuli seorsum, ita quod ab utraq; parte trapeze dispositæ essent. sed nihilominus sic ut etiam Episcopus Treuirensis e conspectu Cæsaris seu etiam e regione accumberet, secundum placitum uel constitutum Imperatoris Caroli quarti. Eodem die Inaugurationis bos integer primũ euisceratus, deinde intestinorum loco multijugis refertus animalculis, ut moris erat, torrebatur. Ex quo frustum etiam Cæsari tunc authorato proponebatur, residuum bouis quasi integer, populo dabatur. Solebant etiam tunc canales quæ ad hoc paratæ sunt in propatulo ad modum fontis erigi, uinum a mane ad uesperam usq; propinantes, quod etiam neglectum est minime.

Prandio iam absoluto curiam suam ingreditur Cæsar, & Regni sigillum Reuerendiss. Moguntinensi reddit. Postridie cunctos Principes cœna sua magno uidelicet apparatu ferculorum instructa, excepit humanissime. Die dein sequente templum adiit, & audito

audito sacro, reliquias seu monimenta sancta perlustrat, & ueneratur: omnia quæ ibidem conseruantur, inter quæ reuerendæ illæ fasciæ supererant quibus Dominus ac Redemptor noster inuolutus, in cunis adhuc infans iacebat, ubi pro nostris reatibus uagñt.

Super hæc Episcopus Moguntinus uniuerso cœtui declarabat, Pontificem Romanum Electionem ratam habuisse, & mandasse ut deinceps Rex Carolus titulum & nomen Imperatoris usurparet. Rebus ita singulis ordinate, & diligenter & legitime perfectis, Cæsari ualedicunt, indeq; secedunt Proceres Imperij, aerem circumquaq; morbosa lue infectum non ferentes. Nec mora Cæsar tunc quoq; iter adornat, & quia statuerat Vbiorum Coloniam circiter calēdas Decembres uenire, Literas undiquaq; huc atq; illuc in Germaniam destinat, & præscripto Comitiorum inibi die Statibus Imperij mandat, ut octauo idus Ianuarij ad oppidum Vuormatiē. coram ipso compareant.

Interea Lutherus acrius dentata charta cæpit agere contra Ecclesiam Romanam, & libellos detestabiles in uulgus proferre, acerrimatim enumeratis abusus, quos Romæ uigere populo persuadebat & inculcabat. Ait Romam reuera Babylonicum esse Regnum &c. His autem nouis dogmatis a Luthero conscriptis & euulgatis, imperita credit plebecula, applaudit, accurrit, & authorē quasi numen & suspicit & suscipit. Fit ergo Lutherus multorum discipulorum præceptor & Dux, ne dicam deceptor atq; seductor. Et in eam prorupit audaciam, ut Canones Sanctorum Patrum, & totum deniq; Ius Pontificium incendio traderet. Hinc Pontifex Max. quum spei nihil aut emendationis in Luthero superesse uideret, uoluit per binos Legatos, Marinum uidelicet Caracciolum, & Hieronymum Aleandrum, uiros insignes prudentia, & multijuga facundia pollentes, Imperatorem nuper electum & inauguratum certiozem reddere malorum, quæ toti Germaniæ impenderent, ex impia & exitiosa Lutheri doctrina, memorem quoque per omnia facere officij sui & nominis: quo nimirum se protectorem & patronum Christianæ fidei atque Religionis ostenderet, & Lutheri iuxta potestatem sibi a Deo Opt. Max. tributam comperceret institutum. Imperatori causa quæ ad ipsum deferabatur cordi fuit, ideoque mandatis & edictis publicis omnia opera a Luthero edita, & a Summo Pontifice repudiata, flammis deuouit, quibus in quæ edictis & mandatis Brabanti, Coloniē. & Moguntinenses, & plus

XLVIII. RERVM MEMORABILIVM

res alij Imperij municipes obsequuti, præfectis & stipatoribus suis plurimos Lutheri libros exuri publice ultro permisere, & annuerunt. Quod sane Lutherum sic satisfiliosum pertædunt simulatq; attonitum reddidit: quum Carolum Iuuenem ac leuem in nassam suam pertrahere fauoribus erogatis, & literis contra Pontificem Romanum querulosis moliretur. Hic posteaquam animaduertisset Imperatorem se lucrari non posse, nihilq; proficere, detonare & inuehere magis in Catholicos aggressus est, præsertim Colonien. & Louanien. quos cum editis ipse libellis conuictis proscindit, celebriores Ecclesiæ doctores, D. Hieronymum & Augustinum suggillare non est ueritus.

Lycostenes.

Hoc eodem anno mensq; Septembri, Viennæ Austriae in cælo diuersa prodigia conspecta sunt. Ab initio quippe mensis illius in diem usq; tertium hora quinta sub uesperam, duobus circulis sol circumscriptus uel cinctus apparuit. Quarto autem die ingenti ardore succensa facula, die quinto sub auroram solis, iris uarijs coloribus resperfa tresq; soles pariter uisa sunt. Die dein sexto crucem luna complectitur. Septimo deniq; die rursus triplex sol ibidem oritur, & ab hora sexta ad usq; septimam iris denuo tres lunas generere uidebatur.

Interea temporis, Vuissenburgi iuxta Rhenum tam horredus in aere sub meridiem strepitus atq; clamor insonuit, ut ciues subito timore perculsi ad arma concurrerent, existimantes ciuitatem ipsam ab hostibus præoccupatam & circumcinctam esse.

Postremo parallelia, hoc est soles duo e regione sibi cõparentes Erfordiae apparuerunt. Adhæc torris quædam aspectu horrenda, magnitudine ingens est uisa, quæ ex aere in terram collapsa plurima cõsumpsit & est demolita, quæ deniq; in aerem disparuit ubi in circuli figuram mox commutata fuit.

An. 1521

ANno a partu uirgineo M.D. xxi. Quum Carolus Cæsar nuper electus, Vuormatiam appulisset, comitia cum Electoribus & principibus, insimul etiam omnibus statibus imperij celebraturus, aderat Fridericus Dux Saxoniae, qui Lutherum multis præconijs coram Imperatore & Proceribus regni extulit, & contestabatur, quomodo a nonnullis odio & inuidia peruersis falso delatus esset, commendans probitatem hominis illius a doctrina & uita, qui nihil adeo Ecclesiæ Catholicæ repugnans scripsisset aut prædicasset.

Quod

Quod animaduertens Hieronymus Aleander, uir ingenue & absolute doctus, paragraphes plusq̄ quadraginta ex Lutheri opusculo, de Captiuitate Babylonica inscripto ptulit, quæ quidē nedum uniuersali Christi Ecclesiæ eiusdemq; Sacramentis contrariantur, uerum etiā Imperialibus & Principum legibus seu etiā decretis ijsq; quæ ad ordinatā policiā attinēt. Hæc quū audissent Principes, quibus nimis opusculū illud necdum exhibitum fuerat aut tritū, de repente obstupuerunt, alius aliū respicit, & inter se murmur contra Lutherū eiusdemq; Defensorem suscitant. Intelligens autē Dux Saxonix̄ confessum turbari, murmure & indignatione multorum perstreperere, mox occurrit, & negat paragraphes illas siue articulos a Luthero aliquando fuisse descriptos, aut editos aut deniq; edictos, quin potius ab aduersarijs suis excogitados esse uolebat. Sed ut de controuersia hac certiores redderentur Principes, opera prætium fore duxerūt, ut ipsemet Lutherus Vuormatiam accerseretur, & perduceret. Quæ sane res quum Cæsari & grata & pbata esset, tum tique itineris literas Luthero concessisset suo sigillo munitas, non tamen Dictatoribus seu etiā patronis Lutheri satisfactū est, quin et Electorū Principumque, tum denique statuum Regni, literas illas singulis ipsoꝝ sigillis cōmuniti uoluerunt. Hoc autē etiam si Imperatori insolitū adeoque indignū uideret, qđ uidelicet imperiales suæ literæ cū sigillo p̄prio, ne tanti quidē ponderis fierent ut mendico Monacho in publica fide præstanda sufficere possent, ipse nihilominus considerans qđ Lutherus Procerū quorundā animos sibi lucrificasset, & offascinasset, annuit uotis eorum, euitandi maioris causa tumultus, seu etiā dissidij. Interposuere p̄inde & aliū dynastæ qui aderant, publicam fidem, cōsentiente Cæsarea maiestate, saltem ne permitteretur illi in profectioe uspiam concionari, neue artibus quibuscunque Populum ad se pertrahere.

Mittitur Casparus Sturmus, caduceator Cæsaris, Vuittenbergam, ut Lutherū ad Comitata puocet, traditisq; cōsignatis seu sigillatis securitatis literis & lectis, mox iter adoriunt, uehiculū parant in primis ad instar lecticæ cameratū. Comites autē atq; socij Lutheri fuere D. Jonas Præposit⁹ oim sanctoꝝ, D. Schufferus legū doctor, & Amsdorffius Theologus. Seccessione facta, in pagis & oppidis cōcurrebant turbæ, Lutherū unusquisq; tenebat uidēdi desiderio, in diuersoꝝ laute omnia atq; splendide apponebant, uinū copie cornu hauriebat, plenis calicibus potabat, uarijs oblectamētis indulgebat, instrumētis musicis modulabat.

Quinetiã Lutherus arrepta quoq; testudine tam suauẽ concentũ edebat, ut hoies in sui admirationẽ raperet, quũ alioqui satis nouũ & insolẽs uideret, monachum habitu & p̄fessione mendicũ, necnõ detonsũ seu rasum, tã industrie atq; harmonice testudinẽ pullare. Caterum ut supramemoratũ fuit, Luthero mãdauerat Cæsar, ne alicubi p̄dicaret aut doceret. Nihilominus tamen sp̄reto mandato hoc Cæsareo, in octaua Paschæ Erfordiæ ad populũ e suggesto dea clamate p̄sumpsit: Peregrinationes hic, Ieiunia, orationes, carnis macerationes seu castigationes, hic deniq; instituta monastica, & his similia dānat, & cũ sann̄s explodit, dicens, Huiusmodi tamq̄ inanis & superstitiosa abrogari debere. Concionẽ quoque non minus impiã q̄ blasphemã confestim p̄alo submitit, fauente & opitulante Sturmio oratore Cæs. maiest. q̄ clanculũ Lutheri partes agebat.

Eandem Lutherus a Fœciali Sturmio Vuormatiã uersus p̄ducitur, & appropinquante iam illo ciuitatẽ, Poetæ nonnulli cum Rhetoribus plerisque, (qui suã factioni studebant) miliaribus aliquot obuiam ei p̄cedunt, & ingressum dissuadent, metuentes ne forte Luthero Vuormatiã tale quippiã exitiũ eueniat, quale iã pridẽ suo p̄decessori Ioanni Hus in Concilio Constantiẽ. adeoque diris exaruit flammis ut obstinatus hæreticus, p̄sertim quum etiã nũ sui libri, nedũ interditi essent, uerum etiã publicitus in ignibus cõiecti atque exusti, deinde p̄pterea, q̄ plurimi principes religiosi & Catholici, comitijs interessent, q̄ haud dubie pariter cũ Imperatore Catholico, Lutheri propositũ reprobaturi essent. His uidelicet rationibus conabantur Lutherũ ab accessu dehortari, quas tamẽ ille quasi uanas reiecit, quum publici commeatus literas a Cæsare obtinuisset.

Postremo Vuormatiã is quum aduentasset (mansionario distante) ad Domũ Roden. diuersatus est, quem ibidem conuenere Comites & nobiles non pauci, tam Laici quam Ecclesiastici, quibus nouitatis studium & professio Lutheranica sic satis arridebat.

Postero dein die ad Cæsaream maiest. & Procures Imperij deductus, coram ipsis sistit. Tum Officialis Archiepiscopi Treuirens. D. Ioannes Eclius, primũ Latine, post theutonice Lutherũ alloqui cœpit, in hæc uerba: In causa sunt duo potissimum Martine Lutherę quæ Cæs. maiest. Principum & statuum Imperij sui cõsilio fretus, te cõparere modo uoluerit, mihiq; prouinciã imposuerit, nõnnulla sciscitã di ex te. Initio quidẽ an fateris q̄ hosce libros edideris, & p̄ tuis haberi uelis. Præterea utrum aliqd quoq; ipse author sis re tractare,

tractare, aut potius mordicus defendere? Astiterat autem Luthero professor Iuris in Vuittembergensi academia, Hiero. uidelicet Schufferus, qui exigebat titulos tenus libros recēseri. Quibus sic recēsitis, ex ordine respōditur ad interrogata, sic ait: Quod ad libros illos attinet, fateor esse meos ac ratos habere uolo. Ceterum dum quærit, nū ea quæ passim in his ipse dictauit ueri uelim, rogo, tantillum temporis mihi concedat, quo de rebus istis præ magni sane momenti prompte atque prudenter respondere ualeam, & non temere leuiterque quoduis effutiā. Habita super hac re cōsultatiōe, rursus D. Eckius Lutherum sic affat. Tametsi ex literis Cæsaris maiest. causam tuam citationis intelligere facile potuisti, & idcirco omni cū citatione indignus sis, permittit nihilominus tibi Cæsarem per ingenita sibi benignitate atque clementiam, unius diei dilationem, ut interim tecum mature deliberes, luce uero crastina circiter tempus istud cōpareas, sententiā tuam non scriptis, sed ore tenus explicaturus.

Postridie cum ad horam præscriptam cōparuisset, dixit ad illum Eckius: Hæc ad posteriorem propositam tibi quæstionem Luthero, nihil respondi disti penitus, sed apud te spacium deliberandi cupiisti, quod præfecto haud iniuria negari tibi poterat, quia unumquodque decet talē suæ fidei certitudinem & professionem ipsius tam apertam & expromptam habere, ut toties quoties de ea requisitus, cuius rationem reddere promptissime posset. Proinde multo minus te uix adeo eruditum & exercitatum doctorem, cōueniebat in aliquo hæsitare seu addubitare, aut denique laconicas ut ferunt, causari lunas uelle, hoc est dilationes querere in una responsione, sed cuiusmodi id sit amplius inuestigare nolo, dic ergo quod respondeas: Prosiisti ne tua dogmata defendere? Tum Luthero ad Cæsarem & cōgregatos Principes cōuersus, omnes pariter ab Imperatore exorsus obtestari magno pere cepit, quatenus eum ipsam candidè & paciēter auscultare dignentur. His mox longam adiecit præstationem, & expostulationem attexuit. Pontificem deinde cunctosque Ecclesiasticos grauissimis uerbis reprehendit, cōstitutiones ipsorum atque decreta carpit & contempitui habet. Porro libros suos probare moliebat pluribus modis, interponens huiusmodi discrimen, ut fateretur ingenue quod uidelicet in nonnullis licentiosus & insolentius scripsisset, nec non & Cæsaris maiest. ausus est taxare, obiecta seu etiā exprobrata sibi in uentute tanquam adhuc inconsulta, nihil interim aut sane per partem cōtrouersiæ caput, hoc est, principale causæ suæ partem, attingens: uerum librorum suorum delectum uaniloquens & insulsis digressionibus facere intendebat. Quocirca Cæsaris maiest. orator, eo quod ad uesperasceret, dixit Luthero,

Vt firmā & causā suā accommodā, simplicē ac plenā responsio-
nem, relictis nānīs, cōnicīs, & phalaratis alijs cōmentis, daret. In-
terrogat itaq; rursus, num errores suos recantare, an potius defen-
sare uellet? Ad quā Lutherus in hunc modū respōdit: Inuictissime
Cæsar, Illustrissimiq; Principes, quoniā nudum ac læue responsum
exigitis, animus est id ipsum quā possum clare & deserte p̄stare. Dis-
co igitur: Donec manifestis scripturis nō cōuincor, quā nec soli Pon-
tifici nec Concilijs tantū credo, nō ante statui, imo nec possum quā
si conscius alicuius erroris, palinodiam canere. Deus me adiuet.

Posteaq; rursus super his Lutheri uerbis Principes inter se con-
sultassent, D. Eckius, ad ipsum hoc pacto sermonem dirigit. Audaz-
cius & immodestius, Luthere, hactenus respondisti, neque salutis
tuæ neque decori rationē habens, quo p̄ ambages cōstituto tuorū
libelloꝝ discrimine responsionē inuoluas. Quod si modo eos libros
recognouisses & reuocasses, qui erroribus scatent, non permetteret
Cæsarea maiest. alios saniori cerebro cōscriptos, obliterari aut de-
nique supprimi. Spernis Conciliū Constantiē, cui ornatissimi, ce-
leberrimique & doctrina & auctoritate seu etiā potentia insignes
uiri, nationis Germanicæ interfuere, dum errores in œcumenico il-
lo Concilio dānatos exuscitare laboras, & uis nihilominus autho-
ritatibus scripturæ cōuinci, in quo toto (quod dicit in p̄uerbīs) celo
aberas, nec rem ipsam prudenter examinas. Nam quia Ecclesia semel
reprobauit, ulterius in controuersiam uel disputationē uocari non
debet. Neque etiam licet, quauis ex causa rationem ex liquidis scri-
pturis negocij cuiuscunque deponere. Hoc etenim concessio, ut ni-
mirum omnis qui concilio refragari uelit biblicis testimonijs con-
uincatur, nihil tunc unquam ueri certique haberetur ex Concilijs.

Verum Lutherus p̄stebat cōtumaciter in suā opinione, dicens,
se nihil habere quod palinodia dignū iudicaret, nisi expressis authorita-
tibus scripturæ deturbaret. Hæc Lutheri tragœdia in uesperam usq;
progabatur. Cessatumque est, eo die quicquid decernere. Dimissi sunt
itaque Proceres, & ad diuersoria redierunt singuli.

Die ex insequente quæ erat feria sexta post Dominicam secun-
dam Paschæ, Imperator autographum ad patres conscriptos, mittit,
quod erat huiusmodi: Notū uobis est Principes, uiri Cōsultissimi, quod
ex Christianissimis Imperatorib. Nationis Germanicæ, Catholicis
Regibus Hispaniæ, Archiducibus Austriæ, & Ducibus Burgundiæ
originē traxerim. Qui quidē oēs in mortē usq; fideles & obsequen-
tissimos

illimos Ecclesie Romanæ filios sese exhibuerunt, simulatq; Chri-
 stianæ seu etiã Catholicæ fidei indefessos ppugnatores sanctarũq;
 ceremoniarũ, Decretorum, legũ ac morum ad gloriam & honorem
 inprimis Dei Opt. Max. augmentum fidei & religionis Christianæ,
 ad salutem deniq; animarum consequendam asserendamq; unicos
 & assiduos p̄tectors se præstiterunt. Licet aut̄ h̄ps̄i Deo sic dictan-
 te temporalis uitæ pensum absoluerint, nõ dubium quin fœliciter,
 illibatas Ecclesie Catholicæ, de quibus paulo ante diximus, cõstitu-
 tiones nobis iure quodam hæreditario approbarunt, inseruerunt
 & ceu per manus omnibus posteris earum obseruationem & reli-
 gionem tradiderunt: quo uidelicet uicissim & nos maiorum no-
 strorũ exemplis commoniti, & uestigia insequuti, ita uiuamus, ut
 quemadmodum illis & nos in sancto religionis cultu atq; pro-
 posito mortem uita cõmutemus. Et quia hætenus diuina freti gra-
 tia, mores ipsorũ & pietatem amplexati sumus, in quibus & mori
 desideramus, idcirco statui apud me, tueri, & ab oibus iniurijs uin-
 dicare, quicquid Maiores mei, uel nos quoq; ad hæc usq; tẽpora re-
 ligiose ac pie credidimus, & summis honoribus profecuti fuimus,
 eatum uel maxime quæ antecessores ac patres mei in Cõcilio Con-
 stantiẽn. & alijs id generis, statuere & ordinare decreuerunt. Cum
 igitur manifestarium sit omnibusq; uobis notissimũ, quod unicus
 uidelicet Monachus, p̄ arbitrio suo, temeritate quadã insolita, nec
 minus impia, peruersus atq; seductus, oēs Catholicæ Christi Eccle-
 siæ constitutiones q̄ cõmendatissimas, (quas ab annis mille omnes
 pariter Christi fideles in hodiernũ usq; Diẽ laudabiliter obserua-
 runt) reñcit, & apertis conuicjs incessit, q̄si maiores nostri uiri reli-
 giosi, & nos uicissim cum sanctis Patribus & Ecclesie Doctõribus
 oberrassemus in fide, nec ueri Christiani essemus. Ea p̄pter stat om-
 nino sententia, potius mea regna impendere, Imperiũ, potentiã, cõ-
 tribules & necessarios, imo corpus exponere, sanguinẽq; pfunde-
 re, uitam denique & animũ oppignorare, quã ut p̄niciosum istud
 auspicium latius se porrigat, aut excreseat. Alioqui non mihi
 modo, uerum etiam & uobis (ut pote qui sumus celeberrimæ na-
 tionis Germanicæ capita, & supremi moderatores) in summum
 dedecus & ignominiam maximam cedit. Adde quod nos præ-
 ceteris nationibus præcipui iustitiæ æquitatisque emulatores ala-
 mæ nostræ fidei Christianæ tutores dici, & haberi meruimus.
 Quod si uero nostra hac tempestate non solum ipsissima hæresis, ue-
 rum etiam

rum etiam minima ipsius suspicio, aut aliqua Christianæ Religionis imminutio seu etiam confusio subditorum pectora inuaderet & obtineret, hoc ipsum dico nobis omnibus & posteris nostris uisio uertetur, ut interim præteream id quod Deus a nobis pro illata contumelia suæ Ecclesiæ posset exigere, quorum interest pro ipsius usmet integritate ubique locorum tanquam pro aris & focis decertare. Quoniam igitur contumacem peruersi Monachi responsionem pridie in publico omnium confesso audiuius, hoc meo præsentis autographo dolorem animi mei attestor, quod Lutheri eiusdemque abominandam doctrinam hæcenus impunitam manere permiserim, deinceps autem constitui prorsus non auscultare ipsum, qualecunq; id sit quod proponere uelit. Ea re uolo atq; præcipio, ut quam primum iuxta tenorem suæ securitatis ablegetur & abeat, eoq; modo se gerat quemadmodum literæ præstitæ securitatis illi præscribunt & dictant, hoc est, ne in itinere prædicet usquã, neue scribat aut doceat, insuper ut caueat turbas ad se pellicere, aut denique seditionem commouere. Animus iam est in illum animaduertere, ueluti ipsa iura decernunt aduersus promptum & compertum hæreticum. Quinetiam uobis omnibus mando, quatenus in hoc negotio pariter sic iudicetis, sic agatis, quemadmodum Christianos principes decet seu etiam oportet. Datum nec nõ manu propria scriptum xix. Aprilis, Anno M.D.xxi. Fuit aut hæc arbitraria Cæsaris sententia suo chyrographo munita omnibus pietati deuotis longe gratissima, e contra Lutheranis dura, magnã præbuit ipsis calumniandi & murmurandi aduersus Imperatorem quasi neophytum, occasionẽ. Offendit enim animos illorũ hæc insperata censura, præsertim autem Vlricum Huttenum Franconianum, & Hermannum Buscium Vuestphalum, eloquia & carmine satis alioqui uiros insignes. Atque ob id uaria poemata spargebant in uulgus, quibus tanquam indicibus manifestissimis suam quoq; prædebant impatientiam. Valuis Pratorij schedulæ affigebantur, coniurationem quadringentorum hominum bellatorum aduersus Reuerendiss. D. Moguntinum significantes. Sed coniuratorum nemo nominatus est, saltem uox Bundtschuch tertio ingeminabatur. Et quo Catholicos ampliori formidine percellerent, aiebant Franciscum Sickingium, cuius arces & munitiones non procul a Vuormatia sitæ fuerant, magnam uim equitum cõtraxisse, & expectare euentum rei, nempe, qui cum Lutero suo cliente tandẽ ageretur.

ageretur. Rumor iste proceres aliquot qui Caesaris animum nuper & zelum approbauerat, permouit, ut Caesarem maiestatem sollicitarent quatenus liceret quibusdam ex ipsis Lutherum tentare, si forte palinodiam errorum suorum ab ipso possent obtinere. Imperator uero edicti sui quod nuperrime in concilio exhibuisset, uigorem conseruari uoluit, ratumque manere, nihilominus tamen permisit ut Lutherum de conuersione tentarent, concessio unius tridui spacio. Quod si uero nollet interim ipse Lutherus resipiscere, sed in suis pristinis persistere erroribus, uellet sine mora Wuormatia discederet.

Elabantibus interim diebus aliquot, tandem die uicesimo quarto Aprilis Archiepiscopus Treuirensis, Luthero certum tempus prescripsit, quando coram eo comparere deberet. Aderant autem Reuerendissimi Treuirensis, Ioachimus Marchio Brandeburgens, Elector Imperii, Georgius Saxoniae Dux, Episcopus Augustanus, & alii primores uiri complures. Praesente uero iam Luthero Doctor Veh Iurisperitus Baden, eum ipsum sic alloquitur:

Quod ad hunc Principum confessum accersiri & uenire iussus es Martine Lutheri, idcirco factum est, quo uidelicet humaniter tecum tractent, eaque communicent, quae tibi prodesse uiderint, siquidem id negotium credidit illis Caesarea Maiestas. In initio positum sit Concilia quidem uaria statuisse, sed nusquam repugnantia, libri uero quos ipse iam edidisti (nisi tempestiue commodumque caueatur) periculosam quandam commotionem excitabunt, praecipue certe is quae de libertate Christiana conscripsisti, posteaque plebs ipsa libertatis auiditate sic satis incensa quoduis iugum suis humeris excussura sit, assertionem tuam freta.

Quare prudentius & distinctius agendum erit, nam & libri tui quos usque nunc in lucem proferri curasti, diligenter assignandi ueniunt, quippe quod arbor non ex flore sed ex fructibus cognoscenda sit arbor. Neque etiam te latere puto quam sedulo Scriptura nos docet diuina, ut a daemone meridiano, a sagitta uolante in die, cautius effugiamus. Hoc ipsum inquam daemone humano generi infensum, non cessat persequi nos ipsos, ut subinde specie recti in errorestandem praecipitet. Quocirca utrorumque salutem, tuam ac aliorum cogitare deberes & cauere ne eos quos ab aeternae mortis diris semel casibus Christus eripuit, tua culpa, tuis nefariis scriptis & concionibus, Ecclesiae subtrahas atque seducas, sicque iterum perdas & macles, ut fur cuius Euangelici, cuius inquam ecclesiae dignitatem & reuerentiam praecipuam unumquemque adorare concedetur.

In

In rebus enim humanis nihil optabilius esse potest, nihil peræque honestum & utile rei alicui publicæ contingere ualet, quam ut lex & Iustitia in reuerentia atq; honore habeantur. Ita ut quemadmodum Reipub. salus sine legibus consistere diu nequit, sic etiam nisi & nos uicissim antiquas & cum primis salutes leges toto quod aiunt pectore obseruemus, nullus perinde status imperfectior & horridior erit, quam Ecclesiasticus, qui sane deberet alioqui perfectissimus & constantissimus esse. Tunica Christi inconfutilis mystice nobis Ecclesiã representat, quæ diuidi nequit. Hæc sunt quæ in præsentiarum tibi Luthere Viri Principes, Domini nobilissimi, & amplissimi, singulare quodã studio utilitatis & pacis in Reipub. seruandæ præditi, tuæq; salutis causa, insinuare uoluerunt. Porro si decreuisti pertinaciter propositum tuum persequi, nec ab eo ipse desistere, tum profecto Cæsareâ Majestas prompta & sufficiens in hoc Imperio te eñciet, nec uspiam in Germania sinet te impune morari aut uagari, Proinde opportunitatis elementer indultæ rationem habeto.

Tunc Lutherus memor beneuolentiæ istius, & idèo gratias agens, indignum se fatebatur, quod tanti Procere sua causa laborarent. Aiebat se nõ omniapariter Concilia refutare, sed illud duntaxat, quod Constantiæ celebratū esset, in quo Ioannes Hus flammis exustus fuerat. Hic magnopere Hussitas commendabat. Negabat quoq; sua culpa fieri, quod nonnulli librorum suorum lectione offenderentur, quia ipsemet Christus lapis offensionis & Petra scandali esset. Hæc & alia his ipsis consimilia subiungebat. Non dissitebatur quin memoria teneret, quod scriptum sit, Ne innitaris prudētia tuæ, & rursus, Noli sapiens esse apud te met ipsum. Quam obrem aiebat se nolle pertinaciter rem suam agere. Huiusmodi uerba & parechases sectabatur. Sic Euangelij cognitionem, Scripturæ sacre ingenitam perspicuitatem, purum Dei Verbum, plenis quod aiunt buccis, ubiq; personabat, quasi nec Imperator, nec aliq, ut pōte S. Imperij Electores & summates, sanctum Euāgelium, manifestam scripturam, syncerum Dei uerbū, suscepissent, sed horū prorsus omnium ignari, cum præteritis seculis oberrassent.

Posteaquam igitur Imperator animaduertit penitus se nihil proficere, quin potius Lutherum celtica quodã audacia reniti, Officiale Treuireñ, ad ipsum mittit, qui hisce uerbis eum ipsum cōuenit. Quandoquidem Cæsareâ maiestatis & Principum pariter decretum

decretum respuiti Luthere, en Cæsar deinceps in te sic animaduertere statuit, quemadmodum expedire Maiestati suæ amplissimæ uiderit, tibiq; nunc mandat, ut ilico hinc domum concedas, profectioni tuæ dies largitur uiginti & unum. Cæterum quod tibi spondit, accurabit. Deniq; mandat ne populū in itinere siue scriptis siue concionibus tuis seditiosis in rabiem agas. Hoc pacto dimissus Lutherus, die uicesimo sexto Aprilis, abiit inde cum eodem illo conductore quem in accessu sortitus erat.

Vt autem Friburgum uenit, Fœciale Cæsaris remisit, ueritus ne huius p̄sentia, parum prospere suo succederet instituto. Ingressus itaq; Isennacum, quod suo Principi parebat, & contra iussum Cæsareæ Maiestatis, in festo Crucis concionatus esset, oppidi moenia egredit, quasi deambulandi gratia. Vbi mox ex confictis insidijs armata turbæ eū adoriuntur, illi nimirum, q̄s tanq̄ aduersarios ibidē sobornauerat, qui & ipsum abducerent captiuum. Statim circumcirca rumor iste increbuit, quod Lutherus uidelicet ab hostibus cōtra ius publicæ fidei, quam ab Imperatore acceperat, circumuentus & raptus esset. Hæc autem uersuta tragœdia tam occultate agitabatur, ut etiam plerosq; in suo sodalicio lateret rei istius ueritas, credebant enim Lutherum tunc ab aduersarijs certissime abduci in captiuitatem hostiliter. Nec mora, nuncijs undiq; mittuntur, qui literis testarentur hostilem Lutheri raptum, qui tamen securitatis literas a Cæsarea Maiestate accepisset. Et quo id figmenti & mendacij querela communi ne utiquam careret, atq; adeo cōtra Cæsarem & Catholicos Principes populū exacerbarent, admentiti sunt tam crudeliter ab insidiatoribus Lutherum exceptum fuisse, ut ex aspera ligatione manuum ungues sanguinem sudarint. Vbi uero Evangelica hæc innocentia, ne dicam calliditas, Vuormatiæ prædicari cæpta est, exortum est continuo murmur maximum, non solum inter plebeios, quin etiam Principes aduersus Cæsarem. Quorum nō nulli aiebant, contra decorum Cæsareæ Maiestatis factum esse, nimirum quod is cui Cæsar fidem publicam interposuisset, tam crudeliter tractaretur, & uinctus teneretur. Lutherus autem optime ualebat, & splendide curabat suam cuticulam Alstadij ciuitate Thuringiæ, ut postea compertum fuisse, tunc testati sunt, non pauci. Libros inibi seditiosos, obrectationibus & conuictijs plenos, condebat, contra morem seu ritum Catholicæ Christi Ecclesiæ.

Interea Lutheri uolumina scrutabantur, & condemnabant Dōs

F ctores

*Euangelicum
istud facinus
Sleydanus
non legit.*

doctores Parisienses, qui collectis in unū articulis ex libello de Captiuitate Babylonica inscripto, cæterisque alijs, nimirum de mysterijs Christi uel Sacramentis, de ritibus Ecclesiæ, de meritorum ratione, de uotis, de pœnitentia, de Absolutione & satisfactione, de Purgatorio, de libertate arbitrâ, de privilegijs seu etiã libertatibus Ecclesiasticorum, de Concilijs, de multa hæreticorum, de Philosophia, de Ludo literario, & Theologia, his inquam & alijs paragraphis quasi in unum catalogum redactis, ad lectorem & omnes qui Christianos sese profiterentur, parenesi subiicientes, salubriter admonebant, & ut diligenter præcauerent ne in huiusmodi perniciosissimis erroribus collabantur, quia hæretici pro more haberent, initio auditorum animos blandicij permulcere, quibus si semel imbui & irretiri sese incaute permitterent, nō nisi ægre, imo egerime euelli seu liberari ab his dico blandicij ipsorum animos posse, quin etiam sub talibus blandimentis seu lenocinij uerborum, uirus præsentissimum latere. Deinde nomine & ordine recensebãt quoscuq; autoritas Ecclesiæ hæreticos conuicisset, quibus Viclefsum, Ioannem Hus, tandem etiam Lutherum annumerarunt, quem abhorrebant & reprehendebant, tanquam hominem uecordem & præsumptuosum, ob id quidem maxime quod quum existimaret se cunctis mortalibus oculatiorem & prudentiorem fore, Sanctorum Patrum doctrinam, Conciliorum sapientissima sanctissimaque decreta, uniuersitatum arbitrium sic contemneret exploreretq; quinimo ritus & legitimas Ecclesiæ cæremonias omnes conuelleret, tot seculis alioqui religiosissime seruatas, quasi credibile foret, Christum usq; nunc unicam suam sponsam Ecclesiã talibus errorum tenebris circumagitari permisisse. Cæterum in doctorem hæreticorum esse aiebant in suam ipsorum sententiam sacram scripturã detorquere a sua natua rectitudine. Posthæc enumerabant libros a Luithero conscriptos, notantes in quibus illic articulis hæreticorum sententiam imitatus esset.

Quoniam autem ipse ex officio & professione incumberet, ingruentes contra sanam doctrinam & fidem ipsissimam errores e medio totius Ecclesiæ, quantum fieri posset, tollere, huius rei gratia omnia Lutheri uolumina diligenter & studiose peruestigasse se testati sunt, quatenus uidelicet omnibus Christi fidelibus perspicuū esse posset, quomodo ab his unusquisque sibi cauere deberet.

Quum

Quum igitur cuncta sedulo euoluissent, maturo adhibito iudicio, quæ Lutherus ipse scripserat, intellexisse se ex his denuo attestari sunt, doctrinam eiusdem ipsius perniciosam esse, incendio dignam, inq; cineres redigendam, imo iustum & salutare futurum arbitramur, si cogatur eam repudiare, annihilare, & reuocare.

Imperator annos natus uiginti & unum, Lutherum proscribit calendis Maij, hoc uerborum tenore ratione facti huius assignans: Quoniam mei muneris esse iudicauit, non solum Imperium præmunire aut amplificare, uerum etiam providere ne usquam in id commotio aut hæresis aliqua irrepat, in quam etiam causam quum certo sciam maiores meos totis uiribus laborasse, ea propter æquissimum fuerit, ut & ipse eorum exemplo subnixus, uestigijs horum meorum Maiorum insistam.

Nisi proinde hæresim nuper in Germania suscitatum euentilem indeq; excludã, meopte studio atq; officio aduersabor, & in ipso operis nostri seu dignitatis ingressu infamiae notã mihi cõtraxero. Neminem enim latere existimo quam impium dogma Lutherus annis aliquot fouerit & sparsim euulgauerit, adeo ut Leo decimus Pontifex Maximus, sui muneris rationem habens, non parum commoueretur, nullis laboribus aut remedijs parceret, quo ab incaptis erroribus eum ad meliorem mentem reuocare posset, candidè per omnia humaniterq; negocium huiusmodi conficiens. Cæterum quum animaduerteret in eo se nihil proficere, alia tentauit uia Lutherum adoriri. Fretus nimirum Canonibus & Decretis ad negocium suum efficacius transigendum concessis, constitutis & ratis, certum illi tempus præfixit, quando ab erroribus desistere, suamq; hæresim recantare deberet, adiecta graui & nihilominus æqua, multa, si acquiescere nollet. Lutherus aut non modo auscultare seu etiam parere noluit, uerum libros maiorem quam antea spirantes temeritatem, horrorem & blasphemiam, ædere cœpit. In tanta itaq; cõstitutus angustia Pontifex, ipsum ad me grauius detulit, & instanter admonuit, quatenus quod Ecclesiæ debeo id eidẽ quoq; impenderem, & perniciosum illum hominem condemnarem. Vnde factum est ut iam priorem Pontificis interdictum per uniuersum Imperium publicare fecerim. Sed nec ita quidem emendari potuit Lutherus, uerum cum primis quasi delirans exagitatus, libellos offendiculis & maledictis plenos edere cœpit, in quibus nullis rebus magis studet quam seditionibus, bellis, dissidijs, incendio,

stragi, & depopulationibus alijs, Sanctorum Patrum concilia pro nihilo ducit, praesertim autem Concilium illud Constantiae, immodestissimis conuicijs afficit & lacerat. Quae sane conuicia non modo in uiros probos, religiosos & doctos, ibidem tunc praesentes, imo & in Imperatorem Sigismundum, & principes, id est, omnes illius nimirum Concilij patronos, testes & arbitros sapientissimos, redondare constat. Neque enim quisquam mortaliu[m] enunciauerit, quam execrabilis & excors hic homo sit, non dicam hominem, sed diabolum hominis in morem constitutum. Quare profecto haud parum doleo, sed summis moeroribus, angustijs, & solitudinibus obruor, quoties haec abominatio mentem meam arripit: quum in tam perplexis grauissimisq[ue] negocijs Imperio & Catholicae Christi Ecclesiae recte consultum uelim. Quocirca ne maiorum meorum gloriam, nostram celsitudinem & officium socordia & pusillanimitate quadam praecipuus magis extenuem, ne dicam obscurem, quam augeam & illustrem, effeci ut Proceres statusque Imperij conuenirent, quatenus hoc modo, communi omnium consilio, negocium omni ex parte legitime atq[ue] constanter exequi possemus. Praeterea quantumlibet alloquor nostro condictum haereticum, publicaeque damnatum, & a communi Ecclesiae gremio atque consortio exclusum, iudicassem indignum, nihilominus tamen, literis amplissimae securitatis per nostrum caduceatorem accitum admisimus, ut & ipse praesens propositi sui rationem liberrime redderet, cessarentq[ue] ex omni parte querela. Quid uobis clam non est, quae palam Vuormatae & singulari quodam studio & cura acta sunt:

Porro quum exploratum habeam Lutherum suum errorem pertinaciter excusare & tueri uelle, improbare non possum Sedis Apostolicae Decretum atque Censuram aduersus Lutherum directam, quinetiam mandamus & praecipimus illius censurae progressum, nutum, & executionem fieri. Proinde fretus autoritate Imperiali qua fungor, uisum est etiam hunc damnare & proscribere, tanquam subuersum & ceruicosum haeresiarcham, qualem nisi & uos pariter habeatis, reos uicissim uos decerno laesa nostrae Maiestatis. Et quamprimum unius & uiginti dierum spacium, quod suae discessioni annuimus, euolutum fuerit, tum singulos uolo in eum ipsum sicubi locorum reperiat, animaduertere, & arreptum uinctumque carceribus potestate nostra mancipari, omnia deniq[ue] ipsius

ipſius opera diſſipari, obliterariq; nec diſtrahi nec uendi, ſub pœna tranſgreſſoribus digna.

Sub id temporis Rex Ferdinandus Annam Ludouici Vngarorum Regis ſororem in uxorem duxit.

Inter alios autem qui Lutheri profeſſionem reprehendebant, extitit Henricus octauus Angliæ Rex, qui reiectis & confutatis primum de Indulgentiis Lutheri uidelicet dogmatibus & cenſuris, Pontificatum apprime defendit, ſcripturæ ſacræ teſtimonijs, & priſcorum Patrum authoritatibus, quæ Lutherus de Sacramentis prodiderat, deq; Babylonica ſeruitute, manifeſtam complecti hæreſim & impietatem oſtendit. Qua quidē re a Luthero comperta, reſponſionem aduerſus eundem inſtituit nimis impudentem & furibundam.

Hoc eodem tempore Solimannus Turcarum Imperator nouiter designatus, Ludouicū Regem Hungariæ & Bohemiæ (qui Mariam Caroli Cæſaris ſororem in coniugem adeptus erat) debellare cepit. Hic ubi multæ tum oppida, tum arces inuaſiſſet; Grocnicū etiam Veiſſenburgum uel ut alij nominant, Belgradum ſiue Taurunum, expugnauit, quod Hungariæ propugnaculum erat, illicque ſitum ubi confluunt Danubius & Sauus. Quod quidem muris præſidijsq; neceſſarijs munit.

Cæſare adhuc in Germania degente, & in nationibus inferioribus detento, Hiſpania tumultibus concitabatur. Quos ut mature ſubmouere poſſet Imperator, & periculis inſtantibus inde occurrere, primum negocijs Regni ſiue Imperij habito, Concilio & regimine prouidit; quatenus ipſo abſente Ius decerni ualeat in cauſis memorati regni, & ſtatim claſſe traiecta in Hiſpaniam tandem aduenit. Sed ante hanc diſmiſſionem ſiue profectionem Cæſaris, Nurenbergæ ſtatus Imperij de cauſis quibusdam, præſertim autem de bello Turcico inter ſe conſultabant. Cæſar uero tunc ſub finem Martij edictum edidit, quo Clerum præcipue adhortabatur, ut pro communi totius Imperij pace, peccatorumque remiſſione Deum interpellarent, & miſſæ ſacrificium deuote celebraret. Poſthæc ſtatutum eſt, primo nimirum die menſis Maij, Ludouico Vngarorū Regi ſupplicias ferre.

Interea Canonicus quidam Eccleſiæ Tygurenſis, dictus Vlricus Zuuinglius, cepit nouam doctrinam, eamq; blaſphemam compo-

nerere & persuadere populo, cōtra augustissimum altaris sacramentum. Hinc Episcopus Constantiensis ad Senatū Tygureñ. qđ suæ Diecepsi subiacerēt, literas destinat, significans intellexisse se Zuvinglium illum nouam & perfidam disciplinam pertendere. Sed patrocinio & fauore multorum, qui in Senatu erant, fretus ipse Zuvinglius, facili negotio sese coram Senatu defendit. Alias posthac literas ad Clerum Episcopus mittit, quibus eundem adhortabatur, ut caueant sibi ab impio & falso nouorum dogmatum textore, quippe qui Ecclesiæ tutores ibidem essent, adeoque Summo Pontifici & Cæsari, qui coniunctim serio edicto omnem huiusmodi hæresim damnarant, parere non subterfugerent.

Lectis hisce literis in Capitulo siue confessu Canonicorum ibidem residentium, Zuvinglius uicissim scripto respondit ad literas missas. In primis affirmabat se inuictam ueritatem docere, quare ne credat qui diuersum suæ Celsitudini referrent, rogat, Sacerdotum quorundam improbam uitam taxabat. Deinde ad Heluetios Epistolas dirigens, suadebat ipsis coniugium sacerdotum, mirifice matrimonium exornans & prædicans, quasi multo diuinius & sanctius continētia uirginali, quum tamen Christus in Euangelio: & Diuus Paulus in Epistola sua longe aliter doceant.

Matth. 16.
2. Corint. 7.

Sub id temporis orta est inter Lutherum & Carolstadium non modica contentio & æmulatio, eo quod hic imaginibus sanctorū nimis insolenter & temere, tēpla spoliaret: ille uero mallet id ipsum fieri a magistratibus, nec gregarijs quibuslibet permitti.

Quo etiam tempore suborta est clanculariā quædam secta inter homines non paucos, qui quidem persuasum habebant, aut certe alijs persuadere conabantur, sese cum Deo colloquium habuisse, a quo in mandatis accepissent, ut omnes impios e uiuis funditus tollerent, nouum eo modo instauraturi mundum, in quo soli iusti & insontes existerent rebusque potirentur. Porro primi illi sectarij tacite suum institutum diffundebant, præcipue uero inter Saxoniæ partes ad Salamitas. In quorum etiam opinionem incidit Carolstadius, attestante Luthero. Cunque suis uotis Vuittenbergæ præseate & resistente Luthero non succederet, a priori resiliens instituto, suoque quo pollebat officio deserto, sectarijs illis se adiunxit.

Cæterum ut percepit Lutherus, quod aliqui in comitijs Bohemiacis,

micis, summi Pontificis & Romanae Ecclesiae probarent auctoritatem, eamque modis omnibus recipendam esse cōsulerent, eo quod contentions & simultatis alioqui finis nullus esse posset, mittit e uestrigio literas ad Bohemos, decimo nono mensis Iulij, quibus innuit. Se quidem prius nomini Bohemico infensum fuisse, quādo nondum compererat quod nimirum Romanus Pontifex uerus Antichristus esset. Proinde multo aliter re ipsa iam ita exigente sentire se aiebat, & aperte in suis libris fateri, Romanum Episcopum cum suo sodalicio in ipsum seuerius & imprudentius agere, quam illi quondam egissent. Eo nempe fortuna diuerterat, ut magna sibi spes esset, Germanos & Bohemos in Religione breui fore concordēs. Idcirco Ioannis Hus & Hieronymi Pragen. memoria uobis ait non excidat. Rogabat insuper eos & hortabatur, quatenus in Religione quam multo sanguine & constantia hactenus cōseruassent, perseverare uellent, ne sua ipsorum defectione suae uicissim doctrinae iniuriam sic irrogarent. Et licet non omnia penes eos congruo ordine consistenterent, Deum tamen illis ipsis fore quandoque propiciū, adeoque non deferendos, sed opportuno tempore fidei dispensatore seu administro & reformatore Christianae Religionis caelitus donandos & illustrandos, saltem constantes permanerent, & Romani Papatus ignominiosum & impium statum procul a se depellerent.

Super haec omnia Lutherus denuo libellū adidit aduersus eos qui se falso nominarent Episcopos. In quo scribit, quod ulterius non cogitasset arbitrio ipsorum sua scripta submittere. Plus satis enim hac in re facilem se praebuisse, dum Vuormatiae cū illis esset, sed modo de sua doctrina tam certum esse se profitebatur, ut nec Angelorum iudicio uellet eam subesse, quin potius testimonio fratris suae doctrinae, quo suis, nec homines modo, imo & angelos iudicare paratum se pollicebatur.

Ferdinandus autem Archidux Austriae sententiam Luthero contrariam acriter perurgebat, & in Vuirtēpurgen. Ducatu, qui tunc suo parebat dominio, edito publico Mandato, quoslibet passim sibi subiectos uehementer redarguebat & castigabat, eos nimirum qui nolent decretis seu constitutionibus Catholicae Christi Ecclesiae acquiescere.

LXIII. RERVM MEMORABILIVM

Munsterus.

Eodem hoc anno coniuratores omnes, Tygurenſibus tantum exceptis, ſœdus cum Gallorum Regi Franciſco inierunt, quod ſuū robur haberet, quamdiu Rex ipſe uitalem carperet auram, & anno poſt obitum huius uno.

Nicolaus Baſſelius.

Hoc inſuper anno bellum ingens inter potentiffimos Reipublicæ Chriſtianæ monarchas, uidelicet Carolum quintum Romanorum Imperatorem, & Galliarum Regem Franciſcum ingruit. Receptæq; ſunt à Cæſarianis in deditiōem, ciuitates aliquot. eiufdem regni.

Ante enim quam annus iſte euolutus eſſet, Mediolanum quoque Franciſ ereptum fuit.

Eodem quoque anno Leo decimus, ſummus Chriſti Vicarius, diē clauſit extremum.

Poſtremo eodem anno, die decimo octauo Iunij, magnum detrimentum perpeſſa eſt arx Mediolanenſis munitiffima. Contigit enim ut turris una ciuitatis illius alta & magnifice ædificata, in qua uafa non pauca referta ſulphure ſeruabantur, ignem conciperet, cuius ardore & ui non tantum turris ingens illa corruit, uerum etiam murorum magna pars, & ſpecioſiffimum arcis ædificiū euerſum eſt. Vnde etiam ſaxa in aerem diſſipata, & hinc inde magno impetu reſilientia duos primi pilares arcis obruerunt. Præſidiarum nonnulli qui recreandi cauſa ruſ inde conceſſerant, lapidum ictibus atque ruinis perierunt, quidam comminutis brachijs & perforatis tibijs necem difficulter euaserunt, in tantum ut ex ducentis præſidiarijs uix duodecim uiui remanerent. Et hypætrium uel ſubdiale illud quod adiacebat caſtro ſatis amplum & ædificijs uacuum, tanta lapidum mole conſtitit, ut nō niſi ægre internoſci poſſet. Tantoque pondere nonnulla ibidem ſaxa uifa ſunt, quæ non facile dimoueri a decem iugis bouum poterant, quæ ſolius ignis ui ultra quingentos paſſus diſiecta fuerant.

An. 1522.

Anno partus Virginei M.D. xxij. die ix. menſis Ianuarij, Adrianus Traiecti Hollandiæ natus, Caroli Cæſaris in Hiſpania Vicarius, Eccleſiaſtici regiminis culmen adeptus eſt. Qui poſteaquam intellexiſſet ſe ad tantum dignitatis faſtigium proceſſiſſe, ſimulataque trium Cardinalium legatione cohoneſtandum fore, ex Ciuitate Victoria literas ad Collegium Cardinalium ſeu Concilium

lium Apostolicum die octauo Martij destinat, gratitudinis ergo. In his enim gratias amplissimas toti Apostolico cœtui primum agebat, quod nimirum ipsum eo honore dignum habuisset. Licet autem principio refragaretur & abhorreret propter oneris sibi extunc impositi molem, tandem nihilominus acquieuit, Dei potius quam hominum consilio & uocatione id illi cessisse muneris tempore alioquin calamitosissimo considerans. Sperabat ideo optime toti negotio prospectum iri. Vt autem cognouit Cardinales ad eum dimittendos, necdum Roma discessisse, nec ipse satis per se posset intelligere quo pacto commodo publico inservire ualeret, propter negotij magnitudinem, & Legatis longum & laboriosum iter restaret, uoluit eosdem potius illa fatigatione leuare. Vocatisque ad se probissimis expertissimisque uiris, mentem suam illis declarauit, & Electioni se submitit. Quocirca cupiebat hæc prius per Italiam unicuique nota fieri, eaque diligenter dispicere, ut sic æquitati & Iuri respondeatur. Quia prorsus apud se constituisset prospicere sibi de nauis & ijs quæ ad profectiorem forent necessaria. Atque ita Romam uersus quam primum integrum esse uideret, nauigare. Dabat præterea literas ad Senatum uebis Romæ, quibus eum ipsum certiores reddit fauoris & beneuolentiæ suæ, quibus ab ipso prosequendus esset. Elapsis post hæc mēibus aliquot, soluit, & sub finem mensis Augusti Romam appulit.

Sleydanus.

Ante autem quam December expiraret, Adrianus Pontifex Maximus, Roma ad status Imperij Nurenbergæ congregatos scripsit in hunc sensum: Quod ut primum ad munus Apostolicum assumptus esset, nihil amplius optasse, se quam ut talem se præstare posset in omnibus, quemadmodum bonum decet pastorem, & ita cauere modis quibus posset, ne ab ouili suo grex suæ curæ creditus atque commissus, deerret, seu etiam ex hoc ouis una ne pereat, adeoque complura quæ sua diligentia & sollicitudine præcauere ualeret, libenter & promptissime se exequi uelle. Huius sui propositi atque conatus Deum quoque testem esse, qui præter omne suum meritum & expectationem ad huiusmodi prouinciam eum euexisset. Et quo sui uoti compos citius & facilius fieri queat, testabatur se Reges & Principes serio admonuisse, ut belligerare in Imperio Romano inter se cessent, quin potius si pugnandi desiderio tenerentur, cōtractis contentisque uiribus aduersus hostes fidei præcedant.

Sleydanus.

Adrianus Papa ad status Imperij scripsit.

Nam

Nam quod sic alijs persuadere niteretur, hoc ipsum se præstitisse, & equitibus Rodensibus, quos Turca iam intolerabili iugo oppreserat, magnam vim pecuniæ transmisisse. Adhæc dum animi sui & studia cogitationes ipse ab extraneis & corporalibus negocijs ad ea quæ suo ipsius infortunio Ecclesiæ impendebant conuertisset, non absq; grâdi cordis dolore se tunc percepisse aiebat, quo pacto Martinus Lutherus (qui posteaquam ingenue, candide, paterne, amiceq; admonitus fuisset, nec tamen emendari sic potuisset, exindeq; multarum academiarum, insuper & Papæ Leonis & Imperatoris censura decernente communi ipsorum consilio damnatus esset & excommunicationis fulmine percitus) non solum non cessisset, verumetiam plus solito insaniret, nouosque libros indies ederet, quibus tota religio Christiana, omnis modestia, omnisque probitas pessum iret. Sed & acerbissimum grauissimumque ipsi uideri quod illi ipsi plurimi nobilium applauderent & fauerent, tum etiã quod eo malorum res deuenisset, ut Ecclesiasticorum dignitas in Germania in contemptum abiret & elangueret, quum ob id inter proceres regni illius Germanici bellum in foribus esset. Diuū quidem Paulum uerissime dixisse, nimirum quod hæreses oporteat esse, attamen periculum huiusmodi nimis eodem illo tempore importunum fore, nec Diabolum abstinere quin uarijs nos ipse tribulationibus & angustijs intricet, cuius item artibus fieret ut in nos adeo Turca grassetur & undiquaq; passim deuastet, cuius denique callidis machinamentis Lutherana hæresis in Germanicam nationem omnium amplissimam irrepisset. Nemini non exploratã esse Turcarum uim, quam licet oppugnare & quippiam euincere uel adimere contingeret, rebus tamen nostris non recte nec integre prouisum iri, nisi inimicus ille domesticus in exterminium coggeretur. De cuius falsa doctrina cum adhuc in Hispanijs moraretur, plurima audiisset, nec infrequenter aut parum ipsius animum pulsasse, quod tam grande malum in eam regionem ubi & natus & nutritus erat, sæuere, nihilominus tamen duo succurrisse sibi, quæ ipsum in hoc malorum genere consolarentur. In primis certa quædam fiducia, qua & certo speraret, uanam huiuscemodi & impiã doctrinam, a plurimis ubique non admittendam nec recipiendam. Deinde candida animi sui sententia, qua persuasum haberet noxiũ adeo uirus seu toxicum undecunque etiam illud transferri queat, illic non facile inhæsurum, uel ut aliter dicam, radices acturum, ubi
constans

constantissimi semper extitissent hæresum expugnatores. Interea uero quum tota iam tragoedia siue iusto pariter Dei iudicio, siue permissu aut consensu, & indiligentia eorum quorum intererat tantum auertere malum, suscitata esset, ipsi sedulo sibi prospicerent, ne hi ipsi qui hactenus tardiores fuerant & indulgentiores, quasi solitæ constantiæ suæ atque uirtutis pristinæ immemores, & tantæ perniciæ astipulatores & fautores haberentur. Vehementer dedecere, quod gens adeo magnanima & constans, ab ea Religione quam & Christus & Apostoli nobis multifarie commendassent, quam etiam tot martyres & uiri dignissimi, tum quoque maiores nostri conseruassent, unius cuiusdam Monachi rumore & placito, desicerent, in qua & illi ipsi multis annis perseuerassent, quam denique sic integre professi fuissent, quasi uero tanto temporis interuallo oberratum hactenus esset, & Christus qui sese nobiscum permanensurum usque consummationem seculi promisit, Ecclesiam ipse suam tot errorum tenebris deseruisset, perinde atque solus ipse factus Deo exuscitatus esset, qui totius orbis errores uindicare debeat. Neutiquam se addubitare quin sapientes inde cautiore quoque euaderent, attamen nonnullos plebeios & inconstantes, nouique magistratus emulatores fore, qui occasionem ex inde inusitatum aliquid machinandi arripiant. Num intelligerent, quorum sum talia negocia uergerent, quæ profecto alio non spectarent, quam ut sub prætextu libertatis Christianæ, omne decretum, lex omnis & æquitas eo modo reijci possent ab ñs. At quomodo homines illi civilem aut laicam potestatem, pro Dei ordinatione recognoscere queant & reuereri, qui sanctissimi Papæ & Conciliorum statuta perfide tractent, imo uero conuellant & exurant? Quis item hominum esset qui crederet tales aliorum bona non dissipaturos siue in tranquilla & secura possessione dimissuros, quos non pudisset templorum spoliatores fieri, & anathemata, hoc est quæ Deo oblata & sanctificata fuerant, pollutis dirisque manibus diripere attentarant? Et qui Sacerdotes non tantum uerberibus affligere, uerumetiam trucidare ausi fuissent, eos quoque operam daturos promptosque futuros, ut & alios cuiuscunque status existerent, circumueniant & perdant. Atque eo perueni-

peruentum esse ut impunita nequitia ipsis etiam principibus, earūque coniugibus, prolibus, & consanguineis, quin & ipsorum dominis & subditis impenderet. Quocirca ipsos pariter omnes obtestaretur & exhortaretur, imo pro suo officio tanquam D. Petri successor, & Christi uicarius requireret, ut nihil prorsus intermitteret, sed omnem operam sedulo impenderent, ut uel sic commune & intestinum illud incendium extinguere festinarent, eatenus uide licet, quatenus Lutherum salutiferis & pijs quibusdam medijs iteꝝ in rectam semitam reducere ualeant, uel si id facere non possent, eū iuxta legum auctoritatem atq; uigorem, Caesaris & Imperij totius nouum edictum castigent. Hoc autem non tantum cōmodare corruptelæ propulsandæ, quam Germanicæ Nationes contraxissent, quin etiam multorum hominū incolumitati posse, qui ex illa corruptione graue damnum sustinerent. Natura quidem se & indole, uitæq; consuetudine, magis in mansuetudinem quam seueritatem propendere. Sed quum ista pernicies haud leui saltem pharmaco curari siue corrigi nequeat, ob id opus esse seuerius & efficacius aliquod adhibere remedium.

Cuius etiam rei non unum in scripturis testimonium haberetur, sed multa passim. Præterea maiores illorum in Constantien. Concilio hoc modo cum Ioanne Hus & Hieronymo Pragen. suum ipsorum negocium expeduisse, & prout meruerant, in duos illos Hæresiarchas animaduertisse. Quod si igitur & illi uicissim probitatem suorum nimirum Maiorum imitarentur, Deum non defuturum ipsis, & maiorem inde nobis spem accumulandam, Turcarum a nobis atrociam auertendi. Se deniq; ait omnia bona uelle, imo & uitam ipsam depēdere pro integritate & salute gregis sibi commissi.

Quod uero ait, bellum aliquod intestinum iam inter eos exuscitatum esse, ad Richardum Archiepiscopum Treuirensē referendum est, quem tunc Franciscus Sickingius Lutheri fautor detestissimus, oppugnabat.

Eiusdem quoq; argumenti literas Adrianus Papa ad alios nonnullos scribebat singulariter, & a Senatu Argentoratensi postulat, ne uel Lutheri uel suorum asecularum libros excudi apud se patiantur, & si qui iam excusi essent, non modo eos obliterarent, sed & in ignem conijcerent. Cæterum audisse se typographos ipsorum nonnullos esse, qui libros huiusmodi prælo suo submitterent, alios uero his contrarios, catholicorum uidelicet libros, reijcerent. Quos
propterea

propterea nisi desistant ab inceptis conatibus, & dehortati sibi obediant, anathemati & indignationi omnipotentis Dei, obnoxios protestaretur. Et tametsi æque bene in auita fore Religione perseverarent, nihilominus tamen quod si non libertatem illam & insolentiam corrigant, nec alijs occasionibus peccandi resistent, atq; adeo e medio tollant, uanam ipsorum cogitationem seu fiduciam esse, qua sibi persuadeant, se id impune laturos.

Cur autem Pontifex Maximus Typographos, reprehenderet; atq; taxaret, ideo factum est, quod opera Lutheri diligentissime, magnifice, proprijsq; impensis ab illis excuderentur, ea uero seu eorundem opera q; Lutheri dogmata falsa refutarent, plane negligenter & mendose seu uitiose, tametsi impensas ipsimet Catholicis suppeditarent. Nec deesset apostatantium monachorum colluies qui lucrum ex uenditione libellorum Lutheri sibi conflarent, adeoq; passim oppida totius Germaniæ magnis sarcinis peruagantes, plurimi his impijs libellis animum adijcere cepissent. At uero quod ex Catholicorum manibus uenerat, emere dimidiato pretio, & sicq; uenales offerre nollent. Cæterum Catholicos illos Typographos cum sanis irridere, Papistas eos ipsos & Sacerdotum mancipia nuncupantes.

Quum autem iam Lutherus suo sic satis ex animi sententia negotio succedere cerneret, magis magisque insolescebat, & quemadmodum prius uetustissimos patres, & sacrosanctæ Christi Ecclesiæ doctores cum pijs eorundem decretis & constitutionibus reiecerat, simulatq; exusserat, debuerunt extunc literæ sacræ, & sacrosanctum etiam Domini nostri IESU Christi testamentum, arripi, ab eodemq; Lutheri iudicari, imo corrumpi & labefactari.

Itud ubi Rex Angliæ percepisset, quod nimirum ipse Lutherus Biblia sacra corrigere & germanice transferre proposuisset, ad Duces Saxonie literas destinat, quatenus ante omnia caueant ne indolis tuæ ferociam crassius effundere, unde quoq; Biblia uitanda forent, admittant, quippe qui suspecta nec satis integra fide laboraret, quem omnes theophili malignum & peruersi ingenij uirum reputarent, qui deniq; pro more haberet, id omne quod candidè aut rectè scriptum esset, sua ipsius translatione & interpretatione deprauare, ita ut hinc gregarij, si quando sanctarum lectionem scripturarum aggredierentur, detestabilis mox hæresis ipsis influere poterit possit, quæ abhominabilis homo ille sua non satis fida translatione

latione propinaret. At Prohdolor anteaquam regales istiusmodi litera transmissa traderentur, seu etiam reciperentur, totam eadē Germaniam peruaserant & repleuerant a Luthero iam infideliter uersa noui Testamenti exemplaria. Sed enim Ecclesiae Catholicae uersionem penitus abiecerat, plurima in Euangelio commutauerat, plurima subtraxerat, & adiecerat, nec sane his pauciora in contrarium & peruersum sensum detorserat, insimul etiam horum librorum margini haeticas & erroneas glosas adiecerat. Sed & in praefationibus singulorum librorum nullis omnino fraudibus parauit, ut nimirum hisce modis lectorem in suam opinionem pertraheret. Idcirco doctissimi quique uiri, plusquam in locis millenis eum ipsum errorum suorum conuicerunt, in quibus etiam uerba textus & glossematum uerba peruerterat. Quorum facile Princeps extitit sub id temporis, pius & ipse pariter sanctaeque recordationis, nec indoctus, D. Hieronymus Emperus, qui etiam fidelissime uniuersum Christi testamentum germanice reddidit, adiecta pariter illustri quadam elucidatione, qua declarat aperte Lutheri translationem, quam fecerat e Latino in Theutonicum, non solū falsam esse, uerum etiam passim sibi ipsi aduersari. Quemadmodum liquido potest ostendi ex libris illius Coloniae potissimum, & Frisburgi Brisgauiae aeditis.

Manserus.

Hoc insuper anno Princeps Turcarum contracta magna uis, contra Roden profectus est. Non minus quam quinquaginta milia Rusticorum, qui in aliud nihil uacarent, quam ut foderent, & corbes praesidiarias conficerent, authorauerat, peditibus uero & equitibus uiginti milibus cinctus. Oppidum igitur circumquaque bombardis & serpentinis uallauerat, quae tanta magnitudinis lapides extorquebant, ut noue palmis eorum complexus constaret, quibus incessanter moenia infestabat. Nihilominus tamen homines tantum decem ad primam ei aculationem ex ictibus globorum bis mille, perempti sunt. Accessus & recessus subterraneos & clandestinos fodere sibi iusserat, subter oppidi illius moenia, quibus iniecerat ignium fometa, quae leuiter succedi poterat. His autem accessis tanta uolentia & fragore terra dissiluit, ut fundameta Ciuitatis inde contremiscerent. Sapius magna cum iactura sui exercitus Ciuitatem oppugnabat, praecipue uero quarto conflictu eam in quinque locis adortus, turrim quandam occupauit, & confestim ex inde uexilla lunae simulachro insignita ostentabat, at hi qui in urbe erant tam strenue & uiriliter depugnabant, seseque machinis, balistis, tragulis,

tragulis, phalaricis, saxis, telis alijsq; id generis instrumentis defen-
debant, ut hostis mœnia deserere sit coactus, Duravit autem hic cō-
flictus & oppugnatio, die dimidio, cæsag; sunt viginti milia Tur-
corum, & ex Rhodensibus multi quoq; fortes una corruerunt. At
posteaquam Turca Civitatem obsidione semestri fatigasset, mu-
rosq; turresq; machinis nusquam fere non demolitus esset, amplis-
simumq; civitatis illius locum occupasset, Rhodensibus nihilomi-
nus continenter munitiones & machinas aduersus eum erigenti-
bus, seseq; tam diu infractis animis defendentibus, donec ipsorū
tormenta disrumperentur, puluisq; tormentarius diffuere seu di-
spergeretur, simulatq; robustiores quiq; prostrati aut grauitur uul-
nerati essent, resistere difficulter potuerūt. Sed quum etiam Turcis
durior uideretur ista obsidio, propter hyemis asperitatem nimiam,
& incommoda frigoris peracerba, talem cum obsessis inijt Tyran-
nus stipulationem, ut si ultro civitatem dedere uellent, se cum suis
euasuros incolumes, aut etiam si cuperēt secure possent suo in im-
perio ibidem uiuere. Sin autem nollent, sic cum ipsis post uolentā
deditionem uel expugnationem se acturum ut paucissimi uitam
seruare ualerent. De qua quidem stipulatione Rhodenses inter se
consultare ceperunt, considerantesq; ulterius se huic furori & im-
manitati barbaricæ obsistere non posse, deditionem seruata lege
ac fide stipulationis, fecere, indeq; discesserunt, omnibus bonis suis
secum sublatis quæ consequi poterant, relicta uastata ciuitate in
manu Tyranni. Permissum namque fuerat illis bona mobilia uel
suppellectilia, thesaurum & ornamenta secum auferre.

ANno nostræ salutis M. D. xxiiij. suscepta cōtra Zuinglianorū
doctrinam apud Tyguren. disputatione, Doctorem insigni-
ter eruditum Ioannem Fabrum, Constantiē. præsul ad eosdem
legat. Quos cum ille accessisset, & ex uerbis Consulis iam satis di-
dicisset eum ipsum & potiores in magistratu Zuinglianorū hære-
sim amplexatos esse, eiq; adherere, firmas certasq; rationes assignat
neutiquam decere se ut coram arbitris partialibus, præcipue laicis
disceptet, demonstrans disceptationem hanc siue controuersiam
ad œcumenicum concilium breui celebrandū, pertinere. Addixe-
rat præterea se uelle impiam Zuinglianorum sententiam effica-
cissimis sacre scripturæ testimonijs refellere. Caterum Magistra-
tus Tyguren. toti suo territorio mandauerat, quatenus Zuing-

An. 1523.

G ij glj

LXXII. RERVM MEMORABILIVM

glj professionem exciperent, & tuerentur.

Verum enim uero paulo superius meminimus, quo pacto Pontifex Adrianus statibus Regni scripserit. Quinetiam suo Legato tunc una cū literis ad Regni Germanici proceres siue status, schedas cōtradiderat: ex quarum tenore intelligeret ille quidnam suo nomine potissimum exequi deberet, ac initio quidem suo hoc autographo legato Pontifex mandauerat, ut Dynastis Regni significaret, quam grauiter ferret, quod Lutherus tam lugubrem tragediam suscitasset. Sed enim Religio præsertim, sua hæresi uehementer despiceretur. Insuper etiam amor proximi exinde remitteretur, sed qui uiam errantibus non ostenderet, eum sui delicti rationem daturum. Posthæc summo dedecori & ignominia: uertendū toti Nationi, quod quemadmodum Germania hætenus laudem maximam pro Religione habuisset, ita nunc ex defectione atque ruina in magnum deueniret contemptū, & sui nominis detrimentum. Nam quum Lutherum facili negotio exterminare possent, eiusque latissime diuulgatam hæresim, exhibere & obliterare, nec tamen uellent ad ista conari, omnibus inconstantiam ipsorum tanquam in parabolam atque prouerbium cessuram, qui maiorū heroica facta negligant imitare, cum ab his tanta uirtutum testimonia Constantiæ prodita uideant sibi relicta ueluti exempla quædā. Num etiam paruam eam reputent sibi contumeliam, propter quā ipsi cum maioribus suis infamiae notā auctore Luthero incurrant? Quin potius ipsimet negotium & discrimen istud singuli apud se perpenderent, cuiusnam propositi forent, quoue tenderent, quotquot hoc fermento essent conspersi, qui nimirum eiusmodi haberentur, ut sub prætextu euangelicæ libertatis omnes constitutiones & obedientiam sublimiori potestati debitam uelint abrogare. Licet enim Lutherus se talem initio simularet, quasi Ecclesiasticam duntaxat potestatem, ut tyrannicam & atheam impugnare stude-
ret, tamen nihil magis se moliri, quam si Christianis semel persuadere posset, eos ipsos nullis plane legibus teneri, tandem uiam hac falsa persuasione sternat, quo unusquisque iuxta proprium ipsius arbitrium & libitum insolecere & delirare concedatur. Ac propterea quidem maius periculum ipsis instare, quoniam usque nunc Lutherani sua studia callide consulteque celarent, id eoque se omnem superiorum potestatem conuellere, quo liberius & impunitè suum

odiam

odium & malevolentiam in Ecclesiasticos queant euomere. Quibus sublati, deinde in alios se defauituros, quicquid laicis nimis præessent. Ad hæc diligenter animaduertent, quæ discordia, quantum odium, uolentia, & rebellio toti iam regno accessisset, hac inuenta hæresi, unde & metuendum esse, nisi temporari caueatur, Deum ipsum (a quo potestatem gladij, hoc est in sceleratos animaduertendi accepissent) negligentiam eorum cū grandi iactura & Regni totius, & propriæ salutis dispendio, castigaturum. Eandem quippe rationem habere Lutheranicā sectam, qualem modo Mahumetica perfidia habet, qua permittebatur unicuique plures sibi coniuges assumere, ac easdem pro arbitratu repudiare. Quo sane permissu, nefarius & malitiosus Mahumetus uidelicet, uoluptuarios quosq; occæcabat, atque ita potiores mundi partes ad se pellexisset. Cum quo etiam si Lutherus minime conuenire, & adeo non consentire huius dogmati uideretur, ex quo tamen emissa uota ob castitatem seruandam, irrita faceret, matrimonium persuadendo, tanquam licitum, nõ obstante huiusmodi uoto, nec nõ hominum prauis desiderijs hoc modo habenas laxaret, multosq; socios atq; fautores undique suæ coniurationis sibi accumularet, summum totius reipublicæ maxime omnium Germanicæ damnum sic imminere. Idcirco ipsorum interesse Põtificium Cæsareumq; sedulo ius atque mandatum exequi, Religionem colapsam erigere, iniurias & præsentia mala suorum subditorum auertere & propulsare. Cumq; Lutheri doctrina iam pridem a Concilijs refutata & execrata sit, hanc proinde non minus detestandam esse, deinceps atque illam quæ cætum Christi fidelium diris blasphemijs afficiat, contempta & quasi in nihilum redacta Ecclesiæ confessione & approbatione, aut potius contra eiusdem anathemata in contemptissimis habito. Nunquam præterea finem discordiarum fore, quandiu unicuique concedatur in dubium & quæstionem ræpere, quicquid sapientes doctique uiri maturo atque salubri consilio præhabito, probassent ordinassentque. Quin & antiqua consuetudine firmatum & ratum esse, quamlibet ubique congregationem suas certas habere leges, quæ ibidem unumquemque obligaret. Ac quanto sane magis hoc ipsum conueniet, quotiescunque in Ecclesia publice quicquam definitum fuerit? Quum igitur Lutherani non tantum definitiones Conciliorum & Patrum decreta reijciat,

uerumetiam exurant, merito eos ipsos plectendos esse tanquam pacis & tranquillitatis publicæ perturbatores. Adhac silentio non esse prætereundum, quod Deus qui mali nihil sinit inultum, Ecclesiam suam oppugnari tot hæresum machinis permittat propter peccata populi, eorum autem potissime quorum intererat Ecclesia præesse. Et quoniam scriptura attestetur, quod a Senioribus egrediatur iniquitas populi, adeoque tot annis grauiter diuersisq; modis Romæ delinquatur, fieri hac quidem occasione quod a Pontificia Celitudine multa malorum ac uitiorum genera ad inferiores status dimanarint, quia uidelicet nemo sit qui quod sui muneris est, satagat, hinc omnes errores procedere, atque ut semel omnia dicam, neminem non culpandum esse. Quocirca Deo soli gloriam tribuendam esse, atque ita ab ipso demissis animi uotis remissionem iniquitatum esse petendam. Ac interim sic toto pectore collaboraturum se promittit, quatenus Roma, a qua tot flagitia deriuarentur, cæteris durius castigetur. Et quidem eum coactum & inuitum Dignitatem Pontificiam suscepisse, & maluisse uitam priuatam degere, sed timore Dei præ oculis posito, ac ratione insuper habita præsentis tempestatis, non potuisse cura hac & onere leuari, quod est tergiuersari. Neq; uero dominandi libidine ulla inductum aut incitatum, sed proposito & desiderio recte agendi, & communi omnium saluti succurrendi. Quod autem cum primis æque errores & offendicula sibi neutiquam incognita emendari nequeant, in causa quidē esse, quod uitia illa quæ tollere & abarcere statuerat, sic essent inueterata, & radicata, ut omni potius modestia opus hac in re foret, ne ex præcipiti & concita festinatione grauis exoriretur commotio. Imo ne præceps quidem & subita status & commoditatis Reipublicæ absque periculo, suscipi potest, iuxta quod omnibus per quam est familiare adagium sapientis, Dum uolentius nares emungis, cruorem elicueris.

Hæc autem agente Pontificis Maximi Legato, conquesti sunt Imperij proceres pactum quod iam dudum cum Pontifice Romano maiores ipsorum iniissent, nedum Romæ negligi, sed uarijs omnino modis nefarie uiolari. Quod ubi Legatus intellexisset, huius quare læ confestim certio rem reddit Pontificem, qui uicissim respondit: Id se recuperare non posse, aut infectum reddere, quod Prædecessores sui olim commisissent. Ipsum se illius esse sententiæ & uoluisse

uoluisse hæc omnia emendare, nec committere ut alicui fiat iniuria, multo autem minus ijs quibus ob naturalem patriæ amorem addictior etiam esset.

Mandauerat præterea suo Legato Pontifex ut is ab Electoribus responsum exigeret. Huc enim tendere suas literas, quatenus in primis eum certiores facerent, quo medio cogitarent perniciosam hanc abrogare & exterminare sectam. Deinde ut opportunius posset ijs prospicere rebus quascunque effectum iri ab eo cuperent.

Exhibitis itaque in concilium Principum missis a Roma libellis eosdem illi subnotarunt, repetentes primum ea quæ Pontifex efflagitauerat subiecta oratione quadam congratulatoria, qua testabantur ipsis quam gratissimum esse, quod Deo sic prædestinante Ecclesiæ præfectus esset, illo nimirum tempore, quo ob imminetia mala tali præposito seu pastore maxime indigeret Ecclesia.

Quantum uero ad Lutherum attineret, quod uidelicet ex ipsius doctrina tâta in Germania commotio passim exorta fuisset, haud æquo se ferre animo, quemadmodum rationis decorum suadet, & idcirco eos ipsos uelle omne istud damnum deinceps auertere. Quinetiam ingenue faterentur ipsos decere ut summo Pontifici et Imperatori morem gerant, neque in hoc a Maiorum suorum indole uelle deficere, quod est degenerare. Et si quid etiam consilij scirent libenter pro suo ipsorum officio impartirent. Sed quum non tantum Lutherus negocium faceretur, imo plures & difficultates & grauamina ad manus essent, propterea cogitarent, nulla comodiore uia causis istis occurrandum fore, quam per liberum & Christianum Concilium, quod Pontifex & Cæsar, primarij uertices orbis Christiani, in una ciuitatum Germaniæ, ut pote Moguntiæ, Argentorati, Metis uel Coloniae declarare possent. Quod ut rectius fiat, uelle se conari ne Lutherus interim libellos ædat, sperantes Ducem Fridericum suo ipsorum uoto non grauatim astipulaturum. Vellent præterea adniti ut Ecclesiæ sacrum Euangelium iuxta approbatam & receptam interpretationem Ecclesiæ populo exponant, neue inter concionandum quicquam doceant quod uulgum contra superiores accendere, aut in errorem precipitare posset. Adhæc ut in concionibus difficiles, controversas,

LXXVI. RERVM MEMORABILIVM

& turbulenta quæ ad Plebem non attinent, disputationes intermittant, Concilij super his definitionem audituri. Ad quorum observationem deberent Episcopi viros doctos substituere, qui tales Concionatores, (sicubi opus esset) benigne atque mansuete adhortentur & corrigant, ne simul ita pernicies excresceret, quasi Evangelicam veritatem ipsi impedire proponant. Quod si vero quisquam sic præmonitus acquiescere monitori nollet, non sinerent inultum. Postremo uellent cauere ne posthac aliquid noui prælo mandetur, sed docti probiq; uiri ex unaquaq; potestate in eorum dominijs decernantur, ad huiusmodi discernendum & iudicandũ, quodq; eorundem censura atro (ut est in adagijs) carbone notaretur, ipsos uicissim eorum emptionem interdiceret uelle. Hæc autem utilia & salutifera Principibus uideri ad concordia omniumque prosperitatem tuendam.

Tametsi uero in Comitijs definitum esset unanimi Principum assensu, ne Luthero concederetur amplius aliquid ædere, ipse nihilominus mox solutis Comitijs, epistolam prodidit penitus contumeliosam aduersus determinationem imperialis Dietæ, in qua scribit se non absq; singulari uoluptate legisse Decretum illud, aut etiã determinationem illam, æditis in eandem glossulis, quemadmodũ Sleidanus easdem prolixè, sed multũ in fauorẽ Lutheri denarrat.

Nec mora libellum typis exprimi curauit de potestate Laica, in quo proceres aliquot Catholicos tam ignominiose excipit, ac si ne uel ipse Dux quidem Saxonie, ad quem scribit, inter Principes unus haberi posset. Infensus enim erat illis grauitè Lutherus, eo quod testamentum nuper ab ipso falsa interpretatione deprauatum, cautione multassent. Mirum sane quod Princeps tam inclytus, ex familia ueteri & illustri prognatus, concesserit permiseritq; Monacho obscura progenie oriundo, is ipse nimirum illustrissimos principes tot tantisq; conuicijs afficeret, Mundi principes, Tyrannosq; eosdem compellans. Scribit Prudentem Principem quasi raram seculo auem esse, at longe rariorem haberi eum qui probitate uitæ præstet. Quin etiam summates uiros Dei flagella & uindices appellitat, & asserit. Deum ipsum uelle ut huiuscemodi mastigophoros atque lictores clementes uocemus. Grandi quoque miraculo respondere, si Principum unus syncerus aut ex animo Christianus habeatur. Pluribus id generis insulsis improbisque

malis

maledictis tam crebro utitur ut nihil supra. Caterum Sleidanus non semel quidem meminit quemadmodum suus Lutherus Principes illos exceperit, nusquam non interim apertissime, sed ad usque fastidium prolixè sua memorans illic, ubi uel minimam superesse uidet occasionem de negocijs ecclesiasticis scribere. Quippe qui Lutherò dicenti, diuinū & sacrū Missæ officium execrandū aliquid esse, & ignominiam dominicæ cœnæ, uitandumque non secus arque ipsemet eaco dæmon uitari debet, conniuere uidetur, dissimulando tantam in ipso impietatem. Ea uero quæ ad contumeliam & iniuriam Catholicæ Christi Ecclesiæ conferrent, Sleidanus speciose ampliterque recensere, & satis equidem sophisticè, haud usquam omisit.

Parum equus Ecclesiæ, Sleidanus.

Eodem hoc temporis interuallo, morte subitanea correptus Franciscus ille Sickingius in arce sua corruit, quando uidelicet ab exercitu Archiepiscopi Treuirensis, & aliorum Electorum acie circumcinctus undique, in summas angustias redigeretur.

Quo etiam anno Carolus Borboniæ Dux a Gallo deficiens, Cæsaris in præsidijs agere maluit.

Accidit præterea circa id temporis mense Septembri plurimas ciuitates & munitiones uasto telluris hiatus deglutiri. Et in ipso Sancti Galli festo Neapoli tanta exorta fuit tempestas, ut arx inde cum alijs ibidem munimentis dehisceret.

Posthæc mense Nouembri apparuit in regno Neapolitano Cometa quidam terribilis conspectu, & ex assiduo tonitru, fulmine atque procella uisum est cœlum ardere. Quæ quidem horrenda incommoda terre motus ingens ilico subsequutus est, deinde nubium unde tanta uis aquarum effusa est, ut saxa talentorum sex cum quindecim & quinquaginta tribus ædibus & innumera hominum & armentorum multitudine per interuallum triginta duorum miliarium Italicorum pariter abrepta, tãquam ab amne rapidissimo huc illucque diffuerent in præceps.

Insuper illo quoque anno monstrum quoddam Romæ in maiore laeu repertum est, forma muliebri & uberibus foeminis præditum, capite quoque penitus hirsuto & auribus caninis, at magis Serco pitheco quam homini assimile.

Denique hac anni parte menseque Septembri in Domino foeliciter obiit Adrianus Pontifex Max. in cuius locum assumptus est Clemens Septimus illius nominis, ex familia Medices.

Obiit Adrianus Pontifex Max.

Anno

An. 1524. **A**Nno uero a Christo nato M.D.xxiij. die decimo sexto Ianuarij, in Lucerna ab Helueticis Diata celebrata est, in qua decretum fuit, ne quis Dei uerbum sicut ab annis mille & quadringentis ad illud usq; tempus prædicatum fuerat, neue missæ sacrificium in quo Corpus Christi ad sui ipsius gloriam, uiuorum & mortuorum solatium consecratur & benedicatur contemneret, aut etiã derideret. Adhæc ut omnes ad dominicam conuenientes bis in Quadragesima peccata sua Sacerdoti reuelarent & confiterentur, eaque omnia obseruarent, quæ usque tunc apud eos inoleuerant, nimirum ut cæremonias & solitos ritus in Ecclesia seruari, suo quisque pastori morem gereret, a quo & Sacramentis imbuerentur, cui & decimas & stipendia alia sibi iure competentia annue penderent. Præsbyteris honorem exhiberent. Diebus interdictis ab esu carniū abstinerent. Pari quoq; ratione a lacticinjs in quadragesima. Nihil quod Lutherū saperet siue clanculum siue palam docerent, quod ipsum etiã legibus Ecclesiasticis repugnans haberetur. In Diuersorjjs uel conuiujs nusquam Lutheri aliorumue hæreticorum dogmata memorarent. Imaginem nullam aut picturam alicui diuorum dedicatam eraderent. Nullis Ecclesiæ ministri suæ doctrinæ rationem redderent, præterquã suis præpositis. His quoque subueniendum esse si quando tumultus aliquis cooriretur, nec Hierophantas quos uccant stationarios, hoc est reliquiarum baiulos & demonstratores despicerent. Quodcunq; Præsul Constantien. in causis religionis statuisset & ordinasset, obseruaretur. Præuaticatores autem ad superiorem potestatem deferretur, constitutis super his omnibus passim apparitoribus qui in transgressores animaduertent.

Porro ex hac ordinatione zelus religionis ergo susceptus indies magis magisq; accrescebat. Idcirco partes aliæ legationem destinabant ad Tigurense, suum conatum insinuantes. Quod uidelicet olim cuncta recte & pie a maioribus essent instituta, nec unquam in doctrina nempe Christiana errorem contigisse, sed nunc huiusmodi tranquillitatem & pacem Ecclesiæ, Reipublicæ quoque commodum & prosperitatem labefactari, pro quibus uirtutibus discordia supplantaretur.

Propterea plusquam necessarium esse Maiorum traditiones tueri, alias profecto negocium istiusmodi in perniciem corporum pariter & animorum ipsis cessurum. Cæterum quam frugem fecisset

cisset Lutheri doctrina manifestarium esse. Posset etiam ipsum vul-
 gus nunc uix arceri quin multa temere & insolenter commit-
 terent, audaces nimium & ad seditionem concitandam prorsus
 inclinati, ut paucis ante diebus compertum fuerat. Sed & fructus
 ille quem a Zuuinglio & Leone Iudæo (qui Dei uerbum, ad pacē
 & unanimitatem conciliandam retinendamq; natum & efficax, sic
 longe aliter pro libitu suo tractabant) ut ipsorum doctrina & in-
 terpretatione loco illius pacifici uerbi, omnino seditioni & dis-
 cordiæ ianuæ turresque turbis aperirentur. Qui etiam si ignora-
 rent quidnam docerent, multos nihilominus seducerent, quot
 quot ex eorum professione hæresim illam amplecterentur. Iam
 absque ullo delectu diebus uetitis apud huiusce farinae homi-
 nes carnibus & ouis uesci licitum esse, Sacerdotes, Monachos,
 & uirgines uestales Deo nuncupatas uotifragos fieri, status & ordi-
 nis desertores effici inuito arreptoq; nuptiali foedere atq; commer-
 cio. Diuinum officium intermitteri, in templo nusquam apud illos
 laudes Deo debitas celebrari, nulla suffragia fieri, Sacerdotes con-
 temptui haberi, Coenobia destrui, confessionem & satisfactionem
 tanquam inutiles actiones negligi, ita ut non puduerit quosdam
 ex his inconfessos Augustissimum diuinissimumque pariter Sa-
 cramentum accipere. Sacrificium missæ pollui, Virginem Matrem
 & diuos omnes blasphemis affici. Imagines sacras dissipari, auferri,
 & comminui. Omnem honorem & reuerentiam derogari Sa-
 cramentis Christi & ipsius Ecclesiæ. Imo talem proteruiam & ue-
 cordiam irrupisse & occupasse quorundam mentes, ut etiam sacra-
 tiss. Eucharistia uix in Sacerdotū manibus illæsa consisteret. Quæ
 quidem mala diutius se ferre non posse aiebant, idcirco rogatos
 uellent eos ut ab incepto desistant, & in Religione maiorū potius
 perdurent & consenscant.

His autem respondit Senatus Tiguren. die xxi. Martij. Quod
 Ecclesiarum suarum administri sic annis quinque docuissent, & su-
 per IESVM Christum suam ipsorum doctrinam fundasse & ex-
 ædificasse, quo minime Deiparæ uirgini aut etiam sanctorum alia
 cui iniuriam irrogarint. Iphis quidem multos errores ascribi, at
 neminem id demonstrare. Se neutiquam uelle hominum placitis,
 sed solius Christi documentis seu præceptionibus acquiescere.
 Atque ita suam responsionem extendebant & amplificabant, in
 qua totum fundamentum & ordo Lutheranicæ sectæ recensetur.

Vtpote,

LXXX. RERVM MEMORABILIVM

Vtpote, carnibus uesci, aut ouis, Christum nequaquā prohibuisse, Deum unicuique matrimonium permisisse, Cōtinentiam uel castitatem uouere ipsi Deo haudquaquam esse gratum. Clericorum Ecclesias in usum pauperum erectas esse. Earundem quoq; ornamenta ad Dei obsequium nullatenus pertinere, sed pauperibus erogari debere. Dubitare posse num cantica ipsorum & præces Deo sint acceptæ. Confessionem auricularem se modo negligere. Satisfactionem erroribus plenam & blasphemiam meram esse. Ordinem monasticum, hominū esse inuētum, &c. Huiusmodi multa seriatim perstrinxerant, quemadmodum hæc ipsa Sleidanus operose satis, suo nimirum more, in detrimentū totius Ecclesiæ Christi Catholice exornat, uerbosiusq; enumerat. Nam sicubi articulum quantumlibet uulgarem & inualidum, qui in speciem duntaxat Ecclesiæ uideatur aduersari, assequi potest, nec atramento neq; cathæ parcat. Dum autem rei ueritatem omnino præterire aut transilire nequit, quæ ipsamet Ecclesiæ commoditati deseruiat, eandem illam adeo frigide, breuiter infideliterq; narrat, ut diuinare facile sit quæ parum sobrio labore affectu contra sanctam & Catholicam Ecclesiam.

Slejdani erga Catholicā Ecclesiam fauor aut ualde exiguus aut nullus.

Interea Constantien. Episcopus Tygurensibus illis respondet, & in quodam in eam rem conscripto libello tractabat potissimum, quæ uidelicet olim simulachra & imagines extitissent, qualiter Gentes & Iudæi ea coluissent. Quæ Ecclesia picturas & imagines suscepisset, quoque tempore primum ipsarum usus cepit. Quod discrimen seu quæ diuersitas sit inter aliarum nationum & Iudæorum simulachra & Christianorum imagines. Ex quibus effici atq; concludi demonstrabat, quod dum sacra scriptura simulachra & imagines auferendas præcipit, referri debere ad Iudæorum & Gentilium tantum idola, & ob id imagines receptas, seruandas esse. Deinde uarijs pro missæ sacrificio productis argumentis, sacre scripturæ, Sanctorumq; Conciliorum autoritatibus & testimonijs constabilitis, tandem asserendo testabatur missam siue altaris officium reconciliationem uel etiam propitiationem esse & sacrificium. Istud autem uolumen ad Magistratum prædictum misit, circiter calendis mensis Iunij, prolixè & serio eundem adhortans, ne uel imagines sacras e medio tollant, nec sacrosanctum Missæ officium aboleant, neq; contrariam plebi doctrinam proponi sinant. Hoc ipsum post breue uolumen typis excudi fecit, & excusum Canonis

nonicis Tigurenſibus exhiberi, cum tali inſuuatione: Tametiſi nimirum iſpſe ad Senatũ ſolummodo ſcriptus ac aditus eſſet, uoluiffet nihilominus (quum & in alijs locis multum negocij & diſcordiæ ea propter exoriretur) eadem opera cæteris quoq; bene recteque conſulere, idcirco, communem potius Eccleſiæ morem ſequerentur, atq; adeo nullius perſuaſione diuerſum admitterent.

At Senatus ille contempto eo libro & Epifcopi conſilio admonitioneque, diuorum deturbat imagines & concremat, Sleidanus hic aſſerit Doctores ipſorum ex ſcriptis Epifcopi ſeſe muniffiſſe, & ita obluiffaſſe. Quod certe ueritati manifeſte repugnat. Nam ſi Zuuinglianorum ſecta queat ex ſacris literis probari atq; ſanciri, nõ modo Catholicos, uerum etiam Lutheranos cum ſua Confeſſione Auguſtana errare oporteret, quoniam hi pariter omnes Zuuinglianos & Sacramentarios condemnant.

*Sleidanus
mentitur.*

Celebratis autem iam Nurenbergæ uidelicet Comitijs, Ratiſponam uerſus Ferdinandus Archidux, Cardinalis Campegius Legatus tunc Apoſtolicus, Archiepiſcopus Salzbουργenſis, Dux Bauarienſis fratres, & qui ab Epifcopis nempe Tridentino, Ratiſponenſi, Bambergenſi, Spirenſi, Argentineſi, Auguſtano, Conſtantienſi, Baſilienſi, Feylingenſi, Paſſauienſi, & Brixenſi, illuc miſſi fuerant, proſperarunt, & ſexto die Iulij conuenerunt omnes, huius rei nimirum gratia: Quoniam quidem Cæſarea Maieſtas ſuper Conſilio Papæ Leonis Decimi & exequutione cum publico edicto Lutheri proſeſſionem tanquã impiam Vuormatiæ damnaffet, & in utriſque prioribus & deinceps ſequentibus comitijs Nurenbergæ habitis definitum eſſet, quod huic unusquiſque p̄ ſua uirili pareret & ſatisfaceret, idcirco uellent, atq; mandarent, efflagitante Cardinale Campegio, (qui ad exequendum illud edictum plenariam uel potius integram a Pontifice Maximo poteſtatem accepiffet) quatenus huiusmodi interdicti uigore, & nouiſſima Nurenbergenſis Dietæ determinatione in ſuis nationibus, & imperijs ſeruata, ipſum Euangelium & cætera ſcripturæ ſacræ in Eccleſia prædicentur ſecundum interpretationem ueterum, qui ob probitatem & uitæ ſanctimoniam celebres extiſſent, ſuamque doctrinam cum inſigni conſtantia martyrio quoque fundaffent & ſanxiſſent. Eos autem qui hæreſes ſã olim execratas, uel aliud quippiam quod uel Chriſto Domino, uel ſuæ immaculatæ Genitrici alijsue ſanctis contumeliam irrogaret, aut denique huiusmodi quod occasionem aliquam tumultus præbere

H poſſet;

LXXXII. RERVM MEMORABILIVM

posset, docere præsumerent, iuxta tenorem huiusce mandati castigandos esse. Nemo ad Concionandi munus assumeretur, nisi prius a suo Episcopo testimonium & confirmationem haberet. Quin ne hos quidem qui iam sanæ & orthodoxæ fidei contraria prædicare cepissent, auscultandos, nec angulares conciones admittendas esse. Atque in Sacramentis aut deifico Missæ officio, seu alijs denique rebus omnino nihil variandum immutandumque esse, at potius quæque iuxta pristinos ritus observari debere. Insuper si qui absque confessione peccatorum suorum & absolutione cœnam Dominicam communicarent, diebus uetitis carnibus aut cibis prohibitis uescerentur, hos plectendos esse. Præterea desertores monasteriorum sexus utriusque, seu qualescunque apostatas, Sacerdotes, Diacones & Hypodiacones, qui conjugalem copulam inijissent, poenas duros. Nihil etiam typis exprimi licere, sine superiorum consensu, præcipue nullum Lutheri aut sociorum eius opusculum iterum excudi aut uendi posse. Cuiuscunque nationis adolescentes Vuittembergæ studij gratia manerent, intra spacium trimestre post euulgationem Edicti, inde ad lares paternos secederent, aut alio se reciperent, ubi nullum adhuc locum Lutheranicum uirus obtinuisset. Qui uero secus attentaret, amicorum gratia, bonis siue patrimonijs siue alijs priuaretur. Et eum qui nihilominus adhuc in ea Uniuersitate operam literis dare decreuisset, nullo beneficio deinceps aut gymnasio præficiendum esse. Sed quum animaduertent Lutheranicam Sectam ex improba & procaci Sacerdotum uita fere natam esse, hanc insuper constitutionem fecere: Cum primis, ut Sacerdotes moribus bonis se exornent, ueste honesta utantur. Et ut nullam exercent mercaturam. Tabernas quoque uitent, & secularia negotia. Nec lucro propter Ecclesiastica ipsorum munia inhæreant. Qui inter hos scorta alerent, eadem procula se dimittant. Certior autem factus Lutherus quod nimirum Imperator & potior Principum delectus, Edictum Vuormatiense sic perurgeret, scriptis acriter dehiscerat in Cæsarem & Principes illos, afferens plane ridiculum esse quod idem ille Cæsar (qui uix tantum uitæ residuum quantum fert oculi unius ictus sibi ualeat ascribere) se fidei & Ecclesiæ defensorem nominet. Atque in hunc modum procaci maledicentia ferebatur in Cæsarem,

nec non

nec non plurimos quosq; cohortabatur, quatenus Deum exorent, ut tales superiores concedat, qui ipsius gloriam querant.

Eadem hac tempestate mandatum ædidiit suis Antonius Lotharingia Dux. Nam quum Lutheri dogma a Romano Pontifice, Cesare, & celebrioribus Academicis repudiaret, subditis omnibus præcepit, ne quis in concionibus illud sequatur, pari quoque modo his qui Lutheranicos penes se libros seruarent, mandauit, ut producant in publicum, rebelles deniq; supplicis afficiendos.

Postremo hoc eodem anno, dabat ex Hispania ad omnes Imperij totius status literas mense Iulio die uidelicet xv. quibus duriter eos increpabat. Quum etenim aliquot annis in Comitibus Vuormatiensibus ex unanimi omnium ibidem Principum nutu atq; consilio uerbis serijs Lutheri doctrina tanquam hæretica & perniciofa fuisset reprobata, imo libri ipsius æquissimo iudicio a summo Pontifice reiecti & flammis deuoti fuissent, ob id nunc se uehementer demirari, anxium quoq; & perplexum esse, quod Mandatum Vuormatiæ confectum non satis ut decet fideliter & integre prosequerentur. Quia cum Ecclesiæ protector cõstitutus esset, hæreticam Lutheri doctrinam ferre æquo animo neutiquam decreuisset, cum ille uerborum imposturis in errorem populum pertrahat, ut uel hoc saltem modo non minis sui apud miseram plebeculam immortalitatem asserere queat. Nec imparibus conatibus Mahumetum olim usum fuisse, qui sua falsa doctrina orbi Christiano plus damni attulisset quam ulla uis aut durissima prælia mariterate gerenda possent. Si quando uero huiusmodi error sub specie ueri hominum animis semel se ingereret, deinceps non facile ab hoc auocari posse. Attamen Deum se iugiter orare, quatenus Germaniam patienter respicere dignetur, & eo superstite a tanto hanc præseruare malo. Quocirca edictum Vuormatiens. sub seueriori multa studerent submissis uotis prouehere.

ANno a partu uirgineo M.D. xxv. Cum Gallorum Rex maximam ingentem militum sibi conflasset, & arcem Mediolanens. obsidione graui uallasset, adeo ut omnes fere Cesareani spem quã de Insubria conceperant, abñcerent. Et Gallus magno desiderio potiundi rebus per Insubriam flagrabat, denuo nouum conscribit ac instrui iubet exercitũ, sex millibus Helueticorum, totidem Ger-

An. 1525.

Refert quidẽ hæc Sleidanus, sed prout erga Casarem affectus erat.

H ij mano

LXXXIII. RERVM MEMORABILIVM

Munsterus &
Cario fidelius
contra Sleida
num hæc de
narrant.

manorum, Francorū, denique pariterq; Gallorum decem milibus adductis. Habebat præterea duo milia cataphractorum, & totidem milia Sagittariorum equitum, festinat citius in Italiam, nullum consilium admittebat, Dux ipse sui exercitus esse uolebat. Cumq; tam alacriter properaret, ad ipsum mater nuncium destinat, quatenus ad se ueniat colloquēdi causa. Sed is nullo matrem colloquio dignari uoluit, qui eidem parere semper consueuerat. Transgrediebatur illico mōtes collesq;, sperans Insubriam acceleratione sua sibi met comparare posse, partis aduersæ hoc modo præsidia præoccupando.

Tantus timor Mediolanenses inuaserat, ut in fugam conuersi, urbem excurrerent. Cæterū Dux Sfortia Papiam se una cum alijs Cæsarianis continens, sine ui, aut conflictu ciuitatē hostibus dedit. Quod Antesignani uidentes, nō dubitabant quin ipsi primum ab aduersarijs Gallis comprehendendi forent, ea propter quantum poterant commode fuga uitam consulebant.

Rex castra recta ad Patauiam applicuit, & suis euestigio circumadiacentia loca occupare permisit. Interea uero quod Rex ciuitatem illam trimestri obsidione cinxisset, Georgius quidam Fronsbergeñ. Cæsaris præsidia firmabat, Germanico & Hispanico milite. Qui sæpius congressu militari Gallos oppugnabant foelicitate, intantum ut etiam certamen cum ipsis inire consentirent. Exercitum in duos cuneos equitum, & quatuor cuneos peditum distinguebant. Primus autem duo milia Germanorum & Hispanorū complectebatur. Secundus solos Hispanos, tertius & quartus Germanos tantum continebat. At ipse Rex omnem suam aciem collocauerat intra phalanges Cæsaris & ciuitatem Patauinam. Hanc suam aciem undique a fronte & tergo splendide adornauerat & communierat. Aggere quoque & fossis profundissimis sinistram illius alam instruxerat, dextram uero muri Roborarij siue leporarij protegebant, arbitrabatur enim sic eo loci tutissimum fore ac integrum manere exercitum, præsertim ex quo in aula Roborarij, quod & mirabellum nominant (quo Duces quondam Mediolanē, secedere consueuerant uenandi causa) equitum peditumq; aliquot cohortes disposuerat. Dux exercitus Imperialis hoc durante silentio, seu prælii potius uacatione, muros sexaginta passus in longum demoliri fecit, ita tamen ut ne hostes quidem id percipere

pere possent. Qui cum teriotrophæum intrasset, pedites quos in primo cornu sui exercitus habebat, aulam illam inuaserunt. Pars autem altera ad castra Regis accelerabat. Tunc buccinis ubique perstrepebant acies, & classicum canere in Francorum castris ceptum est. Et Rex quidē conabatur suis quos subornauerat in roborario suppetias ferre, & ab exercitu dissiliēt. Tunc prima Hispanorum cohors sese erigens, intantum Francos sclopiis opprimebāt seu coercebant, ut cedere sint coacti, donec Helueticus miles & equitum uis irrumperet, & Hispanos abigerent. Sed Germani qui a tergo ipsis aderant, arcuatam aciem facere, Helueticos prosternere, & in fugam conuertere festinabant. Et ecce Rex ipse prælio se commisit, stipatus mox undique plurimis equitibus cataphractis. Hic suos a fuga seruare uolens, tot uulneribus cui insidebat equus confossus est, ut ab eo Rex desiliens a militibus quinque Cæsarianis caperetur. Sub idem illud tempus, Ferdinandus Daualos, Dux militiæ Cæsarianæ, assumptis secum prioribus militibus occupat equites illos quos Rex in arca roborarij dimiserat. Insuper quoque Antonius a Leua Patauiam egressus, eductisq; secum copijs Germanis eis a tergo Gallos ferire & persequi, quousq; fugam circunquaque inirent. Ne unus quidem ex tam copioso exercitu resistere ualuit. In eo certamine corruerunt octo fere milia hominum ex Francis, qui partim gladio cæsi, partim in flumine Ticino submersi inter fugiendum perierunt. Viginti quoque ex primoribus Franciæ eodem prælio ceciderunt. Ex Cæsarianis autem uix septingenti desiderati sunt. Totus Cæsaris exercitus, præsertim Hispani, tantas manubias & diuitias ex spolijs & captiuis consecuti sunt, ut antea nunquam in Italia milites ditiores euaserint, præter id quod magnam laudē honoremq; adepti sint, & Insubriā assequuti. Victoria hæc memorabilis Cæsari cessit, Anno ab Incarnatiōe Domini M.D. die xxvi. Februarij, qui sacer erat D. Matthiæ, & natalitius Cæsaris.

Gallorū rex
capitur.

Capto iam Rege, Lanoius Dux exercitus Cæsarij primarius, certiozem in Hispanijs agentem Cæsarem reddere uoluit de Victoria gloriose parta. Quod ut citius fieri posset, captum Regem hortatus est, ut ad matrem suam literas mittat pro liberiori uel securiori conductu legationis per Franciam emittendæ, & uicissim reuertenti. Annuit mater literis sui filij, deditque literas per suum Vexillarium ad Cæsarem, rogans & cōmonefaciens, quatenus se nunc

LXXXVI. RERVM MEMORABILIVM

clementem ostenderet, futurum quandoque asserens ut suæ Maie-
 stati compensetur. Fagitabat insuper Rex, quo ad Hispanias pos-
 tius quam Neapolim uersus aduehatur. Quod etiam contigit, sed
 ita ut inde cum triremibus xvij. in Hispanias traiectus sit.

Ceterum quum iam in negotio Regis consultaretur, quomo-
 do liber ad Regnum suum redeat, petijt Imperator a Rege, quate-
 nus omnibus renunciaret dominijs, quæ in Gallijs haberet, cederet-
 que iure quod in provincias Germaniæ Inferioris & Burgundiæ
 Ducatum haberet, id est liberrima hæc ipsa dimitteret, & pace sua
 libertateque gaudere. Tunc Legati nomine Regis significabant im-
 peratum ipsis esse ne sic depaciscerentur, ut amplitudini regiæ ali-
 quid derogeretur. Atque ita re infecta a se mutuo discesserunt, Rex
 ex tunc tanto mœrore confectus est, ut grauem inde conquireret
 sibi infirmitatem, & forsitan præ grandi mœstitia interijisset, nisi
 Cæsar ipsum consolatus fuisset ac spe bona præstandæ libertatis
 subleuasset. Rex igitur magno desiderio succensus fruendi liber-
 tate pristina, Imperatori promittit, quam primum regno suo resti-
 tutus esset, se mox Ducatu Burgundiæ cessurum, & totius dominij
 illius proceres eo se uelle quamprimum inflectere, ut huic suæ sti-
 pulationi consentiant. Hac promissione p̄motus Cæsar, fœdus inijt
 cum Rege, tali ratione nimirum: Vt totam illi Galliam liberam re-
 mittat, ut Senatus Parisiensis quem Parlamentum uocant uulga-
 res, omni iuri in Flandriam ualediceret, Cæsari eandem redderet,
 adhæc quum in Italiam sibi proficiscendum foret, ac Imperiali cor-
 ona per Pontificem Max. insigniendus, Rex eo tempore sex mi-
 lia peditum, equites mille, sexcentos cataphractarios, Sagittarios
 totidem anno dimidio suismet imp̄sibus ipsius nomine instauraret.
 Ad istius uero pacti inuiolatam obseruationem, & firmiter robur
 continendum, Rex filios quoque suos seniores obsides daret, do-
 nec post suam dimissionem iuxta iuramētum obseruatu difficile,
 præstaret quod sanctè promiserat. Quinetiam quatenus fœdus ini-
 tum hisce legibus foret tum gratius, tum etiam perseuerantius Re-
 gi, Helionora Imperatoris Soror cōiunx daretur, quæ uidua erat.
 Promittebat insuper Cæsar si filium ex ea suscitare posset, Burgun-
 diam reddere. Incredibilem quoque, attestante Carione & inexplica-
 bilem humanitatem capto Regi exhibuit. At uero Sleidanus ille,
 ne quicquam Cæsari uirtutis ascriberet, hanc beneficentiam nõ huma-
 nitati

Sleidanus
 in Cæsare ma-
 le affectatus.

nitati ipsius Caesaris attribuit, sed curiositati ac argutiae suae. Dotis nomine conferebat Caesar sorori suae Leonorae, ab Emanuele Rege Lusitaniae relictae, centena bis milia Florenorum, & dominia quaedam in Burgundia.

Per idem tempus in Sueuia tumultus & mox circumquaque per Germaniam ingens exortus est inter Rusticos. Cum enim Lutherus ipsos Principes (ut ante memoratum est) sic sublannasset, oculisque omnium ludibrio exposuisset, non deerat passim Monachorum apostatantium turba, qui nouum ab Luthero uersum testamentum tractabant, & Apostoli ad Romanos xiiij. dictum, quod huiusmodi est, Nemini quicquam debeatis &c. falso, truncatimque populo interpretabantur. Quod plurimum arridebat rusticis illis, & sicubi ad caueas seu etiam ad aliam quamlibet domum diuerterent, unusquisque eorum dictum illud Pauli, uidelicet. Nemini quicquam debeatis &c. in medium adducere & iactare nouerat. Quod uero apostolicam hanc sententiam uel praecedat, uel mox deinceps sequitur, per fidi illi concionatores populo non indicarant nec exposuerant.

Inter hos autem quidam Thomas Muntzerus primas tenebat, qui se potiozem Luthero, nec minus doctum atque ille esset reputans, ab eodem disciuit, scribendo docendoque uel concionando eiusdem illius institutum reprehendebat. Tunc Lutherus arrepto mox casu lamo, literas ad Principes Saxoniae legat, obsecrans, quatenus huiusmodi Alstadio pellerent. Coactus igitur Thomas ille ciuitatem hanc deserere, profugus uenit in Mulhusen, ubi ciuium animos eo peruertit, ut totum penitus diuinum siue Ecclesiasticum officium abrogarent, Sacerdotes & Monasticae disciplinae professores profliarent, Tempia & canobia spoliarent, Imagines sacras & Baptisteria uiolarent & deuastarent, Sacramenta reijcerent, atque polluerent. Docebat praeterea rerum omnium communitatem suscipiendam, aequaliter omnibus & potestatem & libertatem attribuendam esse. Hinc factum, ut plurimi mechanicam artem & quotidianos labores exercere delectarent, & quoties horum aliquis penuria deficeret, huic diuites praedare siue per fas siue nefas licebat. Interim persuasi a concionatoribus suis & alijs huiusce farinae homuncionibus rustici, Apostolum uidelicet contestari, quod Nemini quicquam debeant &c. passim ubique in Sueuia, Franconia, locisque Rheno adiacentibus, Saxonia & Hassia, conuenticula sua habuere, & in euangelicam libertatem conspirantes, sermonem Pauli scilicet, Nemini quicquam debeatis, uindicare uoluerunt.

Seditionis
Rusticanae
origo.

Sleidanus haec
omnia diuisis
mulat et praesertim
terit.

LXXXVIII. RERVM MEMORABILIVM

Hac igitur coniuratione iuncti inter se rustici, primum monasteria diripere, Ecclesiasticos deturbare, persequi, & quasi rabie barbarica exagitati in Sacerdotes aliquot atrocissime sæuiebāt. Post hæc etiamnum in viros nobiles, Satrapas & principes, imo Magistratū uniuersum grassari cæperant, eosque ad articulorum quorundam obseruationem cogebant. Quorum præcipui hi sunt: Quod ipsi met ministros Ecclesiæ decernere uel deputare uellent. Nullas deinceps uti consueuerant decimas dare deberent. Omnem proprietatem e medio ipsorum tollerent. Vnicuique uenationes, piscationes, & aucupia permetterent. Eodemque modo tantum quisque lignorum & falciculorum ex syluis afferre quantum opus esset, libere posset. Huius generis plures adhuc alios articulos agrestes illi Principibus & Magistratui proponebant. Sic præterea populares in ciuitatibus quibusdam imperialibus, turbas dabant, & magistratibus plurimos etiam intolerabiles, politiæ Christianæ, & communi omnium salutis perniciosissimos offerebant articulos, adeoque passim per oppida & agros grauis exoriebatur seditio, unde quauis potestas Ecclesiastica & laica summis angustijs laborare cepit. Tum Lutherus librum deinceps composuit, in quo principibus toti denique potestati duriter comminabatur. Scribit gladium iugulo ipsorum impendere, etiamsi liberrima se sede potiri, nec ea detrudi posse confidant. Videbitis (ait Lutherus ad Principes) quod uestra nimis arrogans contumacia, ceruicem uobis cōfringet. Rusticorum articuli tam sunt æqui, ut uos Principes coram Deo & mundo confundant, & istud Psalmi, Effudit abominationem super Principes &c. in uos quadrare probabunt.

Vos estis authores diuini furoris, qui haud dubie & in uos ipsos redundabit. Vobis o boni Domini signa quæ in cælo & prodigia quæ super terram apparent, manifestantur, at nihil boni portendunt, sicut nec uobis uicissim fauste quippiam eueniet. Compertum autem habetote uos optimi Domini, talia Deum in uobis permittere, ut subditi nec possint, nec uelint uestram diutius ferre ac perpeti tyrannidem. Et si homines isti agricolæ hæc minime in uos committant, alios committere necesse fuerit. Quod si uero illos omnes insimul interemeritis, non tamen interempti prorsus erunt: DEVS enim alios suscitabit rusticos. Quia uos plagis afficere decreuit, quod etiam facturus est.

Vos

*Sleydanus
hac operose
& callide ex-
ornat.*

*Lutherus ad
seditionem ru-
sticos cōcitāt.*

Vos o boni Domini non sunt ipsi rustici qui uobis resistunt, Deus ipse est, qui uobis aduersatur.

Attestatus est insuper Lutherus in opusculo de Captiuitate Babylonica, & in alijs quam plurimis tum libellis tum concionibus ad plebē habitis, docuit, quod uidelicet nullo prorsus iure homini Christiano liceat statutum aliquod siue humanum, siue angelicū imponere, quoniam Christiani a quibusuis cōstitutionibus essent liberrimi. Adhac Euangelium ait, ut quada[m] atq; discordia restaurari oportet, quum Christus ipse dicat: Non ueni pacem mittere, sed gladium. Quinetiam nihil spei reliquum esse quo illud ipsum mediocri tranquillitate & pace, sed cum summa seditione fiat. Denique post ubi uideritis ait, Principes & potentiores, uobis resistere, certissimum illud indicium esto, quod ex Deo uestrum processerit institutum, eundemq; pariter uobis esse quam addictissimum.

Huiuscemodi scriptis & concionibus insueuit populus irritari passim aduersus superiores suos. Volebant euangelica huic doctrinae & diuinae uoluntati (quemadmodum edocti fuerant leuiusq; crediderant) satisfacere. Igitur ij qui sic persuasi fuerant cānobis demoliri, arces etiam principum nobiliumq; inuadere, spoliare, integra dola exhaurire, & eos qui opulentiores uiderentur priuare, uolenta manu inuadere rapere, consumereq; tentabant. Et quod diutius eo magis proteruia superbiaq; sua in omnē licentiam precipites ferebātur, nullum conciliandae paci remedium admittebāt, qualecunque id esset quod Principes impartire libenter studebant, respuebant, quinet quo plus depracarentur, & indulgentius eos principes habere & moderatius tractare uellent, eo deteriores fiebant.

Principio autem ipsi Campidunens. Rustici, in die Sancto Circumcisionis conuenerunt. Et breui posthac Algoienses aduersus hereditarium Principem ac Dominum suum Episcopum Augustinum insurrexere turmatim, qui nec ipsemet quidem eorum furorē comprimere potuit.

Adeoq; plebs undiq; tam importune & ualide irruerat, ut magistratus licet non impauide, quinet inuite ad resistendum se dederet. In primis autem fœdus Sueuicum quarto die Aprilis iuxta oppidum Lypen. ad Danubium situm, fere tria milia rusticorum strauit, & nonnullos ipsorum Lutheranicos seditiososq; concionatores decollauit.

Dehinc

Dehinc duodecimo Aprilis die foederis illius socij, tumultuante in Vualting, rusticorum turbam comprehenderunt, trucidatique sunt ex illis mille & quingenti, caeteris aut uenia aut alij supplicij generi seruat. Sed & die xxiiij. mensis eiusdem, quinq; milia rusticorum in Misnia superiori succreuerant, quorum pars a Duce Bauariae Vuilhelmo dispersa fuit, reliqua ab eodem uel obtruncata uel capta. Eodem quoq; mense, die uidelicet 24. quum in Riesgauia, prope Aras flauias undecim milia Rusticoru inter se coniu-rassent, caesa sunt ex his duo milia, & quingenti, plurimi correpti, plurimietiam iugulati, quidam deniq; in uno pago flammis ad cineres redacti.

Decimo die Maij Palatini duo iuniores, quadringentos & triginta sex colonos in seditione peremerunt, non procul ab Elbang, multis in captiuitatem abductis, uiginti quoque & tribus gladio caelis.

Ad haec die duodecimo Maij, in ditione Vuirtenbergeñ. sex milia, quadringenti & sexaginta quinq; rustici interfecti sunt, uincti non pauci, & uiginti tres decollati.

Die uero decimo nono mensis eiusde, confoederatio Vuinspergeñ. cum pagis quinq; exarsit, inq; conflictu illo agricolae fere quadringenti ceciderunt.

Posthaec die nimirum uicesimo tertio Maij, Ludouicus Palatinus Elector, cum Archiepiscopo Treuireñ. alijsque principibus Heidelbergam profectus est, assumptis secum equitibus mille pedumq; milibus duobus, loca pagosq; suos recuperat, rusticos illic in seditionem uersos uiginti octo capite plectit, reliquis inter spem & metum constitutis, quos etiam pro securitate reddenda pecunia mulctat.

Octauo calendas Maij Bruxella Brureinia metropolis, deditit se arbitrio sui Principis, & ex praecipuis factionis authoribus nouem capitum poenas sumpserunt.

Die dein uicesimo octauo Niceris Vlma in gratiam & iram recepta est, fores inibi effractae, & muri diruti, nouem quoq; seditiosi capitali supplicio affecti sunt, inter quos duo Lutheranicae factionis sacerdotes fuere, & unus uotifragus Monachus.

*Deditio duas
rum ciuitatu,
& coniu-rato-
ru supplicia.*

*Facinus Egre-
gium D. Dies
polt.*

Eodem illo tempore Dominus Diepolt Petreus siue a Lapide cognominatus, fere mille & quingentos rusticos strauit, qui quide Augustanum Praesulem Dñm Conradum a Kiethaim, & coplures alios

alios viros tum Ecclesiasticos tum laicos nobiles maximis & infinitis incommodis affecerant, suffocarant, & pagos aliquot incendio conflagrarant.

Dux vero Lotharingorum Anthonius, ad locum quendam Lupstenum dictum, sub vesperam quatuor prope milia rusticorum fudit, qui mane profectus inde ad locum a Tabernis denominatum, plusquam sex milia rusticorum stravit. Quo etiamnum die uersus Tagsteyn properans, puenit usque Tambacum, ubi instructo mox exercitu, non uemdecim milia colonorum adortus inter Tambacum & Stroauileram comprehendit, cecideruntque in hac strage octo fere milia. Nec mora posthac ad Sletstadium & Ortenbergum contendit, per campos passim & montes rusticam gentem insequitur, atque prostermit, ita ut occisorum illic summa numerum excederet uiginti sex milium. Plures denique trecentis, quos fugientes aut certe inermes & uulneratos fessosque ceperat, obruncauit.

Anthony Dithmaris Lotharingia in rebellantes rusticos expeditio.

In Turingia quoque perturbationem non modicam rustici rebus afferebant, ex quibus circa Fuldam a Philippo Hassia Lantgrauio circiter centum & mille iugulati sunt. Cuius captum iam oppidum deditioem fecisset, aliquot milia rusticorum Lantgrauius in moenibus inediaque diebus aliquot ibidem afflixit. Qui secedens inde recta petit Francusum, ubi Saxoniae Principes Ducemque Braunsuicensem Erichum praesentes, identidem ad sedandam & coercendam rusticorum uim & pertinacem temeritatem, conuenit. Qui coniunctis simul uiribus circiter sex milia rusticanae multitudinis trucidarunt, multos corripuerunt, quosdam capite multarunt. Hinc Isennacum diuertentes, Lutheranicos & scismaticos concionatores capitali supplicio affecere. Sicque ab omni parte infaelices illi & seducti rustici suffocati sunt, miserrimeque periere.

Inter haec animaduertens Lutherus secus atque sperabat euenisse, eosque Principes & Senatores quos antea tam impense inceserat, triumphasse, negocium aliter, & uicissim e contrario conficit, ita ut quemadmodum prius incautos rusticos aduersus principes inflammauerat, sic eosdem ipsos contra illos accendit, nimirum sic studuit accommodare se coenae, semperque uelut obtendere uento. Quamobrem libellum edit, cui titulus hic erat: Contra latrocinantes, tumultuantes & homicidales rusticos, qui sub praetextu sancti euangelii fallaciter contra omnes superiores resistunt & insurgunt. In hoc autem libello propter alia nonnulla sic scribit: Debet igitur hic percutere, occidere, proferre, seu clam seu palam

Oratio Lutheri
ri sanguinas
ria.

palam quisquis potest, & cogitare, nihil esse uenenosius, nocētius, magisque Diabolicum homine seditioso, qui perinde atq; rabidus canis interficiendus est. Arbitror ait, Diabolo omnes infernum deseruisse, ac istos adeo rusticos inuasisse. Iam nunc secula huiusmodi sunt, ut principes ipsi cœlum promereri rectius queant sanguinem effundendo, quam alij quiuis possent orando. Quoniã homines isti rustici mortem corporis & animæ pariter commiserunt, cū diuino tum Cæsario anathemati deuoti. Qui primus hic p̄focat, iuste recteq; facit, nam unicuique seditiosum iudicare & mulctare fas est, haud secus atq; is demum optimus censetur qui primus omnium obortum potuit incendium restinguere. Idcirco magistratus hinc solatio quodã animatus atq; cordatior effectus, deberet absq; omni metu opinione uel hæsitacione, feriendo intentus esse, dum uena queat haberi. Rustici nempe male sibi cōscñ, iniquam itidem causam fouerent, ita ut si quispiam ipsorum in hac uidelicet causa uel proposito mordicus perseuerans neci detur, eū adduci continuo Diabolo, corpore simul & animo perditum iri.

Superius docuit Lutherus eū qui Baptizatus esset nō posse dānari.

Igitur Luthero inconstanter adeo & crudeliter aduersus deploratos illos maloq; genio misere subuersos rusticos dictitante, fuisse nonnulli uiri Catholici & docti, qui scriptis editisq; libellis probabant, quod ille potius occasionem suggessisset omnis istius seditionis, & cladis satis cruenta, quando nimirum cum tanto stomacho tantisq; conuicijs in Principes inueheretur, & gladium iam capiti ipsorum impendere, Deum ipsum abominationem suam super Principes effudisse, diceret fœliciterq; nihil ipsis cessurum. Nisi faciant rustici, alios futuros qui id ipsum efficiant. Qui si penitus aboleantur, & trucidentur, non tamen aboleri & trucidari. Non rusticos esse qui resistent illis, sed Deum uerius hoc operari. Hominem Christianum modo credat non posse dānari. Euangelium manu uiolenta recuperandum, & alia his nō admodum dissimilia. Post ubi uero sua se spe delusum esse comperisset, & infortunatos illos rusticos subiugatos atq; pessundatos, Dominos autem adhuc dominari, aliud Euangelium profus contrarium e sinu mox protulit in medium, quod sonabat & prædicabat, ne dicam rectius detonabat, Percutite, occidite, confodite, regnum cœlorum homicidjs dñs & sanguinis humani effusione, emerendum ecce uenit, Rusticos Diabolo obnoxios corpore ipso quemet animo manere. Cæterum eandem hanc contrariam & secum repugnantē Lutheri doctrinam

etrinam præter alios uiros eruditione præstantes, Ioannes Coch-
 læus Theologiæ professor insignis, uiuēti Luthero ingenue oppo-
 suit. Confutationem inde typis mandans, quam certe Lutherus nō
 potuit infringere, quia ad lucem omnibus priora sua placita exhibe-
 rat; quantumuis Sleidanus conniueat studeatq; magis stragem
 illam, si non innocentem at sane dolendam, cæteris quibusdam im-
 putare. Neq; uero inficias imus, quin & Thomas Muntzerus uel
 monetarius ille falsæ moneta, falsæ dico doctrinæ, culpandus sit,
 uiamq; Luthero strauerit, quum prius in fauorem Lutheri contra
 Pontificem scripsit, & dein contra ipsum met Lutherum, & quidē
 acrius. Summum nempe Pontificem cauillabatur, quasi is hominū
 cōscientias nimis angustis conclusas teneret. At de Luthero qua-
 ritur, quod uidelicet iter salutis nimium extendisset uel etiam di-
 latasset, Christo nihilominus in Euangelio docente, iter illud seu
 uiam quæ ducit ad uitam, arctam esse, & portam angustam. Ob id
 aiebat Muntzerus, nihil quod diuinum spiritum saperet Lutherū
 docere. Fatebatur adhæc idem ille Muntzerus, quod fides illa nu-
 da (quam S. Iacobus mortuam appellat & ociosam) ad salutem
 minime sufficiat, cauendum esse publicum scandalum, corpus casti-
 gandum & subiiciendum, hoc est, habenas uoluptatum carnalium
 ieiunij potissime constringendas ac refrenandas esse, non exquisi-
 ta, sed familiaria & humiliora induenda uestimenta, aliaq; nonnul-
 la fidei Christianæ sic satis consentanea, licet etiam una cum hisce ar-
 ticulis quosdam alios plane erroneos, & impios (uti Sleidanus
 demonstrat, sed parum fideliter) assereret. Neq; parum demirandū
 uenit, quod Sleidanus ille tam magnos & superuacaneos nauarit
 impenderitq; labores, quatenus Lutherum a suspitione seu etiam
 culpa editæ necis & cruentæ illius cladis liberet, quum alioqui ma-
 nifestissimum sit, eum auctorem & caput fuisse datæ calamitatis
 atq; sæuitiæ. Luctatur hic Sleidanus, & satis operose se torquet atq;
 uolutat modo huc, modo illuc. Cuperet equidem causam per quā
 libenter palliare, Lutherum purgando, sed Thomam Muntzerum
 accusando. At enim iam liquidum est, quod Thomas iste in Tu-
 ringia duntaxat sæditionem excitauit, & haud sane diu existima-
 tionem sui nominis apud Vulgum obtinuerit, uerum Lutherum
 ipsum totam Germaniam in maximum perduxisse periculum, &
 plus mille incommoda, tumultus, atq; sectas inuexisse, non solum
 inter populares illos rusticos, insuper etiam magistratus & regni

*Sleidanus in
 Euangelio Lu-
 theri omnino
 sanguinario
 conniuet.*

*Sleidanus
 Thomam Munt-
 zero iniquior,
 Lutheri ubiq;
 defensor.*

XCIII. RERVM MEMORABILIVM

proceres ad exitiosam rebellionem, & detestandas turbas concitauerit. Muntzerus non tam callide & astute momum, quod aiunt vulgariter, sub auribus obseruauit sicuti Lutherus, ille quasi stolidus & amens scripsit quod risu potius quam ulla æstimatione dignum uideretur, unde perpauci sua doctrina potuere offendi, nisi Lutherus tumultuarijs furentibusq; scriptis uiam præparasset. Deniq; Muntzerus pœnas suo scelere dignas accepit, simulac palinodia ingenuè pniciosa suæ doctrinæ cecinit. Quemadmodū & istud Sleidanus (uerum sophisticè & obscure satis, truncatim & parum candidè) fatetur. Nam expugnato Francofio, hic Muntzerus in domo quadam se abdiderat. Quam ingressus heros quidam seruos dimittit domum illam scrutari, hi ergo in perlustranda domo diligentiores Muntzerum lecto decumbentem repperiant, ad quem Heros: Hem tu quis es? Respondit Muntzerus: Febricitans ego sum. Vnus interim seruorum peram repositam uidens, subripit, confidens se in ea consecuturum arram. Itaque aperit ac literas inuenit, quæ manifestè indicabant, quod is Thomas Muntzerus esset. Qui confestim negabat. Instat seruus, apprehendit & comminatur. Tunc ille supplex ueniam obtestatur, se hunc esse Muntzerum agnoscit. Atque in hunc modum uinctus ad Saxonie Ducem Georgium, & Hassiæ Lantgrauium perducitur. Porro quum animaduerteret captus Muntzerus, se mortis supplicium euadere non posse, palam agnoscit, quod inique egisset, recantationem errorum ponit, peccata sua secundum ritum Catholice Ecclesie confitetur, Sacram eucharistiam, sub una tantum specie communicat, seseque toncendo pectus ultro (ut creditur) morti quam commeruerat, obtulit.

Huic inquam homini deplorato, Sleidanus (ut supra meminimus) internitionem hanc sanguinolentam molitur uiribus omnibus imputare, ac summopere studet, reclamante nihilominus propria ipsius conscientia, Lutherum cuius probare, tametsi nullo uitæ suæ tempore Lutherus quierit, adeo terse manibus suis excutere hanc stragem, quin culpa tanti sanguinis in ipsum quoque redundaret. Equidem & is stupuit negotium uerborum fucis in suum commodum exornare, sed non tãto acumine quãto ptector suus Sleidanus est usus. Hic em̄ cladem transferre nititur in hominem delirum,

Sleidanus deuotissime Lutheri patrocinator.

delirum, at Lutherus ipse conatus est fato astrologico seu cœlesti influxui hanc ascribere. Quemadmodū hoc ipsum Reuerendiss. D. Ioannes Faber, Præsul Viennens. in libro anno M. D. xxvij. ab ipso ædito, testatur, satisq; luculenter demonstrat, quod nimirum nequaquam uel cœlestis influxus, seu etiam Thomas Muncerus in censor miserandæ illius seditionis atque exitij fuerit, quin potius Lutherus ipse, quod p̄spicue uidere inibi licet, capite xvij. xxvij. xxx. xxxij. Cæterum Lutherus huiusmodi scripta cum alijs quâ plurimis nunquam defendere ualuit, & interim Sleidanum haud puduit nec tædūt inutuli se labore propterea fatigare, nullis nō artibus & strophis adductis, ita sane ut si libri uiuente Luthero excusi non extarent, & præ manibus essent, ut aiunt, Sleidani scripta ueritatis esse testimonia plurimi arbitrari possent.

Libri huius titulus est, Rationabiles causas etc. editi anno 1527.

Hoc tristi & dolendo seculo quā tot monasteria & arces demolitæ & depopulatæ, tot interfecti coloni, & ut uerbis utar Lutheri, corpore & aīo Satanae mancipati, tot deniq; uiduæ & orphani passim in Germania omni solatio destituti, in summis angustijs degerent, calamitate atque penuria maximopere præmerentur, hoc inq; afflictio & luctuoso seculo, lasciuire magis cepit Lutherus, sponsalia celebrans, quasi patrio damno ne dum indoleret, sed exultaret, quasi Principis sui Ducis Saxoniae Friderici nuperrime defuncti, mors sibi grata fuisset. Hic igitur ordinis sacerdotalis ac suæ professionis oblitus, in qua castitatem nunquam uiolandam Deo uouerat, atq; iurarat, foeminam sacro uelamine consecratam, quæ itidem uoto continentiaē sese obstrinxerat, connubio sibi iungit, cuculla monastica (qua iam dudum honeste satis conuestitus, in eadem etiam Magisterij theologi Lauream adeptus fuerat) deposita, profanis que uestibus, ut alius quidam e laicis, deinceps uti cœpit, solum ut uotifragæ suæ coniugi perplacere posset. Atque hunc in modum operæ prætium uidebatur quo impium istud & execrabile coniugium prætextum Sacramenti Matrimonij sortiretur.

Posteaquam autem hæc temerata & sordida nuptia quibusuis innotuere, plurimi admirari, præsertim Catholici, p̄i atque docti uiri. Qui sceleris infamia permoti, scriptis facinus infandum acriter reprehendunt; & quidem iuste, eo quod inde certiores essent, hunc lepidum sponsum prorsus depuduisse honorem, iusiurandum suum atque professionem neglexisse, ac ita libidinem suam

& carnales illecebras adumbrare uelle sub specie legitimi coniugij. Inter eos extitit inuictus confessor & ueritatis ingenuus testis Ioannes Roffensis Episcopus Anglicanae Ecclesiae, tum etiam Iudocus Clichtoueus, Doctor Parisinus. Hi igitur multis a ditis uoluminibus, erroneam atque haeticam Lutheri doctrinam tam manifeste confutabant, ut ipse nihil penitus habens solidi aut ueri quod retorqueret in suos reprehensores, coactus sit eisdem heresiam, ut habet adagium, porrigere, & conuiuere potius, quasi nulum istorum uoluminum uidisset, aut accepisset. Quinetiam nemo adhuc repertus est inter asseclas Martini, qui eorum scripta refutare tentaret, tanquam inuolabilia, ut uere sunt.

Adhaec Sanctus Martyr Thomas Morus, institutum Heresiarum huius dissimulare diu nequiuit, quin & ipse scriptis eum increparet, quo etiam zelo excitatus ac praeditus est egregie doctus Andreas Gitius, Praesul, natione Polonus, cum alijs compluribus, quorum monumenta satis multa etiamnum extant, a Luthero suisque sectatoribus ne semel unquam tentata. Nam quicquid Latine aduersus eum scribebatur, flocci pendebat, quum id populus cuius favoribus nitebatur, non intelligeret, adeoque nihil interim suae auctoritati ac fama apud Populares decederet, quae quidem unice semper fouere studeat siue per fas, siue nefas.

Ad gloriam scilicet incestuosi huius coniugij, ad Senatum Regium in Bohemia scribit Doctor Ioannes Faber, cap. xviii. suilibri in haec uerba: Attendite qualiter iste sponsus (ex quo tam sanguinolentam choream & amplius per quatuorcentum milia hominum, prostrata sunt, & periere, instituerit celebrarique) tripudio & epithalamio iam gestiat exiliatque in suis hisce nuptijs, quod sane perinde facit, ut filia Herodiadis quondam cruentum D. Ioannis Baptistae caput in disco ferens.

Interim Lutherus haec audiens, non audit, iuxta proverbium, nam quod parum placebat dissimulare callide libuit, nihil ad haec omnia respondit, sed uolumen idiomate Germanico in uituperium sacrificij missae confectum protulit, in cuius prohaemio quaritur, quod Papistae (sic enim Catholicos nominat) imponerent seu obijcerent illi, quod is ipse dissidium & intestina bella excitasset, ceterum non nisi falso, quod sane mirum aut alienum uideri non debeat, quoniam illi Deo quoque mentirentur, eundumque maledictis

scu

seu blasphemis singulis horis atque momentis in ministerio missæ
 onerarent, quam idolomaniam & annihilationem sanguinis Chri-
 sti ibidem appellat.

Huiuscemodi impijs plane & Christianis auribus formidabilibus
 dictis Lutherus sese purgare apud plebem moliebatur, omnesque
 missæ sacrosanctæ abusus palam ac libere taxat quos adinuenire
 quirit.

Porro D. Hieronymus Emperus calamo vicissim ipsum &
 Zuvinglium depugnat, quo quidem tanta cum industria & ingenij
 acrimonia, utriusque blasphemam describit hæresim, simulac missæ
 sacrificium manifesta ueritate ab iniurijs uindictat, ut in hunc usque
 diem nemo hæreticorum firmum ac stabile quicquam quod op-
 poneret, assequi potuerit. Licet enim blasphemam quidam, igno-
 miniosi & diabolici potius libelli de Missa conlantur, typisque ex-
 primantur & circumferantur, in his tamen nihil amplius inuenias
 quam conscelerare, palam mentiri, blasphemare, & huius generis
 furias atque diras. Nec satis interim demirandum uenit, quod Chri-
 stianus aliquis magistratus huiuscemodi libellos tam infames &
 ditos circumferri patiatur, & circumforaneos istorum portitores
 inuitos grassari dimittat.

Hoc insuper anno quidam factionis Lutheranicæ affectatores
 seditionem in ciuitatibus Imperialibus suscitare machinabant, sed
 non adeo temere & crudeliter ut ante fecere rustici. Siquidem insulos
 quidem & confusos articulos illi Magistratui obtrudere, quatenus uel
 sic Euangelium Lutheri prorsus sanguinarium commodius inue-
 here possent. Fueruntque Francofordiæ ad Moenû siue Mogonum
 fluium sita, duo rerum nouarum studiosissimi sedentarij, quorum
 unus sutrinam, alter uestiariam artem exercebat, si ergo ut primû
 accepissent, quod in Archiepiscopum Moguntinensium, rustici suæ Dioc-
 ceseos insurrexissent, congregatis ad se uniuersis coniuuratoribus,
 quos in ciuitate communes & socios nacti fuerant, intra serias pas-
 sive arreptis armis, ad monasterium Dominicanorum magno im-
 petu accurrunt, irruunt, unum imperiose tantum ad bibendum
 exigunt. Inde concursus est ad aedes duorum Decanorum ibidem
 commorantium, uidelicet D. Friderici Martorsij, & D. Ioannis
 Cochlaei. Hic enim Decanum agebat in Ecclesia S. Bartholomei, ille
 uero in Desparæ Virginis templo. Sed eius quod imminebat præ-

sc̄j, extra oppidum iam secesserant. Quippe eos minime latebat, quam infensos haberent Lutheranos, ex quo istorum seditioso proposito semper restitissent, tum etiam quod ipse Cochlaeus in Lutherum calamū strinxisset, & alter ille cōsentire nollet ut in aede sacra S. Bartholomei, semina Lutheri spargerentur, aut impij illi & corrupti seu deprauati psalmi dicerentur. Horum itaque domos ingressi, quum neutrum deprehenderent, culpam illic ac iram furorēque vino donarunt, atque remiserunt. Posthāc Senatum adorti, ipsum in angustijs constitutum obruunt & exauthorant, & delectis e plebe uiginti quatuor, penes hos ipsos summam auctoritatem ac totum ius manere decreuerunt, iura denique ac priuilegia Ciuitatis prius ab exauthoratis extorta delectis suis committunt. Qui confictis conscriptisque articulis numero quadraginta septem, eosdem illos Clero & magistratui offerunt, terroribusque & comminationibus priorem magistratum eo adegere, ut etiam oblati articulis consentiret. At ubi nondum comparuissent illi Decani, ut propositis annuant articulis, & ad proximum mensem redeant, ad ipsos scribitur alioquin beneficijs uel emolumentis solitis priuandi forent, alijque qui perlubenter assentiant, hisce potius donandi. Inter hos autem articulos praecipui sunt isti.

Aliquot
Articuli Fran-
cofordiae cons-
sarcinati.

Vt Deinceps in arbitrio senatus & plebis esset, Pastores atque ministros templorum decernere, qui ipsum Euangelium, & synce-
rum Dei uerbum, praetergressis humanis documentis & commen-
tarijs praedicent.

Adhāc grauaminibus publicis uel ciuilibus oneribusque fe-
rendis Ecclesiastici ciuibus pares haberentur: nimirum in peruigilio illi cum ipsis essent, pastinarent atque repastinarent, census atque tributa redderent.

Item nemo posthāc Monachus praedicaret, uel confessionem exciperet.

Praeterea nulli siue Monachi, siue moniales in cœnobia, recipe-
rentur, undecunq; etiam locorum huiusmodi aduentare continge-
ret, saltem ut illic permaneant, ijs qui adhuc in cenobijs agerent li-
beram atque securam inde emigrandi potestate m fieri.

Insuper omnes illos redditus siue census nullo certo sigillo, uel lite-
ris munitos, esse pro nihilo ducendos, eorumque pariter possessio-
nem frustrandam.

Postres

Postremo donationes testamentarias seu etiam Eleemosynas in publicū reponi debere ararium, Anniuersaria, contubernia uel sodalitates illas quas græci ^{φρατρίδας} nuncupant, deniq; mortuorum exequias abrogari oportere.

Plures quoq; huius generis leges atq; conditiones ut loquuntur, a Vuittenbergen. profluxa, Moguntiam peruenere, studio & uafricia quorundam factiosorum hominum, qui plebeios in clerū concitabant. Ac Die D. Marco sacro, post supplicationem cum litā nris per urbem habitam, commotione facta, portas ciuitatis claudunt, clero maximas intentant minas, tres sacerdotes sectarios manu uiolenta secum e carceribus educunt. Cumq; toto iam triduo in armis & sclopis insanissent, portis ciuitatis adhuc clausis, omnē animi libidinem & proteruiam expleissent, plurimisq; minis clerū ibidem primarium anxissent, postulat inducias Dominus Laurentius Trucius, cleri siue capituli illius primarij Decanus, accipit, sed iniquis & intolerandis legibus, tanquā medijs a gregaris illis præscriptis, idq; nomine suo & totius cleri. Sed primo tempore quo rustici prælio cæsi sunt, induciales literæ dilaceratæ, articuli recantati sunt, exturbatis & perpetuo multatis exilio concitati tumultus illius authoribus.

*Seditio cōtra
clerum Mos
guntia susci
tatur.*

Paulo post in ferijs Pentecostes similem fere commotionem inter ciues aliquot Agrippinens. pleriq; Lutherizantes, ut ita dicā uel potius Lutheranici dogmatis affecta, moliebantur, ij igitur armati per uigilia noctu diuque in curijs suis contubernalibus spacio trium septimanarum habebant. Sed tandem Senatus prudentia factum est ut omnis controuersia ratio sedata & modeste consopita sit, missis ab eodē Senatui Viris exercitatissimis, tum huic tum etiā populo gratis, ad coniurantes tribules, qui ad concordiam ipsos reuocarent, & pacem tranquillitatemq; solitam persuaderent, atque ita popularis quisq; tædio mox teneri cœpit conuenticulorum, Et Magistratus articulos aliquot, nō tamē hæreticos, admisit, ac sensim domū ad opificia muniaq; sua singuli rediere securi & indemnes. Transacto iam uno propemodum, anno tres seditionis illius antesignani, palam una dierum capitis pœnam dedere. Cæteri uero qui Antuerpiam perfugerant, eodem supplicio sunt affecti. Sicque pax & concordia recuperata inter ciues illic fuit, cum turbatū & commotionum incensores dignas dedere pœnas.

*Conspiratio
aliquot ciuū
Colonienis.*

C. RERVM MEMORABILIVM

Sleydanus
Remp. agripp
pinen. tradu
cit mēdaciter.

1510
1512
1514
1516
1518

Refert Sleydanus ciues iniisse consilium quo Clerum & Magi
stratum suffocare possent, &c. Quod sane falsum est. Nam non
pauci supersunt adhuc egregij ciues, qui tunc in sedibus Curialib
bus conuenerant, qui nequaquam hoc ipsum illi concedent. Mi
rum profecto quod hic homo tam impudenter ausus sit Rempu
blicam adeo honestam traducere & obscurare, praesertim quum
alioqui euentus rei manifestissimus sit, & non ita pridem acci
derit.

Indubitatissimum autem est, quod nullus ciuium (aliquot ex
ceptis, nimirum a dita factionis authoribus, quales non sere su
pra decem uel duodecim) ne semibolum quidem eripere siue cle
ro siue magistratui decreuerit, nihilo tamen secius tam indecore,
Sleydanus agit & scribit hic eisdem illos Clerum atq; Senatum
strangulare uoluisse.

Contentio no
uorum dogma
rum in Eccle
sia noua.

Per id temporis belligeratum est inter Lutherum & Zuuing
glium de doctrina, & alter aduersus alterum scriptis contendere
cepit. Saxones quidem Luthero adhærebant, pars uero Heluetica
Zuuinglio magis auscultabat. Tam repente recens illa Ecclesia dis
cordijs & schismatibus patere, & fluctuari cepit, dum capita labo
rant. Prisca uero eademq; Catholica, ab annis M.D.Lix. in hodiern
num usque diem unanims & concors in fidei atq; doctrinae cons
tantia integre permanet atq; consistit.

Sleydanus.

Literæ Sum
mi Pontificis
ad Senatum
Parisiensem.

Hoc idem anno, die xx. mensis Maij, ad Senatum Parisiē. seu
ut uocant Parlamentum, literas mittebat Clemens Pontifex Ro
manus, quibus significaretur intellexisse se, quod & per Franciam
sectæ quædam turbulenta seuiant, & ob id omni conamine, quo n̄
qui authenticæ & orthodoxæ fidei ibidem repugnare conuince
rentur pœnas luant. Quinetiam merito quisq; in tam grandicom
matione (quam diabolus cum impia sua colluue suscitasset) in
cumbat, quatenus communis omnium salus salua permanere poss
set. Ideoque aduigilent & diligenter obseruent, ne Dei gloria seu
etiam totius Regni prosperitas hæreticorum ueneno & impia do
ctrina labefactetur, &c. Porro hæ literæ Roma conscriptæ xx. Die
Maij, redditæ sunt senatui die xvij. Junij.

Sleydanus.
Albertus Mar
chio Brandes
burgensis in
hæresin collap
sus, ducit vxo
rem.

Eodem quoq; anno Albertus Marchio Brandeburgen. q. trige
simus iij. in ordine Magistrorū Teuthonicorū exitit in Prussia,
euangelij Lutheranici doctrinā amplexus est, ordinijq; renūcians,
deinceps

deinceps non se Magistrum uel praefectum ordinis Teuthonici compellari patitur, quin potius Dux Prussiae salutari uoluit, delecta sibi in uxorem Dorothea Regis Daniae filia. Ac propterea quidem uniuersos ordinis illius proceres aduersum se concitauit, alitumq; in suo ipsius gradu collocauit, Vualterum uidelicet Cronbergium, ut is altero repudiato, titulum & statum Magistri primarij inter illos referret. Quemadmodum infra narrabitur.

Vualterus
Cronbergius
ordinis Theu-
tonici Sum-
mas.

Anno datae salutis M. D. xxvi. tempore autumnali, feruida tempestas turrim quandam Basileae corripit, quae capiebat uasa decem pulueris tormentarij. Atq; ita magno fragore in partes illa diffiliens, conuicaneos grauer afflixit. Nam homines quoq; fere duodecim aut quatuordecim & pecudes aliquot oppressae perierunt.

An. 1526.

Hoc eodem anno in Apulia passim fruges omnes bis a uermibus siue crucis depastae consumptaeq; sunt.

Interea temporis Viennae austriae domus octingentae una cum coenobio D. Dorotheae conflagratae sunt.

Sub idem tempus die uicesimo octauo Augusti, prope Salinum, Vulgo Budam, graue praelium contra Turcos, Ludouicus Hungariae Rex commisit: sed prohdolor ipsi Turcae uictoria tandem potiti sunt. Nam idem ille Rex completa iam strage, mortuus in loco palustri atq; limoso reperitur, quasi simul cum equo fuisset in fuga illic cofixus, sicq; in armorum angustijs suffocatus. Arreptum inde cadauer & uehiculo impositum, Albanum deducitur, ubi magno cum luctu nobilium & popularium, honorifico inhumatum est sepulchro. Posthaec die octauo ciuitatem Budam expugnat Turca & exurit, omnemque plebem inibi crudeliter miserandisque modis dilaniat & mactat. Expugnata iam iamq; ciuitate Iudaeorum uicium moenibus suis munitum, uolenter adoritur, turrimq; globis tormentarijs concutere, inuadere, irruere trucidae reque festinat, ita ut ex quatuor milibus Iudaeorum, uiginti tantu euaderent. Indeque recedens huc atque illuc grassatur immaniter, nemine resistente, quia plurima Principum pars in praelio cum Rege suo corruerat. Mulieres quascunq; consequi poterant, siue uirgines siue matronas iuniores iugulabant, posteaquam ijs ad libidinem satis essent abusi, & constuprationibus ad necem usque flagitassent.

Ludouici Re-
gis Hungariae
miseranda cla-
des.

Quine

Quinque templani claves Tyranno comportant, eique obuiam duobus miliaribus pergunt, obnixis ardentissimisq; precibus rogantes, quatenus eos clementer suscipere & gratiose tractare uelit. Dat fidem illis, & quum ciuitate pacifice biduo obtinuisset, omnē ad se populum in foro cōuocari iubet, indicans rem sibi cum ipsis tractandam esse. Dum autem uniuersi tanquam edicto suo obsecundantes comparuissent, mox Satrapa qui & Vuascha nominatur, singulos perimi, & membratim dilacerari præcepit.

Ferdinandus Archidux Austriae defuncto Regi in Hungaria regno succedit.

Ex actis Lutheri, Pannurgia ipsius posnitur.

Hoc eodem anno Ferdinandus Pannoniæ superioris, uel potius Austriae Archidux, qui Ludouici Regis defuncti sororem Annam in uxorem duxerat, Hungariæ & Bohemiæ regnis inauguratur.

Inter hæc cernens ipse Lutherus quod iteratis factionibus seu etiam contumeliosis libellis principum quorundam animos in suâ sententiam pertrahere non posset, neue doctrinæ suæ semina mentibus ipsorum inferere, aliam tentandi decipiendiq; uiam ingressus est. Nam maledicta atque conuitia pristina in meras conuertere atque redigere studuit blandicias & subdolas adulationes, ita ut ad eos maxime quos acerbissime palam calumniatus fuerat, tanquam uerbi Dei hostes, blande comiterque scriberet. Inprimis igitur ad Georgium Saxoniae Ducem quem antea tyrannidis & mendaciorum insimularat, in hunc modum scribit:

Epistola Lutheri ad Saxoniam Ducem Georgium.

Ad te uenio Illustrissime Princeps, ante pedes tue clementiæ corde me prosterno, simul ac demisse rogo T. C. uelis remittere tuam animi inclementiam, nec deinceps persequi meam doctrinâ. Non quod uerear mihi (si me persequatur T. C.) aliquid periculi oboriturum. Nam habeo nihil quod ipse perdere queam, præterq; saccum uermium, qui etiam ad sepulturâ quotidie properat. Sunt mihi præterea infensissimi hostes Satan & sui satellites angeli. At uero Deus ipse mihi (licet infœlici & fragili peccatori) uires adhuc suppeditauit, ut securus coram eo perfliterim. Adeoque si proprio commodo deseruire uellem, nihil optabilius euenire ualeat, quam ut uehementer persequar. Quantum enim mihi persecutio conduxerit hætenus, eloqui satis expresse nequeo, ita ut persequentibus inimicis gratias merito debeam. Et si utile foret seu etiam opportunum infortunium ab Illustriss. T. C. accipere, magis sane T. C. aduersum me concitarem, incessem, & optarem ut incessanter persequatur me T. C. At suffecerit modo. Tua C. strennue illud ipsum

ipsum præstitit. Hoc tempus aliter agendum dicitur. Tametsi uero T. Illustriss. Cle. credere detrectat, meam doctrinam Dei uerbum esse (alioqui T. C. semetipsam instituere posset, nec meam admonitionem desideraret) ego autem hoc ipsum mihi certissime persuadeam, per salutem meam teneor uicissim pro animi tui salute sagere, orare, obsecrare, & commonere, si forte quicquam hac in re & promouere, efficereque ualeam. Neque T. C. exiguitatem humilitatemque personæ meæ ponderet, nam Deus quandoque per os Aſinæ loqui uoluit, qui etiam Psalmo xiiij. eos increpat, qui consilium inopis confundunt. Fieri quoque nequit, ut uel tua Cle. uel alius quisquam hominum, doctrinam meam aboleat uel prohibeat, seu potius impediatur. Hanc etenim progredi oportet, iſſidem successibus & incrementis quæ adhuc habet, quoniam hæc ipsa minime mea est.

Ex animo sane doleo, quod meis oculis cernere cogar, quam grauitate T. C. ad lapidem angularem Christum impingat, quum tamen Deus inter cætera plurimis uirtutibus & ditionibus præclarissimis te donauerit. Det Deus omnipotens, ut opportune ueniens locum mea scripta commodum in penetralibus tui pectoris inueniant. Quod si uero T. Illustriss. C. mea submissa & obnixa cohortatio sit futura ingrata (quod ipsum DEVS auertat) hanc nihilominus Deo probatam & commendatam relinquere deberem. Interim his uolo conscientiam meam apud Deum, tuamque Illustriss. Cle. inculpatam manere, & testatum iri me pro uirili, in tuam rem laborasse, ac promptum esse ad ea omnia præstanda, quæ T. C. placere cognouero, saltem ut in mea perseuerem doctrina. Siquidem hanc deserere, conscientia reclamante, nequeo. De cætero supplico & ueniam imploro, meque T. C. submitto in iſs omnibus quibus eandem scriptis atque dictis offendi. Indulgeo quoque uicissim animo sincero T. C. quod in me deliquisti. Quinetiam Dominum meum Iesum Christum ꝑcibus interpellabo, quo ex integro hoc T. C. peccatum remittat. Quod haud dubie impetrauero, quicquid uidelicet unquam contra sermonem diuinum committis & antea commisisti. Tantum sine quæſo T. C. cedat huic articulo, nimirum, ut uerbum Christi (quod per me in lucem æditum est & manifestatum) liberum sit. Atque ita plana omnia & recta consistent. Quæ in re Angeli utique in cælo tuæ Clementiæ congratulati sunt.

Dux quippe Georgius mendosam Lutheri translationem in nouum uidelicet Testamentum, per uniuersam suam ditionē atq; Imperium interdixerat, uera potius & Christiana D. Hieronymi Emperii interpretatione unicuiq; suorum subditorum, qui desiderio legendi nouum testamentum tenebantur, concessa & approbata. Nam huic præterea exordium seu prologum quoddam præfixerat, eiusmodi sane qd taxaret Lutherastros & hæreses ab his propagatas. Summarium illud ipsum nominabatur. Ad hæc obseruationes aliquot ab eodem Emperio adiectæ fuerant, ex his ostendens quot loca utriusq; testamenti Lutherus in sua uersione (quam uicissim ediderat) deprauasset. Itaq; Lutherus indignum ratus quod ipse Dux Georgius reiecisset translationem suam, eandemq; edicto publico cauisset, multis conuitijs & apertissimis mendacijs Principem longe integerrimum scriptim perstringere cepit. Sed quum constantiam Principe uiro dignam in eo comperisset, qui ne semel quidem ad suas impudentissimas cauillationes moueretur, huiusmodi magnanimitatem pertæsus ipse Lutherus, epistolam supra memoratam ad Illustriss. Ducem mittit, si forte peruertere hunc seducereq; illecebris suis queat.

CAETERVM AD MEMORATAM LVTHE-
ri epistolam in hunc modum respondit Illustriss.
Saxonix Dux Georgius:

*Responsio Duci
Georgij, q̄
nō satis bona
fide recenset
Sleidanus.*

Reditæ nobis sunt literæ tuæ ipso Die natalis D. nostri Iesu Christi, cuius gratiam & pacem tibi exoptamus, quemadmodum & nobiscam præcatus es, simulatq; ut ad mentem & tui ipsius cognitionem redeas. Igitur initio constituimus, nobisq; coram Deo seruatore nostro persuademus, quod ut syncerum ita & liberum erga ipsum affectum geramus. Et cum tuis literis inducti sumus respondere tibi, ne credas id nos iam effecturos animo stomachabundo, uerum sedato atq; beneuolo, nimirum ut candide te ad agnitionem tui ipsius reducamus, neglectis tantum assentationibus quibuscumq; fraudulentis, quantumlibet ipse persuasisse tibi uideare diuersum, quasi uero illecebrarum fucis stipati ac circumsepti, imo referti undiq; simus. Inq; huius rei certitudinem & testimonium, hoc nunc accipe dicti pro symbolo quo nobis succinas. Vinum nostrum sui dolij nidore referre, atque spirare, si deprehendere queas
quod

quod tibi hoc responso assentari etiam num studuerimus. Cum ergo nos palpare te minime uelimus, sed cōtrarium potius tentare, inter eos licet palpones seu etiam parasitos conseceris qui te uatem, Danielem aliquem, Apostolum seu Euangelistam Germanorum uocitant. Hic sane, Gnathonem non repereris.

Quorsum tetenderunt ea quibus acriter & impudentissime in nos tanquam diuinis placitis, & Euangelicæ doctrinæ contrarios inuectus es? Scis profecto quid exequendum tibi Deus iusserit, si quando Proximus in te peccarit. Quod quidem studiose prætergressus nos clanculum & a tergo ad Hartmannum Cronbergen, detulisti & traduxisti, quasi Tyrannos & coniuratissimos in Sanctum Euangelium hostes, affictisq; ignominiosis agnominibus nostræ personæ, cum execrationibus corporis simulac animi, exquisitæ malignitatis calumnijs maledixisti, cuiusmodi sane sic agis, ut in hoc Sancto tum Euangelio tum scripturæ sacræ aduersari maxime uidearis, quibus nihilominus hæc ipsa tua conuitia accommodare studes, ac si illa te doceant maledicere & non potius benedicere. Satis equidem nos pro ratione causæ benigne ad te scripsimus, certo ac uere inuestigantes num culpandus ipse nobis uenias, an uero culpa careas, qua quidem in re tuam magis innocētiam quàm culpā cognoscere desiderauimus, tu uero inciuilliori furiosq; animo perculsus, duriter ualde nobis responsisti, plurimisq; mendacijs nos obruisti, dum & inclementis tibi Domini nomē obiectasti nobis, licet nihil horum siue scriptis, aut alijs sane modis designauerimus, quin & ne occasionem quidem iniuriarum quas nobis imposuisti unquam præbuimus.

Quod autem tu qui Dominum nostrum clementissimum Romanorum Imperatorem (cui data fide & iureiurando sumus deuincti) tam ignominiose impudenterq; conuellis, & mandatum siue edictum ipsius audaci temeritate contemnis, quod itaque tu deposcas qui talia committere pertentas, ut nos tibi clementissimum Dominum præstemus, quomodo quæso id hoc ipsum nos deceat? His quoque accedit quod Vuittenbergæ asylum quasi erexisti, ut uel sic tutum aliquod apud te perfugium Monachis Monialibusq; apostatis, templorum atque cænobiorum compilatoribus esse queat, ac si Vuittenbergæ desertorum & uotifragorum receptaculum & munimentum per nostram prouinciam appellari deinceps debeat. Sane nobis extra omnem dubietatis aleam constitutum

Sleydanus
uideretur hæc
minime legisse
se quod omnia
non non arris
derent.

CVI. RERVM MEMORABILIVM

tutum est, quod nunquam a Sanctissimo Patre nostro Pontifice Maximo tales sint concessæ indulgentiæ, quas tanti facias atque eas profecto quas tuos Vuittenbergen, per raptum Monialium (quæ ex nostris passim monasterijs ad te perferuntur) promereri existimas. Sed in quantam miseriam calamitatemq; has præcipites, seu etiã quales sint & habeantur satis claret. Quod uero propterea Diabolus (ut scribis) infensus tibi sit, nequaquam credimus, adeoq; si hic aliquo te damno multaret, ni Diuino permissu potestateq; id ipsum facere cogatur, obijci tunc quidem illi posset eum ipsum te simili modo remunerari, quomodo solet Carnifex ipse suum ministrum. Percipis modo te probe commeruisse ut nostra clementia fruaris? Nequaquam uero. Nam si quando rusticorũ infimo clam abreptam alicubi e dominio nostro uaccam scimus, ideoq; commiseratione tædioq; afficimur, multo sane minus æquo tolerandum nobis animo uidet, si a Christo conseruatore (in cuius ministerium sumus asserti) sui ipsius grex abalienet tũ corpore tum aĩo. Insuper intrepido atq; constanti prorsus animo nihili me facere Euangelium tuũ p̄nuncio, quũ a primoribus totius orbis Christiani tanq̄ iniquũ illud ipsum nec admittendũ, sed reijciendũ iudicatũ sit. Et in hoc incumbimus ac indies diligentissime cauebimus, ne hoc ipsum a nostris suscipiatur. Adhæc prouentus seu etiã perniciosi fructus ex eo prognati plurimum nos cõmouere, quum neq; tu nec alius quisquam tuorum sodalium uere saltem inficiari possit, quin omnis blasphemia & ignominia in augustissimũ Altaris Sacramentum, Sanctissimam item Virginem Deiparam Mariam, omnes deniq; Deo charissimos sanctos ipsos, ex abominabili tua doctrina, ortum, tanquam ex seminario, suum habeant. Adde quod hæreses multis iam seculis refutata, per tuam tuorumq; tyronum doctrinam refricentur renouenturq;, cultus quoq; Deo dignus ac decens abrogatur. Olim nunquam plura patrata fuere sacrilegia in sexum promiscuum Deo nuncupatum, atq; mox ut tuum mundo cepit apparere Euangelium. Nam unde maiores unquam seditiones seu etiam rebelliones contra magistratum irruperunt, quam e tuo, si dñs placet, Euangelio? Quando plura aut phana aut cenobia sunt demolita, aut quando prædari & furari a pluribus adeo licenter usurpata fuere?

Quando tot Monachi Monialesq; apostata Vuittenbergæ uisæ sunt, quot nunc ibidem uersantur? Quando licuit ut Vir ab Vxore solutus.

Celat hac Sleidanus quod parum certe placerent.

solutus, aut contra, uni alteri copuletur, sicuti modo iuxta euangeliū tui præscriptum uel permissum,

Deniq; quando unq̄ maiora adulteria commissa fuere, quam interea temporis quo scriptis tuis mandasti, nimirum: Si quando mulier deprehenderet se a marito impregnari uel concipere nō posse, tunc demum licere quatenus alium sibi uirum deligat, a quo impregnetur, prolem tamen per mœchiam enixam educare maritus legitimus teneretur: &c. Hæc nobis emolumenta tuum Euangelium, quod quidem ut tu ipse scribis quasi sub scamno proiectum extulisti, peperit. Satius utiq; fuisset illud Euangelium retro scamnum reliquisse. Quippe si adhuc huiusmodi Euangelium proferas, nullum deinceps rusticum in officio continere ualebimus. Nam si hoc euangelium Christus unquam probasset ei que placuisset, profecto nō tam crebro discipulis dixisset, Pax uobis. Sic etiam neq; Senatus Apostolici Princeps Petrus, neque Vas electionis Paulus, tantopere iussissent, Potestati sublimiori parendum esse. Quocirca tuū quod nobis occinis euangelium, & abhorremus, & extimescimus, & fastidimus, magisq; desideramus Iesu Christi Euangelio adherere, simulac corpus ipsum uitamq; & quicquid deniq; Deus donauit in iddem illud impendere. Tu quidem nos mortis commone facis, qua certius nihil euenturum nobis est, quum simus omnes mortales. At quid tandem putas succedat si post Euangeliū tui complexum moriamur? Nunquid dicturus nobis esset Deus: unde nam hic nobis adest: cum suo nouo Euangelio, tot malorum fructum parente? An non dixi: Arborem ex fructibus cognoscito? Quod si uero tum respondeamus. Persuasit tamen Lutherus illud euangelium esse, quod sub scamno delituerit. Iterumq; Deus diceret: Aliter tamen sanctam Christi una atq; Catholica Ecclesia te docuit, ut puta qui confitearis indies credere te in eandē illam Ecclesiam, quur ergo Luthero potius credere, non autem ipsi Ecclesie uoluisti? &c. Nequaquam Luthere, nequaquam hic te auscultare nos decet. Tu retineas licet Euangelium de scamno ad lucem productum, nos uero Euangelio ipsius Christi quem admodum Catholica Christi Ecclesia hoc ipsum recepit seruatque stabimus. Quod nobis foeliciter Deus secundare dignetur.

Post ubi uero Lutherus perspectum haberet, nihil penitus se apud Ducem Georgium promouisse, ad Cardinalem & Archiepiscopum Ecclesie Moguntinae, Albertum uidelicet, literas uicissim

K ij - mituit.

Nulla huius
rei mentio
apud Sleidanum.

Argumentum
epistole quam
Lutherus ad
Moguntinen-
præsule dedit.

CVIII. RERVM MEMORABILIVM

mittit. Quibus nimirum eum inducat, ut renunciato statui Ecclesiastico, matrimonium amplectatur, suasque Dioeceses in dominia secularia transformet redigatque, ut uel sic ceteris Episcopis atque Prae-
latis exemplo foret unde status Ecclesiasticus funditus aboleatur & dissipetur. Et inter alia phalerata scripta, haec intulit, nimirum: Perpendere atque cognoscere T. C. decet Amplissime Praesul, te quidem Virum a Deo creatum esse: Deus autem uoluit foeminae Virum coniungi uti primo Geneseos capite describitur uidelicet: Non est bonum hominem esse solum. Quare profecto nemo uirorum coelibem agere uitam absque irato Deo poterit, nisi fortasse mirabili prerogatiua idem ipse concedat hominem in angelum converti.

Ceterum ad hasce literas tam uanas ut impias prorsus nihil respondit Archiepiscopus, quum huiusmodi Sirenum dolosa incantamenta crebrius illi Comites nobilesque alii praelibassent atque succi-
nuissent. Quae sane strenuus, uirilis & constans Principis animus, quasi rem nihili, praeteruolare sinebat, in suo statu persistens.

Ediderat quoque Lutherus ipse libellum quendam infamem & ignominiosum aduersus Anglorum Regem Henricum. Quem ut nouit Lutherus nihilosecius huiusce modi conuictis & iniurijs quas undique spirabat ille libellus, non posse adduci quo prodigiosam suam ipsius doctrinam recipiat, epistolum huic concinnat blandum atque benignum, hoc uerborum fuce:

Tametsi Charissime Rex ac Serenissime Domine, aequissimum esse iudico, quo uerear & totus exhorrescam meis literis T. M. gra-
uare, quum exploratum habeam quin meapte culpa T. M. maxime nec immerito grauiter offensa, nempe propter libellum nuper a me conscriptum. Qui tamen non ex proprio animo mei iudicio uel ausu, sed impulsu eorum qui T. M. iniquiores existunt, temere, stulte & imprudenter a me in lucem prodit. Nihilominus non tantum tua plane regia clementia (quae a plurimis quotidie commendatur summo opere & praedicatur, ita ut minime confidam perpetuas mihi ab eadem illa ingenita tibi benignitate conflare posse inimicitias, potissime quum se mortalem esse meminerit) in spem me bonam erexit, quin potius non mediocriter id quod a testibus fide dignis accepi exhilarauit, nimirum librum illum (qui sub nomine siue titulo Regiae tuae Maiestatis in me nunc editus extat) neutiquam a R. T. M. conditum esse, at uerius a cauillatoribus plerisque R. T. M. titulo abutentibus, huiusmodi aliquem contra
me

Litterae Lutheri ad Anglorum Regem.

me prodidisse. Quorum potissimum censeo Thomam esse Cardina-
lem uidelicet Eboracensem Dei hominumque presentissimum &
publicum hostem. Lacesitus igitur ego horum scriptis, R. T. M.
literis meis occupare tentavi. Cuius etiam rei me pudet, simulac re-
uereor oculos meos coram R. T. Maiestate collimare, quod cum
aliud ego nihil sum quam terra & uermis, nedum uilipendendus, ue-
rum etiam contemptu & exterminio dignus, leuiter adeo permise-
rim memetipsum adduci, eo uidelicet temeritatis, ut tanto cum
Rege in harenam depugnaturus descendere ausus fuerim. Cate-
rum uel maxima quidem causa cur ad R. T. M. scriberem hæc fuit.
Intellexi siquidem Maiestatem T. fauere Euangelio cepisse, & il-
lius farinæ homines sane atheos fastidire & execrari. Quod equi-
dem nuncium, uerum Euangelium meoq; pectori dulcissimum
latissimumq; fuit. Ob id ad pedes T. M. presentibus hisce literis me
prosterno, pariterq; rogo per Crucem & gloriam Christi, ignoscas
quodcumq; in Maiestatem tuam peccaui, quemadmodum & ipse
Christus inuicem remittere debita præcepit. Quod si etiam tuæ
Maiestati arrideat, ut alium libellum componam, in quo palino-
diam prioris in te calumniæ & maledictiæ meæ palam exhibeam,
sicque nominis tui honorem resarciam, animo perlubenti fecero.

Ad hæc Lutheri scripta Rex prolixè satis, præclare accurateque
respondit. Nam hæc Regis epistola siue responsum ab Hierony-
mo Empsero & Ioanne Cochleo in linguam teutonicam tradus-
tum infinitis propemodum exemplaribus typographicis in lucem
prodijt. Præcipuos tantum nunc iam huiusmodi articulos
subijciemus.

In primis igitur in hæc uerba respondit Rex: Scribis quidem
Luthere te tui in me æditi libelli pudere, num uero hac in re ueris
concedas, uidelicet num ita ut scribis, sic & sentias me fugit. Istud
tamen unicum scio, permultas occasiones tibi suppeterè, cur non
modo huiusmodi contumeliosi libelli non abs re pœnitidine
ducaris, sed & omnium quæ dictasti, quum maior eorum pars ni-
hil præter detestandos errores & insanas hæreses cõplectatur, quæ
neque rationibus saltem ueris exornatæ sunt, neq; etiam artificio
seu etiam eruditione ulla constant.

Præterea nunquam adduci potero ut credam, quod nimirum
scribis emulorum & obtrektorum meorum arte ac suauitate conti-
gisse ut calamum in me strinxeris, quandoquidem euidentissimū

CX. RERVM MEMORABILIVM

est eorum potius instinctu illud ipsum euenisse tibi, qui minus recte tuis successibus consultum iri uolebant, quum libellus tuus ea sorte regatur, ut suo authori multum sane dedecoris, mihi uero honoris conciliet.

*Præterit hæc
studiose Sleis-
danus.*

Ad id quod etiam asseris librum meo nomine promulgatum ab alijs quibusdam nugonibus, non autem a me conditum fuisse, respondeo: Plures haberi testes fide dignissimos, qui me authorem illius esse libri fatentur & agnoscunt, quæ sint qui controuertant, & dubitent. Et quomagis te offendit, aut certe minus arridet, eo libentius meum hunc esse codicem tuebor.

Insuper etiam quo plus Eximium Virum regni nostri Cancellarium, seu potius Archigrammateum Cardinalem, tua uirulenta lingua taxas & cauillaris, eo uicissim amplius singularem suam Prudentiam exploramus, quippe qui non passus sit eius linguæ scurrilibus impudentissimisq; cauillis se uel seduci, imo ne commoueri semel, aut ut cedat aut persuadeatur, quum & hæc impudentissima lingua in uniuersam Christi Ecclesiam scurrari, Sanctos Patres confutare, & exterminare, nullum non diuorum abominari, Apostolos Christi Iesu contempnere, nec Sanctissimam Dei Genitricem ignominiosè afficere, imo ne Deum deniq; blasphemare ueretur.

Addis te præ nimio pudore oculos tuos ad nos attollere non posse, quod seduci te permiseris ut in nos etiam scriptis inuehereris: nos uero plus demiramur, quomodo siue in Deum ipsum, siue hominem aliquem probum, uultum leuare audeas, qui instinctu diaboli, & libidine carnis eo te dementia pertrahi sinisti, ut tu ipse Monachus existens Augustiniana professionis, Deo sacram ac uoto religioni monasticae deuincta, incestuosè inhonestisque amoribus constuprasti. Si quondam apud Romanos adhuc ethnicos huiusmodi ignominiosum & animaduersione dignum scelus subiisses, uiuam ipsi sponsam turpissimam cespitibus oppressam inhumassent, teq; morte multassent.

Denique quod subdis te promptum esse modo ipse probarem librum alium in quo palinodiam canas, meumq; nomen toti seculo maximis laudibus, & ut aiunt usq; ad sidera tollas, ecce mihi Luthere hac arte nihil opus est, idcirco opera hac te leuauero leuans. Non enim applausibus & rumusculis intantum delector, nec honoris ita sum appetens. Potius uellem ut agnita ueritate

hæresis

hæresi tuæ renunciâres, & ad ueram fidem hoc quasi compendio redires, eandemq; bonis operibus excoleres, ut ex his Deus ipse glorificetur & honoretur. Nec enim adeo sum auidus tuæ Laudis, Rennuit Iacobi Rex a Luthero.
 Quin potius si modo in tua hæresi uitæ morumque peruersitate perseueres, plus obsequi mihi contuleris tuis contumeliosis scriptis quam laudibus. Quoniam grauissimus & integerrimus inter Ethnicos Seneca dicat, Tam turpe tibi sit laudari a turpibus quàm si lauderis ob turpia, &c.

Hactenus obiter Epistolam Regis Anglorum perstrinximus.

Eodem hoc anno Comitia Spiraë instaurantur, ubi & Ferdinandus Austriae Archidux in Imperatoris locum ac uices decernitur. Accersiti quoq; sunt proceres illi, qui a partibus Lutheri erant. Ut Ioannes Fridericus Dux Saxoniae Elector, qui Duci Friderico non ita pridem defuncto successerat, & Philippus Hassiae Lantgrauus. Hi igitur peculiare sibi phanum donari postularunt, in quo commodius concionatores ipsorum rem suam obeant, & Euangelium Lutheranicum securius prædicare possent. At Spiraen. Antistes ex Ducum Bauariae stemmate natus, simulac Rheni Palatinus, permittere nolebant, ut uel in uno templo rerum difformis & odiosa seditiosaque ab illis nouitas aut introducatur, aut etiam constituatur. Ad tunc quidem illi ipsi suis Ecclesiasticis quotidianas conciones in diuersorij ipsorum ad plebem habere concesserunt. Factusque est hominum frequens admodum concursus, qui magno opere nouam huiusmodi officij diuini permutationem demirabantur, quibus & perplacebat conuitia in Pontificem Max. statumque Ecclesiasticum auscultare. Adhæc carnes ferijs sextis alijsque diebus uetitis & interdicitis coqui palamque apponi in coenaculis suis magnates illi iusserunt. Quod sane uisu nouum erat, & nedum alienum, imo etiam priscis Ecclesiae Christianae ritibus legibusque omnino contrarium. In dextro quoque brachio, ministri ipsorum has quinque literas uidelicet V. D. M. I. A. E. ac ueritas gerebant: quæ idem omnibus prorsus significarent, atque hæc scriptura diuinæ conformia uerba, nimirum: Verbum Dñi manet in æternū. Fests autem diebus Proceres Catholici cum Episcopis & Caesaris fratre germano ad templū cathedrale procedebāt, sacra audituri, ac iuxta Catholicū in officio diuino modū psoluturi. Reliqui uero Narrat ista quidē Sleidas nus, sed mox suo.
 K. iiij interea

inter ea temporis in ædibus prophanis utpote diuersorijis suis conciones fieri procurabant, atq; ita demum populus nouitatis cupia-
 diffimus, ab officijs ecclesiasticis abducebatur alienabaturque, tot-
 tique clero (cui alioqui parum sane fauebat) aduersari prorsus eun-
 demque exitiali quodam odio persequi cœpit.

Cæterum Germanus ipse Cæsaris, una cum constituta sibi lega-
 tione, Principibus statibusque significauit, Imperatorem nimirum
 uelle atque mandare, ut prisca Religionis & Ecclesiarum mores
 usitationesque solita in Imperio conseruentur, & per duelliones ca-
 stigentur. Insuper mandatum aduersus Lutherum ante quinquena-
 nium æditum & publicatum exequatur. Ad hoc uero Cæsaris Ca-
 roli mandatum quidam ex statibus Imperij proceres Germani re-
 sponderunt, equidem sese perlubenter huic submittere uelle edic-
 to, cæterum magis magisque in negotio religionis pullulare quo-
 tidie nouas inimicitias, adeoque uitandæ seditiois gratia & metu
 intestini mali non potuisse seruari hætenus Vuormatiense interdi-
 ctum. Propterea rogandus esset Imperator quo Nationale Conci-
 lium in Germania celebretur. Quod si uero nec istud quidem per-
 mittere uellet, saltem ad tri Vuormatiens. plenam determinationem,
 seu potius exequutionem in œcumenicum aliquod concilium
 differat.

Suo modo res
 fert etiam hæc
 Sleidanus.

Tum Archidux Ferdinandus, Richardus Treuironum Arc-
 chiepiscopus, cæterique alij conuenere & definierunt, necessarium
 fore ut generale quoddam Concilium, uel ad minimum Nationale
 celebretur, cuius etiam exordium mox sumatur. Ideoque sine
 mora legationem ad Imperatorem ipsum mittendam esse, eidem-
 que supplicari debere, ut quamprimum in Germaniam redeat, simulac
 Conciliū accurare uelit. Interea uero sic omnes quisque in sua pro-
 uincia sese componant, tanquam iustam Deo Cæsarique rationem
 reddituri.

Eodem anno nuptum sibi locat Cæsar, Isabellam, Filiam Re-
 gis Lusitaniæ.

Disputatio
 Badenensis.

Sub id quoque temporis quo comitia Spiræ tractabantur, dis-
 putatione Badenæ Heluetiorum inter Catholicos & Lutheranos
 est inita. Nam Vlrichus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius
 magnam Heluetiorum turbam perniciofa doctrina infecerant
 seduxerantq;. Hac igitur ratione commoti sunt duodecim illic pa-
 gi pedem conferre, uenerunt eo ut Catholicis patrocinentur Do-

ctor

Et or Ioannes Faber, Regi Ferdinando a Consilijs, qui sane plurimis libris erroneam Lutheri sectam confutauerat, Doctor etiam Ioannes Eccius, qui ante septēnium in disputatione Lypzica Martinum triumphauerat. Insuper Doctor Thomas Murnerus, Quin etiam Constantiensis, Basiliensis, Curienſis, Lausanus Episcopi, quibus Heluetij, quod attinet ad spirituales Iurisdictionem, obnoxij sunt, Legatos suos destinarant, nimirum Constantienſem Episcopus Dominum Melchiorum, quem a suffragijs sibi delegerat, Virum plane doctissimum sacrarum literarum, Dominum Othmarum Lucernatem, Virum disertum, Dominum Anthonium Ecclesiastem adis sanctae cathedralis cum alijs uiris doctissimis eo mittit. Eadem ratione Episcopus Basileenſis, Suffraganeum suum Dominum Augustinum Marium, Dominum Iacobum Lemp, in Tubingenſem Academia professorem ordinarium, aliosque uiros literatissimos, legat eodē. Nec defuit huic instituto Lausanus Antistes, nam & ipse legationem conficit, puta Doctorem, Conradum Augustinianorum Prouincialem, cum Domino Ludouico Decano Berneſem, ad Disputationis cōfessum destinat. Curienſem denique Praesul, ne prudenti huic proposito sua ex parte quicquam decederet, Doctorem Petrum Speiser, & aliquot ex Canonicis Curienſem, Legatos sibi decernit, ad cōstitutum disputandi locum mittendos, ad quem etiam uiri complures exercitatissimi conuenerant. Attamen Zuuinglius illuc accersitus, cōparere neglexit, licet securior certiorque redditus esset publica fide interposita, liberoque cōmeatu indulto. Nihilominus Dominus Eccius multis diebus aduersus Oecolampadiū disputabat, praesentibus scribis siue notarijs, numero uidelicet Iacobo Imeler, Bertholdo Haller, Ulricho Studer, qui articulatim omnia dictabant, quaecunq; assererentur. A deoque strennue themata subiecta Christiana plane atque Catholica contra hostem ipsum Ecclesiae tuebatur Eccius, ut Heluetij, Tigurinis tantum eorumque socijs exceptis, singula ea themata siue articulos subiectos reciperent, & graui interposita multa fidem ipsius & obseruationē apud plurimos conciliarent.

Nunc igitur accipe praecipua ibidem plena fide auctoritateque & efficacissimis argumentis ibidem ab Eccio assera:

Verum Christi corpus & sanguinem eiusdem uerum in sacramento altaris quod nocturnam cenam Sleidanus appellat, contineri.

Quod etiam reuera pro uiuis & mortuis inibi offeratur.

Virgia

Parum fidelis
ter hac Sleida
nus narrat.

A uero Sleida
nus aberrat,
ut Zuuinglij
negocium calidius
agat.

Et hic Sleida
nus infideliter
scribit.

CXIII. RERVM MEMORABILIVM

Virginem Mariam ceterosq; Diuos pro intercessoribus inuocandos esse, Domini nostri Iesu Christi imaginem seu etiam aliorū diuorum abrogandas non esse.

Post hanc quoq; uitam ignem purgatorium restare.

Christianorum etiā pueros originali peccato obnoxios esse.

Non Ioannis, sed Christi Baptismate peccatum originale remitti, seu etiam deleri.

Omisit ista Hist
torio gra
phus ille.

Adhuc Antiquum illum & Catholicum in dispensatione Sacramentorum ritum obseruari debere, atq; ita caeremonias ecclesiasticas, ieiunare, orare, confiteri, festa celebrare, memoriam Defunctorum & exequias ijs impendere tolli omnino nō debere. Et quo diligentius hac obseruari possent, constituerunt superiores ipsi, inquisitores seu exploratores aliquot, qui in hoc unice intenderent, ut si forte quisquam aliter se gerat quam articuli dicent, in hunc ita animaduertant, ac si omnium reum se effecisset.

Cum uero Zuuinglius ad supra memoratam disputationem comparere detrectasset, quicquid ille controuertere decreuerat, in unum uolumen ab Ioanne Fabro redactum est, ubi plurima loca citat, in quibus Zuuinglius scriptis semetipsum oppugnaret.

Hoc eodem tempore posteaquam Galliae Rex cum Caesare (qui ut supra narratum est, eundem ipsum bello uicerat ceperatque) in concordiam redisset, Francisco & Henrico filijs suis datis obsidibus, & ex Hispania domum esset reuersus, quas de pactus fuerat pacis recipiendae leges tanquam iniustas a se repellit, nec his obligari uoluit. Idcirco cum Pontifice Max. & Venetis foedus inuit, ut nimirum copiae in Italia cōtrahantur, aduersus regnum Neapolitanum educendae. Quod si expugnari posset, deinceps Romanae Ecclesiae inauthoraretur, sic tamen ut annue Regi Francorum septuaginta quinque milia aureorum solarium inde soluantur. Paulopost Romanus Pontifex Clemens, missis ad Caesarem literis, sua in ipsum officia enumerat, quoties hostium consilia & machinationes illi aperuisset, imo etiam quod summam quādam pecuniariam quam tamen nondum persoluisset, mutuam dederit, simulac facile percipi posse quo animo erga eum afficeretur, eo quod ipsum foederis illius media quibus uidelicet concordia inter illum puta Caesarem & Galliae Regem subuenerat, celasset.

Francorum
Rex Foedus
initum uiolat,
& ad alios des
ficit.
Epistola Cle
mentis Papae
ad Caesarem.

His itaq; & plerisq; alijs rationibus sese commotum esse cum nonnullis qui saluti Italiae studerent, nouum pactum statuere.

Interim

Interim si etiamnum ipse pacem Cæsar exoptet, recte & bene quidem. Sin secus, ad arma sibi confugiendum esse, quibus Italiam & Romanæ Ecclesiæ salutem protegere valeat.

Vt igitur ad has literas responderet Cæsar, exponit quo pacto imperium in suam curam prius suscipere nolisset, quam Leo Pontifex electionem approbasset, ac regni Neapolitani dominium sibi annuisset. Posthæc uero ipsum quidem Gallorum partes inuito fœdere sequutum, laborasse, quo tandem Neapolim & Siciliam sibi adimerent. Et ita rursus Gallum per Insubriam innouato bello deseuire. Quinetiam si Regnum Neapolitanum clientela Pontificis sit, & hoc nihilominus bello impetat, iam omnem ex eo ditiosam siue ius ait amitteres, quibus enim causis beneficium collatum cliens, ñsdem quoque de causis patronus ipse dominium amittit &c. Compertum item habeo (inquit præterea Cæsar) certo indicio, Gallum iurisiurandi interpositi uinculo te abs, solutum esse, quo se mihi in confederando obnoxium fecerat, & bellum aduersum me concitasse, priusquam literæ quibus iamprimum illud indicis redditæ mihi essent, eoque conatum tuum spectare, quibus modis non tantum me a tota Italia depellas imo, etiam quo pacto Imperij dignitate priues. Quantum uero ad confederationem ipsam & pacem inter me & Regem Galliarum initam pertinet, nihil penitus tuos Legatos latere uolui. Nam pacis conditiones taliter conceptæ & expressæ nõ sunt, ut eas latere uellem, quin potius manifestari, tanquam communi paci & coercendis Christiani nominis aduersarijs, perutiles & accommodas. Quæ cum ita sint, nec ullam indignandi causam dederim, summopere abs te peto, ut a bellandi proposito animum reuoces, id ipsum & ego fecero, potissimum cum ipsius Dei numine & providentia factum sit, ut nos ambo, tanquam duo luminaria mundo præluere debeamus, quem alioquin nostris mutuis dissidijs obscurari cõtinget. Decet namq; nos publicæ utilitati consulere, quo nimirum Turcæ nostris limitibus abarceantur, sectæ Lutheranicæ, & si qui alij phanatici errores, in religionem irrumptentes opprimantur. Huiusmodi ad honorem & gloriam haud dubie Dei conducunt, a quo sumendum sane initium est, dein errores corrigendi, & lites componendæ ueniunt. In his me promptissimum semper habueris. Sin autem istud obtinere abs te nequeo, in Concilio agamus lege, ubi omnis controuersiarum finis habeatur, quod etiam quam primum designari cupio.

Cæsaris Epistola Apologetica ad Pontificem.

Cum

*Alia ipsius ad
Cardinales.*

Cum ad hunc modum Clementi Cæsar respondisset, Cardinalium quoque senatui scribit Octobris die sexto, Magnum se dolorem animo concepisse, audiens Clementem Galliarum Regi confœderatum esse, bellum in se redintegranti, literas ab illo plenas inimicitiarum accepisse, putare autem se hoc unanimi ipsorum omnium voluntate atque consilio contigisse, quod sane minime sperasset. Quoniam nullus Regum tanto honore Romanam Ecclesiam prosequeretur, ac ipse. Propterea summam illi iniuriam a Pontifice illatam esse. Petere proinde sese ut eum officii sui memorem reddant, magisque ad pacem quam inimicitias & bella hortentur. Quod si vero recusaret, unde etiam Respublica Christiana periclitari posset, nequaquam imputandum esse sibi.

*Status Imperij
ad Francorum
Regem
scribunt.*

Nuper Spiræ, ut antea memoratum est, quo legatio ad Cæsarem in Hispaniis agentem, mittatur, definitum erat. Cum autem breui post Ungarorum strages nunciaretur, tum Imperij Duces intellexerunt opus esse maiori hac in re acceleratione, utque citius ad Cæsarem Legatio expediatur, literis ad Francorum Regem datis, postulant ab eo legatis per Franciam securum atque tranquillum iter. Cui Rex annuit ac certum tempus quo id commodius fiat, ipsis præscribit, pariterque literas ad illos mittit, testaturque ex pectore dolere se Ungariam a Turcis occupatam esse, Ludouicum Regem perijisse, & ita Germaniam in magnum uenisse discrimen, nec minori uicissim dolore percelli, eo quod publicum commodum intestinis bellis funditus interiret. Sua nihil interesse, quod paci nullus locus esset, sed ad Imperatorem potius pertinere, quippe qui nonnullas iustissimas pacis recuperendæ leges siue media refelleret. Quæ circa eos recte & quidem pro officio acturos, si ad concordiam illum inuident atque commoneant, ut nimirum cum uicinis Regibus amicitiam ineat. Maiores suos Francorum scilicet Reges bellis sæpius Christiani nominis hostes oppressisse, quod etiam fieri & nunc posset, si modo uires coniungere ualerent, nec resisteret Cæsar. Itaque si hæc impetrentur a Cæsare obseruenturque, uelle omnes suas uires, imo semetipsum ad debellandos Turcas obijcere. Alias non ægre ferrent, si recuperare studeat armis, quod alioqui beneuolentia non posset. Cæsar ipse merito paci studeret, tanquam Turcarum tyrannidi uicinior, & cui magis ab eodem cauendum sit quam sibi.

Quamprimum autem Imperator harum literarum certior factus esset, ad Primores Imperij, die uicesimo nono Nouembris li-

teras

CXVIII. RERVM MEMORABILIVM

Sebastianus
Franck.
Horrendus
Cometa.

Status siue
forma Comes
ta.
Conradus Lys
sofhenes.

menſe uidelicet Octobri, die undecimo, mane circiter horã quartam. Apparuitq; unius & quarte partis horã ſpacio, poſt uero diſparuit. Ortus ab oriente ad meridiem & occidentem aſcendit, uerum tamen circiter noctis medium iterum fere ſemper uidebatur. Cauda per immenſum ſerpebat, colore quaſi ſanguine mixto uel croceo. Caput ſiue initium illius inſtar cubiti arcuati, qui enſem uibrabat mirã magnitudinis, ac ſi ferire uellet. In cuius mucrone lateribusq; magnã ſatis ſtellã, ſed in cuspide maiores refulgebant, irisq; magna ex his aſtris efficiebatur, cauda uibicibus diſfuſa, cuius longitudo cãtera omnia excedebat.

Eodem hoc tempore multi radij ſcintillantes in aere apparuerunt, longitudinis inſtar haſtarum, ac his intermixti gladij colore ſanguinolento rubere uidebantur, continebantq; uel ambibant portius ingentes flammã nimio feruore candentes. In quarum medio hic atq; illic facies horribiles uifu, permixtim cernebantur, pilofã prorfus ac Hiſpidã tum capite tum barba, nubesq; erat quaſi colore ſubcinericio reſperſa. Gerebantur autem hæc omnia multum hoſtiliter quaſi ſanguinolento rapidoq; flumini innatarent, ſicque inuoluebantur & contra ſe mutuo nitebantur, quod ſane aſpectu tam erat difficile, ut nonnulli ſpectatorum nimio metu exanimati ſint.

Ferdinandus
Bohemorum
Rex creatur.

Victoria Ferri
dinandi.

Regno Vngarico
Ferdinandus
inauguratur.

Hoc inſuper anno, die Diuo Matthiã ſacro, Ferdinandus Vngariã Rex, Bohemico inaugurabatur regno. Poſtero dein die ſua ipſius coniunx in Reginã Bohemiã aſſumitur. Non multum poſt e Vne uoda ſecedens Rex Ferdinandus, in Vngariã proficiſcitur aduerſum tranſyluanos, ubi plures Ciuitates, arces, ac uicos expugnat. Prãerat autem huic expeditioni Marchio Caſimirus Brandeburgẽn. poſt non ita diu deſunctus, menſe octobri. Rex Ferdinandus Budã Diãtam indixit, in qua Rex Vngariã creatus eſt, diesque inaugurationis ſuã dictus eſt in feſto Symonis & Iudã, quando & inchoatus eſt & conſummatus in ciuitate uidelicet quã Alba Grãcia nominatur,

Eodemq; anno menſe Ianuario, Ventus quidã acerrimus ac horridus ex Turcarum phalange ſiue cohorte in Regnum Poloniã, multas locuſtas emiſit. Vnde pluriſimum detrimenti perpeſſi ſunt homines & pecudes.

Menſe

Mense Februario eiusdem anni, die scilicet decimo septimo tres in aere soles ab iride complexi, ante montem secus apparuere. Nam illi qui extremum tenebant locum uersus medium solem rubebant, at uero ad iridem flauī, per cuius mediū iubar aut potius radius erat diffusus. Interior quoq; pars iridis tam splendida ac rutila fuit, ut eam intueri egrius fuerit, quam solem ipsum. Ac praeter hanc iridem alius adhuc splendor ex aduerso oppositus refulxit, priori nimirum iridi concolor, sed qui hanc eandem multis partibus superare uideretur. Quid autem praesagiret, soli Deo cognitum est, ac illi cui reuelare uoluit.

Tres uisi soles

Anno eodem, uicesimo primo Maii, Serenissimus Princeps Philippus, Hispaniarum & Angliæ Rex, Caroli quinti Cæsaris filius, nascitur.

Philippus Hispaniarum Rex nascitur.

Quo etiamnum anno, Haga Comitum Hollandiæ a Gelris occupata & depredata fuit.

Haga Comitum a Gelris diripitur.

Hoc insuper anno bellum inter Cæsarem & Galliarum Regem restauratum, magna uir prorupit. Et exercitus quidem Cæsaris Romanam uersus perrexit, ac in monasterium Diuo Onofrio nuncupatum diuertit, ubi uini modicum nactus, lassā membra ac squalida corpora refecta sunt. Resumptis itaq; uiribus, hostes uicini fortiter ferebant. Nam hi castra in medijs hostium cuneis fixerant, nempe in prospectu Pontificem, Urbines, totamq; Romanensium potestatem obiectam sibi habebant, aciemq; ualidissimam a tergo. Dux belli Princeps Oruineus cum militibus summi Pontificis aduersus illos eduxerat, quorum numerus erat triginta milia, Francis, Venetis, & Italis, imo etiam prouincijs circumiacentibus arma contra Cæsarianos mouentibus, Senensibus tantum exceptis. Erat tunc Cæsarianæ militiæ Dux primarius, Carolus Borbonia Princeps, qui Tubicines ad se uocatos, Romanam secundo mittit, postulat nomine Cæsarianæ Maiestatis Primo, iter securum concedatur, facultas quoque longius proficiscendi, secundum constitutum ipsorum, adhuc alimonia pecunijs numeratis praestetur. Quae quidem uerbis contumeliosis denegabantur. Deinde Borbonius iterum nomine Cæsarianæ Maiestatis Romanam ingredi postulat. At Dominus Rentz primarius summi Pontificis, gerendo bello Antesignanus, tubicinibus edici iubet ut discedant confestim, nec ultra redeant, alias patibulis suspendendos esse.

Bellum inter Cæsarem ac Regem renoouatur.

Carolus Borbonia Dux, Exercitus Cæsariani primarius Antesignanus.

Dux igitur Borbonius, electissimis ad se convocatis militibus & satrapis totius agminis, ueteranos & expertissimos milites accedit consultandi causa, quid nempe facto opus foret. Quoniam necessitas urgebat, circuncirca ab aduersarijs quoque conclusi erant. Quare consultum uideatur, ut cras primo mane, suburbium (quod Burgum nouum appellabatur) depugnent. Multum etiam illis ipsi solatio esset, in urbe subortum inter militem Germanum & Francum dissidium. Insuper imminens alimentorum aegestas propter aduersariorum uicinitatem (qui sane huiusce inopiae causa gratularentur) non mediocriter urgeret. Quamobrem definitum est satius fore Urbem mature & concitatius sub ortum solis oppugnare, admotis omnibus machinis ac uiribus, priusquam uide licet Dux belli Princeps Oruineñ. partium Pontificis cum legionibus appropinquet. Igitur sub diluculum quando etiam nebula densior Urbem circundedit, oppugnationem adoriuntur, schalas cunctatim applicare, fossas congesta terra opplere, muros ascendere, irruptionem facere, simulac armamentarium Papae inuadere, ubi ingens multitudo scloporum inuentus est.

*Irruptio in
Urbem.*

*Curia Pontificis a milite
uestitur.*

*Borbonius
sclopo interfectus.*

*Fuga Romanensium tu-
multuaria, &
multis perniciosa.*

Milites uero protelarij & audacissimi, irruebant in Portam a Sancto spiritu nuncupatam, suburbiumque uulgo Burga noua dictum demoliebantur, quos cohors robustior fortiter & intrepide subsequuta mox est. Hoc pacto curia Pontificis ante meridiem magno impetu occupata fuit, in qua quinque fere milia Francorum, qui sub Clemente Pontifice meruerant, perempti sunt. In hac quoque expugnatione ex Caesarianis bene trecenti Hispani occubere, quin & Dux ipse Borbonius totius exercitus Caesarij Praefectus, sclopo extinctus est. Sic celerrima quadam ac uiolenta incursione suburbium illud depopulatum direptumque fuit, paucis sane carceribus mancipatis. Tunc Pontifex una cum Cardinalibus, Florentinis, Episcopis alijsque magnatibus, in arcem Angelicam confugit.

Raptim itaque per pontem Angelicum plurimis fugitantibus, mulierum ac puerorum ingens multitudo partim pessundata, & ab equis conculcata, partim oppressa, expirauit. Quapropter plebs ibidem promiscua nimis terroribus consternata atque perculsa, fugiendi in tantis angustijs locum consequi nequiuit, quidam quasi amentes hostibus inter fugiendum occurserunt. Hunc

itaque

itaque confusum profugorum numerum cernens ipse hostis, repente centuriæ Hispanicæ aduolantes persequuntur & trucidant. Hi uero qui ex arce stragem & seuitiam hostium maximam spectabant, sclopis eisdem ferire non audebant, timentes ne tumultuantem suorum conciuium & subditorum turbam simul prosternant.

Eodem animi feruore atque furore hostes sub meridiem, in alteram Urbis partem transyberitanam ultra D. Pancratij pontem incurSIONem fecere, & agminatim uiolento impetu proruentes quodcunque oblatum erat, destruxerunt, expilarunt, uinxerunt, aut denique peremerunt, adeo ut in tota urbe supra triennium paucissimi essent, qui a censu foret immunes. Quidam enim ad tertiam exactiōem usque cogebatur libertatem redimere censu, imo multo plus quam per se possent censebantur, & si quandoque per inopiam non sufficeret imposita multa aut censui, ilico confodiebatur, aut in exilium relegabatur. Nullus plane excusabatur, hic neque sexui, neque ulli conditioni, imo fere nec aetati parcere batur, sicque eodem ipso die ultra pontem D. Sixti amplius progressi omine satis dextro in mediam Urbis partem irruerunt, quæ etiamnum uiolenter occuparunt, ac penitus deuastarunt, omnes fere ibidem relictos interemerunt, alios corripuerunt, & quocumque aggressi sunt e coetu siue Cardinalium, siue Episcoporum, siue Monialium aut canobitarum, comprehenderunt, censuq; multarunt, uirginibusque sacro uelamine tectis stuprum obtulere, magnam librorum, literarum & rationariorum, uulgo registra uocant, copiam, antiquissima quæque priuilegia ab Imperatoribus uidelicet, Pontificibus, atque magistratibus concessa & rata, uulcano tradidere. Lacerauerunt, uinguibus discerpsuerunt, pedibusque contriuerunt, quæ profecto mercatoribus & trapezitis siue nummulariis multum detrimenti peperunt, quæuis alia potius amittere paratis. Hinc uici, domus ac stabula, scriptis passim dissipatis scatebant, & sternebantur. Omnia pariter templa, nullo postposito, profus spoliarunt, sacros calices, sacras item uestes, reliquiarum sacrarum thecas, omnem deniq; ibidem ornatum armis scrutabantur, rapiebant, & quicquid tandem reliquiarum argento auroue inclusum erat uel tectum, abstulerunt, excussis nudis sanctorum reliquijs. Ad hæc in Basilica D. Petri & ad pedes inibi altaris prope ducenti

L in homines

Nemo tunc a censu Romæ potuit immunis haberi.

Bulle pessime dantur ac pedibus equorum subserviunt.

homines occisi sunt inter quos complures Heluetij summi Pontificis stipatores fuere. Hoc itaq; modo insaniendi, capiendi, censendi, expilandi, trucidandique, dierum quatuordecim spacio a Germano Hispanoque milite Roma ubique depopulata, spoliata, miserrimeque afflicta fuit. Utque omnia summo compendio dicam, omnis natio, Iudæi, Ethnici, Christiani, tum pauperes, tum divites, quicumque pecuniam suppeterere poterant censebantur, afflictabantur, loro, ensibus, hastis, fustibusque impetebantur, ij vero qui præ inopia exactiõibus impares erant & ob id numerare se non posse assererent, uerendis suspensi sunt a militibus, aut alio supplicio affecti.

Calamitas
magna Virgi-
num decem
annorum.

Præterea reperti sunt ganeones nonnulli, qui Virgines uix decem annos egressas circumuenerant, cum quibus libidinem suam explere possent, uerum præ teneritudine compræssa quædam sunt & extinctæ, unde strenui quidam milites summum concepere dolorem, ac tandem ex nimia illa animi perturbatione, proprijs sese manibus peremerunt.

Super his Episcopi quidam, alijq; nonnulli Ecclesiarum præfecti, durissime manibus ad tergum ligatis (quod solet maleficis evenire) ex uno ad aliud diuertorium, siue mansionem deducebantur, ludibrijs plusquam satyricis passim excipiebantur, donec impossibile censum numerassent.

Violatio Vite-
ginum Vestalium,
earum
demq; raptus.

Insuper complures Venusta ac liberali forma, ingenuaq; Virgines, uestales e monasterijs, ab improbis militibus abductæ sunt. Quidam aut Romanensium proprias filias ære redemerunt, & post nefarium ipsarum abusum, e manibus illorum numeratis pecunijs eripuerunt. Nonnullis uiginti, alijs triginta Ducatis huiusmodi redemptio constitit. Hi uero qui crebris exactiõibus opes consumpserant, pecuniam pro redimendis filiabus inter milites querulosa uoce erogarunt. A deoq; seuitum est in quosuis ciues, ut absq; ullo delectu & moderamine, diebus quindecim unicui prohibitu Romæ agere permitteretur. Contigit adhæc ut unus aliquis e ciuibus bis atque tertio censeretur, unde plurimi Romanenses perterriti, clam assumptis tantum Vxoribus ac natis, omnibusque prædijs hosti relictis, alij Venetias, quidam uero Anconam, nonnulli denique Neapolim, numerato prius censu fugerunt, ut uel sic uulnera maiusq; supplicium, imo & mortem quam sepius intentarant
illis

illis hostes, euadere possent. Atq; ita Vrbs illa ab omnibus pariter honoribus maximis, summa itidem religione prosequuta, in summam desolationem & direptionem redacta fuit, ut uix ullum integrum ibidem ædificium extare reperijs.

Quidam magni nominis uir, Romanus Dominicus Maximus uocatus, arreptus est, cuius duo filij annos nati circiter uiginti sex trucidati sunt, quod uim hostibus intulissent in tutelam ac libertatem parentis.

Interea Hispani quod notiores essent, domos splendidiores alio milite neglecto inuaserunt, magnates ibidem ui capiunt ac censent, posthac libertati immunitatiq; restituant & domum & hærum, pace, saluo conductu atq; tutela compromissis. Hinc inter alios pedestres milites & Hispanos facta contentione, post dies quatuor uel quinq;, in easdem domos irruunt, Hispanicas ibidem cohortes opprimunt, & quicquid raptu consequi potuerunt, secum asportarunt. Vnde profecto tam opulentus miles quisq; euasit, ut describi nequeat. Similem prædam tanq; præciosa spolia nullus militum intra millenos annos adipisci potuit. Nulla demum historia rapinam sic opulentam usq; commemorat.

Vilissimi quiq; milites edebant quotidie spectacula ludosque Principibus dignos ad Basilicam D. Petri, & locum illum quem Camposorum nominant, unde omnis calamitas inter ipsos & Hispanos originem sumpsit. Nam lucri gratia ac spe, alius alium circumuenire ad uulnera studebat, ita ut pleriq; in eodem illo loco uulneribus confossi conciderint. Prostabant quoq; tunc Romæ apud milites præciosissimi annuli, brabria, ornamenta, monilia, uniones, byssi ac serici magnus aceruus optimo ac uili satis præcio. Nempe quod decem uel quindecim ducatis comparatum erat, non plus quam unico licebatur miles ducato. Vici undique ornamentis direptis atque reuulsis abundabant, utpote thoris, culcitrīs, stolis, reus, puluinis, lodicibus, linreaminibus, cortinis, auleis, uestimentisque prætiosissimis, alijsque rebus magna tum industria, tum impensis elaboratis.

Crucis imago quæ ad portam auream Basilicæ D. Petri fuerat magna cum religione erecta, inde fuit ablata, & in sancto D. Petri sepulchro pecunias quoq; quærebat auara ac dira militum manus.

Centuriæ aliquot, & procax militum turba, equis ac mulis insidentes urbem uicatim obequitabant quotidie, maxime secus arcem

*Iurgium inter
Hispanos &
Germanos.*

*Miles Papam
sibi creat.*

arcem Angelicanam. Inter quos unus in ludibrium & contemptū Pontificis Max. triplici corona refulgēs sacerdotali pallio eodemque ornatu seu pompa quo solent Pontifices uti, adæquitavit, qui militibus undiq; in modum Cardinalium, Episcoporum uestitis, atq; mitratis stipatus erat, alijs tanquam pedissequis & ministris subsequētib; cum tympanis ac fistulis. Vbi iam ad arcem tanq̄ asylum Pontificis, vel ubicunq; detineretur aliquis Cardinalium aut Episcoporum aliorumue Præpositorum, portectis sanguine plenis manibus, benedictionem ut Pontifex præstabat. Subinde confectus ille & astu seu etiam sponte propria creatus Papa gestarē se fecit, simulac cantharo vini recreari ante arcem uidelicet Angelicanam, arrepto igitur Cantharo poculentum benedicit, & Pontifici intra septa arcis illius abdito, bibit. Posthæc Castrensis hic Pontifex uociferabatur: En inquit Lutherum ego successorem mihi exhibebo, & Papatu donabo. Cui placeret propositum tale, extenso erectq; digito significaret uicissim. Sic Cardinales ipsius ac omnes fere Episcopi circumstantes suo confectō Pontifici digito approbant, uocem huiusmodi in aera ferentes: Sit Papa Lutherus, Lutherus sit Papa. Alius præterea miles Grunwald appellatus, ex aduerso arcis, personabat, Se quidem optare frustum ex corpore Pontificis dentibus lacerare ac deglutire, quo sibi concederetur id nunciare Luthero. Similiter plurima inter se conferebant milites, quæ non adeo scriptu peregrina seu etiam absurda forent.

Sacratum & perantiquum Summi Pontificis Sacellum in Palatio situm, ubi cuncta Ecclesiastica munia siue officia, Missa uidelicet, uesperæ aliq; præces eidem persoluebantur, in stabulum a militibus redactum est, literas Pontificias quas Bullas uocant, equis loco stramenti substernebant. Principem exercitus Du. em Barbonium qui in appulsu seu oppugnatione Urbis sclopo extinctus fuerat, in Sacello D. Sixto nuncupato (in quo missarum solennia frequentare consueuerat Pontifex præsentē Cardinale) deposuerūt. Proprium ensē (more Principum) suo pectori applicuerunt, & in hunc modum tumularunt.

Inter alia uero damna quibus urbem truculentus sæuissimusque miles afflictauerat, istud maximum nec minus deplorandum est, quod uidelicet splendidissimum archiuū siue bibliothecam ad S. Petrum in Vaticano, demoliti sunt, amplissimam inde secum insignium maxime uoluminum rapiētes dissiparunt, minutatim
conciō

concciderunt, ac demum ignominiosissime destruxerunt.

Omnis autem hæc tragœdia, calamitas, & abominatio militum atrocitate & insolentia patrata, Cæsarem omnino latebat. Nam posteaquæ cladem hanc rescivit, plurimum condoluit. Vt enim hoc triste nuncium Cæsar in Hispanijs degens accepit (teste Sleidano) omnem e uestigio animi oblectationem, iubilum & tripudia, omnem denique ouationem, quam in congratulationem nati Philippi Cæsaris filio instaurabant, interdixit.

Sleidanus.

Curauit igitur Imperator Carolus quamprimum potuit, ut Pontifex Max. cum uniuerso Cardinalium ibidem cætu pristinae libertati ac gradui restitueretur. Quod equidem Luterastris pessime habuit, ex quo Euangelico ipsorum prouentui diutius inuigilare inhiareque non concederetur.

Ex actis Lutheri.

Homo quidam senex circa Senonas natus, Ioannes Baptista nomine, qui annis aliquot Romæ ad cingulum usque nudatus, quandoque lintheo amictus, domos mendicatum circuebat, ipso die Iouis ante Parasceuen Paschæ, cum cœnæ dominicæ solennitas recoleretur, & Bulla quæ tunc legi consueuerat, pronunciaretur, in Basilica Diui Petri magno cum eiulatu sedens, & ad imaginem ibidem Diui Petri magnæ molis ascēdens, in hunc modum ad Pontificem, Cardinalium quoque, Antistitum, & Præpositorum gremium uerba facere exorsus est: Conuertimini ad Dominum Deum uestrum, Ecce modo tempus, a maligno uestro discedite proposito, peccatis renunciate, uitam emendate. Quod nisi confestim fiat, totam hanc urbem concitabitis. Conuertimini, temporis urget necessitas, furor Domini Dei uobis impendet. Sermonem hominis illius refutarunt, quasi deliri cuiusdam senis. Alij ex Principibus stultitiæ ascribebant, quæ multum garrula est & loquax, liberrima ad enunciandum quiduis. E contra mendicus ipsorum sententiæ sic occurrit: Ego inquit delirus non sum, quin potius Dei iussum uobis enuncio, & coram testatum iri nunc uolo, quod tempori seu tempestatue pœnitentiam indixerim. Nihilominus pauperis illius oratio tanquam stulta habita est, & explosa. Breui post, ipso sacratissimo Paschæ festo, ad eundem locum comparuit, & clara uoce palam dixit, Conuertimini, conuertimini, alias per uniuersam Romam, innocens cum impio periturus est.

Præfagium hominis senis

Super hæc uerba ad carceres miser quasi phanaticus rapitur. respondit autem homo ille: Non ita dudum captiuum me habebitis, ac

M

tis, ac

CXXVI. RERVM MEMORABILIVM

tis, at uestra in me potestas finietur ocius.

Post breue dierum curriculum hostes urbem concito ac uiolento appulsu opprimunt, ac mendacium illum uatem e carceribus liberant. Qui deuastationem considerans, & huc illucq; spolia deferri ac distrahi, milites sic est affatus: Charissimi sodales en tempus uobis exoptatissimum adest, expoliare, compilare omne quod praemanibus est, caeterum uos haec omnia oportet euomere. Vaticini istius hominis expletum sic est. Nam pestis hostium castra inuasit, quam si quis alioquin euasisset, spolia tamen extra gallias efferre secum nequiuit, simulac corporis & uitae sollicitare debebat inco-lumitatem. Hinc plurima militum pars est extincta, Domino emi-nus in Coelo contra eos pugnante.

Milites a Deo castigantur.

Sicq; euenire oportuit, uti mendicus ille praesagierat. Restitue-re & quasi euomere quod abstulerant, debebant. Quoniam iniquitas nec diuturna est, nec solida, neq; militando feruido ac sanguinolento marti quisquam ditescit. Sanguis nempe uiduarum ac pupillorum uindictam a Deo requirit, ualido ac iugi clamore.

Sleidanus.

Sub id temporis suscitabat procreabatq; Lutheri dogma uarias sectas, & fidei noua monstra, Anabaptistae nimirum qui paruulorum baptisma confutans & abnuunt, Catapaptisma subintroducetes, rerumq; omnium absq; delictu communitatem profitentes, extitere praecipui. Horum unus collega ad Sanctum Gallum Helueticorum coram patre atq; matre fratrem Germanum ense suo decollauit, quibus ille persuaerat, huiusce generis homicidij a Deo sibi impositum esse.

Acta Lutheri.

Accidit interea magnam passim fieri per Heluetiam promiscuae plebis conuentionem ad trecentos usq; qui sane ausu temerario atq; lymphato eminentiorem montis portem conscenderunt, ac si corpore animoque in caelum euolare uellent. Hos malignus ille Daemon intantum dementarat, ut omni humano pudore exuti, congregarentur, concurrerent belluarum more, huiusce modi congressum esse necessarium existimantes. Quoniam librum prodiderat Lutherus, in quo scribit. Non minus Vir mulieris congressu, uel econtra carere queat, quam poculento somnoq; nisi forsitan fecius aliquid singulari ac rara Dei solius beneficentia contingat. Huius autem generis Lutheranicum deliramentum, pluribus usq; probissimis mercatoribus graue fuit, quippe qui annis ac diebus aliquot a thoro coniugali abstinere non aliter queant, quam quor-

In libro de uita coniugali.

tidiana

tidiana refectioe siue per somnum siue per escam uidelicet carere, atq; adeo aut sane maritum aut uxorem protinus mechari oporteret.

In Sueuia quidam extitit, qui diceret Christianam nostram fidem terminari, ac aliam deinceps legem successuram. Quia quem admodum lex ipsa Mosaica mille & quingentis annis durasset, sic etiam nunc legem Christi terminandam abrogandamque fore. Quamobrem subinferri nouam & legem & fidem debere.

Impositoris per Sueuiam exitialis ac diabolica plane doctrina.

Plura huiusce farinae stulta ac impia quotidie succrescebant dogmata, tamq; uaria, ut etiam magistratus cogeretur tales hominum peruersores tum carceribus, tum gladijs, tum ignibus castigare.

Rottenburgi ad Nicerum fluuium Monachus quidam apostata, Michael Sellerus uel Sedlerus nomine, uulgum passim illic seducebat, docens, In augustissimo Altaris Sacramento ueritatem Corporis ac sanguinis Christi Iesu nequaquam inesse.

Infantes temere baptizari. Iuramentum non esse praestandum, etiam si hoc ipsum a superiori potestate exigeretur. Turcis non esse resistendum, nec inuocandos Diuos &c. Hic igitur Michael die decimo septimo Maij morti adiudicatus, & a licitore comprehensus, primum blasphema lingua priuatur. Dein saepius ignitis forcipibus discerpitur, ac tandem flammis ad cineres usq; consumptus est.

Blasphemus Apostata Sacramentarius, dignas penas suo scelere dedit.

Quum ergo Lutherus exploratum haberet tam prodigiosas & peregrinas e sua Doctrina sectas exoriri, stilo in anabaptistas, Zuinglium & Oecolampadium cohæreticos inuehi coepit, & contra, Zuinglius, Oecolampadius cum asseclis ipsorum in Lutherum, sicque mutuam inter se uelitationem exercebant, unde quotidie recentes sectæ & scriptores succedebant, qui tamen omnes sibimetinuicem aduersantur, nisi quod insimul pari uoto, eademq; sententia, isdemque machinis Christicolam Ecclesiam persequantur: in quo sane primum ac maxime consentiunt, alias inimicissimi.

Dissensio inter Hæreticos, ex pugna dogmatum.

Eorundem eod. sensus in persecutione Ecclesie.

Anno a Christo nato millesimo, quingentesimo, xxviij. Traiectum Hollandiæ, omnia uidelicet loca, ac dominia huic competentia atque subiecta, potestati Burgundicæ fuere adiecta. Vide licet Henricus Comes Palatinus, idemque Praesul Traiecten. plurimis angustijs a Carolo Gelriæ duce saepius attritus, quemadmodum

An. 1528.

Munsterus.

M ij antea

*Traiectum In-
ferius Domui
Burgundica
adiicitur, eius
que parat ut
nunc imperio.*

*Sebastianus
Franck.*

*Conradus Lys
costhenes.*

*Tempestate
Augusta fun-
ditus fere coli-
lapsa.*

*Prognosticum
famis Tiguri
uisum.*

*Acta Lutheri.
Hac tibi Sleis-
danus at parū
fideliter nar-
rat.*

*Bernensis dis-
sputatio quot
modo Catholi-
ca, quae viros
Catholicos ex-
cludit.*

antea quaeque sui Praecessores, suppetias perquirat, quas cum ab Im-
peratore Carolo quinto Duce Brabantiae nactus esset, & opportu-
na praesidia obtinuisset, consilio & unanimi assensu utriusque status
seu primorum totius suae Dioceseos, tam Ecclesiasticorum quam
Laicorum, annuit, ut Traiectum una cum toto sibi competente iu-
re, & quicquid inibi dominiorum esset, deinceps Carolo Casari
ac haeredibus, Brabantiae nimirum Ducibus, & Hollandiae comiti-
bus cederet. Spiritualem tantum Jurisdictionem sibi suisque succes-
soribus idem Antistes reseruabat. Huic autem stipulationi ac do-
nationi Pontifex Maximus subsignauit, approbavit, & corro-
borauit.

Anno eodem, ipsi Diui Petri & Pauli festo, circa Vespertinum
officium, grando maxima ex improviso tempestate exorta, Aus-
gustae Vindeliciae oboritur, tanto cum impetu atque procella, ut mul-
ti iam ruinam totius Ciuitatis timerent. Nam coegerat seseque in-
gesserat coaceruatim ipsa grando quasi lapides & bellica tormenta,
quae magnum in obiectos aggeres fragorem & ictum per aera res-
ferunt. Vnde nouum ac inauditum detrimentum circumcirca eue-
nit, Seges omnis ibidem, fruges, arbores ac robora, passim & vitreae,
fenestrae, dissipata & comminuta sunt.

Tres soles Tiguri hoc eodem anno uisi sunt, triplici circino cin-
cti, praesagia utique caritatis annonae. Nam post breue homines illic
tam graui annonae, praesertim autem poenuria carnis sunt conflictati,
ut etiam boues ex Vngaria eo deduci opportuerit.

Sub huius autem anni initium, Zvuinglii, Oecolampadii, Bu-
ceri, & asseclorum instinctu, sed Monachorum quorundam per-
uersorum suasu, Bernis est instituta Disceptatio, qua huiusmodi ali-
quid definiebatur, quod sane Catholicis & religioni Christianae
nouum & inauditum erat, nimirum, nihil ibidem asserendum
esse, nisi quod manifeste uel expresse, sacris Biblijs contineatur, at-
que adeo nemo Catholicorum recipiatur, dempto ibidem Augu-
stinianorum Prouinciale.

Episcopi quoque huiusmodi rem adornarunt, nullis e suis il-
luc destinatis, quum nuper ad Disputationem Badensem (cui ta-
men intererant Viri complures longe doctissimi, qui & omnem
sinistram opinionem & controuersiam inter se conciliarant & ex-
plicarant) Zvuinglius & eius sequaces comparere nolissent, quem
admodum

admodum paulo superius memoratum fuit.

Adhuc themata de quibus apud Bernates tum temporis discer-
ptandum foret, adeo impia & erronea, quin et Catholica Christi
Ecclesie consuetudini a temporibus Apostolorum promulgata
& ad nos deuoluta in tantum aduersa, ut ne unum quidem homi-
nem sine œcomenico concilio deceat addubitare, aut sane quod
maius est, in controuersiam rapere.

*Qualia Berna-
tensium thes-
mata.*

Propterea Helueticorum pars alia Catholica & fidelis adhuc, Lu-
cernates uidelicet, Vrani, Suicij, Vntervaldij, Tugiani, Glareani,
Friburgen. Solothurnij, ad Bernates literas destinant, grauissimis-
que uerbis, ut a proposito suo desistant hortantur, a quo fœdus &
pacta non ita pridem in ita reuocarent, adducta in medium Dispu-
tatione Badenij, quam illi tanquam præcipui probassent & commen-
dassent, simulac nullam Rempublicam aut nationem decere, reli-
gionem aut etiam disciplinam immutare, sed hoc ipsum potius ad
Vniuersale concilium referendum esse. Sicque rogabant eos, ne ta-
le facinus committant, nec a paucis extraneis in errorem se præci-
pitari sinant, quin potius in ea fide quam ipsi, ipsorumque parentes
atque maiores obseruassent, in qua tantam nominis gloriam esse
sensit consecuti, in qua suos limites in eum modum amplificassent,
in qua tot trophea tulissent ac statuissent, constanter perseuerent.
Equum fore, ut huiusmodi ab illis ipsis obtineant. His igitur qui
antea ad Disputationem Badensem accersiti non comparuissent, &
quadam ex parte præ contemptu & fastidio emanassent, non crea-
dant nec auscultent, adhuc neque se quenquam eo mittere, neque
suis ut eo proficiscantur uelle permittere.

At nihil his omnibus Bernates commoti pergunt, & ad præ-
stitutum diem (qui erat septimus Ianuarij) institutam actionem
prosequuntur, quam cum ad effectum illi perduxissent, non so-
lum ipsi, uerum etiam quidam alij Missæ sacrificium, imagines, om-
nes præterea Ecclesie Christi cærimonias passim abrogant. Quos
sequuti Genuenses & Allobroges, non modo Lutheri dogma,
quin etiam cæterorum Sacramenta Christi nefarie cõtaminantium
& deuantium, quibus alioqui Lutherus ipse refragabatur, sus-
ceperunt.

*Bernatium cõ-
tumacia.*

*Genuensium
apostasia ab
Ecclesia et fide
de Catholica.*

Cæterum ubi animaduerteret Cesar ut etiam supra dictum

M iij est, Gal

CXXX. RERVM MEMORABILIVM

est Gallum uidelicet nihil eorum quæ in captiuitate sibi sancte promiserat, præstare, iniuriam hanc Cæsar ipse pertesus, ad alios Principes & Heroes, Gallia Regem defert & querelam deponit. Quapropter Rex uicesimo octauo die Martij, in hanc sententiam ad Cæsarem scribit: *Intelligo te quædam machinari quæ damnum & ignominiam mihi generent. Si quippiam est quod ex me agere feras, locum certaminis mihi uelim designes, ubi duellium inter nos solum cominus incemus, quia hoc genere pugnae, dissidijs finem imponemus.*

Gallorū Rex duellium Cæsari denūciat.

Hoc scriptum Cæsar mense Iunio acceperat, & die uicesimo quarto mensis eiusdem, responsum per caduceatorē suum ad Regem legat, ubi in hunc fere modum sic agit Cæsar:

Non te propterea accuso, nec ideo tecum exoptulo, quod domum sis reuersus, quoniam id meapte sponte contigit, quin potius ob id reprehensione te dignum iudicauī, eo quod non redieris in meam potestatem captiuus, sicuti interposita fide ipse mihi addixisti te facturum, nisi leges pacis exequereris, ut quidem idio-grapho, & obligationis literis tua manu scriptis doceri manifeste potest. Hoc autem si præstitisses, utiq; quod probum uirum & generosum Principem decet, fecisses. At uero cū in isto fidem uolaris, & initum fœdus transgressus sis, bene ac ueraciter enuncio, te ipsum turpiter ac improbe gessisse. Et quoniam bellum mihi denuncias, simulac locum stratagemati opportunum per me significari tibi uelis, non displicet nec tergiuersari uolo, sed ad flumen illud quod inter Fronterabiam & Andæam labitur, locum pugnae constituo, quem profecto nullatenus respuere debes, siquidem si ante biennij spatium ei tuam ipsius ac liberorum tuorum salutem credidisti, tum uidelicet quum libertati restitutus domumque reuertens, illos mihi obsides posuisti, poteris & nunc te ibidem secure continere. Porro ne multo tempore postulatum negocium plus æquo diutius differatur, placet utrinque Viros generosos & huic negotio aptos eo mitti, qui ad locum destinatum conueniant, iustrent, & quem uelint ibi deligant, & quibus denique armis quoue die integrum uideatur congregari consultant atque definiant. Quod si intra dierum quatuordecim curriculum, post acceptum hoc scriptum, animi tui supra hac re sententiam responsione non exprimas, omnis tunc culpa dilationis in caput tuum redun-

Cæsar Francorum Regi locum prælii ad non ineptū aut incommodū aut deniq; sui spectum assignat.

redundauerit, omnem ipsi super ignominiam, & ad illud prius irritæ fidei crimen referetur. Hanc Epistolam tradebat Cæsar suo præconi, ut Legatione fungatur in Francia, mandat Regi epistolam dilucide prælegat. Quod si Rex non admittat, sed auscultare legentem recuset, ipsi potius legendas exhibeat, præcipit. Vbi vero præco talibus mandatis dimissus a Cæsare Parisios appulisset, & Rex magna caterua procerum ac dynastarum stipatus consedisset, accedentem Præconem interrogat, si Duellij formam nunciatum uenisset, respondit, ita simul etiam habere, se quod ipsi ex nomine Cæsaris significet, sibiq; impositum, ut coram Epistolam recitet, aut illi ipsi exhibeat, proinde postulat hoc ut sibi Rex permittat. Qui cum nō ignoraret quodnam Cæsar in eo requireret, nec uellet scriptum Cæsaris palam enunciari, communicatis aliquot cum Præcone uerbis, diu loquentem præconem nec audire, nec epistolam recipere uoluit.

Antea quidem enarrauimus quomodo Religio post disceptationem Bernensem passim in diuersum, & plane contrarium redacta sit statum. Nunc uero occurrit quod Argentorati euenisse constat. Nam Argentoratenses nouitatis quoq; cupidi, catholicis concionatoribus munus & authoritatem in Ecclesia prædicandi auferunt. Tunc cauit Episcopus obsecrans crebris literis, & internuncijs ipsum magistratum, ut in Religione quã maiores coluissent, perdurent, nec falsis apud eos concionatoribus acquiescant, contestatur quoq; qd periculi alias inde queat emergere. Rogabat præterea idem ille Præsul Senatam Camera Imperialis manentem tunc Spiræ, ut sese Argentoratensibus opponant. Nuncium itaq; constans & graue circa finem Decembris Senatus ipse legat, & cupit ne Sacrificium Missæ abrogent, quia ne ad Cæsarem quidem aut etiã ordines Imperij attineret in aliquo autenticam religionem, & a Patribus sanctissime deriuatam immutare, sed ad œcumænicum aut ad minus nationale concilium. Quod si uero concilij huiusmodi contationem ægre ferrent, saltem proxima Comitia expectarent, ubi petitionem exhiberent, se minime addubitare, quin iustam illic responsionem obtinerent. Porro Ius ipsum uetera ne singularis aut priuatus alicubi magistratus tollat, quod communi totius orbis consensu & applausu definitum sit.

Haud ita longa, anteaq; hæc gererent, intercedente mora Episcopus Hildesheimen, adfuerat, q noie Cæsaris uicissim idē rogabat.

Nam

utotiwgta
itatabrre
uicquor
uñ, utinuo
simili mura
uñ, utinuo
utinuo

Permutatio
nem Religio
nis Argentor
ratenses cum
ceteris in se
recipiunt.

utinuo

CXXII. RERVM MEMORABILIVM

Nam Cæsar ipse Concilium nationale in Germania cogere decre-
uisset. Magistratus autem postquam duobus annis & ultra in hoc
ambiguo statu permanisset, concionatores quoq; nouorū dogma-
tum constanter ipsis prædicarent, & pertinaciter adhererent, ita ut
illorū nomine Ciues supplices offerrent libellos, pro antiqua con-
suetudine omnes illos ad se conuocat, in rebus adeo magni ponde-
ris atq; momenti aliquid promouendi gratia, aut exequendi. Om-
ne igitur negocium præsentibus exponit, & cum in utranq; par-
tem multa ac uaria in medium attulisset, significauit insuper etiam
Magistratus ipse, quidnam metuendum a Cæsare restaret, si priscos
Ecclesiæ ritus pergant abolere. Dies igitur ac certum deliberandi
ciuibus illis tempus præscribitur, roganturq; ut in contribules do-
mos diuertant, & consilium ineant, quo deinceps quando nimirū
requireretur, posset tunc ex unanimi eorum ipsorum uoluntate
atq; consilio aliquid determinare. Præfixo itaq; iam tempore, auitæ
pietatis cultus seu religio refellitur & exploditur die uicesimo Fe-
bruarij, Bucero cæterisq; Monachis apostatis concionandi munere
retributo atq; commisso.

Argentorenses
indurati
contemptis
omnibus, Bus-
cerum inimici
cum Ecclesiæ
sequuntur.

Hoc etiam anno, pridie nonas Augusti horrenda & deplorata
Basileæ oborta fuit tragœdia. Insignis quippe ac opulentus ibidem
ciuis Christophorus Bomgartnerus uocatus, Elisabetham coniu-
gem uehementius deperire famulum quam sese suspicatus est. Hac
itaq; periculosa suspicione & proprie zelotypia laborans maritus
ille, ministrum suum quasi corrualem ratus in oppidum mittit
debita repetitum. Qui cum abisset, cubiculum ipsius herus ingre-
ditur, ad indagandum, si forte suspitionis suæ ac zelotypiæ indicia
certa repererat. Ligamina tandem serica uidet quæ ad eum pertine-
rent, uxorem confestim aduocat, interrogat ubinam minister serica
huiusmodi ligacula, & sericas fascias crurules aut alias nactus
esset. Fatebatur mulier quod ipsa dedisset illi. Tunc arreptum pu-
gionem pectori mulieris obijcit, ac minatus dicens, modo ueritatem
ipsam fateatur, nihil esse periculi, sin autem neget, & rei ipsius
ueritatem diffiteatur, manibus illius interficiendam esse. Et quo au-
dactius mulier rem ut erat confiteretur, sic inquit: Et ego adulter
sum, teq; adulteram suspicor, sed suspitionis huius nullum certum
saltem argumentum habeo. Licet autem infœlix ista mulier mule-
tum esset perturbata tanti flagitij sibi conscia, & admodum agre fa-
teri uellet, minis tandem atq; instantia sui mariti superata, cessit, sese
prodit,

Ex ætate Lus-
theri.

Horrenda tra-
gœdia.

prodit, ac ministrum rivalem suum agnoscit. Maritus ergo illam a se dimittit, quæ in Pagum Prattelen appellatum, ocius fugit ad ædes suæ sororis. Affines & consanguinei cognito negotio cum marito transigunt, & vindictam depræcantur, obtestantes ut indulta gratia commiseretur atq; remittat. Maritus simulat quasi iam remisisset. Bene hinc inde persuasa coniunx domum reuertitur, comitata ac fulta amicorum præsentia, qui pariter a Viro humanissime excepti, hilarius inde domum discesserunt. Eadem nocte se talem uxori præstabat, ac si iniuriæ oblitus, omnem quoq; culpam integre remisisset. Similiter & die sequenti prandium cum reconciliata quasi, sua coniuge, sumpsit. Quo peracto pedissequã ad templum mittit, concionem auscultandi causa, proles emptum pira foras emittit. Clauso & obserato iam ostio, uxorem multum grauidam arripit, & exempto gladio eam transuerberat, & puellam uix quadrimulam trucidat. Tunc epistolam ad Senatum parat, his uerbis conscriptam: Se adulteram quidẽ ut ipsa quoq; fuerat ante confessa, digna morte castigasse, Puellam filiolum interemisse, propterea, ne uiuenti quis matris adulterium ac patris homicidium exprobraret. Semetipsum uero proprijs manibus in præcipitium egisse, ut miseriæ suæ finem daret. Hoc desperati hominis sæuissimi hostis in coniugem natamq; deniq; & in seipsum, scriptum, subligaculo cruruli, idem ipse illigarat, moxq; ad summam domus suæ partem cum peruenisset, tertio nomen Iesu exclamat, simulac sese præcipitat, tantoq; cum impetu in terram collapsus est ut cerebrum per plateam dispergeretur. Quæ cum Iudici innotuissent, quod uidelicet propriam coniugem, filiam, ac tandem miser ille seipsum occidisset, cadauer adiudicat ac damnat crurifragio ut ita dicam. Hoc est, ut sic membratim ipsius ossa rotæ imposita comminuantur, quemadmodum latronibus fieri consuetum est. Posthæc cadauer undiq; mutilatum, ac dolio iniectum, in Rhenum ibidem mergitur.

Ultione diuis
na latrocinii,
tyranni uindictatum.

Sub idem istud tempus Saxonie Princeps, & Hassie Lantgrauus Philippus, contraxere militum copias & ad pugnam uires instruunt, quia Doctor Otto Paef iuris peritus, Georgio Saxonie Ducia consilijs, at Luthero deuotissimus fautor, ipsum Lantgrauum nuper cum ab eodẽ ad colloquium esset admissus, ut sibi caueret, monuisset, eo quod breui Rex Ferdinandus, Marchio Brandenburgicus, Saxonie Dux Georgius, Vuilhelmus ac Ludouicus fra-

Ex sola suspitione confessionis ab Ottone Paef composita, Duo Principes Saxonie ac Hassie manu ingenti bellum in Catholicos proceres admoluerunt.

CXXXIII. RERVM MEMORABILIVM

tres Bavarix nimirũ Duces, deniq; & Moguntinus, Salizburgens
 sis, Bambergens. & Herpibolensis Episcopi, fœdus inſſent, ut & ille
 lum, & Saxonix Ducem Electorem persequantur atq; disperdant,
 una cum ijs omnibus qui nouam sectarentur Religionem. Et quo
 fidem uerbis suis adhibeat, confœderationis formulam ostendit,
 imo uero ipsissimas literas spondet se exhibiturum.

Interea uero quod exercitum illi conscriberent, unusquisque
 quid tandem fieret considerabat. Nam huc atque illuc fama di
 uersa ferebatur, ut solitum est fieri.

Rebus itaq; omnibus ad militiam necessarijs & accõmodis præ
 paratis, literas ac nuncia passim ad omnes dirigunt, conficti fœderis
 exemplar quale nacti fuerant, circumcirca promulgant, datis insi
 mul literis, quibus significabãt, ipsos uicissim pactum inſſe, quod
 etiam per internuncios declarassent, atque hoc equidem modo pro
 positum ipsorum uicinis prouincijs communicabant. Caterum
 hi quos insimularat Otto ille, coniurationis in Principes istos ab
 hac suspitione & obiecto crimine purgabant, quisq; per literas pa
 lam æditas, & productis rationibus liquido demonstrabant, om
 nem hanc tragœdiam euentitã esse, nec aliquo diuersum indicio
 posse dõceri. Sed horum omnium maxime Georgius Saxonix
 Dux, Socer Lantgrauũ molestius ferebat. Ob id Lantgrauium ur
 get, ut impulsorem designet, alioquin uellet illum tanquam au
 thorem incusare & habere, quo nimirum Germaniam pertur
 bare, laceſſere & doloribus atterrere queat. Primo autem assultu
 adiacentes Episcopos inuadere decreuerant, qui propterea summa
 qua poterant celeritate militum manum contra hostium occur
 santes turmas colligunt.

Postea uero quam Otto Paef, autographum seu originales illas
 literas ut Lantgrauio promiserat reddere non ualeret, cepit is non
 nihil remissius agere.

Ad extremum uero interuentu Ludouici Comit̃s Palatinũ
 & Richardi Episcopi Treuirensis dimissi sunt exercitus, ea tã
 men lege, ut Episcopi (quantum uis etiam se ab illa iniqua & fal
 so conficta confœderatione abunde satis excusauerant) Lantgra
 uio ad subleuamen impensarum pro collecto & authorato exer
 citu, centum & uiginti florenorum milia numerarent.

Moguntis

D. Paef dolos
 sus impostor,
 et mendax
 zoilus.

Moguntinus quippe sexaginta, Herpibolensis quadraginta, Bambergens. deniq; uiginti milia florenorum contribuit. Cum autem posthæc ad diem præscriptum legationes Principum (quæ non parum sane memoratæ causæ conducebant) iam conuenissent, fidefragus Otto sistitur, doli atq; præfidia plane conuictus, patrocinio Lantgrauij illæsus dimittitur. Et posteaquam proscriptione damnatus, nusquã requiem securitatemq; consequi posset, uagus & exul in Flandriam secessit, ubi tandem capite plexus, in quatuor partes discerpitur.

Pax Episcopo
rû thesauro
recuperata,
quã Otto lea
gisdoctor &
Lutheraster
conficta for
mula quadam
cõspirationis
perturbat.

Quod autem memoratus Otto cum Luthero, eadem sententia, & coniunctim inter se, principes ad stratagemata & contentiones instigarint, aliosq; Catholicos proceres falso detulerint, ac si conspirassent in perniciem eorum quos ante memorauimus, facile perspicari potest, ex literis quas ipse Lutherus, ad suum dedit asseclam Vuenceslaum Linc uidelicet, Monachum etiam Augustinianum Apostatam. Et quo istius rei ueritas magis, et euidentius elucescat, rem ut gesta est describere uolumus, ex literis procerum Catholicorum apologeticis, quæ tunc typis excusæ fuere, sigillo gloriosæ memoriæ Georgij Ducis Saxonie communitæ, quarum exemplar unum in rei perpetuum testimonium penes nos conseruauimus, hoc ordine uerborum constantium.

Acta Lutheri.
Sleidanus hic
coniunct.

QUA FORMA NOS GEORGIUS

Dux Saxonie, Duringie Lantgrauus, Marchio Misnie,

propter confictam nuper à Luthero conspirationem siue
confederationem temere, scripto sumus traducti.

Cui nostra ueiissim, subijcitur
responsio.

VONIAM nos antea quasi primi ac præcipui huius ementitæ conspirationis, quæ in generosissimum Principem, charissimum nostrum affinem, Patruelem & filium D. Ioannem Saxonie Ducem ac Electorem &c. Dñm item Philippum Hassie Lantgrauum &c. esset suscepta, sumus delati & accusati, ideirco apologiam prorsus hæc res desiderare uidebatur typis exprimendam, simulac defensionem contra memoratum illius eiusdem conspirationis temerarium ac falsum delatorem, Ottonem Pac uidelicet, atq; adeo nostra integritas seu potius innocentia cunctis innotescat, ut nemo probus aliquis

Apologia Dñs
cis Georgij
pro conficta
cõspiratione.

N ij rationem

CXXXVI. RERVM MEMORABILIVM

rationem fide dignam habeat, aut etiam habuerit ad minimum as-
scribendi nobis seu obijciendi, quod nos ipsi interdum de eo pro-
posito, cuius mentionem facit, confictum foedus, consultauerimus
aut deniq; tractauerimus. Vt interim si leamus quod ne quidem il-
lud in aliquod symbolum uel exemplarem formulam ea de re res-
degerimus.

Idcirco non immerito sane apud quoscunq; excusari debe mus
a suspitione criminis admentiti, impositiq; nobis a multis, aut etiã
detractione, deniq; a prolixiori defensione quam solum breuiter
absoluimus.

Nihilominus quum Martinus Lutherus nostram integritas
tem & candorem equanimiter tolerare nequiter, contumacilas
borans aduersum nos inuidia, nec uelit omnino ueritatem nostrã
sinceritatis fateri, quib potius scripto iniquam hanc confœderatio-
nem passim nobis adhuc obijciat, atq; ita laboret populo persuade-
re ac inculcare, considerantes quoq; hunc uirum absq; omni delecta-
tu ac suã dubia & ancipitis professionis respectu, in offendiculũ
profecto multorũ agere, quũ inquam hisce incõmodis urgeamur,
necessitudo rei nos cogit, huiusmodi nihil dissimulare, aut tacere,
nulla responsione annexa, uerum plurimis significare, quo in statu
seu etiam nixu Lutherus ipse in suo proposito sese gesserit.

Scribit igitur ille in præfatione libelli super Mandato Reue-
rendissimi in Christo amici nostri singulariter dilecti D. Ioannis
Episcopi Misniens. in hunc modum: Oportet autem Principes no-
stros Lutheranicos non comparete, imo unumqueng; hominum,
ipsis se præbere hostem, ac præterea nouas prodiciones ac confœs-
derationes in eos ipsos moliri, quorum post modum eosdem illos
pudere debebit. Quemadmodum etiam alias Moguntia determi-
narant.

Ex quibus uerbis facile quicuis intelligit, eum hanc confictam
tragediam succendere & inflammare, atq; ita populo perlibenter
suadere, ut credat, saltem adumbrate ac recte, & in genere, ut si forte
rationem redditurus esset uerborum istorum, dicere posset, Se-
quidem hanc confœderationẽ non censuisse aut designasse. Quam-
obrem neq; nos uerba ipsius prius assequi potuimus.

Deinceps uero & paucos ante dies, epistola Latino sermone cõ-
scripta nobis est tradita, ubi Lutherus ipse ad Vuenceslaum suum,
Nurenberge desidentem, non tantum ea tractat, quã somniamam
illam

illam conſpirationem concernunt, ſed inſuper etiam in noſtram apologiam & perſonam conuſtiatur, quod ſane uehementius eandem noſtram Apologiam adoriri coegit. Epiſtola ſic ſonat:

Optimo ac pio Viro Vuenceſſao Linco, in Euangelio Chriſti ſeruo, ſuo fratri Nurenbergæ degenti.

Gratia & Pax. Nouarum rerum plus accepisti, quam ipse perſcribere tibi ualeam. Conſederatio impiorum Principum, quam pernegant, uides quam commotionem fecerit. Verum ego pro agnitione, frigidiffimã Ducis Georgij excuſationẽ accipio. Nunc uero inſciantur factum, excuſant, uel fingunt. Scio tamen certiffime quod fœdus illud inane nihil ſit aut aliqua Chimera, licet mirũ ſit, & ſatis dimirandum. Toti orbi manifeſtum eſt, eos propoſito, ipſo etiam facto, mandato, pertinaci ſtudio atq; labore hætenus illud ipſum aperte tentaffe, feciſſe, etiam num facere. Quod enim Euangelium extirpare funditus atq; delere, uelint, nemo poteſt negare. Quid tua intereſt? qui haud dubie omnia hæc certiffime tenes. Saltem hæc refero ut intelligas, neq; nos impijs fidẽ adhibere, quamquam noſiſi pacem illis offeramus. Diſperdat Deus, Morotaton Moron, q in morẽ Moab audet ſupra q̄ ualeat, & ſuis uiribus maiorem ſuperbiam edit, quemadmodum ſemper fecit. Rogabimus contra iſtos Homicidas, hætenus ſaltem remiſſionem dignentur. Si uero aliquid auſint denuo tentare, Deum inprimis orabimus, ac dein Principes hortabimur, ut abſq; ulla commiſeratione tractentur atq; perdantur. Nam inſatiabiles illi ſanguisugæ quiſcere nõ lunt, donec Germaniam cruore commadere cernant & experiantur. Nos modo in uertendis Prophetis uigilamus. Ah Deus, quam ardua & tœdioſa res iſta eſt, nimirum, Hebræos ſcriptores cogere theutonicum idioma ſonare. Eos urgemus, nec tamen indolem Hebraiſmi deſerere uolunt, aut Germanos rudiores imitari. Quemadmodum non ſi philo melæ ſiue luſcinia modulanti ſua uiter, Cuculus in amœna & craſſa uoce obſtreperat, cõtinuo naturale melos deſerat, ut cuculum imitetur. Vale, Deo nos tuis præcibus cõmendanda. Dominica poſt Barnabæ Anno M. D. xxviij.

Martinus Lutherus.

Tametiſi modo ex ipſa dictatione, alijsq; circumſtantijs, inueſtigare ſit hoc ſcriptum ab eo profectum eſſe, nihilominus tamen

N in inter

CXXXVIII. RERVM MEMORABILIVM

intermittere nolimus, quin huiusmodi penitus illi communicaremus, si fortasse statuisset in eiusmodi scripto perseverare & mordicus persequi. Cui aliam interpretationem, & excusationem exhibeat, & quid eum ad id impulerit, exponat, literis ad ipsum missis desiderauimus, in hæc uerba quæ subiecta sequuntur.

Dei gratia Georgius Saxoniae Dux &c.

Ad manus nostras literæ, quas tu ad Vuenceßlaum Linckum Nurenbergam uersus non ita pridem transmisisses, die hesternopro dato, deuenerunt, quemadmodum hoc ex inclusis potes discernere. Quamuis autem nunc his credere possemus, necessitas tamen nostra exigit, quarere abs te num res se ita habeat ut ex istimamus. Cupimus igitur, uelis per præsentem ueredarium perspicue scripto testari, utrum tale scriptum, tenore inclusi illius ad supra memoratum Linckum dederis, ut sciamus qualiter decernere in causa hac debeamus. Datū Dresdæ feria quarta Simonis & Iudæ An. &c. 28.

Martino Luthero Vuittembergæ moranti tradantur in manus.

Existimabamus eum ad minus iuste magis (quia merâ ipsam ueritatem resciscere optabamus) responsurum, adiecta simplici aliqua affirmatione, uel negatione, ita uidelicet uel non. Caterum responsionem accepimus uagam atq; prolixam, ad seriem sequentiū.

ILLVSTRISSIMO, MAXIMISQVE PRO

gnato heroibus, Principi ac Domino, Domino Georgio

Saxoniae Duci, Duringiae Lantgrauio, ac Misniae

Marchioni, Domino meo Cle

mentissimo.

GRatia & pax in Christo, Literas tuæ Illustrissimæ Clementiæ accepi, quibus tua Illustriss. Cle. exigit a me propter epistolium quoddam, responderi sibi, nimirum, an ego istius scripti conscius sim. Breviter itaq; respondeo. Posteaquam T. I. C. patientiam & longanimitatem in me compertam habeat, quam usq; nunc integram mihi seruaui super prohemio in nouum testamentum Empereri, ubi uehementius acerbiusq; scripta nostra conuelluntur ac refelluntur, & statuerim etiã nunc patienter agere in huiuscemodi negocijs.

negocijs, habita ratione maxime grauissimæq; tribulationis & impugnationis, qua T. Illust. C. prope modum obruitur, obnixe rogo T. Illust. C. desiste quæso hoc exemplari scripto me probare uel tentare. Siquidem dubio procul, T. Illust. C. facili negotio ab ijs potius qui tale scriptum ad tuam C. perferunt & pertulerunt, etiam absq; Lutheri opera percipere poterit, qui T. C. magis sunt deuoti & addictique quam ego ipse. Nihil in præsentiarum durius aut grauius dictum uelim in probos illos Viros. Verum Christiano more propensissimus essem ad commiserandum & orandum pro angustijs Illust. T. C. modo hoc per me fieri sustineret. His Deo breuiter commendatus Vale. Amen. Vuittembergæ sabbato, ultima Octobris. Anno M. D. xxviij.

T. Illust. C. obsequentissimus Martinus Lutherus.

Ex his nihil perspicue cognoscere potuimus aut certi aliquid statuere, num uidelicet hoc scriptum ut suum agnoscere, uel negare uellet. Ob hæc igitur coacti sumus amplius & accuratius discutere, hoc negotij, & ad Senatum Nurenbergen. deferre. Apud quæ tandem comperimus Vuenceslaum Lincum asseruisse & adhuc asserere, se uidelicet huiusmodi epistolam Latino sermone conscriptam, ab ipso Martino Lutero recepisse.

Quam autem istud, honestum & cum præsertim quise iactitat Evangelicum Virum, deceat, atque concernat, ob tale scriptum, in quo nos plus cæteris, uerbis ignominiosis excipit, ueritatem fugere, eundemque (ut ita dicam) per ambages quasdam latibula secretantem in hoc nolle manifestari, cuius expendendum relinquimus. Num etiam hoc modo Christi doctrinam nobis commens datam, ut plane ac simpliciter dicamus ita uel non, seruet, aut imitetur, quilibet uiderit.

Sane hinc citius peruestigare liceat & explorare, quid boni ab homine illo expectandum sit, potissimum quum huic necdum sufficiat, quin potius præter id quod sibi haud dubie constat, quam nimirum constanter nostram apologiam contra superius memoratum delatorem, propter confictam illam confederationem, exhibuerimus, denuo uerba superius ex libello de utraq; specie citata uulgo proposuit, quo omnino crederetur tale fœdus ad minimū fuisse conceptum ac initum, ac proinde aliquid de eo præ manibus extitisse. Nobis autem (Deo Laus) longe certissimum est
& com

& compertissimum, huiusmodi Lutheri ad Linckum suum literas, meras esse præstigias atq; mendacia. Nam Martinus Lutherus cū tota asseclarum turba ne minimum quidem argumentum sciet aut poterit prætexere, quo efficiatur, ut constanter nos conuincat aut alioquin uerissimile credibileq; faciat, seu dignum fide habeatur, quod nos aliquando, ea de re quæ ad mentitum fœdus concernat, consuluerimus, aut tractauerimus, imo etiam cogitauerimus.

Nihilominus tamen Vir iste Euangelicus, tam audax & impudens est, ut non uereatur eiusmodi aliquod mendacium petulantissimum, non modo ac si relatu aliorum accepisset, uerum præterquam omnes quotquot hanc confictam cōfœderationem iniquius tulerunt, plana negatione se excusarint, nihilominus pro ipsissima ueritate promulgat, & scripto nos traducit in hanc formam:

Apologiam Ducis Saxonix seu excusationem prolixius frigidam, quasi agnitionem uel confessionem interpretor.

Quam autem frigida fuerit nostra purgatio, stilus ipse testatur, neq; adhuc didicimus aliam uehementiorē feruentioremq; huic calumniæ negationem accommodare. Si uero tam languida & iners nostra fuerit excusatio, ut fere & quasi nullam cōfessionem extorqueat nimirum ab aduersario, seu confutationem præstet, iuxta Lutheri sententiam, profecto non iam ipsum criminatorem huiusce fœderis ementiti consciuum prodidisset. Quare plus certe uigoris & efficacix habeat illa, quam aut Lutheri, aut Ottonis Pack criminatio, & arrogantia. Quæ nullis alijs nisi apertissimis frigidissimis, mendacissimisq; nugis cōstant, nec unum quidem habent aut etiam sciunt in testem proferre, qui tempus ipsum quando excogitatum huiusmodi fœdus, Breslæ contractum sit, uere queat definire, aut alium qui ipsis inde significasset aut nunciasset, designare, a quo mentionem talis propositi audissent, aut etiam exemplarem formulam uidissent. Præsentes eos omnes habemus qui tunc temporis Breslæ manserunt, inter quos nullus omnino tale quid cum certitudine ac firmitate propositi, & qui manifestus huius suæ asseuerationis testis haberi uelit, nobis obijciat, uel culpando accuset. Otto quidem primum, quatenus mendacium corroborare posset, Principē Illustrissimū Dñm, D. Henricum Iuniorē, Brunswicē. ac Lunenburgicum Ducem, nostrum dilectissimū affinem appellauit, quasi sua D. exemplar excogitatæ conspirationis apud nos uidisset. Sed ipso die quo ipsum susurro, seu potius calumniator ille mendosæ

doſa confederationis appellauit, non ſolum non gloriatus eſt,
 quin etiam ubi nunc illi concepta ab ipſo iactantia, & appellatio,
 proponeretur, tacitus præterijt, concedens aliquid ſibi hac de re cõ-
 ſtare nihil: Cæterum ipſi nos dedidimus uel ſubmiſimus ac pro-
 pterea rogatum uoluimus, quatenus Henricus Dux ipſe Brunſui-
 cenſ. ſuper hac re interrogetur, ſi ſua D. uerè queat effari, aut alius
 quiſquam fide dignus teſtari, nobis haud inſcijs aliquid literarum
 uel minimam illius fictæ conſpirationis partem apud nos uel circa
 nos compertam eſſe, priuſquam huc atq; illuc exemplar factioſi ac
 falſi foederis ab alienis uidelicet in periculum noſtrum atq; infamiã
 adinuenti uel excogitati, mitteretur: ſi inquã hoc fiat dicturi tum
 ſumus fatebimurq; ingenuè Lutherum in nos nihil indignum cõ-
 miſiſſe, quod noſtram excuſationem frigidiffimam appellari uo-
 luerit. Sin autem, honoris noſtratiõ & neceſſitudo tunc edicere
 cogit, Lutherum frigidiffimum uaniſſimumq; potius nugonem
 eſſe, qualem nunquam uidimus, & qui ſuis mendacijs calorem aut
 uigorem & ſoliditatem ſuppeditare nequeat, qui deniq; temere &
 abſq; ulla ratione ſeu etiam neceſſitate iſdem ubiq; permixtim uti
 uelit. Quoniam uerò de genio quodam ſibi familiari uel ſpiritu glo-
 rietur, quem etiam conſecrati ſui attribuunt, ueriffimum eſto
 hunc non eſſe aliquem cuius inſpiratu ueritatem a mendacio in-
 ternofcere, & uiciffim edoctus ſit, quin potius e diuerſo. Et idcir-
 co ueriffimam noſtram excuſationem interpretari debuit ac no-
 minare mendacium & impoſturam. Declarat nempe Apologiam,
 quaſi confeſſionem inſiti foederis. Ex quo ſane indagatu facile eſt,
 quam multis huiuſmodi mendofis & in alium ſenſum a genuino
 detortis & deprauatis interpretationibus ſacrorum bibliorum,
 maxime uerò ſimpliciores defraudauerit, inculcando & perſua-
 dendo quaſi ipſiſſimæ ueritati conſonas. Cumq; pollicitus ſit, Hi-
 ſtoriam Eccleſiaſtica contexere de rebus mirabilibus ſub Euan-
 gelium ſuum geſtis, ſane poterit hoc ſuum figmentum illis inferere
 & adijcere, quippe quod iſtiusmodi ſit ut nouum ſit & mirabile ſa-
 tis ſplendiduſq; mendacium, quod etiam ornamentum non exi-
 guum nec uulgare, imo maximum cariffimumq; addet hitoriæ.
 Adhæc ſi ueridici ſpiritus ductu regeretur, is utique multis indicijs
 ueriffimioribus, quæ etiamnum naturali ſagacitate quadã cognof-
 cuntur, ipſum inſtruxiſſet, unde diſcere uiciffim potuiſſet foedus
 illud confictum merum eſſe fucum, fallaciam atque mendacium.

Lutherus fri-
 gidiffimus nũq;
 20.

O

Præſertim

CXLII. RERVM MEMORABILIVM

Præsertim ex ipso stilo, sicuti ius, & cum primis Canonicum siue diuinum clarissime docebit: Fieri tamen potest, ut ex quo Luthers rus omne ius promiscue exussit, eidem quoq; donum discretionis & prudentiæ merito sit ablatum.

Etsi uero multis modis falsum huiusmodi sæpe memoratum fœdus esse animaduerti liceat, uiolat tamen illud ipsum præcipue regię Maiestatis per Hungariam & Bohemiam titulum primariũ, quæ se iam pridem Regem Hungariæ scriptis ediderat. Nunc autem in isto figmento titulus tantum in Bohemos ditionem significans, ei tributus est. Præterea in clyta Regis Maiestas non consuevit maiores suos Hungariæ Bohemiæq; Reges h̄isdem titulis condecorare, quibus solent proceres aliĩ, uerum ipsa potius Serenissimum ac Regem Ludouicum fratrem nominare solita est. Quod non modo circa Regiam Maiestatem non obseruatum uidemus, uerumetiam & in cæteris omnium Electorum principumq; recensendis titulis, ac perinde In clytæ recordationis, Rex Ludouicus, Clementissimus Dominus, cæterorum Principum more nuncupatus, contra leges archigrammatæi siue ut loquuntur Cancellariæ.

Tertio in hisce uerbis ac titulis uidelicet, Clementissimo simul ac Dilecto Domino nostro, fratri, ac gratioso Domino &c. Ordo legitimus scrip̄i ipsius neuiquam sibi constat, quin si iuxta personarum statum Cæsarea Maiestas compellari debuisset, multo aliter in nostris archiuis scriptum fuisset, ad hunc modũ nimirum: Nostro dilecto Domino fratri, gratioso ac Clementissimo Domino.

Quarto Saxonię Principes Duringiam ipsam Misniæ anteponeere solent, quod nõ modo neglectum uidemus, quin etiam nonnunquam immutatum.

Quinto propter incursiones & inuasiones militares plus insulati sumus quam alioqui duo uel tres aliĩ, unde facili negotio quiuis commentum explorare potuit falsum esse.

Sexto, Regia Maiestas per Hungariam atq; Bohemiam, nunq̄ arrogauit sibi, ut nostram personam suum Principem quasi subditum nominaret, quemadmodum in prodito nuper figmento factũ uidemus. Ex quo rursus manifestariæ falsitatis illud conuincitur.

Septimo cunctis manifestissimum est, Storckauiam & Baskauiam non esse principatus, at duo tantum esse dominia, in quæ nullam maiores nostri Electores Saxonię, iurisdictionem intra annos uiginti habuere. Quæ tamen sic posita sunt, ut & cætera mendacia.

Octauo,

Octavo, Cum ambobus Brunsvicorum Ducibus tractarem
&c. Quam tamen liquidum sit Erichum Ducem Brunsvicē, eodem
tempore, quo nos, Bressæ fuisse. Idcirco si quippiam transigendum
nobis superfuisset, ipse utiq; nobiscum profectioem confecerit.

Ex his itaq; singulis (tum vero maxime quod incerto nomi-
ne res quasi gesta conscripta sint, nec secus exhibitæ quam si ipsi
exhibitores uel collatores coram fuissent) quam plurimis divi-
nandi pariterq; statuendi ratio data est, quod nimirum hæc nobis
obiecta & imposita confederatio, nihil prosum sit quam uanis-
simum quoddam figmentum.

Nihilominus Lutherus ipse, instinctu genij sui scribere non ue-
retur huiusmodi quid, in Principem suum tentatum esse, sed ut
illos (quos scilicet fœderis inculcat) pudeat, oportere.

Negetur licet, excusetur, uel fingatur, ipsum tamen certissime
scire, hoc fœdus non esse uanum aliquid aut chimeram poeticam.

Quicumq; gloriatur quicquam se scire, præsertim cum ipse sibi
illius rei certam scientiam attribuit, deberet sane is rationem eui-
dentem assignare, unde talem cognitionē accepisset, nempe quod
ipse proprijs oculis uidisset, uel audisset, aut deniq; ad minus, a duo-
bus fide sincera narrantibus, qui uel audissent, uel uidissent. Nunc
autem fieri potest, ut Lutherus huiusmodi commentum uiderit,
uel audierit componi, fortasse ut etiam quadam ex parte ipsemet
composuerit, aut ad hoc consilium dederit, ac sic quidem credibile
fore cum his quasi medijs in cognitionem inita conspirationis ue-
nisse. Nec tamen ideo dicimus mox concedendum esse, hoc nisi
prius tributam sibi hac de re cognitionem uel etiam experiētiā,
firmis fideq; multa dignis rationibus probarit, quæ unumquemque
ad aliquod istiusmodi testimonium æquanimiter permouere de-
berent, quodq; uel sic in rei fidem ut gesta erat, hæc scripto man-
dare coactus sit. Vel alioqui huiusce rei gratia redargutionem uel
contradictionem efficiat, ipsamq; ueritatem tam aperte profitea-
tur & diffuse explicet, quam suum ipsius mendacium, quod etiam
cōficti fœderis causa ipse nos falso detulerit, non coactè, sed suapte
sponte, non errore, sed destinata uoluntate, compertumque ha-
buerit, uanissimum esse, chimeram confictam, & unum mendacio-
rum maximum, neq; nominatum neque auditum antea. Quod nisi
fecerit, nō possumus etiam ipsius animum pios incendere, quam
in nostra factum est excusatione, licet ut ait frigidissima, simulac

Ratio sane sa-
tis euidentis
conuincit
Lutherum
mendacij.

CXLIII: RERVM MEMORABILIVM

Peregrino titulo Dux Georgius Lutherum compellat.

de eo dicendum scribendumque nobis restat, quod impudens ille Monachus admentiatur nobis, tanquam perversus aliquis, infamis & perfidus nebulo, quemadmodum eadem illa nostra videlicet excusatio (ab ipso sic aestimata ac si frigidissima foret) complures qui huius foederis causa, rationibus nos uacuos dimittere nolint, percellit, & conscios reddit.

Nec unquam Deo uolente comperietur qui hanc obliteret aut tollat, quo confictum foedus uerum esse demonstrat, aut ut nostri causa aliquando in eo componendo laboratum esse comprobet, futurus est nemo.

Et cum Lutherus ipse deinceps portentum satis mirabile dicat foedus illud esse, decuisset magis ac satius illi fuisset, si penitus negotium discussisset, quam quod tam audacter, praetergressa omnium nostrum constanti & inuicta negatione, mendacium manifestissimum nobis affingeret. Nam certo sciens rem aliter se habere ac ipse suis persuadeat, falsum nihilominus ac irritum plane absurdumque testimonium in nos proferre libuit. Quod etiam insolida plane & indiscussa ratione confirmare nititur, dicens: Toti orbi manifestum esse, quod nos caeterique in conficto foedere promulgati, rem huiusmodi palam, ex proposito, consilio, mandato, omnique diligentia hactenus commisissemus, & adhuc committimus.

Caeterum cum in hac dictione (Tale uel huiusmodi) significetur, quasi per relationem quandam, ratio confederationis, quo modo & utitur, nihil minus est, quam quod illa confederatio nimirum ei affingatur, aut non nisi ut clarius dicam, iniuste possit ascribi.

Nec aliquis mortalium est in uniuerso terrarum orbe, qui libere atque constanter errari & proferre possit, quod ipsi nostris cognatis siue Electori Saxoniae, siue Hassiae Lantgrauio, maleuolum animum aut etiam amarum affectum, sicuti confederatio nobis ascribere uidetur, uel in minimo quidem exhibuerimus, aut aliquam occasionem praebuerimus quae nos eisdem suspectos redderet.

Demirandum utiq; a tam lyneao hac praeter missa esse historios grapho, quale se uendit at Sleidanus.

Neque propterea quod non passi fuerimus sectas Lutheranicas fines nostros inuadere, quin potius tanquam pro aris & focis dimicaturi, ut habet adagium, fortiter restiterimus, idcirco hinc continuo efficitur aliquos tanquam conficti foederis conscios notari, atque redargui. Ac merito quidem Lutherum tam puerilis consequentiae pudere debeat.

Superius

Superius quoque ipsimet Luthero satis multas & efficaces rationes dedimus, propter quas hactenus peruersam suam doctrinam pro uero Christi Euangelio, uel quod hoc etiam illi debeat, existimare minime obseruareque potuimus: Cui sane maiorem nobis ansam supradictum suum mendacium prauit, ut nimirum priori nostrae sententiae insistamus ac inhaereamus. Nam usque modo ex scriptura sacra assequi neutiquam potuimus Christum conseruatore nostrum aliquo tam publico & insigni halophanta ad apostolicum munus usum esse, aut etiam per hunc decreuisse Euangelium annunciare, & diuulgare populo. Quare si Lutherus deinceps in sua Epistola Euangelium Christi putet, aequum uerum est & credibile quod nobis attribuit, quasi nos uidelicet abolitionem illius Euangelij suauiter ferre queamus, atque aliud, quo nobis confictum foedus imputat, aut nos istius reos decernit. Simili quoque procacia confictisque mendacijs antea nobis impegit Euangelij renunciationem, ac alias saepe uarijs conuictijs nos traduxit. Arbitrabamur autem eum semel cupiditate ac desiderio malignandi satandum fore, & cessaturum quandoque a cauillis & satyricis illis moribus. Verum cauillandi finem facere non uult. Deinde uero quod in eadem illa epistola, graeca quaedam contumeliosa satis ut accepimus, admiscuerit, tantundem rationis habet, ac si his ipse nos taxarit, uindictam a Deo exigens, qui sic in nos tanquam stultissimos omnium desauit: Cuiusmodi solet etiam esse Euangelij sui gratia, indulgentia, & benedictio. Porro ex Euangelio Christi aut etiam ex actis Apostolorum talem ominandi siue praecandi consuetudinem nondum didicimus. Aliud sane praestantius & salubrius Deo committere Lutherus debuisset. Nam uulgo dicimus Deus neminem perdere uult, quare nec in aliquem furorem exercere, hoc enim est sauire. Neque uero ipsi nobis singularem aliquam sapientiam quandoque arrogauimus aut ostentauimus. In stultitiam autem Lutherus nunquam Deo uolente, nos praecipites dabit, nec committet ut mendacium cuius nos insimulat, sine protestatione feramus, quando maius aliquid pignerari tentat, quam sua testetur conscientia, aut ratio praescribat. Quae cum sit hominis ipsius carissimum pignus & ornamentum optimum, quale iam in Luthero mendax inuentum est, sic ut praenimio fastu, inuidia, & emulatione, uel potius amaro quodam zelo, non possit non mendacium internoscere, quin potius quam primum suo proposito accommodum uidet, per ipsissima ueritate dimulgat, quo modo non nisi citra ultraque rationis suae dictamen pignerari uelit?

Præterea mouet nos quod ipse orationes suas iactet, & in his cum fastu quodam gloriatur. Certe si pro nutu suo atque renutu ageretur, plus sane uirium periuria ipsius, litigia, maledictiones, & orationes usque nunc accepissent, & maiores sane operationes edidissent atque adiderunt.

Alios itidem & nos in sua epistola homicidas & insatiabiles sanguifugas appellat, qui desiderent in Germania uidere sanguinolentam cladem.

Sitit Catholicorum Principum necem Lutherus.

Fauori quorumdam plus concedit Lutherus quam suis supplicationibus.

Quibus sane uerbis necdum potuimus pacificum illud Euangelium Christi apud eum consequi, sed quod nostrum magis sanguinem & perniciem sitiat. Quia uero se imbecilliorē Deo gratia huic extinguendæ siti experitur, non tamen præcibus ipse suis confidit, licet traſonice easdem uenditet, quin potius Principibus quibusdã, quos sibi deputat suis molitionibus præsidium allaturos. Hi qui sint, & quos posse iudicat, compertum ipse habet. Speramus aliquando futurum quod hi ipsi, discent, cuius ingenij sit ille, & quod mendacium ipsius rectius experientur. Nec interea tamen horrebimus, aut metu expallescemus ne deserto nostro proposito, sectæ ipsius adhæreamus. Pro indubitato autem habemus, ac firmam de omnibus ac singulis principibus spem promittimus, quod ipsorum nemo ab homine iniquo & doloso ad res nefarias transferri atque seduci leuiter se permittet. Efficiemus Deo fauente, ne forte ipsis occasionem suggeramus machinandi huiuscemodi aliquid, quale futurum ab illis sperat Lutherus, sed ut nos quibusuis sic accommodemus, ne quod nobis obgannit, exprobetur aut uerum esse iudicetur, adeoque ipsa rei ueritate ab accusatione nos uicissim excusare ualeamus. Eo prorsus nostra obsequiosa & benigna tendit deprecatio, clemens insinuatō ac blanda petitio, citra omnem uidelicet assentationē, cupientes & obtestantes omnes & singulos, unumquę pro suo statu, ne Martino Luthero saltem in eo quod nobis mentitam cōspirationem impingit, acquiescat, nec fidem ullam adhibeat, sed omni contentione ac suspitione uacuos dimittere uelit, Lutherum quoq; talem censere, ut decet eum censerī, qui oppignorata conscientia suæ certitudine huiusmodi manifestissimū figmentum, falsumque testimonium, absque omni ratione uera atque firma protulit ac scripto porrexit. De quo officiose ac perlibenter benemereri de omnibus cupimus cum gratia, omnique bona compensatione, & agnitione. In quorum fidem & testimonium, sigillū nostrum

nostrum imprimi permisimus. Datū Dresdæ Sabbato post Lucie,
Anno Domini &c. xxviiij.

Quoniam uero tam confuse, obiterq; hanc rem uti narratum
est, gettam recenseat quoq; Sleidanus ipse, studeatq; populo inculca
re ac persuadere, quasi in pacto illo e mentito actum aliquid a no
bis esset, ea propter hanc apologiã eo tẽpore passim ac publice typis
excusam enucleãdã defensandãq; ueritatis gratia, hic inseruimus.

Nec tamen credibile est Sleidanũ ueram & inuictam illam apo
logiam seu excusationem nõ legisse, ex quo alioquin omne id qđ
Catholicis aduersari uideret, tam diligenter & ornate describeret.

Non satis hęc
re hęc narrat
Sleidanus.

ANno in stauratã salutis humanã, M. D. xxix. tanta aquarum
Romanã in Campo floro, xisto uidelicet eiusdem Urbis inun
dantia facta est, ut aqua ultra xxx. pedes accresceret, ac Romanen
sibus circumquaq; rerum multarum iacturam inferret.

Eodem anno exundans Oceanus, multas & ciuitates & pagos
ac magnam deniq; Hollandiã partem, itemque Zelandiã & Flan
driã loca non exigua diluuiio submersit.

Exoriebantur etiam hoc eodem anno magnã cõtentiones Ba
sileã & religionis permutatio. Die nempe octauo Februarij, multi
ciuium in Cænobio Franciscanorũ conuenerunt, Senatũ ad eunt po
stulatũ ut quotquot ex Senatorio ordine prisca religioni dediti
essent, exauthorentur. Publicũ ibidem locũ siue forum in suũ cõ
modum occupant. Sub uesperã Senatus illis respondit, placere quĩ
dem ut hi quos submouerĩ postulant, deinceps cũ nimirũ de nego
cijs religionis consultandũ definiendumq; foret, in consiliũ nõ ad
hibeantur nec admittãtur, in cãteris uero, locũ gradumq; pristinũ
seruent. Tunc magis congregata plebs irritatur ac reluctat, portas
ac turres armis inuadit, uallũ obĩcit, excubias statas agunt, morẽ
castrensi. Postero dein die pars ciuium in ædem primariã se recipit,
oẽs imagines humi sternit, indeq; pcedens simili modo in alijs tem
plis sese gerit. Mittunt itaq; aliquot e Senatu ad cõpescendam & ses
dandã ipsorũ proteruiã, qbus plebei obĩciunt: Hoc de quo uos iam
diu deliberastis, nos una hora sumus exequuti. Pleriq; uero e Ma
gistratu in oĩbus plebi assentiunt. Duodecim senatoresq; primas tes
nebant, de gradu ut in puerbio deĩciunt, in Ciuitate & circũquaq;
p territorio Basiliẽ. antiqua & Catholica religio abrogat. Quibus
iã trãactis lati domũ qlibet suã rediere ciues, qã uotis potiti essent.

An. 1529.

Naucerus.

Eadem quidẽ
tibi refert
Sleidanus, at
nõ satis cãtã
dide.

Tertio

CXLVIII. RERVM MEMORABILIVM

Tertio post hæc die quando cineres benedici in Ecclesia ac populo in fronte ad signum crucis interi consuetum est, imagines e ligno fabricatas arripiunt, ac pauperibus distribuunt, in usum coquendi cibos. Illico ingens murmur & commotio inter ægenos suscitatur, quisq; ad pugnos rapere certabat. Qua ex re factum est, ut omnes illæ imagines lignæ in fasces nouem redactæ, ante Basilicam ad cineres usq; exurerentur.

Comitiõrum
Dies Spira celebratur.

Insuper hoc anno sub initium Ianuarij Cæsar comitiõrum diem Spira indixit, quæ tamẽ nõ prius q̃ circiter calẽdas Aprileis inchoantur, Principes ac ordines Imperij aderat frequenter admodum, & Saxonie Dux Elector, Philippum Melanctonem eo secum perduxerat. Hoc igitur pacto de religionis causa tractari ceptum est, Ferdinandus quoq; & collega, oppidanæ legationes die quinto Aprilis seorsum ad se accersiri iubet; quas grauerè reprehendit, eo quod contra mandatum Cæsareæ Maiestatis plura commutassent, tamen cum adhortatione, quo uidelicet sese reliquis Regni statibus conforment, ne per ipsorum subductionẽ dies comitialis impediatur. Illi uero testabantur se concordiaẽ teneri desiderio, ac uelle Cæsaris causa quæuis præstare, deniq; iudicio œcumenici Concilij perlibenter se submittere uelle.

Postea uero quam illæ duæ nationis Helueticæ ciuitates, Tigurum uidelicet, & Berna, a religione, ut dictũ est, defecissent, inierunt Lucernates, Vrani, Suicij, Vnterualdij, & Tugiani, fœdus cū Rege Ferdinando. His nempe nouitas dogmatum exosa erat.

Clemens Pontifex Maximus, hortatur Principes idibus Aprilis misso ad hoc Legato Ioanne Thoma Mirandulano, ad Bellum Turcicum. Licet autem superioribus annis multum damni accessisset, pollicebatur nihilominus subsidia omnemque conatum ut Cæsare Franciæq; Rege conciliatis, quam primum generale Concilium instauretur, quo tandem Germania, rursus eandem cū alijs orbis Christiani regnis amplectatur.

Porro Senatus Imperij ante menses aliquot Esslinga Spiram dimittitur. Cũq; eo Argentineses Daniele Miegium Legatum suum destinassent, repulsam is passus est, nouæ religionis causa quæ sustinebat, tum etiam propterea quod finem Comitiõrum nõ expectasset. Quod ubi rescissent aliæ ciuitates, pro Argentinesibus intercedebant, & Imperij morem obseruari cupiunt. Post hæc Iacobus Sturmus, qui ad eum Cõuentum nomine ciuitatis aderat,

Si aut

Si ait hoc modo repudientur Argentinenses, non est quod ullum deinceps subsidium Imperium ab ipsis expectet. Cæterum his omnibus nihil promouerunt intercessores, nam ipsemet Rex Ferdinandus ipsis respondit, quamuis aliam ciuitatem huic non dissimilem, quæ Cæsaris etiamnum edicto pareret, summitti debere.

Post longam autem de Religione controuersiam, superioris comitiſ Spirensis actio paucis repetitur. Decretum enim ibidem erat ut quisq; in eo quod edictum a Cæsarea Maiestate Vuormatiæ constitutum concerneret, sic sese gerat, quo facti rationem Deo & Cæsari reddere posset. At uero plurimos esse qui hoc ipso abuterentur, & undiq; horrenda nouaq; dogmata sub hoc ueluti prætextu defenderent & excusarent. Quare nouum sit decretum in hanc sententiam, Quicumq; Cæsaris mandatum hætenus obseruassent, deinceps ad Concilium usque obseruent, de quo spem certam Imperator concedat, & populum etiam huc astringant.

Repudiantur
Argentinenses
ses e comitiſ
li confesso.

Qui uero alienam doctrinam accepissent, quam metu seditionis deserere nõ possent, se in posterum abstineant, nec aliquid amplius renouent, quousque Concilium habeatur. Similiter caueretur ne doctrina eorum qui secus atque Ecclesia Christi profitentur, recipiatur, neque aboleatur Missæ sacrificium, nec illic ubi nouæ doctrinæ semina sparsa essent, ullum impedimentum his præstent, qui officium Missæ frequentare uellent, Catabaptistis etiam qui tetanice & mordicus sua dogmata tuerentur, capitis pœna decernitur, ac bonorum publicatio.

Ministris quoque Ecclesiæ iniungitur ut iuxta receptam ab Ecclesia interpretationem, Christi fidelibus uerbum Dei annuncient, omissis articulis quæ in utranque partem rapi possent, & dubitationem ingerere, quin potius Concilii decreta patienter expectent. Ad hæc ut concordiam omnes odines inter se mutuo conseruent, nec religionis gratia iniuriam in inuicem exerceant. Postremo ne alter alterius subditos in suam fidem atque tutelam recipiant. Qui diuersum attentarent, proscriptionis reos haberi. Huic decreto, se opposuere Saxoniæ Dux Elector, Georgius Marchio Brandenburgicus, Ernestus & Franciscus Duces Luneburgenſes, fratres, Lantgrauus Hassiæ, & Princeps Anhaltius, desiderantes potius in suscepta nupera ipsorum religione perseuerare, donec nationale Concilium inchoetur aut etiam celebretur, interea tamẽ se nolle aliquid quod illic reprehensione dignum iudicaretur, aggredi promittunt. Verum

ut ipsi

P

ut ipsi

ut ipsi Decreto subscribant, non decreuisse, quia negocium hoc ad salutem singulorum spectaret. Palam protestantur, se propterea non posse consentire.

Vnde Protestantium nomen.

Huic autem principum Protestationi, communicato prius consilio, ciuitates primariae aliquot sese adiungunt, utputa Argentina, Norenberga, Ulma, Constantia, Rutelina, Vuinshemium, Memminga, Lindavia, Campidunum, Hailbrunum, Isna, Vuiffenburgum, Norlinga, Sangallum. Hinc auspiciis nominis Protestantium, non equidem ita celebre ut peruulgatum, veluti existimat Sleidanus, sed obscurum, quia formidabile, quippe posteaquam hoc nomen enixum est, Germania in grauissimas commotiones & calamitates est quoque collapsa.

Discesserat iam e Comitibus Rex Ferdinandus anteaquam Protestationem suscepissent illi. Posthac formam quandam Appellationis Protestantes conficiunt, in qua rem omnem ordine recitant Decreti comitalis, a quo ad Caesarem prouocant, simulac legationem ad ipsum constituunt.

Cõciliata pax inter Caesarem & Gallum.

Postea uero quam Rex Galliae filiorum causa quos in Hispaniis obsides reliquerat, tristitia conficeretur, nec satis foeliciter in Italia pugnaret, mutata sententia, paci studere coepit. Cuius rei gratia Cameraci Arthesiae, Domina Margareta Caesaris amita, & Aloisia Regis mater, multique alij Principes, inter quos etiam Erhardus a Marca, Cardinalis & Praesul Leodiensis, conuentum celebrem agunt, mensaque Augusto foedera pacis ineunt, redintegrantes & statuentes etiam interdictum de Hereticis: ne uidelicet his permittatur in errore ipsorum doctrina progredi.

Caesar etiam Regem Inferiori Burgundia donat, modo filium ex illius sorore Leonora procreet: Rex autem pro libertate filiorum obsidum uigentescentena milia aureorum numerat.

Viennam Austriae Turca obsidet.

Sub idem tempus Turcarum Imperator Solimannus a Ioanne Vayuoda per Hieronymum Lascum Polonum sollicitatus, infinito cum exercitu per Vngariam in Austriam perrexit, & Viennam illius Prouinciae metropolim, obsidione cingit, die xiiij. Septembris. Conaturque suffossionibus moenia funditus subuertere, & sicubi ea subuertisset, collatis signis & uersis gladijs depugnat. Verum cum Germani milites illic praesidiarii Philippo comite Palatino Duce & Antesignano uiriliter ac strenue arma uiresque hostium a se depellerent, postridie idus Octobris, re infecta

re infecta & inglorius abiit, non absq; ingenti & immani tyrannide. Nam in discessu multa Christianorum milia partim suffocauit, partim in miseram seruitutem uinctos abduxit, a quo tandē Vayuoda, Hungariæ Rex Budæ constituitur.

Eodem anno noua & inaudita morbi species in Germania grassari cepit. Etenim sudor quidam pestilentialis homines arripuit, & intra uiginti quatuor horas ita consumpsit, ut aut spiritum exhalarent, aut certe post difficilem ueneni exudationem, sensim pristina recuperarent sospitatem. Anteaquam uero huic contagioni opportunum haberi poterat antidotum, multæ hominum mitiades passim ac subita hac lue e medio rapiebantur. Genus hoc calamitosissimi morbi ab Oceano tendens, totam peruagabatur Germaniã, deglutiens paruo temporis spacio cum incredibili quadam celeritate homines circunquaq; ut solet incendium, quod admodũ agrefistitur. Vulgo dicitur Anglicus languor. Quandoquidem anno primo Henrici septimi Regis Anglorum, qui erat annus a Christo nato 1486. cepit hæc infirmitas Insulanos ibidem grauiter diuexare, & quoniam remedium incognitum erat, plurimos incunctanter tollebat.

Sudor Anglicus.

Hoc etiam tempore, parum uini frumentiq; natum est, sic genus humanum dum a Deo retrocedunt, & ipsius iussa cõtemnunt, multis plagis affligitur, ut alias solet iratus, nempe pestilentia, belis, & fame. Quibus sane tunc temporis Germania his omnibus obnoxia fuit.

Præterea eodem tempore duo tetanici & pertinaces hæretici, Petrus Blistedius, & Adolphus Clarebachius, Colonia Agrippinæ cõprehensi, post longam atq; maturam Virorum doctorum deliberationem & examinationem, ad tribunal supremi iudicij perducuntur, & secundum iura damnantur tanquam contumaces hæretici, tandem ad patibulum in fauillas rediguntur. Nam cum errorum conuincerentur & perfidiæ, cedere ueritati Ecclesiasticæ noluerunt.

Clarebach Colonia exustus.

Superius a nobis memoratum est dissidium illud & simultas quæ inter Lutherũ & Zuinglium intercesserat. Vbi uero hæc diutius quam toto triennio durasset, Lantgrauus inuito cum socijs cõsilio, studuit alterum alteri reconciliare. Heluetios quoq; idem ille requirit, diemq; præscribit, quo doctiores utriusq; partis Marpurgi conueniant, ac negotium controuersum sedate & amice transigant.

Colloquium Marpurgense.

gant. Igitur ex Saxonia mittuntur Lutherus, Melancton, & Iustus Jonas, ex Heluetia Oecolampadius & Zvinglius. Argentinenses quoq; Bucerum & Hedionem legant, Noribergeren. denique Osiandrum destinant. Cum autem inter se consentire non possent in articulum augustissimi Sacramenti altaris, positiones aliquot Ecclesiæ Catholicæ contrarias paribus uotis ediderunt, quatenus uel sic quippiam determinasse crederentur. Alias isthinc discordes abiire, quemadmodū ccc. argumenta quæ Zvinglius Luthero obiecit, & e contra super ea dilutiones defensionesq; declarant.

Mense uero octobri anni eiusdem, proceres nonnulli & oppidanæ uel ciuitatum legationes Zyuabachi comparuere.

Tunc nomine Saxonie Ducis Electoris & Marchionis Brandenburgici nouorum dogmatum themata in epitomen congesta sunt, isdemq; exhibita seu prælecta, quo insimul omnia amplecti, eademque tueri & protegere se obligent atq; deuoueant.

Et quum non satis inter ipsos de fide conueniret, diuersasq; & quidem contrarias opiniones de Eucharistico sacramento haberent, responderunt Argentinenses cum Vlmicis huiusmodi nihil in mandatis sese habere. Ac propterea idibus Decembris aliam Smalcaldie Diætam indicunt.

Hoc etiam anno Erasmus Roterodamus, qui Basilea relicta propter religionis difformitatem, Friburgum secesserat, opusculum edit, cuius titulus erat: Contra quosdam qui sese falso iactant Euangelicos. in quo liquido testatur se nullum horum nouisse, qui non euasisset insolentior uel deterior. Quod profecto Argentinensium & Basiliensium pseudeuangelistas grauitè tulerunt, maxime uero eo quod plurima in Bucerum, qui desertor erat instituti D. Dominici, scripsisset.

Caroli V. in
Bononiam ad
uentatio, eius
demq; corona
tio.

Eodem anno ex Hispanijs Cæsar mari traiecto Genuam appulit. Indeque nonis Nouembris Bononiam est profectus.

Ad cuius occursum uiginti quinque Cardinales ornatissimo equitatu obuiam processerunt. Cumq; uix unius bombardæ iactu Cæsarem obuium ipsis haberent, mulis descendunt, eumq; pedes reuerenter excipiunt. Bononienses quoq; aggratulaturi tanto Principi comitantur quatuor milibus equitum. Bononiam igitur hoc apparatu, honorificentia & pompa deducitur Cæsar, quæ tam magnifica extitit, & gloriosa, qualem antea non uidit Italia. Vehabantur

Catapulta,

Catapulta, centumque gerra, omnes ex ramusculis Lauri, extantibus quoque frondibus, contexta, manibus gestabantur, duodecim vexilla Germanorum instructissima sequebantur. Multi quoque proceres cataphracti, quibus duo signa praeferebantur, unum candidum plane ex purpura damascena, cui inerat crux rubicunda. Hoc enim Ecclesiae vexillum erat, alterum uero ex auro fuluo & in medio biceps aquila cernebatur. Numerus cataphractorum fere septingentos habebat, qui omnes aut sane maiori ex parte praeciosissime ianthinis, coccinis, aureis, argenteisque uestibus, alij uillosa purpura croceo colore tincta ornati fulgebant, cristas insurgentes nitenti rutiloque cono habebant. Quos sexcenti fere stipatores Caesareae Maiestatis subsequerentur, omnes flauis indumentis ornati, glauco caeruleoque colore uarietatis. Inter quos Caesarea Maiestas inequitabat sub aureo throno seu conopeo desuper extenso, candido & robusto conscenso caballo, cuius camus, frenum, & stapedes caeteraque phaleræ deauratae erant. Caesar quoque a capite ad usque pedes armatus huic insidebat, paludamento siue thorace aureo amictus sindone superinducta, femorali denique e purpura, pariter carmasino, bysso & sindone fulto ac eminente hinc inde. Hoc inquam ornatu, hac gloria, tot denique nobilium equitum procerum & Cardinalium preciosissima fulgentissima corona undique stipatus, ad locum palatii peruenit.

Quo cum peruenisset ab equo descendit, ac pedes templum ingreditur sub aureo illo conopeo. Pontifex Maximus dum subingreditur, honorifice assurgens, sese tertio ad ipsius conspectum inclinat. Occurrit Caesar sic inclinanti Pontifici, geniculatur, pedes, manus & faciem eiusdem reuerenter exosculatur, simulac Pontificem Maximū sic affatur sermone latino: Sanctitati tuae nunc adsum, Pater sanctissime, cuius praesentiam gratulabundo mihi desiderio dudum exoptavi, meque tuae Sanctitati filium deuotueo, patrem autem fidei Christianae futurum, operibusque promissa uerba praestabo. Tunc Pontifex iterum assurgens, uicissim tertio adosculatur, ueniam obtestatur, & ne pedum exosculacionem abominetur postulat, neque enim istud sua sponte factum, quin ceremonis ita sancitum esse dicit, quum Imperator aliquis corona insigniendus est. Tunc tantus personuit tubarum, cithararum, tympanorum, aliorumque instrumentorum

P iij clangor,

CLIII: RERVM MEMORABILIVM

Popularis
oualis, præca-
rio, & Casar-
is hostimen-
tum.

clangor, ac si in iudicium totus orbis euocandus esset. Quocunque diducebatur ouantium uoces ad sidera tolluntur, bene precantes, in hæc uerba: *Viuat Imperator terra marique*. Multi promiscue, *Viri & mulieres* tanto triumpho atque melodia præ lætitia illachrimati sunt. Casarea Maiestas Sacculum aureum Pontifici Maximo donat, in quo magnæ auri partes, uulgo *Medaïen* appellant, continentur effigiem habentes Casaris, quarum præcium census erat 4000 ducatorum.

Posthæc sclopi & serpentina, omnes machinæ ad tria milia exonerantur, Campanæ pulsantur, ac pyrae triumphales summo artificio in hypetrion ac loco plano extruuntur.

Protestantiū
ad Casarem
nuncium.

Paulo ante memorauimus protestantes solenne nuncium ad Casarem instituisse, hi igitur qui in id uocabant, quum Genuam appulissent, Casarisque reditum ex Hispaniis comperissent, modis aditum sibi procurabant. Casar illis diem duodecimum Septembris præscribit, mandans, ut petitionem scripto communiscent ommissis ambagibus quibuscunque, quandoquidem uarijs grauissimisque causis occupatus esset. Cum igitur ad prestitutum diem comparuissent, per interpretem illos hortabatur, ut breuiter absoluant. Tum ordine cuncta referunt, quæ in Comitibus determinata essent, asserentes si hæc confirmentur, magnam inde perturbationem exorituram. Idcirco Saxoniarum Dux Elector pronunciaisset, nec se nec suos subscripsisse. Deprecabantur interim Casarem ipsum ne propterea indignetur, quin potius suam ipsorum causam suscipiat tanquam rem necessariam, illos autem donec Concilium cogatur nihil aliud esse commissuros, quam, quod Deo suaque Maiestati gratum fore sperarent. Orabant præterea, si fortasse causa ad ipsum secus delata sit ne credat, sed hanc narrationem potius fide prosequi dignetur, nec eis succedat, quousque ad plenum se ipsos purgassent. Quoniam uero non satis hæc res uerbis explicari posset, ad uberiores rei cognitionem calamo cætera perstrinxissent, quemadmodum etiam libellis ipsorum supplicibus cum omni modestia & submissione, suæ Maiestati iam exhiberent.

Casaris per
interpretem
responsum.

Ad hæc per oratorem respondit Casar. Quod nimirum petitionem ipsorum intellexisset, simulac decreuisset huius rei gratia consilium inire cum suis, & respondere quod rectum uideretur.

Respondet
præterea scri-
pto.

Posthæc die uidelicet xij. Octobris respondit scripto Casar, de actione tota Spirensi, & decreto ibidem definito a fratre Ferdinando Re-

do Rege, eiusque socijs, prius se percepisse, quam ipsi aduenissent testatur. At uero non mediocriter discordiam sibi dolere, quippe quæ multum malorum incommodorumq; peperisset, cunq; interea muneris sui sit huiuscemodi præcauere, ne horum quippiam eueniat, uel sane si eueniat, corrigere, idcirco multum grauiterg; cum suis consiliarijs se deliberasse, atque ita compertum habere, decretum illud eo deuergere, ne quid deinceps innouetur, nec ullis postmodum sectis locus sit, cuiusmodi nunc subintroducæ sint complures, & quidem oppido diræ, insuper ut pax & concordia per Imperium recuperetur, & ob id Saxonix principem & congerones merito debuisse his omnibus consentire, quoniam & sibi alijsque principibus salutem animæ & conscientix serenitatem non minus esse cordi quam illis, neq; minus cupere se concilium quam illi, ordinandæ reipublicæ causa, quod alioqui concilium non admodum necessarium uideri posset, saltem si ea quæ unanimi assensu definita sunt, ualerent, si denique illud omnium ordinum calculo Vuormatiæ superioribus annis confirmatū decretum & huic per se adiunctum mandatum obseruaretur, quemadmodum & ipsi pariter confiteantur eiusmodi decreta firma esse debere atque adeo rata. Quæ cum ita sint, tum quia consuetudine receptum sit, ut quod sanior maiorque pars ordinum Imperij sancit, ne paucioribus aliquot conuellere liceat. Quocirca se datis ad Saxonix Ducem Electorem sociosque literis, mandasse, quo constitutum Decretum seruent, nec uolent, sed huic pro ea fide qua & sibi & Imperio astricti sunt, modis omnibus obsecudent, alias namque futurum, ut ad indicium authoritatis & exemplum aliorum, grauiter in eos ipsos animaduertat: existimare autem has suas literas illis redditas esse, uel propediem reddendas, & opere præstituros, quod fieri mandauerit, id sane quam gratissimum sibi fore, equidem hoc maxime tempore, quum certissime denunciatur, Turcam Christiani nominis infensissimum aduersarium, iam in Vngariam progressum, omnibus uiribus petere Germaniam, hac uidelicet de causa ualde opus esse domestica illa concordia, quoniam quidem ut pro Turcico bello alijsque usibus Imperij pecuniam & suppetias illi conferant, nisi tamen unanimes existant, nisi pax & beneuolentia inter omnes Imperij gradus habeatur, nihil quicquam utiliter contra tantum hostem posse expendi aut geri: nec enim agi
de una

de una saltem aliq; provincia, sed totum hunc Christianum orbem, potissimū autem Germaniam, neq; coniuges solum, uxores atq; fortunas uniuscuiusque, sed fidem, religionem, sed leges omnes, & quicquid denique charum prorsus esse potest, in presentissimum periculum arripi, iam ergo resistendum illi, cōiunctis animis uiribusq;, aut hæc tam horrēda, tam dira, tamq; periculosa pariter, incontanter expectanda: quod si nulla restaret causa alia, tamen hanc præsertim ob causam, illos debere omnem suum conatum ad sanioris maiorisque partis ordinum Imperij uoluntatem referre, ac proinde petere se denuo atque mandare, quatenus constituto decreto obtemperent, sicut & cæteri status imperij, qui sane non minus atque ipsi religionem uitamque suam approbare Deo desiderant, similitate quoque omni seposita, & dissensione, deliberent inter se cum alijs atq; decernant, quo pacto fratri Ferdinando Regi subsidia destinentur, quibusue modis Turcarum immanitas retundi queat, & ita cohiberi, ne latius atque diutius grassetur. His itidem de rebus se coram cum Pontifice tractaturum, quo nimis rum & truculentissimus ille hostis abigatur, totumq; religionis negocium ad gloriam Dei, & communem omnium prosperitatem dirigatur, simulac rebus per Italiam sedatis, primo etiamnum tempore nim omnem omnesq; copias in Turcam uelle se cōferre, Itaque sperare, illos periculorū amplitudine ponderata, præstituros, quod alias pro officio debeant.

Eo igitur dato responso, legati, cum legissent appellationem, sic ut erat conscripta, tradunt Alexandro Schueisso, testibus in eam rem, ut fieri solitum est, assumptis Ille uero primum rennuit, at tandem recipit, & Casari exhibet, eodemq; die post meridiem redit, & reliquo sermone absoluto, Casarem mandare ait, ne diuersorium egrediantur, ne quisquam suis scripto communicent, ne quem e suis aliquo dimittant, donec aliud renunciet, pœna capitis & bonorum indicta, si secus faciant. Huius rei Michael Cadenus ilico factus certior, rem omnem Senatui Norenbergensi transcribit, & literas summa festinantia perferri curat. Ad extremum autem, die trigesimo Octobris, Parmæ quo etiam dimissi fuerant, a Nicolao Granuellano nunciatur eis: Etsi exhibitam sibi appellationem Casar ægrè ferat, tamen concedere ut domum ad suos reperant,

Sub istud tempus Cæsar missis in Germaniam literis die *xxi.* Ianuarij, diem Comitialē Augustæ ad diem octauum Aprilis præscribit, religionis præcipue, & belli Turcici gratia. Sexto posthæc calendas Martij, summa magnificētia atq; gloria a Pontifice maximo imperiali corona fuit insignitus. Nam ex ipsius Palatio præferbatur eidē in gladius uagina ornatissima margaritis & alijs uionibus præciosissimis auro inclusis perpolita. Sceptrum quoq; & malum aureū, aureaq; corona ferreo circino suffulta. Tum Cæsarea Maiestas medius inter duos Cardinales processit, & cum in templum esset introductus ante primariū altare, ad pedes unius Cardinalis ibidem procumbens, solitum iusiurandum præstare debebat. Quo quidem iam præstito, in dextro eius brachio & inter medias scapulas sacratio inungitur oleo. Posthæc apparuit Clemens Pontifex, plurimis concomitatus cardinalibus, & erectā sibi cathedram eminentiorem cōscendit, ita ut illa in qua Cæsarea Maiestas secus ipsum sedebat demissior uideretur. Dum canitur Epistola, ex cathedra sua desiliens Cæsar, ad Summi pontificis pedes sese prostermit. Qui imperialem gladiū eximit, Cæsari porrigit, & porrectum in præciosam illam recōdit uaginam, quo deniq; Cæsarem præcingit. Hoc itaq; præinctus Cæsar, eundem extrahit ac tertio in terram figit, & eleuando uicissim in altū uibrat. Deinde corona a Pontifice redimitur, sceptro donatur & aureo malo, cū multis præcatiōibus & benedictiōibus. Decantato iā Euangelio, Cæsarea Maiestas ad altare perducitur, illic duodecim ducatos duplices pro imperiali sua magnificentia offert. Interim quo Agnus Dei sollemniter intonabatur, iterum atq; iterum assurgens Cæsar, Pontificem reuerenter adosculatur, & communicaturus sacratissimam Eucharistiam adiit altare. Absoluto Missæ sacrificio, Pontifex & Imperator ædem sanctā pariter egressi, quisq; in suam rediit inde curiam.

Die posthæc *xxiii.* Februarij, tanta pompa atq; triumpho inauguratio posterior pacta est, ut describi uix possit. Initio templum ipsum auleis præciosissimis & incomparabilibus undiq; cōstratum fuit. Extabat quoq; menianum quasi pons quidam per quod commode ex aula in templum descēderetur affabre factum, arboribus frōdibusq; obductū, cum suis antepagmētis. Cæsar itaq; per illud descensurus, & passibus aliquot præcessisset, post ipsum distrumpitur pars magna in spacio circiter tres passus, plurimiq; ex ipsius stipulatoribus simul corruerunt, ut etiā aliquot damnū acceperint.

CLVIII. RERVM MEMORABILIVM

In area duo Leones erecti erant, in quorum medio Aquila biceps cōspiciebatur, ex rostris fluebat rubrū uinum, & albū. Proxime bos integer torrebatur, distētus apro, agno, multisq; pdicibus, capis, pauonibus & diuersi generis uolatilibus, quorū christa seu etiam capita extra distentum illum uentrem prominebāt. Quae quidem omnia discerpta sunt. Et post inaugurationem lautissimum cunctis promiscue conuiuium instructum est.

In hac eadem area Lanciarū milli & octingenti, Hispani quoq; mille & quingenti in ordinē militarē collocati erāt, & in circuitu ingētiōres catapultae positae. Postea assumpt^o Pōtifex in sedē purpura damascena obductā auratisq; nodis ornatā, illuc a duodecim uiris baiulatur, stipatus circumquaq; a suis ministris in templū usq; magno cum splendore deportatur, trina illa corona redimitus erat, cātōres aderant & lusores uocibus organisq; suauissime modulātes, Doctores, Scribae, Canonici consertissimo numero praecedebant & sequebantur. Deinde sexaginta quatuor Episcopi, Cardinales uiginti, ordine & ceremoniis decentissimis, insulati & ornāmētis sacerdotilibus induti procedebāt. Quos e uestigio sequebatur Caesar cū centum satrapis Hispaniae, qui uestibus deauratis, praeciosissimis margaritis & gemmis consertis splendebant. Horum quoq; pedissequi & caculae, alij aureis, alij bissonis, alij deniq; sericis induti erāt, ita ut nihil nō praeciosum in aequitatu in uestitu uidisses, nihil desiderare potuisses ad maius ornāmētū & triumphum. Omnia tam nitide tamq; opulente perficiebantur, ut nihil supra. Medius it inter duos Cardinales Caesar, amictus tunica aurea, fimbriā habēte reuulsam & clauatam. Hi igitur Imperatorē in sacellum quoddam adducūt, ac denuo iuramentum ab eo excipiunt. Deinde sacra stola indutus uel tunica sacerdotali potius, in Sacerdotem more antiquo & solito inungitur. Nec mora posthac in uno aliquo sacello nouo habitu induitur, & in medio templi geniculatur repetens consuetum iusiurandum Christianae siue Romanae Ecclesiae praestandum. Caesare in terram prostrato, Sanctissimum trinitatis nomē diuorumque omnium inuocari ceptum est, & praecari (ut in litanis solet) Ora pro eo N. Posthac ad altare progreditur, & cum flexis genibus orationem suam compleuisset, Pontificem iterum adit, coram quo reuerenter sese ad terram usq; inclinat. Inde digressus in Sacellum, sancte iurat, se & Christi Euangelium & Ecclesiam defensurum & opitulaturū: Sicq; in Diaconū gradum susceptus est Caesar.

Tura

Tum anatores tubis personuerunt, & postquam ad Pontificem uenisset, Comes Nassauensis coronam reuerenter recipiens deponit, nudatoque capite Cæsar procumbit humi ad pedes Pontificis, & accepta benedictione sessum abiit. Tunc ornamenta illa quatuor carissima, Sceptrum, malum aureum, gladius, atque corona altari imponuntur. Dumque Epistola canenda foret, in chorum producitur coram Pontifice, qui gladium ipsi porrigens, se eo præcingit, euaginat, & trinis uicibus mucronem in terram figit, totidemque uicibus in aerem uibrat. Deinde multis ceremoniis, corona caput Cæsaris cingit, quæ magno utique præcio constitet. Tunc rursus concentum est tubis. Posthæc aureo malo sceptroque Cæsar identidem donatur, & quum se reuerenter uersus Pontificem inclinasset, in pedes reclusus erigitur. Dum Euangeliū canendi tempus adesset, omnibus ornamentis se exuit, quibus in terram abiectis, leuitica ueste induitur, sicque ad Pontificem ueniens manus ipsius reuerenter exosculatur, post quem etiam geniculatur. Et facta consecratione, & ad osculum pacis missa completa, Pontificem osculo dignatur, similiter & omnes cardinales fecere. Moxque ad genua se componit Cæsar, ut sacrosanctam eucharistiam digne reuerenterque excipiat, & post communionem ambæ ipsius manus lotæ sunt.

Expletis missarum solenniis, publica supplicatio, cœtu cardinalium amplissimo & cunctis Ecclesiæ ordinibus frequentanda instituitur. Cum autem Pontifex, & Imperator ad uestibulum templi prodissent, equi duo turcici tenebatur, ut in uno summus Pontifex, in altero Cæsar equitaret. Hic ergo Pontificem ad destinatum sibi equum educit, quem freno corripit, moderatur, donec conscendisset, secundum deinde Cæsar ascendit. Gestabatur quoque sacrosanctum augustissimumque Sacramentum, sub aureo throno, cui Pontifex & Cæsar honorifice ad palatium usque ad equitabant, ut fieri uidemus quum procedit celebris Ecclesiæ obsecratio decenti ordine digesta. Hos deinceps sequebantur tres Anglici asturcones seu equi gradarij aureis phaleris constrati, poderes sexaginta quatuor in triumphali illa processione ex auro contextæ uisæ sunt, exceptis alijs nimirum tunicis demissioribus, quibus omnes fere nobiliores ex auro confectis utebantur, nam sericum, coccum, byssus, & purpura, nullius aut sane per exiguam existimationis illic erant. Quæ quidem omnia ad gloriam Cæsaris spectabant.

CLX. RERVM MEMORABILIVM

Magnam quoq; nummorum vim nouiter excusorum præco Cæsaris in plebem liberaliter distribuebat, integros ducatos nec parui præcij numos plateatim in occursantes turbas dispergebat. Ad ædē D. Dominico dicatam Cæsarea Maiestas ante Pontificem equitat, pulcherrimis adhibitis ceremonijs. Quo cum peruenisset, multos ex Gallia, Germaniæ, Burgudiæ, Hispaniæ Franciæq; proceribus, equites auratos ibidem creat. Tum demum in aulam, nouorum equitum frequentia condecoratus, reuertitur. Confestim ingenti fragore concutitur ciuitas ex catapultarum exoneratione, tunc militum dimissæ phalanges, ad diuersoria & sodalitia secesserunt. Postremo torneamentis, hastiludijs, gnauius decertatum est, Ludj theatrales, & spectacula quæ animos exhilarare, oculos ac aures demulcere possent, passim ubique exercebantur. Hactenus de inauguratione Cæsaris.

Interea Maiestas Cæsarea plurima tractabat in pacificatione siue reconciliationem Gallia. Siquidem in aduentu suo rei status in Italia perturbatus nec satis tranquillus erat. Qua in re tantam diligentiam exhibuit, ut tandem concitatam nationem in ordinem securitatemque pristinam restitueret, partibus aduersis passim reconciliatis & pacificatis

Magistratus Noribergensis mox ubi literas illas a Cadeno accepisset, Saxonem, Lantgrauiu cæterosq; collegas certiores reddit die xxIII. Octobris. Habita cōsultatione, decretum est Semalca dia fieri cōuentum, sub exitum Nouembris. Igitur eo uenerūt die dicto, Saxoniz Primas, eiusq; filius Ioannes Fridericus, Ernestus & Franciscus Luneburgēses, fratres, Philippus Lantgrauius, Georgij Brādeburgensis senatores, ciuitates denique Argentoratum, Vlma, Noriberga, Heilprunum, Rutelinga, Constātia, Meminga, Campodunū, Lindauia. Interea uero temporis legati ex Italia uenerūt, qui cum Legationē expresse significassent, placuit in primis de Religionis negocio deliberare, cuius nuper erāt exhibiti canones. Interrogantur itaque Argentinenses & Vlmenses quæ ipsorum in eo sententia sit & arbitrium, respondent eodē modo quo nuper, quādo uidelicet primitus de foedere tractari cœptum sit, nullum hac de re sermonem incidisse. hoc unum saltem in consultationem uenisse, quo pacto suppetias sibi mutuo ferre ualeant, si quemquam doctrinæ gratia in periculum venire contingeret. Inter illa uero doctrinæ dogmata, quæ sunt in medium producta quædam in disputa

puta

putationem rapi posse. Si uero de his inter doctiores non conueniat, metuendum esse ne dissensio suboriatur. Idcirco consultum uideri, ut ad illud quod nimirum fuit initio de ineundo foedere productum, omnis referatur deliberatio. Porro Saxo & huic coniuncti Luneburgenses, fratres, & Brandenburgensis, sollicitabant eos per Noribergensis, ut consentirent. Lantgravius uero sequestrum sese praebens, utranque partem conciliare laborabat, sed cum nihil proficeret, aliarum quoque ciuitatum Legati aduocantur, & siquidem in omnibus & singulis ei doctrinae subscribant confederationem cum ipsis suscipi posse dicebatur; illi huiusmodi nihil in mandatis accepisse, aiunt, & primam urgent actionem. Postremo discessum est ita, ut qui disciplinam hanc sigillatim & ubique sequi uelint & amplecti, Noribergam ueniant octauo Idus Ianuarij anni sequentis, ad capiendum consilium quid gerendum sit deinceps.

Argentineses interim ad communiendum sese, omnemque iniuriam depellendam, quam uel ipsi uel socij sustinere possent, cum Tigurinis, Bernatibus, Basiliensibus, qui & finitimi erant, & dogmate magis congruebant, foedus hisce legibus contrahunt: Si ob susceptam doctrinam, iacturam atque periculum incidant, haec quas memorauimus ciuitates, praesidia mittant atque copias, prout res ipsa desiderabit, ea tamen ratione, ut mille peditibus aureos bis mille singulis mensibus Argentineses ipsi numerent, subsidij loco, & uicissim si ipsis uiolentia inferatur, tunc minime teneantur Argentineses copias aliquas emittere, sed durante bello sufficiat si per menses singulos aurorum tria milia suppeditent. Adhaec sicubi hostes alterutrius artis deprehendant, non inulti dimittantur, sed sic habeantur quem admodum militare & gentium ius praescribit. Si uero bellum simul omnibus inferatur, tum singuli suis sumptibus rem gerant, & hostiles incursum impetusque profligent quam longissime.

RERVM MEMORABILIVM

QVAE AB ANNO

DOMINI M. D. XX. AD ANNUM VSQVE

LIX. in republica Christiana

gestae sunt,

Liber Tertius.

Q. iij

Dies

An. 1530

IES a Protestantibus anno hoc M. D. xxx. conuentui Norinberge celebrādo diē us, erat sexta Ianuarij, sed Procerum & per paucarum ciuitatū Legatio uenerunt. Deceuerant legationē & ad Casarem Regemq; Ferdinandum destinare, at frustratur tandem id ppositi. Et quoniā Casar Comitiatū primis uere putabatur instauraturus, uisum erat ipsi opera praeitiū fore si interim deliberēt, quā in hīs pponenda essent, quodq; singulis placuisset intra mensem Saxe significandum, per quem alij quoq; certiores fiant. Hoc igitur modo conuentus ille dimissus est.

In causa quoq; Florētinoꝝ agebat, q̄s Romanus Pontifex annua fere obsidiōe coegerat, impēsis sane q̄ maximis & parū foelicib⁹. Quos cū ad cōcordiā reuocare nō posset, auxiliares sua militia copias ad Pōtificē mittit, ad reprimēdā seu coercēdā ciuitatē, ut etiā factū est.

Posthac iter incōruptum adornat in Germaniā, diē us enim erat Augustae Vindelicoꝝ, dies comitiorū. Profectiōnē itaq; accelerat, Venetorū ditionē p̄trāsens, q̄ multū honoris suae Maiestatis deferebant, aliqui fontes siue canales uinū scaturiēt estantisp̄ donec praeteriisset, construxerunt, liberrima ubiq; diuersoria Casari, & aulicis eius praestiterunt toto illo tempore, quo apud eos mansit, neq; hac profectio sine praeciosissimis muneribus gerebantur.

Cum uero Onipontē appulisset, indeq; sexto Iunij, feria nimirum secūda discessisset, p̄pter cōmeatū, & diuersoria parāda, duo itinera prospicit atq; designat, unū uersus Monachū, alterū ad Augustam rēdebat. Sexto die Iunij Schuatzium rēctō uenit itinere, ubi quinq; fere milia argēti fossorū ad dimidiū miliare occurrerūt, q̄ elegātissime instructi in duos sese cuneos distinxerāt, nōnunq̄ trecentis passibus inter se distabāt. Vnaquaq; pars habebat septuaginta uiros, mille & sexcētos satellites, bellicū spectaculū hi inter se exhibebāt, ut si quis ipsorū quēq; aliū cōprehendisset, subito in duos cuneos irruptionem praetendūt, simulac Casarē in uillā adducunt.

In hac uilla Tirolensi magnifice ab Argentifodinarum dominis Casar excipitur, & magno crassoque nūmo argenteo donatur, qui mille & septingentis florenis ualebat, in cuius medio aquila simulachrum magna industria disculptum erat, & circumquaque insignia regionum & prouinciarū omnium quibus praerat, summo artificio perpolita. Vidit illic & plustravit in super Maiestas Casarea opus Argentifodinæ mirabile, Istinc nauigio in Koffstein traiecit.

Tunc

tunc Vuilhelmus & Lodouicus Principes Bauariæ obuiâ ipsi procedunt, usque in Rosenheim, indeq; abeuntes Monachum deducunt. Interea loci undeciesimo die Iunij periucundâ uenatione in honorem Cæsareæ Maiestatis tribus in locis instituerunt. Pluries illic quadringentâ uel etiam quingentâ ferâ syluestres, magnâ nimirum capreolorum & ceruorum copia.

Feria V. Pentecostes, decimo die Iunij, tanto honore atque triumpho, nobiles mercatores, ciues & incolæ siue subditi amborum fratrum, superioris & inferioris Bauariæ Principum, Vuilhelmi scilicet ac Lodouici, Cæsareâ Maiestatem excipiunt, quantus certe uix usquâ loci suæ Maiestati fuit exhibitus. Omnes bombardæ ad centum usque rotis interpositæ, in congruum locum uehebantur, omnes siue equites siue pedites elegantissime decoris christis, & id generis alijs ornati clangentibus undiq; tubis, sistris, ac tympanis ordine procedebant ouantes. Et recognitis lustratisque equitum peditemque turmis singulis, quingenti & quinquaginta equites in aciem quandam iuxta turmas pedestres redacti sunt. Numerus autem hominum siue proteliorum siue classiariorum, fuerunt mille & sexcenti uiri.

Cum autem Cæsar & frater ipsius Rex Ferdinandus, cum magna Cardinalium, Episcoporum, Principum & heroum frequentia Monachum uenissent, erectum est ibidē speciosum ualde edificium ex lino, in formam arcis, amplitudine & altitudine uiginti fere cubitorum, suis turribus & quasi profugijs circumdatum, undique uexillis, simul ac militibus & Sclopiis cōmunitum, Arcem igitur alij hostili clamore sapius oppugnât, alij uero qui in præsidijs erât irruunt, & cominus & minus hostes depellere machinantur, hastis, telis & sclopiis rem inter se decernunt, & in hunc modum ordo quidem constitutus pugnæ castrensis, pleriq; etiam acceptis plagis occubere. Deinde Cæsar cum fratre Ferdinando Rege, ordine ad agmina processerunt, tunc productæ bombardæ & Sclopi exonerantur, quo peracto denuo in ordinem sese cōposuere populi, quicquid aspectu dignum erat Cæsar plustrat, præcipue tamē tormenta illa aenea, quæ pariter omnia in arcem illam emittuntur quæ ex lino fabricata, quod & colore, lapidibus, lateribus & saxis assimilati tinctum erat, ad exemplar ueræ cuiusdam arcis, quæ tandem multis eiaculationibus usque artificiosis, concussa & contrita, prosternitur a quaturque solo.

CLXIII. RERVM MEMORABILIVM

Vbi uero ad introitum ciuitatis sese cōuertissent, apparuit draco quidem affabre compositus, per aerem circunquaq; uolitans & regyrans, quousq; comitatus iste siue deductio praterisset.

Piscatores etiam prope ciuitatem applaudentes & aggratulantes tanti Principis & Monarchæ aduentui, diploide & caligis lineis partim cæruleo partim candido colore tinctis ornati, cōposito ordine ad tornatile dolum palo aquis infixum, hastiludium percelebrant, plurimi interea in aquas delapsi risum spectantibus excitant, ita ut uoluptatem quandam pareret populo id genus ludi.

Post ubi ultra ferreum pontem uentum est, e turribus & moenibus in signum laticia eiaculatum est, more consueto, ac hoc quidem pacto, magna cum gloria atque pompa (quam hic explicare nimis longum foret) ciuitatem ingrediuntur. Cæsaris ad dextram inquitabat frater Rex Ferdinandus, & ad Læuam illius, Legatus Pontificis maximi Cardinalis Campegius purpura indutus, præunte cruce, Cæsari quoque gladius ille triumphalis & præciosus, duæq; columnæ coronatæ præferebatur, Præcones deniq; Cæsareæ Maiestatis suis paludamētis induti, cum solenni Principum, Episcoporum, aliorumque heroum frequentia, præcedunt. Cunctis passibus fere ducētis essent progressi, in scena comico more atque ornatu, Hester Regina historia, eleganter & tam accurrate editur, ut multis miraculo fieret, nec posset pulchrius, decentiusq; geri, quam tunc gerebatur ibidem. Deinde ultra passus fere ducentos Tomyridis Regina Massagetarum facinus in Cyrum Regem Persarum bello superatum spectandum proponitur a scenicis. Nempe Cyrus cum suo exercitu oppressus a Tomyride, obruncatur. Caput ipsa arripit, & in situlam sanguine repletam cum exprobratione crudelitatatis conijcit.

Justinus libro 2. hæc longius de Cyri nece narrat.

habes et istud apud herodotum libro. 3.

Vbi uero in uicum alium deuenissent factum Cambyfis Persarum Regis heroicū plane simili spectaculo illustratur. Hic enim iudicem quendam iniquam detestatus, membratim eūdem discerpi iubet, siue excoriari, cutem tantum super cathedram in tribunali extendi, quo filius (quem ipse Cambyfes in locum Patris susceperat) inter iudicandum paternæ memor esset iniquitatis, ob quā ille detracta & affixa cutæ, pœnas dedisset. His itaque niuis splendidis & mirificis parergis & spectaculis plateatim exceptus & concelebratus Cæsar tandem ad introitum forte palatij castrum quoddam ex lino lignisq; compactū, centenis aliquot claustris constans, incendio

incendio triumphali traditur, & in cineres redigitur. Tumq; de-
 mum magnifice splendideq; epulatum est, aliquoties heroicis tripus
 dñs in horto Ducis, quem Rosetū nomināt, sese uicissim oblectāt.
 Hic Casarea Maiestas Coniugi Ducis choros ante ducit. Die tan-
 dem xiiij. Iunij properatū est inde uersus Augustam, ac nocte pos-
 terea in Canobio Furstenteldensi diuersati sunt.

Quindecimo die Iunij Casar Augustam uenit, quem obuñ Prin-
 cipes Electores ceterique omnes Duces & satrapæ, magnifice exce-
 perunt. Nam cum sexaginta fere passibus occurrendo, Casar ab ip-
 sīs distaret, quisq; ab equo descendit, ut pedes Casari congratule-
 tur quilibet suo ordine. Quod ipsum quoque Casar & frater Rex
 Ferdinandus protinus facere tentabant, sed non permittebatur,
 prohibente id celeri procerum occurso. Statimq; posthac Cardina-
 lis Moguntinus omnium nomine sermonē ornatissimum, ad Cæ-
 sare, auspiciatus processit, siquidem id ad ipsum tanquam Im-
 perij totius Archicancellarium & primatem pertinebat. Finito iam
 sermone, responsionem blandam per Fridericum Palatinum sub-
 iungit, cum gratiarum actione.

Appropinquāte eo Ciuitati, mox Consules & senatores ibidem
 obuiam procedunt, & post trinam geniculationem, solita reueren-
 tia ab ijs suscipitur atq; deducitur in ciuitatē. Centum fere & quin-
 quaginta equites ex ciuibus, stipendiarijs, & mercatoribus Urbis
 Augustanæ, inter quos etiam erant plerique cataphractarij & qua-
 tuor peditum turmae, quas Bennas nomināt, denique ad duo milia
 ciuium & incolarum, Casareæ Maiestati occurrerunt, qui in ordi-
 nem ut ita loquar, introductorium digesti, per inter medium ipso-
 rum Casarem perequitantē præstolantur. Hi fere omnes aut serici-
 cis, aut carmasinis, uel byssinis uestibus induti, armorū quoq; splen-
 dore dempto quo erant perbelle instructi, uoluptatem maximam,
 spectantibus undiq; afferebant. Deinde tormēta ænea, serpentina
 & falconetæ e munitionibus, magnis fragoribus ictibusq; erūpunt.
 Durabat hic ingressus herilis plane, seu deductio ista Casareæ Ma-
 iestatis aliorumq; Procerū ab hora tertia ad noctē usq; tempestam.

Adhæc quatuor e Senatu summates uiri sub ingressum portæ
 ciuitatis tabernaculo præciosissimo Casarem excipiūt, sub quo ad
 medium urbis equitauit. Vbi Presul Augustanus cum omni clero
 in modū solennissimæ supplicationis erecto crucis tropheo, & pa-
 pilione obuiam Casari uenit, inq; conopæum seu papilionē quem

Augustam
 Casar ad Cos-
 mitia ingres-
 ditur.

Equitatus &
 exceptio Cæ-
 saris ab Augu-
 stanis in se-
 gnis & præ-
 ciosa.

CLXVI. RERVM MEMORABILIVM

sex Canonici Basilicæ maioris gestabant, honorifice nissimie rece-
ptus est, atq; ita ad sacram illam ædem deductus. Quo cum perue-
nisset, Cæsar ab equo descendit, ingrediturque. Benedictione cum
Præsul illic prosequitur, & canticum laudis in honorem summæ &
ter maximæ triadis, cuius initium est, Te Deum Laudamus, uoce
supplici & congratulatoria auspicator. Ad extremum pritanæum si-
ue palatium Cæsar suæ Maiestati adornatum augustale prorsus di-
uersorium ascendit, tum quisq; ad suum rediit hospitium.

Veneratio fe-
sti in honore
Corporis
Christi Euch-
aristici de dis-
cuti in Comis-
sij augustas
nis obseruata.

Postridie quam aduentasset Cæsar decimo quarto Calendas
Iunij pro more ueteri laudabiliq; ipso nimirum die Corporis Chri-
sti, solēnis supplicatio per urbem habita est, quam sua inclita præ-
sentia & suorum Principum cætu frequentissimo, demptis aliquot
perpaucis, nempe Ioanne Saxonum Duce, & Luneburgico Principa-
pe, simulac Marchione Brandenburgensi, & Cattorum Langraui-
o, concelebrare paribusque uotis frequentare uoluit. Moguntinus
Eucharisticum Sacramentū omni profecto honore dignissimum
sub throno siue conopæo baiulabat, quod sex principes ferre se-
per consueuerūt, uicibus inter se sub inde commutatis. Rex Ferdin-
andus ad dexteram Archiepiscopi, & Ioachimus Marchio ad Lau-
nam, tanquam comites & duces itineris processerunt. Quos pone
& quidem extra tabernaculum, Cæsarea Maiestas nudo semper ca-
pite cum præciosa & accensa facula, & dein cæteri Electores Ecclesi-
astici, proceres, Archiepiscopi, Episcopi. Sed ante augustissimū Sa-
cramentū Electores laici, & reliqui eiusdē ordinis summates. Ante
hos uero Cæsaris & Regis arhitriclini, caduceatores, præcones, Ci-
tharædi, Tibicines, cornicines ac alij modulatores. Hos quoque
omniū nouissime antecessit clerus, Cæsaris ac fratris ipsius aulici ut
Dynasta, Comites, satrapæ & præfecti alij oēs cum radiātibus tedis.

Quinto calendas Iunij Cæsar quosdā ex proceribus in foro Vis-
nario honoraria largitur, & sub fiduciaria mancipatione dominos
beneficos creat. Eo die ornatus & cultus Cæsareæ Maiestatis tribus
milibus aureorū æstimatus est. Omnem hic apparatus & emancipa-
tionum præcia, ornamēta, ceremonias, singillatim perstringere de-
sino, eaq; solum contentus ero referre, quæ præcipua uidentur.

Nonis Septembris, Ferdinandus Bohemiæ, Hungariæq; Rex ius
dominandi per Austriā paruo miliario ab Augusta in prato & lo-
co quodā campestri prope arcē quod Vuellenburgū nuncupāt, fore-
titur. Cuius rei gratia principes oēs ac nobiles eo abierūt. Intererea

Marchi

Marchio Badensis ab equo ualide percussus, in tibia læsionē accepit.

Quo etiam die combennones aliquot, rubris & flauis, alij fus-
cis & albis indumentis amicti ex purpura damascena ac bysso, qui-
bus etiā strati erant equi more ac ordine supradicto ac simili ordi-
nate in harenā prodeūt ad luctam equestrem siue Palestram castrē-
sem parati & accincti. Priusquam autē hi inter se congregiuntur, e-
uestigio ex nobilibus octo hastiludiones aduolāt. Qui admodū in-
genue & periucunde ultra horā hastis alij in alios uicissim luserūt.

His combennones illi successerunt, ex quibus alij Cæsari mi-
litabant, alij fratri Rēgi utrique cathractarij. Hastas igitur obijci-
unt leues siue tenues ac longas in alterutrum more militari, præ-
cinentibus tubis excitatoque clamore bellico, quisque sibi clypeum
faciem cum insignijs præferebat depictis. Intererant autē huic
spectaculo Cæsar & frater, qui cum suis aulicis uicissim illud cele-
brarunt. Erant ferē Hispani omnes, quotquot Cæsari principes
aderant, inter quos tamen Henricus Dux Braunsuicensis extitit.
Hi uero qui a parte ergis erāt, Germani omnes. Aggrediuntur ergo
satrapæ & aulici utriusque partis, hastas in se mutuo uibrare. Cong-
rediuntur uariatis sæpe cohortibus, & obiectis hastis se inter se fer-
riunt. Posthæc ensibus decertant, ac mox una benna aliam succensu-
turiat, donec collocatæ essent insidiæ, & dissolutæ cohortes.

Dein bombardæ exonerantur, & quisque ad præsidia sua
redit. In reditu atque discessu cum bombardarius siue bombar-
darum præfectus uacuas onerare uellet, succenso præter expecta-
tionem tormētario puluere, præfectus ille interficitur, ac alius qui-
dam ad mortem usque læditur. Tertius quoque ex arbore lapsus
in præceps, moritur, sic ut quatuor uel etiam quinque in hisce ioc-
is & ludo expirarint. Ad uesperam tandem in ciuitatem recess-
sum est, Cæsar cum omni Principum frequentia, ad cœnam in
prætorio heroico splendore, & regalibus lautitijs dapibusque
sumptuosissimis instructam inuitatur. Et postquam delicijs ex-
quisite exposita frons est, aulico more tripudiatū est ad hor-
tam noctis nonam.

Cæterum magistratus Augustanus, octingentos milites si-
bi delegerat in tutelam ciuitatis. Quod ubi Cæsar rescioit, man-
dat senatui ut hos exauthorent, aliosque conscribit, quos itidem
sacramento adigit, portam unam Urbis tradi sibi cupit ante dies
aliquot sui aduentus.

Ludi trium-
phales Cæsa-
ri exhibiti.

...

CLXVIII. RERVM MEMORABILIVM

Comitiꝝ Aus-
gustani Exor-
dium.

Die uero uicesimo Iunij captum est in negocijs religionis consultare, & Cæsar ad audiendū Missæ sacrificium pro more, exi-
turus, Saxoni mandat ut ad se ueniat, gladiumque triumphalem
sibi præferat, si quidē id Saxonica stirpis hæreditarium quasi mu-
nus est, in eiusmodi pompis. ille communicato cōsilio, & ijs quos
tanquam Theologos habebat, asserentibus, id quidem licere, pro-
pterea quod obeundi officij sui causa accersitus esset, non autem
missam quasi rem diuinam audiēdi. comparuit, assumpto secum in
comitem Georgio Brandeburgensi, cæterorum nemo accessit.

Cæsar's oras-
tio ad ordines
Imperiꝝ.

A sacro in curiam redeunt. Ibi Fridericus Palatinus habita bre-
ui præfatione, Cæsar's moram excusat, simul atque rationem indi-
citi Comitiꝝ refert, posthæc proluxa satis oratio ex præscripto de-
narrata fuit ut moris est in hæc fere uerba: Equidem ipsos non la-
tere quemadmodum ut primum creatus esset Cæsar, unanimi de-
creto ordinum omnium imperij Comitia celebrarit Vuormatiæ,
sed militiæ tempore, ita nimirū ut licet summopere in Germania
diutius morari uellet, adactus fuerit ad Hispanias remeare: quod
nihilominus tentauerit ipsis annuentibus, nec prius quam impe-
riꝝ res probe exequutus esset, constituto uidelicet iudicio, & sena-
tusconsulto, & Ferdinando fratre, tanquam altero se per suam ab-
sentiam assignato sibi legato: Et cum de illorum fide, solertia &
moderamine præclaram ac integram persuasionem conciperet,
securius profectiōem suscepisse relicta tantisper Germania. In-
terea uero temporis quo in Hispania degeret, intellexisse se, non
modo in religionis statu dissidia succreuisse, quin etiam Hunga-
riam a Turca bellis grauissimis concussam & attritam esse. Quæ
propter Ludouicū Regem & Hungariæ principes, missa legatione,
suppetias ab Imperio postulasse: Sperantes ut his freti suppetijs non
tantum hostilem impetum, incursum & oppressiones reprimere,
uerum etiam eadem quæ perdidissent, recuperare. Sin autem, fo-
re ut ea clades quam sustinuisent illi, ad cæteros quoque confines
populos euadat. Quibus omnibus compertis, uehementer se fuisse
perplexum & anxium, adeo ut etiam iusserit, omnem eam pecu-
niam quam Rhomam proficiscēti inaugurationis gratia expendere
uellent sui arariꝝ, in usum potius subueniendi periclitantibus
Vngaris conuerti. Sed cum mora fieret, hostem longius terras eor-
um ingressum Regem Ludouicū immaniter profligasse & pro-
strauisse.

strauisse, arces omnes, omniaq; loca inter Sauum & Drauū fluuios inuasisse, diripuisse & incendisse, multis hominum milibus trucidatis. Posthæc in Schlauniam siue Illyricum irruisse, & cum supra modum ferro ac igni, rapinis & deuastationibus seuisset, plusquam xxx. milia hominum in miserabilem & afflictissimam seruitutē cogisse, eos quoq; qui iter conficere nō possent præ imbecillitate, peremisse. Insuper superioribus annis in Austriam irruptionem fecisse cum innumero exercitu, ac urbem illic caput Viennam obsidione uallasse, & ibidem circuncirca usque ad Lincium ferme populationibus agros ac domos foedasse, nullam crudelitatem omis- sisse, nec ætati nec sexui pepercisse, puillos infantes trucidasse, mulieres ac uirgines uiolasse, ac in morem beluarum abegisse. Quæ quidem de re apud se fit miter decretū fuisse ut cæteris omnibus postpositis negocijs, illuc proficisceretur contractis undique copijs, atque ita omnem suum conatum explicet. Literas quoque eius rei causa ad fratrem Regem Ferdinandum, cæterosque Principes ac belli præfectos Viennæ obsidione uallatos dedisse: ut cōstanter aduentum suum præstolarentur, interim uero strenue sese aduersus hostium tyrannidem impetumque gerant. Vbi uero in patriam ij fugerent, relicta Vienna, mutasse sententiam, ac in optimis duxisse uarijs de causis, si in Italiam pergeret, quo sedatis ibidem rebus cum Pontifice, de summa reipublicæ & ordinanda religione tractet, atque hoc modo conuentum hunc indicere queat. Romæ quidem absque ullo impedimento inaugurari potuisse, & deinde Neapolim petere, quum id regni illius status atque conditio maxime exigeret: Nihilominus proprium ipsius cōmodum misissimum fecisse, habita tantum ratione publicæ utilitatis, ut primam opportunitatem nactus, præsentibus Comitjs interesse posset. Licet autem eo tempore Turca Viennam occupare nequiuisset, plus tamen detrimenti illatum esse toti prouinciæ, quam alioqui multo tēpore recuperari ualeat. Etsi etiã copias Tyrannus ille reduxerit, auxilia tamē ac belligerendi Duces passim ad fines succenturiasse, ut quasi ex insidijs magna uirumpētes nō modo Ungariã, quin & Austriam & Stiriam & loca finitima deinceps demoliti sint, & quia ditiones occupet nostris conterminas, non esse quidem dubium, quin sumpta quauis occasione, multo sit ualidiori cum exercitu rediturus, ut omnia proculcet & dissipet, in Germania præcipue.

A deoque

Adeoque nisi fortiori cum manu & copijs instructioribus feritati hostili occurratur, nullam deinceps sperari debere prosperitatem aut securitatem, imo potius futurum ut una post alteram vicissim perditum eat provincia, tandem & breui quidem cunctas ita ditates atque provincias, in suam potestatem transaturas esse. Hac incommoda & pericula ut tempestiue caveantur, operam se daturum quod rectum fore putaret. Quod etiam a fratre Ferdinando expectandum esset, nec externos quidam principes ac Reges de fore, quorum nonnulli in hanc rem scriptis sollicitasset, aliorum praeterea imploraturus opem. Caterum quod ad Religionem facit, inde statim a suscepta Imperij perfunctione, magno sane cum taedio atque moerore percepisse, discordiam natam esse, & ob id Comitia Vuormatiae celebrata: in quibus ipsorum omnium Principum ac ordinum concordis sententia decretum consecisset, quod si observatum fuisset, tantum damni atque periculi, quantum haecenus ipse Germania perpeffa est, consequutum minime fuisset: quo quidem in numero Rusticorum rabies & clades simulac Anabaptistarum factio primas obtineant. Et comperto nihil promotum esse in compluribus negotijs secum reputasse, magni fore adiumenti si praesentem se in his Comitijs exhibeat, haec igitur ipsis praescripsisse, in quibus quisque quod ad se spectare uideretur in medium proferat, literis exaratum siue expressum, quo nimirum tanto facilius & citius res ipsa queat intelligi & determinari, se quidem & in hac ipsa causa & reliquis omnibus praestitutum esse quod sui muneris sic pro sua erga Rempublicam patriamque amore, & ut pro se quisque consimilem huc uoluntatem studiumque afferant, postulare.

Igitur Principes habita deliberatione, decreuerunt in primis de Religione tractandum esse. Die posthac quarto Cardinalis ipse Campegius in consessu Principum Latine perorauit, adhortatus eos quatenus Caesari in religionis negotio acquiescant, collaudata ipsius uirtute ac pietate. Adhuc sese daturum operam, quo tandem unius fidei omnes sint, & ita reconciliatis animis, bellum aduersus Turcam suscipiatur. His dictis legatio Austriaca, quam uariam sua Turca sustinuissent afflictionem & iacturam exponit, cuius etiam rei gratia opem desiderarant.

Accesserunt

Accesserunt deinde Saxo Elector, Marchio Georgius Brandenburgensis, Duces quoque Luneburgici, & Hassia Lantgravius, Caesarem deprecantes ut confessionem suam ipsorum doctrinae uel potius professionis, scripto contentam auscultare uelit. Tum ille mandauit ut eandem scriptis expressam exhibeant atque deponant. Quod facere recusant, & audiri potius nolunt. Caesar die proximo adesse eos iubet, uelle tamen ut illam exomolegesin & professionem conscriptam sibi tradant. Illi uero urgent ac instant denuo, rogantes, ut eis confessionem illam tantisper relinquat, donec legatur. Exorant ac postridie comparent, oblata pridie confessionem coram Senatusconsulto & Caesarea Maiestate recensent uti conscripta erat, quam deinde Latine atque Germanice descriptam ei tradunt, & si quid in ea desideretur interpretari cupiunt. Si uero causa definiti non possit, concilium neutiquam recusare declarant. Die igitur XXVI. Iunii omnium ciuitatum legatos ad se conuocato Caesar, qui per Fridericum Palatinum ipsis exponit, in postremis comitijs Spira decretum editum esse, quod per plures obseruassent, idque sibi pergratum fuisse, at quod quidam alij illud reiecissent, grauer ferre. Idcirco se petere ne decessionem ab alijs faciant, aut sanctorum onem reddant, cur obsequi detrectent.

Adhaec Legati ciuitatum Protestantium respondent, se nihil perpetrasse quod non deceret. Quia uero rationem exigat, quam obrem Decreto Spirensi non paruerint, deliberandi spacium indulgeri ipsis rogant. Septimo posthac die mensis Iunii respondent, Conscientiam ipsorum non ferre ut Edicto Spirensi obsequantur.

Post biduum Caesar iubet a Saxone sociisque quari, num quid aliud exhibere uellent. Respondet nihil aliud nisi quod summam exhibitae confessionis breuibus repetunt. Caesar igitur Legatis ciuitatum praecipit, asserentibus propter conscientiam sese edicto Spirensi non posse parere, ut articulatim ea proponant in scriptis quibus grauari putent: Confessionem autem Saxoniam tradit reliquis principibus. In deinceps suis Theologis, inter quos primas facile tenebant, D. Ioanes Faber & Eccius. Diuersum & contrarium hi scriptum & consultationem obiciunt. Quae a nonnullis eorum nimis dura habita est, & diligendos ob id putabant, qui partis utriusque scripta reuoluunt & mitigent. Sed ut amplius aliquid statueretur Caesari sic reddendam esse, & domi suae rem omnem credendam censent.

Interea

*Confessio Ar-
gentina Sax-
onice cons-
traria.*

Interea Argentinenses, Constantienses & Memmingenses atque Lindavienses, fidei suæ confessionem scripto quoque comprehensam Cæsari offerunt. Quæ sane perinde Saxonice ut Catholica aduersabatur, ita ut inter se pugnare uiderentur. Sed Saxonum themata magis certe toleranda & Ecclesiæ Christi Catholicæ cõsentanea erant, quàm Lutherus aut scripserat aut docuerat. Testabatur enim sacrificium Missæ magno sese honore ac reuerentia prosequi cùm ceremoniis consuetis, hoc solum dempto quod Germanica nonnulla Latine canticis insereret. Cæterum Lutherus ipse antea, nec pauca quidem cõtra Missæ sacrificium scripserat, tam impie, ut merito Christianæ ac piæ aures abhorreant. Aiebant præterea confessionem penitentialem uel Sacramentalem potius quam auricularem, abrogatam non esse: quod tamen falsum esse manifestum euasit. Themata quædam adhuc alia ut in speciem uidebatur, Catholicis conformia producebant, quasi pro confessis, alia uero tam absurda, tamque dissidentanea, ita ut ex huiusmodi uaria, & plane sophistica ipsorum sententia, facile cuius animi essent, cognosci posset. Precipuus autem huius confessionis author erat Philippus Melancthon Lutheri discipulus, sed in pluribus articulis tolerabilior & prudentior, quam Lutherus ipse.

*Autõr conf-
fessionis Sax-
onice, sed Luz-
thero modes-
tior.*

*Cæsaris patien-
tia.*

Licet autem exhibita confessionis Formula Cæsari non arrideret, tamen pro ingenita sibi clementia auscultabat singula ad extremum usque patienter, & conficiens inde descriptum, Theologis Catholicorum Principum examinandum ac moderandum porrexit,

*Confessionis
editæ refuta-
tio.*

quo diligenter dispiciant atque demonstrent, quid ab Ecclesia Catholica ferendum concedendumque, aut tanquam erroneum & contrarium reijciendū foret. Paucis posthæc diebus, designati Theologi ualidam & satis acrem edunt responsionem, in qua non scripto aut argumentis tantum quid in exhibita cõfessione erroneum esset demonstrabant, imo etiam Lutherum cum suis asseclis antea

*Haud bona fe-
de Sleidanus
hæc narrat.*

hac longe aliter & docuisse & scripsisse quam ipsorum Confessio in articulis quibusdam ferendis, haberet, enucleabant. Porro Cæsar cæteri que Principes Catholici concordia & pacis amantes, bonum ac operæ præcium fore iudicarunt, omissis his quæ aduersarij quondam docuissent, eos tantum articulos qui propositi siue exhibitifuerant, pensulare, ac prout deceret determinare. Hæc consultatio Principum, & respõsionis immutatio causam ipsam Capitalem protrahebat ad tres fere septimanas, atque idcirco Lutherani plaudebant

debant inter se, nec tātum inter se aut familiari ipsorum colloquio & conuenticulis, uerumetiam ad aliquot suarum ciuitatum, Papi-
 stas obmutuisse scribebant, qui ad illorum Confessionem ipsis tra-
 ditam respondere non possent. Sed ubi lecta esset Catholicorum
 responsio palam in Senatu, Cæsar ac ordines Catholici eandem res-
 ponsionem & confutationem protestantium summopere probas-
 runt, & amplexati sunt, cupientes ut & huic ipsi protestantes cons-
 sentiant atque suscipiant, sicque recipi in gremium uel sinum Ma-
 tris ac Sponsæ Ecclesiæ Catholicæ mereātur, cui etiam sese submit-
 tant. Huius autem confutationis descriptum petunt aduersarij, at
 Cæsar concedere noluit aut etiam permittere, nisi prius promitte-
 rent sese nemini aliorum communicare uelle, præter suum consensu-
 sum uel uoluntatem. Porro hac interposita lege Protestantes acci-
 pere recusant responsionem illam & refutationē suæ ipsorum con-
 fessionis. Quod etiāsi ægerrime ferret Cæsar, illi nihilominus par-
 ticipandebant tanti Monarchæ indignationem, quia de publica fi-
 de, certoque comœatu prospecti erant, atq; communiti.

*Leuitas protē-
 stantium ridis-
 cula.*

*Ferocia &
 protestantiū
 & superbia.*

Metuebant interim Proceres in fide Catholica sinceri, ne fors-
 te Cæsar ipse media quædam duriora sectetur, per quæ Germania
 in pericula & maxima quæque incommoda præcipitetur, ipsum in-
 taq; oratum uolunt, delectum fieri quorūdam principum utrius-
 que partis, qui ad hoc assumantur, ut discrepantem & contrariam
 religionē conciliare studeant. Annuit Cæsar, ac duorum fit electio
 Primatum. Nam Moguntino & Brandenburgico electis, cæteri
 quoque associantur Principes & uirginari atque solertes. Hic pro-
 inde delectus Lutheranos orat ut ad sacrarium summæ ædis com-
 pareant. Quod & septima mensis Augusti factum est. Ibi Brande-
 burgenſis Elector uir sane facundus atque disertus, inter orandum
 eos hortatur blando ac benigno sermone, Cæsarem ut audiant at-
 que consentiant, ad in eundam ac semel statuendam religionis fi-
 dei que Catholicæ & Christianæ concordiam atq; pacem, denique
 cæteris etiam Imperij primoribus sese cōforment. Sin secus, timen-
 dum esse ne totam Germaniam seditionibus, bellis, & alijs omni-
 no damnis agitari & angri contingat. Protestantes biduanum sibi
 spacium deliberandi concedi postulant. Quo quidem impetrato at-
 que transacto, respondent inter alia atque subiiciunt, indignum &
 iniquum ipsis uideri, quod minis excepti fuissent, queruntur, quod
 Cæsar eos non satis patienter audisset. Præterea descriptum confu-
 tationis

*Catholicorū
 principum erga
 patriam
 amor & pro-
 uidentia.*

*Primus Dele-
 ctus.*

CLXXIII. RERVM MEMORABILIVM

tationis in confessionem ipsorum, nec liberum nec absq; grauamine dimissum esse. Deinde confutationem illam quam non satis discussissent & indagassent illaesa conscientia amplecti se minime posse. Postremo conquesti sunt, in nuperrimis Comitibus actis Spirae, Concilium quod procurandum fore ibidem dicebatur, necdum praestitum esse.

Tum Catholici per Electorem Brandeburgicum respondent, Nequaquam comminatum ipsis esse, sed ut amicos, cognatos & cōterraneos blande leniterq; admonitos, & ab infortunio uel etiam quauis iactura quæ alioquin ex inobedientia oboriri poterat benigne humaniterq; seruatos fuisse. Si autem comitium discordia soluatur, in quo nec stabile aut ratum habeatur, uerendum esse ne uniuersa Germania seditionibus & intestinis bellis cōcitetur. Neque etiam uerum esse, quod non satis patienter eos Cæsar audisset, quum ipse ab exordio in finem usq; aures illis præbuerit, rogans præterea si quid amplius proponere uellent, qui etiamnum delectū hunc principum fieri de reconcilianda religione tractandi una cum illis causa & transigendi, permisisset. Quare nihil penitus rationis habere, cur de Cæsare conquerantur. Cæterum quod Refutatio confessionis ipsorum ex parte denegata sit, causam quidem subesse satis utiq; iustam. Quippe cum Vuormatiense Mandatum, Regni totius pariter decretum ab illorum concionatoribus, publicis despectibus, irrisionibus & sannijs esset explosum, quod nedum Cæsareæ Maiestati, uerum etiam omnibus principibus & ordinibus Imperij ignominiosum foret, auctoritatem, gloriam & honorem eorundem ipsorum imminueret obscuraretq;, propter hæc Cæsare nolle suam suorumq; Procerum responsionem in uulgus spargi, maxime cum Imperiali Decreto cautum sit sub poena capitis, ne præsentem rudi popello in causis fidei (quæ uere mysteria habet abditissima) disceptetur.

Sed cum tertio obijciunt, se nimirum integra conscientia memoratam sæpius confutationem non posse suscipere, respondent Catholici, ne ferat iniquo animo, si dicant respondendi gratia: Quod ipsorum Conscientia sese frustra ac temere angat, & grauet, in rebus uero maximi momenti totam seipsa exoneret. Merito siquidem Conscientia ipsos redargueret & grauaret in eo quod se ab Ecclesia Christi abduci sinant, & nonnullis uotifragis Monachis & seductoribus plus fidei tribuant, q̄ Catholicæ Ecclesiæ, Sanctissimisq; eiusdem

eiufdem propugnatoribus, tandem etiam Concilio Oecumenico. Animaduertent, in quā multiplices ac prodigiosas sectas & schismata erroneas illi diuiderentur. Idcirco satius fore, etiam suæ conscientiae longe salubrius ac tutius, ut se Maiestati Caesareæ, & cum primis Ecclesiae Catholicae dedant atque submittant, quam ut huiusmodi temerarijs puerisq; tenebrionibus cum graui corporis animiq; dispendio, imo communis patriae infamia atque iactura, adhaereant, maneatq; deuoti.

Sleidanus nihil horum meminuit.

Ad quartum sic respondent, in quo nimirum addicti Concilij dilationem accusant, Caesari hanc prorogationem non debere uel ascribi uel etiam imputari. Omnibus nempe manifestissimū esse, quomodo antea bello Gallico & Turcico in obsidionem Viennae impeditus, Concilium promouere non potuerit. Scirent praeterea Lutherum, cui alioquin essent deuotissimi, in Conuentu Vuormatiensi, Concilia intantum damnasse ac reprobasse, ut etiam ipse nequaquam uellet eorundem recognitioni subire. Quin etiam interea contemptim prorsus & impie de Concilijs scripsisse, eademq; apud plurimos quosq; suspecta, inuisa & detestabilia fecisse.

Obsecrant itaque delecti ut uiriliter agant ac sese animent, depositis uanis conscientiae terroribus, scrupulisq; simulq; Caesareæ Maiestati ac reliquis Regni proceribus se reconcilient, nec animorum salutem omnium carissimam huiusmodi simultate & rixosa emulatione, periculis exponant. Quod si rectius & Christianum magis perspectum consilium haberent, ab illis uicissim perlubenter se discere uelle ac Caesari significare.

Quanquam haec responsio taedio protestantes propemodū conficeret, biduum tamen deliberandi rursus causa petunt. Postea responsum quoddam satis utiq; comptum & speciosum, sed parum sibi constans, reddunt. Oratione proluxa se neq; ab Ecclesia Catholica subduxisse, neq; Caesaris mādatum siue etiam Regni decretum irrisisse testantur. Dignam quoq; Concilijs auctoritatem deferre, debitumq; honorem attribuere. Et licet alij nonnulli diuersum facerent aut scriberent, hoc ipsis minime adscribendum esse. Quod uero ad eorum consilium attineret, optimū fore dicebant, si ex utraque parte doctiores in negotio periti statuatur, qui inter se benigne atque sincere dispiciant, quonam modo controuersia sedari & componi ualeat.

*Aut non legi
haec Sleidanus
aut sane rursus
conuenit.*

Igitur ad suffragia uentum est, ut ipsorum uotis satisfaceret, nec

Secundus Deus lectus.

S ij ullum

CLXXVI. RERVM MEMORABILIVM

ullum premitteretur consiliū, nec malignandi occasio dareť ad
 uersario. Catholici ex se septem sibi deligunt, Principes duos, Iuris
 consultos duos, & tres Theologos. Nimir̄ Augustanū Episcopū,
 Henricū Ducē Brunsvicensē (in cuius locum Georgius Saxonie
 Dux successerat, nam ille Cæsaris nutu proficiscebatur alio) Archi-
 episcopi Coloniensis & Marchionis Badensis archigrammateos si-
 ue Cancellarios, Ioannem Eccium, Conradum Vuimpingensem,
 Ioannem deniq; Cochleum, ueros & ingenuos Theologos. Simili
 modo Lutherani septē creāt collatis inter se uotis. Ex principibus
 suarū partiū, Ioannē Fridericū Electoris Saxonie filiū, & Marchio-
 nem Brandeburgen̄, Gregoriū Bruch & Hellerum Iurisperitos. His
 tres quoq; Theologos adiungunt, Philippū Melanchthonē, Ioan-
 nem Brentzium & Sneppiū, qui sane si leges & priuilegia Catholi-
 corum heroum, imo professionē spectemus, nō reuera Theologi,
 quia non diuinitus licet aliunde docti aut potius donis scientiæ
 abutentes dicendi sunt. Horum itaq; nullus iure Theologus erat.

Hi igit̄ die xvi. Augusti cōuenerunt, & confessionē Protestan-
 tium p̄ manibus posuere, & p̄ singulos examinarunt, ac primo die
 in quibusdā se inter se cōformarūt. At in potissimis p̄positionibus
 siue articulis a se mutuo discreparunt, quales erant illi. De sacrificio
 Missæ, de Matrimonio Sacerdotū, de Augustissimo Altaris Sacra-
 mēto, postremo, de uotis Monasticis. Reliquos uero Cærimonijs
 Ecclesiasticis cōtrarios, ad Conciliū dimittendos esse, Catholicorū
 consiliū seu potius p̄missum erat. Porro in hac Disputatione præci-
 pius articulus fuit, de satisfactione, altera nimirū pœnitentiæ parte.
 Qui Cochleo & Melanchtoni examināndus cōmittitur, ut die pro-
 ximo aliqua in mediū adducāt, q̄ ad istius conciliationē spectare ui-
 derent. Cochleus obijcit, Catholicorū nomine responsurus, Luthe-
 ri sententiā, ex libello quē Septicipitē nuncupauit, & contra indul-
 gentias scripsit, quæ hoc uerborum ordine ibidem constat.

Ecclesia mater pio affectu p̄uentura manum Dei, castigat filios
 suos satisfactionibus quibusdā, ne incurrant flagella Dei. Sicut Ni-
 niuitæ operibus suis spontaneis p̄uenerunt iudiciū Dei. Hac pœna,
 inquit, arbitraria est, non in totū ut illi uolunt, sed tamē necessaria.
 Nam aut nos, aut hoēs, aut Deus punit peccata, q̄ illi p̄ Indulgētias
 tollunt omnino. Cū si essent p̄ Pastores, potius imponerēt pœnas,
 & Ecclesiæ exemplo p̄uenerent Deū, sicut Moses occidendo filios Is-
 rael p̄pter peccatū uituli aurei. Optimū aut̄ fuerit si nos ipsos punire
 mus.

mus. Hæc ibi Lutherus. Quæ cū audissent septē illi Protestantes, ob
 stupefacti & pudore suffusi alius alium intuebat, & facto modico
 silentio, Philippus erubescens pximus eſſi Cochleæ aſſidebat, Scio
 inquit & fateor Lutherū hæc ſcripſiſſe. Et Ioannes Fridericus Saxo-
 niæ Dux. Quando eū iſta ſcripſiſſe putatis? forte ante decenniū. Re-
 ſpondent Catholici: Quid tum? Suffecerit nobis hanc ipſius met-
 opinionē & cenſurā eſſe. Tunc Brentzius & Sneppius ira cōmoti
 aiunt, ſe nō ad eſſe ut ſcripta Lutheri defendant, ſed Confeſſionem
 tueri paratos eſſe. Idcirco miſſa faciendæ Lutheri teſtimonia. Et
 quo ulterius progrediendi locus ſit, Melancton manu propria
 in hunc modum ſcribit. Largimur & concedimus tres poenitentia
 partes eſſe, Cordis uidelicet contritionem, quæ proficiſcitur ex for-
 midine conſcientiæ p agnitionē peccatorū. Alteram deinde Exor-
 mologeſin ſive Confeſſionē, in quā ratio abſolutionis ac fidei de-
 bet haberi. Nam peccatū nō dimittit, niſi merito uel beneficio paſ-
 ſionum Chriſti credatur remitti. Tertiā deniq; partē eſſe ſatisfa-
 ctionem, nimirū, fru&uū illorū procreationē qui poenitentia con-
 ueniant & digni ſint. In his omnibus una omnium noſtrum eſt ſen-
 tentia. Vtrum uero illa ſatisfactio neceſſaria ſit, ad remiſſionē poe-
 næ peccatis debitæ atq; commerite, necdum conuenimus. Poſtea
 quam a Melanctone deſcripta ſunt, tranſitum atq; peruentum eſt
 ad articulum illum Lutheri, ubi ſic aſſerit: Nos ſola fide iuſtificari.
 Cūq; Lutherani uocem illam excludentem Solam uidelicet, nul-
 lius ſcripturæ documentis probare poſſent, quemadmodū etiam
 nuſquam niſi in nouo Lutheri teſtamento habetur, hanc uoculam
 excluſiuam reliquerunt, & in hoc conueniunt, quod hominis iu-
 ſtificatione, uel peccatorum remiſſio conferatur, per gratiam gratum
 facientem, & fidem operantem, ſimul cum uerbo & Sacramentis
 tanq̄ arcanarum operationum certiffimis indicijs.

*Sleidanus hæc
 ignoraffe uis
 detur.*

*Brentzius &
 Sneppius Lu-
 theri ſcripta
 defendere nō
 lunt.*

*Contra Melanctonem
 ſcripta ſunt
 quæ ſatis
 ſatis*

ſatis ſatis

In his & alijs, utraq; pars conuenit, Cæterum Protestantes per
 ſeuerabant in quibusdam articulis ab Eccleſia minime tolerandis,
 quos etiam mordicus retinebant, qui fuere huiusmodi: Operibus
 bonis nihil mereri poſſe, Diuos inuocari non debere, Eucharisti-
 cum Sacramentum laicis ſub utraque ſpecie porrigendum eſſe,
 Sacerdotibus ducendas uxores, Nemini eſum carniū interdici,
 aut etiam ieiunium imponi poſſe alicui, Monachos & Monia-
 les uotis minime teneri monaſticis, ſed abſolui ac liberari. In ijs
 denique, quæ ad ſacrificium Miſſæ, Confeſſionem & Sacramen-
 ta pertineant, ne latum quidem, ut aiunt culmum, a noua ipſorum

CLXXVIII: RERVM MEMORABILIVM

doctrina discedere noluerunt protestantes aduersarij.

Cæsar cupit ut consuetudinem per Christianū orbem receptissimam obseruent. Aiebat insuper se demirari eos uehementer, quod sacerdotum coniugia expetant, quale nunq̄ ab apostolorū temporibus inuectum fuisset, neq; permitti posse Sacerdotibus, ut coniuges fiant, quippe qui ante ordinationem, suapte sponte ac propria uoluntate matrimonium abiurarint, & iuxta Sanctorum ac Priscorum patrū decreta uiuere caste deinceps uouerint, ad quorū deniq; maiorē ac euidentiorē confirmationē sacram synaxim sumpserint. Atq; ita Missam apud illos receptā, consuetudini Ecclesiæ Catholice prorsus contrariari, eaq; de re non iniuria reijciendā, Daniele Prophetam uaticinatum esse, iuge sacrificium ante aduentum Antichristi abrogandum. Quod tamen nondum euenisset, nisi in locis præsertim illis, ubi sacrificiū Missæ oblitteratū est, ubi altaria destructa, ubi Imagines sanctorū exusta sunt, ubi in templis diuinas laudes persolvere negligitur & cōtempnitur, uel aliæ diuinæ Laudabilesque ritus Ecclesiastici, in reiectis siue contēptis & neglectis habent.

Lutheranice
& cōtemptim
satis Sleidas
nus hæc narra
sat.

Dux Saxonie tum nomine suo, tum etiā congerronū in hunc respondet sensum: Se quidem & socios præstiturose a omnia quæcunq; bona cōscientia possent, etū testimonijs scripturæ sacræ, errorū aliquorū conuinci possint, futuros neutiq; cōtumaces. Promptos quoq; fore ad longiorē traditæ confessionis declarationē reddendam, idq; fieri oportere, maxime quum in ea ppositiones quædam essent concessæ, quædam refutatæ. Quamobrem se quidem petere descriptum Confutationis. Annuuit Cæsar, ea tamē lege ne hoc ipsum rudi populo ac imperito uulgo communicent, Illi uero rursus tali conditione recusant accipere.

Abitus Lant
grauij.

Pendente disputatione, profectus est Lantgravius paucis secum assumptis, relictisq; suo Senatu, qui discessum excusant apud cæteros principes, eo nimirum profectū esse dicentes, quod suam coniugem infirmari percepisset.

Lantgrauianis & Luneburgicis ac alijs nonnullis, uidebantur Saxones plus nimis ei ppositioni attribuisse, quæ inter cæteras Iurisdictionē Episcoporum concernebat, In ea siquidē Catholicis nimium obsequutū esse. Melanchtoni iubetur, ne qd amplius largiatur. Tandem Protestantes ipsi, diutius disputare recusant, Si uero pacis atq; concordie causa, modi sint indagandi donec Concilium exhibeatur, equidem se minime reluctari, quo minus id fiat.

Multis

Multis modis laboratum & diuersis uis tentatum, Saxonem & cognatos ad concordiam reducere, ac reconciliare tum Cæsari, tum quidem uel maxime Catholica Ecclesiâ, sed in cassum. Die uero posthæc septimo, mēse uidelicet Septembri, Cæsar omnes Principes ac Imperij status domum suam euocat, circiter meridiem, & per Fridericum Palatinum in hunc modum ad ipsos iam præsentem loquitur: Sperasse quidem se, & ne semel quidem dubitauisse, quin in suam sententiam essent descensuri, ex quo post exhibitam confessionem tam candidè & fideliter eos habuisset atque seruasset. Licet autem frustra, se tamē suasu & ad petitionem procerum permisisse delectum haberi eorum qui controuersam causam possent dirimere & ita conciliare, & exinde nouam spem concepisse, uerum intelligere se non absque graui molestia, eos in articulis præcipuis ab aliorum sententiâ desciuisse. Quod sane nunquam uel credidisset, uel expectasset futurum, quod nimirum in re tam facili contra antiquam, sanctam & intemeratam Ecclesiæ consuetudinem, nouum aliquid moliri uellent, aut etiam nouam quandam doctrinæ formâ profiteri, quæ adeo cunctis Imperij ordinibus, & totius orbis Christiani Regibus, nec non etiam maiorum decretis repugnaret. Iam uero quia Concilium cogi exigerent, utq; nunc benignum pacificumq; decretum habeatur, optare quidem se ac uelle, tanquam eum qui pacem in singulis rebus omnibus anteponeret, apud Pontificem Max. & alios monarchas efficere, ut quam primum de loco conuenissent celebrandi nimirum Concilij, hoc ipsum mox decerneretur. Huiusmodi eis addicere & compromittere, effecturum se, modo uellent interea temporis eidem Religioni cui tum ipse tum cæteri Principes adhærerent, se quoq; accommodare. Nam ut Concilium denunciaret, & nihilominus rem ita fluctuare sinat, talemq; nouitatem non cohibeat, uideri cuius facile queat, quam istud graue sibi ac cæteris foret.

*Ad cōuocatos
Principes sermo
querulosus*

*Cæsar Concilium exoptat
pacemque rebus
omnibus
anteponit.*

Habita deliberatione tale quid Protestantes subiiciunt: Nouas sectas se non inuexisse uel instaurasse, neque ab Ecclesia Catholica defecisse. Pro eo uerum quod Concilium non recusasset, se habere gratias, præcantes, ut quam primum fieri posset Christianum liberumq; Concilium in Germania cogat, quemadmodum etiam in conuentu Spirensi definitum erat, doctrinam autē Romanæ Ecclesiæ rursus amplecti, nō nisi reclamante ipsorum consciētia facere posse.

*Protestantiæ
responso, quæ
in initio falsa
assumit.*

Post ma

CLXXX. RERVM MEMORABILIVM

Truceſius.

Post maturam & ſufficientem conſultationem Cæſar per Truceſium reſpondet, actionem omnem ſe diligenter perluſtraſſe, & perlegiſſe, ac tandem inuenire hanc uehementer Catholica Chriſti Eccleſiæ aduerſari. Etiam non mediocriter mirari ſe lenitatem & patientiam delectorum, qui tam multa conceſſerint, ipſorum e contra duritiem, qui non ſuſceperint quæ ab illis offerebantur. Quod autem ex decretis Imperij Concilium poſtulent, nihil habere loci aut uigoris, nec ipſis licere, quippe qui nouiſſimum illud Spirenſe decretum reſpuerint, facta proteſtatione, & appellatione, quam tamen nihili faciat, æquum nimirum eſſe ut minor pars, maiori & ſaniori parti ſeſe attemperet, eique ac quieſcat. Quota uero portio ex illis ſint, ſi cum Pontifice, ſi ſecũ & reliquo principum, cætu conferantur? Propterea certior fieri cupit, num ferre poſſint, ſi res ſiue actio latius extendatur, quod etiam ſignificent, nec enim ullis moleſtijs laboribusque ſe uelle parcere, quo una aliqua uia ſtatuentæ concordiæ inueniatur. At niſi actionē amplius proſequantur, uel a propoſito deſiſtant, facturum ſe dicit ut oportet ac decet Eccleſiæ tutorem & proteſtorem. Sed quia ſero factum eſſet, idcirco permittere ut deliberent in ſequentem uſq; diem.

Poſtero itaq; die, cum ad certam horam ordines imperij conueniſſent, Elector Saxoniz Dux, & collegæ, per Doctorem Bruck reſpondent: Se nequaquam dubitare, quin ipſorum Doctrina in futuro Concilio legitimo ſaltem & libero, uerbo Dei conformis decernatur. Appellationem illam non latius ſe porrigere quam ad hoc ipſum, in quo Spirenſe decretum ſuæ doctrinæ, & receptæ apud eos conſuetudini aduerſatur, in cæteris autem ſeſe libenter obſecundare uelle. Quoniam igitur ad ipſum pariter, & Concilium prouocarint, cõfidere ſe ut appellationi nihil deroget, quouſq; Canonice cum ipſis tranſigatur. Interim uero ſe quoq; nihil admiſſuros, quam id quod iudicarent tum Deo, tum Concilio canonico acceptum fore.

Iuſſi diuertere, demum reuocantur. Cæſar ait, cum ardua & grauis eſſet cauſa, ſe conſideraturum. & a Saxone petit tanquam omnium Proteſtantium præcipuo, ne abeat. Iubente quoque Cæſare deputantur nonnulli, qui ſuper his de conſcribendo decreto conſultarent. Hierant, Episcopus Moguntinus, Brandenburgicus Elector, Episcopus Salisburgenſis, Argentinenſis quoque & Spirenſis, Georgius Saxoniz Dux, Vuilhelmus Bauariæ Princeps, & Henricus Dux Brunſuicenſis.

Cunq;

Cumq; Saxo domum proficisci die xvij. Septembris constituis-
 set, cupit Cæsar ut adhuc quadriduum expectet. Interea concepe-
 runt & ordinarunt Delecti formam Decreti, & decimo calendas
 Octobris, Saxo cum socijs in curiam Cæsaris uocatur, & quicquid
 ad Religionem attineret, in pleno senatu recitari mandat. Saxo nē
 uidelicet ac congerrones doctrinæ suæ confessionem quidem exhi-
 buisse, quæ postmodum testimonijs sacræ scripturæ reprobata sit.
 Deinde magno labore tam suo quam reliquorum Principum rem
 eo deductam esse, ut illi quædam Christiano dogmati consentanea
 recepissent, quædam uicissim repudiaissent. Ut ergo intelligant, quā
 ualde ad pacem propensus esset, nec aliquid in sui tantum gratiam
 faceret, ex singulari gratia spacium deliberandi usq; ad xv. diem
 Aprilis illis se uelle concedere. Interea apud se diligenter expende-
 rent & constituerent, num articulos religionis necdū inter se con-
 ciliatos, sic quemadmodum Pontifex, ipsemet, ac omnis Christia-
 norum status amplecti uellent. Desiderare quoq; se ut sub id tem-
 poris paci per Imperiū uniuersū studeant, ne Saxo & collegæ nouū
 aliquid in religionem per provincias suas euulgent, aut deniq; hu-
 iusmodi facere præsumant, neminem ad suam factionem pelliceāt,
 uel etiam adigant. Subditis ueteri & autenticae religioni deditis ne
 quaquam impedimento sint, uel etiā offendiculo Ecclesiasticis, cœ-
 nobitis, faciendo sacro, uel etiam excipiendis confessionibus, aut
 deniq; dominicam cœnam, iuxta ritum ipsorum administrando,
 oneri ne sint, aut iniuriosi. Secum etiam & cum alijs ordinibus Im-
 perij reputent, quomodo Anabaptistæ ac ij pariter qui secus ac ipsa
 docet Ecclesia, de cœna dominica sentiunt & profitentur, funditus
 tollantur & exterminentur. Postremo quum breui Concilium ha-
 beri nequeat, & tamē complura siue in statu Ecclesiastico, siue laico
 emendatione indigeant, se apud Pontificem ac alios proceres esse
 cturum ait, ut intra semiannum Concilium denunciatur, & unius
 post anni spacium inchoetur.

Adhæc Saxo & socij per Pontanum Cancellarium respondent:
 Id quod in Decreto haberetur quasi ipsorum dogma diuinis pagi-
 nis aduersetur, se non admittere, neq; curare. Quinpotius suum do-
 gma sic estimant, ut impium nihil in eo ostendi posset, quod etiam,
 si modo confutationis uel obiectionis recitatae descriptum libere
 concedatur, aperte demonstratum uellent. Sed ne ad istam confuta-
 tionem profus obmutescant, se quoq; quamprimum eam recitari
 T audissent

CLXXXII. RERVM MEMORABILIVM

audissent contrarium scriptum edidisse, quod post multas occupationes iam absolutum esset. Nec dubium ipsis fieri, quin si Cæsar tale ipsorum scriptum trutinare & perpendere uellet, non posse Confessionem illorum aliqua firmitate reuulsam aut sane aliquo modo saltem iusto & firmo impugnatam atq; deiectam deprehendere, neq; facturos quod ipsis ueri uitio possit, nihil commune cū sectis habere: licet uera sit quam profitentur doctrina, neminem tamen superesse qui ipsos ad istius professionem disciplinæ compulerit, neq; deinceps uelle.

Lutherani in
punitiōe Sac
ramentarios
rū cōfentiunt.

Quod autem ad Anabaptistas attineret, ac eos qui Sacramentū altaris contemnunt, huiusmodi in suis prouincijs uiros ac mulieres nondum tolerasse se aiunt, sed aduersus id generis atq; farinae homines perpetuo declamatum esse, atq; damnasse, Anabaptistas quoq; grauiter multasse, sic ut eiusmodi sectæ nedum non radicecent, aut suppullent, imo etiam ne usquam locorum subingredi posse, aut locum aut patrocinium habere.

Caroli Cæsar
ris respōsum.

Postridie Cæsar ipsis per Electorem Brandeburgicum significatum uoluit, Equidem se satis mirari non posse, quod tam constanter niterentur doctrinam ipsorum æquam & bonā ostendere atq; tueri, quum tamen hæc non modo a sacris scripturis dissentiat, uerum etiam ab omnibus retroante actis Conciliorum inuiolatis decretis, tāquam peregrina, aliena & perniciosa damnata sit dudum. Sed maxime omnium mirum sibi uideri & prodigiosum, quod tum ipsi, tum etiam cæteris proceribus, erroneam & falsariam fidē obſeruent & ascriberent. Nam si hoc in illum conueniret, ut proponunt, fore ut sui, reliquorumque principum, imo etiam ipsius Saxonis progenitores atq; maiores, qui eandem religionem obseruarunt, dilatarunt & tutati sunt, quam ipse nimirum pro sua uirili obseruat, dilatare & tutari uellet, hæretici censerī debeant. Ob id minime sibi persuaderi posse, ac multo minus fateri uelle, uerū esse quod dicunt, doctrinam illorum niti diuino uerbo. Cæterum quum ipse ex singulari quadā gratia & ad pacem facilitate uel propensitate mandasset, Decretum in eum modum fieri, in quo satis etiam se demississet, petere se ut illud ipsum recipiant ut cæteri quoque principes, & apud sese perpendere uelint, quantis malis ansam dabunt, nisi fecerint, Deum insuper tempore suo grauissime in eos anim aduersurum. Nusquam enim scriptum haberi, fas esse aliena rapere, & post modum se purgare, & non magis æquitati ac rationi

conso

consonum esse. Quod ablatum est, ei restitui debere, qui damnum acceperit.

His ilico responsionem Protestantes annectunt, Doctrinae suae confessionem diuino uerbo consonare. Quod ipsum alio scripto quod nuper contraditum sit, amplius posse doceri. Decretum iuxta ac editum erat, probare se non posse salua conscientia. Ea propter petere se, ut & totius actionis exemplum ad diem dictum, & deliberandi tempus sibi concedatur. se quippe nihil obstinate facturos, sed quantum possint uerbi diuini permisso concessuros, & cuius sententiae sint, abunde satis responsuros. In caeteris etiam rebus corporis & fortunae bona, Caesaris gratia paratos esse, profundero. Denique quo ad superius memoratam sententiam, nemini quod sibi proprium est, rapi licere. id ipsum pro concessis apud eos identidem haberi, simulque hac parte inculpatos esse. Siquidem quicquid hic ad monasteria referri posset, hoc crebro testatum esse, se quidem uelle interea donec habeatur Concilium, rationes huiusmodi allegare, ut certissime euidentissimeque uideri & inuestigari queat, neque proprium commodum neque lucrum spectasse uel quaesisse.

Protestantium
subiectio.

Post longam deliberationem Caesar iterum per Brandeburgicum hac subiecit: Nullo modo ista se fateri aut etiam permittere uelle, ut religionis suae causa se metipsum extollant, Sibi salutem & conscientiam suam cordi quoque esse, nec parui sane haec aestimare. Antiquam illam religionem a Sanctissimis uiris ac religiosissimis maioribus ad se usque deuolutam multo quidem minus uelle deserere, quam ipsi suam. In Decreto nihil plane immutandum aut minuendum est. Quod si ut est ita & habeant, bene quidem ac recte. Sin secus, se cogi ut cum alijs nouum decretum conficiat, methodumque sibi quaerat, quibus modis nouae factiones nuper suscitatae funditus tollantur, Germaniae pax restituatur, nec non auita religionis fideique sinceram & Ecclesiae mores, ritus atque uirtutes aliam iam propemodum a sectis deprauatae & oppressae, in disciplina & uigore retineantur: quod etiam sui muneris proprium esset.

Imperatoris
responsio.

Post ubi cogitassent inter se Protestantes, denuo respondent: Quoniam quidem non possent descriptum comprehensi recessus seu dimissionis impetrare, ulterius instandum non esse, ideo totum negotium Deo committere se uelle. Si quis etiam ex omnibus sit, qui uel hac alia quacunque de causa cum ipsis agere iure, & iu

T n̄ dicit

CLXXXIII: RERVM MEMORABILIVM

dicij sententiam expectare uelit, equidem se minime recusare. Quia propter petere quidem se, ne molestum & graue quicquam aduersus eos facere intendant, neq; ad iram uel odium laccessi aut commoueri se sinant.

Prælibata hac responsione dimissionem petunt ac abeunt, telis etis ibi consiliarijs legatis.

Postridie quam illi discessissent omnes ad se ordines euocat, & primum ciuitatum legatos per Trucesium adhortatur ac iubet, ne secedant, ante finem comitiorum. Siquidem Argentinenses, Constantienses, Memmingenses, & Lindauj, peculiarem aliquam Confessionem, Lutheranicam contrariam porrexerant, in qua errorem Zuinglij sequebantur, Sacramentum Eucharisticum contemnebant, & Ecclesie Christiane horribilus aduersabatur, quam Lutheranicam. Erat tamen accurate uocum & coloribus ita extensa & ornata, ut a simplicioribus & sacrarum literarum imperitis pro Christiana & bona haberi ad primum intuitum potuisset. At uero Cæsar eandem Catholicis Theologis, qui Protestantium confessionem nuperrime, optime ualideque confutarant, tradidit quoq; discutiendam, & post præstitam diligentiam, uarios ipsorum errores palam in confessu omnium ordinum declarari & publice recitari fecit.

Legati suam sententiam defendere moliebantur. Queruntur plurima in Confutationem doctrinae ipsorum dicta esse, nimis aspera, & multo aliter quam in suis ciuitatibus doceretur & ageretur prolatum esse seu denunciatum. Quoniam igitur causa grauior esset, equidem se prius non posse obiectioni respondere, nisi Dominos suos certiores huius rei faciant, idcirco petere Confutationis recitatae descriptum.

Post dies autem quinque Brandenburgicus Cæsar nomine, respondet, nullam rationem se habere, qua possit moueri ut ipsis descriptum illud porrigat. Si autem uelint ad Ecclesiam Catholicam pedem referre, futurum, ut confutatio satis frequenter recitetur. Simulque præcipit ut fidem atq; doctrinam, quam omnes pariter Principes (pauculis tantum exceptis) profiteantur, recte & Christiane agnoscant atque probent, denique & a temerario ipsorum proposito recedant, sin secus alia sibi tentandum esse uia, quo obsecrantur & pareant recta monenti.

Facta

Facta deliberatione Legati subiiciunt, In mandatis sese habere, si quippiam aduersus confessionem ipsorum ageretur, exemplum confutationis ad eos mittant, quorum nomine legatione fungerentur, ut si forte doctores Catholici suam siue Protestantium ciuitatum confessionem aliter quam sentiant, intellexissent uel interpretati essent, exponant & excusent. Nam Magistratus apud eos decreuisse, nullum errorem sponte & studiose amplecti aut ex temeritate quicquam agere.

Inter agendum quoque Ulmensis, Augustani & Hallenses legati, insinuant, se nolle decretum religionis assumere, nisi per recognitionem œcumenici alicuius Concilij.

Interea Saxo & socij apud Cæsarem instant, ut paci Reipublicæ per Germaniam studeat, eandemque turbatam tranquillet, quo Religionis ergo, nemo grauatus uel offensus in discrimen ueniat, Camerario itidem iudici committat, ne aduersus eos litem proroget.

Cæsar per Fridericum Palatinum respondet: Quum Decretum accipere rennuant, sibi cum alijs iam conuenisse, nocere nemini aut offendere, uerum armis seipsum potius uelle defendere, si qua uis illis qui eandem cum ipso fidem agnoscunt, inferatur. Quod autem exposcât, ne Fiscus præfectus aduersus eos ad iudiciû Camerae prouocet, iniquum esse. Nam ex officio sibi incumbere, ut omnibus pariter ius dicatur. Quocirca nolle sibi quicquã in eo præscribi uel derogari.

Die tandem decimo nono Septembris decretum recitatur præsentente Cæsare in omnium ordinum cœtu. In quo Cæsar post totius actionis enumerationem, statuit, eos tolerari non debere, qui secus de Sacramenti Eucharistici communionem iudicant & docent, atque creditum seruatum & doctum est hæcenus in Ecclesia. Missæ sacrificium abrogandum nõ esse. Infantes sacrosancto chrismate inungantur & ita confirmantur. Aegrotantes oleo sacro perungantur. Imagines sanctorum tollendas esse nequaquam, sed sicubi locorum essent ablatae, denuo erigantur. Sententiæ ipsorum qui libertatem arbitrij pernegant, nullo modo acquiescendum esse, quia præterquod quod impudentissima & stultissima sit, Deo quoque iniuria foret, & ob id impia. Docendum esse nihil, quod potestati Magistratus uel etiam honori detrahat & cauilletur. Doctrinam de sola fide

CLXXXVI. RERVM MEMORABILIVM

iustificante, ferendam non esse, Sacramenta Ecclesiæ ut quondam ad hæc usq; tempora obseruari solita, cum omnibus cæremonijs & ritu Ecclesiastico administrantur. Defunctorum exequiæ & alia id generis peragantur. Sacerdotia uacua probis concedantur. Sacerdotibus & Ecclesiasticis beneficia & proventus subtracti iuxta eorum uocationem & munus restituantur, ijs uero qui periuro matrimonio sese cõiunxissent & incestuosam uitam retinere uellent, beneficijs & elemosynis solitis priuentur. Qui respicerent repudiatis scortis & castitatem uiolatã deinceps emulari promitterent, post acceptam absolutionem gradum pristinum assequãtur, & per Episcopum dioccesanum consensu summi Pontificis, & super Legati sui denunciatione, libertati & honori restituantur. Reliquis uero obstinatis refugium negetur & proscribantur, aut sane iuxta ac comeruissent, castigentur. Sacerdotũ uita esto pudica & proba, cultus modestus, & a rebus prophanis remotissimi, sancte, pie & sobrie degant. Si alicubi ad lites & conuenta Ecclesiastici iniuris de causis & legibus deuenissent, aut etiã nonnulla bona Ecclesiæ iniustis modis atq; conditionibus distracta, uel in usus mundanos conuersa essent, omnia huiusmodi pro irritis & cassis habeantur. Ad prædicandi munus nemo admittatur, nisi ab ordinario Episcopo bonum habeat doctrinæ pariter & uitæ testimonium. In concionibus, omnium eorum quæ hoc Decreto præscribuntur obseruantissimi sint, nec illud usitatum alioqui e suggesto pronuncient, ac si hoc nonnulli cogitent animoq; uoluant, ut opprimatur Euangelij doctrina. Abstineant a scommatis atque conuiujs, populum admoneant, ut missæ intersint, orationibus diligenter intendant. Deiparam semper uirginem Mariam ac alios diuos colant & inuocent. Festa uenerentur, ieiunent, cibaria interdicta uident, elemosynas largiantur. Monachis uero apostatis exponant, non decere ut uitæ institutum ac ordinem deserant. Et ut summam dicam, ne quid ea in re quæ fidem & diuinum honorem concernit, immutetur. Qui refragarentur, corporis ac animi discrimen incurrant. Quicquid Ecclesiasticis ui ablatum esset, restituatur. Vbicunque locorum monasteria, & alia huiusmodi ædificia destructa ac demolita essent, recuperentur, in quibus consueta cæremoniæ ac mores obseruentur. Qui in prouincijs aduersariorum antiquæ religioni fideique constanter adha-

adhæsissent, & hoc a nobis iam euulgatum decretum approbant, sub tutelam & defensionem Imperij recipiantur, eisq; liberum esto, quo uelint commigrare. De Concilio Pontifex appelletur ut intra semiannum locum opportunum & commodum celebrando concilio assignet, deinde quamprimum fieri potest illud inchoetur, sed ultra annum non differatur. Hæc omnia firma & rata sint, & si quæ sunt oppositæ uel opponuntur appellationes uel exceptiones, nihili æstimentur. Et quo tale decretum, quantum ad Religionem ac fidem attinet, ualeat & conseruetur, quicquid uirium Deus tribuisset, etiam corpus & uita simul in id expendantur, si uero quis alteri uim inferre uelit, iudicium Camera simulac interpellatum fuerit, ei, qui uim & arma intentat, denunciaret, incepto desistat, agatq; iure. Si reluctetur adhuc, fiscus litem in eum intendat, proscriptionem accuret, eaq; promulgata, uicinos Principes & ciuitates hortetur, ut illi qui uim formidat, e uestigio subueniant. Nemo in iudicium Camera assumatur, nisi huic decreto, religionis ergo composito, morem gerat.

Post istud totius Regni Decretum Lantgrauus sex annorum foedus cum Tigurinis, Basiliensibus, & Argentinis pepigit, sic nimirum, ut si religionis causa quisquam eorū bello periclitetur & oppugnetur, mutuas ferant suppetias & auxilia.

Cum autem iam inter Lutheranos & Zuinglianos grande dissidium oriretur propter doctrinæ uarietate, Martinus ille Bucerus, Prædicatorij ordinis apostata, Zuinglio tamē addictus, ad Lutherum proficiscitur, ut periculum faciat, si forte in suis opinionibus & pugnantibus secum dogmatis, conuenire queant.

Eodem temporis curriculo ad Saxonem Cæsar dat literas, ut ad diem xxi. Decembris Coloniam ueniat, in grauissimis Regni negocijs.

Acceptis n̄s literis, alias adhuc eodem die literas recipit ab Archiepiscopo Moguntino, istius argumenti:

Cæsarem petere ut ad se proceres Imperij euocet, ad consultandum de creando Rege Romanorum. Eapropter literis significatum illi, ut die uicesimo nono Decembris Coloniam comparere uelit.

Vbi hæc Saxo intellexit, literas huc atq; illuc destinat, rogat ac monet Lantgrauum & reliquos principes protestantes sociasque ciuitates, ut die uicesimo secundo Decembris Schmalcaldiam conue-

CLXXXVIII. RERVM MEMORABILIVM

conueniant. Filium quoq; Ioannem Fridericum Ducē, Coloniam mittit cum alijs plerisq; nobilibus & consiliarijs, quo Casarem ad diem constitutum præstolarentur. Per quos Casari significatum uult Episcopi Moguntini postulationem, nec iuste nec ordinate factam, & hoc quidem omnino in creando Romanorum Rege. Nam sic Imperatoris Caroli Quarti diploma seu ordinationē quæ Bullam auream denominant, uiolari & præuaricari. Quamobrem se non probare hoc instituti genus, nec in illud uelle consentire.

Cōfederatio
in ita Schmalz
kalda.

Ii igitur principes Schmalcaldiam ingressi pactum ineunt, ut fidem & doctrinam nouiter receptam comprobent, atq; defendant, subscripserunt huic continuo Principes, item Albertus & Gebhardus Mansfeldici, ciuitates etiam Magdeburgum atq; Brema, uerū Argentina, Vlma, Constantia, Emdauium, Memminga, Campodunum, Helprunnum, Reutlinga, Eiberacum & Isna, hac saltem lege consentiunt, ut prius suos consulant Magistratus, & intra sex hebdomadarum spacium significaturos sese cuius mentis sint. Optimū iudicare, si Georgius Marchio Brandeburgensis & Noribergici scripto requirantur, eo quod ipsorum legati nullam habebant tractandi super hoc potestatem.

Decretum quoq; fuit legationem emittere ad Regem Dania, Ducem Pomeranum, Principem item Megelburgium, & ad ciuitates uidelicet, Hamburgum, Embecum, Northemium, Francofurtum, Brunswicum, Gotingam, Mindam, Hannobriam, Hildessemū, Lubecam, Stetinum, aliaq; oppida maritima depaciscendi, pariter cum ipsis causa.

Pontifex ubi intellexit finem ac exitum Comitiorū, ad aliquot Principum scribit in hanc formam: Sperasse quidem se in conspectu ac præsentia Casaris, hæresim illam Lutheranam, prorsus eliminandam ac protinus disperdendam esse, uel ex parte sedandam. Quod si quid huiusmodi prestitum esset, & successisset, religioni utiq; ac multorum hominum saluti prospectum ita fuisse, & qui hæreseos causa periclitarentur subuentum, deniq; uiam ac modum facilius inuentum ad compescendā Turcæ tyrannidem & furorē.

At cum ex Casaris & Legatorum suorum scriptis secus euenisse se comperisset, nimirum Lutheranos non solum non ad saniores doctrinam adduci posse, quin potius indies & quo diutius eo magis indurari, se, qui prouidente Deo, nauiculam Petri intantis temporum angustijs atq; procellis, gubernet, nullum præsentius remedium

dium inuenire, quam quo maiores ipsius sint usi, quod equidem esset Concilium œcumenicum, itaq; hortari, quum res eo peruenerit, ut uel ipse, uel per legatos causam adeo integrã & sanctam subleuet, se uidelicet prima quauis opportunitate concessa ad aliquem Italiæ locum qui sit futurus commodior, illud indicturum esse. Literæ hæc datæ sunt calendis Decembris.

Confœderati inter se Principes, de quibus pauloante memoratum est, Schmalcaldia literas ad Cæsarem die Vigesimo quarto Decembris dant. Intelligere se ac si Fratrem Ferdinandum Regem Romanorum salutari uelit: nunc autem quæ sit Electorum in eo facultas, & quo polleant iure ex formula legis Imperatoris Caroli Quarti, qua quidem ab eodem sancitum est, ut defuncto Cæsare, totius Imperij nomine surrogetur alter, plurimis manifestum esse, Cæterum ipso adhuc superstite & incolumi, cum in eum euentum res ipsa nondum reciderit, Principes Electores iam iam ab Episcopo Moguntino, ad finem supradicti mensis Coloniam euocatos. Quod cum ita res sese gerat, uoluisse ipsum de quibusdam admonere. Licet etiam huic orationis generi libenter alioqui supersedere malint. Principio igitur ipsum minime latere, quam sancte imperio se deuinxerit & obstrinxerit, potissimum autem interposito iureiurando promiserit Imperatoris Caroli Quarti diploma se obseruatum, nihil aduersus illud admissurum, neq; alijs id permissurum, huiusmodi pacta immutari non debere, nisi consilio & consensu omnium ordinum Imperij. At si ipso uiuo & bene sano Romano Rex creetur, & quidem Frater Germanus, ipsum uidere, quem admodum id profus fiat, contra modum omnem, legem, ius & libertatem regni, suæ promissioni siue iuramento datæq; fidei repugnet. Quam præterea graue futurum sit Regno, duos iustinare heros, quibus eodem tempore obtemperandum sit. Et quia ægre sint laturi, si quidem aut ipsis ob negligentiam commodi publici tale quid obijciatur & imputetur, optare sese, ut hoc ipsorum scriptum ex charitate erga illum & patriam perpendat, & huiusmodi noui Regis electionem impediat & prætermittat, cogitetq; quanta mala in posterum inde excrescere queant, nisi diligenter præcaueatur. Huius quoq; rei gratia ad alios Imperij Summates scribunt, Sperare omnino, se nihil plane facturos, nisi quod Regno consultum ac utile foret, omnem quoq; operam sese duros ne ordines Imperij discordijs a se diuellantur.

Literæ Protestantium e Schmalcaldia ad Cæsarem.

Posthæc ipse Saxo solus dat literas ad Principes Collegas: Quãdo quidem a Moguntino Coloniam sit euocatus, idcirco se quidẽ filium & aliquot e suis consiliarijs eo misisse, qui nomine suo quicquid necessarium operæq; præcium foret, proponant & tractent; petere uero ut cessent a proposito, & secum expendant, quantum hæc res præiudicij & incommodi ipsis omnibus ac toti deniq; posteritati parere queat, unde uicissim a multis retroactis temporibus Regni concessa ac rata libertas deseratur, & infirmetur. Postulare quoq; se ut in negocijs illis quæ filio & consiliarijs proponere incumbunt, ita agant, ut uideri ac percipi possit, se identidem publicam utilitatem ac patriæ salutem præ oculis habere.

Luneburgicus autem, Lantgravius, Anhaltius & Mansfeldici, eodem tempore scribunt ad Electores satis utique prolixè, grauiusq; monent, ne tali paternis legibus affici iniuria sinant, nam huiusmodi Electio Carolino diplomati aduersaretur.

Postremo tandem die Decembris præfati proceres & ciuitates qui nuper Schmalcaldiæ confederant in confederatione, ad Cæsarem sic scribunt: Depactum se fuisse in Augustanis Comitibus cum plerisque principibus, quanquam autem fama ferat huiusmodi interpretamentum ideo confectum esse non ut quis offendatur, sed ut ipse se muniat atq; defendat, tamẽ si Fisco ea potestas agendi concedatur quam Decretum annuit, dubium non esse, quin ad iniuriam & uim ea res uergat, rogare quoque ut id omne quod ratione Fiscus ad Decretum attinet, leniat atq; tollat, quo securi certiq; sint donec habeatur concilij Christiani ac liberi periodus, atq; Decretum, nullam uim pertimescendam esse. Quod si obtineant, effecturos deinceps, ut ad manum semper sint facultates & auxilia tum in Beluum Turcicum, tum in alios reipublicæ necessarios usus.

Legatis Cæsar responderi iubet: Se necdum quod ipsorum petitioni respondere ualeat, cogitasse, sed inuito habitoq; consilio responsum se missurum, nec oportere ait, ut diuitius expectent, uel etiam longius ipsum in comitatu sequantur.

An. 1531

A Nno M. D. xxxi. cum iam Electores Coloniae conuenissent, Cæsar causas exponit, propter quas necessariũ esset Regem Romanorum creare, quarum hæc prima fuit: Quia diuersis regnis, multisq; populis

populis imperaret, neq; fieri posse ut continenter in Germania des-
gat, quia turbulentus admodum esset & periculofus orbis Chris-
tiani, præsertim autem Germaniæ status, propter religionis diffi-
dium, multa quidem deordinate fieri non absque vi & rebellionē,
Tamen si uero de communi omnium nutu, consilioq; superiori-
bus annis Senatus Imperij institutus esset, tamen præstitam non
fuisse ut oportet obseruantiam seu etiam dignam obedientiam.
Eapropter necessarium sibi plane uideri & utile quoque fore toti
imperio, ut quisquam Romanorum Rex decernatur, qui tanquã
alterum Imperij caput censeatur, qui etiã boni ingenij sit, Prudens,
Sapiens, potens, amans pacis & concordia, qui deniq; in Imperij
negocijs uersatus esset, cui etiam confidere & committere tuto &
omnino Imperij res possit. Iam uero neminem qui huic aptior Fra-
tre Ferdinando sit, nouisse, cuius fines atq; regna iam essent quasi fir-
mum aliquod uallum aut sane mûri Turcarum immanitati obie-
cti, & quidem in tutelam totius Germaniæ.

Post deliberationem Principes subdunt, orantes pariter Cæsa-
rem, ne Germaniam deserat, sed in ea potius domicilium sibi con-
stituat & curiã agat. Quibus mox subintulit Cæsar, nolle quidẽ se,
ipso derelinquere, sed regna sibi hæreditaria debere inuisere. Qua-
de re opus esse ut aliquis Romanorum Rex designetur, qui sem-
per in regno maneat, hoc potissimũ furibundo seculo, & irruptio-
nibus quidem importunissimis durissimisq;.

Igitur collatis consilijs & suffragijs Principes Electores quinto
Ianuarij die, in Basilica Coloniensi cathedrali, Ferdinandum Cæsa-
ris Fratrem, Romanorum Regem ac Futurum Imperatorem de-
nuntiant, mox indicia lætitiæ magno cum applausu populi signifi-
cantur, Campanarum sonitu, Bombardarum ex suis munitioni-
bus strepitu atq; fragore congratulatum est.

Saxo sua legatione reclamationem, innuens Electionem illegitime factam esse, simul ac filius suo nomine protestatur nequaquã in eam se consensisse.

Solet autem huiusmodi Electio iuxta præscriptum aurei diploma-
tis Francoforti celebrari. Verum propter abrogatam illic res-
ligionem & Missæ sacrificium prophanatum, in quo fieri consuevit
siue geri Electio illa, ut etiam diploma dictat, Cæsar cum Electorũ
arbitrio, diem electionis Coloniã transtulit.

*Ferdinandus
in Regẽ Romanorũ Colo-
niã cũ magno
& celebri apa-
plausu creas-
tur, reclamante
licet ipso
Saxonia Dux
ce.*

*Ratio, cur
Francofurti
non sit habitã
illa Electio.*

CXCII. RERVM MEMORABILIVM

IOAN. CARIO.

Considerantes autem Electores Principes ueterem usitatissimamque consuetudinem, qua nimirum Cæsares solent in uiuis socium aliquem sibi asciscere, tum ut certum successorem prospiciant, tum etiam uitandæ omnis discordiæ belliq; causa, electioni subscriperunt & adhæsere. Colonia igitur discedunt, & Aquisgranum proficiscuntur, ubi Ferdinandus die xi. Ianuarij in Regem Romanorum cooptatur & inauguratur. Cæsar undiq; per Germaniã declarat, apertisq; simulac passim ubiq; literis affixis mandat, quo Ferdinandum Fratrem, Romanorum Regem agnoscant & habeant. Quod etiam ad Protestantes scribit.

Schmalcaldie
a protestantibus
cõuentus
agitur.

Ad petitionem uero Saxonis Protestantes iterum die uicesimo nono Martij Schmalcaldiæ conuenerunt, captandi inter se consilij gratia, quo pacto suam & confœderationem & confessionem defendant atque conseruent. At cum imbecillior esset Saxo, ita ut comparere non ualeret, Ioannem Fridericum filium suum committit.

Eodem die Principes Protestantes statuerunt, uelle se Ferdinandum, ut Romanorũ Regem nõ agnoscere nec obseruare. Et quia Cæsar post factam Electionem mandasset ut uidelicet Ferdinandum Romanorum Regem agnoscant, optimum iudicauerunt, si ipse Saxo responsionis formulam componat, & ad diem quartum Iunij Francofurti proponat. Quando etiam Ciuitates significarent, quidnam ipsis de Regis Ferdinandi uideretur electione.

Scriptum Cæsaris
ad Protestantes.

Interea temporis quo Schmalcaldiæ hi Principes congregati essent, Cæsar ad eos literas dat, quibus innuit Turcam constituisse magno cum exercitu Germaniam inuadere. Quocirca opus esse ut omnes Imperij status, sine mora copias & auxilia sibi præstent.

Responsio
Protestantiũ.

His illi subijciunt: Ab his crebro postulatum esse, ut ab onere uel taxatione Fiscis in causa religionis liberentur, at sese nullã hac de re certam adhuc responsionem accepisse, tantum quod uellet dispicere negocium, ac postmodum tempestiuam subnectere responsionem. Huc illud spectare dictum ad ipsorum legatos: Non oportere ut diutius præstolentur, uel sequantur. Interim tamen nihil prouisi responsi datum esse. Quare si ipsi se expolient, Turcis autem suis facultatibus resistent, & inter hæc Fiscalis ille rigor aduersetur, futurum haud dubie ut hinc inde per plura incommoda, & uiolen

taxatio

tae actiones ipsis oboriantur. Quapropter rogare se ut omnem Senatus iudiciariam actionem in ipsos editam, dum Concilium fiat, suspendat, reddita vicissim ita pace & securitate. Tum quidem se paratos fore, non modo Turcis obuiam ire ac debellare, uerum etiam ad omnia regni negocia quantum ualeant, diligenter accuranda obsequentissimos fore.

Protestantes quoque ad Franciae Angliaeque Reges scripserant in commendationem laudemque suae confessionis, referentes quoque patet hanc eandem in nuperrimis Comitibus Caesari & ordinibus Imperii proposuissent, quam tamen ipse Caesar & socii Principes reiecerunt. Cautum quoque esse ne quicquam omnino in religione donec Concilium habeatur, innouetur. Attamen sese nequaquam posse illa conscientia, ab eadem sua confessione discedere, quia uerbo Dei consentiret, quanquam aduersarii contradicerent, quasi ea ipsa Superioribus resistendum esse suadeat, seu alia etiam quaedam impia, quod equidem facerent non absque iniuria atque mendacio. Quo sane Caesarem ac reliquos proceres aduersus ipsos concitarent exasperarentque.

Quare rogare quidem se huiusmodi prudentissimos doctissimosque reges, ne ipsi qui secus de ipsis scriberent dicerentque, fidem uellam adhibeant, neue suspicione sinistra teneantur, quin potius apud Caesarem satagant, ut quamprimum fieri queat, Christianum Concilium procuretur, interim uero nihil quicquam acerbum & graue in ipsos decernatur.

Die uicesima sexta Aprilis Rex Gallorum ad hunc modum respondit: Utile ac bonum fore, imo desiderare quidem se ut in Europa concordia & pax conseruetur, arbitrari etiam summopere necessarium esse & expedire, ut Concilium Oecumenicum suscipiatur, in quo Spiritus sanctus tanquam totius ueritatis doctor habeatur, ita proculdubio futurum ut omnis error & haesitatio repudietur, nec esse quod uereantur ut a quoquam exasperari se sinat. Si quidem sua indoles non permetteret aduersariorum rumores magni facere. his & alijs huiusmodi uerbis peramice obsequium suum non denegat, sed offert addicitque.

Anglorum autem Rex Henricus nimirum Octauus, inter caetera sic ad eos scribit: Pergratum esse sibi, quod omnem actionem scripto tradidissent & comunicassent. De ipsis fama fuisse suborta non satis

Literarum argumenta ipsorum Protestantium ad Regem Franciae & Angliae.

Francisci Regis responsum.

CXCIII. RERVM MEMORABILIVM

utiq; bonam, quasi homines quosdam excordes & deliros studeant tutari, qui moliantur imis summa permiscere. Quod autem abusus & alias Ecclesiæ pestes curari & extirpari radicitus uellent, id ipsum se quoq; desiderare. Cauendum tamen esse diligenter ab his qui rerum nouarum essent auidi, qui dignitatû gradus coæquare uellent, qui deniq; omnem potestatem superiore in contemptum adducere studerent. Apud Cæsarem uelle quidem se instare quo commodius Catholicum & Christianum Concilium celebratur, omnibusq; modis pax & concordia retinenda consulatur.

Conuentum
Protestantes
Francofordie
celebrant.

Iam uero Protestantes conuentum Francofurti (ut memoratum est antea) indixerant, quarta Iunij, ubi unicuiq; liberum esset, sententiam suam edicere, de Ferdinandi Regis electione. Legatis itaq; ciuitatum consultum uidebatur, ne huiusce electionis causa in aliquam sese litem & periculum conijciant. Etenim uerendum esse, ne forte nonnulli qui ipsis foedere se uellent adiungere, uana hac & prorsus inutili pugna & emulatione, abhorreant. Suum igitur consilium esse, ut Electionem in sua dignitate quiescere & permanere cõcedant. Quod si uero Rex Ferdinandus aliquid in ipsorum Exomologesin animaduertere uellet aut castigare, in eo se nolle obedire.

Protestantes uero Principes ad Cæsarem & Ferdinandum Regem scribunt: Quoniam quidem Electio contra ueterem consuetudinem niteretur, nullo plane modo in eam se consentire posse.

Eo die Ciuitates petunt Heluetios in confederatione recipi. Sed h̄a Lutheri & sociorum eius doctrina dissentientes, non admittuntur. Nam cum de Sacramento Eucharistico secus ac aliter quam Lutherus sentirent, reclamant Saxones.

Hoc insuper dierum curriculo Episcopus Moguntinus & Ludouicus Palatinus multa inter se de pacifico tractatu conferebant, quem etiam Protestantes ratam habere uolebant, intantum ut iussum sit a Cæsare, ne Fiscus actionem ullam aduersus illos suscipiat, aut iam susceptam prosequatur.

Interea Cæsar alium Spira conuentum indicit, die uidelicet xiiij. Septembris. Sub id temporis ad Saxonem uenere Vuilhelmus Nassouius, & Nuenarius comites, qui cum de conciliatione tractarent, inquirunt, num ipsi, Zuinglij & Anabaptistarum professio placeret. Respondet igitur, neutrorum institutum sibi probari, sed

in Au

in Augustana confessione quoad uiuat perseveraturum se ait. Ut autem ad indicta comitia ipse ueniat, aut alioqui filium mittat comites illi postulant. Quibus subdidit Saxo: Nisi Caesar sibi socijsq; publicam fidem præstet, ac ita securos reddat, se quidem omnino non uenturum. Adhæc uelle se concionatores, præsertim autem Lutherum, in Comitibus indemnes liberosq; in docendo & concionando haberi, nolle etiam ut ciborum delectus uel discrimen ullum sibi præscribatur, ut ditioni suæ pro Imperij consuetudine, quem admodum sæpenumero Casarem flagitasset, inauguraretur. Hæc si ab Imperatore obtinere ualeat, se quoq; uicissim his omnibus quæ peterent, pro sua uirili accommodaturum.

Dum hæc ita geruntur, intelligit Caesar, quantum armorum apparatus Turca instruxisset, & diem comitibus dictum Spiræ, suspendit in annum deinceps sequentem ad Calendas Ianuarij. Et ne longius ab Austria (cui uis Turcica magis imminebat) discedere cogatur, Ratisponæ diem illum celebrandum denunciat.

Hoc anno Richardus Treuitorum Archiepiscopus uita defunctus est, qui profecto apud omnes Principes permagnæ uir authoritatis erat, propter raram & singularem ingenij sui dotem. Suspicio erat uirulenti toxici, quo putabatur extinctus

Richardus
Treuitorum
Præsul Ele
dor morituri

Eodem anno, Maria Ludouici Regis Vngariæ relicta, Soror Caesaris, ad inferioris Germaniæ nationes uenit, quam ibidem Caesar in locum Margaretae amitæ suæ nuper defunctæ surrogat, tanquam nationum illarum præfectam uicariam.

Maria Vngar
iæ regina uis
dua nationis
bus inferioris
Germaniæ
præficitur uis
caria.

Cum interea temporis magis magisque Lutheranorum hæresis inundaret, inualesceretque, & confœderatio firmaretur, multum grauabantur & impetebantur Helueticj adhuc Catholici, maxime uero a Bernatibus & Tigurinis, qui & præcipui & potentissimi erant. Vnde factum ut quinq; Cantones Catholici (quos alij quinquepagicos nominant) communi decreto a Tigurinis deficeret, ac bellum apertis literis, hisdem denunciarent, quibus etiam causas belli exponunt in hanc sententiam:

Infideliter hæc
Sleidanus res
fert, ut est lia
quido uidere
in actis Lus
theri.

Quoniam satis superq; & iam dudum ius nostrum defensandi, æquitatiq; consulendum duximus, uos autem confœderati, pacis publicæ, modestiæ

Litera quin
quepagicorū
denunciatorij

modestia

CXCVI. RERVM MEMORABILIVM

modestiae unitatisq; Christianae, fidei, charitatis & amicitiae inimi-
ci, imo etiam naturae legibus & aequitati contrarii, subditos nobis
subtrahitis & abalienatis, ita ut solitam ac debitam obedientiam de-
negent, facti perfidi atq; periuri, nostramq; iurisdictionem passim
abrogent, quos interim defenditis, & quasi haec uobis non suffi-
ciant, fraudulentis molitionibus illos aduersum nos concitare la-
boratis, quo tandem nos ab antiqua, authentica, intemerata, & Ca-
tholica fide deturbetis, nobis obijcitis ac si Dei uerbum recusamus
audire, nec permittere ut apud nos sacra legatur Biblia, seu uetus
ac nouum instrumentum, nos quasi atheos habetis & taxatis, pro-
ditores & uersipelles impostores dicitis. Et quia nouam & excogita-
tam a uobis fidem non recipimus, alimoniam nobis & nundina-
tiones subtrahitis, commodoq; omni institorio priuatis, quibus
modis non modo nos, uerum etiam infantes nostros ac foetus nec-
dum enixos, in utero materno fame & calamitate perdere studetis.
Cum igitur iuri nostro, nullus apud uos locus queat inueniri, nec
sit alius qui in defensionem nostri iuris subsidium suppetiasq; ferat,
nulla deniq; meta, angustijs, uolentis oppressionibus, superbiz &
improbissimis factis ponatur, quae sane malorum genera haecenus
patienter sustinimus, cogimur (praesidijs freti ipsius Dei omnipo-
tentis, nec non gloriosae Deiparae uirginis Mariae omniumq; coelis-
tum suffragijs, aut deniq; humanis auxilijs suffulti, ab ijs nimirum
qui ius aequitatemq; diligunt) reos uos apertis inimicij decerne-
re, uolumusq; deinceps, Deo nobis gratiam, uires, & robur conce-
dente, omnem hanc iniquitatem uiribus & stratagematis propula-
sare atq; ulcisci. Haec proinde uobis uestrisq; patronis & asseclis pla-
ne literis istis denunciamus, uolentes nostrum omnium honorem
certatim contra uos defendere. In quorum fidem & ueritatis testi-
monium, praesentibus sociorum nostrorum Zugensium sigillum
omnium nostrum nomine affiximus. Datum feria quarta, quarto
nonas Octobris, Anno a natiuitate Christi. M. D. xxxi.

Facta hac denunciatione, utrinq; copiae & auxilia in hostem di-
riguntur. Tigurini Ducem belli undecima Octobris cum manipu-
lis suis & sex aeneis tormetis uehiculis impositis, hostibus obuiam
mittunt. Tandem etiam ipsi cum instructissimo fortissimoq; exer-
citu & uiginti bombardis in aciem profecti sunt. Qui cum ad mo-
nasterium quoddam Capella nominatum peruenissent, in tria Ca-
tholicorum confinia, nempe in Suicianos, Zugianos, & Vnterual-
dios

Joan. Cario.

Sleidanus ait,
Catholicos
Zuinglianos
in dicta causa
belli obruisse.

Falsus est Slei-
danus.

dios irruerunt. Hi igitur qui partes Catholicorum agebant, fugam simulant, at ilico pedem referentes, totis viribus animisque coniunctis hostes inuadunt, & in fugam conuertunt, ac omnes illos quotquot se sub maius vexillum receperant, seu in media & robustiori exercitus parte substiterant, prosternunt, & quicquid erat æneorū tormentorum sibi tollunt, & ad se rapiunt. In eoq; conflictu cecidere homines plusquam mille & quadringenti. Inter quos reperi- tus est Vlricus Zvuinglius, effectus ex Ecclesiasta, miles, totius discordiæ & diffidentiæ præcipuus incensor seu etiam author, in faciem prostratus ac pene mortuus. Cum autem victores hunc ne- utiquam agnoscerent, sciscitantur num prius confiteri peccata velit, quam moriatur. Subticuit ille, ac si spiritum iam reddidisset. Accessit alius, qui hominem cognouerat, & latiferum illi vulnus infixit, nunciauitq; ducibus exercitus. Cadauer itaq; arripiunt, & ut proditorem Zvuinglium damnant, tandem ut hæreticum, suum cadauer ignibus cremant. Deniq; oēs factiosi, & potissimi Zvuinglii socij in hac acie succubuerunt. Plurimi quoq; ciuium magni nominis, uiri etiam strenui ac nobiles non pauci capti sunt.

Post autem die uidelicet decimo septimo Octobris, Tigurini & Bernates uirorum quasi triginta milia in aciem produxerunt, quos, in duas turmas distinxerunt, Zugianos Tigurini, at Bernates, ipsos Lucernates opprimere festinant.

Iam uero militum octodecim milia quinquepagici aduersus eos eduxerant. Bernates igitur prope fluentum inuadunt, & facto impetu prosternunt. Ex Bernatibus, quingenti fere submersi, septingenti uero gladio cæsi sunt, postridie ñ qui præ metu fuga dilapsi in cauernis, uepribus atq; dumis latuerant, in lucem prodeunt, & a Catholicis nihilominus benigne humaniterq; excepti sunt.

Die posthæc uicesimo quarto mensis eiusdem, cum nondum cædis & uindictæ appetitio finem haberet, Tigurini atq; Bernates, ipsorum Basiliensium & Schafhusianorum opem implorant, atq; recipiunt, in spem ulciscendi se, atq; ita Catholicos ex insperato sub noctem obruere ac dissipare machinantur. Nam illorum copia a se distita ac separata erant, eo quod Lucernates propriam & peculiarem aciem in Bernenses direxerant. Quamprimum igitur reliqui Catholicorum pagorum, quatuor uidelicet, hostium insidias intellexerunt, arreptis armis albas superinduunt camisas, quo nempe modo, se inter se facilius dinoscant in tenebris. Inito iam prælio

Vdrici
Zvuingli hor
rendus interia
tus.

In actis Lu-
theri pagina
229.

Ex actis Lu-
theri.

Tigurini &
Bernates so-
cij, Basilienses
& Schafhusia-
nos implorato-
res.

Sleidanus de
hac gloriosa
Catholicoru
uictoria nihil
penitus me-
minit.

ad primum congressum Catholici circa principia ad quintam usque stationem feriuntur, at ope diuina uictoriã adepti, hostes suos disperdunt, ex quibus sex etiam milia corruerunt.

Tandem uero Tigurini, quos præliandi libido semel incesse-
rat, die postremo Octobris bello quinquepagicos iterũ adorti cæ-
duntur, ita ut ex octo milibus, duo tantum milia superessent, & ij
qui fuga non euaderent, corripiebantur.

Pax inter bel-
lantes ciuitas
tes, inita.

Post longum certamen & cruentas cædes, interuentu quarun-
dam ciuitatum imperialium composita pax est. Cum autem reli-
gionis causa omnis illa pugna & strages exorta esset, Zuinglianos
oportuit quinquepagicis sancte polliceri, ut his ipsis in antiqua, ue-
ra & Catholica fide nunc & deinceps pacifice perseuerare dimitte-
rent. Pari quoq; modo quinquepagici uicissim Tigurinis & Ber-
natibus, tranquillitatem in fide apud eos iam nuper recepta conce-
derent, & a conuentis omnibus in se mutuo æditis utriq; discede-
rent, pacemq; rebus suis firmam ac integram ut uicinos decet, ac-
curarent.

Oecolampas
dij in sperata
mors.

Haud multo post Oecolampadius, Monachus Apostata, sub di-
luculum a Moniale, quam e cœnobio in coniugem sibi rapuerat,
in lecto mortuus est inuentus. Tanta quippe commiseratione (ut
refert Sleidanus) erga Zuinglium affectus creditur. Erant enim
hi duo unius quasi fidei, professione Sacramentarij, in quos multa
Lutherus cum collegis scriptitauit.

Lycosthenes.

Hoc anno magnum ex ruina gradinis damnum & calamitas
Basilienibus accessit. Nam adeo uerberata & contusa uites per
agros ipsorum fuerunt, ut etiam grandi pœnuria & iactura uini la-
borarint.

Monstra 4.
diuersis locis
inuenta.

Sub idem tempus ignea & sanguinolenta quædam in aere fur-
sum impressiones, uarijs inter se modis constituta, atque affecta,
Vlyssiponæ (quæ Regũ Lusitaniæ hodie regia est, & totius Regni
illius metropolis) apparuerunt, Gutta quoq; sanguinis ex aere tunc
in terram delapsa sunt.

Die uicesimo nono mensis Augusti, natus est infans Gossauia
Heluetiæ pago, portentosa forma. Siquidem biceps erat, tribus bra-
chijs, totidemq; pedibus constans.

Eodem quoq; mense piscis quidam immansi & uasto corpore
in Hollandia repertus est ad littora maris, longitudine hic erat 68.
pedum, crassitudine uero 30. Rostrum habebat amplissimum ad
spacium 13. pedum.

Hoc

Hoc itidem anno mulier quædam Augustæ tria horrenda peperit monstra. Primum quidem humani capitis speciem habebat, de in bipedem serpentem edidit, cuius rostrum lupo pisci simile fuit, pedes quasi ranæ, cauda ut colubri. Tertium deniq; quod genuit, perfectus erat aper.

Eadem quoq; tempestate, animal quoddam ferum, quadrupes prope Salisburgum captum est, visu per quã horribile. Caput nempe hominis, barbitium crispum, pedes quasi Aquilæ, plantas aut potius uolas leoni persimiles habebat, caninam quoq; caudam, colore deniq; flauo corpus totum erat. Quod cum ergastulo inclusum teneretur, nec edere quicquam uellet, paucis post diebus moritur.

Eodem anno, tantus in Lusitania terræ motus superuenit, ut etiam Vlyssipponæ mille & quinquaginta domus structura splendide & magnificæ, deorsum funditus collaberentur, & aliæ plusquam centum sæpius concussæ, ruinam minari uidebantur. Tempia in aceros & congestus lapidum redacta sunt. Hic terræ motus octiduum durauit, & uno subinde die, septies octiesue terram concussionibus tremoribusq; horribiliter pulsabat, adeo ut ciues indignæ magno correpti metu, ciuitatem desererent, seseque sub dio in agris continerent. Terra passim aperta, grauissimos foetores exspirabat, unde postmodum dira pestis deseuit.

Mense Augusto, ingens Cometes per Italiam, Germaniam, & Franciam uisus est. Plurimorum sententia erat, hunc præfagisse ac designasse stragem illam cruentam, quæ apud Helueticos breui post subsequuta fuit.

Hoc insuper anno, Turca expeditionem parat in Vngariam, sperans sese maiori quam ante Christianos iactura, periculisq; multaturum. Prius enim quam Ferdinandus Romanorum Rex declaratus, Aquisgrano in Austriam redire potuit, collectis uiribus festinato Vngariam Turcorum Rex inuadit, Viennam obsidere uolens. At Cæsar & Ferdinandus Rex robustissimam militum uim tempestiue conflauerant, qui dexterius fortiusq; cum Turcis manus conferebant, sic ut plurimos funderent, disperderent, & complures uiuos comprehenderent.

Deniq; ad diem denuo ueniunt Francofurtum, Protestantes, ut suam cõfœderationem amplius confirmet atq; corroborent. Hoc in conuentu Goslarienses & Embecenses inter socios fœderis ascripti sunt, mense nimirum Decembri, die xix.

Naucrūs.
Terra motus
in Lusitania.

Pestis ab exhalationibus
putridis per
terræ motum
nata.

Cometa, præfagium ut putant
cladis
Helueticæ.

Naucrūs.

Turcica expeditione,
Vienna de obsidione
tentata.

Cæsariani Turcos
in fugam
conuertunt,
& trucidant.

An. 1532

Cæsar ex Belgio Ratisponam uenit, ad Diem.

Turcorum acies Ungariam inuadit.

Caesars
ad Ratisponam
uenit, ad Diem.

Turcorum acies
Ungariam inuadit.

Caesars
ad Ratisponam
uenit, ad Diem.

Turcorum acies
Ungariam inuadit.

Caesars
ad Ratisponam
uenit, ad Diem.

Turcorum acies
Ungariam inuadit.

Caesars
ad Ratisponam
uenit, ad Diem.

Turcorum acies
Ungariam inuadit.

Ultima Turcorum expeditione, et Constantino in Ungariam profectio.

Anno deinceps sequente Cæsar cum Fratre Romanorum Rege, ex Brabantia Ratisponam mense Martio appulit. Hic enim Comitibus dictus erat dies. Conueniunt itaque eo omnes imperii Ordines, & ipsi quidem Principes qui adesse coram non poterant, suos nihilominus legatos substituunt, qui causam ipsorum ac si præsentibus essent, agant. Utque paribus uotis Turcorum tyrannus propulsetur, qui magnis uiribus & inaudito armorum apparatu eruperant, Cæsar duos Imperii proceres, Moguntinum uidelicet & Ludouicum Palatinum ad Saxonem & Lantgrauium, & aliorum Protestantium legatos mittit, ut cum his tractent, numne in religionis negotio, inter Catholicos & illos ipsos interponi queat Christiana quædam conciliatio. Idcirco diem Schvveinfurti sub initium Aprilis statuunt, ubi commodius inter se transigant susceptam actionem.

In spem itaque Turca adductus ulciscendi se de ignominia, quæ superioribus annis fuga sibi conciliauerat, simul etiam Christianos opprimendi ac disperdendi immaniter, eductis secum infinitis copiis, Taurunum siue Belgradum quod est oppidum mœliæ superioris, ubi Saurus Danubio miscetur, usque peruenit, ut paulo infra dicemus.

Sexto nempe nonas Maii triremes seu potius phaseli centum & decem Constantinopoli soluerunt, admirabili cum pompa, organis musicis, & admodum iucunde herbis, unionibusque præciosissimis, frondibus & ramis suauissimis non tam obductæ quam ornata.

Decima uero Maii, magna festiuitas percelebrabatur a Turcis, Mahometis uexillum superstitionis cæremoniis attollitur in sublime, & ad Palatium Turcici Imperatoris, Principi fortissimo traditur.

Duodecimo posthæc die, omnes machinæ, cum bombardis, puluereque tormentario, glandibus & copiis appulerunt, omnique armorum genere, ita ut his ferendis triginta milia camelorum uix sufficerent.

Die quinta decima, octo milia Ianiciorum, qui Turcici Cæsaris stipatores erant, Constantinopoli discedunt in pugnam. Postridie uero, quadringenti milites honorarii, omnes serico nobilissimo uestiti, filis aureis & uaricoloribus incredibili quadam industria ornato pictoque. Hos a tergo currus quinquaginta, purpura, auleisque

auleisq; præciosissimis constrati sequuntur. Vnusquisq; currus, quatuor robustissimos equos habebat, quibus thesauri, & concubinae partim uehebantur. His adiuncti erant quasi custodes, equitum plus minus quatuor milia.

Postero dein die quatuor milia peditum ante se mittit Turca, idq; summo diluculo simulac camelos quadringentos, tentorij & huiusmodi alijs oneratos cimelijs uel ornamentis, inæstimabilis præcij. Sequebantur præterea ducenti equi, auro gemmisq; fulgentes, qui sine sessore manu tantum ducebantur. Post hos duo milia equitum, qui sese Spaccos nominant, indiuidui ac primi Turcici Cæsaris satellites, inter quos uexillum ipsius capitale ac proprium gestabatur expansum, quod nunc huc nunc illuc uento impellebatur. In eo Mahometis imago, ex auro & margaritis acu depicta cernebatur, quod sane sumptuosum & barbaris suspiciendum erat.

Deinceps procedebant cubicularij centum, magnifice ornati, & amicti holoserico, argento auroque crispante. Hi hastas purpura damascena obductas & præciosissimo serico exornatas manu gestabant, plegmatis faciem uelabant, rubrisq; garis, ijsq; sertis aureis & plumis candidissimis redimitis caput comptum habebat. Inter hos duodecim aderant, galeis indicibili artificio ac gemmis lucidissimis elaboratis & perpolitatis ornati, ita ut præ nitore rutilare uiderentur. E minebat uero plus cæteris cassis quadam coronæ Pontificiæ similis, quam cum institores nonnulli auro gemmisq; ad miraculum sumptuosissimis, coaptare Venetij fecissent, Constantino polim deferunt, ad Abraimum Baschonium, qui eam sibi centum & quadraginta milibus ducatorum comparauit, ac postea Cæsari Solimanno dono misit.

Die uicesima quarta Iunij, quæ Diuo Ioanni Baptistæ consecrata est, magnifico cum apparatu, Taurunum oppidum, Turcorum Rex ingreditur. Vbi a ciuibus & optimatibus honorifice & cum triumphis exceptus est. Vicatim omnia adornantur, spectacula, ludiscenici, arcus triumphales Romanorum more ueterum, exhibentur. Tandem in tabernaculum auro, argento, ac serico retortum recipitur, & quatuor summitatibus magna cum pompa gestatur. Die postero in tertium usq; diem sexaginta milia peditum, & equitum totidem milia, Taurino Budam deueniunt, & decemmiliariibus aut etiam amplius a Vienna Austriae castrametati sunt.

CCII. RERVM MEMORABILIVM

In castris tam abundans omnis commeatus prouentus erat, ut similis non sit auditus.

Numerus pugnantium erat trecentena milia, inter quos tamē bis centum mille uiri ad bella fortissimi habebantur.

Fossores numero triginta milia erant, tum ad iaciendos aggeres, tum ad suffodiendos muros satis instructi.

*Cæsaris in Turcam appa-
ratus.*

Cæterum in hoc bellorum tumultu periculosissimo, Cæsar ad omnes Imperij ordines, grauissimo conscripto mandato, præcipit ut auxilia & suppetias undiq; subministrent in Tyrannum Turcum. Id sane mandati ad memoriã totius orbis Christiani, idibus Iulij anno M. D. xxxij. Ratisponæ editum inter consultandum, de restauranda religione, hæresibus prohdolor passim fere collapsa, ac promulgatum est. Imo Romanus Pontifex, Clemens septimus, Cæsarem ac Fratrem Regem hortabatur, ut incontanter ac serio Turcarū irruptionibus oppressionibusq; occurrant atq; resistent.

Tum ex omnibus Prouincijs occidentalibus, auxilia & copiaz a Principibus, Episcopis, Ciuitatibus, terris & populis tanto numero transmissæ sunt, tantq; militum equitum peditumq; exercitus conuenit, ut nemo mortalium unq̄ uno tempore huiusmodi coactum esse usquam in Germania meminerit. Quinetiam Cæsar & Frater Rex huic formidabili bello interesse seu potius præesse uoluerunt. Nam Viennam Austriæ quindecim milibus peditum munierant. Hic prælium committere cum Turcis collibuit, despecto infinito eorū exercitu, at congredeundi facultas concessa non fuit.

Arx Gunsana oppugnata, sed non expugnata, Deo ipso euidēti miraculo pro Christianis pugnante.

Nomē præfectori Nicolao erat a Iurischitz, cuius fortitudinem Turcarū Imperator demeratus est.

Siquidem interim Turca arcem Gunsanam magno cum impetu oppugnabat, ita ut duodecim iam signa in muris statueret. Cum uero in ultimum uitæ discrimen post exantlatas diuersas pugnas, ciues cū Præfecto suo fortissimo, multis uulneribus saucio, deuenissent, contra mortem miseris eiulatus emittunt, matres cū prolibus. Perterriti uero Turcæ milites in domibus latere suspicantur, ut ex insidijs quosuis eorum adorti trucidare cōmodius possent. Terga igitur uertunt, & sine spe uictoriæ aut uitæ quoq; diutius seruandæ, manifesto & euidenti miraculo Deus ciuibus illis succurrit, fugatis infidelibus.

Nam cum obsidione soluta retrocessisset Turca, nullo etiã oppidulum seu arcem illam Gunsanā ulterius oppugnate, hostibusq; procul palantibus, tum primum muri corruerunt. Vnde profecto manifestum euadit, non proprijs ipsorum uiribus, sed peculiari ipsius

ipsius Dei praesidio a Turcarum tyrannide liberatos esse.

Vbi uero Turca comperit Caesarem cum tam instructa & numerosa acie aduenisse, castra mouit, omnemque quem secum eduxerat belli apparatus uehicularum, Camelisque impositum, abducens, & terga dans turpiter aufugit. Vt autem conceptam tyrannidem aliquo modo explere posset, & Germaniam affligere diutius, aliquot sedecim milia in montanis Austriae dimisit & succenturiavit, ut non post recessum Christiani exercitus, totam Pannoniam diripiant atque deuastent. At Deo haud dubie providente, mox insidiae ipsorum detectae sunt, & Dux belli Fridericus Palatinus assumpto secum ualido exercitu, in hostes irruit, ac primo quidem congressu & assultu mille prosternit. Quod reliqui considerantes, fugam incunt, at elabi non potuerunt, siquidem ad unum omnes occubuerunt. Quisdam cum arbores conscendissent, iaculis glandibusque confossi, in terram desuper tanquam aues corruerunt.

Turcarum fuga ad Carolum aduentum.

Friderici Palatini facinus egregium & herouicum, in Turcas.

Post hanc adeo gloriosam & inclytam uictoriam, Caesar cum Fratre, totum suum exercitum in ordinem castrensem redegit, quasi iam iam cominus cum hoste praeliandum foret, ac ita cuneatim ante se dimitti iussit. Caesar interea aciem tam rite ordinatam, instructam, fortem & copiosam admiratus, Fridericum Palatinum Principem militem alloquitur & interrogat, Num totidem adhuc copias Germania reddere queat? Palatinus uero respondit, nusquam in Germaniam populum desiderari. Hinc colligi potest, per paucos sane aut fere nullos ex castris Christianorum concidisse.

Cum igitur Imperator Turcicus pedem retro ferret, & post se cuncta demoliretur, iamque hyems castris incommoda & odiosa instaret, exercitum a se dimisso, Vienna Caesar Italiae repedit. Vbi a Pontifice Maximo gratanter & magnifice suscipitur. Caesar dum in Italia hyemat, optimum ordinem ac modum cuius administrationi prospexit atque disposuit, necnon de cogendo Concilio deliberebat cum Pontifice.

Ioan. Cario hac tibi obiter, Sleidanus tantum, modo suo narrat.

Superius quidem narratum est, quosdam Schwinfurti Principes conuenisse, ad profectum concordiae, quae in negotio Religionis plurimum desiderabatur, ut nimirum pax in Regno conseruetur, sublatis discordiarum ansis, donec Concilium opportune habeatur. non uero proceres qui Caesaris nomine tractabant, protestantibus ceu conditiones quasdam proponunt. Principio quidem: Ne quid innovent, quoad usque Concilium celebretur. Nullos in sui

tutela

tutelam & patrociniū recipiant, huiusmodi uidelicet, qui alieno pareant domino. Omnem cauillandi & maledicendi licentiam suis concionatoribus cohibeant. Iurisdictionem Ecclesiasticam, aut etiam consuetudinem ne prohibeant. Cæsari ac Romanorum Regi Ferdinando obtemperent. Et si confederationem aliquam contra Catholicam Religionem effecissent, eandem illam abrogent.

Ad hæc Saxo cum Socijs responsurus, petit in primis ne Rex Ferdinandus sibi titulum aut ius regis Romanorū uendicat. Cæsari ne utiquam permitteretur, ut eo ipso uiuo aliquem quasi sociū Imperij sibi deligat, nisi primum communicato consilio, Electoribus & sex alijs Regni dynastis necessarium uisum fuerit. Quorum licet etiam nutu & arbitrio quisquam in Regem creetur, eum tamen minime debere potestatem, & administrationem suscipere, quandiu Cæsar ipse superesset. Neq; etiam proceres Regni ullo iuramento teneri aut potius deuinciri tali uidelicet Regi, debere. Hosce & alios id genus articulos plures, Protestantes in medium adducunt. Potissimum autem uolebant, ne Rex Ferdinandus ullam regendi potestatem aut obeat, aut etiā utatur in negocijs Religionis. Nisi uero his singulis ipsorum postulatis Cæsar annuat, rogatum uellent, ne ægre ferat sua Maiestas, quod apud omnes quoscunq; rationem sui propositi reddere & exponere liceat.

His continuo qui Cæsaris nomine conuenerant subiungunt: Equidem non expectasse se responsionem huiusmodi prorsus contrariam, nec ullo moderamine constantem. Nam quod Ferdinandum in Romanorum Regem creatint, causas utiq; grauissimas ac adeo firmas nō deesse quibus adducti & permoti sint Ferdinandum in Regem Romanorū, uiuente nihilominus Cæsare, decernere, quas etiam urgente necessitate satis exerte referre queant. Verum cum hæc res ad Cæsarem magis Regem & alios Imperij primates pertinere uideretur, eandē consopitam iri in aliud usq; tempus utile fore dicunt, quo uidelicet ad alia negocia paciscendæ concordæ, (cuius potissimum causa, conuentus ille constitutus esset,) transeant. Quod si uero ipsi cæteri q; Principes Electores, a quoquā in causa Electionis iam factæ interpellentur, sese rationem reddituros aiunt tam prompte atq; diserte, ut nemo uere saltem ac merito quicquam quod obgannire & improperare queat, habiturus sit. Quapropter pacis seruandæ causa se petere, ut a proposito discedant, sperare quoq; se, quod nemini nocitura sit illa Electio. Verū

etsi pax & concordia refaciretur in causis fidei Catholicæ, nec Electionem Regis ratam habere ipsi protestantes uelle, nihilominus tamen Germaniam diffidens periclitari posse.

Saxo mox e uestigio hæc subintulit: Se minime sperasse, quod huiusmodi aliquid essent dicturi. Nam licet ipse Cæsar, aliquot occasiones Colonia protulisset, cur Fratrem in Romanorum Regem alterum a se creandum iudicaret, eas tamen non satis efficaces esse, ut propterea Caroli Quarti diploma prætergredi debuerit, proinde Patrem suum una cum socijs fœderis, apud quoscunq; uelle rationem reddere, quamobrem in Electionem consentire noluerit. Et si quid inde consequatur incommodi aut periculum ullum emergat, ne sibi imputet. Quantum uero ad Religionem attineat, se prorsus uelle confessionem Augustanam prosequi, at huic nihil addere noui, donec Concilium fiat: Subditos alienos se quidē nolle in tutelam aut etiam patrocinium suscipere, nisi forte huiusmodi quibus indultum ac permissum sit libere quo uelint, discedere, & ne concionatores ipsorum in suggesto conuientur, cauturos, tamen ut errores & crimina saltem moderate carpant permissuros, Iurisdictionem Ecclesiasticam inoffensam manere at Episcoporum nemini licitum iri, ut in eum aliquem manus inijciat, qui uidelicet se ipsis adiungere uelit, mores ac ritus Ecclesiæ instituti, non tamen adhuc exhibiti aut triti, inoffensi & consopiti maneant, quoadusq; Concilium agatur. Proventus Ecclesiastici, ut antiquitus ac solito consueuerunt, locis commodis & opportunis conferantur, & in usum eorum, qui inibi morarentur ac ius ibidem manendi haberent, conuertantur, ad tempus idoneum Concilio. Nulli quicquā ui auferatur, aut iniuria fiat, sed unusquisq; alterum diligit, & charitatis obsequia communicet. Cum itaque non posset utrinque res controuersa magis deduci propiusque conciliari, optimum fore actores sequestri seu arbitri iudicarunt, ut actionem longius prosequantur, & quo Cæsar ipse (quippe qui in Italiam iter necdum fecisset, sed Ratisponæ ageret) citius certior redderetur, Noribergæ diem denunciant tertia Iunij. Tandē ipse Cæsar censuit, etiam si in singulis per omnia conueniri nequeat, tamen habita ratione ingruentis belli Turcici, quo iam periclitari ceperat Austria, & ob id pariter opus esset, undique suppetias conflare, his inquam animaduersis circumstantijs, Cæsar paci studendum esse censuit, quam uniuersæ Germaniæ refundit mandans, ne religionis gratia, alius

alium criminetur, aut accuset, uerum Concilium in id expectetur, quod etiam licet statim non habeatur, pacem nihilominus duraturam, donec modū alium sedandæ & extinguendæ discordiæ, ipsi ordines Imperij nacti sint, eos qui reniterentur, grauius plecti debere. Interim autem se daturum operam ut intra semestre, Concilium denunciatur, & circiter unius anni spacium celebretur. Atq; idcirco præcipere, ut interea omnis actio religionis ergo suscepta & habita conquiescat, nec Fiscus potestatem in Protestantes habeat, & si forte hīs aliquid contrarium eueniat, nullius roboris atq; momenti sit. In his uicissim omnem obedientiam, omne obsequium Protestantes offerunt, simulac in Turcam præsidia promittunt. Pacis formula a Principibus arbitris decimo calendas Augusti determinata est, & deinceps a Cæsare, quem propterea literis & legatis requirunt, quarto nonas Augusti comprobata, & post, in acta publice in testimonium approbationis relata, mandatū quoq; Camerae & assessoribus fuit, ut sese per omnia huic paci cōforment.

Hoc anno, mense uidelicet Maio circinus quidam, crySTALLINUS orientem solem amplecti apud Heluetios uisus est, multis quoq; in locis coronati dracones per aera uolantes, rostris quasi porcinis, apparuerunt.

Eodem anno, cataphraetus eques per aerem ferri serenum Monasterij Vuestphaliæ appruit.

Eadem tempestate mulier quædam grauida, maritum dormientem interfecit, noctuq; latus ipsius sinistrum cum brachio uorauit, reliquum uero cadaueris sale condidit, sibiq; adseruauit. Paulo post gemellos peperit. At quia tam inhumaniter egisset, perpetuis carceribus mancipata, fame tandem & miseria uitam finiunt. Id autem piaculi in germania contigit.

Die septimo Martij, mulier quædam in Assyria seu regno Babylonico, Rachiena nomine, infantem eleganti forma genuit, oculis & unguibus erat supra modum, seu potius præter naturæ solitum, pellucidis, & micantibus. In cuius ortu non solum clementia, uerum etiam uirtutes cœlestes commoueri uidebantur, & horrenda ostentare prodigia. Sol nempe nocte media ut in meridie resplenduit, post uero tantæ offusæ sunt tenebræ, ut unius diei spacio nihil cerneretur lumine naturali. Deinde miranda circa solem spectra, stellæ ualde peregrinæ, quæ cœlum ipsum pererrare uidebantur. Supra domum ubi natus erat infans,
ignis

ignis e caelo cadere, & homines consumere uidebatur, & alia quaedam prodigia. Postridie magna tempestate coorta, nubes margaritas pluebant. Tertio dein die, igneus quidam draco Babyloniam circumuolare uidebatur. Ingens quoque ac nouus mons apparuit, ceteris omnibus altior, qui in partes duas diuidebatur, in quarum medio columna reperta est, in ea literis graecis excisa uerba haec sunt: Hora natiuitatis uenit, mundi quoque terminus instat: Vt suscipiatis corda parate, beati qui uerbum ipsius seruabunt. Igitur tam prodigiose natus hic infans, post bimestre uocem eleuat, tanquam pro uectioris aetatis aliquis. Dicebat se filium esse Dei. Et cum interrogaretur quidnam prodigia illa designarent. Respondit ilico quasi interpretaturus: Margaritae inquit e caelo lapsae, eos significant, qui mihi sunt adhaesuri. Draco uero circumuolitans meum aduersarium. Infirmos curabat, uisum caecis reddebat, mortuos in uitam reuocabat, sese quoque uerum sacrarum literarum interpretem, oraculorum & mysteriorum diuinorum praecone iustissimum nunciabat. Diuinos honores, attoniti Babylonii, contra morem patriae huic puero deferebant.

Hoc inauditum prodigium Mesinus Eques Rhodensis, Christo deuotissimus, ad socios equites & alios Christianos Principes scribere dignum & salubre duxit, quo nimirum uigilent atque praecaveant ne huiusmodi Sathanica uersutia, & pseudoprophetarum imposturis homines seducantur, fidem & sermonem Christi ne deserant.

Eodem hoc anno puer quidam septennis in Sueuia, pago quae uulgo Christantzhouen nominant, saepius in ecstasi quamdam raptus, post multas angustias atque dolores, post frequentes pectoris contusiones, sudores atque tremores, ad mentem rediit, & diserte satis testabatur, Deum praecipisse sibi ut ueritatem suam populo annunciet, ita ut eos qui haecenus a Senioribus Dei uerbum ueritatemque audire contempsissent, a puero iam audire oporteat. Docere autem hic puer non quidem ut puer, sed prudenter atque mature, passim in domibus de Deo & mirificis suis operibus, De Iustitia, Gratia, mansuetudine ceterisque uirtutibus, ordine elegantissimo Dominicam enarrabat passionem, incipiens a Coena ad finem usque. Populum qui lectum in quo iacebat, auscultando circumstabat, ad opera poenitentiae hortabatur: Diem extremi iudicii in ianuis esse aiebat, quod ex unitis stellae, tribus distinctis inter se radijs didicisset.

CCVIII. RERVM MEMORABILIVM

didicisset. Nam radium quasi sanguinolentum prælia & magnam populi ruinam ac internecionem, alterum quidem album, sævissimam pestem, quam uix tertia hominum pars, effugere posset præfagire ait. Tertij deniq; radij colorem, nempe flauum exprimebat, sed quod portenderet, tacuit, nec edicere uoluit. At uero licet puer iste quasi cœlesti ac diuino numine imbutus esset, populum docuisse & admonuisse prima ac leui coniectura uideatur, multa tamen perniciosissima dogmata effutiebant, nimirum contra Trinitatis summæ Sanctissimæq; mysterium. Christi quoque Redemptoris nostri meritum, Missæ illibatum sacrificium, Deiparæ Virginis cultum & inuocatio nem, atq; ita multas alias impietates & blasphemias, ex quibus facile colligi potuit, Diabolum mille artificè per innocentem illum pusionem sub specie Christianæ doctrinæ, populum uoluisse uirulentis dogmatis quasi ipsissimis incantamentis inficere atq; seducere.

Hoc insuper anno magnum bellum inter Henricum Octauū, Angliæ Regem, & Iacobum quintum, Scotiæ Regem exarsit. At Schoti uictoria potiuntur, Angli cum probro & grandi iactura retrocedere compelluntur.

Eodem anno pridie idus Augusti, Saxoniz Dux Elector e uia uis excessit, ac filium Ioannem Fridericum hæredem reliquit, qui patri demortuo in dignitate & administratione successit.

Hoc ipso anno, quarta Nouembris, Vastum illud Oceanumq; mare, magna ui & copia in Frisiam, Hollandiam, Zelandiam, & Flandriam, erupit, & multos passim diruptis aggeribus demersit agros, & uicos absorpsit, unde prouincijs illis inexplicabile damnum accessit.

Hoc itidem anno Rex Daciæ Christiernus in patriam reuocatus, cum exercitum suum bona fide dimisisset, iterum contra datas literas sigillo munitas, in Castro Sunderburgensî carceribus mancipatur.

Mense quoq; Septembri ingens quidam Cometes ignea cauda, uisus est hebdomadis aliquot ante solis ortum,

Ea tem

EA tempestate Georgius Vuicelius, uir impense doctus, Lutheranismo admodum erat addictus. At ubi ille a priscis Ecclesia Doctoribus editas lucubrationes magno cepit studio euoluere, facile animaduertit dogmata Lutheri tum Christi Euangelio, tum uetustis illis patribus, etiam Apostolorum contemporaneis, prorsus repugnare, seque a uero deflexisse. Itaque ad Ecclesiam Christi Catholicam sese recepit. Quod ubi Lutherus didicit, sua efficit opera, ut Vuicelius per uim Vuitebergam adductus, ceu maleficio obnoxius uel hæreticus in turrim conijceretur. Verum ubi Lutherus diligenti adhibita inquisitione, nihil animaduersione dignum potuit in Vuicelio deprehendere, a Magistratu facta illi libera abscedendi facultate, in patriam suam tribus miliaribus a Vuiteberga distantem, sese contulit. Tum uero Lutherum, & qui illius factionis erant, timor incessit, ne Vuicelius, utpote uir præclare eruditus, illorum existimationi detraheret: multaque ab eis in Vuicelium edita sunt scripta plane commentitia ac contumeliosa, & quæ illius famam læderent. Inter hos præcipui fuere Iudocus Cocus, qui se Iustum Ionam scribit, & duo desertores Monachi, alter Langi, alter Aegydi uocabulo. Vuicelius autem, quod in Electoris Saxonie ditione ageret, non est ausus calumum stringere in Lutherum, uel eius assecclas, neque aduersum illorum calumnias & sycophantias suum nomen existimationemque tueri. Quam obrem fugit ille ad illustrem Catholicumque Comitem Hoyerum a Mandsfelt, cepitque aduersariorum calumnias & conuitia egregie a se amoliri (erat enim, ut diximus insigni uir eruditione, Græce ac Hebraice non mediocriter doctus) multaque in Lutheranos conscripsit. Inter alias suas lucubrationes, Apologiam edidit, qua ille luculenter prosequitur, quibus rationibus permotus Sectæ Lutheranæ nuntio remisso, ad Catholicam sese Ecclesiam receperit: cuius nos hic partem non minimam ueritatis studio inseruimus, maxime quod Sleidanus, qui authores plerosque suæ factionis non sine laude commemorat, huius uiri nullam facit mentionem.

Sleidanus authores Catholicos non eo studio quo alios commemorat.

APOLOGIAE VVICELII, CVR

idem ipse a Lutheranismō ad Ecclesiam se transtulerit,

pars precipua, ab ipso auctore edita Germanice:

quam quod doctissima sit, & Lutheranorum stu-

dia luculenter prodat, tamen si ab instituto

digredi uideamur, hic interseren-

dam putauimus.

Georgius
Vvicelius.

CVM sit apud omnes in confesso, me reiecta Lutheri facti-
one, ad Ecclesiam Catholicā reuertisse, plerisque hoc meum
institutum non solum admirationi est, sed etiam stoma-
chum mouet haud mediocriter. Quibus etsi ego Latinis literis sae-
penumero adhuc satisfecerim, adeo ut nonnulli iam Deo laus uacil-
lare incipiant, quando tamen multi dæmonum impulsu & agita-
tione ea re minime contenti, longius progrediuntur, atque ut suae
obsequantur libidini & furori, apud uulgus me linguis plane uipe-
reis traducunt, equidem pro officio mihi facere uideor, si nominis
mei existimationem, meamque innocentiam a patentibus iisdemque
putentissimis gutturis eorum sepulchris uindicem, quo tandem illi
li pudeant, & apud omnes impudentissimi mendacii rei teneantur.

Principio quidem non sic magnopere necesse est meae a Luthe-
ro defectionis rationes reddere, quando eas apud sese quilibet cō-
tingere potest. Attamen in piorum gratiam quasdam obiter com-
memorabo. Equidem re ipsa comperi factiōnem hanc non eam
Dei esse Ecclesiam, quam nos Catholicam appellamus & credimus,
sed schisma quoddam nuper exortum, cuiusmodi a Christo nato
uel sexcenta extiterunt.

Catholica Ec-
clesia seclis
suis edomuit.

Deinde factiōnis huius occasum animaduerti, uti schismata
haecenus omnia ad tempus perstiterunt quidem, sed mox fumi &
pulueris instar euanuerunt. Contra uero Dei Ecclesia, quam nos
& credimus & confitemur Catholicam, semper ex hostibus qui-
buscunq; triumphum egit, adeo ut in hanc usque diem aduersus in-
ferorum portas perseveret.

Tertio mecum ipse perpēdi, quis huius factiōnis auctor, dux
& architectus sit, qui sane Monachus est, certoque comperi, ut idem
ipse solus hanc factiōnem excitarit, ita etiā solus eam seruet, pro-
moueat & urgeat, ac pro suo unius cerebro faciat & destruat, uer-
tat & peruertat, affirmet & neget, figat & refigat, unus omnia pro
suo

suo arbitratu & libidine, prout ille suo instituto commodissimum, Ecclesie uero maxime aduersum esse perspexerit; ut interim taceam, quid illum huc impellat, quidue in his spectet: illud etiam silentio præteream, quæ huius hæresiarchæ sit morositas, inconstantia & audacia, quam sanguinarius animus, quam exitiale propositum. Sancta illius uita & Euangelica conuersatio toti Germaniæ notissima est, ut etiam pueris iam in ore sit, Monachum Turcicam factionem excitasse. Videamus obsecro, quo hæc tandem euasura sint. Plerisque iam Turcici quam Romani Imperatoris nomen plausibilius uidetur.

Lutheranis
Turcici quam
Romani Imperatoris
nomen plausibilius.

Quarto factionis huius cruentas primitias, insulsa, infrenata, carni plausibilia, improba ac dissoluta cum meo animo reputaui initia, argumenta sane grauissima, ex quo fonte profisciscatur. Crede mihi frater, non ea olim Ecclesie Dei exordia fuisse: quamquam sub factionis huius initijs eiusmodi nonnulla interdum & uidere & audire contigerit, quæ plerisque uiris bonis probarentur, ut quæ ad Ecclesie repurgationem pertinere uiderentur: sed paulo post res in diuersum abiit, ut facile iam perspicere liceat, quis lupo sub ea pelle ouina latuerit.

Quinto, factionis huius duces ac moderatores uulgo admodum niti animaduerti. Nam tametsi uulgares ac plebei avaritiæ & uoluptatum nomine quibus suos concionatores Euangelicos uident addictos, non nihil eos exosos habeant, malunt tamen illis studere & obsequi quam Pontifici: quandoquidem effrænationi, libertate, aut ut ipsi uocant, Eigenvuillischer, id est, maiori sui animi ac uoluntatis libidine, quam sub Pontifice, uiuere ipsis liceat. Maxime tamen illi Principum suorum gladibus nituntur: qui si resilierint, id quod certo sperare licet, credi uix potest, quam etiam illi resiliant canentque palinodiam.

Sexto, factionis huius institutum ab Euangelio plane discrepans mecum perpendens, uideo in illo pleraque omnia geri e diametro pugnantia cum Euangelio tantopere iactitato ac celebrato, & sub Euangelij prætextu flagitia & probra omnia designari, ut etiam ipsi quiritantur. Vbi fructus gustum aliquem ceperis, poteris de arbore ferre sententiam. Crede mihi, parum aut nihil bonæ frugis habet. Singuli quæ sua sunt querunt, a summis ad extremos usque paganos siue rusticos. Ni rapias, nihil habebis. Concinatorum & quæ illi apud

Fructus noui
Euangelij.

apud se detinent foeminarum uita & actiones omnibus magis perfecta sunt, quam ut de illis quicquam referendum sit. Possit uel cæcus æstimare, ad quem illi scopū colliment. Ah Deus bone quando sectæ huius infantia tot scateret sordibus, quid ea futurum esset, si incanesceret? Si paucis annis adeo illa cepit ruinam minitari, quid annis mille quingentis accideret? Si quidem diu hoc in statu, quo nunc est, permanferit, tandem ad ethnicismum recidemus, sacraque diuinaque omnia paulatim uenient in contemptum: quicquid est in hominibus religionis, quicquid rationi consentaneum, disciplina omnis pessum ibit, eoque plane res reditura est, ut foelices ac beatos prædicemus, quos uel ante, uel post sectam hanc nasci contigerit. Non est, ut in præsens commorem, quam seuerè præpotens Deus in hanc ab Ecclesiæ defectionem intra paucos natam annos animaduertit, idque Turcicis uictorijs, rusticorum strage, fame inaudita, & incredibili annonæ caritate, nunquam antehac comperto morbo sudorifero, pecorum interitu, incendijs, peste inmanissima, bellis atrocissimis in diuersis regionibus, magna Principum & Ciuitatum dissensione, adeo ut publica Germaniæ pax in nullo unquam maiori discrimine uersata sit: nec ulla præterierit ætas, quæ non bellorum aut seditionum metum attulerit; itemque insigni hominum perfidia, fallacia, improbitate, adeo ut tantum non alij alios uorare uideantur; denique intollerandis hisdemque perpetuis exactio nibus &c. O fructus nimirum acerbos, o tempora calamitosa.

Septimo, quotidiana ego experientia didici, ut factionis huius occasione, charitas in multorum pectoribus refrixerit, omnis erga Deum pietas uel deuotio pessum ierit, cultus diuinus misere conuulsus, euersus, ac in nihilum redactus sit, oratio uel preces uoluerint, ieiunia in ludibrio sint, eleemosynæ, poenitentia studia & sanctimonia omnis, & laude digna castitas, contemptu laborent, denique quicquid est bonorum operum & piarum actionum, quod tamen dictu sit miserabile, nullo in pretio sit: porro uirtutum locum non nisi flagitia & scelera confertim occuparint, ut iam apud plerosque uitia non sint uitia, probraque & dedecora nunquam maiori fuerint honori & ornamento. Heu miseros, qui hoc nobis Euangelium peperere.

Octauo, uidere mihi uisus sum etiam politias hac rerum mutatione non mediocriter perturbari, quando iam uulgus passim magis est indomitum, & ægrius potest in officio cõtineri, ut est omnium
ubiq;

ubiq; Magistratum communis querimonia: eaq; causa pedagoga pleraq; fere abolita sunt, non sine grandi Christiana Reip. & politica detrimento: id quod & de Gymnasijs, quæ Vniuersitates uocant, dictum uelim, quæ non minus ubiq; iacent & neglecta habentur, quacunq; lues hæc peruagata est, ut interim taceam, quam etiam sine his nulla iuuentuti seuerius instituendæ cura adhibeatur: tamen si suo quodam texendo Catechismo damnum hoc præstare conentur.

Nono, persuadere mihi non potui, factionem hanc ex bono proficisci, quando ea omnia pessum ire patitur, quæ ad pietatem spectare uideantur: ea uero mordicus seruanda statuit, quæ cum uitio coniuncta sint. Ieiunium Quadragesimale profligatum uidemus, at Bacchanalia manent. Peruigilia diuorum nullius pensi habentur, sunt tamen, qui festos illorum dies colant luxus gratia. Quatuor temporum statuta ieiunia obliuioni tradita sunt, at D. Martini, Burchardi, Trium Regum, Ioannis &c. comestationes summius & consuetudinem obtinere uidemus. Nec iam quisquam ferre potest, ut secus atq; ipsorū consuetudo habet instituatur: aiunt enim, id pugnare cum Euangelio.

Decimo, sectas alias ex alijs nasci comperi, qui ceu genuinus est Lutherismi color: siquidem Lutheri factio primaria, iam sex uel septem alias excitauit: ecquid uero tandem fore speramus? In dies Prophetæ noui existunt, ex Luthero tamen prognati omnes, cuius ubera omnes illi initio suxere. Atqui quo tandem rudis plebecula sese conferet? Quibus illa uel suffragabitur uel aduersabitur, quando omnes perinde Dei uerbum iactitant? Eheu miserandas illas perpetuasq; uulgi quiritationes, quod nulli ferme perspectum sit, qui tandem, uel ecquid credere uel agere debeat. Quo errore quid possit esse magis erroneum? Væ miseris nobis, si quidē res eo in statu permanerit.

Vndecimo & animaduertisse & etiamnum aduerrere me fateor, quanta animi audacia, temeritate, impotentia atq; fastu, qui factionis huius sunt Doctores omnes quamuis sanctos, tam ueteres quam recentiores, defunctos perinde ac superstites reijciant, nec uilius uelint esse pensi uel authoritatis: atq; cum his una quæuis Concilia generalia, & salutaria piaq; ueteris Ecclesiæ decreta omnia. Sane cuius hic liberum esto iudicium, num hæc cum germana Catholicaq; Dei Ecclesia consentiant, id quod huius factionis archi-

Hodie plus
34 sectas Lu
therismus cõ
plectitur.

tecti perfricta fronte affirmare non dubitant.

Secretariorum
inconstantia.

Duodecimo certo ego experimento didici, hodieq; disco, uti illi factionem suam mira quadam inconstantia, incertitudine, inanimeque solida, sed prorsus humana ratione foueant ac tueantur. Nulla apud eos certa iustaque ordinatio est vel institutio. Quæ hoc anno in pretio sunt, altero penitus iacent. Hodie visum est illis hoc instituto uinere, cras aliud magis placet: ut interim sileam, quanta sit inter illos singulis in Ecclesijs discrepantia. Sua cuique in primis placent. Modo illi quippiam instituunt prorsus, ut ipsi uolunt, Evangelicum, paulopost in nihilum redigitur. Deinde nouum aliquid comminiscuntur, & id paulo momento mutabile, cuius deinceps nulla prorsus mentio habetur: atque hoc illi ordine sine finem progrediuntur. Licet illis pro sua autoritate quicquidlibet instituire, ordinare, seruare, omittere, &c. Cui enim fas sit illis præscribere? Tulerunt illi e medio humanas leges & constitutiones, quarum in locum diuinæ se reposituros pollicentur: sed quâ probe id illi præstiterint adhuc, in propatulo est: & si quidem ita perrexerint, plures habebimus nouas hominum constitutiones & ordinationes, quam antehac unquam fuerint. Videre licet, quam grandi numero factionis huius Visitatores noua quædam decreta legesque nouas sine intermissione instituant imponantque, quæ omnia ad eam sunt formam & effigiem condita, ut a ueteribus discrepent, & habeant quippiam peculiare: nam alioqui non essent Evangelica. Quamquam compelluntur uel inuiti plerosque ueteres ritus & consuetudines repetere ac instaurare, quandoquidem aliter non possunt. Nec id populo obscurum est, cui ea causa res non minimum displicet, secumq; murmurant, & iam mire exasperati sunt atque animo confuso & consternato, adeo ut prope nihil obseruent: sicq; interim ad quædam totius diuini cultus incuriam atq; negligentiam dilabuntur. Quid ego dicam? Sapientissimorum hominum constitutiones, leuissimorum hominum constitutionibus, ueteresq; probabiles consuetudines nouis quibusdã nec unquam diuturnis consuetudinibus permutarunt. Laborant iam penuria sacrificulorum, quos illi ex sacerdotibus laicos reddiderunt: itaq; in sua factionis ministros, uilissimos quosq; asciscunt, si uel legere norint, siue illi sacris initiati sint, siue non, modo uxorem habeant, aut prope diem ducturi sint, eaq; defuncta, mox aliam, rursusq; aliam, si & hac obierit. Qui enim fieri possit, ut qui sine femina est, præclarum hoc

hoc Euangelium prædicet? Non hic libet singula speciatim commemorare. Tantum animus aduertatur, ut illi se gerant erga gazophylacium siue arcam templi, quæ reuera potius sceneratoria dicenda est, quam Dei uel Reip. Cœmiteria iam uersa sunt, in eiusmodi loca prophana, ubi cadauera excoriantur: atq; hæc loca mutata sunt in Cœmiteria. Pleraq; pagorum templa in tabernas transferre, &c. Sed hæc alias. Faxit Deus, ut totus tandem orbis apertis agnoscat oculis, quo nos ater cucullus impulerit. Omnia suo loco ac ordine dimota uidemus, ut difficilimum sit ea in integrum restituere.

Arca sceneratoria.

Cœmiteria.

Tertiodecimo, perpendi mecum, quam uana & commentitia factionis huius dogmata sint, utq; nihilo minus illa Euangelij titulo mirifice fucarint, & insigni sermonis lepore ac elegantia ornauerint, quo tanto propensius simplicium animos sibi deuinciant. Quam uero Lutheranorum dogmata uana sint & a uero aliena, satis iam quorundam opera probatum est & demonstratum, Deoq; uolente luculentius adhuc demonstrabitur. Eheu foedissimam & cum summi Dei blasphemia coniunctam imposturam. Cui nostrum paucis ante annis hæc uel persuaderi potuissent? Equidem affirmare non dubito, etiamsi huius factionis dogmata ceu uero consentanea iam probata haberemus, tamen illorum architectū & authorem summe ea reddere omnibus suspecta. Qui tandem, inquis? Primo quidem, quod nullum eorū patiatur Censorem & Iudicem, ne angelos quidē: quo ille satis prodit, nec Cōcilij cuiusuis sententiam sese laturum æquo animo: sed nec disputationem uel inquisitionem aut examen ullum. Porro quisquis ita affectus est, nulli dubium esse potest, quid ille machinetur.

Deinde, quod solus ille sibi scripturas interpretandi sumat prouinciam, nullum possit ferre magistrum, nemini auscultare, nullū præter se unum alicuius pensi habere: quod nullum ei dogma uel doctrina satis probetur, etiamsi cunctis aspectantibus ex ipso Dei sinu ad nos defferretur, nisi cum illius genio & spiritu consentiat. Quicquid unus ipse docet, transfert, disputat, scribit, id uerum sit oportet, licet Christus ipse diuersum uelit affirmare, uel ut eius utar uerbis, etiamsi totus eo nomine mundus pessum iturus sit, cū interim locis innumeris a seipso dissideat, planeque pugnantia scribat.

Ad extremū, quod tam impotenter incurrat in eos omnes, qui

Z ij eius

eius nolint dogmata admittere, uel ab illis semel receptis desciscant, perinde ac si orbem uniuersum, ut ipsi uni fidem commodet, cogere prorsus uelit. Quo sese illius non porrigit manus, eo illius sanguinarius se profert calamus, quo ille quoslibet ipsi renitentes facile tollit e medio. Quod utrum deceat Euangelij præconem, penes alios iudicium esto. Sane quisquis non plane mentis inops est, nullo aduertit negotio, quam hoc ipso male sibi consulant noui Euangelistæ, utpote quos dogmatum suorum, quæ tam incerta, fragilia, & iam iamque ruitura cernant, pudeat apud eruditos. Per me quidem iam cuius integrum sit statuere, Vtrum illi uni fides adhibenda sit, qui ipse nolit ulli fidem adhibere. Atque has ego rationes in præsentiarum commemoratas uelim, ut quæ me præcipue permouerint, ab Lutheri factiōe ut discederem. Reliquas uisum est in aliud differre tempus.

Porro utcumq; hæc se habeant, non possunt tamen non merito pudesceri hostes mei, si qua in parte mihi derogare uelint, certi nimirum propriæ conscientiæ testimonio, odio & inuidia percitōs se mentiri. Itane propterea illi me tantopere conuictis proscindere, persequi, & modis omnibus traducere debent, quod deinceps factiōi illorum nuntium remisim? Adeo ne id illi ægre ferent? An non licebit cuiquam redire ad iter, ubi se aberrasse cognouerit? Qui lapsus est, fas non habebit exurgere? Qui bene potus fuit, nunquam ne illi ad sanitatem patebit reditus? An potius perpetim ille suum sequetur errorem, semper iacebit, semper ebrius erit? Grates laudesque ago Deo meo, quod non solus ego respiscam. Namque eius generis hominum, puta qui respiscant, ditiones omnes plena sunt, neque imperitorum modo, sed etiam literatorum, qui factiōnem hanc penitus explorantes, re ipsa comperere non nisi arenatio fundamento nitentem, atque hoc ipso permoti haud secus ab illa sese proripuerunt, atque a turba Core, ne paricum illis poena plectantur. Nonnulli uacillare incipiunt, quod animaduertant rem quidem longius progredi, sed non in melius: immo persentiant iam inde ab illius exordio nunquam bene habuisse Rempub. sed tempora extitisse pessima, moresque perditos ubiq; gentium ceu noui Euangelij fructus, apud istos uel maxime excreuisse. Sunt & alij, quos factiō hæc admodum perplexos reddat, qui tamen euangelistarum suorum stentorijis uocibus & iactabundis concionibus

distinent.

distinentur: ut norunt illi vulgus imperitum splendida oratione fascinare, idque adeo ut animas suas pignori esse uelint, si secus res habeat atque ipsi tradant. Sed plurimum ego uereor pignoratitias illorum animas iam pridem in ius creditorum concessisse. Plerisque iam ab hac factione desciscere liberet, ni Magistratus eos timor absterret, qui semel male persuasus, sectam hanc tueri statuit. Alios iam factionis huius pertædet, quando nihil in ea integrum est, neque pellis, neque pili, nec ullo nititur fundamento. At hi lupum auribus tenent, dum animo dubij sunt, quo se uertere debeant, eo quod Catholicæ Ecclesiæ sordes necdum repurgatæ sint. &c.

Quod autem ad me attinet, equidem illis affirmo, si quis eorum numero solida ratione certum me possit efficere, ea quæ ipsi moluntur Deo authore fieri, & esse cum ueritate coniuncta, rectius me mecum deliberaturum. At illi nunquam hoc efficient, secta nulla potest esse Ecclesia Christi. nunquam efficere ualebunt. Non enim potest Secta ulla unquam sibi Ecclesiæ Catholicæ nomen iure meritoque uendicare: etiam si longe illa pulchriori sit habitu quam Ecclesia, frustra tamen id quisquam attentauerit. Secta non est aliud quam Secta, idque illi nominis permanere necesse est, ut si mia semper manet sui similis, quam tu uis Sectam fucare, ornare laudibus, atque tueri quis moliat. Priscis temporibus pleræque extiterunt factiones, quæ eam præ se ferrent sanctimoniam ac integritatem, ut harum comparatione Secta Lutherana foetere censenda sit, prorsusque indigna, quæ matulam illis porrigat: at nihilo minus Sectarum illis nomen hodieque permanet. Cum autem illæ grassarentur, Ecclesia magno perstitit animo, donec in nihilum redigerentur, sicut etiam huius præstolatur occasum, qua penitus extincta, nihilo illa minus perdurabit.

Atqui ut Laici penitus perspectum habeant, Sectæ uocabulum quid significet, eorum gratia libet hic non nihil expatiari. In ipsis Christianæ religionis initijs cum ea per orbem uniuersum longe lateque propagaretur, ita ut passim omni ex parte Ecclesiæ quædam per Dei uerbum existerent, id est, ubique oppidani & pagani fidem amplecterentur, atque per baptismum coniuncti, corpus unum & anima una efficerentur, eo animi proposito ut Dño Seruatori suo seruirent ex animo in iustitia & sanctitate coram ipso, omnibus diebus uitæ suæ, malignus dæmon inuidens hoibus salutem a Deo oblatam,

in eam curam & cogitationem totus incubuit, ut suis quibusdam machinationibus Ecclesiam, id est, corpus illud credētium in Christi fide adunatum distraheret ac dissiparet. Primo igitur quandam ille Christianis caliginē offudit, ut illi suæ fidei magistros & doctores alios alijs anteferrent, & qui Petrum auscultabant, Pauli discipulis se putarent meliores, atq; ita ediuerso. Ex hac tenui animi elatione, inter primos illos nostræ religionis professores maior indies gliscebatur similtas & dissensio, adeo ut Paulus tandem in eos calamus stringere compelleretur, ut est videre 1. Corinth. 1. 2. 3. 4. cap: Non enim eo tantum res illa spectare uidebatur, ut Christiani inter se disscinderentur, sed etiam ut Euangelium nascens ueniret in contemptum. Interim tamen nec sic quidem malum hoc consopitum est, sed paulopost extitere inter Christianos, quino uaserent dogmata, ab Apostolis ipsis nunquam tradita, ijque quosdam sibi discipulos adiungentes, promittebāt se præclariora quiddam etiam apostolis ipsis præstituros; atq; ea ratione a Christianorum catu sese abiungebant. Id uero Græci Schisma uocant, id est, scissuram uel diuisionem, ut cum solidi quippiam scinditur aut laceratur &c. quæ dictione Paulus quoque Corinthiorum taxat morositatem, quod eum in modum illi inter se disscinderētur, dum alius se Petri, alius Pauli, alius Apollo discipulum assereret, ut nostra tempestate alij Lutheri, alij Zuinglij, plerique Balchafaris partes sequuntur: idq; non nisi Christi & Euangelij prætextu, Latini scissuram, dissidium &c. appellant, Augustinus plerumq; præcisionem.

Deinde aliud eiusmodi scissionibus nomen obtigit, ut Græce hæreses dicantur, Latine sectæ: qua uoce itidem Apostolus non semel usus est, itemque Lucas: potestque Germanis idem esse, ac si quis obstinato secum animo deliberet, quippiam noui cōminisci, præter ea quæ hætenus sint recepta & usitata, moxque ea quæ e suo finxit cerebro iactabundus proferat, damnet ea omnia, quæ ipse neque dicat, neque faciat, sua duntaxat prædicet, quosdam sibi assclas conciliet perinde ut magnes ferrum ad se adducit, peculiarem quandam sibi excitet Ecclesiam, dogma quoque peregrinum, peculiare cerimonias, nullique usitata instituta & actiones &c. Huius farinae quotquot sunt, hæretici dicuntur, eorumque instituta, sectæ uocantur, eo quod sponte sua a prima illa magna que Ecclesia, perine

Hereticus
quis.

perinde ac si illa eis non satis idonea uisa sit, ob sua illa recens conficta instituta sese præciderint.

Primæ quidem illæ sectæ, quæ Ecclesiam perturbatione sciderunt, fuere Hymenæorum, Cherinthiorum, Ebionitarum, Nazæraeorum, Nicolaitarum, Basiliadenorum, Carparanitarum, Saturnianeorum, Chiliastarum, Valentianorum, Cerdonianorum, Marcionitarum, Catanitarum, Encranitarum, Appellitarum, Montanistarum, Phonianistarum, Antemonitarum, &c. quarum singulæ suas asserbant opiniones, nec ulla cum alijs omni ex parte consentiebat, quod singulæ sibi persuasum haberent apud ipsas esse Catholicam Christi Ecclesiam, cæteras repudiarent. Interim tamen summa in hoc unum consensione illic cõspirabant, ut communibus coniunctisq; armis Ecclesiam Catholicam infestarent, quam tamen singulæ priuatim pro uiribus extirpare, sibiq; illius nomen uendicare moliebantur. Quod quidem ut illis cesserit, Chronica satis commemorant. Ecclesia certe, cum tanta importunitate a sectis alijs post alias, uel etiam a pluribus simul impeteretur, molestias quasdam non potuit non perpeti, at ea succubuit nunq; sed ad nos usq; semper ex cunctis hostibus præclaros egit triumphos.

Subinde aliæ quædam Sectæ prodire, quæ etsi suas nihilo secius vires in Ecclesia oppugnanda periclitarentur, tamen omnes extinctæ sunt: puta, Sabellianorum, Valesianorum, Samosatensium, Manichæorum, aliorumque plurium &c. Quamlibet grandi illæ essent numero, tamẽ æque ut priores, salua & incolumi permanente Ecclesia, cum ignominia abscesserunt. Post has sensit Ecclesia Dei incursiones Nestorianorum, Acephalitarum, Euchitarum, Seleutianorum, Heluidianorum, Anthropomorphitarum, Monothelitarum, Agapetarum, Sabbathianorum, Luciferianorum, Iouinianorum, Donationorum, Pelagianorum, Prædestinatorum, &c. at neque his cessit aut succubuit, tametsi grauem tunc fecit iacturam animarum: siquidem nunquam hæreses absque illius damno irreparabili extitere. Fœlices sane illos, quos Deus in sua Ciuitate seruauit illæsos, atque in finem usq; ut perseuerarent, præstitit.

Deniq; ut ad purum Ecclesia excoqueretur, insuper alias pertulit oppugnationes, nempe Lamperianorum, Dulcinianorum, Albigenium, Albanensium, Beggardorū, Thurelupinorū, Thaboritarū, Orbitarū.

Orebitarum, Foelicianorum, Aerianorum, Flagellantium, Colalderorum, Vualdensium, Picardorum, Vuiclephitarum, &c. Horum etsi nonnulli minus quam superiores exitiosa proferrent, atq; Ecclesia, quod a pluribus annis quasdam labe contraxisset, sectis plerisque ansam præberet, non tamen illas, propterea quisquam iure probauerit. Non enim propter abusus quosdam Ecclesiæ est unitas perturbanda ac dissipanda, quemadmodum Cyprianus & Augustinus luculenter tradunt. Iis uero, quas postremo commemorauimus, sectis Lutheranam quoq; cum eius progenie ubi annumeraueris, quid de ea sentiendum sit, intelliges. Profert namq; etiam illa interdum boni quippiam, atq; ediuerso non omnino sine uitæ est Ecclesia: at nec sic quidem eare id effici uel confici potest, sectam hanc esse Ecclesiam, & Ecclesiam sectæ, uel nidi satanæ, ut blasphematur Lutherus, loco habendam. Id autem certissimum est, quicquid Lutheri factio eiusmodi in uulgus spargit, quod in bonis & frugiferis sit numerandum, hoc plane illius non esse, sed Ecclesiæ: contraque quicquid in Ecclesia mali ac infrugiferi uersatur, actatur & traditur, non id germanæ ac ueræ esse Ecclesiæ, sed per quosdam auaritiæ ac luxui deditos paulatim in eam illatum ac introductum, cui tamen absq; animarum detrimento facile possit medicina adhiberi. Habes iam paucis, quid Secta sit & uocetur, nec dubites uera me dixisse.

Quando igitur Lutheri factio sectis memoratis non absimilis est, non possumus salua ueritate, & coram Deo secus illam appellare. Est enim sectis alijs uel in hoc similima, quod Ecclesiam, quam nos Catholicam credimus & confitemur, absq; ulla intermissione acerrime & infestissime appugnat. Quod uero iam etiam regiones & urbes, immo & principes in suam pertraxit sententiam, clarum est plerasq; ex antedictis idem fecisse. Habet illa uiros doctos, habuere & alia. Vulgus sibi habet addictissimum, nec minus alia, præsertim quæ tantopere carnis fouerent libertatem. Quod illa scripturas mire prædicat, non potest id quidem reprehendi, sed id plane in uitio est, quod sua scripra diuinæ scripturæ nomine uendit & obtruditur. Atqui idem fuit & apud sectas superiores. Quæ enim alia ratione homines imperiti ac miseri in nostrâ possent sententiam pertrahi ac permoueri? Deniq; quod diu illa incolomis persistit, nihil nos mouere debet, quando etiam alias certum est longe diuinitus permansisse. Ut ut igitur uerses in omnem partem, ita esse, ut dicis

ut dicimus, comperies. Sed ut meis perinde ut cœpi a multis pergam satisfacere, libet ex illis percontari: Ecquid uos mea offendit respicientia? Quid tandem uobis sum itis? Num Apostolos uos esse putatis? Num Euangelistas? Num Prophetas? Tales quidem & dici & haberi uos uultis. Ecquid uero facta uestra testantur? ecquid scripta loquuntur? ecquid alij de uobis sentiunt? An uero fides illi certa habenda est, quod uos id asseratis? Siquidem a Deo missi uos estis, cur & facitis & docetis præter & contra ea, quæ priores illi & fecisse & docuisse noscuntur, quos dubium non est a Deo missos fuisse? Alterum igitur e duobus uerum sit oportet, aut priores illas Ecclesiæ columnas diuinitus missas nō fuisse, aut uos potius. Quid igitur? Certe priores illi quod a Deo missi essent, miraculis, sanguinis sui profusione, & uita sanctissima declararunt. Vos autem quæ id ratione testatum de uobis reddidistis? Ipsi iam intelligitis, quam hic possem corniculam alienis nudare plumis, si conuiciari uirtutis esset. Aio itaq;: Aut male feci, aut bene a Luthero desciscendo. Non potestis id negare. Si ergo recte egi, Lutherus cum tota sua factione iaceat oportet. Sin autem male feci, Christus cum uniuersa Ecclesia sua, cuius ego membrum sum, perierit necesse est. Decet enim, ut cum Ecclesia & intra Ecclesiam semper ego esse uelim, utpote quam Christus per suos apostolos & eorum successores fundarit & exadificarit. Est ergo etiam hoc prorsus indubitatum, nullam aliam neq; esse, neq; posse esse Ecclesiam, quam quæ ad nos usq; per orthodoxæ catholicæq; fidei synceros professores ordine perducta est ac propagata: qua de re inferius plura dicentur.

Libet uobiscum latius agere. Equidem uelim edoceri a uobis, ecquid agere debeam. Num sentire uobiscum? Id uos proculdubio ut uelim hortabimini. Atqui ecce diuersum hortatur foror uestra factio Zuingliana, dicens me si sic agam errare perditæ, bonæque fide admonet, ne uobis auscultem. Itemq; alia ex parte germana uestra, Balthasaris sectam dico, mortales omnes quouis Antichristo deterius in errorem mittere uos asseuerat, iubetq; ne uobis fidem accomodem. His accedit, ut fertur, foror uestra, Campani factio, & cuiusdã Hispani, quæ uos erroris coarguit, aitq; scripturarum esse imperitos &c. Nec quicquam apud me dubij habet, si hodieq; Ioannes Hus esset in humanis, nec illum quidem uobis assensurum, quatenus ex eius mihi scriptis collegisse uideor, utriusq; duntaxat speciei usurpatione, & Cleri pfligatione excepta. Præter

*Secta omnes
Romanam im-
pugnant
Ecclesiam.*

hos omnes neq; Valdenses, neq; Picardi uobis fauent, sed potius aduersi sunt, cum tamen etiam illi non infimo inter Christianos loco haberi uelint. Interim tamen factiones eæ omnes, quas iam memorauimus, in hoc unum summa consensione conspirant, ut iunctis uiribus Romanam Ecclesiam impugnent.

Quid igitur mihi faciendum est? Vnaqualibet secta ut ipsi subscribam me inuitat, uitam q; pollicetur, atq; Christum cum Euangelio nõ nisi apud ipsam uersari. Quod si cuiuslibet ex his assentiri uelim, uos me plane execrabitini. Sin ad uos recipere me malim, quotquot illarum sunt partium longe me maiori exerationi habebunt. Nouistis uos concionari, norunt & illi. Scripta diuina pro uestro cerebro interpretari uos nostis, illi nihilo minus pro suo iudicio. Flagratis uos uulgi gratia, quod uos perinde ut Dei angelos laudibus uehat, uobisq; pertinaciter adhærescat: possunt idem etiã illi sibi uendicare. Estis uos artibus & linguarum cognitione instructi, at ex illis pleriq; hac in parte uos excellunt. Estis uos probi & integri scilicet, ut est omnibus in prospectu, at illi probitate & mäsuetudine longe uos superat. Vos quidẽ persecutionẽ patimini, at tum demũ cũ manus mouere non potestis: ex illis pleriq; & plura & moderatius atq; uos perferuntur: atq; ita de reliquis dici possit, ut uel tandem agnoscat, si comparatione utendum sit, non nisi infimo uos loco collocatum iri, quantumuis insolentes uos efferatis.

Iam uero quando inter tot ego huius æui sectas positus sum, singulaq; me sibi adiungere nituntur, nec tamen ulla ex eis satis sibi constat, tantum abest, ut me possit certũ securumq; efficere, imo etiam inter se digladiantur, adeo ut aliæ alias infestis infestentur manibus, & in carceres conñciant, &c. neque ego sane, neque quisquam alius rectius sibi potest consulere, quam ut primariam matrem & Ecclesiam hæreditaria ad nos successionẽ deuolutam inquiramus, ad eam nos recipiamus, cum ea nos conciliemus, sectasque factiosas mutuis sese morsibus & ictibus conficere sinamus. Si enim id eis dolebit, cessabunt proculdubio. Certum adeo est, quisquis in illorum castris manet, illum fluctuare semper, nec ulla gaudere pace conscientia. Porro quicumque secta alicui sese permittit, ille deinceps sui iuris non est, & modo hanc, modo illam se sibi uendicare permittit.

Longe igitur fatius est inter Ecclesie extrema mancipia numerari,
quando

quandoquidem in ea duntaxat certum licet esse & securum, in ea sola uita est & bona cōscientia, salusq; perennis. Faxit Deus, ut hæc singuli cum animis suis serio reputare uelint.

Est tamen & aliud, quod me mouet: Vos quidem, quotquot estis Lutheranae factionis, id plane exigitis, ut dogmata uestra duntaxat, nec ulla alia pro Catholicis probeq; Christianis habeã. Num uos id inficias ire potestis? Atqui minime uos latet, quis uestræ factionis author sit, nempe Lutherus: uir certe eo animo, qui affectibus mire seruiat, & paulo momento hac atq; illac impellatur. Quod si ille tam præclarus uestrorum dogmatum architectus & signifer quandoq; respiscat & canat palinodiam, quid ego uestra secutus dogmata frontis habiturus sum? quo me uertam? Quicquid in hominem cadere potest, illi quoq; metuendum est: uti ne dicam, auctum illum esse quandoq; mandare literis, quæcunq; annis aliquot superioribus docuisset, ea ut pro irritis haberentur. Vbi uero illos iam degere existimandum est, qui priora illa eius dogmata amplexi, ante quam hæc scriberet, uitam cum morte commutarunt? Anne fieri poterit, ut rursus quippiam eiusmodi designet, hæc præcipue tempestate, quando re ipsa experitur, quo in præcipitio res illius uerfetur? Crede mihi, ubi eo loci res reciderit, ut provincia populiq; in præsens discrimen uentura sint plurimū ille mitescet, ut iam annis quatuor compertum est, quod tamen de illo uix quisquam sibi antea persuaderi passus esset. Ecquid tum mihi aditandum erit? Adeo ille gula & ueneri deditus est, ut spiritui illius fides tuto adhiberi non possit. Onimium nos deliros, qui animas nostras illis hætenus crediderimus, qui nunc demum plus satis prodant, quid hucusq; spectarint. At dicet fortassis quispiam: Quid mea inter est, cuiusmodi Lutherus sit? Nos Dei uerbo fidem commo damus. Sit illi paucis responsum: Eius generis strophas per plures didicisse me memini. At longe aliter se res habet. Non uos ea estis audacia, ut fidenter dicatis esse hoc uel illud Dei uerbum, nisi certo uobis constaret Lutherum ita tradidisse: uti nec ediuerso affirmare ausi estis, Lutherum Dei uerbum semper & ubiq; docere. An uero mentior? Da ergo Lutheri Germanum sectatorem, qui Dei & Lutheri uerbum ex animo diuersum afferat. At si ab aduersarijs urgeantur, in eas confugiant latebras, ut Lutherū abnegent. O bene fidos discipulos. Equidem certo noui bonos homines adeo illi cucullo esse addictos, ut si qua ille magis absurda pellicula

comminisci, libenter illi fidem sint habituri: quando semel eis persuasum est Lutherū ipsum esse Eliam, nec facile posse allucinari, &c. immo si secus atq; ille uel mutire ausi sint, id impietatis loco habēt: nec eius priuata duntaxat dogmata, sed etiam actiones, gestus, corporis cultum, tantum non plus nimio dicturus eram, sibi imitanda statuerunt: atq; si quis uel in una ab illo sententia discrepet, facile ille sibi ignominia notam contraxerit. Et tamen nō pudet istos dicere, *Quid Lutherus nostra interest?* nos a Dei uerbo stamus. Sed tu illos mox perconteris: Num Lutherus Dei uerbum non tradit? Si aliud ille docet, cur uos illi creditis? Sin autem docet ille uerbū Dei, cur nihil ille uestra interest? Verum frontem isti perfricere, aiunt & negant pro suo arbitratu, & ut res postulare uidetur.

Est tamen adhuc aliud, quod uobiscum conferam. Iubetis me in uestram ire sententiam. Age igitur, quibus tandem e uobis me uultis subscribere, quādo etiam inter uos dissecti estis? Quam ego provinciam uel oppidū uestra factionis adibo? Ponamus me iam in eiusmodi aliqua uersari urbe, quae multas complectatur Lutheranae factionis paracias. Cui tandem ex his uultis ut me adiungam, cum inter illas nulla sit, quae cum alia plane consentiat, & singulae suos concionatores pra alij praedicent? Non enim potest uocari in dubium, creberrime id apud illos usu uenire, ut quod alius pro concione dicat, alij non placeat, immo ab alio publicitus ac priuatim damnetur, ut id tacitus praeteream, quam illi dispaes habeant ritus & ceremonias: quo tamen ipso id apud uulgus efficiunt imperitū, quae est apud omnes iam usitata querimonia, ut pleriq; animo sint confuso ac perplexo misere: quamquā idem omnibus scopus propositus est, tamen si perniciosissimis sint erroribus implicati, in eumque conatus suos omnes dirigunt, uti solent eius generis homines factionibus addicti.

Itaq; uel manibus uos iam palpare potestis, si uidere non libet, nō me duntaxat, sed quemlibet etiam alium iure meritoq; immo & consulto, uestrae huic impurae ac perniciosae factioni nuntium remittere, eoq; se iam reuocare, unde ille simplici animo uestris persuasus uerborum lenocinijs se meminit excidisse.

Nec potestis sanē uicio id mihi uertere, uti nec illud quidem ulli omnino, si quis ab amentia redeat ad sanitatem, aut si improbus propudrata improbitate, deinceps probi frugique hominis officio fungi uelit. Labi nō habet ignominiam, sed nolle resurgere. Vobis

certe

certe id & probro & uitio uertendum est, quod in impia & impura hac secta plane iacetis ac uolutamini, maledictis & cōiicijs proscinditis unicam illam Ecclesiam, in qua uos & baptismi gratiam & Dei noticiam estis consecuti, contemptui & execrationi nec alio quam hæreticorum loco habetis, atq; etiam misere diuexatis eos omnes, qui uobiscum nolint currere, solos uos Christianos ducitis, atq; eo ipso reliquos omnes & uiuos & defunctos flammis tartareis adiudicatis. Apud uos quidē mihi respuisse magnæ est ignominia & dedecori, nec cum minimo uitæ discrimine cōiunctum; præterea uero apud nullos uiros bonos. Atqui ut uestra uobis pertinacia poenitere nesciens & temporaria in hac uita inurit notam ignominia, probrumq; infert in futura uita suppliciumq; sempiternum coram Deo cunctisq; tum angelis, tum sanctis: ita mea mihi respiscencia honorē conciliat & gaudium apud pios omnes, hic quidem temporarium, illic uero apud Deum, diuosq; & angelos & creaturas omnes sempiternum.

Sed nec inconstantia, multoq; minus leuitatis arguere potestis, quod me ad Ecclesiam receperim, nisi dedita opera mendacio uos obstringere uelitis. Quis enim Iudæum damnet inconstantia, si relicto Iudaismo Christi fidem amplectatur? Equidem plus satis tum & inconstantia & leuitatis uitio laborabam, cum ab Ecclesia ad sectam deficerem, in qua uos etiamnum ceu in nido quodam permanetis, donec tandem Ziskam nobis excudatis: quamquam hac in parte nonnihil mea me excusat adolescentia: cui accedit, quod ad id temporis nullum unquam Ecclesie doctore uel inspexissem, tantum abest ut legissem: unde facile poteram in errorem induci, licet etiam trito illi apud Germanos pro uerbo locus suus fortassis non defuerit, Libenter saltanti quemlibet sufficere tibicinem. Porro si putatis uos firmos esse atq; constantes, etiam Mahometista constantes putandi sunt, quando quidem semel receptum dogma tam mordicus retinere non dubitant. At eam a me constantiam Deus prohibeat, quæ obstinatio potius & peruicacia uel pertinacia dicenda est.

Quod uero Euangelij me strenuū quandoq; ppugnatorē fuisse dicitis, q̄so respondete mihi, Cuius tandem Euangelij? Christi ne an Lutheri? Fateor me dogma uestrū non alio q̄ Euangelij loco assidue persecutū, sed hoc ipso Dei Ecclesiam esse persecutū: q̄d tamē quia ignorans feci, tanto maiorē Dei misericordiā consecutus sum.

Vicelius persecutus est Ecclesiam, sed imprudens.

Et quamuis negare non possim, quin ita se res habeat, eo tamen in hanc usq; diem fruor conscientiae meae testimonio, me certe pro mea virili uoluisse semper quod rectum esset agere, & Christianae religioni quam maxime ut consuleretur optauisse: adeoq; Deus ac Dominus meus eam mihi semper mentem adspirauit, ut nunq; in res impias & a recta ratione discrepantes ex animo consenserim, quatenus quidem eas nosse potui. Itaq; quicquid hac in parte a me gestum est, equidem pro meo captu & quatenus potui intelligentia consequi, ita mihi contingat propitium habere Deum, in Christianae Reip. gratiam & commodum gestum est in Hassia, Turingia, Saxonia, idque maximo studio, multis uigilijs & cura ingenti, ut haud difficile testabuntur quotquot me nouerunt, & pleraq; lubricationes meae. Possum etiam certo affirmare, mature admodum quendam huius sectae gustum diuinitus mihi oblatu, adeo ut animus meus iam a plerisq; eius placitis abhorreret. Namq; & ante illa rusticorum stragem quorundam mihi conatus minime probabantur, ut hodieq; quadam mea autographa possunt esse documento. Multa uidebantur mala impendere: at tamen quod res ipsa per se ipsam meo adlubesceret stomacho, audacter ea tueri conatus sum, nec modo contra Ecclesiam, sed etiam aduersus Andream Carolostadium & Thomam Muntzerum, qui ea tempestate sectam hanc iam dissectam latius propagarent, donec tandem alteru mihi Deus aperuit oculum, ut quanto exactius quaeq; pensitarem, tanto mihi illa factio minus arrideret. Iam tum enim sentire coepi, quod illa non nisi carnem resiperet. Ita factum est, ut illa mihi indies magis magisq; puteret: nec tamen committere potui, quin in ea persistere rem, quod me coniugij cuiusdam nexibus implicasse uideretur.

Deinde uero Deus utrunq; mihi patefecit oculum, squamasque Saulinas abstergens, & uelamen a corde meo submouens, e Lutheri synagoga me eduxit: atq; tum demum qualis ea esset mihi declarauit. Cum enim illi ego addictus essem, non tam ea mihi potuit esse perspecta, ut nunc est, quando illi nuntium remisi. Interim tamen laudes gratesq; ago Deo meo. Si quis me authore euersus est, equidem doleo plurimum, precorq; & obsecro Deum pro illis omnibus, quos ego tum institui, ut suo ille sarciat spiritu in cordibus omnium & singulorū, si quid plus minusq; uel docui ipse uel praestitit. Si quidem parochiani illi mei uerae sunt oues, merito debent suum sequi pastorem iam resipiscētem, quem errantē secuta sunt.

Atq;

Atq; ea causa meus ad omnes sermo est, si quis me sectarium secutus est, ut idem ille me iam quoq; Catholicum imitetur. Si cui id non placet, suo ille arbitrio pereat licet: equidem eius perditionis & apud Deum & apud Imperatorem immunis ero.

At nec id quidem absq; ueritatis iniuria dicere uos potestis, tametsi id ex uestris quidam asseuerent, me donis quibusdā aut eximijis pmissis adductū uos deseruisse. Ea nanq; munera uel promissa haecenus mihi incognita sunt. Præstaret sane uos tam esse munerum expertes atq; ego sum. Id sane negare non possum me reditus annuos non contemnendos una cum ipsa Secta reiecisse, nec id tamen, teste Deo, cuiusquam ope uel pollicitatione fretum: uti ne dicam, me iam, laus superis, sic satis esse nudatum omnibus, nec habere reditus uel prouentus ullos. Quod si me facultatum & honorum ambitio tenuisset, equidem apud uos permanissem. Atqui ego paradysum cum frugum exuperantium horreo cōmutare nolui: nec eius me quādoq; poenituit. Ita enim mihi iam persuasi, qui haeticum alat, cum & posse & uelle Catholicum alere, quāuis non eadem ratione.

Quod si quis dicere uelit me Caesaris metu adactum a uobis recessisse, tāquam qui crucem subterfugiam, illi ego contra asseuero, me hanc factionem diuini iudicij formidine adactum a me abiectisse, cum non essem nescius, quam ille disertores omnes & in praesenti & futuro seculo male sit habiturus. Crucem equidem ea ratione subterfugi, uti nunc demum, laus superis, eam mihi & inuenisse & in meos leuasse humeros uidear, &c. Et haecenus quidē dicta sint, quamobrem Vuicelius a Lutheri factione descierit. Atqui idem ipse in illa sua Apologia, quānam sit Catholica Christi Ecclesia, ad quam ille sibi redeundum statuerit, explanans, inter alia multa, haec quoq; adducit: Ecclesia non nisi una est, quemadmodum Christus eius uerus sponsus & caput nō nisi unus est. Est illa ciuitas Dei, uerum templum & tabernaculum Dei, mons Sion, uinea electa, hortus cōclusus, oliua fructifera, & folijs & amoenitate gratissima, quam Deus ipse fundauit, & aedificauit super fundamentum apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Reliqui lapides uiui sunt germane Christiani, ab ipso inde Abel iusto usq; ad extremum credentium, qui simul omnes domū quandam spiritalem, immo & corpus unum efficiunt, cui nec ipsae inferorum portae possint praualere.

Ephes. 2.

Matth. 16.

Huius

Huius uero spiritualis domus structuram iam inde a mundi exordio molitus est Deus, maximeq; a sua incarnatione, quādo Apostolos in orbem misit uniuersum, qui Euangelium praedicarent: quo tempore primum aedificata est Ierosolymis, Antiochia & Roma, ceu locis orbis primarijs.

Quando autem Ecclesia, Romae potissimum Deo id efficiente praualuit, atq; in ea urbe praeter ceteris & plures & constantiores extiterent Christiani, praecipue uero quod in ea Dominus Petrus Apostolus postremo sederit, & post eum tot sanctissimi pontifices, tum etiam quod ea esset mundi caput & domina, inde adeo accidit, ut ab urbe Ecclesia cognomen acceperit, dicta Ecclesia Romana, uti dicta est Ecclesia Ierosolymitana, Antiochena, Alexandrina, Lugdunensis: non quod ea urbes Ecclesiam condiderint, effinxerint aut illi dominatae sint: sed quod illis in locis Deus eam peculiariter fundarit, extruxerit, & ornarit: est eius namq; alioqui origo longe celsior & praclarior, quam ut a terrenis urbibus nomen accipiat. Interim tamen ab eiusmodi illustribus locis appellanda uenit, ut unde prima ab origine in terris profecta sit, possit haberi exploratum. Alias quando e caelis uenit, & Christum habet Dominum, sedentem a dextris Dei, terrenae appellationes omnes longe infra eius sunt dignitatem.

Ita ergo Christi Ecclesiam non absurde Romanam Ecclesiam uocamus, utpote sub qua uel intra quam nos in hac orbis parte degimus, & speciatim quidem, quod per Bonifacium & Kilianum ab ecclesia Romana missos ab ethnicismo, in quo nati & educati eramus, ad Christi religionem primum traducti sumus: tum eo quoq; nomine, quod Romano paremus imperio, in propheticis apostolicisq; literis confirmato. Deniq; ob eam quae Romanae est spiritalem uel ecclesiasticam monarchiam. Orientales poterant Christi Ecclesiam, quod in ea orbis parte morarentur, & Apostoli itemq; apostolici uiri illic suas habuissent sedes, Antiochenam uel Alexandrinam cognominare: quod ea quoq; causa fieri potuisset, quod interdum diuersos ab Ecclesia Romana ritus & consuetudines colerent, tamen si eadem dogmata ac indissimilem fidem, pro eo atq; par est, retinerent. Ita fit, ut Christi Ecclesiam apud Graecos Graecam uocemus, uti e diuerso nostra plerunq; Latina dicitur, cum tamen reuera non nisi una sit Ecclesia. Neq; enim diuersae eiusmodi appellationes quicquam eius unitati derogant. Audi hac de re D. Hiero-

nymi

nymi ad Euagrium sententiam: Nec altera, inquit, Romanae uer-
bis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Gallia, & Britan-
nia, & Africa, & Persis, & Oriens, & India, & omnes barbarae natio-
nes unum Christum adorant, unam obseruant regulam ueritatis.
Audi & Irenaei: Etsi in mundo loquelae dissimiles sunt, sed tamen
uirtus traditionis una & eadem est. Et neque haec, quae in Germania
sunt fundatae ecclesiae aliter credunt, aut aliter tradunt, neque haec quae
in Hiberis sunt, neque haec quae in Celtis, neque haec quae in Oriente, ne-
que haec quae in Aegypto, neque haec quae in Libya, neque haec quae in me-
dio mundi sunt constituta.

*Irenaeus lib.
1. Cap. 3.*

Eam ob rem Catholicae nomen obtinuit, puta quod quaqua-
uersum sese porrigat ab ortu solis ad occasum usque, in totum orbem,
in quacumque tempora, mortalesque omnes tam qui procul quam qui pro-
pe sunt, senes & iuuenes, quotquot modo spiritus, & fidei atque do-
ctrinae & uitae unitatem retinent, complectatur. Dicitur autem &
Apostolica, quod duodecim Apostolorum studio primum planta-
ta, atque eorum praedicatione irrigata sit, ut insignis palmae instar ex-
cresceret.

Huius Ecclesiae uinum membrum me confiteor, neque ullius al-
terius, uti nec ulla alia esse potest, sicut nec aliud Euangelium, praeter-
quam quod Ecclesia ab apostolis accepit, & iam annis plus mille
quingentis retinuit.

Ecquid habes aemule, quod in his reprehendendum putes? Pri-
mo quidem non tibi placet, ut Romanam uel Catholicam Eccle-
siam appellem. Haec namque uoces tuum haud secus animum atque
clauis oculos pungunt. Ecquid tandem uos non pudet Vuiteber-
gensis nuncupare ecclesiam, quae tamen nulla est? Romanae nomen
expungere, & uestrae substituere? quemadmodum etiam in sym-
bolo fidei non uos dubitastis Catholicae Ecclesiae nomen eradere,
& Christianae in eius locum subrogare. Quoties Romanae Eccle-
siae apud uos mentio fit, eam uos conspuitis: at ubi Vuitebergen-
sis profertur, scilicet in caelis rident angeli. Anne uera sunt, quae di-
cimus?

Quod si quidem cuiquam de uestro grege dicere uisum sit, eccle-
siam uestram esse Catholicam, non tamen quisquam illi aut uelit,
aut possit adhibere fidem, quando quidem scripta diuina, & cum his
Cyprianus & Augustinus aliter sentiunt, ut etiam ipsa uocis inter-
pretatio plane diuersum testatur. Itaque si prorsus stupidi sint omnes,

angulo uestro Catholicae Ecclesiae uocabulum tribuent. Nam si uer-
 ster iste angulus Catholicae Ecclesiae nomē sibi iure uendicat, prior
 Ecclesia nulla sit oportet, cum altera ab altera plane discrepet. Iam
 si prior Ecclesia nulla est, certa ratione sit consequens, Christianita-
 tem intra paucos annos iam demum coepisse, & omnes nos hacten-
 us ethnicos fuisse, donec Lutherus prodiret.

Ego uero ita sentio ueterē Ecclesiā, quae iam annis mille quino-
 gentis perdurauit, solam esse unicam illam Catholicam, apostolicā,
 Christianam & authenticam Ecclesiam, nec posse fieri, ut sit quauis
 alia, uti nec Christus alius esse potest. Hæretici quidem omnes suas
 priuatas ecclesias (sectas intellige) aliquandiu habuere, idq; ad uerā
 Ecclesiae confirmationem & declarationem: at nulli ex eis Catholi-
 cam sibi Ecclesiam uendicare potuerunt. Et qua tandem id illi ra-
 tione potuissent, quando ab Catholica Ecclesia ceu perfidi defeces-
 re? Lutherus sane & ipse suam sibi erexit ecclesiam (efficiunt enim
 & uespe suos sibi fauos apium instar) quamdiu uisum erit prae-
 senti Deo id permittere, sed obex illi obiectus est, puta Catholicae
 uocabulum, ut ille absq; conscientiae iniuria germanae & unice Ec-
 clesiae nomen sibi non sit ausus usurpare. Utitur quidem & ille scri-
 pturis, sed nihil illis efficit. Obstitit enim illi Diuus Petrus, quem ad-
 modum asina Balaam in itinere, dicens: Omnis prophetia propria
 interpretatione non fit, tanquam diceret: Non est frater, ut tibi fas
 esse putes pro tuo cerebro scripturam interpretari. Nam si id licitū
 sit, nulla hæresis possit in crimen uocari.

1. Pet. 1.

Ne tamen in ea uerferis opinione, Romanae Ecclesiae uocabu-
 lum nuper natum planeq; Pontificium uel Papisticum, ut uos dici-
 tis, esse, discē iam ex uetustissimis auctoribus, qui proxime aposto-
 los secuti sunt, ecquid illi ea de re posterorum memoriae commen-
 darint. Irenaeus quidem scribit in hæc uerba: Sed quoniam ualde
 longum est in hoc tali uolumine omnium ecclesiarum enumerare
 successiones, maximae & antiquissimae & omnibus cognitae, a glo-
 riosissimis duobus apostolis Petro & Paulo Romanae fundatae & cō-
 stituta Ecclesiae, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & an-
 nuntiatam hominibus fidem per successiones episcoporum peruen-
 nientem usq; ad nos, indicantes confundimus omnes eos, qui quo-
 quo modo uel per sui placentiam malam, uel uanam gloriam, uel
 per cæcitatem & malam sententiam præterquam oportet colligūt.
 Ad hanc enim Ecclesiā propter potentiorē principalitatē, necesse
 est

Lib. 3.
Cap. 3.Damnantur
hereticorum
conuenticula.

est omnem conuenire ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undiq; fideles &c. Tertulliani quoq; ea est sententia; In Italia habes Romanam Ecclesiam, cuius nobis etiam authoritas est proposita. O felicem Ecclesiam, cui Apostoli integram doctrinam cum suo sanguine profuderunt, &c. Vide eundem lib. 4. contra Marcionem. Lege etiam Irenæum lib. 5. cap. 2. & multis alijs locis. Si quæras, cur Irenæus & Tertullianus tam exacte Romanam commemorent Ecclesiam, nos ea causa id illos fecisse respondemus, quod illo quoq; æuo sectæ emergerent, quæ sibi unice illius Christianæ Ecclesiæ titulum usurparent; aduersum quos illi Romanam hanc ceu unicam & apostolicam Ecclesiam prædicatione efferre ac vindicare nitebantur: quæ in modum nobis quoq; contra hanc Lutheri factionem eiusq; malam sobolem prædicanda uenit. At dicas forsitan: Si quidem tam ea hodie esset immaculata, ut tum fuit, fortassis ab ea non desciscerem. Sed paucis responsum accipe: Ita ergo si parentem tuum galli ca scabies totum occupet, tu illum parentis loco minime es habiturus, eumq; ceu alienum deserens? Hoc mihi respondeas uelim, fatearis ne Romanam Ecclesiam Irenæi ac Tertulliani seculo germanam fuisse Ecclesiam? Negare tu id neuiquam potes. Age igitur, hoc quoq; fatearis necesse est eam hodieq; talem esse, quando eadē prorsus est, quæ tum fuit, nisi quod nūc uetustior, debilior, rugosior ac deformior conspicitur. Est ea in hodiernum antiqua illa domus Dei, uetusta Dei ciuitas, uetus illud ac uerū Dei templū, quod illo fuit æuo, præterq̄ quod nunc ruinosa magis est minusq; quam id temporis, habet decoris & elegantia, est itidem eadē quæ quondam fuit Vineam Domini, quanquam nō tam fertilis modo sit: quæ non est Vineæ culpa, sed negligentium cultorum & operariorum, qui in eam missi fuere. En hic ego iam te adeo constrictum teneo, ut non possis non obmutescere.

Quod si pergas dicere, uos ueterem hanc Ecclesiam uelle repurgare ac instaurare, audies continuo, O miseram illam repurgationē ac instauracionem. Certe si annos adhuc triginta ea qua coepistis ratione perrexeritis, neminem ego piū fore arbitror, qui non se iā uita functum uelit. Vosne ueterem Romanam repurgabitis Ecclesiam, quam nidum & synagogam satanæ appellatis: quam porcorum instar nunq̄ non cōtumeliosissime & acerbissime in cœno uolutatis: Vosne, inquam, illam restaurabitis, quam ut apostatæ deseruistis: odioq; habendos & insectandos statuistis eos omnes, qui

b n̄ intra

De presbyteris honorandis.

Matth. 20.

intra illam sese continent, quos etiā Antichristos, Cainos, Baalicos, atheos, hypocritas &c. Vocitatis: quicquid bene institutū & ordinatum est cōuellitis, nec quicquid tamē q̄ melius sit substituitis: noua fingitis dogmata, q̄ uetus Ecclesia nesciat: destruitis, rapitis, p̄fligatis, decernitis, constituitis, agitis & omittitis quæuis p̄ uestro arbitratu, nulla neq; Dei, neq; Cæsaris habita ratione. Sane si ueterē Romanam Ecclesiā repurgare animus erat, non eā oportuit penitus euertere, & pugnis in eā incurrere. Purgare & demoliri diuersa sunt. Eueluere ollam fictilem longe aliud est, q̄ illam saxo impingere. Verū id uos agitis, ut dāno dato, quoad eius fieri potest, uerbis uos purgetis ac tueamini: id unum maximo uobis incommodo est, quod libri per uos editi, omnibus uos produnt.

Frustra igit̄ Ecclesiā iactitis, utpote a qua uosipos per superbiam p̄cidistis. Ecclesia integra illa Dñi tunica est: uestra factio porciuncula quædam est ab illa separata. Ecclesia arca Noe est: uestra secta non nisi asser quidam est inde auulsus. Ecclesia totū est corpus: uestre partes nō nisi brachium quoddam sunt ab illo distractum. Quid ita? Quod uestra factio nō sit integra Ecclesia, nec etiā credat, doceat, obseruet, actitet quod integra.

Atqui sancta illa Romana Ecclesia præcipuorū Apostolorū studio est erecta, illorumq; doctrina, sanctitate & sanguine dedicata, munita & confirmata. Post hos tanq̄ capita, ad summū est perducta & exadificata per illoꝝ successores Linum, Anacletum, Clementē, qui Apostolorum fuere discipuli, Euaristū, Alexandrū, Sixtū, Telephorum, Hyginū, Piū, Anicetū, Soterē, Eleutheriū, uti eos enumerat Irenæus, multis etiā martyꝝ millibus declarata & cōprobata, p̄clarissimis & inuictis confessionibus suffulta, innumeris Deo gratias actionibus & operibus ornata, illustrissimis præstantissimorū Patrum scriptis celebrata & prædicata, & aduersum quasilibet subrepentes hæreses defensa semper & conseruata: ut illi plane miserissimi censendi sint, qui intra hanc Ecclesiam in tanta sanctorū Deoque cōformium fratrum ac sororum frequentia nolint numerari.

Anne prorsus miserabile est, ut unus homo cunctis mortalibus, quotq̄t hodie supersunt, & intra annos mille in humanis fuerit, ppria temeritate & detestabili philantia se nō dubitet anteferre? Anne modū omnē excedit, q̄ homuntiones istos oīa etiā uetustissimorū Patrū cōmentaria nō pudet superbissime reñcere, cū tamen sine illis nihil possint noui cudere, nec ullā ausint scripturæ sententiam explicandā suscipere? Si satis est solā habere Scripturā, qui sit,
ut nouis

ut nouis istis in scripturâ, quæ in dies prodeunt, cõmentarijs expleri nequeas: Dicis Scripturam absq; cõmentarijs legendâ, cū tamen tute id minime præstes. immo nouis istis interpretationibus pertinacius multo inhaeres, quã quibus alijs uetustissimis. Sed mera hæc nequicia est, & uersutum hæretici cõmentum: quod qui nõ sentit, nã ille pituita laborat. Equidem certus sum ueteres Doctores scripta diuina probe esse interpretatos, atq; unicum in cœlos iter in illis magna consensione attigisse, reperisse & Ecclesiæ demonstrasse.

Estq; hoc illustri documento, certissimoq; argumẽto Lutherisimum ueterem non esse Ecclesiam, sed sectã potius, quod antiquæ Ecclesiæ Doctores ducat pro nihilo, solosq; sectarios habeat in precio: quod fieri non posset, si recte cum illo ageretur.

Literis sane annotatum comperimus, quam sancta & inculpata aliquot seculis Ecclesia permaneret. Tandem cū Tyrannorum & hæreticorum, quæ gemina sunt satanæ cornua, psecutio deferuisset, alia cœpit uia satanas Ecclesiam impugnare, quando quidem illius regno maxima illa adferret detrimenta. Itaq; tum Primores, tum plerosq; e populo ad ea quæ carnis sunt iucunda & plausibilia incitauit. Quod cum illi haud incommode cessisset, ingens illi eo ipso ad maiora mala, ilico fenestra aperta est. At huic actui tum a sanctis Patribus pro eo atq; decet seuera animaduersione est obuiatũ: quam nihilo secius satan in proposito perstitit, quo Christi regnum non nihil labefactaret: atq; eo usq; progressus est, ut quidam Romani Pontifices, Episcopi, presbyteri, sui officij parum memores, a Patrum suorum uestigijs exorbitarint, maxime quod Ecclesia omnino ex parte pace & tranquillitate frueretur. Interea tam Biblia quam patres antiquissimi minori studio esse cœpere: Ita factũ est, ut Ecclesia passim affligeretur, atq; eo tandem prolapsa sit, quod ad mores attinet, ubi iam, pro dolor, cõspicitur. Atq; ut paucis agã, duo sunt, in quibus Ecclesiæ dignitas non parum laesa & imminuta est, quæq; id efficiunt, ut apud incredulos minus bene audiat, nempe Cultus diuinus in nonnullis nõ satis reformatus, & uita improba. In his reuera plus satis necessaria est opera, ut gemina hæc plane exitialis suscepta macula tandẽ quandoq; deleatur. Vos hic Ecclesiæ primores appellatos uelim, ut tandem exporrecti, fidem quã debetis Christianæ Reip. præstetis, serio Conciliũ ut cogatur, efficiatis, uitia pponatis, quæ sit Ecclesiæ necessitas attẽdatis, q̃ nihil bonæ frugis habet & offendiculo sunt remoueat, noxia præcidatis. Per

petuis uos clamoribus Christiana R. esp. cōpellat, maxime tot iam sectis acerrimam impressionem facientibus. Væ, uæ, atq; iterum uæ uobis, si hoc in opere maxime necessario, saluberrimo, laudatissimo satanam uos per incuriam, uel alia mundi negocia distineri ac præpediri patiimini.

Ita pro dolor sese res habet. Sed quid tandem obsecro? Num propterea Ecclesiæ unitas scindenda est, quod arte satanica quasdam labes contraxerit? Num Moyses Synagogam propter abusus & vitia quædam deseruit? Num Elias, num uero Ieremias id fecit? D. Bernardus etiam sua ætate quædam Ecclesiæ, præsertim Romanæ curiæ, quæ etiam tum non parua erant, perspexit, num ille hoc nomine sibi ab ea desciscendū putauit? Optimus ille Thaulerus, itemque abbas Tuiciensis, Gerson, Picus, Petrus de Aliaco Cardinalis, & pleriq; alij minime fuere nescij, Ecclesiam in moribus non omnino recte habere: an illi tamen ea causa ab ea discessere, nouamque sibi Ecclesiam confluere? Minime gentium: sed magna uocis contentione uitia repræhenderunt, nec illis parcendum putauere, uocemque suam quasi tuba exaltantes, Christianis ipsorum scelera denunciarunt, ut animas seruari. Multis sane hominibus bonis admodum doluit eam Ecclesiæ calamitatem adeo esse diuturnam. Plerosque insigni pietate & eruditione Antistites, Doctores, Concionatores male habuit ea Ecclesiæ deformitas, nec tamē illam relinquere uoluerunt. Est enim ea nihilo minus spiritalis mater nostra, etiam si quædam illi inuitæ aspersæ sint labeculæ. Atque eo fortassis nomine permisit Deus, ut ista factio uel secta longius serperet, quo eius occasione Ecclesia citius ad sui cognitionem, reformationem, emendationem deducatur. Sed ea causa Secta nihilo iustior est.

Ecclesia plane est, cui secundum Deum, quamlibet deformis uideatur, bona omnia tum æterna, tum temporaria accepta ferre debeamus, non autē factioni Lutheranæ. Dic enim, obsecro, quis nos salutari expiauit lauacro? Ista nimirum mater nostra, non ulla alia nos regenerauit. Qua igitur fronte illam abnegamus? Cur meretrici tantum tribuimus, ut relicta Ecclesia, ad illam nos adiungamus, cum tamen ea non sit iusta parens nostra, ut: ut sese iactet?

Vnde quæso ad nos scripta diuina profecta sunt? ab Ecclesiæne, an uero a secta? Dubio procul ab Ecclesia. Num igitur ea causa nobis Ecclesia scripturas tradidit ut ipsam oppugnemus? Quid hoc aliud sit, quam sibi ipsi malum conciuisse? At dices,

Scripturæ

Scripturam ad nos diuinitus profectam. Recte nimirum. Tu uero quando caelos adisti, eamque ex Dei manibus, perinde ut Moyse tabulas in monte Synai, accepisti? O hoim acutoꝝ mirā insullitatē. Vnde porro tum ipsius Dei, tum eorū omnū quæ sunt fidei Christianæ notitiā habemus? Anne ab Ecclesia? Aut forsitan nulli mortalium toto terrarū orbe annis superioribus ulla Dei & fidei Christianæ imbuti notione fuere? Vos ne primi extitistis, qui intra paucos annos eam sint adepti? Vbi igitur eam estis assecuti? Num ex scriptura? Et ea tamen etiam ante hos decem annos & probe est intellecta, & homines qui eam legissent, minime defuere. An uero ex spiritu? Agedum igitur, spiritum illum signis & miraculis declaretis. Nam etiam uos ipsi alijs uobiscum furore percitis, id opponere solentis, ut si quid proferant antea incognitum, prodigijs quibusdam id astruant. Reuera si ante hos decem annos spiritus & scriptura cum sui intelligentia nulli adfuit, male egit Christus cum sponsa sua, atque os suum mendacū, quod dictu nefas sit, condemnauit, sitque plane consequens, nullam hactenus sub sole uixisse gentem, quæ tam esset misera, errabunda & iniqua, atque nos Christiani sumus. Deinde & id nosse uelim, unde nobis tum triviales, tum illæ quas Academiæ, uel Vniuersitates uocant, Scholæ sint natæ: unde tam doctos habeamus uiros, & artes eximias? Nū Secta ea nobis peperit? Immo uero Secta ipsa unde suas habet artes & disciplinas, quibus tamē non recte utitur? Anne hæc omnia ex Ecclesia pro manarunt, quando adhuc nulla fuit huius Sectæ mentio uel notitia? Vnde uero ad administrationem tum politicam, tum œconomicam? Vnde Iura, disciplinam, complures ritus & instituta optima, probatasque constitutiones & ordinationes habemus? An non antiquitus isthæc obtinemus? an uero hæc nuper orta nobis Secta ista peperit? Immo uero, ut omnibus in prospectu est, ea ferme abrogauit & aboleuit, atque e diuerso improbis moribus, prauisque constitutionibus aditum patefecit, id quod iam nemo non querimonijs & suspirijs testatur. Si quid uero etiamnum in Secta residet, quod sit cum religione, probitate, bonis moribus & recta ratione coniunctum, id etiam antequam Secta nasceretur, fuisse dubium non est, non autem ex ipsa Secta profectum. Nam, si tamen id potes, ex septem hominum milibus non nisi septem ad me producas, qui prius plane diuini timoris expertes & improbi fuerint, & nunc demum postquam in Lutheri uerba iurarunt, in probos ac religiosos uiros euaserint.

Ego

Ego uero eos tibi proferam, qui ante hanc sectam Deo deuoti, pijs, mansueti, & uitæ internæ studiosi fuerint, at nunc Euangelio huic dediti prorsus mutati sint. Faxit Deus, ut qui huius sunt tragœdiæ architecti, & incentores, ipsi se agnoscant, uideantq; quas in Germaniam calamitates inuexerint, Amen. Hactenus quidem in Ecclesiæ Catholicæ gratiâ, uisum nobis est hæc ex doctissima Vuicelij Apologia hic inserere, non quod historiæ breuitati admodum conueniret, sed quod ea ratione magnam nobis Ecclesiæ utilitatem allaturos speraremus.

Hæc igitur atq; eius generis alia multa non parum commendanda scripta, Post illas quoq; Vuicelius, ut qui longa experientia Lutheranorum consilia probe cognita & explorata haberet, in publicum emisit, satis superq; testatum ijs efficiens, Lutheri dogmata quæ e diametro pugnent cum Euangelio: qua re factum est, ut multorum ille odio acerrimo hodieq; laboret, nec quoquam sine periculo tuto possit proficisci. At tamen constans ille permanet & imperterritus, nouaq; dogmata ipsis scripturæ diuinæ sententijs tam luculenter confutat, ut in hunc usq; diem quotquot partis sunt aduersæ, nullis eum solidis rationibus possint refellere.

Eodem ferme tempore etiam Ioannes Crocus Doctor, desciiuit a Luthero, & ad Catholicam Christi Ecclesiam se contulit. Atq; hoc pacto Lutherismus tum temporis uiris cordatis & eruditis cœpit displicere, quod haud obscure aduerterent, illum non nisi carni ceu fundamento inniti.

An. 1533 **A**Nno M. D. xxxiij. Romanus Pontifex & Imperator Legatos suos in Germaniam misere, qui Imperij ordinibus testatû efficerent, Concilium generale celebratû iri, quo religionis in Germania dissensio sopiretur, & pax atq; concordia instauraretur. Atq; Imperatore consentiente, Pontifex Principibus denunciari iussit, se liberum atq; Oecumenicum Concilium indicturû, cum in modum, quo prisca patres consueuissent, quos dubium non esset Sancto spiritu permotos fuisse: utque illi, qui ad Concilium uenturi essent, fidem darent eius decretis & definitionibus se prompte obtemperaturos: qui uero Concilio corâ interesse non possent, suos eo legatos mitterent: simul etiam, ut ante Concilij definitionem nihil innouaretur: tum quoq; necessarium fore, ut certus designaretur locus, qui satis haberet annonæ & salubre cœlum: cuiusmodi ipsi quidem

quidem Pontifici uel Placentia, uel Bononia, siue etiam Mantua tanquam urbs imperialis, Germanicæ nationi non incommoda, uideretur.

His ita constitutis, Elector Saxonie tempus sibi dari petijt cū suis, id est, qui Smalcaldici essent fœderis, deliberandi atq; consulendi: Id uero Pontificis & Cæsaris legati gratum habuere.

Vltima Iunij scripto illi responderunt in hunc modum: Petere ipsos quidem ut Concilium celebraretur, sed intra Germaniam, ubi hæc primum esset orta dissensio: deinde ut non ex Pontificio Iure, & pro Scholarū consuetudine, sed ex solis scripturis decerneretur.

Ad hæc uelle ipsos liberum habere Concilium: atq; eam ob rem neminem se ad præstandam illi obedientiã obligare debere. Quando em̄ Pontifex reges & Principes sibi uellet obstrictos, id eis esse argumento, illum sub Concilij prætextu suam potestatem suamq; dominium tueri statuisse. Itaq; se nolle ea ratione obligari: nec uolum se decreuisse Concilium admittere, in quo leges humanæ aut Pontifex Iudicis partes sustineret: se omnino deliberasse Pontificis iugum procul a se reiicere, nec dubitare alios reges idem præstituros. Præterea uero nihil esse, quod non Imperatoris causa & in illius gratiam essent suscipere parati.

*Protestantes
nouam celes-
brandi Conci-
lij rationem
posulant.*

Hoc illi responsum multa uerborum copia & elegantia perpolitum typis excudendum curarunt: atq; suis concionatoribus & Iurisperitis id dedere negotij, inter sese communicatis consilijs statuerent, quenam in Concilio proponi oporteret.

Per hoc tempus in uillula quadam dicta Holtzhausen in Electoris Saxonie ditone sita, haud procul a Lipsia, quæ paret Duci Georgio, Linteo quidã fertur fuisse, qui Lutheri dogmata pro concione traderet: ad quem eo nomine magnus fuit hominum cõcursum, quibus etiam Sacramentum contra Ecclesiæ morem & Catholici Principis edictum, sub utraq; specie porrigere non dubitauit. Quod ubi Dux Georgius resciauit, Lipsensibus suis interdixit, ne quis deinceps ad Lutheranum illum concionatorem ex urbe egrederetur. Atq; ut Lutheranos a Catholicis posset internoscere, apud Parachos egit, ut ijs, qui in Paschate confiterentur & communicarent, symbolum quoddam traderent, quod illi qui confessi essent, ad Senatum indicatis suis nominibus deportarent.

*Ex Actis Luth-
theri.*

Ea res plerosq; ciues male habuit, ut qui Lutherano dogmati

Sleidanus hæc
narrat infra
liter.

fauerent, datisq; ad Lutherum literis, percontabantur ex eo, num absq; conscientia offensioe, quo sui Principis irā declinarent, sub altera tantum specie cōmunicare possent. Quibus Lutherus respondit more suo: cuius literas, ne Catholicis offendiculo sint, uisum est hoc loco omittere. Inuehitur enim petulanter in optimū & cum primis Catholicum Principem Georgium, ut erat ille ad maledicendum & conuiciandum instructissimus.

Porro ubi tales eius literæ in ferijs Paschalibus Lipsiam perlatae sunt, hincinde per ciues quosdam circumferebantur, & identidem describebantur. Quod ubi Senatus didicit, ne qua existeret seditio, Duce Georgio earum literarum exemplum slico misere, ut ijs de rebus certior factus, sciret quid se facere oporteret.

At Georgius Dux cognato suo Ioanni Friderico, qui patris loco Saxoniae Elector erat, scripto conquestus est, Lutherum eiuscemodi literis non parum iniuriosis nedum suum nomen & existimationem traduxisse & conuictis proscidisse, sed suos quoq; subditos ad rebellionem & proteruiam permouere instituisse, atq; ijs rebus pacis illa foedera cum ipsius Electoris parente anno xxvij. icta esse uiolata. Itaq; petere sese, uti Elector talem se erga hoc maleficiū præberet, quo posset omnibus esse perspectum, ipsi eiuscemodi conuicia & maledicta minime probari, ageretq; ut Lutherus a contumelijs & iniurijs quandoq; cessaret.

Hæc Sleidas
nus scire nos
luit.

Interea Lipsensiu Consul Vuolfgangus Vuedeman scripsit Luthero, mittens una literarū ante dictarū exemplū, rogansq; comiter, certū testatūq; efficeret se illas literas Lipsiā misisse, & cui tandē, eas misisset, & ut sese res haberet. Plerosq; em̄ ea causa Lipsiæ in suspitionē uenire: suo igitur responso anteuertret, ut qbus cū illis literis nihil esset cōmercij, & nihilo minus suspecti haberent, eam a se possent suspitionē amoliri. Illis quoq; literis cū p suo instituto Lutherus respondisse audacter & minaciter, nuntio etiā minas intentaui, si qua eius generis scripta ad ipsum perferret. Quæ res cum ad Ducis Georgij notitiā esset pducta, denuo scripsit Electori, orans cum humaniter, eo in negotio ita se gereret, ut ipse sibi uellet fieri.

Scripsit igitur Elector Saxoniae Luthero hunc in modū: Ferre se nō posse ipsum cognati sui, uel aliorū subditos suis scriptis ad seditionē incitare: quod si eueniret, nō posse se id inultū relinquere. Daret igitur operam, ut sese, quod ad illas querimonias attineret, purgatū efficeret: qd si negligeret, non posse se eum a culpa alienum arbitrari.

His

His cognitis, acriori Lutherus ira percitus, librum edidit, quo se conatus est expurgare, tanq̄ qui falso a Duce Georgio sit concitata seditio in simlatus. quo in libro multa ille habet, quæ pia aures ferre non possint. Scripsit autem prolixè aduersus illum librum Doctor Ioânes Cochleus, Ducemq; Georgium abunde defendit, simul etiam Electori Saxonie significans, esset ne satis ad contumeliam, existimationis iniuriam atq; seditioem appositum, si quis tantæ nobilitatis & integritatis principem, cuius esset Dux Georgius, sicarium, prædatorem, Euâgelii hostem, satanæ apostolum ausus sit appellare: testatum quoque efficiens, Lutherum sæpius in Ducem Georgium multa falso confinxisse, & apertissimis cum mendacijs traduxisse. Si cui placet, legat Acta Lutheri.

Fol. 249.

Non tamen interim destitit optimus princeps Georgius habere excubias, & quantum ipsi esset possibile, anteuertere, ne sui subditi Lutheri dogmatibus inficerentur. Comperit autem e suis subditis septuaginta nolle Eucharistiâ ritu Ecclesiastico accipere: quos ille iussit intra Pascha & Pentecosten secum deliberare, utrum apud ipsum & Catholicam Christi Ecclesiam permanere, uel ad Lutherum mallent deficere. Quod si illi cum Luthero sentire pergerent, se in sua ditione illos minime laturum: permissurum tamen, ut suas ædes & alia quæ ad ipsos pertinerent diuenderent, atq; alio commigrarent.

Verum in his iam pleriq; ad emigrandum sese compararant, quibus admodum ea applauderet gloriola, quod passim propter Dei uerbum acti in exilium dicerentur: sicq; factum est, ut in his septuaginta uix duo essent, qui ad sanitatem redirent: tametsi Episcopus Merspurgenſis Ducis Georgii precibus adactus, magno opere & summo studio eos ab errore reuocare uideretur. Sed cum illi solis scripturæ luculentis uerbis institui uellent, dictum est eis, Christum disertis uerbis in Euangelio præcepisse ut Ecclesiæ mos geratur, nusquam uero illum iussisse, laicis sacramentum Eucharistiæ ut sub utraq; specie necessario porrigatur. Sed nihil apud illos promoueri potuit. Iussit igitur Princeps, qui in eos potuisset seuerius animaduertere, ne Lipsiæ morarentur: permisit autem domos & reliquas facultates suas, immo & coniuges & proles cum familia Lipsiæ, si uellent, relinquere, nec ulli eorum uel obolum eripuit.

Atqui cum res longius procederet, metusq; esset, ne duo illi Principes, Elector Saxonie & Dux Georgius inter se committerentur,

ne subditi damna acciperent, utriusq; Principis consiliarij quandã confecere pacem, estq; tum Catholicis, tum Luthero mandatum, ut deinceps in suis scriptis & disputationibus illorum duorum principum, & quæ ditionis eorum sunt urbium, nullã omnino facerent mentionem.

Ex Actis Lutheri.

Eodem anno in nonnullis Lutherismo addictis oppidis ingens increbuerat rumor de extremo die, quod ille iam etiam certo impenderet eo, quo quidam prædixissent, die: sicq; factũ est, ut e uulgo plurimi, qui illi rumori fidem commodassent, nulla uellent moliri ædificia, agricolæ neq; ararent neq; sererent: quidam etiam nobiles sumpta Eucharistia modis omnibus haud aliter sese gererent, quã si statuto die essent morituri. At ubi ille dies effluxit, & mundus suum tenuit cursum & ordinẽ, miseri illi nõ poterant nõ erubescere, cum illis diceretur, si quidem essent Euangelici, aut Euangelium unq; ita ut oportet legissent, nõ posse illos ignorare dixisse Christum, de die illa & hora neminem scire, nec angelos quidem, præter solum patrem. itemq; in Actis apostolicis: Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.

Matth. 24.

Act. 1.

Sleidanus his commemorans dis non bona fide utitur.

Hoc ipso anno Henricus eius nominis octauus Angliæ Rex, qui hæctenus regem se inprimis Catholicum & celeberrimũ declararat, legitimam coniugem suam Catherinã Ferdinandi Regis Hispaniarum Filiam, & Imperatoris Caroli materteram, repudiauit.

Rex Angliæ legitimã repudiat uxore.

Rex ille Henricus iam pridem amorem suum in quandam ex Regina contubernio foeminam contulerat, eam quæ Anna Bouleïn diceretur. Sed ne rex iniquo, quo Annam complectebatur, amore adactus legitimam a se coniugem, ex qua nullam haberet masculam prolem, sed unam duntaxat filiã, eamq; forma egregia, multis ornata uirtutibus, & prope iam matrimonio idoneam suscepisset, repudisse uideretur, proposuit ille consultum ipsi esse, ut aliam sibi copularet coniugem, non tamen absq; Romani Pontificis & peritorum cõsensu, ex qua masculum haberet hæredem, ne ipso uita functo Regnũ bellicis aut alijs periculis esset obnoxium. Nec deerant hac in parte adulescentes quidã & homines malæ fidei, qui Regi suis blandicijs obsequentes persuaderent, haud difficile eam posse impetrari a coniuge separationẽ, quod Regina Catharina Regis Henrici fratri fuisset desponsa, eoq; defuncto Pontifice consentiente Regi Henrico esset iuncta matrimonio.

At ubi res ad Pontificẽ deducta est, ille Regis Angliæ amicitia iustitia

iustitiæ & æquitati sibi statuit posthabendam, adhortatusq; est Regem, & grauissimis intentatis minis etiam mandauit, ut reiecta Anna, legitimam suam coniugem Catherinam ad se reductam, in pristinum locum restitueret.

*Paulus Iouius
Sleidanus
piter mētitur
de Pontifice.*

Tum uero Henricus Rex erga Pontificem ira excandescens, mox proposito edicto, seipsum supremum Ecclesiæ Anglicanæ caput declarauit, uetuitq; ne quis Romano Pontifici primariam in Ecclesiam Anglicanam tribueret authoritatem, mortis constituto supplicio, si quis id ausus esset.

Hoc anno Carolus Geldriæ Dux quinq; millium peditū fretus auxilio, Comitē Orientalis Phrysiæ, quē Embdensem uocāt, cū omnibus eius popularibus, 15. ad millia strauit & funditus euertit.

Eodem anno perniciosissima Anabaptistarum factio Monasterij, quæ est Vuestphaliæ metropolis, collecta est, qui se dicerēt in animo habere, nouū Ierosolymorū regnū gladijs & armis instituire. Itaq; ab Episcopo suo, penes quem erat rerū potestas, se subducentes, eius cōsiliarios manu uiolenta ceperunt. Ea re perterriti pleriq; ciues & incolæ Monasterienses, ad Episcopum profecti sunt, cōsiliū & auxilium, quibus tam seditiosæ Sectæ iretur obuiam, ab illo petitori. Qua uero ratione ea repressa sit, ubi ad sequentis anni res gestas commemorandas uentum erit, annotabimus.

*Anabaptista
Monasterij.*

Hoc ipso anno Sueniæ oppidulū Schiltachiū triduo ante Pascha, machinationibus mali dæmonis, & opera maleficæ cuiusdā penitus cōflagrauit. Aliquandiu ante multum cū ea uetula cacodæmon cōmercij habuerat, crebroq; per oppidulū cū tympano hac illac circūcursans, a multis auditus quidē fuit, sed uisus minime. Nō diu post execrabilis mulier, crimē cōfessa suū Oberdorphj flāmis tradita est.

*Lycostenes
Diabolus cum
tympano circa
cancursat.*

Eodem anno Mediolani & Paduæ tam inaudita extitit fulgurū choruscatio, & terribilis tonitruum fragor, ut præ nimio terrore homines perinde ut amentes hac illac cursitarent.

Deniq; eo ipso anno in Octobri Basileam ingens terræmotus tertio concussit.

ANno M.D. xxxiiij. Lantgravius cū Gallorū Rege de pactus, copias conscribit, quibus instructus, dat literas denunciatorias ad Ferdinandum regem, ipse & Vlrichus Vuirtenbergicus. Rex igitur Ferdinandus, negocium in ius uocari postulat: recusant illi, bellumque decernunt, & posteaquam in prælium descendissent,

*An. 1534
Lantgravius
ope Regis
Galliæ Ferdin
andū Roma
norū Regem
oppugnat.*

c iiij machinas

Vlrichus Vuir-
tenbergicus
Dux, manu
violenta, do-
minij sui pos-
tatur.

machinas obijciunt, & in exercitum Regis iaculantur valide. Nam Philippo Palatino calcaneus ictu tormentario decutitur, & milites Regis in fugam conuersi partim submerguntur in flumine Nicero. Quare secundante aduersarijs fortuna, Vlrichus plurimas dominijs quo fuerat eiectus, partes recuperat.

Durante bello interuenere Moguntinus Archiepiscopus, & Saxoniz Dux Georgius, Lantgrauij affinis, qui inter Ferdinandū Regem & Saxonem, pactum hoc cōstituerunt, scilicet, ut Ferdinandum Regem Romanorum agnoscant, habeantq; , sic tamen ut is vicissim curet, ne Camera in Protestantes litem dirigat, in quibus tamen nec Sacramentarij nec Anabaptistæ sint comprehensi.

Conditiones
fæderis.

Accessit præterea alia quædam inter Ferdinandum Regem & Vuirtenbergensem conuentio, huiusmodi nimirū. Vlrichus Princeps & hæredes ipsius nempe masculi, clientelam a Ferdinando Rege tanquam Austriæ Principe suscipiant, & dominijs Vuirtenbergicis eidem acceptum ferant. Extirpata forte familia Vuirtenbergensi, & cessante hærede masculino, tum demum Austriam obtineant Principes Austriaci quasi beneficiarij, ipsius nempe imperij donatione, cui & hoc nomine deuinciantur. Vlrichus Dux, Ferdinandum, Regem Romanorum accipiat & cognoscat, nec aliquam in eum coniurationem intendat. Quicquid bonorum, militiæ, ademptum sit, a Lantgrauio & Vlricho occupatum, dominis restituatur. Neminem insuper ad Religionis nouationem cogant, Ecclesiasticis liberam possessionem concedant. Qui pudore aut timore cessissent, domum redire concedatur. n̄s qui alio commigrare uelint, sine dispendio aut bonorum suorum iactura id ipsum permittatur, tormentabellica, quibus Aspergum superius, munitum erat, Ferdinando Regi reddantur, Debitum quod Ferdinandus Rex in utilitatem suam contraxit, idem ipse persoluat: Id uero quod in commodum regionis esset impensum, Vlrichus vicissim exoluat. Quicquid bonorū in territorio Vuirtenbergico extaret, quod sub tutela Regis Bohemiæ sit, eo nomine, Vlrichus & hæredes, Ferdinando suisq; hæredibus Bohemiæ Regibus teneantur, tanquā Beneficiarij seu ut uulgo aiunt Vasalli. Philippus Palatinus cæteri; captiui absq; prætio dimittantur. Die præscripto Lantgrauius cum Vlricho Duce ueniam a Ferdinando supplices petant, ipsimet aut ipsorum legati, tum etiam plenum ius possessionis in dominium Vuirtenbergensē, a Ferdinando Rege Vlrichus accipiat. Solicitet præterea

præterea Ferdinandus apud Casarem fratrem, ut vicissim ipsi reconcilientur, pro belli sumptibus utroque nihil exigatur, tantum ex copiis quas Lantgravius, & Ulrichus Dux sibi conflauerant quingentos equites, & tria milia peditum Regi Ferdinando eidem submittent, qui ipsorum expensis ad obsidionem Monasterii Vuestphaliae, profecti, Regi iuramentum præstent, & si expediat, tribus etiam mensibus mereant. Ulrichi Ducis coniunx Sabina, ipsa potiat ut bonis, quæ in dotem ei constituta erant. Hanc autem pacificationem populus omnis & nobilitas ratam habeat.

Rebus Itaque in hunc modum compositis, Lantgravius ad Casarem dat literas, rogans ut & sibi & Duci Ulricho ignoscat, simulac promittit se & Vuirtembergicum deinceps ipsi & Fratri Regi obsequentissimos per omnia fore.

Respondit Cæsar. Totam tragediam se iam ex Fratre Ferdinando cognouisse; quid præterea tuæ sit mentis, literis ad illum missis significasse, etiamnum misso legato nunciare. Futurum igitur ut ex eo de sua clementia & conamine pacis resciscat. Hortatur deinde ut quod uerbatim pollicetur, reuera præstet, obsequentem se exhibeat, caueat denique ab omnibus seditiosis consiliis, conatibusque.

Paulo ante de Anabaptistis mentionem fecimus, quomodo nimirum uidelicet, Monasterii Vuestphaliae grandem commotionem ædiderint, quæ ita se habuit, ut iam iam diceretur.

Ad ciuitatem Monasteriensem locus est ubi nimirum templum D. Mauritio nuncupatum, situm erat, in quo, quidam Bernardus Rotmannus dictus, anno 32. Euangelium Lutheri e suggesto deponere cœpit. Populus nouæ doctrinæ cupidus turmatim eo confluit, Ciues nonnulli eum in ciuitatem introducunt, & domo sua excipiunt: Cum autem Catholici locum in suis ecclesijs concionandi denegarent, nec omnino admitterent, illi suggestum suo nouo præconi in porticum templi erigunt. Crescente interim quotidie Lutherastrorum multitudine, uenerunt etiam duo concionatores Marpurgio illuc, qui cum aliquot assediis deliberarunt ibidem quibus modis Euangelium Lutheri per uniuersam ciuitatē libere promulgent, sublata penitus antiqua illa religione.

Refert Sleidanus, Catholicos hic ad magistratū dixisse: Nō habere se quo causam suā defendant: Quod autē hæcenus dixerint, statū atque conditionem ipsorum æquū ac salutarē esse, id ex animo bono

Bernardus
Rotmannus
Monasteriensis
sui impostor.

Crassum Sleidanus mendacium.

& ignorantia profectum. Cæterum quam impudenter, in suggillationem Religionis auitæ, & disciplinæ ecclesiasticæ, Sleidanus hic scribat, ac ita ueritatem ipsam impugnare studeat, satis utiq; manifestum est, maxime cum neq; tunc, neq; modo, Catholici a quoq;, uere saltem, erroris & falsi dogmatis, ut ait falso tamē Sleidanus, cōuinci potuerint. Nam nobiliores quiq; & primi in Senatu municiopio illo, consentire noluerunt nouæ prædicationi, nec Lutheranicā doctrinam recipere, quin cum ipsi animaduertent, plebem sic cōcurrere, applaudere, & obsequi huic nouæ doctrinæ omnibus modis uelle, relicta ciuitate ad Dominum suum Episcopum perrexerunt, consilium subsidiumq; postulantes, quo nimirum seditio plebeiorum sisti seu sedari queat.

Ioannes Leydanus, Anabaptistarū Coriphæus.

Per id tempus, Sartor quidam Ioannes Leydanus ex Hollandia Monasterium appulit, qui sese Bernardo Rotmanno cæterisq; Lutheranicis concionatoribus ad sociauit. Cœpit is grauius & familiariter cū illis de Religione cōferre, contemnens exhibensq; paruulorum baptisma. Accessit præterea quidam alius consors & socius Hermannus nomine, cognomine Stapredt. Hic suo cōsortio fretus, palam in baptismum paruulorum inuehi cœpit. Breui post Bernardus ille Rotmānus, qui primus monasterij, Lutheri dogma asseruerat, infantum baptisma damnare cœpit. Ad hanc adeo impiā doctrinam, mandat ilico Senatus Anabaptistis, ut ciuitate cedant, impetrato ipsis ab Episcopo cōmeatu, quo libere per dioccesin proficiscantur, imo etiam uictualia profecturis suppeditant. Illi uero ad eos se conuertunt, qui ipsorum professioni consenserant, adhaerantq; apud quos etiam aliquantisper delituerunt.

Error Anabaptistarum.

Breui post unus illorum a spiritus sancto excitatum se simulans, passim ciuitatem percurrit & uociferatur, Pœnitementi, rebaptizetur quisq;, alioquin uos ex insperato diuina opprimit ira. Tum primum dolor parturijt, & calamitas magna exoritur. Hi nempe qui se rebaptizari permittebant, clamabant & uociferabantur, ut ille malo & uesano potius genio concitatus praco. Plurimi sane timorosi, cum cæteri iam rebaptizati, Dei uindictam ingeminarent, ex simplicitate aut potius pusillanimitate, catabaptismo se submittūt, alioquin prohi, quidam autem illum quoq; susceperunt, sua bona melius conseruandi ac retinendi causa. Siquidem Anabaptistæ suos aduersarios pessime tractabant, bonis nimirum eos priuabant. n̄ uero qui, ut dixi, oblituerāt, rem iam in uado esse cernentes, præpunt
e suis

e suis angulis, & latebris, ad forum concurrunt, uociferatur, ac eos omnes qui baptismum iterare nolebant, ueluti Ethnicos & atheos trucidari iubent. Deinde in armamentarium & prætorium irruentes, maximam uim exercebant. Alia uero pars ciuitatis, ad locum ibidem natura munitum sese recepit, ut iniuriam hanc & uolentiam depellant, suamq; libertatem uindicent, multos quoq; anabaptistas capiunt. Huiuscemodi furor, tumultus, & uallationes, contra Anabaptistas uersus forū & alia passim loca, tam diu durarunt, donec utrinq; datis obsidibus foedus pangeretur, quo decretum erat, ut quisq; religioni suæ adhæreat, domum redeat, & pacem deinceps omnes sua sorte contenti colant.

Porro Bernardus Rotmannus & Knipperdollingius, quasi antesignani Sectæ illius, epistolas interea clam ad circumiacentes uillas mittunt, ac eos qui suæ farinae ibidem erant, hortantur, ut omnes prouentus ac bona diuendant, moxq; ad ciuitatem properent, decuplo plus accepturi quam amisissent. Tam grandi itaq; & constanti pollicitatione populi illic commoti, infinito numero profisciscuntur uiri atq; mulieres, spe quasi certa & indubitata lactati, plura recuperandi, præsertim autem ægeni magna copia confluunt, qui ex pœnuria rei familiaris commode apud suos uiuere nequebant. Ut autē ciues ipsi, potissime diuites, ciuitatē alienigenis & inquilinis indies cooperiri uiderunt, opportunitatē nacti discedunt, urbemque, patriam & municipem exteris Anabaptistis & residuo uulgo dimittunt. Istud factum est, circa carnispruium mense Februario, Anno supra Millesimum quingentesimum, 34.

Anabaptistæ igitur rerum in ciuitate potiti, nouum magistratum ex se creant, Consules quoq; decernunt, inter quos Knipperdollingius erat. Post paruam deinde moram D. Mauritij templū inuadunt, & cum adiacentibus domibus incendio tradunt, post omnes ædes sacras diruunt atq; spoliant, metropolitanam Ecclesiam intus prophanant, & deuastant, inde turmatim per uicos & plateas, angiportus & angulos ciuitatis profiliunt, & uoce stentorea exclamant: Pœnitentiā agite, hinc uos impij mox mox facessite, fugite procul, nisi uitam profundere uelitis. Accurrunt præterea armati coniuratores, & eos qui sectarijs accensiti non erant, sine discrimine sexus uel ætatis urbe pellebantur, ita ut etiam in huiusmodi commotione, & pernicitate fugæ, mulieres quædam grauidæ de foetu periclitarentur. Tandem bona profugorum diripiunt, & scrinia compilant.

Anabaptistarum insania.

d

Turbæ

Turbulentam adeo seditionem & inauditam tyrannidem & impietatem compescere uolens Episcopus, infinitis copijs ciuitatē uallat. Nam uicarij Brabantia, Episcopi Coloniensis, Principis ad hanc Cliuensis, aliorumq; Principum legati, Episcopo uidelicet Monasterien. in subsidium uenere. Ciuitatem crebris ictibus pulsant, frequentes etiam irruptiones faciunt, sed non absq; iactura suorū, Virorum nempe 4. milia in crebris illis incursionibus occubuerunt, inter quos multi sane nobilissimi & strenui milites fuisse non pauci.

Erat tunc temporis apud Anabaptistas, uir quidam Ioannes Matthæus, quem summū prophetam nominabant. Hic igitur pro authoritate sua, omnibus præcipit, ut quisq; sub pœna capitalis possessionem suam siue auri, siue argenti ea esset, aut bonorum mobilium, ad se afferant. Cui etiam rei domus quædam peculiaris destinata erat. Vulgus mandati istius seueritatem abhorrens, plorimum extimuit. Fraudetiam aut ullo dolo nullus locus erat, nec quicquam reponi in scio illo poterat. Utebatur nempe duabus puellis phœbadibus, quæ per spiritum pythonicum ipsi aperiebant si quid usquam repositum lateret. Vulgus igitur non propria tantum, uerum etiam ea quæ iniuste profugis Catholicis ademerāt, aut potius rapuerant, in locum destinatum asportant.

Libri uulcano traditi.

Præterea mandat idem ille Pseudopropheta, ut omnes libri pariter tollantur, & palam in unum quasi immensum aceruum congesti flammis exurantur, nec alio uolumine deinceps utantur quam sacris biblijs. Istud enim oraculo diuino depromptum sibi & inspiratu didicisse se aiebat. Qua propter urgente mandato libri innumeri comportantur, & in cineres diris ignibus rediguntur.

Per idem tempus Faber quidem Hupertus Trutlingerus nominatus, ridiculi quicquam in eos qui seipsos prophetas dicerēt, proferebat. Quod cum rescissent, uulgum ad se euocant, & unumquodque armatum procedere iubent. Atreptus igitur Faber in iudiciū, productus in illum querelis, morti adiudicatur. Vnde in maiorem populus metum & horrorem incidit.

Biduo post Solennitatem Paschæ, in Ecclesias concurrunt, & pariter omnes campanas pulsant. Diebus iam aliquot exactis Knipperdollingus futurum uaticinatur, ut ij qui ampliori fungerentur dignitate,

dignitate, de gradu deſciantur, & humiliores ad honoris faſtigiū
 uehantur. Poſtea perſuadet populo diuinum eſſe iuſſum, ut tem-
 pla demoliantur. Populus obſequitur, & eo quidem diligentius, ac
 libentius acquieſcit, quia diceret tale mandatū e cœlis ad eum eſſe
 demiſſum. Per hoſce dies, Ioannes Leydanus gladiū iuſtitia K nipi
 perdollinge porrigit, quo nempe ex conſule in lictoſorem creatur,
 ut uerum comprobetur ipſius præſagium, quod innuebat, poten-
 tiores de gradu deſciant, uiliores autē ſufficiendos. In ſui ipſius
 igitur honorem oblatum officium nō recuſat, K nipperdollingus,
 ſed cum gratiarum actione ſuſcipit, ut ab omnibus quaſi prophe-
 tes ſuſpiciatur.

*O fallacem &
 ſcurrilē pro-
 phetiam.*

Hi igitur Principes qui ad obſidionem ciuitatis Epifcopo in
 auxiliū uenerant, uidentes uiribus eam expugnari non poſſe, pro-
 pugnacula quædam & munimenta uallaria condunt, ut nimirum
 hac arte, annonam intercipient, ac fame tandem obſeſſos enecent.
 In ſingulis propugnaculis, quingēti fere pedites, & equites aliquot
 ſeruabantur, qui ibidem in caſtris hybernarent. Ut autem obſidio
 & bellum firmari poſſet, & diutius ſubſiſtere, quandoquidem om-
 nes belli gerendi occaſionem haberent contra ſeditioſos illos, pe-
 tit Epifcopus a proceribus & ciuitatibus Regni tanquam uicinis
 ſuis opem & ſubſidia. Idcirco dies Confluentia indicitur Idibus
 Decembris anno 34. Tota nempe Germania in ſex orbes eſt diuiſa,
 In Franconiam, Bauariam, Sueuiam, Saxoniam, Ripamrheni, &
 Burgundiam. Iuxta numerum igitur orbium, omnes Principes &
 ciuitates in comitio pro ueteri more cenſebantur. Iam uero Saxo-
 nia in Superiorem & Inferiorem partiebatur. His præterea Natio-
 nes Germaniæ inferioris, Vueſtphalia, & Auitria annumeraban-
 tur, ita quod modo Regnum Germaniæ decem orbibus compre-
 hendatur.

*Obſidio Mo-
 naſterienſis.*

*Sex regiones
 Germania.*

Cum itaque nullis excuſſionibus irruptionibusque quan-
 tunlibet importunis & uiolentis, nihil ad expugnationem ciuita-
 tis, ut dictum eſt, promoueretur, Ioannes ille Leydanus quieti ſeſe
 dedit. Et triduo iam ſomno expleto expergicitur, nec ullū uer-
 bum proloquitur, ſed tacite chartam poſtulat, in qua uiros duode-
 cim partim ex nobilibus, partim etiam ex popularibus, designat,
 penes quos, ut olim apud Iſraelitas, maneret omnis poteſtas, ſiqui-
 dem ita fieri Pater cœleſtis præcepiffet. Horum duodecim patrocina-
 tio uiam ſibi ſternit ad ius regni, & uocatis ad ſe concionatoribus

*Somnolentia
 Anabaptiſta-
 rū Polygami-
 æ uni eodē tem-
 pore licitam
 peperit.*

d ij quaſi

quasi theologis, aliquot themata proponit, quibus ipsi scripturæ sacre testimonia uicissim obijciant. Quod si non possent, eadem populo communicare uelle se dicit, quo tandem pro ueris & indubitatis habeantur & confirmentur. The matum illorum hæc erat sententia: Virum scilicet non alligatum esse uni tantum uxori, sed tot sibi coniungere quot uellet, licere. Quam sententiam, cum concionatores illi oppugnarent, & acriter refellerent, ad prætorium eos uocat, ubi eoram duodecim, pallium suum in terram cum noui testamenti codice quem fore manibus tenebat reijcit, & protestatus cum iuramento, hanc se e caelo accepisse ait. Quocirca grauissimis uerbis eos comminatur, ut si recipere nolint uel etiam acquiescere, Deum se habituros offensum & immisericordem. Postremo consentientibus omnibus, de coniugio tribus diebus prædicatum est, utq; suo exemplo ceteros prouocaret, & animaret, mox e uestigio tres simul ducit uxores, sic ut etiam laudi uerteretur, plures coniuges habere.

Ciuium autem nonnulli, quibus hæc res & turpitude nimis impudens oppido displicebat, dato signo ad forum omnes prouocant, quotquot honestatis amantes essent. Igitur congregati, Pseudopropheta, Knipperdollingum Carnificem, & concionatores omnes comprehendunt. Quod quidem facinus ceteri multitudine maiores & improbiores quamprimum rescuerunt, arma capessunt, ac irruunt, & comprehensos magna uiliberos dimittunt, eos uero qui factum illud patrarant, numero uidelicet quinquaginta, crudeliter suffocant. Nam abreptos, arboribus & palis alligant, & sclopis transuerberant: proclamante ad eam rem pseudopropheta maxime idoneo: Quicumq; nimirum obsequium præstare Deo gratum uellet, primus ei aculetur. Ceteri deniq; alijs tormentis & supplicijs interfecti sunt.

Prodit etiam nunc alius quidam Pseudopropheta octauo calendis Iulij, arte Faber aurarius. Hic totum uulgum in forum conuocat, ut palam omnibus edicat, hanc esse uoluntatem & præceptum patris cœlestis, ut toti mundo Ioannes Leydanus imperet, omnesque Reges ac Principes sine delectu, ualido secum educato exercitu, subijciat, & interimat, uulgo tantum parcat & seruet, qui tamen iustitiæ æquitatisque amans sit, deniq; ut is quoque Patris sui Davidis solium teneat, donec Patri regnum tradat, sublatis enim tunc

omnis

Ioannes Leydanus uno tempore trigamus.

Anabaptista
rū tyrannis.

omnibus impijs, soli pij ac probi hoc mundo fruerentur. Hoc igitur promulgato uaticinio & somniato uerius oraculo, Leydanus in terram procumbit, & porrectis ad sydera manibus, sic populum affatur: Viri Fratres charissimi, istud mihi negocij diu perspectum fuit, attamen quasi inscius manifestare nolui: Quin potius alio pracone atque ministro Deus Pater uti in eam rem uoluit, ut nimirum eo uerior habeatur & credibilior fiat. In Regem itaque sic assumptus, duodecim illos, quos prius toti praefererat communitati, officijs amouet, ac Regum more, Senatum quendam stabilem & fixum sibi creat. Duo item diademata, uaginam & torquem aureum, Sceptrum aliaque ornamenta sibi ex optimo auro parari iubet. Posthac dies fastos atque nefastos populo praescribit, ut si quando causa grauior incideret, per ipsum tempestiue decernatur & moderetur. Quoties in publicum procedebat, toties a stipatoribus & aulicis suis deducebatur. Ipsum proxime sequebantur duo pueri equestres. Quia dextram obequitabat, diadema & uolumen utriusque testamenti, qui autem ad leuam, nudatum gladium brachio iulabat.

Ioannes Leydanus oraculo diabolico Rex declaratur.

Tali cum pompa, sua praecipua pellex, quippe qui plures haberet, incedebat. In foro quoque solium aurata ueste opertum adornatum erat, in quo nimirum suo popello ius ille diceret. Quicquid autem controuersiae uel querelae tunc oriebatur, coniuges plerumque & repudia ipsorum concernebat, quando quidem nihil aequum tritum atque familiare iam esse ceperat, quam disceptare de uxorum pluralitate atque delectu, seu denique repudio, adeo ut non qui unico contenti matrimonio simul una uitam caste, fere transegerant, iam primum a congressu atque thoro diuellerentur.

Accidit praeterea ut Knipperdollingus manibus pedibusque super populum exiliret, tanta nempe turba in forum conuenerat, ut se inter se propemodum opprimerent: Quare commode satis id fieri potuit, & ita circumquaque adrepens & insiliens, singulis insufflabat dicens: Accipite Spiritum sanctum, pater enim sanctificauit uos. Altero quoque die, coram Rege tripudians ille aiebat: His gestibus solebam subinde cum mea pellice uestem ducere, at uero nunc ex praeepto Patris hoc ipsum in conspectu Regis frequento. Sed cum diutius molliusque tripudicaret, nec cessare uellet, indignatus Rex, abiit. Tu ille consensu folio, se in modum Regis transformat.

d iij Interea

Interea redijt Rex, & hominis illius supercilium detestatus, throno suo cum indignatione pellit, eumque tridvano carcere multauit.

Transactis posthac hebdomadis aliquot, pseudoprophetes qui, ut antea memoratum est, nuperrime quasi e coelis prodierat, turba uicatim clangere coepit, tali significatione, ut nimirum ad Ecclesiam metropolitanam sub dio uniuersi conueniant armis bene instructi, si quidem hostes ab urbe arceri deberent. Cum autem ad indictum locum uenissent armati, coenam adornatam comperiunt. moxque quatuor milia discumbere iubentur, post uero illi qui excubias interim egerant, fere mille, ministrabat Rex & Regina cum aulicis. Absoluta coena, Rex panem conuiuis iam utcumque saturis porrigit & ait, Accipite, comedite, mortem domini annunciate. Regina quoque arrepto poculo ait, Bibite, mortem Dni nunciate.

His ita gestis pseudoprophetes suggestum ascendit, & populum interrogat, num uocem domini audire uelint, & obsecundare, annuente populo, subiecit ille: Hanc esse patris uoluntatem ut concionatores uiginti octo aliquo mittantur, qui uidelicet ad quatuor coeli plagas profecti, doctrinam in urbe receptam euulgent. Deinde mittendos nomine designat, & nominatim euocatis indicat, quo singuli proficisci debeant. Sex igitur Osnaburgum, totidem Vuarendorffium, octo uersus Suzatum, & totidem Cosfeldum legantur. Legatione hac significata Rex & Regina cum alijs ministris & deputatis pseudopostolis iam iam pfecturis discubitu eunt. Rex inter coenandum surgit, dicens, esse sibi quod agat, ex iussu patris. Fuerat ea tempestate miles quidam comprehensus, quem Rex prodicionis insimularat, & ob ideum Iudae nomine compellans, caput illi amputat: reuersus a coede militis, ad apparatus suorum coenam, fallendi temporis causa, ceu animi gratia, coedem quasi beneficium & officiosum facinus narrat.

Tandem facta iam coena concionatores illi duodetriginta sub noctis silentio, ciuitatem egrediuntur, & pro monimento discessus & legationis suae symbolo quisque rotatum aureum accipit, quem ibidem relinquunt, ubi ipsorum doctrina exploderetur, in signum imminentis calamitatis, & aeternae damnationis, propter repudiatam pacem, & huiuscemodi tam sanctam & integram doctrinam. Cum igitur in praefinitum sibi locum uenissent, oppidatim uociferati ceperunt,

Mittuntur e
Monasterio
ciuitate, 28.
pseudoclesia
sua ad uicina
loca.

ceperunt, & ad pœnitentiam homines cohortari, alioquin funditus eos perditum iri. Coram magistratu uestimenta deponunt in terram, & numeratos nummos proſiciunt, protestanturq; sese a patre missos esse ad annunciandam pacem, quam si uellent amplecti, abdicata proprietate, omnia communia habeant: Sin autem, testificatos se aiunt illo numismate aureo tanquam pignore, peccatum ipsorum & ingratitudinem.

Tempus nanq; illud appropinquare de quo omnes prophetae uaticinati sunt, quando uidelicet iudicium atq; iusticia per uniuersum terrarum orbem religiose colantur & obseruentur. Cunque ipsorum Rex officio suo respondisset, & rem eo deduxisset, ut iusticia passim regnet, fore tunc demum ut Christus Patri suo regnũ contradat.

His dictis corripuntur, & cum serio, blande quoq;, post etiam adhibitis questionibus & tormentis fidem & uitam ipsorum, & ciuitatis denique statum perscrutarentur, huiusmodi confessionem ab illis tandem extorsere. Nam ueram saltem doctrinam se professos esse testantur, pro qua corpus simulac uitam obſcere uellent. Verbum Dei ab Apostolorum temporibus nec rite tractatum, nec iustitiam aliquam exhibitam esse. Prophetas quatuor reliquos esse quidem, sed duos tantum iustitiæ obseruantissimos, Dauidem uidelicet, & Ioannem Leydanum, alios uero duos nimis, Lutherum Pontificem ipsum Romanum, & Lutherum, iniquissimos, at Lutherum Pontifice longe iniquiorem. Præterea interrogati cur homines innocentes, contra pollicitationem ipsorum iuramento quasi firmatam ex urbe & proprio municipio pepulissent atque fugassent, direptis insimul bonis, uxoribus prolibusque orbassent: quo tandem huiusmodi nefas & piaculum scripturæ loco, quod tamen opus æquitatis esse putabant, comprobare uellent? responderunt ipsi: Tempus illud præ foribus esse, de quo Christus alicubi dicit: Quod mites possessuri essent terram. Adhæc Deum etiam olim Israelitas sacrificaturos sibi Aegyptiorum spolijs distasse.

Insuper quoq; Ciuitatem ipsorum iam circumsessam ab hostibus, alimonia militibusque curatam & munitam esse, copias etiam expectare se ex Frisia & Hollandia, quæ quamprimum aduentassent, Regem ilico exercitum suum educturũ, ad subiugandũ sibi totum

totum orbem, qui ceteros etiam monarchas & Duces trucidatus
 rus esset, quod iustitiam neque exercuissent, neque protexissent. Post
 questiones & tormenta capite plectuntur, siquidem mordicus in
 sua persistere uolebant sententia, nec aliam agnoscere potestatem,
 quam Anabaptistici Regis, unus tantum euaserat reliquus ex illis.
 Utque ad obsidionem de qua dicere incepimus, reuertamur, ciui-
 tas tantis angustiis circumdata est, ut nemini iam pateret uel exitus
 uel introitus. Ceperunt imminentem ceruicibus ipsorum in qui in
 ciuitate erant, calamitatem perpendere, quae ex fame euenire pote-
 rat. Idcirco Regem seditionis & miseriae authorem capere & captum
 Episcopo tradere cogitarunt. Quo comperto Rex, qui huiusce mo-
 litionis a proditoribus certior factus erat, duodecim ex omni ple-
 be creat Duces, quos sibi sperabat fideles ac integros fore. His itaque
 Ducum titulo militantibus ciuitatem seruandam tradit, ut nimirum
 quisque partem ipsius occupet, muniat, & protegat, & ne usquam ex-
 oriatum seditio, apparitores constituit. Posthac toti uulgo iam uti-
 que satis perturbato & pene exhausto, promittit in paschate libera-
 dum ab obsidione & omnibus angustiis. At iis quos sibi duces crea-
 uerat, multo equidem sanctius promittere uisus est, quasi plurimo-
 rum diuersorumque dominaturi sint. Adhac sigulatim nominatim-
 que recenset quae unicuique uellet oppida, quas arces, quos denique
 pro uentus elargiri, solum ait, Cauete ne Lantgrauio uim ullam in-
 feratis, nam spem esse sibi, quod is aliquando ipsius partes actus-
 rus sit.

Inualecente passim per domos annonae caritate, intantum ut
 etiam fame & calamitate miseram redderent plerique animam, una
 reginarum seu potius concubinarum, ex commiseratione qua erga
 pauperes afficiebatur, ad socias ait: Haudquaquam Deo gratum pu-
 tare se, quod pauperes emori fame, homines permittant. Quod ubi
 Rex intellexit, qui sane non modo ad necessitatem, uerumetiam
 ad superfluitatem de uictu sibi prospexerat, ad forum eam trahit, &
 coram ceteris iubet ut ad genua se componat, ictumque extento collo
 expectet. misera imperio tyranni cedere compulsam, ab eo cuius am-
 plexibus potiri consueuerat, crudeliter & amara morte multatur.
 & insultando cadaueri quasi scortum detestatur. Qua quidem iam
 expleta sceleris immanitate, tanquam benefactum admirantes reli-
 quae pellices, patri caelesti gratias cum iubilo dicunt.

Posthac tripudia Rex celebrat, aliosque qui tum forte aderant,
 & uix

Rex uxorem
 capite ples-
 sit, quod pau-
 peribus comis-
 serata fuisset.

& uix panem ac sal aut aliud obsonium domi suæ habebāt, ad choros & uoluptatem exercendam prouocat.

Porro nullum indicium adhuc aut deniq; uestigium apparebat uindictæ & liberationis, quam nefandus ille Rex futurâ sub festû paschatis, quod profecto instabat, populo persuaserat. Quare ut magnificum promissum, sed uanum & inane aliqua temperaret excitatione, & prætextu quodam, miseri popelli spem ac animum leniret, diebus sex infirmum se simulat, quibus expletis in forum prodit, ubi populo persuadet interea se impositum fuisse dorso unius asini cœci, ac Patrem ita ipsorum omnium peccata in eo posuisse, ob id eos esse mundos plane, & omnibus peccatis uacuos. Hanc quippe eam esse liberationem, quam nuper illis addixisset. Quocirca bono sint animo.

Ridicula &
blasphema
prorsus imas
ginatio.

Interea prorogari cernens Episcopus hanc obsessionem diutius quam sperasset, multum anxius esse cœpit, propter expensarum grauitatem, adeo ut compulsus sit subsidium a proceribus Regni implorare. Dies proinde uerno tempore Vuormatiæ indicitur & agitur, ubi Dynastæ totius Regni, auxilia quoq; postulata, stipulati sunt. Ac primum quidem ciuitatibus Regni summa quædam pecuniaria imponitur, ad sustentandam obsessionem diuturniorē, & uallares munitiones contra insaniam hostium corroborandas. Profectus eo Comes Vuigerichus Oberstantus, Regni totius Dux gerendi belli primus regem Anabaptisticum sapius alloquitur, num uelit Episcopo suo dedere ciuitatem, in gratiam tamen Regni Romani percontatur? At a Rege uicissim semper durius reddebatur responsum, & improbis conuitijs Regni Primipilarem a se tyrannus reſciebat, sperans & expectans quotidie a congerionibus cum quibus in inferioribus nationibus clam commercium habuerat, copias & auxilia, quæ si successissent, iam utiq; totius inferioris nationis tumultu cuncta perstrepuissent, quod profecto serio uerendum erat.

Nam Amstelredami, quod est emporium Hollandiæ, plurimi se obarmarant, hanc nimirum nacti opportunitatem. Mos ibidem inoleuerat, ut circiter Pentecosten curiales armati procedāt, auem deiecturi, qua deiecta, tota ciuitas uictori quasi Regi congratulabatur. Cū ergo pro recepta apud ciues illos consuetudine, uoluptati & gaudijs opera daretur, hora decima noctis classicū personuit, hoc quasi signo excitati Anabaptistæ concurrunt in compitis & plateis

plateis uociferantes, Vitam uestrā emendate, qui hac nocte saluus & diues esse uelit, nos accedat. Tum quisq; ad suā se recepit factionem, & manipulati iam discurrentes præfectum uigilum & stationarios inuadunt, & prope pratorium interficiunt, in quod & irruunt & occupant. Pars altera ciurum sanior atque constantior illud mox obsidione cingit ad diluculum usq;. In quo machinas & schalas erigunt, glandibus concutiunt, conscendunt & affiliunt, & cedente uictoria iustis omnes factionosi tam ualide conclusi & superati partim globis tormentarijs, transuerberantur, partim pugionibus & hastis cōfodiuntur, & decollantur. Et ut omnibus hæc uindicta iustissima timori & exemplo foret posteris, cadauera cistis inclusa e turribus undiq; suspendebantur, & insepulta manebant. Hanc igitur mercedem ac finem inglorium ac miserabilem prorsus, consequuta factio, tunc quidem desijt, sicut secta alix, quæ pro nefas Dei uerbo & euangelio quasi impietatis pallio, suam iniquitatem cōtegere nituntur, ut multis hæcenus claruit exemplis.

Rex interim Monasteriensis suorum necem & bis miserum exitum ignorans, & inopum quibus in ciuitate sine commiseratione imperabat, calamitatem paruipendens, splendide molliterq; uiebat. Nam meretrices quindecim uxorum nomine habebat. Fas enim esse cuique sex uel septem uxores ducere: Sic matrimonium inuouandum, ut baptismus, aiebant. Quod equidem scripturis in dustris satis & callide, nescio tamen quibus comptum uidebatur, nisi forte sanctissimorum Patriarcharum uitam in procreanda ex diuersis sobole in exemplum temere producant, ac jta fucum faciant, uel etiam quod Dei uerbum & benedictio ipsius sit, crescere, multiplicari & replere terram, & proinde omnem congressum & uitæ institutum esse peccatum, excepta puerorum procreatione. His etiam addebant: Quod cum uir Dominus & caput mulieris sit, æquum esse ut ipse mulierem libertate superet.

Huiusmodi cauillationibus & fabulamentis populus nouarum rerum cupidissimus, plurimum delectabatur, quia carnem ipsam pruriebant, & uitam indulgentiorem mollioremque præstabant, ita quidem ut quemadmodum barbari homines athei & Turcæ Mahometem quasi Deum colunt, sic homines in fide Christiana edocti & educati, deliramentis quibusdam obfascinari stulte se permittentes tyrannum istum cum suis pseudoprophetis

consi

Multis uxoribus Rex undiq; stipatus uitā prorsus animalē potius dixero brutale agit.

consiliaris, & belli ducibus, non solum pro diuinis quibusdam uenerati sunt, uerumetiam omne suum peculium, omnem thesaurum, omnem suppellectilem, omnia ornamenta & monilia, in commune comportantes, proprietatem communitate immutant seu potius peruertunt. Rex satellites suos, uiridi caeruleoque colore tincto, serico uestiebat, quo inquam ornatu, caelestem ac terrenam potestatem sibi concreditam significabat.

Et hoc sibi loco idiologi usurpauit dictum, Dei potentia, mea uirtus est. Sic oportere uidebatur, tremendum Dei nomen luere, & omnis malitiae ignominiosum quoddam uelum constitui debere. Ceterum Rex pro sua calliditate, seditionem ueritus rei frumentariae quosdam praefecit, qui populum famelicum certis mensuris & horis alimoniam praebant. Quae cum ipsos deficere coepisset, iniuria est aduersus Regem coniuratio, de qua certior ipse factus quadraginta septem e numero coniuratorum gladio caecidit. Consumpta igitur annona, & euacuatibus conditis atque promissis ad muros magno labore arua parant, rapis pissisque serendis, & herbis radicibusque humano a sui comodis opportuna, quae cum prouenissent ea aestate se sustentant. His denique pariter absumptis, canes feles, & huius generis feras mactant, ut nihil etiam animalium iam superesset, quam duo equi, plerique nimia fame confecti humana cadauera arodebant. Postremo corium undique ex detritis calceis aliisque indumentis relictum per officinas quoque discurrentes huc illucque comparant, quod una cum pellibus, fragmentisque ac sarmentis interentes, panem inde sibi conficiunt, & pro obsonio melotes elixant, lana letisque euulsis. Nihilominus tanta circumuentis & oppressis calamitate, impostor ille uersipellis homines inducit ad amaram & mortiferam patientiam, nedicam luem praesentissimam, & his uerbis solatur, Deus ipse uos probat, uestramque constantiam, tentationibus istis explorat. Pater ipse breui uos liberabit. Quod etiam aequi bonique consulunt, nec ullis licet praesentibus iam tribulationibus, & extremis periculis credunt. Hac nimirum arte suadendi non modo rudiores, imo uero peritiores tam stabili fiducia fulcit, ut emori potius fame uellent, quam sese propicijs dedere principibus. Quidam ad hostes fuga contendebant, spe exigendae uel inueniendae clementiae, alioquin sane citius emoriendi, eo quod fame diutius & grauius cruciarentur, anteaquam occumbere queant. Nullum quippe mortis genus grauius putatur, quam id quod famem consequitur.

Distū Sathanaicae & Lucet feriana superbia cōforme.

Calamitas ciuilibis ex anno nona defectu.

Nonnulli præ imbecillitate uirium & defectione, manibus pedibusq; reprobant, alij deniq; in itinere præ fame suffocati in terram corruerant. Res sane horrenda & uisu miserrima. A deo nempe tabefacti & erosi erant, ut cutis ipsa sine carne squalida uix ossibus, neruisq; hæeret, uidisses cutem in adolescentioribus uietam & corrugatam: Caput uero collo tam tenui & gracili extare, ut magis portio illa humani corporis gruibus responderet, quam hominibus. Synciput excauatum, aures flaccidas, pallentia labra, genas rugis persulcatas, mentum acutum & uacillantes poplites, nares deniq; conuulsas, & corpus macie confectum, uigoribus exhaustum, & exangue uidisses, ita ut uix corpus sustentare ac circumferre possent, tantus ubiq; languor, tantaq; ne dicam impotentia, imo tabes obsessos inuaserat. Quidam ad hostiũ castra bacillo subuixi transibant inermes, ij uero qui foras proserpebant, cum ad medium iter peruenissent, exanimati sunt. Quicumq; ciuitatem egredi propter pœnuriã ac famem uolebant, ij primum regi se sistere, & necessitatem indicare debebant. dimittebat igitur, sed nudos, bonis corũ proscriptis, cum tali impracatione, nunc ecce discedite & ad hæreticos conuertimini. Insuper quinquaginta duo milites, matronæ cõplures & uirgines, nec non uiri senio forte graues & imbelles emittuntur, quos intra muros & gerras manere coactis, frondibus & gramine seu etiam fœno more brutorum animantium, uesci oportuit, donec natura penitus deficiẽte & tabescente extinguerentur. Interea uiri ac milites illinc dimissi & adhuc residui, qui sericis & deauratis uestibus quondam sacris erant ornati, ab hostibus discerpti sunt, ac uulneribus confossi, mulieres uero utpote matronæ & uirgines quibus uires abeundi erant, in exilium relegantur.

Sed eo iam uenerat penuriæ Rex ut uix mensibus aliquot spacium uiuendi suis Ducibus quos nouiter creauerat, satrapisq; & duplicijs, qui assolent quotidie allatis ex aula Regis, cibis, exaturari, concederetur. Nam septem dolia uini, uas unum cereuisiæ, carniũ & farinae unum iam solum supererat: Quæ cum Rex militia seruauat, mittit ad castra. At uulgus quod uidelicet panem tribus septimanis non gustauerat, consiliũ captat, quibus artibus posset auxilia, & alimenta consequi. Tum quidam Ioannes uocatus Langenstratus, Regi mulcũ familiaris, & Vigilum Præfectus, uir magnæ authoritatis ac fidei apud Regem & socios, se mox offert quasi
periculum

periculum facturum de comneatu & trecentis praesidiarijs intra quatuordecim dierum spacium, in urbem adducendis. Hoc igitur praetextu profectus inde, ad hostium castra uenit, cupiens bona fide quod in rem ipsorum omnium foret, quaedam Episcopo communi-
nicare, cui tandem ea lege ut nimirum illa sus ac liber abeat quo uelit, numerata summa pecuniaria, ciuitatem prodicione tradere uelle spondet. Sortito rem omnem sic agit sub horam noctis (qua D. Ioanni Baptistae sacra erat) decimam, promittit si tempore statuto ad portas crucis silenter adsint, ciuitatem se tradituram illi. Hoc modo pactus cum hostibus index ad ciuitatem reuersus Regem salutaturus accedit, consolaturque, nunciabat enim omne negotium ex animo sibi successisse opitulante Deo Patre, & ut ante septimanam tertiam comneatus & suppetiae praesto sint curasse. Nocte illa iam imminente, hostibus nimirum praescripta, Praefectus Vigilum qui index fuerat, ad uigiles sic loquitur: Hac nocte exercitum & comneatum praestolor, quare uestram seruate stationem quietam atque tranquillam, frontem exporrigite, uestra nihil interfit.

Hora noctis decima hostes aderant, & aperta porta cum certa significatione ab Indice data, irruunt, & sine strepitu pedetentim & caute ingrediuntur ad quingentos usque, cum antesignanis aliquot & legionibus, ac primum quidem stationarios omnes occidunt. Deinde latius progessi obuios quosque gladio feriunt. Magno hinc inde excitato clamore atque tumultu, qui in ciuitate morabantur, concurrunt, resistunt & oblectantur, & quum in hostes factio impetu irruere moliantur, non proficiunt, & clausa porta confestim in eos qui fuerant ingressi factio impetu complures interficiunt. Post ubi horis fere duabus inter se acerrime dimicassent, milites qui in turri aut etiam specula nocturna a foris erant inclusi, uel magna obices & repagula illius effringunt, ac ita socijs introitum parant, qui mox turmatim intro irruunt. Licet autem Catholicis Anabaptistae primum fortiter satis resisterent, et forum in tutelam et confirmationem sui obtinuissent, tamen cum animaduernerent se uinci et primo duellio magnam in eos editam stragem, ut in gratiam recipiantur postulant, et impetrant. Rex autem et Knipperdollingus eo tempore uini comprehenduntur.

Quod Bernhardus ille Rotmannus (qui malis sane auibus pseudoeuangelium Lutheri primus ibidem ebuccinare praesumpsit)

Ciuitas prodicione capitur.

Rex comprehenditur.

comperit, animum protinus despondet, seseque gladijs hostilibus obiecit, uolens potius in acie acceptis uulneribus miseram animam reddere, ne quemadmodum & socij uiuus in spectaculum ad uaria supplicia trahatur.

Capto iam Rege ceteri qui tum adhuc supererant Anabaptista, hastam, ut est in adagjs, abijciunt, nunc huc nunc illuc ad latibula, ut pote ad penaria, recessus etiam sordidissimos, antra, angulos deniq; sese ut poterant commode & tempestiue recipiunt, & tanta mortis angustia pectora ipsorum concutiebantur, ut refugij locum uix usquam consequi possent, & quemadmodum somnianticontingit, qui dum periculorum spectris, & mortis imaginibus commotus, atq; perterritus cursu euadere laborat, nec ita potest, quin saepius impingat, & tandem obruisse putat & praecipitari, ita & hanimio horrore percussu uix effugium aliquod mortis reuera imminens, (quae uitae humanae periculum omnium maximum esse uideretur) reperirent. Instabat hostis ferox & truculentus nemini parcens, sed furore succensus passim per tecta ruit in domos, omnia deuastans, & qui usquam latebant, non dissimulat, sed maculat & trucidat. Caedibus hic diebus decem grassatum est, mulieribus aut nullis aut sane perpaucis forte grauidis, non tamen njs omnibus parcitur. Ciuitas igitur aut fame aut gladio interfectis, plateatim constrata uisu horrenda erat, domus passim cadauera habebant adhuc inseapulta, quae fames partim, partim hostis absorpserat. Per uicos, uxores maritos suos, matresq; natos & puiones deplorabant, coelum lamentationibus clamoribusq; replebatur. Porro infandus sceleratissimusq; Rex tantae miseriae tantaq; in homines immanitatis patratae principium & causa, uinctus millo ferreo post triduum inter equites in oppidulum tribus miliaribus distans ducitur, ad castrum Dulmense. Quamprimum uero Episcopus hominem illum flagitiosissimum intueri coepit, ad eum sic ait: Ah Nequam, q̄ tu meos misere perdidisti. Tum nefandus & crudelis tyrannus contumeliose, seipsum nimirum honorans, & Episcopum irridens subiecit, Nihil penitus damni tibi intulimus, Papa, imo ne teruncium quidem abstulimus, quippe qui ciuitatem munitissimam tibi dedidimus. Quod si aliquo putas te affectum dispendio, nostro si uti uelis consilio, facile resarcietur. Hominis temeritatem admiratus Episcopus, subrisit. & q̄modo inquit: Mox ille, Ferreo includas me inquit, ergastulo corio obducto, & undiquaq; p̄ regiones uehito, nec prius cuiquam

cuiquam facultatem cōueniendi me & uidendi facito, nisi album unum soluat, ac ita plus tibi pecuniarum corrades, quam in castris tuis expendere potuisti.

Verumenimvero non plane uana fuit & conficta Anabaptistarum sententia, qua sibi persuasum habebāt, Esse quosdam qui uelent ipsi opem ferre: Nam circa obsidionis initium excreuerat magna Anabaptistarum colluuius, qui ex Hollandia, Gelria, & Diocesi Traiectensi conuenerant, ut socios obsidione liberarent. Tres sibi naues compararant. In duabus uiri inermes erant, in tertia mulieres tantum, quæ hastas, bipennes, puluerē nigratū, bombardasq; habebat, & id generis instrumēta, secretius abdita. Quibus exploratis, a Carolo Gelriæ Duce, Georgio Schenckio, p̄fecto uicario Ditionis Traiectēsis, cū uiris & mulieribus in profundū maris mergunt.

Cæterum ut redeamus unde per occasionē digressi sumus, Capitulum tyrannum Episcopus serijs uerbis adoritur, & interrogat, Quo iure, quæue potestate sibi in Ciuitatem & municipium suum talem tyrannidē uendicare præsumpsisset? Tum ille uicissim percontatur. Quisnam inquit, tibi dominium ciuitatis contulit, a quo cædo potestati hanc obtinuisti? Dicente Episcopo, Ditionē sibi cōsensu principū ibidem & populi obtigisse. subdidit ille, a Deo se uocatum esse ut administrationē ibidem & gubernationē susciperet. Sed missam faciens tam ineptā & impudentē responsionē ipse Episcopus, & dimittens, Monasteriū Rex & lictor Knipperdollingus, quondā Consul, ducunt, ac inibi carceribus singulis mancipantur. Quo etiā die uenerunt eodē Episcopi, Colonien. & Monasteriensis, cū legatis Ducis Cluensis. Biduo proximo p̄posita sunt & exhibita fidei Christianæ, captiuis nimirū, exēpla, & obseruationes, quo ab erroribus suis conuertant & respiscāt. Tunc Rex (ut scriptis p̄dite nonnulli) peccatū & errorē cōfessus, Christo p̄cibus se cōmendauit, reliqui duo nullo modo impietati & delictū suū cōfiteri uolebant, sed p̄tinaciter omnino causam iniquissimā q̄si iustā tuebantur.

Die tandē xxiiij. Ianuarij, anno M. D. xxxvi. Rex ad spectaculū deductus palo alligat, & a duobus lictoribus ignitis forcipibus discerpit, ad trinā arreptionē cōticuit, ac deinde diuinam implorat misericordiā. Toto igit̄ iā corpore p̄ unius horæ spaciū dilansatus, ultimū acerbissimumq; pugione in cor infixō ictū tulit. Pari supplicio socij quoq; interierūt. Cadauera ferreis ergastulis inclusa e turri excelssima suspendunt, regis quidē cadauer cū Ergastulo aliquot cubitis altius cæteris duobus mediū imminebat.

Regis Anabaptistici & sociorum supplicium & interitus.

Hoc

Clementis *se-*
primi obitus,
 Pauli Tertij
successio.

Hoc eodem anno, mense Septembri, Clemens Septimus Pontifex Maximus, excessit e uivis, ueneno ut fertur sublatus. In cuius locum Alexander Farnesius surrogatur, qui deinceps Paulus Tertius uocatur.

Eadem tempestate, Clareuallis oppidum Gallia fulmine succensum in spacio trium horarum funditus corruit. Ciues flammis sic intercepti sunt, ut quum non possent per portas effugere, coacti sint e muris in fossas seu moenia se precipitare, & miserabiliter interire.

Montaburū,
 quatuor hora
 rum spacio pe
 nitus incendio
 conflagrauit.

Erat eo tempore calor aestiuus adeo uehemens & intensus, ut multi pagi ac uillae calore concepto incenderentur, & repente absumerentur.

Duobus miliaribus oppidum quoddam a Confluentia distans uulgo Montabur, miserabili profus incendio conflagrauit. Erat enim in aeditiori loco situm, totius ditionis Asylum, & Emporium. Hæc autem conflagratio ex carbonibus plastro impositis, nec satis apte extinctis ortum habuit, unde tanta uis incendiæ prorupit, ut intra quatuor horarum spacia totum illud oppidum ad solum usque concrematum sit. Centena aliquot ædificia ad fundum usque conuellebantur, ita ut ne una quidem domus subsistere ualeret, adeo cuncta concoxerat ardor, tota ciuitas quasi una aliqua domus flammis exæstuabat atque fumabat, Campanæ liquefactæ e turribus soluantur, & magno cum tinnitu particulatim precipitantur, portæ dilapsæ, & ad fastigium usque concrematæ sunt. Denique tanta erat ibidem uastatio, ut ne teruncium aliquis secum inde quiverit auferre, multorum bona & armenta dissipata sunt & exusta, plurimi cæsere, alij præuenti per muros se demittere compulsi fuere.

An. 1535.

Inundatio &
 tempestas.

ANNO uero M.D. xxxv. circa Moguntiam tanta intemperies aeris deseuit, glareæ, imbribus atque nimbis intermixta, ut cuncta quæ passim in agris nascebantur, radicitus subruerentur, diffluerent, & uastarentur. Aquarum autem hinc inde confluentium exundantia sese ad pagum Vndenheimium receperat, quod cum in ualle situm esset, magna & copia & celeritate & impetu totum ipsæ aquæ permeauerunt, imo potius submerserunt. Nam intantum excreuerant, ut dormientes subito abriperentur, & ij qui tecta & areas conscenderant absorbebantur, nullum erat tam firmum ibidem ædificium in quo se tuto committerent, homines & iumenta, mariti, uxores,

uxores, ac nati nataq; fluctibus inuoluuntur cum domibus omniq; suppellectili.

Homines nimirū quadraginta, equi quinquaginta, præter alias pecudes, pueri centum & quinquaginta miserrime suffocati perierunt. Et postquam illa inundantia iam substitisset suam nocta tranquillitatem, magna quædam pars aquæ glaciæ coacta & spissa reperta fuit: quæ quidem colliquari non potuit, sed cum tandem difflata & sublata esset, multitudo hominum submersorū inuenta est.

Hoc in super anno Carolus quintus, Lusitanorum ope, & Andrea Dorea Ducis Melphiani (qui nimirum per mare Duce[m] bellici agebat) industria fretus, cū innumera nauium & triremium multitudinē simulac militibus bellicæ rei peritissimis, utpote Germanis, Hispanis, Gallis, Siculis instructus, Barsalona prima Junij solauit, & in Africam fauste celeriterq; traiecit. Tandem die decimo sexto Junij Thunetū appulit, & eductis secum copijs pedestribus, barbaros ibidem oppugnare, mox turrim quæ ad mare spectabat uulgo Canalia[m] expugnare, omnes tunc suffocationibus perierunt, qui pro turri certabāt. Deinde in ciuitatem Goletam irruptionem fecit, foeliciterq; suo subiugauit imperio, trucidatisq; ijs quos in ciuitate repperit, diripuit & spoliauit. Posthæc aspirante uictoria, Thunetum cum arce capit, & profligato Barbarossa, qui cum paucis uix euaserat, Regem Thunetanum in regnum restituit, quippe qui Barbarossæ tyrannidem expertus, ad Cæsarem supplex uenerat. Ciuitatem sibi tributariam constituit, quæ singulis annis loco tributū uiginti quinq; milia Ducatorum penderet. Christianorum milia uiginti, quos Turcica immanitas illuc quasi in pistrinum abduxerat, & iam dudum affixerat redemit, at cum incidisset in milites, numero quinq; fere milia, qui partim ex Gallia merendi causa aduenerant, in Christianorum tamen castra militaturi, quod perfidia erat, omnes gladio perimi iussit, cum alijs puta Turcis, Mamuluchis, & armamentarij præfecto. Consecutus est præterea inibi, Cæsar ipse, carissimum Barbarossæ thesaurum, com meatum naues atq; trieres magno equidem numero. Porro ut parceretur Regi profugo, Cæsar cum suo milite prudenter egit, ne diriperetur aut etiã spoliaretur ciuitas, sed manubias & spolia maiora promittit, ac alio modo illi uelle se prospicere. Propugnacula uero Canalia Cæsar sibi retinuit atq; muniuit. Reuersus inde Cæsar incolumis & totius Ætorijs diues, Siciliam appulit, ubi a Messanensibus & Neapolitanis

*In Thunetum
expeditio, et
eiusdem factis
& insignis ex
pugnatio.*

gloriosè exceptus est. Nam ubiq; triumphis & infiniti præcõspectacula, Scenica trophea, & columnæ triumphales obuiam sibi celebrabantur.

Schiltaci opus
pudi conflagratio.

Sub id temporis, Schiltacum oppidum ad Herciniam syluam situm, penitus conflagrauit, a cacodæmone ut quidam referunt, & literis proditum, extat, succensum, quod equidem mihi haud sit uerisimile, cum spiritus sit per se incorporeus, licet permittente Deo assumpto corpore suo maleficio satis idoneo, multas in rebus humanis perpetret illusiones, damna & pericula. Credibile tamen magis esse uideretur, hoc euenisse per filios iræ & diffidentia, cū quibus ipse de pactus quasi instrumentis ad omne malorum genus abutitur, quos etiam tanquam Iudaitas diabolicos appellare non iniuriari possem.

Adhæc nobilem quendam equestrem repente hiatus terræ absorptum esse uiuum, quod frumenta suis agenis oblato iusto nimirum præcio recusasset. Præterea Patrem familias cum suis proliabus præ inopia ac fame suspendio se peremisse. Quæ quidem scribo non tanquam certa & uera, aut mihi deniq; perspecta, sed ut ut est, dimitto. Vellem nihil, edi typo, nisi uera atq; comperta, in historis potissimum, in quibus res ueraciter gesta, non placita aut somnia cuiusquam recenseri debent atq; describi, quo tandem etiam typographia nihil temere effutiat, sed authoritatem & dignitatem suã obseruet. At prohdolor hoc nostro seculo, mentiri studiose & fraudulentè imponere ac si liceat, liberū sit, & quod magis est dissimulatur, imo applauditur quasi rectè factum, nec deniq; curæ cuiquam est, quo modo, uel qua merce pecunia habeatur, aut deniq; quid dicatur, scribatur, agaturq; & imprimatur, ita quod eo deuentum sit nequitia & insolentia, ut cum exhausti sunt scriptores & typographi quidã, uaria, insolita, peregrina & ut ita dicam monstra & prodigia pro rebus cudantur gestis, & ita pro uera uenditur delirium historia. Quo sane fit, ut non solum populus seducatur, & lingua auresq; uulgi laxentur, uerum etiam siue per fas, siue per nefas ab huiusmodi nugiuendonibus uulgi crumena emungitur. Simul ita confidentissime cõstantissimeq; trica siue nugæ pro nummis, mendacia pro ueris, somnia pro gestis afferuntur in publicum, quasi merces egregia & præciosa.

Vnde dubitat Historiographus & ignorat, dum hæc legit, quid nam imitari debeat; quod in istis circumforaneis libellis, nihil uerè narratur,

narretur, aut sane quod sit credibile.

Hoc itidē anno in profesto Petri & Pauli, ciues aliquot & municipes Ambergenses, uiginti quinque numero, foedus ineunt sociale. Erat enim tribus instinc miliaribus distans inter montana non pcul a pago Predenuindensi, spelunca inaudita & infrequēs, nongentarum claphterarum siue ulnarū. Sancito itaq; foedere pergunt eam lustrari, & quo tutius & facilius exeundi facultas concederetur, restem quasi Theseum quoddam filum tendunt, & cum lucernis & thedis, scalis, com meatu, esculentis & poculentis (quibus per dies aliquot sese sustētarent) ingrediuntur. Vbi mira quaedam spectra, utpote ædificiorum, statuarum, orchestras quoque & theatra conspexerunt, torrentes præterea & sonantia flumina, fontes deniq; suauiter scaturientes, & multa sane prodigiosa & tenebrosa perceperunt. Nam inter cætera multitudinem quandam cadauerum quasi morte damnatorum reppererunt, quæ humanam quidem speciem habebant, sed magnitudine & uastitate gigantea, in cuius rei ueritatem, aliquot ossa ex istis arripuerunt & postea secum extulerunt.

Spelunca mirra
ra & prodigiosa
magnitudinis.

Loca umbrosa, ambages tenebrosas abditissimasq; inueniebāt, latibula quoq; angustissima, ut etiam unus post alterum uicissim perserpere colubrorū siue anguium more deberet. Et ne quisquā effugeret, nec ullis pateretur se periculis a sodalitate dirimi, duos sibi præficiunt tanquam antesignanos, quibus obediant, & fidem seruent. Vnus tamen illorum nimio metu perculsus, factusq; profugus, restim arripit, & ad os speluncæ prope mortuus euasit. Quisdam aderat qui uarias apud se habebat herbas lustrales. Is ergo lapide petitus tantum sanguinis profudit, ut prope exanguis redderetur. Nam a socijs refocillari debuit, & post ictum uno priuatus est oculo. Dum autem circumspiciunt, undenam hoc infortunij accidisset scire cupientes, forte fortuna speciem quasi mulieris conspexere. Tandem nihil aliud cernentes ludificationem siue illusionem esse duxerunt. Cum iam ulterius progredi non possent, reuersi, in mirabilem & horrendam quandam speciem transformati, & fere exanimati omnes speluncam illam prodigiosam exierunt.

Horis tantum octo ibidem manserant. Viderunt insuper præter alia spectra, palatia, amphitheatra cum basibus atq; columnis quasi per se natis, statuas, & imagines tanquā in prærupta rupe aut monte excisis, alicubi locum tam amplum, ut simul omnes illi, uiginti

f ij . nempe

nempe & quinq; coniunctim incedere cōmode possent, nonnunquam uero tam uasta & arcta loca sunt nacti, ut unus alterum donec pertransisset, expectare coactus sit. Hactenus ut Bertholdus Buchnerus literis testatus est (qui & socius itineris illius erat) bona fide retulimus. Quicquid autem uisorum fuit, Deo committamus, cuius omnipotentia ubiq; mirabiliter & gloriose relucet, qui uastissimam & immensam terræ molem homini possidendam, & gubernandam dedit, in qua tot flumina, fontes, aluei, stagna & maria existunt, ut ea transuadare uix unus homo queat, tot montes exstant adeo sublimes, ut nequaquam emetiri possint, quorum fastigia nubes multis parasangis transcendunt, & his deniq; cauernæ, specus, & latebræ profundissimæ, aliæ quidem mineræ opulentissimæ, aliæ uacua, obscuræ penitus & abditissimæ, quarum originem ac finem homo scrutari nō potest. multa quippe sunt, & fiunt quorum causas Philosopho teste, ignoramus, quas ita quoq; Deus nos latere uoluit, quia ad nos minime pertinent.

Slesiam horrida tempestas infestat.

Prima Septembris tanta tempestas quandam Slesia Ciuitatem uulgo Els, quarto miliari a Bressa distantem, sub noctem in tempestam spacio unius horæ occupauit atq; concussit, ut quadraginta domus nudarentur tectis, sicq; æquarentur ac si ex industria fuissent complanata, homines octo turbine ibidem exagitati occubuerunt, multa fastigia, testudines atq; camini in terram magno cum impetu corruerunt, currus quidam coriaceo uelo obductus turbine correptus, & sublatus in tectū domus exiit, ita quod posterioribus rotis suggrundis interetur, prioribus uero hereret siue dehisceret in terram. Hoc prodigij in exemplum diebus aliquot inde pendere ciues permiserunt, donec Princeps eorum adueniret, de iactura hac & detrimento ciuitatis percepturus.

Monstrum Marinum.

Eranteo tempore Monstrum quoddam Marinum septiceps consecuti ipse nauæ, quod primum Venetias allatum fuit, & inde Augustam ad pharmacopolam quendam.

Casparus Querhameus, fidelis Christi operarius.

Sub id temporis Ciuis quidam Hallensis, Casparus Querhameus nomine, triginta sex themata sibimet inter se plane contraria ex scriptis Lutheri selegit, quæ typis procudifecit, forma mensali, quo nimirum pensilis haberetur & parieti commode affixa, omnibus conspicienda & lustranda proponeretur. Ut tandem improba Lutheri & foeda inconstantia cunctis ad oculum innotesceret. Titulus autem huius tabulæ hic erat:

Tabula

Tabula iſs omnibus qui ſe a Luthero non patiuntur ſeduci, uti
lis & neceſſaria.

Hoc in ſuper anno, Henricus octauus, Anglorum Rex, conſi-
derans nulla ratione Pontificem Max. adduci poſſe ut in diuor-
tium conſentiat (quemadmodum ſupra memoratum eſt) magis,
magiſq; exacerbatus eſt ipſius animus.

*Origo imma-
nitatis in fi-
dos atq; ſince-
ros religionis
autem propa-
gnatores et
inuidiſſimos
teſtes per An-
gliam patras-
ta.*

Vt igitur talionem Pontifici reddere uideretur, uirulentam Lu-
theri doctrinam, quam prius adeo conſtanter & ſtrenue ſcriptis,
& libris improbarat, erroris & mendacię, ne dicam impietatis con-
uicerat, ſenſim in regnum ſuum atq; dominium ſubreperere per-
mittit, in contemptum uidelicet Pontificis, omnes authenticę &
Catholicę religionis aſſertores & cultores, ſeu etiam eos qui ſuo
diuortio contradicerent, perſequitur. Mandat ſub pœna proſcrip-
tionis & mortis, ne quiſquã decreto quod ipſe cum Senatuſcon-
ſulto & ſocijs æditurus eſſet, reclamet uel obmurmuret. Habebat au-
tem Decretum, ut omnes ſubditi Regem ſuum agnoſcant, obſer-
uent, & colant, tanquam caput eccleſiæ, Chriſtoq; uiciniorum, Pon-
tificem uero non ita. Præterea, Dicat unusquiſq; & ſentiat, Regem
iuſte recteq; feciſſe, quod repudiata uxore ſua legitima, alteram
duxieſſet. Huius ſane Decreti uidelicet forma & euulgatio, probis
quibuſcunq; Catholicis ſeu Chriſtianis dura & indigna uide-
batur.

Erat eo tempore inter alios Viros Chriſtianę religionis aman-
tiſſimos, Thomas Morus, fama celebris, nobilis & ingenuus he-
ros, regni totius Archigrammateus, quem Cancellarium denomi-
nant, alter a Rege. Hic animaduertens ut uir erat prudens & ſolers,
quorſum tenderet id Decreti, ſponte ac libere muneri quo hæc-
nus erat diligenter functus renunciat, ne tam impio diuortio ſub-
ſcribere, conſilium & auxilium ferre cogeretur. Perpendebat ite-
dem apud ſe, ſi pro ratione ſui officię ſubſcribat, multos honeſtos
& integros ibidem uiros qui conſentire nollent, Regis decreto, ſe
debere condemnare, & morti innocenter adiuudicare.

*Thomas Mo-
ras officium
ſuum ciurat.*

Tum Rex quod futurum erat ſuſpicatus, proſcriptione bono-
rum in primis Thomam ipſum multat, & perpetuis quaſi carceris
bus mancipat. Qui poſteaquã menſibus aliquot, carceris anguſtias
eſſet perpeſſus, tandem menſe Iulio, anno nempe xxxv. ſupra mil-
leſimum Quingteſimum, ad præſcriptum ſibi tribunal, quod
f iij longius

*Thomas proſ-
ſcribitur.*

longius a castro captiuitatis, puto, loco, ad alteram Ciuitatis partē destinatum, distabat, rationem sui propositi redditurus coram iudice deputato, educitur. Itaq; Morus, bacillo subnixus, & calamitofus, corpore marcido & exhausto, sed intrepidus & uultu sereno e carcere descendit.

Ac primum quidem ipsi aliquot propositi sunt articuli, accusationis seu potius calumniæ, de transgressione edicti. Quibus iam in medium adductis & recitatis, Cancellarius nuper creatus & Dux Nortuudicus, ad Thomam Morum his uerbis loquuntur: Modo consideras Magister More (nomine Magistri gens Anglica uiles atq; plebeios etiam dignatur) quam grauiter Regiam Maiestatem offenderis. Veruntamen speramus omnino si huiusmodi opinionem tuam adeo absurdā & cōtumacem, q̄ hactenus sustinuit eiurare uelis, fore, ut cum Rege in gratiam redeas. Tunc Morus sermonem exorsus, sic ait: Gratias in primis toto pectore Viri Principes uobis ago pro uestra erga me beneuolentia, simulac Deum Omnipotentem obnixè rogo, ut mihi animum uiresq; concedat, hanc meam sententiam in mortem usq; defendendi. Præterea cum perpendo & examino quam prolixi & graues sint illi articuli quibus quasi reus decernor, sane uereor ne uel ratione, aut solertia, uel deniq; memoria destituar, quin etiam metuo ne frustrer oratione digna & necessaria, quæ sufficiat meæ purgationi, propterea quod longa incarceratione totus fere marcore quodam confectus, & ita fractus corpusculi istius uiribus defecerim, & obriguerim. Interim iubente iudice sedes Moro posita est, & cū sessum cepisset, inchoatum sermonem prosequitur in hunc modum: Ut igitur ad primam obiectionem respondeam qua mihi imputatur, quod uidelicet, in actione & tractatu instantibus iam sponsalibus & coniugio, maleuolum & seditiosum animum in Regiam Maiestatem exercuerim, fateor ingenue uerum quidem esse, consilijs meis Regi semper in hac parte restitum esse. Et eiusdem plane sententiæ sum modo, ut nihil diuersum ab eo quod prius in hac ipsa de faciendo diuortio dissuasi, dicam. Siquidem fides & conscientia dicant & urgent, ut Regem ueritatem ipsam non celem, sed absq; fūco manifestem. Quocirca nō est quod ulla ratione proditoris uel seditionis insimuler. Verum potius, si hac in re tam graui & difficili unde honor Regis, Regni deniq; totius pax & concordia pendet, consiliū non communicassem, sed gnatonum more ueritatē ipsam palpare & ob-

& oblinere assentandi causa studuissem, tum de mero dignus essem, qui proditor censetur, qui nequitia, perfidiaque coarguar. Et sane in emendationem seu correctionem potius excogitata calumniae duxerit castigatus sum. Nam publicationem bonorum pertuli, possessione vincula mea, praediorum, & proventus omnes ad alienorum manus deuenere, insuper perpetuis carceribus adiudicatus sum, & subiectus, ubi mensibus septendecim huc usque mentalem ut cernerem coram potestis, sustentavi. At uero haec lubens praetereo, ut interim ad alia transeam, & planius negotium intricatum explicem.

Quum itaque obijcitur, quod poenam uiolati regni edicti incidere, cuius nuperrime in Confessu quando ipse uinctus in carceribus detinebar, promulgatio & declaratio facta est, quod honori dignitati Regis aliquid derogarim & iniuriam fecerim, quietiam illo edicto & decreto praecipit, nimirum ut sua Maiestas post Christum Ecclesiae caput Anglicanae declaretur, habeaturque, quod denique ab Amasnuense siue Secretario Regis rogatus, qui decretum & Edictum illi arrideret, nihil amplius adiecerim, sed tantum istud responderim, Me quidem optare feruenter negotiis & curis secularibus defungi, & Deo deinceps seruire, ad haec inquam diluenda aut sane latius declaranda, dico quod iure aut uigore uestri Edicti & Decreti iam divulgati, ex quo taciturnitas istiusmodi constitutionem nec commendarem, neque uituperauerim, non sit uobis ulla potestas me aut damnandi aut occidendi, quia neque uestro, imo ne totius mundi quidem edicto potest quis propter taciturnitatem suam condemnari uel denique perimi, at bene quidem propter uaniloquium & commissum suum, quippe solius est Dei de arcanis & occultis, qualia sunt cogitationes corde tantum conceptae, hominem iudicare, qui id ipsum potest.

Ad haec Regis causidicus & actor repetendo ait: Huiusmodi taciturnitas tua, o More, ualidum & manifestum satis argumentum & testimonium est alicuius in te sinistrae opinionis, quae non faueat, constitutioni huic Regiae, quia de hac ipsa quid sentias, quidue consultum uelis non eloqueris. Quandoquidem subditum decet aequum uidelicet, & Regi suo fidelem, si quando alicuius constitutionis per Regem adita causa, percontatur, tum inquam decet illam, tenetur quoque & obligatur iuramento, libere absque contumacia siue dissimulatione, cum ingenua & aperta quadam attestacione respondere, constitutionem huiusmodi Regis legitimam ac ratam haberi debere.

Illico

Ilico Morus subintulit: Si uerum est, ait, illud quod allegant Iu-
ra, ut nimirum is qui interpellatur, nec tamen respondet, fileat au-
tem, tacitus nihilominus consentire sic uideatur, iam certe mea ta-
cituritas constitutionem uestram & Decretum magis confirma-
uit, & corroborauit, quam sit uel calumniata uel etiam improba-
rit. Quod uero dicitur, quemuis subditorum Domino suo fidelem,
Statuti alicuius uel causæ gratia interrogatū incontanter & aperte
debere suam sententiam indicare & enucleare, ad hoc responsum
uolo: Fidelem subditum, qui candidi est animi, decere potius, imo
oportere, ut Domino Deo, suæ Conscientiæ, & animæ salutis cons-
ulat & obtemperet, quā ulli omnino rei, præfertim cum nec mens
ipsa nec conscientia dicat aut fateatur me aliqua in re Maiestati
Regiam laesisse, tantum abest ut proditoris reus siem. Nam ausim
uere quidem asserere, quod hac de re nemini mortalium sententiā
meam unquam communicarim.

Nunc uero ad alios, quibus impetor, articulos, me conuertam.
Ocurrat igitur hic articulus, quo mihi denuo obijcitur. Vel hinc
me posse conuinci pertentata, seditionis in Constitutionem Re-
giam, quod ad Episcopum R. offensum sedecim fere dederim lites-
ras, quibus eum ipsum in Edictum illud concitassem. Sane per uel-
lem hic, ut ea examinentur & coram legantur, quo tandem mani-
festum euadat, Num illæ me condemnent, an uero contra, me po-
tius excusent, & a sinistra hac suspitione & accusatione liberent.
Sed quæ obijcitis huiusmodi literas Vulcano tradi, idcirco libere &
ingenue istud mihi concessero & uere quidem, quod nimirum aliud
nihil in his unquam scripserim, quam id sane quod nos ambos con-
cerneret, cuiusmodi neque ad Regem neque ad alium aliquem perti-
nebat, sed potius ut solent familiariter amici & necessarij inter se
candidè literis de suis tantum rebus ac si præsentès sint, conferre,
quemadmodum etiā ueterem atque sinceram decet amicitiam. Tam-
et si inficiari nolim in una literarum illarum responsionem quan-
dam contineri, quæ licet Edicti mentionem faciat, nulla tamen ra-
tione hoc ipsum conuellit. Siquidem cum R. offensus Episcopus cer-
tior fieri scripto uellet, quid quouè in statu super Regis Edicto
Senatui respondissem, rescripti, quod meam ipse Conscientiam ex-
onerasset, quod uicissim & ille faciat. Hæc ita nec aliter se habere
per salutem animæ meæ palam attestor, Deumque mihi testem inuo-
co, ut & ipse meus sit fideiussor. Quamobrem certe uestræ constitu-
tionis

tionis uigore, nec possum nec debeo iudicari uel etiã condemnari.

Ad articulum denique tertium mihi præterea respondendum incumbit, qui talis erat: Quod ego nimirum rogatus quidnam mihi de Constitutione illa uideretur, responderim, hanc bipenni comparari posse, nimirum. Quod si quisquam illi Decreto parere uellet animæ suæ iacturam, si rennueret, corporis ac uitæ simul, huiusmodi passurum. Quod insuper memoratus Episcopus fassus sit, ut dicitis, manifestam inter nos coniurationem siue confæderationem initam esse, ad hæc inquam sic respondeo: Ad interrogationem meam non nisi conditionate nec simpliciter loquutum, sub inuolucris & prætextu uerborum, aut deniq; allusione quadam usum fuisse. in hunc nempe modum: Si huiusmodi statutum edatur, quod gladio simile putetur ancipiti, quis modo uellet imminens inde periculum expectare? Sic ratiocinabar. Quid autem Episcopus Roffensis dixerit, utrum ipsius responsio meæ cõformis extiterit, me profecto latet. Atq; adeo nulla inter nos habita est coniuratio, sed prudenter, ut solent doctiores, familiariterq; literis nos inuicem communicauimus. Et ut rem paucis & contractioribus uerbis explicẽ, persuasum uobis modo sit & compertum habete, quod uerissimũ est, uidelicet nihil prorsus a me uel dictum uel scriptum, quod uestra constitutioni uel derogat, uel aduersetur. Fieri quidem potest quod maleuoli quidam Zoili falso ad Regem me detulerint.

Data hæc responsione Thomas Morus, custodi carceris siue lictori traditur, & more patrio duodecim euocantur, qui postulationem accipiant & discutiant, habita igitur modica deliberatione palam uerbo uernaculo Kyllim usi, reum mortis esse pronunciant. Mox e uestigio consurgens Cancellarius, in eum mortis sententiã ex præscripto Constitutionis illius profert. Tum Morus uerba facere cœpit hoc modo: Agedum, Quandoquidẽ igitur morti sum adiudicatus, sed quo iure, & quam iniuste nouit Deus, uolo nunc libere ingenueq; profari, quid mihi de uestra noua uideatur Constitutione, ut Conscientiam meam penitus expurgem. Principio autem dictum uelim toto iam septennio animum me diligenter appulisse, hætenus in cognoscenda huius uestri Decreti ratione, libros, Scripta, commentatores euolui & examinaui, nondum tamen a quoquam scriptorum saltem Ecclesiasticorũ & orthodoxorũ istud inueni probari nimirum ut laicus & secularis Princeps possit aut debeat dici uel esse caput Ecclesiæ. moxq; sermonem Mori inter-

Morus innocenter morte damnatur.

Sleidanus rē
hic gestā non
ā cordate fū
deliterue nar
rat, quā si Lu
theranus ali
quis iuste dam
natus castigā
tus esset.

rumpens Cancellarius, sic ait: Mi bone Domine, vis ne prudentior & sincerior omnibus Episcopis, proceribusq; aut deniq; toto Regno haberi? Subiecitq; hæc ilico Morus: Si unus aliquis Episcopus uestræ Opinioni subscribat, Domine Cancellarie, & adhæreat, in pœcliui mihi sane fuerit plusquam centum equidem probiores & doctiores uiros recensere, qui huiusmodi Decreto aduersantur, mihiq; adeo suffragentur. Et pro uestro Concilio atq; Statuto, qualecunq; id fuerit Deo manifestissimum est, omnia Concilia Oecumenica sedulo perlegi, quæ ab annis mille in hanc rem agitata sunt. Postremo licet totum forte Regnum paternum fidem hic mihi deroget, & quod grauius est, uitam hac in parte recuset, meas nihilominus partes agunt, & qui Franciæ præsunt, cæterisq; Ditionis Christianæ nationibus. Tum Dux Nortuedinus subdidit: Iam utiq; More tua se prodit modo iniquitas. At ille uicissim: Hæc neq; malicia neq; ira commotus, Domine ac Princeps illustrissime, dico, quin potius necessitas ipsa, testis sit mihi Deus, omnino cogit, Conscientiam liberare. Nam idem ipse abditissima cordis scrutatur. Quamobrem confidenter assero uestram Constitutionem, falso & iniuste æditam esse, eo quod sitis polliciti, imo iuramento ac data fide confirmaueritis, uos nunquam aliquid contra decreta & Canones Ecclesiæ, quæ profecto ut etiam Communio est fidelium, per uniuersum orbem Christianū, concors plane, indiuidua profusus & una eademq; est, atq; idcirco uestræ facultatis est minime noua decreta aut canones, inconsultis alijs Ecclesiæ Proceribus & cōuentibus condere, atq; sancire. Cæterum scio equidem cur me mori oporteat, nempe in causa est, quod in actionem illius indecentis diuortij consentire noluerim. Confido tamen Deo in quo spes omnis mea uersatur, & futurum spero, ut quemadmodum Paulus B: Stephanum lapidibus obrui permisit, zelo paternæ traditionis accensus, qui tamen postea multis laboribus, persecutionibus & certaminibus exantlatis, particeps factus sit consortij Beati Stephani in regno cælorum, ita quoq; nos licet modo discordes, iterum uisuros in æterna illa uita ad plenum reconciliatos per consummatā charitatem. Simulatq; Dominum Deum obtestor ut ipse uos omnes una cum Rege seruet incolumes, aptosq; bonis semper prudentissimisq; consilijs. His dictis in carcerem denuo abducitur. Interea spectaculum quoddam ipsa etiam condemnatione seu mortis iniquiori sententia miserabilius editur.

Nam

Nam Filia Thomæ Morinatu maior, nomine Margareta, tenera & speciosa bonis moribus, prudens deniq; & liberaliter edoc-
ta, patri simillima, audiens parentem sibi charissimum mortis sen-
tentiam accepisse, nulla sui uel sexus, aut pudicitiā modestiāq; ra-
tione habita, omnem uerecundiam & pudorem deponere uisa per-
turbas irruit, & concita prius ad portam uenit carceris, quam Mo-
rus ipse pater. Obuium igitur patrē osculis & amplexibus excipit,
animo certe quam amaro, plorat diu, nec potest præ gemitu & suspi-
rio dolorem atq; tristitiam uerbis explicare. Lachrymas tantum in-
sinum & collum patris sui profunderē solatiū erat, atq; ita eum de-
tinere. Quæ sane res liçtores & custodes carceris alioquin certe in-
uinctos satis austeros ad commiserationem cō mouit, ut etiam col-
loquium Patri cum sua filia indulgerent. Tum Morus uerba factu-
rus blande eam alloquitur, & his uerbis cōsolatur: Quæso mea dul-
cissima nata, patere hæc patiēter, sine lachrymas, nec ulterius te tor-
queas, quia sic placitū est Deo, a multis quippe annis animi mei ar-
cana nouisti. Et ut mos est patriæ, cum nimirum alter ab altero di-
scedit, eam osculo dimittit. Illa uero decem uix aut duodecim pas-
sibus progressa, ad Patrem denuo cursu contendit, iterum ad oscu-
latur, & in collum ipsius irruit, at nihil eloqui potuit, intercluso fe-
re aut fluctuante inter angustias cordis pectorisque spiritu, ita ut
etiam Pater profusis lachrymis conticesceret, seruata interim mo-
destia & constantia uultus. Tandē uero profatus ait, Ora Deum pro
me, mea filia. Erat profecto dolendū & miserandū spectaculū adeo
ut quidā ex apparitoribus illachrymari cogerentur. Quod equidē
nec mirū, nec insolēs uideri debet, quū sympathia, & amor pietatis
imo etiam patris erga prolem affectio res tanti momenti ac pon-
deris sit, ut etiam Bruta animantia permouere possit. Tunc enim
facile cuius erat diuinare, quibus machinis & arietibus innocentis-
simi Moricor concuteretur. Nam ipse cæteris ita compati & con-
delere solitus erat, ut omnes misericordia benignitateq; uinceret.
Verum hanc filiam unice tenerrimeque semper dilexerat, propter
heroicas plane uirtutes, quibus ad miraculum usq; eminebat, & ani-
mi sui singularem solertiam. Neq; uero mirandum est, cur Morus
Vir incorruptissimus, accepta mortis sententia non expauerit, sed
contra constanti & placido uultu sustinuerit obieritq; multo mi-
nus demirandum existimo, quo pacto amorem erga suos, uincere
& tam leniter ferre potuerit, quia dubium non est, quin plus sit ex-

*Deplorandum
Spectaculum.*

*Morus filiam
sibi unice dilectam
etiam constanti-
ter alloquitur
& cōsolatur.*

ulceratus quum sobolem adeo ingenuam & ingentie sibi dilectam deserere debuit, quam ullo aliquo tormento atque carnis ficina.

Post hæc feria nimirum quarta quæ fuit septima Iulij, in planiciem Morus deducitur ad Castrum sitam ubi rei super aditiorem quandam structuram ad populum uerba facere consueuerant. Veruntamen Morus paucula præfatus, rogat omnes ut pro se Deum præcibus in hoc seculo interpellent, siquidem uellet & ipse uicissim in futuro seculo idem præstare. Ad hæc ut pro Rege Deum obsecrent hortabatur, quo tandem ipse cum suo Senatu diuina gratia illuminetur, simulac palam omnibus attestatum iri uult, equidem se libenter occumbere uelle, ut probum decet ministrum & fidelem Regis sui Consiliarium. Postremo hæc ubi dicta tulisset, ad genua prouoluitur supplex, & animo prorsus uirili collum trunco imponit ac securi fortiter submittit, non absq; grandi omnium commiseratione & dolore, quandoquidem ita se gesserat, probauerat cõmendaueratq; cunctis, ut pariter ab omnibus amaretur.

Paucis ante diebus quindecimo calendas Iulij, Reuerendissimus D. Ioannes Fiscerus Episcopus Roffensis, qui non modo incorrupte & sine reprehensione uitam transegerat, uerum etiam huiusmodi qui se in administratione Sacramentorum, psallendo, docendo & prædicando exhibuerat ut fidelem, dignũ & iustum Præfulem condecuit, tantus inquam uir ab arce ubi seruabatur ad locum tribunalis prope Monasterium quoddã uulgo Vuestermõnster, producitur, cinctus undiq; terra mariq; uiris armatis, qui partim equis partim scaphis sese conglomerarant. Licet autem Dignissimus ille Præful, iã imbecillior & Senior esset, & corpore assiduis lucubrationibus, uigilijs ieiunijsq; confecto, ac deniq; longa incarceratione macerato & uiribus ita exhausto, simul etiam certo sibi constaret, oportere se diræ mortis spectaculum subire, nihilo minus tamen tot calamitatum & angustiarum procellis obnoxius, non cessit, uerum animo mansueto, uultuq; ad hilaritatem composito coram Iudice apparuit, qui sic mortis condemnatus est, ut Morus ipse, sed multo crudelius. Nam sententia mortis ferebat, ut ad patibulum extractus laqueo suspendatur, & intestina eius euiscerentur, quamprimũ Regiæ Maiestati integrum & opportunum uideretur.

Prolata igitur huiusmodi mortis sententia, inde ad arcem & custos

Reuerendiss.
Dominus Roffensis
morti
adiudicatus.

custodiam cum armata manu Roffensis iterum deducitur. Qui cū ad portam arcis uenisset, conuersus ad equites totamq; cohortem lepida ac blanda uoce sic eos affatur: Gratias uobis ago maximas amici & comites dilectissimi, quod euntem & iam reuersum deduxeritis. Heu dolor si quis eum tunc fuisset intuitus dixisset utique, non a tribunali rediisse, sed opiparo ac læto conuiuio, adeo enim natiuum sibi colorem conseruarat. Nam uiuus in aspectu candor erat, & mores & gestus exprimebat honestos ut erat uir prudens & strenuus, ita ut animi sui robur & magnanimitas multis inclaresceret. Non secus enim gratulari sibi uidebatur, quam is qui confecta iam diuturna & periculosa navigatione ripam aut portus littus est adeptus.

Die tandem uicesimo primo mensis Iunij iubente Rege ad locum supplicij (quem collem siue tumulum arcis ibidem nomināt) perductus ipse Roffensis Regi in primis totiq; Regno bene præcatur, ac deinde præcibus se Deo cōmendans, collum penitus marcidum ac iugulum nimia macie contractum in truncum deponit, & Carnifici obijcit. In Anglia quippe non gladio sed secure obtruncantur ij qui capitali sententiæ deuouētur. Quantum autem istud horrendum & miserandum plane spectaculum, dolori ac mœrori fuerit p̄is omnibus ac iustis, cuius diuinatu facillimum est. Quod autē mitiori supplicio sit affectus, quam ipse Iudex præscripserat, in causa quidem fuisse aiunt nonnulli metum quendam quo Regni proceres uerebantur ne propter exoletam Roffensis uidelicet senectam & corporis grauem & squalidam imbecillitatem prius intraha deficeret & per continuos illos raptus & uolutationes expiraret, quam alioquin ad Spectaculi locum uiuus aduehi posset. Nec dubium est quin seuerius illud tormenti genus a Iudice in Roffensem ideo prolatum sit, ut ipse metu supplicij absterritus a laudabili optimoq; suo proposito resliret, & iniqua palinodia Regis Decretum publice comprobaret. Sunt tamē nonnulli qui dicant id propterea factū esse, ut nimirū eo citius perimeretur, ne Summi Pontificis Pauli Tertij nutus, quo fuerat in Cardinalem creatus, locum haberet. Nam haud dubie eo titulo & honore propter uirtutum insignia, uitæ scilicet sanctimoniam, doctrinam & iustitiam dignus est habitus. Sed amplius seuitum est, siquidem caput iam obtruncatum oblongiori fusti, quasi sceleratissimi hominis, su-

per pontem Ciuitatis Londoniensis imponitur. Quod utiq; singulari quodam miraculo non modo non a corruptione exitit immune, uerum magis magisque uigere & florere uisum est, quasi iam iam ad sermocinandum aptum, ut quondam martyribus alijs euenisse sacris historijs proditum est. Huius rei fama quum inualesceret, Rex ueritus seditionē, caput clam auferri iubet, nam alioquin uulgus seditioni proximum est. Quale quid imminere uidebatur ex capite Thomæ Mori, si recens furcæ infingeretur. Idcirco in bulientem aquam prius proijcitur, quo deformius horribiliusq; appareret.

Alij præterea complures propter huiusmodi Regis Edictum atq; Diuortium, Viri insignes profecto & prudentissimi, poenas dederunt acerbissimas, ac tandem crudeliter interfecti sunt. Quandoquidem Regi non satis erat, si quis tacitus suum Decretum atq; Diuortium præteriret, seu etiam prudenter dissimularet, uerū ubi cunq; locorū, uiros doctrina & pietate claros, fama celebres, & populo gratos esse nouerat, hos ipse sciscitari uoluit, quo pacto placeret illis suum institutum, cupiens ut interposito iuramento cuius sint sententiæ uerbis insinuent. Erat eo tempore Londoni in Abbatia Ordinis sanctæ Brigidæ, quam Syonem nominant, celeberrimus quidam Theologiæ professor Dominus Reginaldus, qui cū alijs plerisq; Laicis & Ecclesiasticis arreptus Vuestermunsterum in atrium maius siue aulam potius principalem Idibus Maij adducitur, ubi mox in eum & socios, subornati actionē intendunt, quasi uel ipse aut ceteri Regis Decretum & Diuortium criminati fuissent.

Hos itaq; supremus Iudex sic alloquitur: Quid uos homines inquam temerarij proponitis, & nimia freti cōfidentia præsumitis, ut Decreto aulæ primariæ, cui tot Episcopi, & optimates subscripserūt reclamare audeatis? Tū Reginaldus Theologus ait: Tametsi exemplo Christi coram Herode producti silere penitus decreueram, animus tamen est in gratiam auditorij atq; confessus, quid sentiam edicere. Proinde nunc palam edico plures haberi Episcopos & doctores Ecclesiæ, imo & Principes, qui uestræ constitutioni magis aduersentur quam consentiant. Licet enim in Aula nostri Regni quidam sint, qui comprobent, totus tamen Christianismus nobiscum repugnat. Adhæc in Regno sunt, sane non pauci, qui aliterius sunt quam uos, sententiæ. Nam licet perinde se gerant, ac si Edictum placeat, Conscientia tamen eorundem reclamat.

Tantum

Tantum enim dissimulant, ne Regem in sese prouocent, atque ita honorem quo ualent apud homines, bona & uitā deniq; perdant.

Is uero qui Regia Secretis erat, iubet ut sub multa uiolati Decreti insinuet, qui sint illi. Respondit, omnes ait, boni uiri, quotquot nobiscum in Regno passim degunt. His quoq; accedit, quod mecum sentiant Concilia Oecumenica, omnes Doctores & Pastores Ecclesiæ, quotquot ante annos Mille & Quingentos uixerunt. Cuiusmodi sunt D. Hieronymus, D. Ambrosius, D. Augustinus, D. Gregorius, cæteri; Christiani nominis Doctores. Et certissime scio, modo Regiæ Maiestati Veritas ipsa persuasa fuisset, aliquot Episcopos & Magnates fore, qui ob sinistrum consilium & peruersum iudicium de amicitia Regis periclitarentur.

Tunc inhibitum illi fuit, ne quid amplius hac de re diceret, sed ut saltem simpliciterq; indicet, qua tandem malitia & præsumptione fretus, edicto Regis tot Principum & summatum consilijs stabilito, aduersari pertentauerit. Respondit autem Theologus ille, pie atq; prudenter: Si inquit ante tribunal ipsius Dei assisterem examinandus, tum demum uere & manifeste omnibus inlaresceret, me nunq̄ aduersus Regē siue alium aliquē, ex præsumptione aut deniq; obstinata malitia, arbitriū aut beneplacitū meū alicui mortalium communicasse, nisi quod aliquoties exonerandi conscientiam gratia in confessione sententiam meam aperuerim. Nam ingenuè profiteor, dolorem animi mei, dum mecum reputo, quam grauius Regia Maiestas oberret, at testis mihi sit Deus, quod nulli unquam mortalium doloris & tristitiæ huius causam reuelarim, nisi meo confessario inter confitendum. Quod equidem adhuc mihi faciendum incumberet, nisi iam hoc ipsum præstitissem, quippe qui Deo & Conscientiæ magis deuinctus sim, quam ipsi Regi. Nec potest istud meum propositum Regem aut alium quemuis iuste uel merito offendere.

Iussus denuo tacere, adiecit nihilominus, dicens: Quoniam inquit non conceditur ut amplius loquar, iuxta præscriptum Decreti uestri me iudicate, quod etiam factum est.

Adiudicatus igitur mortua duodecim illis Viris qui pro more Thomæ & Rosensem condēnauerant, intrepido uultu ait: Hoc est iudiciū mundi. Simule etiā arbitros illos obnixè rogat, ut sibi spacium dierū triū uel quatuor indulgeāt, quo posset interim præparare se morti, eamq; sic obire ut Ecclesiasticū & probū decet Christianū.

Respon

Respondent illi: Quod peteret, non esse in ipsorum potestate conferre, sed in manu & clementia Regis illud situm esse. Tandem uero respondit Doctor Reginaldus. Credo, inquit, uidere bona domini, in terra uiuentium.

Erat præterea tunc temporis celebre quoddam Londanij Monasterium Carthusianorum uidelicet, ubi quam plurimi p̄j & religiosi patres die nocteq; obsequebantur Deo. Igitur n̄ Virum sane perugilem & pium sibi præfectum & præcessorem habebant Ioan- nem nomine Houthonium. Ad quem Legati Regis missi, interrogant, quid sibi & suis Cœnobitis de Constitutione Regis & diuortio uideretur, num etiam placeret. Respondit Cœnobiarcha. Neq; suæ uocationis esse aut etiam suorum fratrum, ut Decreto Regis se occupent, siquidem nihil aut sua aut ipsorum interesset, quam Rex ipse in uxorem duceret, uel repudiaret, quamdiu nihil quod hanc causam concernat, ab ipsis exigatur. Legati mandant, ut fratres suos conuocet, ut interposito iuramento testentur, prius coniugium Regis non fuisse legitimum, idcirco secundum & moderatum tanquam legitimum agnoscere se uelle, nec non & liberis inde propagandis fauere & obedire. At ille se non posse prius matrimonium improbare ulla ratione respondet, quod secundum morem Ecclesiæ Catholicæ contractum esset, & multis adeo temporibus apud quosuis ratū extitisset. Tunc manus in Cœnobiarcham & Oeconomum suum fratrem Hunfridum iniecerunt, & uinctos perduxerunt in carcerem ciuitatis. Tandem post mensuram incarcerationis accessere docti pleriq; & cum primis probi uiri, qui ipsos excusare & argumentis ostendere ceperunt, quod nimirum propter huiusmodi responsionē nequeant quasi morte digni, condemnari.

Sed anteaquam dimitterentur ad iuramentum conditionatū coguntur, nimirum sic iuramento testari coacti sunt: Quod si diuortium, iustis & æquis legibus initum esset, uelle se tanquam iustum & æquū habere. Hoc itaq; præstito iuramento, a custodia publica liberi dimittuntur.

At uero post breue Rex Edicto uniuersis & singulis præcipue Ecclesiasticis mandat, ut iureiurando fateantur & asserant, ipsum esse caput Ecclesiæ Anglicanæ Deo proximus. Et si qui recusarent, eos quasi læsæ Maiestatis reos esse habendos, atque ita horrendis & ignominiosis supplicijs afficiendos, & trucidandos. Quod cū Carthusianis innotesceret, cœperunt omnes ex animo condolare, & summo perere

summo opere angustiari. Nam communicato consilio, mori potius eligunt, quam a Catholica & Christi fidei Ecclesia discedere, quæ huiusmodi potestatem homini prophano siue laico conferre non nouit.

Interea Priores aliquot Carthusiensium Londonium uenere ut Priorem ibidem conueniant. Nam in primis Prior Belleualleñ. & biduo post eiusdem instituti Prior, Augustinus Vuebsterus ibidē comparuerunt. Hi igitur ubi iam inter se conuenissent, & Regis furorē, certum quendam mortis nuncium esse intellexissent, Deo se commendantes, pergūt Regis animum obnixis præcationibus emollituri. Veniunt igitur ad Thomam Crouuell Regis Vicariū, sperantes ab eodem præcibus sese obtenturos, quo a graui & ipsis quidem præstito difficillimo quin etiam impossibili liberentur iuramento. Sed quam primum ille petitionem & sententiam eorū intellexit, mox iussit illos compræhendi & in carcerem mitti. Post octiduum uero ipse qui Regis locum tenebat quem Regis Vicarium antea dixi, cum consiliarijs Regiæ Maiestatis carcerem adit, ut eis inibi detentis, præcipiat, quatenus Pontificis Romani ius & potestatem abiurent, quasi qui nullum prorsus in Ecclesiam ius potestatemq; habeat, sed e contra Regem primum esse Caput Ecclesiæ tam in spiritualibus quam secularibus negocijs iuramento confirmant.

Ad hæc ita responderunt Carthusiani: Equidem omnia se facturos, quæcunq; diuinis consentanea forent decretis. Instat ille Vicarius ac dicit, nullam se exemptionem passurum, quare plane cum iuramento Constitutionem reciperent & confirmarent, siue diuinis consentiat statutis, siue non. Aiunt illi, Ecclesia Christi Catholica secus semper & docuit & obseruauit. Tum idem ille Præfectus. Non est inquit mihi curæ Ecclesia: Vultis igitur an non, meis dictis acquiescere? Et illi eadem animi constantia subiungunt: Beatus inquit Augustinus testatur, se nolle Euangelio Christi credere, nisi ab Ecclesia Catholica illud edoctus esset & accepisset. Quapropter non audere se ab Ecclesia Catholica discedere, nec eiusdē uiolare præceptum, ne Deū sibi inensum reddant. Tandem comperta ipsorum constantia, carceribus recluduntur.

Deinde una dierū ad Tribunal educti, denuo interrogantur: Num uelint Regis Edictum iuramento firmare, & tanq̄ rectum censere? Illi pari feruore respondent, Nefarium esse, Dei constitutū,

& Ecclesiæ Catholicæ ritum deserere, & prauaricari. At huiusmodi constantem adeo atq; præclaram responsionem, iudices Duodecim more patrio interrogantur sub iuramento. Vtrum hi tres Carthusiani, Regis Edictum prætergressi, morte digni sint an non? Illi uero diem proximū spacium consultandi postulant. Indulto itaq; deliberandi spacio iam expleto, & negotio diligenter pensato, pronunciant, nihil morte dignum Carthusianos cōmisisse, sed inculptos esse. Hoc audiens Præfectus, Duodecim certiores reddit, ut si morentur mortis sententiam in Monachos proferre, futurum sane ut ipsi potius morte digni habeantur. Sed cum duodecim ægre admodum consiliū tyranni sequi uellent, ipsemet tandē eos accessit, eoq; peruersitatis adduxit, ut dicerent, tres illos Carthusianorum cœnobiarchas, reos esse læsæ Maiestatis. Male itaq; inducti Duodecim innocentes temere damnant, & morti palam subijciunt. Deinde de carceribus iterū mancipati, diebus quinque durissime affliguntur.

Post dies igitur quinque e carceribus educti, trahæ ex uiminibus aut scirpis contextæ imponuntur, & a tergo ligati totoq; corpore extensi plateatim, sursum atq; deorsum raptantur ad locū patibuli.

Quo cū peruenissent Ven. Ioannes Houthonius Prior Londoniē, primus oīm soluit. Ante quē licet or (ut fieri consuetū est) præstratus, cupit ut sibi indulgeat horrendū illud mortis supplicium, quo pro ratione sui officij eū afficere debebat. Licet or ē ille amplexatus candidè remittit, & Deum pro se & toto cœtu fideliter rogat. Iussus est deinde scalas patibulares conscendere, cui libenter obtemperat. Tum unus e Cōsiliarijs Regis ait illi: Si modo uellet constitutionē Regis & diuortium tanq̄ rationi æquitatiq; consonū fateri, gratiam sibi præstandam. Ad quod Ven. ille Prior ac Deo dignus uir constantissime ait: Testem mihi Deū omnipotentē statuo, & quotquot spectatū adestis obtestor, ut in tremendo extremi iudicij die contestari uelit, quod ego in ultimo uitæ momento, & mortis angustia, quam etiā per lubenter subire uoluerim, corā p̄fessus sim, me quidē Dñi mei Regis Decretum & Constitutionē, non ex pertinacia, aut malignitate, aut deniq; rebellionē, sed ex sincero Dei timore (ne uidelicet Diuinā Maiestatem offendā) nec posse amplecti nec cōsentire, quū Ecclesia Catholica (quæ est mater nostra, in cuius etiā obedientia uiuere ac mori uolo) multo aliter quā uel Rex ipse aut suus Senatus in Cōstitutione illa, me docuerit, & credendū præceperit. Quocirca omne supplicium quod mihi irrogari potest, perferre potius uolo, quam

quam ab Ecclesiæ documentis diuelli me sinam, aut aliquid aduersus eam committere. Vos ualete & Deum pro me rogate, simulac fratrum meorum miseremini, quorum ego licet indignus præfectus extiti.

Expleta iam ad populū oratione, laqueum paratum uidet, Carnificem orat, ut tantum sibi temporis indulgeat, donec Deo supplicii precatiuncula se cōmendasset. Orationem igitur orditur a Psalmo, In te Domine speraui, & quum ad locum eiusdem Psalmi peruenisset ubi legitur, In manus tuas commendo spiritum, tortori se obicit, qui dato signo scalas inuertit, & in laqueum ita cōiectus Vir Dei patibulo pendebat. Mox euestigio accurrit alius, minister Carnificis, & laqueum abscidit. Tum corpus magno impetu in terram collapsum adhuc palpitabat. Post hoc uitæ indicium, in semiuuum magis deseuitum fuit. Nam uestibus propter honestatem forte relictis, nudatur, durissime ligatur, turpiterq; exceptus & ludificatus uirilia sibi amputantur, & in ignem cōiiciuntur. Deinde totus iam euisceratus cum carnifex residuum cor arripere uellet, uoce tremula ac lugubri ait: Optime Iesu miserere mei in hac mortis hora. His dictis expirauit, anno ætatis suæ quadragesimo octauo. Tandem capite truncatur, & in quatuor partes diserpitur.

Eodem supplicio reliqui duo Cœnobiarchæ Carthusianorum cum Reginaldo Theologo (de quo supra memoratum est) affecti sunt. Vnus post alium suspensus, & euisceratus, tandem inuicti fide omnes gloriose occubuerunt. Sed hostis nihil iam restare uidentis præter exangue, pallidum, torridum & dilaniatum corpus, insultat, & fremit, iubetq; membra in bullientem aquam cōiici, & ita passim furcis suspendi, ut martyrum gloriam ignominia temporalis minueret.

Post hebdomadas tres, Sycophantæ quidam & monasticæ religionis osiores, Præfectum accedunt, facultatem petitori ut ipsis monasterium Carthusianorum depopulari liceat. Annuat ille perlubenter, socijs nimirum suæ tyrannidis atq; perfidiæ. Hi igitur potestatem nacti monasterium inuadunt, & manus in tres præcipuos iniiciunt, nempe in Hunfridum Middelmore, defuncti Prioris Vicarium quondam œconomum, Vuilhelmum Meuuuetum, temporis œconomum, & Sebastianum Neudegate. Hos itaq; uinctos ad carceres funestissimos rapiunt, & palis alligatos, manicis, compedibusq; & cathenis constrictos inhumaniter crudeliterq; duabus

septimanis affixerunt, Postea uero quam in iudicium & examen essent adducti, nec uellent Regis Decretum, ut erat iniquum, approbare, morte primum damnati, trahis imponuntur, atq; ita sursum deorsumq; raptantur ad cruces, simili supplicio quo cæteri consumendi, ñ tandem die undeuigesimo Iunij pari constantia in tormentis decesserunt.

Cæteris autem Monachis procuratores dati sunt, qui prorsus inhumaniter eos tractarunt. Nam fame, siti, frigore alijsq; miserijs, moliebantur illos a uitæ proposito seducere. Sed cum animaduertent ipsorum patientiam & in sancto proposito perseverantiam, simulac sese mutuo sacris literis & diuorum scriptis consolari, omnem eis librorum copiam auferunt, ac liberum concedunt exitum. At frustra. Licet enim Priore iam cæterisq; religiosissimis Patribus tanquam orphani atq; pusilli orbatu essent, & librorum carissima suppellectili, tamen a Conscientia ducebantur ac regebantur adeo ut nihil præter rationem atq; decorum admitterent.

Post ubi Senatus Regis compertu haberet, inuictos illos Carthusianos numero decem, nolle in Regis Constitutionem iurare, carceribus teterrimis & foetidissimis eos mancipari iubet, ubi omnes unico dempto (quem laicum conuersum nominant) præ nimio foetore extincti sint. Præfectus hoc intelligens, insanit, & ob iurat, si diutius incolumes aut sane semiuiui permanissent, acerbioribus supplicijs perimendos fore. Porro qui adhuc superstes erat, in foetoribus illis, quadriennium hæsit. Tandem cum is nulla ratione, nulloue tormento cedere uellet malignæ constitutioni, raptatus ad furcas eodem supplicio quo cæteri affectus est.

Præterea duo sacerdotes religiosi Ioannes Rhocestrius, & Iacobus Vuannertius, ob idem sanctum uitæ propositum & iustitiæ confessionem, ferreis astricti seu etiã strangulati cathenis, post longa tormenta, spiritum Deo reddiderunt.

His tandem omnibus confectis, accidit ut Thomas ille Cronuel Præfectus seuius, & iniustæ dånationis ac mortis author, Regiam Maiestatem sua perfidia offenderet. Compræhensus itaq; capitur, ac publice obtruncatur.

Per idem tempus secta illa Lutheranica in Francia quoq; subpullulauit, quæ tamen sua nequiuit excrementa atq; successus habere, propter diligētius examen, & maiorem obseruationē. Quot quot igitur hac ipsa perniciofa secta conspersi & infecti corruptiq; fuerunt

fuere, patibulis seu potius furcis trahacibus & demissorijs suspenduntur, & in circumpositū ignem recte attolluntur vicissim & demittuntur. At ubi iam excruciatī flammis parumper fuissent, restē Carnifex conscindens, in medias flammās collabuntur, ac ita tandē in cineres rediguntur. Quinetiam Rex Galliae Lutetiam Parisiorū uenit, & quo tantum auerteret malum, Deumq; propiciū redderet, solennes supplicationes singulis ecclesijs indixit.

Ceterum Sleidanus refert patrociniū D. Genouefae sic a Gallis obseruari & coli, ut ad eam confertim accurrant, tanquam extremum subsidium, & unicum prorsus refugium unde debeat omnis ipsorum salus & incolumitas haberi. Verum id ita esse, prorsus & Galli aliq; Christiani negarint, quin potius ea quae ille affirmat ex praua quadam affectione (qua parum candide de Sanctorum inuocatione meritisq; sentit) profecta uidentur. Sed haec missa faciamus, ut eodem recurrat narratio, unde parumper sumus digressi. Rex igitur praesentibus suis filijs, totoq; nobilium coetu, prolixā explicat orationem, in qua magna cum grauitate & diligentia hortatur omnes ut Ecclesiae Catholicae obtemperent, & adhaereant, ac proinde sibi caueant ne usquam perniciofa Lutheri secta, sedem accipiat. Insuper aiebat si aliquod suorum membrorum hac lue seu tabe doctrinae esset uitiatū, uelle quidem se illud abscindere & exterminari, ne uidelicet longius proserpat. Itaq; si quenquam e suis subditis huic malo sciret obnoxium, neutiquam se laturum, ut diutius impunitus uiuat.

Hoc insuper anno Caesar ad Protestantes in hunc fere modum scribit: Equidem uelle se instauratam pacem prosequi, sed ubi compertum habuisset, quod ipsi Clero bona sua uiolenter diriperent, & sub praetextu initae concordiae siue pacis Clero adempta bona repetenti, arma inferre uellent potius quā aliquid restituere, id quasi iniquum patienter ferre se nolle, licet ita concordia labefactari possit. Nam iniuriam ulcisci aequissimum est Principi.

Erat autem eo tempore in Germania Petrus Vergerius Concilio huius causa a Pontifice Max. missus. Hic igitur cum Ioanne Saxoniae Duce, in rem gerendi Concilij tractat, simulac testatur Pontificem & Caesarem omnem operam daturus, nullisq; uicissim sumptibus aut laboribus parsuros, quo ilberum Christianumque Concilium celebretur. Idcirco Saxonem hortatur ut modo ipsa re

h iij declarat,

Sleidanus Galliae Regem, omnemq; Senatum Parisiensem mensuram dicitur onerari,

declaret, Deum se ex animo colere, & commune omnium salutem querere amareq;. Etenim si in huiusmodi legitimum Concilium ipse consentire uellet, causam maiori tunc cum fructu decernendam esse. Sin autem recuset, Concilium tamen æque bene inchoandum, & Deo ipso patrocinate consummandum.

Postea uero quam Saxo cum socijs deliberasset, respondit tandem uti prius, nimirum nullo modo se consensurum, ut Concilium Mantuæ celebretur, imo potius in Germania. Adhæc nolle se Pontificem ipsum tanquam supremum Concilij caput seu primū in Concilio suscipere aut permittere, imo ne ferre quidem, quod aduersetur doctrinæ Luthericæ, a qua etiam desciscere minime uellet, alioqui libenter se præstiturum ea omnia, quæ ad concordiam & pacem attinent. Sed quæso qui fieri potuit istud ut pax rebus daretur, & securitas, quandiu religio tumultuetur? cuius concordia unam & tranquillam constituit Rempub. & e contrario cuius dissidium eandem omnino labefactat, & sectis peruertit.

Gallorum item Rex Legationem, Schmalkaldiam ad Protestantibus destinat, cuius caput erat Vuilhelmus Bellai. Is post multa in medium adducta, Regis erga ipsos fauorem, & beneuolentiam exponit, sollicitudinem & curam quoq; gerere, quo tandem religionis dissidium male mulctetur.

*Sleidanus sibi
metipsi contrarius
quare nec
credendus.*

Cæterum Sleidanus in enarratione huius legationis, sibi plane contrarius est. Molitur enim lectorem inductionibus sophisticis persuadere, ac si Regi Christianissimo institutū Protestantium placuisset, seu etiam ipsa Lutheri doctrina iniquissima & pestilentissima. Scribit Regem se purgasse, cur Lutheri doctrinam persequeretur, & Lutheranos affligeret. Nonnullas quippe causas equidem alias superesse cur suos in hæresim Lutheri collapsos plexus sit, nec illos eiusdem fuisse cum ipsis, nimirum Protestantibus, sententiæ. Ipsummet Pontificem dixisse non perinde humanis constitutionibus cedendum inharendumq; esse, Regem nõ reluctari Melanctonis libello quem edidit de articulis Christianæ professionis, Eundem quoq; Sacerdotibus maritis, in coniugio permanendi facultatem concedere uelle. Præterea hominum superstitum memoria, sacram Synaxin per Galliam quibuslibet in proximis Sacellis conferri sub utraq; specie solere. Theologos Parisienses homines quidem esse istius ingenij, ut non solum omnes Germanos impios & in religione quasi erroneos censeant, uerum etiam si fieri com mode possent,

*Diuersum uerius
equidem
est.*

posset, Senatum sedemq; Apostolicam reſciant.

Huiusmodi & multa alia narrat Sleidanus adeo confidenter, ut hi, qui minus recte persuasi sunt, uel etiam ignorant quam inuolante Rex religionem Catholicam passim & ubiq; obseruet, suspicari aut sane credere possint Sleidanum uera & comperta narrare. Mirum profecto hominem hunc tam cito suimet oblitum esse. Nam superius testatur, Regem, solennem frequentasse supplicationem, Deum quoq; rogasse, quatenus Regnum suum ab illa perniciosa Secta immune conseruare dignaretur, & subiunxisse, Si partem aliquam sui corporis hac pernicie infectam haberet, se protinus abscindere & abijcere uelle. Porro quo pacto hæc cum alijs cohareant, & consonent, discutienda prouido & cordato lectori relinquimus. Deniq; quo in statu & quam incorrupte Rex ipse, Gallia dico, religionem Catholicam conseruet, manifestum satis est.

Hac eadem tempestate Anglorum Rex ad Protestantes legationem mittit, redditq; certiores suæ erga ipsos beneuolentiæ, & quomodo eos ipsos tanquam integros haberet, qui & Euangeliũ & Doctrinam Christi promouerent, Quod uicissim ipse faceret. Quinetiam authoritatem Apostolicæ Sedis regno suo eiecisset, nominans Pontificem (ut Sleidanus refert.) Idolum insanum, & Antichristum, qui quidem Concilium promitteret, sed aliud quippiã sinistra rei intenderet atq; moliretur, se quoq; erga illos & Religionem affici intantum ut omnia sua bona, corpusq; pro ijs omnibus impendere paratissimus sit.

Verum hæc Regis sententia Protestantibus plurimum arridebat, ita ut summis præconijs suum ipsorum dogma & nouum Euangeliũ specimen efferrent. Aiebant ex tyrannide Pontificis omnem impietatem, erroremq; & idololatricum abusum profluxisse, atq; ideo Regem prudenter egisse, quod uidelicet iniuriosam illã seruitutem & tyrannidem e suo Dominio propulsasset, Deumque obtestantur ut Regi in eo proposito p̄seuerandi fiduciam & calcæria addat, referebant immensas pro beneuolentiã & addicto ipsis obsequio gratias. Legatũ quoq; obnixe rogant, ut suo ipsorũ oim nomine Regi uicissim mutuã beneuolentiã, & obsequendi promptissimũ desiderium insinuet, & exponat. Quia uero is ipse doctrinã illorũ erat amplexatus, oratũ p̄terea uolũt, ut in ipsorũ cõfœderatione descēdat, sitq; deinceps illi cõfœderationis patronus & p̄tector.

Qui

Qui etiam hoc fretus titulo in defensionem foederis centum milia florenorum numeret, quæ inquam summa pecuniaria socijs cederet ad usus necessarios, & militaria stipendia, eidemq; summæ adijceretur quam ipsi etiam inter se contulissent. Si uero bellum diuturnius foret gerendum, adderet adhuc summam aliam centum milium florenorum. Et ob id Protestantes ipsi urgente necessitate, non modo facultates suas, imo etiam corpus & uitam pro tutela Regis impendere tenerentur. Hac itaq; legati, Regi nunciarent, cuius uicissim sententiam Saxoniae Duci, & Lantgrauio tempestiue & opportunè significarent, quod etiam factum est. Nam Rex acceptis hisce nuncijs, respondit in hanc formam: Quanquam nullius ipse formidaret insidias aut robur, uellet nihilominus postulatam pecuniam summam ineundi foederis gratia libenter numerare. Quæ etiã de re, amplius conferre uellet cum legatis ipsorum uerbatim siue oretenus. At quidem se grato animo suscipere, quod ipsum foederis dictatorem & corypheum constituisset. Cæterum ne tandem hic titulus euilisceret, sibiq; uitio uerteretur, hortatur ut schismata caueant, seruata nimirum in omnibus articulis concordia.

Igitur conuentum hi Francofordiæ indicunt octauo calendas Maij, ubi legati in Angliam dimittendi decernuntur, & nomine quidem municipij Iacobus Sturmius designatur, cui tres alij quasi Theologi traditi sunt, nempe Philippus Melancthon, Martinus Bucerus, & Georgius Draco.

Post ubi Anglorum Rex Coniugem suam Catharinam (ut ante memoratum est) repudiasset, tradita sunt Annæ Boleniæ ornamenta & monilia Reginis congrua dignaq; & Regina salutatur. Quæ cum Regi filiam Isabellam nomine peperisset, iamq; præ gaudio gestiret, sed potius tamen prolem masculam desideraret, animaduertenteq; Henricum Regem filias tantum procreare, suspicabatur eum aut senio, aut caloris inopia inhabilem esse filium qui foret regni totius hæres, suscitandi. Simili laborans illa suspicione, coniugij thesseram fidemq; thori uiolat, & cum fratre suo Germano (cui nomen Georgius) libidinatur. Sed cum hoc modo concipere se non posse uideret, commercio duorum nobilium uti cepit. Neq; tamē ab ijs impregnari potuit. Idcirco magis insaniens Phoenasci cuiusdam siue musici (qui Marcus dicebatur) consortio & amplexibus potiri studuit. Quod cum Regi una pedissequarum indicasset, oēs illos adulteros perimi iubet, Annam uero moecham turpissimam

Incestuosum
Annæ Bole
niæ adulter
rium.

turpissimam reliquit sententiæ & arbitrio Iudicis. Erat autem hic Iudex Thomas Bolenius, pater ipsius Annæ, qui iussu atq; Decreto Regis eam ipsam ream mortis pronunciauit. In spectaculum igitur adducta, intrepido vultu pedisequas suas, quæ plurimum in felicissimæ morti illachrymabantur, hortatur, ut modestiâ, honorem & pudicitiam seruent, & exinde morti se præparans comam arripit, in rîculam deponit, lacteoq; candore collum quondam Regis delicias, diræ acutissimæq; securi obijcit, & ilico a carnifice iugulatur. Rex igitur hoc modo charissima quondam coniuge orbatus, Ioannam a Somerset ducit in uxorem, ex qua filium Eduardum sustulit, at ipsa in partu, aut sane mox a partu humanis excessit.

Iussu Regis
Anna obrun-
satur.

Eadem tempestate factus illud Schmalcaldicum in profesto Natiuitatis Christi Protestantes innouant, & augent, simulac integro decennio constabiliunt, Nam & Comes Nassauus, nimirum Vuilhelmus, in id receptus est. Licet autem hæc res minime fieret consensu Lantgrauij, propter dissidium quod inter utrumq; natum fuerat, ex parte Comitatus quem Catzenelnboge nominant, subsidium tamen eidem auxiliæq; addixit, si modo uim aliquam Confessionis Augustanæ causa pateretur.

Per idem tempus Augustanum municipium, religionem maiestatem ipsorum Protestantium recepit, Idcirco Lutherum oratum uoluerit, ut Concionatores ad eos mittat.

Interea temporis Francorum Rex audito quod Franciscus Sfortia diem obiisset, qui Mediolanum gubernabat, bello se accingit Italiam armis impetiturus.

Postremo hoc eodem anno, contigit Tabernarium quendam in Dominio Vuirtenbergeñ, hospitiibus suis carnes Suillase denudas apponere, quibus degustatus in rabiem conuersi morsibus se mutuo dilaniarunt. Siquidem porcus ille sine porca, cuius carnes concoxerat, prius canem rabidum sustinuerat.

Lycosphenes;

Accidit deniq; mulierem quãdam Kessuileræ Turgauicæ, quatuor infantes uno partu in lucem ædere, qui pariter omnes baptisma consequuti sunt.

Post hæc anno M.D. xxxvi. calendis Aprilis, Dux Allobrogum in prælio uictus a Rege Gallorum cognato suo, Sabaudiam deserere cogitur.

An. 1536.
Dux Allobro-
gum suo domi-
nio eijcitur.

Idem quoq; Rex magnam uim militum colligit, spe recuperandi Insubriam,

Regis Gallie
in Insubriam
expeditio.

Insubriam. Nam persuasum habebat, & allegabat hanc sibi iure cōpetere suisq; hæredibus, ex parte Valentinae sororis demortui Ducis Philippi Vicecomitis, quam quidem aiebat suã fuisse abauiam: Quod intelligens Antonius Leua q̄ Mediolani Cæsaris partes obibat, undiquaque exercitum cōscribit, ut & Francorum insultibus resistat, Ciuitatemq; uiribus defendat.

Cæsar Regi
Duellū offert

Eodem tempore Cæsar Romam appulit, ubi Gallorum Regem quasi fœderis corruptorem coram Pontifice Maximo & multorum Regum seu Principum legatis grauer accusat, quod prætergresso fœdere, propositum suum optimū honestissimūq; impediret & peruerteret, odio quodam inueterato laborans. Igitur Cæsar Regi sibi multum infesto Duellium defert, quo tandem bellum conquiescat.

Præterea Cæsar ipse multum instabat, ut Concilium alicubi designetur. Annuit Pontifex, & Mantuam Concilio gerendo opportunam pronunciat.

Verum ubi Vergerius Sedis Apostolicæ Legatus Romam rediisset, legationem suã renunciat Pontifici, referens uidelicet, quomodo Protestantes Concilium potius in Germania celebrari postulassent. De Luthero autem ceterisq; nullam spem esse, nisi penitus deleantur, ut refert Sleidanus.

Scriptū Pontificis pro Concilio.

Summus itaq; Pontifex, quarto nonas Iunij tale scriptum euulgat. Quod ubi Dei prouidentia ad tātum Dignitatis culmen fuisset euectus, nihil perinde seruenter ac magis se optasse, quam ut Ecclesia suã iã fidei & curæ concredita, p̄sidio diuini spiritus, nec non diligentis & accurata suã diligentia, ab omni hæresi erroribusq; qui ante aliquot annos suscitati fuerant, multumq; iam excreuerant, tandem omnino expurgetur, simulq; ordinis seu status cuiuscunq; reformatione, & communi modestia resarcita, in pristinum, & autum illum statum eadem ipsa Ecclesia reponatur. Quandoquidem illa bellis intestinis passim per Imperium spirantibus lauentibusq; & malitiosorum hominum peruersissimis conatibus & imposturis prohdolor dissiparetur, cui profecto infortunio atq; periculo ipse potissimum indoleret. Quocirca rem omnem sedulo sollicitè que consideranti, & pertractanti, quibus nimirum studijs tali posset occurri malo, ait se nullum præsentius inuenisse remedium aut sane cōsiliū opportunius, quam illud ipsum quo solet antiquitus Ecclesia in simili discrimine prudenter uti, quod nimirum est com-
mune

mune Concilium. Hanc cōsuetudinem etiam antea sibi optime placuisse, & modo non improbare ulla ratione posse, imo uehementer commendare, & ob id eandem promouere uelle, si quidem ad illius honoris fastigium pertigisset. Cuius etiam rei gratia non semel tantum ad Casarem aliosq; Reges scripsisset, iamq; penitus huic laudabili accommodare se consuetudini decreuisset, futurum hoc pacto absq; ulla hæsitatione sperans, ut nō solum hæreses agro Dominico radicitus extirpentur, uerum etiam sedatis omnibus controuersijs, simultatibus & rixis inter Principes atq; magnates exortis, communis pax ubiq; reddatur, quo tandem unanimi omnium assensu atq; concordia instaurata, Christianæ fidei hostes opprimantur, atq; ita regna Imperio Christiano adempta recuperentur, captiui diuturnis carceribus castigati, & miserabili prorsus seruituti obnoxij, libertate donentur, utq; tandem Ethnici ab infidelitate sua ad perfectam fidem conuersi, una cum cæteris fidelibus in unum ouile coeant. Quæ cum ita se habeant, se quidem ait fretum uidelicet sua autoritate, & consensu Senatus Apostolici, publicum & œcumenicum toti iam orbi Christiano denunciare uelle Conciliū, quod Mantuæ (quæ in commodo fertiliq; loco sita sit) instante anno, decimo nimirum calendis Iunij celebrandum foret. Ea propter præcipere atq; mādare omnibus Ecclesiarum Præpositis, ubicunq; terrarum degerent, ut ibidem compareant, sub multa legibus siue canonibus expressa. Casarem quoq; Reges, Principes & magistratus hortari & per Christum obsecrare, ut in communem utilitatem ibidem præsentem se exhibeant, aut sane si non possent ipse, nuncios tamen siue legatos solennes & fide autoritateq; plena integerrimos, eodem mittant.

Septima Iunij, Rex Ferdinandus oratorem suum Iacobum Sturtzelium Iureconsultū Oenoponte ad Heluetios mittit, quos per eum certiores reddit. Multum equidem gratulari se, quod cū Rex Galliæ copias & auxilia ab ipsis postulasset, mittere recusarint, Quod ipsum fratri Casari quasi latius aliquod & gratius nunciū perscripsisset. Nam merito id factum esse & iustam ab euenisse: quando quidem Casar ipse nullam belli occasionem dedisset, sed eum potius statuisse hac æstate Turcas Christianæ Religionis ferocissimos hostes inuadere. At Regem Gallorum simul atq; Franciscum Sfortiam, Ducem Mediolanensem defunctum intellexisset, mox Insubriam suo subiugare dominio cogitasse, cum tamē nihil

Regis Ferdinandi ad Heluetios Legati

plane iuris ad eam iuste saltem usurpandam habeat, neglecta quoque illa conventionione Dominij uidelicet istius, superioribus annis inita, nec de inchoato bello consultatum utroque fuisse, foedus irritum fecisse, quod utrinque legibus & iuramento sancitum erat, ac denique nunc Insubriam repetere, quae nisi restituatur, iniquissimis dolis, et machinis eam sibi subiugaturum comminari. Praeterea ab eo tempore exercitum copiosissimum hinc inde comparasse sibi, montana transisse, ibidem Ducem Allobrogum unum ex Imperij siue Regni proceribus bello fatigatum, profligasse, confidens, ut si posset hunc aditum sibi patefacere, & provinciam illam imperio suo subicere, uellet deinde latius progredi: Quapropter etiam Caesarem necessitate atque periculo perurgente, coactum esse copias conscribere, quibus posset, eandem illam provinciam armis uiribusque defendere ab iniuria ambitionis. Et quanquam ipse Caesar non solum antea, uerum etiam postea, quando muniendi se & defendendi causa plurimos sumptus impenderat, eum tamen pacem rebus dari magno opere desiderasse, condiciones certas ac firmas & pacta non recusasse, quibus Francorum Rex rebus per Insubriam potiatur, quemadmodum Caesar Pontifici Maximo & toti Cardinalium & Legatorum amplissimo catui, nuper cum esset Romae, exposuissent, Regem uero hinc contemptis, in sua sententia perdurasse. Cum igitur intellexisset, Regem Gallorum denuo & assidue apud ipsos proferendis aduersus fratrem Caesarem suppetias sic instare, ac si iure confederationis praestitae deberent, eo quod animaduertent iam se & suos de fuga periclitari, imo iam terga dare Caesari persequente, cogeretur. Caeterum ut paulo ante dictum, ne Caesarem omnino existiment belli fuisse authorem, quin uerius Regem ipsum Gallorum, quippe cuius impulsu Caesar inuoluntarius laecessitus & coactus bellum gesserit. Insuper etiam Rex a Caesarianis in fugam conuersus esset, non tamen hoc arguere posse Caesarem, cur bellum exarsisset in causa fuisse, uerum potius pro eo habendum esse, qui reuera fecerit, hostem profligando, solum ut suos subditos a periculis liberaret, suumque ius & dominium uindicaret, ac ita pax & tranquillitas restitueretur. Quamobrem frustra & indigne facere, cum hic nullum habeat locum protestatio primarij articuli foederis, quo potissimum eos ad mittenda subsidia urget, & adiurat. His ita constitutis, petere se ne suppetias Regi ferant, tum quod is fidem uiolarit, tum etiam quod bellum renouarit. Istud enim Caesari pergratum, & praecipue

paci

pacis ipsorum & communi saluti consultum fore.

Cæsar collectis iam copijs in Italiam transit, Prouinciam Gallie ad ditionis infestaturus. Quo comperto Gallorum Rex (qui secus Avinionem castrametabatur inter duos fluuios Rhodanum scilicet atq; Druentium) passim ea loca demolitur, quæ Cæsar peragraturus uidebatur. Et cum prælium committere nollet, Cæsaris exercitum in magnam penuriam & dispendium perduxit. Nam cum domus atq; uillæ per quas Cæsar iter facturum erat, & alimoniam militiae suæ ex his comparaturus, flammis essent exusta, vastata & spoliata undiq; a Francis terrorum, uacuum esset, multa suorum milia fame, & calamitate perierunt, inter quos etiam Anthonius a Laua, Dux sane magnanimus, & rei bellicæ peritissimus. Proinde Cæsar hac necessitate præuentus, exercitum dimittit, repetensq; Italiam, Genuam appulit.

Interea uero Hermannus Archiepiscopus Coloniensis Elector Concilium Prouinciale celebraturus, omnes ad se euocat Episcopos, quorum ipse caput erat, iuxta ueterem consuetudinem, nimirum Leodiensem, Traiectensem, Monasteriensem, Osnaburgensem, & Mindensem. Ibi tum tractari coeptum est & determinari, de Dogmatibus & cæremonijs Religionis. De quibus etiam liber typis editus est annuente Archiepiscopo, per Reuerendum D. Ioan. Gropperum Iuriconsultum prudentissimum, in quo quidam libro omnes hæreses, & Ecclesiæ Catholicæ contraria dogmata, sacrae scripturae testimonijs & Sanctorum Patrum autoritatibus doctissime ualidissimeq; confutantur.

Concilium Prouinciale, Coloniae percelebratur.

Sleidanus falso Reuer. D. Gropperum tra ducit, uti eia dentius in sequentibus docet.

Per idem tempus, infinitis propemodum scriptis diues author Desiderius Erasmus Roterodamus, annu agens septuagesimū, mese Julio die clausit extremū, & Basileæ ad quæ comigrauerat, sepelitur.

Obitus Erasmi Roterodami.

Protestantes autem ad Cæsarem literas dant, & inter cætera con queruntur, quod procurator Camerae alijsq; complures, causam siue litem in ipsos intendissent. De Concilio promulgato huiusmodi fama esse, ac si patrocínio suo, iuxta Descripti sententiã, a Romano Pontifice die uigesimo tertio Maij anni futuri, Mantua, Concilium indictum sit, & denunciatum. Sed cum ipsi intelligere non possent ex Descripto futuri Concilij quo in statu & ratione hoc ipsum instituentum foret tractandumq;, & toties Christianum & liberum Concilium alicubi in Germania habendam expetiuisent, quod etiam in comitijs ac nuper in Noribergica pacatione futurum desinebat, ac

Protestantium ad Cæsarem literas, & quas relata.

tandem hoc ipsorum nimirum in gerendo Concilio uotum suis & Clemētis oratoribus, expresse satis & distincte insinuassent, propterea confidere se profus aiunt, ipsum Cæsarem scilicet, rem omnem accurate & ordine legitimo adornaturum.

Mense Nouembri soluit Cæsar, & in Hispaniam prospera navigatione remeauit.

Nuptiæ Regis Scotiæ.

Gallorum quoq; Rex Parisios rediit, ubi filiam suam natu maiorem Magdalenam, Regi Scotiæ Iacobo Quinto illius nominis nuptū locauit, prima Ianuarij. Huius enim rei gratia, Scotiæ Rex in autumno præcedentis anni traiecerat in Franciam.

Hedinū Rex deditioe caput.

Sed cum Franciscus Rex martem adhuc experiri uellet, exercitum quem sibi conflauerat, ducit in Hannoniam, & post obsidionem mensuram Hedinum illic una cum arce fortissima deditioe capit.

Hereticorum inter se pugna & discordia.

Eadem tempestate Vuittenbergā Lutherici & Zuingliani declamatores conuenerunt, spe ineundæ cōcordiæ, nam & in Doctrina & in religione ab inuicem dissentiebant: at frustra, quippe qui discordes inde discesserint.

Lycostenes.

Hoc insuper anno, mense uidelicet Februario, prodigiosum sane in aere uisum apparuit. Nam in oppidulo quodam Hispaniæ, circiter horam noctis intempestæ secundam, duo formosi adolescentes armis instructi sursum in aere uisi sunt. Nam unus parmam Aquila insignitam tenebat, in cuius gyro descriptūjerat: Ego regnabo. Alius uero maiorem Clypeum, gerens hæc uerba ostentabat: Regnaui. Et post longum certamen is qui aquilæ tenebat insignia, tandem potitus est uictoria.

Aetna.

Mense Aprili Aetna Siciliæ igniuomus mons, tanto terramotu subsiliit, ut etiam ad sex milia passuum disiectis, circunquaq; flammis, omnia penitus contereret.

Imperatoris Caroli pietas & religio.

Postremo hoc eodem anno, Diem Cœnæ Dominicæ Cæsar Carolus Romæ celebraturus, duodecim pauperes clam ad se euocat. Quorum sordidos ac lutulentos pedes post magnificum splendidumq; conuiuium, animo quam religioso atq; demisso lauat, & exosculatur. Tandem cum admirando quodā animi candore, magnificentissime dotatos dimittit.

An. 1537. **A**Nno a Christo nato M.D. xxxvñ. Protestantes iterum dixerunt, quod die, qua simul omnes, & cum eis Martinus Lutherus, Melan-

Melanthon, Bucerus, Osiander, & plures alij Smalcaldam conuenirent. Ea erat septima Februarij.

Venit autem eo etiam D. Matthias Helt, qui inter cætera ait Imperatorem, id male habere, quod pleriq; quos ille tamen suam operiri sententiam iussisset, eam minime expectauissent, sed abiurata Catholica religione, ad aliam accessissent, quod haud dubio in Cæsareæ Maiestæ contemptum cederet. Addidit etiam Regem Gallorum nedum Imperatorem remorari ac distinere, quo minus Turcarum ille elatos animos comprimere posset, sed cum illis etiam in Christianæ Reip. perniciem sua habere clandestina cõsilia. Ad hæc minime probari Cæsari, quod iudicium Camerae, ut uocant, ferre nollent: quandoquidem ea res ad pacis perturbationem & ipsius maiestatis derogationem spectare, tum etiam primario illius iudicij præsidi & eius assessoribus, qui tamen & honestis familijs orti, & tui eruditione ac integritate spectata essent, detrimentosa fore uideretur. Eam ob rem petere Imperatorem, Iudicio sua ut auctoritas inuiolata permaneret.

Tum uero etiam admonuit eos, ut in Concilium futurum cõsentirent, eiq; se morigeros præberent: quod Imperator ipse, modo posset, præsens illi interesse decreuisset: & quanuis Gallus eum ad belli capeffenda consilia urgeret, tamen qualuis pacis conciliandæ tolerabiles conditiones in Christianæ Reip. commodum, libenter amplecti statuisset.

Protestantes cū satis deliberassent, hac ratione responderūt, Nō posse ipsos, si qui Confessionis eorū nomine ipsorum fœderi se adiunxissent, repellere: bellum inter Cæsarem & Gallum ipsis esse molestum: tum quoq; se petere, ut Iudicij Camerarij præses in religionis negocijs usq; ad futurū generale uel nationale Conciliū de ipsis sententiā nō ferret, nec uelle ipsos ulla ratione in Conciliū in Italia celebrandū, uel ubi Pontifex cū suis fœderatis præsideret, consentire.

Iis omnibus Dominus Matthias Helt luculenter & copiose respondit. At illi in sua permanentes sententia, se sanā habere doctrinā asserebāt, q̄ Pontifex & eius fautores damnarent: itaq; uelle ipsos impotentem Pontificis tyrannidem prorsus a se amoliri.

Sub hoc tempus etiam Danorum Rex in Smalcaldicum fœdus admissus est, idemq; ex Vuitenberga Pomeranū accersuit, qui in eius Ecclesijs Lutheranismum dogma promulgauit.

Hoc anno Turcus in Croatia uictoria potitus, in Christianæ religionis

religionis ignominiam, captiuis nares præcidit, eosq; adeo deturpato hac illac iussit circumduci; nostris præterea sexaginta magna tormenta bellica erepta, Constantinopolim asportauit.

Eodem anno Francofordiæ ad Oderam puella quædam a dæmone occupata, nummos & præcutas uorauit acus.

Eodem anno mense Iunio castrum uetus Heidelbergæ, in quo plus minus quadringenta seruabantur uasa plena puluere tormentario, fulminis ictu incensum, ui pulueris illius summo cum fragore penitus euersum est: quædam etiam nouæ arcis ædificia disiecta, & oppido Heidelbergensi damna allata grauissima.

In Italia uisus est Aquila in aere uolitans, a cuius pede dextro laena penderet, sinistrum uero serpens circumplecteretur. Sequebatur autem illum ingens picarum multitudo.

Eodem anno in regno Neapolitano mare ad octo miliaria exaruit.

Eiusdem anni mense Nouembri deficiunt a duce Geldrorum Carolo Nouimagenses primo, post aliæ atq; aliæ urbes, propterea quod Carolus iam senex, eos in potestatem regis Gallorum transferre conaretur, eliguntq; Guilielmum ducis Cluensis filium, qui præter istam spontaneam electionem, sibi nonnihil etiam iuris in ducatu Geldren. ex parte matris suæ uendicabat.

Toto hoc anno mansit Carolus Imperator in Hispaniis, & Gallorum Rex in Arthesiam facta irruptione, multis eam damnis affecit. Contra uero Dominus Florus Buranus exercitu Casariano in Galliam ducto, magnas illi clades attulit: uiq; expugnato oppido & Castro D. Pauli, omnes illic repertes trucidauit, urbemq; incendio permisit, deinde Monstriolum proficiscens, illud quoq; incendit. Mox Terreuanam obsedit, ubi decem mensum induciæ pactæ sunt.

Eodem anno pridie S. Lucie Romæ tanta tonitruum, grandinum, ac fulminum tempestas sæ uñ, ut per illud anni tempus nulla hominum memoria similis extiterit.

An. 1538.

Induciæ inter
Casarē & Re-
gem Gallorū.

ANno Christi Iesu M.D. xxxviij. Casar & Rex Franciæ, Pontificis interuentu, qui illos optabat in cōcordiam redigere, ad Aquas mortuas, quod est Prouinciæ oppidum conuenere, ubi decem illi annorum inducias fecerunt. Ante uere, quam in eam urbē Casar uenerit, Rex legatos suos cū aliquot triremibus, qui eum deduce-

deducerent, illi misit obuiam. Cum uero Cæsar ad urbem propius accederet, princeps equestris exercitus, uel magister equitum, quæ uulgus Gallicum Connestabilem appellat, illum adijt, orans ut naues suas in portum subduceret, quandoquidem Rex intra duas horas esset adfuturus, & in eius triremen uenturus: Cæsar itaq; cū naues, quæ pridie illius diei propter nebulam in diuersa erant euasgata, rursus conuenissent, in portū se recepit. Neq; diu post etiā Rex aduenit, præter alios secum adducens Antonium Lotharingiæ Ducem & fratrem illius Cardinalem, cum quibus Cæsar triremen adijt. Porro Cæsar ad ipsum usq; triremis aditum illi processit obuiam, cumq; honorifice accepit: nec facile dictu est, quæ tum mutua beneuolentiæ signa extiterint, quæ omnium animos lætitia occuparit. Cumq; pariter confedisent, in triemi, Principes omnes & domini, qui cum Cæsare uenerant, Regi præcipuam, pro eo atq; par erat, præstitere reuerentiam. Iussu quoq; Cæsareæ Maiestatis per Dominū de Granuellæ accitus est Andreas Dauria, totius classis præfectus, idemq; Princeps Melphiæ, qui ante annos decē a Rege defecerat, ut is quoq; Regi se conspiciendum offerret. Cumq; aduenisset, ait ad eum Rex: Quandoquidē Andrea Princeps apud Cæsarem facis stipendia, eiq; uisum est ut tecum colloquar, equidē morem illi geram, quod eum non alio quam fratris loco habeam. Atq; hoc pacto cum ad horā inter se comiter & familiariter essent locuti, Rex abscessit. Postera die sub primā lucem, Cæsar per Cæduceatorem suum in trieres omnes iussit denunciari, ne quis in cōtinentem prodiret. Ipse uero cum uiris quibusdam primarijs ad Regem abiit, cum illo prandium sumpturus. Et cum e naui in terram processisset, a Rege & Regina & duobus Regis filijs amicissime est acceptus, & in Palatium deductus. Sub uesperā Cæsar Andreas Dauriæ, qui ad naues substiterat, indicari iussit, ipsum Regis & Reginæ sororis suæ precibus adactum ea nocte in oppido permansurum, sed luce altera a ientaculo ad triemes rediturum. Fecit hoc ea causa Cæsar, ne quid mali Andreas Dauria suspicaretur. Die sequenti Cæsar a Rege multisq; alijs Principibus uiris deductus ad mare redijt: & cum in triemi una bibissent, amicissime a se inuicē discessere. Hæc cum Parisijs & plerisq; alijs locis percrebuisent, in Templis pro more recepto agebantur publicæ processiones, & in plateis & locis publicis ignes lætitiæ indices struebantur.

Eodem anno obiit diem suum Carolus Geldrorum Dux, &

k

Guilielmus

Cæsar & Rex
mutuo sibi col
loquuntur.

Cæsar cū Rege
cibū capit.

Gulielmus Cluensis Dux in Geldria Ducem ab omnibus illius di-
tionis ordinibus receptus est: quæ res Duci Gulielmo noui cum
Carolo Casare belli gerendi materiam creauit.

Paulo ante excessit e uitis Erhardusa Marca, Cardinalis & Epi-
scopus Leodiensis, qui diu ante suum obitum eximia structura si-
bi monumentum in summa æde iusserat apparari, & suæ mortis
anniuersarium more Ecclesiastico agi diem.

*Odium & Inuis-
dentia Sleida-
ni plerumq;
transuersum
agunt.*

Sleidanus hoc irridet, ut pleraq; omnia Ecclesiæ instituta: qui si
preces illas & ritus, quibus Catholici ea in re uti solent, accuratius
expendisset, nec se ab odio & inuidentiâ transuersum agi permisisset,
longe aliam ille proculdubio sententiam esset secutus.

Eodem anno Senatus Argentoratensis in sua urbe Ecclesiam
permisit perfugis illis, qui nouæ religionis causa ex Gallijs & alijs
locis Catholicis abscedere compulsi fuerant, quibus Ioannes Calui-
nus, quâuis Lutherano dogmati infestus in plerisq; præfectus est.

*Sleidanus hæc
ut oēs testan-
tur historio-
graphi, prorsus
falsè infideliter
cõmemorat.*

Eodem anno Angliæ Rex corpus & ossa sanctissimi Thomæ
martyris, Episcopi quõdam Cantuariensis, e capsâ auro & gemmis
mirifice exornata, cū iam aliquot seculis inibi quieissent, & multa
miraculis claruissent, extraxit, & ad cineres usq; combussit.

Eodem anno Barbarossa tam ingens fecit naufragium, ut id
non natura uel fortuito, sed diuina uirtute & singulari providentia
accidisse uideretur. Feruntur enim hominum plus minus uiginti
millia in mari perisse.

*Sleidanus hæc
refert suo
more.*

Eodem anno Rex Franciæ & Regina Hungariæ Maria, Casar-
is soror, ad Cameracum conuenere, ac inde magno gaudio & apa-
paratu ad D. Quintini oppidum profecti sunt. Regina nusquã nõ
in Gallijs summa omniũ exultatione accepta & magnifice tractata
est: cunq; dies sedecim in Gallia mansisset, & eam essent honorifi-
centissime profecuti, diuerso itinere in Hannoniam se recepit.

Lycosphenes.

Eodem anno multis Germaniæ locis homines armati in aere
uisi sunt: & uersus Orientem Stella inusitata magnitudinis, quæ
cruentus spargeret radios: & iuxta illam crux sanguinolenta, cum
uexillo per aera uolitante.

Vicesima Ianuarij die Basileæ ingens fuit terræmotus, & in Hel-
uetijs incendia immaniter grassata sunt: ubi etiam, præsertim apud
Tigurinos, tanta sauijt grandinis tempestas, ut ea grando ouis
gallinæis maior fuisse feratur, quæ passim damna dedit grauissi-
ma.

Anno

ANno Salutis instauratæ M.D. xxxix. Principes quidam, qui paci conciliandæ nauarent operam, in Februario Francofordiam uenere, cunq; esset tractatum diu, in eâ tandem itum est sententiam, ut Imperator Protestantibus, qui etiamnum in fœdere essent, quindecim mensium pacem constitueret: atq; interea temporis daretur opera, ut utrinq; uiri eruditione præstantes inter se de religionis negotiis conferrent: Protestantes quoq; nemini damnum darent, & toto induciarum tempore nullum in suum fœdus admitterent: ipsi quoq; qui essent in Clero, ubicunq; illi degerent, annuos redditus & proventus saluos esse paterentur. Tum etiam Cæsareæ Maiest. consensu prima Augusti dies diceretur, ad quam utriusq; partis & Catholicorū & Protestantium, homines pacis studiosi conuenirent, certusq; Theologorum numerus deligeretur, qui de religione amica & ad pacem spectantia colloquia miscerent: & quicquid ab utrisq; decretum esset, id ad absentes Imperij ordines referretur. Anabaptistæ uero & Sacramentarij his in inducijs minime compræhenderentur.

Hoc anno xxiii. Aprilis migravit e corpore Catholicus idemque constantissimus in Christiana religione Dux Saxonie Georgius, nullis post se hæredibus relictis. Duo enim liberi eius iam ante sine hæredibus excesserant e uiuis. Itaq; fratrem suum Henricū, eiusq; filios Mauritium & Augustum testamento hæredes instituit, ea tamen conditione, ut Catholicam religionem ea qua decet constantia & obedientia tuerentur, nec quicquam sine generalis Concilij definitione mutarent: quæ si illi non præstarent, uoluit omnia quæ suæ essent ditionis, ad Cæsaris & Regis Ferdinandi ius pertinere, donec suus frater, eius liberi, aut qui ex Principū Saxonie stirpe essent sanguine propinquiores, eiuscemodi condiciones præstarent. Eum in modum testamento composito, prius illud nobilibus & popularibus suis exhibuit, quod iam senio pragrauatus, & fractis esset uiribus, petijtq; ratum ut haberent, iureiurandoq; confirmarent ab eius sententia minime se discessuros. Sed cum illi uerarentur, ne quod inde bellum in Saxonum familia existeret, rogabant copiam sibi fieri legatos ad Ducem Henricum fratrem ipsius mittendi; aiebātq; se eâ in spem adduci, ut ille libens annueret, ne qua in religione fieret mutatio. Verum adeo ille Lutherismo addictus erat, ut haud obscure testaretur, non se a recepta religione decessurum, etiam si omnes mundi opes ea re sibi conciliandas nosset. *Qui-*

Moritur Dux
Saxonie Ge-
orgius.

bus cognitis cum legati re infecta domum redirent, Dux interea Georgius prius quam illi reuertissent, spiritum Deo reddiderat. Tū vero frater eius Dux Henricus quamprimum Dressam adijt & urbes reliquas, & ab omnibus exegit iusiurandum. Id quod tanto ille minori negotio effecit, quod fœdere Smalcaldico niteretur. Saxonia quoq; Elector cum in itinere ducis Georgij obitum didicisset, eiusq; Testamenti & consiliorum non esset nescius, celeriter se domum recepit, quo sires id postularet, Duci Henrico posset esse auxilio. Ita factum est, ut hæredem & successorem non qualem optarat Dux Georgius haberet. Porro nouus Princeps Lutherum ut Lipsiam ueniret hortatus est, ubi ille aliquot habuit conciones. Ita deamum religio a Duce Georgio tantopere conseruata, prorsus abolita est, & pro Lutheri arbitrato omnia immutata.

Epitaphium Illustrissimi Ducis

SAXONIAE GEORGII.

Saxoniae Princeps pietate Georgius aces,
 Notus in Europa toto memorabilis æuo,
 Vit fuit egregius cunctis probitate stupendus,
 Religionis amans, ac seruantissimus æqui,
 Dum uixit pacis flagrauit pectus amore:
 Virtutis rigidus custos, uitium omne per osus,
 Defensor ueteris fideiq; immota columna:
 Præsidium Regis, spes altera Cæsaris alma.
 Sexaginta quidem simul octo peregerat annos:
 Secula transierant mundo ter quinq; redempto:
 Lustra quibus septem iungas ac quatuor annos:
 Dum denos septemq; dies numeraret Aprilis
 Dotibus insignis mens lucida templa subiuit,
 Additaq; est superis cœlestis ciuibus aula.
 Hac corpus requiescit humo, cineresq; sepulchro,
 Vivat in æternum, nunc perpete pace fruatur.

Aliud.

DVx ego Saxoniae placidoq; Georgius ore
 Post duodena mihi lustra & bis quatuor annos

Trans

Transactos, opera gnatorum hac rupe quiesco.
 Det Deus ut melior pars fulgeat arce suprema
 Quem (nam uera loquor) teneris ego semper ab annis
 Ingenue colui, pectusq; timore premebam
 Diuini uerbi, fideiq; assertor auita
 Semper eram, quanuis sparsisset rumor acerba
 De me, sed non est nisi mens mihi conscia recti.
 Qui latebras cordis penetrat testabitur olim
 Quando reuelabit nunc toti incognita munda.
 Hæreseon studui populum a flagrante tumultu
 Arcere & mulcere animos & pectora dictis.
 Principis offitio (non fallit opinio) functus.
 Hinc ego per multos simul exantlare labores
 Debebam, & mille exhaurire pericula terris,
 Ut comitaretur liuor non passibus æquis.
 Sed constantem animum spes certa salutis ab oris
 Addebat superis, ualidas uis cælica uires
 Quæ solet afflictis subita succurrere rebus.
 Dum mens fixa Deo manet, & neq; sicut arundo
 Fluctuat, ignorans perituris fidere rebus.
 Veri cultor eram simul & uirtutis amore
 Feruebam, uersans cœlestes pectore curas,
 Pollicitiq; tenax, mihi conciliabat amicos
 Et seruata fides niueoq; in pectore candor.
 Plus fidei uerbis fuerat, quam, certe, sigillis
 Multorum, turpis quos inconstantia foedat.
 Non oblectabant epulæ, nec copia uini
 Moribus abstinui patriæ (quam uexat orexis)
 Arte laboratas uestes pompamq; recusans
 Libera seruauī fæda connubia labe.
 Nescia uerba equidem fraudisq; doliq; sonabam,
 Nullus enim fucus sinuoso corde latebat,
 Carpebam mores multis ringentibus atros,
 Lucebat cunctis animi constantia rebus,
 Non asper uitium nec persuadebat amicus,
 Non mihi fortunæ uanæ ludibria mentem
 Tollere, non etiam uentosa superbia pectus,
 Rebus in aduersis mihi mens immota manebat,

Prospera non mouit, neq; res aduersa præmebat,
 Idem animus mihi semper erat vultusq; serenus.
 Iura dabam populis, & leges urbibus æquas,
 Nulli onerosus eram nec uectigalibus unquam
 Deglubi gentem quæ suppeditabat abunde.
 Pro ratione loci, pro conditione pericli,
 Non urfi imperio, laxas mansuetus habenas
 Ut ratio ut tempus, locus ut poscebat & usus,
 Ipse dabam, innocuæ spectabam commoda gentis;
 Non mea, nec studium fuit infarcere crumenas.
 Auerti patrijs horrenda incendia ab oris
 Pestesq; hæreseon, fallacia pectora regno
 Sedulus excludens, fraudesq; dolosq; retexi.
 Sed mihi uix tandem pro tantis gratia rebus
 Penditur ulla quidem, potius conuitia acerba.
 Succedunt, aliquando, dabunt pro crimine poenas
 Ni redeant, lachrymis & planctibus æthera tundant
 Qualis ego fuerim toto pandetur in orbe.
 Tradidit egregium cunctis paradigma uetustas
 Seruandosq; senes ueteresq; in pectore mores
 Hîs dum præsidîs fulsa esset Roma manebat,
 Hîs quoq; munitus nouitates ense piau
 Nunc alius nudus, faciesq; incognita rerum
 Exoritur, minitans pueris senibusq; ruinas
 Dum noua uestigat, pietas simul exulat orbe
 Alma fides, & amor ueri, & pudor, omnis honestas
 Et ne conspiciam lachrymosa hæc sæcula, gnatum
 Abstulit e medio Deus, & me in tecta recepit,
 Hei mihi quos casus labentia sæcula uoluent
 Cæsar morte mea stupuit solatia perdens,
 Sed magis angebat mentem quod corda dolorum
 Nescia desererem uarijs iactanda periclis
 Et laceranda lupis, atq; inficienda uenenis,
 O Deus omnipotens cuius clementia cælo
 Effulget, committo gregem pietate tuendum
 Cœlesti, præcor hunc foueas diuini munere roris
 Protege ne fæda spurcentur pectora labe
 Hæreseon, ueris Doctrinis imbue mentes

Prisca nitore fides uigeat, tollantur abusus.
 Huc ego conatus omnes referbam pectore anhelō.
 Hæc ego nocturna uersabam & mente diurna
 Fecissemq; satis uotis nisi uescier aura
 Ille negauisset cui mors & uita ministrant.
 Nunc pia pro facto clemens Deus accipe uota.
 Iam uale præstigij turgens fallacibus orbis
 Non ego si fas est ad te cupiam ipse reuerti.
 Ast te commoneo mi grex quem semper amaui
 Suscipe consilium hoc, uarijs ne credito technis
 Doctrinæ, sed uerba Dei puro accipe corde.
 Cuius ego aspectu fruor exatiorq; uidendo.
 Quiq; Deum metuit flagrantiq; ardet amore
 Et Domini imperio paret pia iussa facessens,
 Inuictusq; manet, superet ne luridus error
 Iustitiæq; tenax & religionis auita,
 Hunc deus æterno cæli cumulabit honore.

Per id tempus non nihil tumultuatū est Gandauī. Quo cogni-
 to, Caesar qui in animo habuisset per Italiam iter in Germaniam fa-
 cere, consilio mutato, per Gallias ire decreuit, maxime quod id
 Rex ab eo uehementer contenderet, fidemq; publicam & omne
 genus beneuolentiæ polliceretur. Præmissō igitur præcipuo suo cō-
 siliario Domino a Granuella, ipse mense Nouembri iter ingressus
 est. Cum autem ad Hispaniarum & Galliaē confinia uenisset, duos
 illic Regis filios Henricum & Carolum, qui magnis itineribus eo
 aduenerant, offendit, & cū his Magistrū equitū uel Conestabilem,
 qui iam pridem cum ingenti Aquila præcesserat. Ab his acceptus
 Caesar humanissime, & deinceps per medias Gallias & plerasque in-
 signes urbes deductus, ubi Lochias propius accessit, Rex ipse, qui
 uix dum a morbo se collegerat ac recrearat, illi processit obuiam.
 Deinde per Aureliā profectus Caesar, prima Ianuarij Parisios utrin-
 que regijs stipatus filijs ingressus est, præferente illi ensē Conesta-
 bile; ubi certe nihil quod ad iucunditatem & lætitiā, summi quo-
 que honoris exhibitionem pertineret, prætermisum est. Venit
 etiam eodem Pontificis Legatus Alexander Farnesius Cardina-
 lis, qui cum Cardinali Bellaio Episcopo Parisiensī, Casarem in
 summa

Caesar per
 Gallias profi-
 cisitur in
 Germaniam

summa æde excepit. Moratus est illic Cæsar in septimū usq; diem: ac deinde ulterius proficiscens, Regem aliquādiu comitem habuit. At illo retrocedente, cum Regis liberis Valencenas Hannoniæ oppidum peruenit.

*Protestantiū
nouus conuen-
tus.*

Eodem anno Protestantes Arnstadij collecti, cōmunicatis inter se consilijs de fœdere confirmando, de bonis ecclesiasticis expendendis, de legatione ad Cæsarem, Reges Angliæ & Franciæ mitterenda tractauerunt. At quia non omnes aderant, pleriq; etiam his de rebus nihil mandatum erat, alia Smalcaldæ dies dicta est ad Calendas Martij.

Eodem anno uitam cum morte cōmutauit Ioannes Dux Cliuentis, Iuliacensis & Montensis &c. relicto hærede superstite Duce Gulielmo cum tribus filiabus, e quibus una iam pridem adhuc patre uiuente Electoris Saxonix filio nupserat, altera non longe a patris obitu Regi Angliæ iuncta est matrimonio.

Eodem anno tanta fuit uini copia, ut pleriq; uasis destituti, fossas ingentes tabulis communitas uino compleuerint.

Lycostenes.

Hoc anno in pago Roedt Spiræ finitimo puella quædam fuit decem propemodum annos nata, quæ capitis & intestinorum correpta doloribus, nihil esculentum sine nausea accipere potuit: inde uero nullo usa cibo, ad extremum manuum ac pedum officio prorsus destituta est.

*Res miranda
certe.*

Tandem medicorum consilio & arte adhibitis balneis quibusdam ex herbis confectis, membrorum illi usus restitutus est: sed cibi nausea non modo non curata est, uerum etiam quod plus stuporis habet, anno sequenti, quo hominum memoria nullus extitit feruentior & aridior, neq; potum sumpsit, neq; lotium ullum reddidit. Quod ubi ad Ferdinandum Romanorum Regem, qui biennio post Spiræ Comitiam egit, perlatum est, puellam illam cum eius parente ad se adduci iussit, diligentiq; adhibita inquisitione, tandē iudicatum est aut id agi præter naturæ ordinem & facultatem, aut non abesse a fraude & impostura. Itaq; puellam illam uoluit magno studio asseruari, & prioribus ablatis indumentis, nouis uestiri. Cunq; ea ratione dies duodecim fuisset asseruata, & nihil neq; cibi neq; potus capiens, nihilo secius in ijs omnibus, quæ natura solent accedere, tam dormiens quam uigilans nec mutationem ullam reciperet, & uiribus firma permaneret, Rex eam multis affectam muneribus, non absq; ingenti admiratione ad suos remisit.

Eodem

Eodem anno in Burgundia a secunda hora Pomeridiana ad quartam usq; sanguine pluit.

Itemq; in Episcopatu Eistetensi fuit quidam eius ditionis popularis, qui diu immanes uiscerum dolores esset perpeffus. Accidit igitur, ut quandoq; inter cutem & carnem clauum quendam sic satis magnum apprahenderet, quem chyrurgi opera fecit extrahi: at nihilo minus dolor uiscerum indies sauebat acrius, adeo ut ille tandem sibi ipsi manus adferret. Tum uero Magistratus & amicorum eius consensu cadauer illius sectum est, atq; in eius uentriculo siue stomacho magnum ligni fragmen, & tres reperti sunt cultri, quorum unus capulo nigro plane erat rubigine affectus, alterius iam deciderat capulus, tertius omnino ferreus fuit. Simul etiam inuentum est ferrum oblongum, utrinq; acutum, & duo alia ferra rubigine desa, & quædam pilorum congeries, recentium omnino, tanquam qui recens a capite præcisi essent.

Rerum

RERVM MEMO

RABILIVM QVAE AB ANNO

DOMINI M. D. AD ANNVM

vsq; LIX. in republica Christiana

gesta sunt.

Liber Quartus.

An. 1540.

Sleidanus hec
quod illi non
saperet, simul
late refert.

ANNO ab orbe per Christi mortem instaura-
to M. D. xl. Rex Angliæ omnes suæ ditionis
Episcopos, & qui ad Parlamentum, ut uocât,
pertinerent, omnesq; ordines & publicis præ-
fectos officijs cõuocauit. Cum enim ille Pon-
tificis Romani (cui quod nollet in diuortiu
consentire erat infensior) auctoritatem om-
nem & obedientiã in suo regno abrogasset, Lutherani alij post alios
indies in regnum confluebant, atq; hac Lutherani dogmatis propa-
gatione ingens in illo regno dissensio & seditio orta est. Quam ob-
rem ut eius regni incolæ in Religionis consensione & concordia
pacifice & absq; ulla perturbatione degerent, in Conuentu memo-
rato Regis & Episcoporum doctorumq; omnium, atq; etiam totius
regni præfectorum & magistratum consensu decretum est,
ut in ijs, quæ ad Religionem & fidem pertinent, ea quæ subiecta
sunt firma fide retineantur, nec quisquam nisi magnis commeritis
supplicijs ea ausit uel dicto uel facto impugnare. Ex his uero hæc
ferme primarium occupabant locum: Sub panis & uini specie uerũ
ac naturale Corpus & sanguinẽ Christi contineri, & a consecratio-
ne nõ iam permanere panis uiniq; substantiam, nec ad salutem esse
necessariam utriusq; speciei sumptionem, quod Christus sub utra-
libet esset præsens. Sacerdotes matrimonium contrahere non debe-
re. Votum castitatis & Missæ sacrum retinendum. Secretam illam &
quæ ad aurem fit peccatorum exomologesin siue confessionẽ esse
cum primis utilem & necessariam. Si qui uero ab his diuersum tra-
derent, uel attentarent, eos hæreticorum instar igni cremandos, &
facultates eorum omnes, tanq̃ Maiestatis reos, in Regij Fiscalis ius
concessisse.

Eodem

Eodem anno Cæsar in ditionibus suis hæreditarijs magnis cõstitutis pœnis & supplicijs ædixit, ne quis ullos suspectos libros retinere, legere, uendere, aut quouis modo illis uti ausus esset, præsertim Lutheri, Vuiclephi, Ioannis Hus, Oecolampadij, Zvuinglij, Melanthonis, Pomerani, atq; eius generis aliorum, qui aduersum Christi Catholicam Ecclesiam & sanctos Patres scripsissent.

Eodem anno Protestantes missa ad Cæsarem, qui tum in inferiori hærebat Germania, legatione, eũ aduenisse gratulantur, multisq; uerbis fœdus ictum excusant, aiuntq; se illi in omnibus, præterquam in Religione, libenter obtemperaturos: simul etiam magno urgēt opere, ut Iudicij Imperialis, quod Camera uocant, præfidi, ne aduersum ipsos procederet, serio mandaretur.

Paucis indelapsis diebus, responsa illis reddit Cæsar per Cornelium Scepperum, clementer quidem & humaniter, sed non omnino pro uoto illorum & expectatione. Quam ob rem denuo illi instare, precariq; ut in Camera Iudicio actiones omnes contra ipsos amoueret, ipsosq; pace frui pateretur. Respondit Cæsar, non posse se in præsens quicq; aliud statueres; sed tamen deliberare se uelle.

Protestantes uero Calendis Martij Smalcaldam conuenere, & cum illis Melanthon, Bucerus, pluresq; alij eiusdem farinae, ubi de integro constituerunt ab Augustana Confessione minime discedere.

Eodem die Protestantium in Angliam Legati adfuerunt, qui inter alia dicerent Regi plerosq; Confessionis eorum articulos minime probari. Itaq; uisum est nonnullis in rem communem fore, ut Melanthon cum quibusdam alijs ad Regem mitteretur: cum quo si in Religione duntaxat liceret conuenire, illum proculdubio magnum æris pondus fœderatis allaturum.

Eodem anno, xvij. Aprilis Cæsar Electori Saxonix & Lantgrauiæ Hassiæ scripsit se iam multis quidem annis cum ipsis egisse leniter & humaniter, sed promouisse tamen nihil: eo uero iam rem recidisse, ut nisi mature prospectum sit, magnam inter omnes Imperij ordines perturbationem excitatum iri. Itaq; se pro singulari clementia aliam statuuisse diem dicere, puta ut viij. Idus Iunij Spiræ, aut si pestis uel noxius aer prohibeat, alio conueniant, quo Ferdinandus Rex frater suus illos sit conuocaturus, quo tandem ratio certa possit & uia iniri, eiusmodi non negligenda pericula auerendi ac penitus profligandi. Se quidem spe bona duci, fore ut hac

Comitia Spiæ
ra.

sua Clementia & humanitate tum ipsi, tum eorum fœderati longè quam ante hac uehementius permoueantur. Darent igitur operã, ut & ipsi & qui in fœdere essent, una omnes ad præscriptum diem adessent: & ut omni uacarent formidine, se illis publica fide securitatem: nec permissurum ut ab aliquo molestiam paterentur: ea tamen conditione, uti nec ipsi cuiq̃ molesti sint.

Ad hæc illi eum in modum responderunt, Gratias se Maiestati illius agere, quod pacis studiosa esse uideretur. Quod uero religionis negocium hæctenus in concordiam redactum non esset, nõ illorũ id culpa, sed qui partes diuersas sequerentur accidisse, quod nullam scriptorum suorum declarationẽ uellent admittere. Quando autem ita iam uisum illi esset, ut ad præstitutam adsint diem, haud grauatim ea in re illi se obsequuturos: nec tamen fieri posse, ut tam exiguo tempore religionis grauissimũ negocium cum aliquo fructu & utilitate expediatur: eam ob rem tum ipsis, tum eorum fœderatis molestissimum fore, si non prius illis integrum sit inter se mutuo conferre & expendere, quam in id negocium incumbant. Atq; ut sine fœderatorum suorum consilio & consensu ad dictã diem conueniant, id ipsos minime decere. Tum uero tam angusta temporis spacia ad dictam diem esse relicta, ut fœderatos suos a gre sint conuocaturi, & sua cum illis consilia communicaturi. Neq; se posse certi quicq̃ absq; fœderatorum suorum consensu statuere uel definire. Præterea orare ipsos, ut fidem publicam, quã illis dedisset, non ipsorum legatis tantum, uerum etiam concionatoribus saluam esse iuberet. Deniq; quid erga hæc omnia haberet animi, ipsos efficeret certiores.

Cæsar quidem indictis Comitibus præsens interesse non potuit, alijs curis & occupationibus præpeditus: sed Ferdinandus Rex cũ suis Haganoã uenit, quod Spiræ pestis grassaretur, ut Comitibus Cæsar. Maiest. nomine præesset. Ibi tum eam in sententiam itum est, ut ab utraq; parte uiri aliquot eruditi Vuormaciæ familiari & amico inter se Colloquio congregarentur, eamq; quæ in Religione extitisset, discordiam & controuersias componere niterentur.

Ioan. Cario.

Captum est hoc Colloquium per D. Ioannem Eccium, & Philippum Melanthonem. Quid in eo gestũ sit, in Actis Vuormaticen. & alio quodam hac de re id temporis seorsim edito, qui etiam nunc extat, libello annotatum est. Neq; tamen Vuormacia eius Colloquij uidit exitũ, sed in Ratisponam translaturũ est, una cũ Comitibus.

Pontif.

Pontifex summus Cardinalē Farnesū e Parisijs cū Imperatore in inferiorem Germaniam abire iusserat, ubi cum de Religione & bello Turcico tractaretur, suam illē sententiam explicuit hunc in modum; Pontificem quidem summopere pacem & concordiam Germanicæ nationis optare, sed ita tamen, ut ne illa cum Deo pugnet, tum etiam ut vires suas omnes in Turcā conferrent. Quod autem ad Protestantes attineret, sæpe cum illis de pace actum esse, præsertim Comitibus Augustanis, ubi etiam suæ fidei uel dogmatū Confessionem quandam obtulissent, quæ licet suos non paucos haberet errores, tamen illos ipsos interim eam uiolasse. Itaque quod nihil certi neque statuerent, neque seruarent, sed lubricas imitarentur anguillas, nihil deinceps cum illis tentandum esse. Quando enim semel ab omni honestate recessissent, eo iam illos intendere animum, ut non tam corrigatur si quid sit in Pontifice corrigendum, quam ut ille prorsus profligetur; neque ut uitia & abusus tollantur, sed ut sedes Apostolica funditus euertatur, atque ita simul omnis Ecclesiastica Iurisdictio pessum prematur. Nec esse, ut quisquam speret illos a sententia posse deduci, quandoquidem Religionis dissensio neque in paucis, neque in parui momenti, sed multis atque maximis articulis uersaretur. Tum præterea incertum esse, qua ratione possit iniri concordia, cum nec ipsi inter se consentiant. Vt enim aliæ Sectæ taceantur, Luthero cum Zuinglio minime conuenire. Actum esse Sueinfordij cum illis de pace conciliandā, eoque nomine pactas esse Norinbergæ inducias, constitutis etiam pœnis, si quis eas uiolasset: illos uero eo neglecto beneficio inducias uiolasse, foedus suum multorum principum & urbium accessione roborasse, multis etiam locis nulla datæ fidei & iurisiurandi habita ratione Religionē mutasse. Quibus ex rebus facilis esset coniectura, ecquid ab illis sit expectandum, qui multis modis partim gratia, partim uel plerosque sibi adiunxissent.

Veram quidem Religionem plane refrixisse & extinctam iacere, tum quoque homines sua sponte procliuēs esse ad uitæ morumque grauitatem defugiendam, mollemque ac dissolutam uitam sectandam. Nec tamen hic eos subsistere, nec satis habere plures in errorem pertraxisse, sed etiam in res Ecclesiasticas manum immittere, Episcopos suis pellere sedibus, Religionem omnem pessumdare, eaque impune omnia. Immo iam eo progressos audaciæ, ut integerrimum idemque æquissimū Camera Iudicium euersum

Sleidants

Cardinalis
Farnesij sententia.

cupiant, ut illo abrogato, una Cæsaris autoritas omnis in Germania labefactetur, ipsiq; hoc pacto absq; ullius contradictione in cuiusuis uitam & facultates pro sua libidine possint desæuire. Igitur consultum ipsis uideri, ut Concilium quam possit celerrime indicatur, & eo ipso anno inchoetur, atq; interim pro uiribus auxiliares copię aduersus Turcam undiquaq; contrahantur, quibus anno proximo in illū eductis, hostis ille immanissimus profligetur. Farnesio adiunctus erat Marcellus Ceruinus Episcopus Nicastranus, qui illi esset a consilijs, cui in hac ipsa legatione præstitum est, ut in Cardinalium ordinem admitteretur.

*Dux Cliuensis
fœdus inicit eū
Rege Gallorum.*

Per idem tempus Dux Cliuensis, qui iam Geldriæ ducatum sibi uendicarat, Cæsarem adijt eo consilio, ut cum illo pacem componeret, sed frustra. Cumq; domum reuertisset, cum Rege Gallorum sua, ut aiunt, cœpit communicare consilia. Rex enim Galliarū spe omni recuperandi Mediolani amissa, a Cæsaris amicitia se abalienauit, tectè tamen aliquandiu. Itaq; cum ille modis omnibus in eam esset curam intentus, ut Cæsari bellum machinaretur, & Dux Cliuensis tantum belli pondus solus sustinere non posset, ijs ex rebus deliberatio suscepta est, qua ratione inter utrosq; quædam posset cõflari amicitia.

Erat autem Regi Gallorum neptis ex sorore Domina Margareta, Nauarræ Regina, Ioanna nomine, quæ iam undecimum ægeret annum; atq; ut ea Duci Iuliacensi matrimonij iure traderetur, Rex a parentibus illius, maxime a sua sorore Regina magnopere contendit.

*Thomas Cromelius
capite plectitur.*

Sub idem tempus Rex Angliæ Thomam Cromelium, Lutherismi in primis studiosum, quem idem Rex infimo natū loco ad summam euexerat dignitatem, iussit capite plecti: propudiatæque coniuge sua, Anna Duce Cliuensi, Catherinam Hauardiam Ducis Northumbriæ ex fratre neptim sibi copulauit.

Annus iste memorabilis fuit æstu, ardore & siccitate uix tolerabili, uinoq; præcipuo.

Ea tempestate Rex Gallorum passim ad omnes suæ ditionis Episcopos datis literis, iussit ubiq; preces publicas & processiones fieri: quod tamen pacem cum Cæsare composuisset, nec ab ea pace absq; grauissimis causis discedere statuisset, tamen metus esset, ne antiquus ille humani generis hostis & pacis inimicus per quosdam illi accommodos ministros suos nouo bello serendo materiam præberet.

Interea

Interea Cæsar Comitia indixit, ut ad Ianuatium omnes Imperij ordines Ratisbonam conuenirent.

Decembris die xiiij. in Germania immanes extitere terramotus, qui pleraq; ædificia funditus euerterunt.

ANno M.D.xli. Calendis Ianuarij iter in Germaniam Cæsar, relictis Belgis, arripit, Ratisponam uersus. Et peragratis Mediomatricis & Nemetibus, uenit Noribergam, quam antea nunquam uiderat, ibidemq; magnifice glorioseq; exceptus est.

An. 1541.

Cæsar autem quum Ratisponam uenisset comitiorum causa, & aliquandiu, cæterorum Principum præstolatus esset aduentum, tandem & ipsi omnes Imperij ordines comparuerunt. Nam Hassiæ quidem Lantgrauus, sub finem Martij, magna stipatus aulicorum caterua eodem uenit, quem Cæsar benigne & honorifice excepit. At Saxonie Dux Elector Legatos subornat, inter quos Melanthon ipse, & eiusdem farinae homines.

Cæsar omnium primus ad comitia uenit.

Fuit & a Pontifice Maximo illuc destinatus Casparus Contarenus Cardinalis, Vir sane apprime doctus & pacis amantissimus.

Igitur nonis Aprilis, primum omnium, Cæsaris nimirum intuitu, causa proponitur agitanda ab Imperij ordinibus, de astutia Turcarum, quippe qui ex discordia Religionis animati atq; muniti, Ungariam & Austriam inuasissent, ea nimirum fiducia, ut totam Germaniam suæ tyrannidi subijciant; Quapropter summo opere necessariam esse Religionis concordiam. Et quo ea maturius commodiusq; curetur habeaturq;, operapræteritum fore cum primis, ut uiri docti auidiq; pacis eligantur, qui inter se deliberent atq; cõsulent, quibus uidelicet rationibus dissidia religionis Turcarum arma & præsidia, tollantur. Ad istud colloquium seu consultationem in primis a parte Catholicorum electi sunt, D. Iulius Pflug, Ioannes Eccius, & Ioannes Gropperus Doctores. Totidem a parte Protestantium, ut pote Melanthon, Bucerus, & Pistorius. His additi sunt duo Præsides tanquam arbitri & moderatores, Fridericus Palatinus, & Granuellanus. Qui librum Colloquutoribus proponit, ut eum diligenter legant & euoluant, quæq; interim placerent, uicissim approbarent, quæ uero non, corrigerent & emendarent. Cum autem mensem euoluendo libro exegissent, propositionibus aliquot, mutuo inter se conciliatis accidit D. Eccium febrile, interim reliqui duo persequuntur colloquium, ac librum propositum, Cæsari porrigunt, cum immutatione uel castigatione articuloꝝ

Sleidanus hunc ipsum librum satis commendat, qui tamẽ Buceri studio cõscriptus erat;

articulorum aliquot. Cæsar Legato Pontificis, & totius Imperij proceribus tam Catholicis quam Protestantibus eundem reddit, ut quisq; suam edicat sententiam. At uero liber ille neutri parti per omnia placuit. Nam consultum fore censuit Apostolicæ Sedis Legatus, nihil plane asserere, absq; consensu & præhabito Pontificis consilio. Tandem post multa & diuersa consilia nihil profectū est.

Cæsar igitur quum animaduerneret, multum iam temporis inaniter & sine fructu præterisse, multumq; periculi ab immanitate Turcica impendere, Dimissionem siue Recessum Imperialem confici iubet, in quo omnem actionem differt adusq; Concilium Oecumenicum, præcipiens ipsis Protestantibus, ne noui quippiam moliantur, Episcopis uero Ecclesiam ipsorum curæ fideiq; commendatam, ab omni crimine conseruare. Deinde in Italiam profectus, Lucam quæ Thusciam ciuitas est, peruenit, ubi cum Pontifice deliberatione habita, cum legionibus, quas undiq; sibi conflauerat, Hispanorum, Itatorum, & Germanorum pelago se cōmittit. Quamquam autē brumale frigus immineret, ac propterea Summus Pontifex navigationem tunc periculosam dissuaderet, nequaquam tamen a nauigandi proposito destitit, quo negocium Turcis facefiat, & conatum ipsorum reprimat. Et sublatis ancoris a porta Veneris in Corsicam insulā traiecit, indeq; Maioricam & Minoricam uersus adnauigant, uicesima octobris Algerum ciuitatem Africæ maritimam appulit. Erant pedites omnes numero uiginti duo millia, equites uero paulo plus mille. Primæ cohorti quæ Hispanorum, prorex Sicilia Ferrado Gonzaga præfectus est. Alteram uero Germanorum nimirum legionem fortissimam Cæsar ipse gubernabat. Porro tertiæ Itatorum turmæ & Rhodiensium, Camillus Columna Dux erat. Eo autem die, quo Cæsaris classis appellebat, & altero deinceps, aura fuit serenissima, & mare in summa tranquillitate cōstitutum. At tertio posthæc die, subito uentis undiq; spirantibus mare sic intumuit, exæstauit, despumauitq; ut in summo iam discrimine Cæsarianæ classes uersarētur, aut potius fluctuarent. Nam imbribus atq; procellis tempestas, diutius uehementiusq; sauebat, nullis artibus, uiribusq; humanis saltem, sisti placariq; poterat, & ita quidem belligerandi propositum atq; conamen præpediebantur. magnam illa tempestas iacturam Cæsariano militi peperit, naufragia & submersiones non modo bellici apparatus, imo & infinitæ multitudinis ædidit, Vidisses uela, antennas, opiferos funes, proras, puppes,

Expeditio in
Algerū Afri-
cæ oppidum.

puppes, remos deniq; & anchoras, & quod miserabilius erat, milites ducesq; fortissimos medijs furentibusq; fluctibus inuolui & absorberi. Tunc Rex, Cæsarisq; legati una cum omnibus Catholicorum ordinibus aiunt, Tridentum quidem perplacere. At uero Protestantes neq; Concilium Pontificis, neq; locum illum, neq; Decretum admittunt, sed aperte reclamant.

*Protestantiū
fastus.*

Tandem definitum fuit, copias conscribere, & Turcæ obuiam ire. Marchio Ioachimus, Elector Brandeburgens. Dux exercitus ducitur, qui mox euestigio militiæ quoq; sese alacriter accingit. Proinde toti Germaniæ communis quædam exactio pro authorandis militibus & apparatusi castrensi necessarijs comparandis imponitur. Atq; ita Comitibus tertio Idus Aprilis, finem suum sortita sunt.

Per idem fere tempus Gallorum Rex grauius de uiolatis legatis queritur. Nam quod nuncijs & legatis sui, atrocius sint excepti, se non posse absq; detrimento & iniuria sui nominis atq; famæ inultum relinquere demonstrat. Idcirco datis ad Senatū Parisiensem literis secunda nimirum Maij præcipit, per ecclesias obsecrationes fieri, simulac ita Deum præcari, ut ipse post satisfactionem iniuriarum, quibus per inhumanitatem erga legatos affectus esset, pacem tribuat, aut sane si res bello consummanda sit, uictoriam potius concedat. Insuper quoq; mandat ut si quis in fide Catholica & religione Christiana non recte sentiat, sed cõtumaci proposito, sinistrū aliquid & alienum tueatur, publice poenas luat acerbissimas.

*Querela Regis
Galliæ &
bellandi cupiditas.*

Dehinc paucis post diebus Longeuallum in Cleuiam Rex mittit, qui eadem illa ætate duce Martinio Rossemio copias undique conflaret.

*Martinus
Rossemius,
expeditione
in Belgas præparat.*

Interim uero Concilium a Pontifice Maximo prima Iunij indicitur, quo Tridentum calendis Nouembris singuli compareant. Insuper omnibus Patriarchis, Episcopis, Abbatibus & Ecclesiarū Præpositis (qui iure ac merito Concilij interesse possunt, suam sententiam explicaturi) mandat, ut dicto die ibidem adsint. Maxime uero Cæsarem & Gallorū Regem hortatur, ut aut ipsi ueniant, aut sane legatos emittant, & Episcopis ipsorum imperio subiectis proficisci iubeant, præcipue tamen Episcopos Germaniæ euocat, quod omnis iste conatus potissimum ipsorum causa & requisitione susceptus sit.

*Tridentini
Concilij indicitio.*

Porro Rex Galliæ mense Iunio, Cæsari uerbis acerbioribus

m

bellum

bellum denunciat. Nam publico scripto facultatem suis impertitur, ut libere Caesaris prouincias, quibus uellent insidijs artibusq; inuadant, & terra & mari belligerentur. Paucis etenim ante diebus Longeuallius ductore Rossemio Brabantiam incursionibus, incendijs, depopulationibusq; vastauerat, simulatq; populum ibidem necdum militiae accinctum, in maximos terrores & angustias imo & pericula coniecerat. Parum aberat, quin Antuerpia Emporium celeberrimum & opulentissimum in manus ipsorum ueniret. At quum apparatu catapultis necessario destituerentur, nihil tale effectum fuit, quia ciuitatem arietibus concutere non poterant. Quare infecta secesserunt in proximos pagos, cuncta passim diruentes, & miseros agricolas pecunijs multantes. Dehinc productis copijs Louanium perueniunt, quod forte cepisset, nisi studiosi (qui ex omnibus fere nationibus ibidem operam dant, & ciues adeo multitudine superant) sese obarmassent, hostibusq; fortiter eiaculando & cominus dimicando restitissent.

Insignis incendiaris.

Tandem Bruxellam uersus castra uertunt, & in Hannoniā digressi Franciam petunt. Hac in profectioe, mille & ducenti pagi incendio penitus conflagrarunt, praeter aliorum multam pecuniariam.

Per idem fere tempus Franci Ducatum Lucenburgensem gladio & igni deuastant, Danuillerum oppidum funditus evertunt, simul etiam luxum post diurnam obsidionem ad ditionem coegerunt, deditumq; fortissime communierunt. Sed Arlunum ignibus tradiderunt, moeniaq; deiecerunt aquaruntq; solo. Inde progressi, Lucenburgum primariam illic ciuitatem petunt. Quam cum ciues & praesidiarij satis diu ac strenue in hostem dimicassent moeniaq; assiduis eiaculationibus diruta iacerent, sese dedere compulsi sunt. Rex igitur capta ciuitate sex milia germanorum ibidem in praesidijs ponit, quibus Comitem Beischlingensem praefecit, & plures alios.

Veritus interim Rex ne iter seu reditus illi a Casarianis obstrueretur, in Franciam celerrime contendit, quippe qui proprios limites egressus populando uagaretur adhuc & grassaretur. Vix enim alienam patriam emensus erat, quando Casariani magno cum apparatu militari aciem suam in aduersarios direxerant. Hi igitur armis instructi quicquid galli suo subegere dominio, eripiunt, atq; recuperant, dempto Yuoidio. His ita gestis totius militiae robur

Princeps

Princeps Auriſiacus belli Dux ad ſe recipit, & peragrato Lucemburgo Franciam inuadere nititur, ſed fruſtra. Tanta nempe tempeſtas tamq; diurna ingruit, ut plurima pars exercitus procellis, ventis, imbris ac frigore afflicta periret, & quæ ſuperſuere copiæ in belgas redire coactæ ſunt. Quibus iam domum reuerſis, aer ad ſerenitatem ſe componere cœpit. Nam præter naturæ ſolitum aura maxime tranquilla, & mediocriter temperata ſucceſſit.

Tantis igitur malis & infortunijs affecti Cæſariani, plurimum indignantur. Cum enim Gallum, capitalem hoſtem oppugnare nec inuadere poſſent, tandem animi ſui dolorem, tœdium atq; furorẽ in Iulia cenſes, tanquam eos unde toti incendia, uaſtationes & excidia, omniſq; infortuniũ origo profluxerant, effundunt, & ſubito quodam impetu factõ obruunt, ciuitates, arcesq; incendunt, & ex multa pagorum incendiaria, multum pecuniæ coaceruarunt. Magna ubiq; trepidatio & horror municipia inuaſerant, ita ut plurima deditionem facerẽt, inter quæ Marco Durũ & Iuliacũ, hoc enim undecima Octobris, illud uero octaua eiufdem menſis ſe dedidit. In alijs autẽ oppidulis Vulgo Sittart, Suſtern, Heynsbergi præſidia locant, At Berchemum, Caſter, Randenrath flammis conſumunt, moeniaq; diruunt.

Brabanti Iuliacenſes bello fatigant & obruunt.

Interea Cluenſium Dux copias undiq; per Ducatus & Domina, Gelriam uidelicet, Cluiam, Montenſem & Marcenſem provinciam, colligit, quibus ille fretus, quicquid ab hoſtibus direptũ & occupatũ erat, in ſuum dominium recipit, præter Heynsbergũ, Suſtern, atq; Marco Durũ, nam in his præſidia erãt diſpoſita. n̄ autẽ præſidiarũ qui in Zittart ſeſe ſuccenturiauerãt, fugam capiunt, qđ moenia funditus concidiſſent. Qui Iuliaci ſtationem agebant, Marco Durum ſecedunt, ideo quod fortiora haberet propugnacula, & Dux cum validiſſimo immineret exercitu.

Ad calendas Nouembris Brabanti com meatum parant, & plura præſidia, ut ſuccurrant ciuitatibus quas deditione cæperant. Inſtructis itaq; copijs Heynsbergũ in primis p̄ficiſcuntur, quod etiã copioſo cõmeatu ſuſtentant. Idipſum quoq; tentabant Duraci efficere, ſed uerebantur ne forte prope Ruremundam & ibidem circum circa inſidias Dux poſuiſſet. Hoc igitur metu percuſi retroceſſerunt. Sub noctem uero Ducales Cæſarianos perſequuntur, & ex improuiſo compræhendunt. Sed quũ promiſcue militare ſignũ eiufdem coloris omnes geſtarent, nec ullum iam diſcrimen haberi

m n̄ poſſet

posset inter socios & hostes, caesis utrinque nonnullis, praeliū deferbuit.
Dux uero receptis Zittart & Iuliaco ciuitatibus, murorum loco aggeres erigi iubet solidissimos, iterumque muniri.

*Duracum deo
ditione capi-
tur.*

Mense Decēbri Dux castra promouet, & applicat Duraco. Hi ergo qui in praesidijs ibidem erant, triduo post festū Natiuitatis Christi se dedunt illaeso tamen corpore, & saluis facultatibus.

Hoc eodem anno Gallorum Rex, Polinum ad Turcam mittit, oratum ut classem in Prouinciam sibi mitteret. Cum autē is paulo tardius aduenisset, Turca rem omnē in sequentem annum pducit.

*Edictum in
Lutheranos
animaduersio.*

Per idē tempus idem Rex, Edictum publicum in Lutheranos emittit, Senatus quoque Parisien. interdicto cauet grauissimo ne bibliopolae libros reprobatos & suspectos imprimāt, aut uendant, maxime uero eos quos Ioannis Caluini opera prodissent. Deinde praescribit atque mandat, ut populus in concionibus adhortetur, officium suum Ecclesiae praestent, & si quae sectarium norint, deferant. Typographis quoque imponitur, quod si nimirum quicquam haberent penes se scriptum uel excusum, aliquaratione suspectū, aut Ecclesiae aeternae consuetudini contrarium, spacio dierum sex resignent: Deinceps enim nullam purgationem alicuius fore momenti.

Illis ergo diebus quando huius edicti facta est promulgatio, solēnes per singulas Ecclesias supplicationes habitae sunt, pro foelici ac prospero Regni successu, & Religionis conseruatione: & haeretici sane non pauci propter sectariam & erroneam doctrinam Lutheri ignibus exusti sunt.

*Locustarum ins-
finita multi-
tudo.*

Sub aetatem istius anni, ingens Locustarum agmen per Germaniam in Italiam uersus nostrum clima uolabat. Sicubi uero agmen illud conserderat, depascebat omnia. Erant enim Locustae copiosae, & magnae.

Infectis itaque rebus non qui super erant in Hispaniam tandem mense Nouembri post multa pericula & naufragia cum Caesare appulerunt. Hoc modo res nostra terra marique in Africa atque Europa misere infœlicerque gerebantur. Alioqui Germania ipsa pestilentia afflicta abatur, & ut semel omnia dicam, annus per quem grauis, tristis & calamitosus erat, non potissimum qui in puincia Rhenana morabantur.

At Caesar cum ex Italia solueret, Granuellanum ibidem reliquerat, ut is apud pontificem Concilium promoueret, simul ac Senas (quae Ciuitas est Hettruriae octingentis stadibus a Roma distans) ad concordiam reuocaret, siquidem multis seditioibus perturbaret totum illic municipium.

Eodem hoc anno Cluensium Dux Vuilhelmus ad Regem Galliae perrexit, fauorem ipsius & patrocinium (ut fertur) imploraturus,

turus, si forte posset illius præsidij fretus, Gelria principatum occupare & bellicis machinamentis sibi subiugare. De sponsalibus Sleidanus hic multa satis refert, utrum tam uere profecto me fugit. Interim tamē ex Viris fide dignissimis & integerrimis intelleximus, Ducem illustrissimum generosissimumq; dixisse: Sleidanum ipsum rem tunc gestam non fideliter narrasse. Quia uero manifestissimū est, eum plurima passim ueritati cōtraria scripsisse, hæc quoq; p̄ sua autoritate illi tribuamus tanquam ei cui minime fides adhibenda sit hac in re, sicuti nec in cæteris.

Interea quoq; temporis mulier quædam Colonia in parocchia D. Iacobi degens, quatuor uno partu puellos ædidiit. Horum unus Nauclerus? domi baptizatus moritur, alij uero tres ad templum cum solitis cæremonijs deducti, baptismum perceperūt, qui etiam cum infantulo mortuo simul ad sepulturam decenter & compositè delati sunt. Porro mulier illa antea subinde tres, aliquando duos genuerat uno tempore filios, & ab ultimo illo partu, gemellos adhuc peperit.

Hoc insuper anno inauditum quiddam & insolitum accidit non procul a Mediolano. Nam in locum unum canes uiginti conue- Lycosthene? rant, qui ordine quasi militari seu castrensi Mediolanū cursu quam ocysime contendebant, & obuios quoscunq; siue homines siue beluas magna agitati furia morsibus discerpunt atq; dilaniant.

Deniq; uæ quasi magno barbitio comatæ, quæ prope Alberschmeilerum in Germania excreuerant, Regi Ferdinando, alijsq; Dynastis exhibitæ sunt, & uivis coloribus adumbratæ.

Anno M.D. xliij. Cæsar opera fratris sui Regis Ferdinandi comitum Spiraë indixit. Rex igitur Ferdināus sexto Idus Februarij pro more præfatur & exponit. Quo pacto Cæsar omni frustratus diligentia quam pro restauranda concordia misere propter sectas contaminata, impenderat, in Italiam rediisset, ubi cum Pontifice de Concilio, & bello Turcico deliberasset, inde uero cum apparatu nauali in Africam abiisset, Turcas debellaturus, at tempestatem obstitisse, cur re infecta in Hispaniam rediisset. Vbi nihilominus expeditionem & militarem apparatus conficeret ad oppugnandos Turcas p̄ mare per terras, præsidia quoq; a suis opportunissima accepisset, omnes proinde hortaretur, ut idem & ipsi faciant, & superpetias in Turcos expediāt. Quia eos Hungaria pellere oporteat, alioquin extremum malorum expectandum ferendumq; ipsis esse.

m iij Gallos

Gallorum item Rex ad imperialem illum Conuentum legationem misit, quæ posteaquam Regis erga Germaniam beneuolum animum proluxa oratione insinuasset ac mirifice commendasset, subiecit tandem; Non satis conducere aut expedire, Turcam in prælium concitare, quandoquidem & ipsos Principes Christianos inter se dissidere, Turcam uero hostem adeo potentem esse, ut similem non habeat. Licet Germania potens sit, gentemq; robustam habeat, non tamen leuiter adeo robore atq; potentia illa abutendū esse, præcipue cum ipsi inter se sint diuersæ partis & sententiæ

Legatus autem Apostolicæ sedis proponebat, Consultum sibi uideri & semper optasse, ut & Turca resistant, ac ita Concilium haberi queat: Ideoq; necessarium esse ut pacis induciæ inter Cæsare & Regem continerentur. Et si Cæsarem ipsum belli Turcici ducē esse contigeret, suppeditaturum quinque milia peditum, sin autem, duo tantum. Caterum ut Concilium in Germania celebretur, sibi admodum graue & per quam molestū fore, siquidem Vir esset senio, confectus & libenter adesse uellet, adhæc cæteris nationibus parum accommodum gratumq; futurum si Concilium ipsum in Germania peragatur. Quocirca unam ex ciuitatibus potius Italiæ deligant, ut pote Mantuam, aut Ferrariam, Bononiam uel deniq; Placentiam, quæ amplæ & admodum idoneæ sint. Aut si nulla harum placeat, Tridentum eligant, quod & Germaniæ confine sit, & ad illud quidem designatum.

Henricus Dux
Brunswicensis
in Bauariam
fugit.

Hæc etiam tempestate Saxoniam Dux Elector, & Lantgrauus Hassiæ, per occasionem Smalcaldicæ confœderationis in Dominiū Henrici Ducis Brunswicensis irruunt, se & filium ipsius Carolum Victorem patriâ pellunt, ita ut cum nullus iam refugij locus esset, Bauariam concedere Henricus cum filio Carolo cogeretur. Protestantes uero ne quid temere gessisse uiderentur, scripto proponunt, Ducem Henricum, socios primum bello petiuisse.

Comitia Norinbergæ
dis
cuntur.

Idibus Iulij, alius comitiarū dies Norinbergæ cōstituitur, ubi Romanorum Rex Ferdinandus primus omnium proponit, Quosdam Imperij ordines nouissimo Spirensi Decreto non paruisse, nec suppetias castrenses in Turcam misisse, nonnullos etiam pecuniam denegasse. Idcirco bellum siluisse, quod sane Regno & Christianismo magnum afferret dispendium.

Legatio ad
Protestantes
in gratiam
Ducis Henrici

In his præterea comitijs ad Saxonem atq; Lantgrauum inter nuncijs mittunt, qui renuncient, ne foederis iocū rē armis decernāt
aut

aut gerant, quo vicissim Germania ab intestinis bellis seruetur.

Illi huic Decreto respondent, bellum tantum concernere Ducē Brunsvicensē qui congerrones primum armis inualisset, simul ac longa quadam euagatione ostendunt, sese aliter non potuisse negotium conficere.

Protestantiū
responso.

Postremo sexto calendis Octobris, cessarunt comitia, & hī qui Spirensi Decreto inobedientes extiterant, pœnæ subiecti sunt.

Finis Comitia-
torum.

Eo tempore pseudo quidam propheta David Georgius in partibus Frisia surrexit. Hic aiebat se imo uerius iactabat Deum habere parentem. Loquebatur cum aibus cæterisque animantibus a quibus vicissim alimonia sibi deferebatur. Asserebat præterea se missum esse, ut filios regni tanquā cohæredes assumeret, quia Cœlum prorsus uacuum esset, alia his similia nugamenta effutiebatur, quem homines instabiles & mente corrupti auscultabant & sequebatur.

Lycosthenes.

Anno ab instaurata per Christum salute M. D. xliij. Noribergæ dies dictus est. Aberat autem Cæsar, nam in Hispaniis adhuc agebat. Rex igitur Ferdinandus in eo confesso, ultima Ianuarij in hunc fere modum proponit: Turcam uidelicet uolenter magno cum impetu irruere ut orbem Christianum bello nauali atque campestri affligat. Ideo ante omnia necessarium esse ut suppetias unanimi cōsensu in superioribus Comitibus promissas, præstent atque exhibeant.

An. 1543.

Quarta uero Februarij Granuellanus nomine Cæsaris ex Hispania eodem concessit, qui inter alia demonstrat. Cæsarem quidem instruxisse aciem aduersus Turcam, uerum a Gallorum Rege & Duce Cliuensi impediri, quo minus pergat. Ea propter expedire ut in utroque collatis auxilijs belligeretur, quo tandem ipsorum audacia iustissimo prælio conteratur.

In his præterea comitijs Protestantes grauiter admodum atque prolixè queruntur de Camera iudicio. Quod enim Henrici Ducis Brunsvicensis nomine in ius essent prouocati, simulac in eos iam iudice agi coeptum esset, nullam subesse causam saltē iustam aiunt, quia indignum nihil in Ducem Henricum cōmiserint. Quare si huius rei causa pleæ debeant, fore, ut non solum ipsi, uerum etiam totum regnum in discrimen ueniat. Rogatum itaque uellent, ut alij creentur iudices seu assessores, qui pacationem superioribus annis susceptam non uiolent, & ab actione seu lite Camerali cessent.

Querela Prot-
estantium, de
iurisdictione
Camera.

Respondit

*Overele dilu-
tio.*

Respondit Rex Ferdinandus & Cæsaris internuncij, Ad Trir-
dentinum Concilium Cæsarem venturum, fieri proinde non posse,
ut Camerales ordine moueantur, quin potius omnē prius causam
audiendam & examinandam esse. Dehinc neutiquam decere ut
Henrico Duci Brunsvicensi patria pulso ius siue iudicium recuse-
tur, quod is causam satis utiq; iustam habere uideatur.

*Protestantiū
insolentia.*

His continuo Protestantes subnectunt, Concilium Pontificis
ne dum mediocriter ipsis displicere, uerum etiam plane se reiñcere
nec huic interesse uelle. Adhæc in cæteris minime sibi satisfieri. Qua-
re aliam adhuc & ampliorem consultationem admittere sese non
posse.

*Decretum Co-
mitiale.*

At uero a Rege tandem cæterisq; Imperij ordinibus constitu-
tum & ratum fuit. In primis. Ad Turcarum confinia munitiones
sint atq; præsidia. Reformatio Camera fiat iuxta formulam Ra-
tisponæ confectam. Qui auxilia stipulata renuunt, iurisdictioni
Fiscali subiaceant.

Huiusmodi autem Decreto Protestantes reluctabantur, quod
illud editum esset ipsis absentibus ut aiebant, nec certi quicquam
de pace constitutum.

*Sleidanus hic
nedū p̄dē his
storicā uiolat,
uerū etiā mēs-
dacter narra-
rat.*

Eodem hoc anno Archiepiscopus Coloniensis ab aulicis qui
doctrinæ Luthericæ plus satis adhærebāt, inductus atq; persuasus,
Martinum Bucerum, ordinis Dominicani desertorem ac profugū
ad se euocat, ut Bonnæ (quæ Rheno adiacet, quarto ultra Colo-
niam Agrippinam miliatio distans) Ecclesiastæ munus in se reci-
piat. Quod ubi supremum siue metropolitanæ Ecclesiæ collegium
intellexit, totiq; Clero & Vniuersitati Coloniensi innotuit, eger-
rime tulerunt. Proinde ñ Archiepiscopum oratum cum obsecra-
tionibus uolunt, ut periurum illum & fraudulentum apostatam
fugiat, & si concionatoris opera usquam indigeat, puriorem spon-
dent unum aut plures etiam qui ecclesiam doceant. Verum Archie-
piscopus, qui alias natura probus & clementissimus Princeps erat,
sed non adeo doctus ut benignus & facilis, a plerisq; consiliarijs pa-
rum profecto integris seductus, ad sinistram declinat & proponit,
Pontificis Maximi & Cæsaris Decretum esse atq; Præceptum, ut
ipse cæteri q; alij præfules Christianam in suis provincijs reforma-
tionem statuunt atq; decernant, idcirco non esse cur eum a tali pro-
posito auocent, a quo nec debeat nec possit, quippe qui emendare
uellet suā ecclesiā atq; Diocesim. Huic porro Archiepiscopi arbitrio

sic rca

sic respondit Clerus tam primarius quā secundarius & tota Vniuersitas uniformiter, seruatim titulis tanto Episcopo dignis. Quod ipse nimirum anno xxxvi. supra millesimum quingentesimum, prouinciale Concilium presentibus in primis suo Vicario siue Coadiutore, & Archiepiscopatus sui suffraganeis, Leodiens. Traiectens. Monasteriens. Osnaburgens. atq; Mindens. Episcopis, cum uniuerso Clero, uotis per omnia concordibus asseruisse, uellent proinde atq; sperarent ut si eam reformationem Catholicam quidem & Christianā (quam in illa prouinciali synodo cōsentientibus suffragāis tot Episcopi, Præpositi atq; Doctores sanxissent, quæ deniq; ipso presente promulgata esset) cum diligenti & decenti examine quale susceptū & auspiciatum Coloniae apud ipsos uiderat, ad executionem & satisfactionem perducatur, futurum inquam ita sperarent, quod eiusmodi reformationem ipse, nimirum quæ Pontifici ac Cæsari placeat, suæq; authoritati conueniret, omnibusq; cordatis gratissima foret, & animorū deniq; salutis & gloriæ responderet, instaurasset. Si uero hanc eandem non nihil extendere, ornare & amplificare ad redintegrationem suæ dioceseos decreuisset, æquum esse ac dignū ut potius cum ipsis, tanquam suis, non etiā alienis & improbis, qualis equidem Bucerus esset & alij peruersi dogmatistæ, ex apostatis fere omnes conflati, deliberet, consensum exigat, quorum tandem consilio & assensu fretus legitime reformationem illam sic amplificatam & exornatam expediat atq; confirmet. Bucerus hoc responsum quasi calumniam interpretatus, libellum clam excudi Coloniae fecit. Sed ut typographus a suspitione, & multa immunis foret (nam in huiusmodi Senatus animaduertere decreuerat) prodijt sub nomine Hermanni Sebastiani Marpurgen. qui nunquā illud opusculum uiderat, aut sane in rerum ut ita dicam, natura nusquam prius extiterat. Hoc igitur libello Bucerus suam uocationem Bonnam uersus tueri & aperte defendere studebat, ubi etiam inter cætera demonstrat, quo pacto cū impositione manuum Episcopali Moguntiae potestatem Euāgelium ipsum prædicandi accepisset, nullum præterea huius rei defectum, uitium aut impedimentum in se considerare. Quo comperto libellus ille uiris nominatissimis & in sacris literis exercitatissimis discutiendus & examinandus a Canonicis Ecclesiæ Metropolitanæ traditur & exhibetur: Qui uicissim clarissime puro & æterno Dei uerbo hunc eundē libellum confutarunt, ostendentes liquidissimis argumentis &

indicijs, quam crasse & varie in eo Bucerus ueritatem labefactet, quam deniq; uafre uerborū pigmentis & mellitis dictis inibi utatur, ut pestilentissimum hæreseos uirus simplicioribus hauriendū propinet atq; instillet. Præcipui autem articuli Confutationis hî fuerunt: Bucerum non recte nec orthodoxe docere. Nam & meritum passionis Christi diminueret, & gratiam uirtute meritorum Christi in Baptismi Sacramento nobis concessam & infusam euacuaret. Præterea, Humanam prorsus damnaret naturam, contra D. Pauli, omniumq; Apostolorum & Patrum sententiam atq; doctrinam. Id generis complures alios errores & hæreseos, in eodem illo libello habebantur, ut uidere est in libro de Iudicio Vniuersitatis & Cleri in hanc rem Coloniae quasi Confutationem edito.

Licet autem in eo de Iudicio Vniuersitatis & Cleri uolumine, Buceri libellus de sua uocatione satis superq; confutatus esset, eundemq; hæreseos, erroribusq; scatere, autoritatibus sacrae scripturae & uetustissimorum Patrum scriptis abunde & luculenter demonstratum esset, hi tamen qui uidelicet Archiepiscopum falsis syrenum cantibus demulcentes seducebant, nihil intermittunt, sed efficiūt ut Melanthon quoq; Pistorius, Sarcerius & istius fermenti plures, in commodum & subsidium Buceri Bonnam euocentur, Qui dum inter se conuenissent, librum nomine ipsius Archiepiscopi fabricantur (in quo tamen maxime omnium Bucerus desudauerat) sub titulo cuiusdam methodi ad indagandam & instaurandam firmam ac stabilem reformationem. Hunc igitur librum tam specioso titulo insignitum, Coloniae ad primarium clerū mittit Episcopus, ut circiter Diem quem indicturus erat eum euoluat, & si posset, rationibus improbet, alioquin uellet ipsum die illo sine Cōuentu ordinibus suae Dioceseos proponere, & reformationē inibi declaratam exequi.

Recepto libro satis prolixo & copioso, instat Clerus a dis metropolitanae, & obnixè impensissimeq; Archiepiscopum orat, ne rem adeo grauem, perplexam atq; difficilem præcipitet, quin potius maturum illi tempus concedat, necessarium utiq; tanto euoluendo libro, quo nimirum apud ipsos accuratius a p̄is & doctioribus examinetur. Annuit Episcopus, & intervallum trium septimanarum præscribit. Clerus cōmunicato consilio optimos quosq; & diuinarū literarum peritissimos sibi deligit, ut interea temporis transmissum uolumen diligenti indagine & attentione præcipua
perlez

plegant, dictaq; illic reformationē, qualis & cuius spūs sit p̄bent. Tandem post studia atq; labores prodijt a Delectu cōsensus plane Christiana & fixa siue constans, ex monumentis & diuinis omnino placitis Sanctorū Ecclesiæ Doctorū desumpta, quæ quidā initio sententiā Ecclesiæ Catholicæ pponit, deinde in q̄bus uolumē illud Reformationē p̄tendens, Christiano & Catholico dogmati repugnet.

Censuram hoc modo compositā Clerus ad suum Antistitem mittit, simulac demisse flagrantissimeq; rogat, quatenus uidelicet eadem patientia & sedulitate in accipienda & legenda hac fidei & religionis, uotis & documentis cōsentanea censura siue recognitione potius, ipsos dignetur, & prosequatur tanquam membra sua cariora & propinquiora; qua & alienos illos, in euoluendo de constitutione pro reformanda Ecclesia libro dignatus antea fuisset, ita nempe haud dubie futurum ut facillime intelligat, & clarissime uideat, quod liber ille de Reformatione infinitis locis, Christianæ & Catholicæ doctrinæ aduersetur, & proinde nullo modo probari aut deniq; recipi debere.

Insuper etiam omne sibi promittunt obsequium in reformatione p̄penso, modo tamen ipsorū arbitrium, quoq; p̄missu atq; uigore legū & canonū interest, ea in re consultare, nō asp̄neretur. Quia cum huiusmodi Christianæ reformationis auidissimi semper extiterint, eandem longe gratissimam cōmendatissimamq; ipsis fore.

Postremo supplices petunt & obtestantur, ut improbis illis cōcionatoribus ualedicat, & ableget, neue subditos suos integerrimos & obsequētissimos noua & falso dicta reformatione grauet.

Ceterum dum ad Sleidani narrationem hac de re oculos deflexo, non possum nec debeo ipsius præterire ineptias nedicam mendacia. Siquidē is sophistica quadā inductione psuadere studet, Canonicos (penes quos creandi Archiepiscopum Coloniensem nimirum, potestas est) cū alijs ordinibus, reformationis Buceriæ auspiciū uel instaurationem, quasi diuinum opus & salutare probasse. Scribit p̄terea Episcopū a Theologis Colonienſibus postulasse ut iudiciū & sententiā suā scripto nimirū cōmunicent, at nequaquā sibi satisfactū esse. Ait insup, nullos eo tēpore, Colonia superuisse concionatores, quos Episcopus ipse, cōmode utiliterq; populo p̄ficere potuerit. His quoq; addit ad uotū Episcopi neminē ab Ecclesiasticis constitutū fuisse, qui de Christiana Reformatione cōsultaret.

Eius sane generis plura nimis cōfidenter aut uerius impudēter, n̄ ij̄ subiungit.

Impudentia
Sleidani.

*Calumnia in
Reuerēdis-
simum D. Ioan-
nem Gropper-
um.*

*Iniqua delat-
io Theo-
logorum Col-
oniensium.*

subiungit. Mirum pfecto hunc uirum odio tantopere & inuidiæ tribuisse, & nō potius animaduertisse, tot libros excusos esse, in quibus diuersum atq; oppositū uideri licet perspicacissime. Qui etiam si nō extarent alicubi, tamen multi adhuc in uuis sunt Ecclesiastici & Laici, q̄ certe multo aliter quā Sleidanus referat, negociū istud, uere atq; ingenue explicare digna narratione possunt. Super hac falso Doctore Gropperum traducit, quasi uero Bucerū ipse Archiepiscopo cæterisq; passim cōmendarit, quemadmodū & hoc ipsum in libro quodam Cæsari nuncupato, idē ille demonstrat, & nos suo loco (Deo fauente) explicabimus.

De hinc Sleidanus quoq; narrat Theologos Colonien. uehementer Bucerū criminatos esse. Verum libri & scripta in Bucerum tum temporis edita, Sleidanum mendaciorum aperte, conuincūt. Nam Theologi q̄dem iure conquesti sunt, asserentes nō decere qd̄ Episcopus Votifragum & hæreticum monachū in sua tam integra diœcesi cōcionibus præferat, quū hic etiam cogente cōscientia inficiari nequeat, se institutū monasticum quo mancipatus erat Argētorati, deseruisse. His subiungebant Theologi, huiusmodi Apostatam a cōcionibus remouendū esse, prout Canonibus cautū est.

Deinde iniquum iudicant & turpissimū ut Apostatæ huic, non modo libera, sed etiam monialis & Deo dicata quasi coniunx permittatur, nā sic utrumq; sponsum & sponsam duo grauissima flagitia subisse, nimirū incestum & Sacrilegiū. Quæ sane duo crimina, pbant nō solum iure canonico uerum etiā imperiali pœnis grauissimis deuoueri, & quandoq; Cæsare Louinanum præcepisse atq; mādasse, ut quicumq; Virginem Deo, sacro uelo, consecratam, ad thorum conjugalem raperet, capite plecteretur.

Tertio obijciunt Theologi, Bucerum post de mortuam priorē pellicem, aliam duxisse sibi coniugē, cum tamē monachus, uiduus, & presbyter esset: quæ plurimum canonibus aduersantur.

De hinc de maiori spurcicia Buceri quærentur. Nam secundum uiduam etiam uestalem duxerat.

Ad extremum de peruersitate Buceri conquesti sunt, quippe qui sacrosanctam scripturam, & priscorum Patrum doctrinam propria & falsa interpretatione contaminaret, & in alienum atq; peruersum sensum elideret, qui deniq; nefarie eandem torqueret, & infideliter raperet, ad impugnandam germanam, simplicem & unanimum Ecclesiæ Catholicæ sententiam, & auctoritatem, quæ sola

sola clavis est aperiendi scripturarum cœlestium arcana.

Hæc igitur manifesta & uera prorsus crimina, quibus Bucerus obnoxius erat, & fœde atq; ignominiose cõtaminatus, suo Archiepiscopo Theologi fideliter explicant, quo nimirum ab illius consortio atq; commercio prudenter abstineret, nec ueritate falsariũ, aut fide, hæretica labe infectum, seu etiã flagitiosum beneficijs, aut deniq; ignominiosum honore dignetur. Nihilominus tamen Sleidanus tam prudentem atq; modestam uerissimamq; insinuationẽ, summam iniuriam & calumniam appellat. Fortasse existimauit Sleidanus Herodem & Herodiadem a Iustissimo & sanctissimo Ioanne Baptista contumelia affectos fuisse, cũ is uidelicet utriusq; sceleratissimum adulteriũ increparet.

Veritatis studium & attestationẽ Sleidanus calumniam interpretatur.

Per idem fere tempus Cæsar filium suum Philippum unice sibi genitum Hispaniarum Regem constituit, Maria Regis Lusitaniæ filia in coniugem sibi tradita. Nam profectiõnẽ in Germaniam destinarat. Qui tandem traiecta Italia, Spiram uenit. Quo comperito mox Protestantes ad Cæsarem mittunt oratum, ut pacem stabiliat, Cameram ibidem pro ipsorum arbitrio reformet, Henricũ Ducem quem absente Cæsare e Ditione profligarant, grauiter accusant, quasi Goslariensibus, & Brunswicensibus cũ primis uim intulisset, & idcirco iuste persecutionem sustinuisse.

Philippi Regis Hispaniarum coniugium.

Ad hæc Cæsar ait, De pace quidem ipsos non debere adeo sollicitos esse, quippe qui eam satis sibi probatam haberent. Præterea, Non decere ut Camerales de gradu (quod aiunt) deiciantur, nisi causã prius legitimã recitẽtur. Deinde ut Duci Brunswicensi ademptum ui dominium reddant, alioquin media tentare uellet, & explorare uiam aliquam, per quam ille Ditionem suam assequatur.

Posthac Moguntiam appulit Cæsar, ubi datis ad Senatũ Coloniensem literis, sic scribit: Equidem se intellexisse, quod nimirũ quidam pseudoclesiastã nuper apud ipsos emerferint, ut populum ab auita & uera religione seducant, quibus tamen huc usq; strenue restitissent, Idcirco plurimum gratulari. Commonitos quoq; eos habere uellet, ut ita pergant, & Rempublicam in obedientia regant, atq; ab omni seditione immunem conseruent, hoc nempe sibi acceptissimum fore, et uicissim id se uelle tempori splendide atque magnifice pro sua clementia refundere. Eodem fere sensu Pontifex tunc temporis ad Magistratum scribit. His igitur literis acceptis, Magistratus ciues ad se euocat, monet atq; iubet, ut literis per omnia respondeant.

Cæsaris literæ ad Senatũ Coloniensem.

*Landri Veros
mandia ex
pugnatio.*

Paulo ante Gallus exercitum in Veromandiam eduxerat, Landri obsessurus Caesaris oppidū. Quo tandē expugnato, fortissimis machinis munit, relictis ibidem ad praesidia militibus.

*Polini Franci
conatu, Tur
cae Christianū
sanguine fun
dunt, ciuitas
tesque diris
piunt.*

Hoc insuper tempore, Barbarossa Turcici exercitus primipilaris indice atq; ductore Polino Franco copiosa classium multitudine, ut Galliae Regi satisfaceret, instructus, Tullonium applicuit, qd Prouinciae oppidum est & portus, inter Massiliam & Niceam sitū. Itaq; Francorum Rex, audiens classes Turcicas in uado esse, Principem Angianum ex familia Vendomensis, cum acie & triremibus illuc mittit subsidio. Deinde simul ambo Niceam uersus properat, & cum oppidum portumq; decimo quarto Calendas Septembris inuasissent, arcem obsidione cingunt. Porro, reliquus Turcarū exercitus in Ungariam uiolēter irruit, & Quinque ecclesiam oppidum, Strigoniam ciuitatem & arcem sibi coniunctam capit. Albam denique (quā Regalem nominant) in ipsa irruptione expugnat. Pontifex uero sauitiam Turcicam pertaesus mittit auxilia cū duobus Legatis seu potius antesignanis, Baptista Sabello & Iulio Ursino, sed n̄ immaturius accesserant.

Cæterum Imperator Carolus Moguntia, Bonnam traiecit, ubi Bucerus cū Casparo Hedione populum concionibus dementabat. Cupit igitur ut hosce ableget, missis ad Episcopū caduceatoribus: Siquidem Melanthon iam discesserat, & illis quidem diutius manendi facultate praecepta, uicissim dimittuntur.

*Caesaris in
Duce Iuliacen
sem expeditio*

Quibus dimissis & ablegatis, Caesar Marcodurū undecimo Calendas Septembris uenit, praecones in urbem mittit, deditioē postulaturi, alioquin bellum denuncient. At praesidiarū contemptim respondent, Se eum qui iam dudum a piscibus consumptus erat, ne quaquam formidare. Nam constantissime ferebatur ibidem, Caesarem naufragio, cum Argiera rediret, periisse, adeo ut certissime persuasum haberent Cliuenses, & oraculo existimarent dignius, sic accidisse. Siquidem nec h̄s qui reuera Caesarem conspexissent & conuenissent, fides ulla adhibebatur.

*Durū Caesar
expugnat.*

Caesar autem hoc temerario & insolenti responso commotus, ciuitatē ilico uallat, & in obsidionē serio incumbit. Vigesimo nempe die Augusti, summo diluculo ciuitatem arietibus & infestis ictibus oppugnat, deinde scalis admotis moenia conscendi iubet, hostemq; detrudi. Igitur Hispani cæteris agiliores accurrunt, rem alacriter etiam confecturi.

Quos

Quos interim nihil perturbare potuit sociorū repulsa, & occasus, sed collectis resumptisq; uiribus instant, urgent, repugnant, cominus eminusq; dimicant, donec expugnaretur.

Interea ciues ipsi tale quiddam patiebantur, quale cæteris solet euenire obsessis. Circiter id temporis Sanctum illud Annæ, Deiparæ Virginis Mariæ parentis caput, solenniter in magna populi illuc aduentantis frequentia circumferri solet. Quare digna reuerentia uictores Hispani eo conspecto, ad Franciscanorū ibidem templū, illud deferunt, ne uidelicet tam nobile atq; sacrum, diuinitusq; concessum thesaurum a prophana & furibunda cæterorū ingruentiū militū turba dissiparetur, nam aurea capsula inclusum seruabatur.

Hispanorum religio.

Cæsar post expugnatam, direptam, atq; exustam urbem, Iuliam & Ruremundam Gelriæ oppidū obsidione capit. Nam expugnatio & direptio ciuitatis Durenensis, uicinis undiquaq; metum atq; horrorem incusserat, Ruremunda quidem satis munita, duobus fluminibus Mosa & Rura nempe alluentibus, poterat non nihil forte resistere, sed trepidatione percussa deditioem facit. Inde Venlodunum obsessurus castra promouet, & moenibus applicat.

Cæsar Iulias censet & Ruremundanos triumphat.

Veritus autē Cluensium Dux Cæsaris iram atq; uindictam, eo concessit. Nam sumptis secū Henrici Ducis Brunswicensis, & Hermani Archiepiscopi Colonien. Legatis, ueniā pronus implorat. Cæsar igitur Ducē ad genua puolutum, & Legatorum patrocinia animaduertens consurgit, mandatq; Principi Auriacensi & Granuellano, ut leges obseruatu dignas & necessarias p̄scribant. Tandem uero Dux cum Cæsare in gratiam redit, nimirū septimo idus Septembris, his tamen legibus: Ne uidelicet a Religione fideq; Catholica q̄ ipse cū uniuersa pariter ecclesia hæctenus seruasset, deficiat, & si quid uariasset, in pristinum reuocet statum. Cæsari ac Fratri Regi Ferdinando totiq; Regno fidem & obedientiam addicat. Gallicæ & Danicæ confœderationi renunciet, Nullū sibi statuatur fœdus, in quo nō & Cæsar, & Ferdinandus Romanorū Rex, & ipsorū uicissim excipiantur hæredes. Totius Gelriæ dominum deserat, & insurandum populo remittat. Si quæ fortassis ibidē loca se dedere nollent, Cæsari suppetias ferat. Cæsar uicissim ditionem Iuliensem, quam sibi nuperrime manu bellica subiugarat, reddit, demptis ciuitatibus duabus, Heynsbergo, & Sittardo, donec obseruantiam & integritatem Ducis plus explorasset. Omnibus hisce pactis siue cōditionibus Dux ipse intemerate se obsequuturum promittit.

Cluensium Princeps Cæsaris ad castra uenit, ut cum sibi grauius offensum res conciliet.

Pacis cōtenta.

Rebus

CCCXXIII. RERVM MEMORAB.

Castra Cesaris Handresiu applicant.

Rebus ita per Geldriam compositis, mense Octobri Caesar in agrum Landresianum copias educit. Vicissim & Rex facit, & adducit is secum auxilijs ualidissimis, praelium se uelle committere simulat: Nam cum oppidanis de com meatu prospexisset atq; misisset, noctu clam collecto exercitu discedit. Quod sub auroram prius Casarianis innotuit. Ergo classicum canunt, hostemq; summa celeritate sequuntur, & in postremum agmen irruentes, plurimos sternunt, utensilia & ornamenta argentea, quae celeritate fugae, ac metu imminuentis hostis Franci reliquerant.

Lycosthenes. Cometa exstans.

Hoc anno Cometes quidam prope Pfortzheimium in pago Zehenhufen uulgariter dicto, inter quartam horam post meridiem, mense Maio apparuit, magnitudine lapidis unius molaris, cuius cauda ad plagam meridionalem uergebat, magnumq; deorsum feruorem a debat, formam Draconis praese ferens. Riuum alluentem absorpsit penitusq; exhausit, ut etiam totus ille alueus siue aquilegium exiccaretur. Dehinc eum quo flagrare uidebatur astum in agrum quendam uicinum exeruit, & frugibus ibidem uastatis atque depastis in aerem sese recepit.

Monstrum hominis horrificum.

Sub idem prope tempus, Infans quidam aut sane monstrum infantis, horrendum aspectu, natum est. Oculos quippe flammantes & scintillantes habebat, nares bouinas, os taurinum, dorsum hispidum plane atq; pilosum quasi canis. In pectore duae prominebant facies cercopitheco similes, cubitis autem duo canina eminebant capita. Pedes omnino praefatos in formam cygni, caudam quoq; longitudine unius ulnae, habebat. Hic igitur infantulus dum quatuor horis superuixisset, exclamabat uoce lamentabili: Vigilate, E dominus Deus uester in ianuis adest. Moxq; deinde spiritum reddidit.

Inedia.

Interea quoq; temporis, magnum papilionum agmen, in agrum Basiliensem tertio nonas Augusti aduolarat, quod herbas omniaq; uireta sic arrosit & consumpsit, ut uix pabulum gregibus suppeteret.

Munsterus.

Anno hoc cum forte in Basilica Beati Petri (quae est Romae) aedificium quoddam extrueretur, & fundamenti naturam Architecti perlustrarent, repertum est in terrae uisceribus sepulchretum satis profundum, in quo duae speciosissimae uirgines coronis insignitae, auro praeciosissimisq; unionibus splendide & magnifice ornatae latebant. Sarcophagus marmoreus erat, & grandi marmore obdutus siue opertus, quod decem pedibus longum, & sex latum erat. Corpora sic humata, cicladibus aureis inuoluta iacebant. Offa perspicue

spicue internoscebantur, at ubi in auram producta sunt, in cines res redacti disparuerunt. Aurum quod ex operimentis pulueribusq; collegerant, & purgauerant, cū libræ imposuissent, circiter octoginta pondo sua mole præstitit. Nacti sunt præterea margaritas 54. præstanti magnitudine, cæterum adeo corruptas & putres, ut manibus, digitisq; facillime tererentur, centum annulos varijs unionibus distinctos, & thesaurum pene infinitum, qui plus minus annis mille, centum, & octodecim in terra delituit abscondus.

*Theauri esca
fosio.*

Postremo fata duos clarissimos doctissimosq; Viros Catholicis eripuerunt, D. Ecciu & D. Pighium, qui pro fide Catholica nullis pepercere laboribus, sed sese constanter præbuerunt, ut religionem quibus possent viribus, & armis concionibus & scriptis innumeris, contra hæreticorum subdolas artes intemeratam suo pristino nitore restituerent. Mortuus est uterq; intra unius mensis & quidam primi, spacium, non absq; luctu & gemitu Christi fidelium.

*Obitus D. Eccij
& D. Pighij.*

ANno salutis M. D. xliiij. Cæsar Spiræ Comititia indixit: ad quæ præter ipsum & eius fratrem Regem Romanorū, Principes electores omnes, unaq; Cliuentis Dux conuenere. Cæsar tum proponi iussit, quanto in discrimine propter Turcum Germania uersaretur, religionisq; dissidium Turcum in suo proposito confirmare. Ad hæc quæstus est per Galliarum Regem omnem Imperij statum Turcis aperiri, eumq; fauere illis & cupere. Eam ob rem se sperare, bellum quod necessario aduersum Gallos suscepisset, non alio ipsos habituros loco, quam si cum Turcis ipsis confligeret, sibiq; auxilio futuros contra hostem intestinum, quo profligato, uires suas omnes in Turcos se conferre decreuisse: Tum præterea daturum se modis omnibus operam, quo per Cõcilium generale religionis negocium ad cõcordiam redigatur, & Camera iudicium recte atq; ordine constituatur.

An. 1544.

Comitia Spiræ.

In his Comitijis Carolus Dux Sabaudia questus est, Regē Galolorum milites suos Turcico duci Barbarossæ subsidio misisse, quorum ille opera fretus cum suis Niceam oppidum ditionis suæ occupasset, & contra fidem datam prædæ militum & incendio permisisset: multos etiam in seruitutem abduxisset.

Isdem Comitijis Cæsar Vuolfgangum a Michlingem magnū Prussia Magistrum instituit adhibitis solitis ceremonijs, cunctaq; eius dignitatis dominia, quæ in Prussia essent, illi attribuit: siquidē

o

Albertus

Albertus Marchio coniugium inierat, sibiq; illas ditiones vendicarat: quam ob rem Camera Iudices ante annos duodecim proseriptionis in eum erat lata sententia.

Iisdem Comitibus Rex Gallia per legatos se purgavit, inter alia affirmans, nullum se cum Turco foedus habere, praeterquam ad negotiationes & mutuae pacis conseruationem pertineret: atq; etiam si inter ipsos foedus esset, id tamen uitio sibi uerti non posse, quandoquidem id olim Abraham, Dauid, & praeter alios sanctos Patres, etiam Machabaei duces fecissent. Pactum se quidem esse cum Turco inducias, sed honestas illas, & quae nulli forent detrimento.

Solutus est hic Principum Conuentus x. Iunii, decretaq; sunt Caesari omnium consensu copiae auxiliares contra Gallos ad sex menses, equitum quatuor, & peditum uiginti quatuor millia. Definitum est etiam, ut per omnem Germaniam a singulis pro cuiusq; facultate subsidium aduersus Turcos exigeretur: prohibitumque est, magna constituta poena in immorigeros, ne quis Gallorum Regi militaret. Religionis negocium in Decembrem reiectum est. Interea temporis Caesar curaturum se dixit, ut per integros doctosque uiros Christiana quaedam Reformationis forma scripto comprehenderetur, ad Concilium usq; generale obseruanda.

Solutis Comitibus, Caesar e Spira Metim abiit. Iam enim omnes eius Copiae ad Galliarum fines in Lotaringia conuenerant, extrema moq; Maio Luxemburgum deditioe recepit.

Interim Barbarossa rediit ad suos, uexatis locis omnibus maritimis, qui uel Caesaris essent uel Imperii.

Caesaris exercitus omnis ubi in Gallias profectus est, urbem & Castrum Lintribus a Barro milliaribus, occupauit. Inde motus castris Sandresium obsidet, oppidum Gallorum ad Marnam fluium situm xv. Iulij coepta est oppugnatio: & cum puluis deficeret tormentarius, altero mense facta est eius urbis deditio. Hac oppugnatione durante, Princeps Vrania Renatus, ictu bombardae immaniter uulneratus, cum die postera filium Guilielmi Comitis Nassauiae, cognatum suum heredem instituisset, spiritum reddidit, non absq; magno dolore Caesaris.

Capto Sandresio, Caesar xxv. Augusti ulterius progressus, ad Marnam castra metatus est: quo loco oppidulum est Epernaum. Inde nullo renitente Dieterichsburg usq; peruenit in eiusdem ripa fluminis,

fluminis, vix duorum itinere dierum a Parisiorum urbe distans. Tum vero metus incredibilis Parisienses ciues peruasit. Quibus erant non contemnendæ facultates, fugam quin capesserent, ne regio quidem edicto, quo cautum erat ne quis fugeret, teneri potuerunt: solumque vulgus relictum est. Quæ res non longe a summo ab erat periculo, dum metus esset, ne tam potens & opulenta Vrbs ab ipso eius vulgo diriperetur. Erant ibi frequentes admodum ex omni ferme Europa studiosi, qui omnes inde migrarent. Acciderunt hæc sub initium Septembris.

Tandem xxiii. Septembris, Cæsar cum Rege Gallorum pacem fecit, his conditionibus. Quæ post pacta & conuenta Nicia, utrinque essent occupata, ea restituerentur. Rex Franciæ Duci Lotharingiæ Astenam oppidum redderet, quod id ad Lucenburgensem tutelam pertineret. Cæsar & Rex mutuo sibi opem ferrent, omnemque nauarent operam, quo prisca religio & concordia in Ecclesia instauraretur, Rex Galliarum in bellum Turcicum sexcentos cataphractos equites, & decem millia peditum suppeditaturum se polliceretur, omnique renunciaret iuri, quod in Aragoniam, Neapolim, Flandriam, Arthesiam, Geldriam sibi uendicaret. Ediuerso Cæsar ditionibus Bononiæ, Peronæ, caterorumque ad flumen Somam oppidorum, itemque Ducatui Burgundiæ, & ditioni Mascouia nuntium remitteret. Adhæc filio Regis Carolo duci Aurelianensium. Mariam filiam suam natu maiorem, aut fratris sui Ferdinandi filiam desponderet, atque intra menses quatuor, utram harum desponsurus esset, statueret. Et si quidem filiam suam illi locaret matrimonio, dotis nomine ei addiceret Brabantiam, Geldriam, Lucenburgum, Limburgum, Flandriam, Hollandiam, Hannoniam, Arthesiam, Namurcum, Frisiam, Traiectum, & regiones omnes inferioris Germaniæ, necnon Burgundiæ Comitatum, & ut hæc omnia ipso defuncto in eorum ius usumque cederent. Id si fieret, Rex suo hæredumque nomine iuri omni, quod in Mediolanensium ducatum sibi habere uideretur, ualefaceret. Quod si Cæsaris filia absque prole decederet, Dux Aurelianensis nullum in has regiones iam dictas ius haberet, maneretque illi si quid haberet iuris in ducatum Mediolanensium. itidemque Cæsari in Ducatum Burgundiæ. Sin uero Regis Ferdinandi filiam illi traderet, dotis nomine

Pax inter Cæsarem & Franciæ Regem conficitur.

o ij habere

haberet Mediolanensium ducatorum. Porro utrum horum matrimonium futurum esset, id intra anni unius spacium celebraretur. Denique Rex Franciæ Duci Sabaudia ablata omnia restitueret.

Itaque Cæsare & Rege ea ratione in concordiam redactis, summus Pontifex Concilium per bella impeditum denuo conuocauit ad xv. diem Martij anni sequentis: & ut animi sui lætitiā declararet, diploma suum hīs scripturæ verbis orsus est: Lætare Ierusalem &c.

Hoc anno & Lutherus in Zvinglianos, & Zvingliani in Lutherum acriter inuecti, atque alij in alios egregie debachati sunt.

Archiepiscopus Coloniensis in dies magis magisque suum illud nouandi institutum prosequēbatur, id quod maioris ædis Canonici, totique adeo Clero erat molestissimum. Principem enim, quem scirent optimo esse ingenio, tametsi ab improbis quibusdam euerteretur, offendere absque tædio non poterant, neque tamen etiam ferre debebant, nisi contra suam ipsorum uellent agere conscientiam, institutam illius nouationem, quod ipsi hæreditarij essent sedis illius & ditionis domini. Orabant sæpenumero obnixè admodum, a suo conatu discederet, & generalis Concilij sententiam expectaret. At ille suum urgebat propositum, nihil illorum moratus preces. Rursus igitur per Deum illum obsecrarunt, ut sui officij & Iuramenti, quo tum Colonicæ Ecclesiæ, tum Pontifici Romano, tum etiam Cæsari se obligasset, memor esset, Concionatores relegaret, totumque hoc negotium tantisper missum faceret, donec communis sententia quippiam statueretur. Quod si ille negligeret, non posse ipsos quin rem ad Pontificem & Cæsarem referant, rationesque & uias perquirant, quibus & sua conscientia, & Dei iram possint auertere. Aegre quidem ipso eo adduci, sed nisi ille a captis desisteret, ipsos non posse aliter. Verum cum nec hac ratione quicquam promouerent, in summa de Coloniensi ix. Nouembris conuenerunt, atque inter alia recitata sunt quæ ante annos tres & uiginti Vuormaciæ, ubi Lutherus a Cæsare omnium Principum consensu damnatus est, atque inde Augustæ

& Ræ

& Ratisbonæ nec idem pridem Spiræ acta & definita fueræ. Ea uero omnia Archiepiscopum Hermannum habuisse neglectui, rem nouam moliri cepisse, Bucerum Monachum desertorem, qui se alteris iam hîdemque sacrilegis contaminasset nuptijs, & Sacramentariorum dogmata tueretur, Argentorato ad se euocasse, eique concionandi prouinciam demandasse, passim etiam nouos concionatores, homines leues & apostatas, populo adhibuisse. Horum autem suasu, nouam quandam Reformationis formam institutam, iussuque Principis euulgatam. Se quidem his omnibus acriter restitisse, & Archiepiscopū roga se eundem Concilij sententiam sustineret, aut ad minus rem ad Comitiam usq; differret, sed nihil effecisse penitus.

Quando uero tota iam Diœcesis pessime haberet, & ad immanem quoddam dissidium atque schisma spectare omnia uiderentur, nec Episcopus ab sententia posset deduci, hanc se rationem necessario amplecti, prouocareque ad Pontificem Romanum, & Cæsarem, qui præcipuus esset Ecclesiæ Dei propugnator, seque suaque omnia in illius fidem atq; clientelam conferre.

Id ubi Episcopus rescituit, scripto edito testatus est, nullam illos habere iustam appellandi causam, quod nihil ipse a suo officio alienum fecisset. Itaq; se illam appellationem reiicere, sperareq; illos reatius secum deliberaturos. Quod etiamsi non facerent, se tamen quod cepisset prosecuturum. Interim etiam Lutheri & Buceri dogmata magnopere commendauit.

His cognitis, Canonici maioris ædis, ceu Coloniensis diœcesis domini hæreditarij, Ordines omnes totius diœcesis suo iure Coloniæ conuocarunt, quibus tum & sua & totius Coloniensium, ditionis pericula explicauere, in quæ coniecti essent, ob suspectos quosdam concionatores, & desertores Monachos, qui optimum antistitem a Pontificis, Cæsaris, & Catholice Ecclesiæ obedientia auertissent, nouisque suis, quæ nunquam sibi consentent, & iam olim damnata sint, dogmatis occassent: tum quoque quod Episcopus omni posthabita admonitione & precibus, malis quorundam consilijs deprauatus, institutam

novationem in dies maiori studio & conatu persequeretur: ad hæc quod apostata ac seductores & pestiferi concionatores in oppida & pagos Coloniensium, irreperent, non absque iniuria eorum, qui legitime essent instituti, pastorum atque parochorum: quandoquidem apostata illi uerbum Dei multis locis deprauarent, sanctissima sacramenta partim impie abrogarent, partim schismatice ac maligne peruerterent, multasque hæreses, rixas, contentiones, dissidia sererent: ex quibus omnibus, nisi res iretur obuiam, corporum & animarum pericula grauissima, & celeberrima diocesis excidium non possent non existere. Horum igitur contemplatione periculorum, quandoquidem omnes eius diocesis status uel ordines maioris ædis Canonicis, quibus hereditario essent iuramento obstricti, obedire tenerentur, Cæsareaque Maiestas serio mandasset, ne infidis minimeque probatis concionatoribus ulla ratione locum præberent, nec quasuis admitterent nationes, ipsos eo plane adactos ut Episcopi sui proposito publica protestatione, quam Iura inhibitoriam protestationem uocant, contradicerent. Eam ob rem serio ipsos requirere status omnes, ne qua ratione ab antiqua, uera, Catholicaque religione desciscant, pseudodoctoribus minime adhæreant, multoque minus execrabili illorum communioni se admisceant. Potius enim execrari illos quam consecrare, Christi que corpus, quod impie lacerent, porrigere non posse. Rogare propterea Dominos maioris templi, ut status cum ipsis in Christo Iesu in Ecclesia Coloniensi ea in fide, quam illa inde ab Apostolis omni cum pietate & catholica unitate retinisset, constanter permaneant atque perseuerent. Id quidem ipsos Dominos Canonicos sibi de illis omnino polliceri, tum quoque erga Status omnes omni humanitate ac beneuolentia, adhibitis eo cunctis diuinitus ipsis collatis, compensaturos.

Porro Episcopus Coloniensis a Canonicis summi templi ut Appellationem intermitterent, exegit, simul etiam ut legatos quosdam decernerent, qui cum ipsius concionatoribus & Diocesis Ordinibus de Reformatione memorata consultarent, eiq; se accommodarent.

Ad hæc

Ad hæc Domini Canonici prolixè scripto responderūt, in hunc
fere modum:

Reuere[n]diss. Princeps, clementiss. Domine, Celsitudini tuæ,
preces nostras supplices apud Deum, morigerumq; promptæ
pro eo atque par est operæ obsequium offerimus. Celsit. T. literas,
quibus ea admonet, ut ab Appellatione recedamus, adiunctis etiã
am minis, ni obsequentes simus &c. ea qua decet subiectione ac-
cepimus, & cum celeberrima huius urbis Vniuersitate (quando
deinceps ad nos omnes id negocij pertinet) non absque summo
omnium dolore intelleximus. Illis uero nos qua decet summissa
sione responsum uolumus, nos ex Dei gratia facile per nos ipsos ca-
pere, nihil nos decere minus, quam ut quicquam eiusmodi a T.
C. exigamus, quod diuinæ maiestati, ueroque Dei uerbo, uel
tiam C. T. conscientia sit aduersum: Deumque precabimur,
sua nos seruet clementia, ne quid tale uel in mentem nobis ue-
niat unquam. Tum uero ægre sane committere possimus,
ut quicquam inhumanius uel publice uel priuatim, maxime
cum C. T. subditis & cognatis agamus ac moliamur, in hac il-
lius præsertim prouecta ætate, quod quamlibet illi uire possit
adferre molestiam: multo etiam minus quauis uti calliditate uel
astutia, aut aliquam præbere causam, unde huic præclaræ Diocesi
damnum ullum uel detrimentum (quod certe nos quoque non
possimus non perpeti) quantum ad nos attinet, metuendum sit.
Verum quidem est, Clementiss. Domine, nos intra hoc biennium
T. C. magna summissione promptoque studio creberrime signifi-
casse, eam in maxima omnium Christianæ Catholicæque Reli-
gionis nostræ causa, ex qua nostrarum pendet salus animarum,
quorundam malo persuasam consilio, duo quædam esse molis-
tam, quæ ea ratione ab ea fieri minime deceret: eoque nos com-
mittere non potuisse, quin summa fide ac studio eam inde ani-
mum ut reuocaret, identidem precaremur. Primum est, in C. T.
potestate neutiquam fuisse, nec decuisse illam, ut concionatori-
bus extraneis, usque nouis minimeque probatis, eo quo factum
est modo, in hac diocesi concionandi munus committeret,
multo etiam minus ut per eosdem, aut alioqui per seipsam, &
necdum communicato nobiscum consilio, extra prouincialem
synodum,

synodum, nouas aliquas ecclesiasticas ordinationes, præsertim suæ illi Prouinciali & approbatæ Reformationi contrarias, constitueret. Alterum est, etiamsi C. T. ea in re aliquid sine nobis moliri potuisset, quod iure non potuit, eo tamen casu nihilo minus certum testatumq; esse omnibus, Concionatorum suorum dogmata cum Catholicis Christianæ Ecclesiæ, quæ nos Deo genuit, dogmatis pugnare: tum quoq; institutâ ab ipsa memoratæ Reformationis excussionem eiusmodi esse, ut nulla ratione illi sit assentiendum. Hos uero duos Articulos non nudos illos quidem & insulsos nullaque ratione nixos C. T. proposuimus, sed quod ita se res habeat, tû scriptis diuinis, tum generalibus Apostolicæ Catholicæq; Ecclesiæ Traditionibus, satis superq; demonstrauius: facileq; nobis persuademus, si quidem C. T. ea nostra scripta & informationē per se ipsam studiose inspexisset, perlegisset, & ad scripturas sacras Catholicasq; Traditiones contulisset ac expendisset, neq; ab alijs, qui dicta scriptaq; nostra omnia peruertunt, sententiam eorum scriptorum nostrorum didicisset, illam certe iam pridem necessarîs nîsdemq; fidesimis precibus nostris concessurâ, nobiscunq; suis in Christo membris in concordiam redituram fuisse. Atqui etiamnum prohdolor experimur C. T. in concepta animi sententia & proposito permanere, sibiq; persuadere, se factorum suorum optimis & æquissimis undecunq; rationibus fretam, &c.

Nos quidem ueram Christianamq; reformationem nunquam non optauimus, hodieque optamus, modo illa recte atque ordine ex uerbi diuini, sacrorumque Canonum præscripto suscipiatur. Quod uero T. C. inter alia scribit, ut præter status ciuiles uel seculares, homines integros & eruditos producamus, idemq; tuam quoq; C. facturam, utq; illi porro memoratam Reformationem unacum Antididagmate in manus sumant, atq; inter se conferant, & in concordiam redigere nitantur, Concionatoresq; sese contra accusatores suos purgare uolentes, atq; alias quatenus opus erit, audiunt: eo etiam adiuncto, si quidem C. T. ex diuinis apostolicisq; literis probari queat, uel ipsam, uel concionatores ulla in re plus minusue egisse, id ipsam haud ægre correcturam &c. nîs sane nos officiose respondemus, inuitos nos ullam recusaturos uiam uel modum, quo cum C. T. in Christianam concordiam redigi probabilitè posse uideamur, cû propensiores potius nos simus ad attentandas summo studio eiusmodi uias, uti & hætenus fecimus, apud
C. T.

T.C. Quando autem, Clementiss. Domine, hoc negotium longe omnium grauissimum atq; maximum est, ubi non de facultatibus perituris, sed de Dei uerbo nunquam abolendo, de inuiolabili Catholica Ecclesie Traditione, nostrum omniu salute, & huius diocesis uel prosperitate uel pernicie agitur, nos nihil possumus prestare minus, quam ut in eam sedulo curam incumbamus, ne interpestiuis quibusda ac intolerandis rationibus res iam nimium male constitutas, magis exulceremus peioresq; efficiamus, neq; in nos recipiamus, quod nostri non est muneris, nec apud illos, qui nobis diuinitus preacti sunt, tueri quandoque possimus. Non hic iam commemorare libet, inter quos & quorum in presentia, quo etiam loco, quaque forma & ratione summa hac negotia tractanda sint, si quid modo commodi inde expectandum sit. Id unum oramus, C.T. hac secum perpendere uelit, cogitareque quo tandem pacto decere nos possit, quando ipsum Dei uerbum, Catholicam Traditionem, aut ad minus Catholicam Ecclesiam prescriptionem & usum (quem sancti huius Prouincie Apostoli & pastores, nempe Maternus, Seuerinus, Evergillus, Cunibertus, Agilolphus & Heribertus, cuius de Ecclesiasticis officijs liber apud nos etiam dum assertatur, huic Ecclesie reliquere, & T.C. per manus decessorum suorum tradidere, cuius etiam causa uitam profunderi debeamus, perinde ut Naboth pro uenia sua) adhuc nobis proposita habemus, in quibus tamen T.C. concionatores multis nos modis perturbant & infestant, ut res omittis & posthabitis, ante quam iam dicta turbationes ac nouationes pro eo atq; par est, amota sint, nos aduersus memoratos uiolatores apud huius diocesis seculares ordines de nostra religionis capitibus disputare uelimus. Nulla tamen de quauis re etiam minima actio instituitur, nisi si quilibet solitis sit munitus presidis; nec quisquam tam mentis inops est, qui temere suae prescriptioni renunciet, & oppigneratus, ut dici solet, ad dictam diem adesse uelit. Quanto igitur minus nos id decebit, cum patres sanctissimi sacriq; Canones, ante quam religionis negociu agatur uiolentas omnes actiones amouendas esse asseuerent. Deinde in C.T. concionatorum libris, quos illi de suis dogmatis euulgarunt, itemq; in hoc nouo Reformationis codice innumerari existunt articuli, qui iam olim in alijs tum Generalibus, tum prouincialibus Concilijs damnati sint. Quos ut nos rursus in dubium reuocemus, sopitosq; quod aiunt, cineres excitemus,

maximeq; coram concionatoribus schismaticis, a nostra communione alienis de ijs agamus, id nobis non possit non esse molestissimum, minimeq; ferendum.

Atq; est sane e duobus alterum necessarium, ut C. T. uel cum Catholica Christi Ecclesia nobiscumq; statuatur & sentiat, Arianos, Aetianos, Audianos, Donatistas, aliosq; sectarios, iam mille ante annos iure meritoq; damnatos, haereticos fuisse, atq; eo loco etiam dum habendos esse, aut certe minime.

Quod si statuatur T. C. cum Ecclesia, ut nos minime dubitamus, maxime cum ea in sui in Archiepiscopum consecratione anathematizari & execrata sit haereses omnes, aduersum Christi Catholicam Ecclesiam sese subrigentes, non potest illa sane praestare minus, quam ut ante omnia dictos suos concionatores, cum haeresibus memoratis absq; ulla tergiuersatione consentientes remoueat, quae quidem omnia ex nostro Antididagmate, & Epiphani, Philastrii & Augustini de haeresibus, itemq; Conciliorum & Catholicorum patrum qui sectas iam dictas scriptis retulerunt, cum libris, scriptis & dogmatis concionatorum istorum collatione, luculenter & irrefragabiliter probantur.

Tertio, quaecumq; nostro illo Christiano Antididagmate continentur, ea nimirum & sacris literis, & Catholica Patrum & Sedis Apostolicae, Traditioni, quam T. C. cum consecraretur se reuerenter amplexuram, doctrinam conseruaturamq; pollicita est, nec nos quouis modo secus possumus, plane consentanea sunt: id quod ex eius lectione facile constabit. Quis igitur non uideat, quam profus superuacaneum sit nos cum secularibus Ordinibus in difficilem prolixamq; disputationem & tractatum earum rerum ingredi, quae nec T. C. neq; nos mutare possumus: Neq; uero nostra ex parte ulla noua collatione opus est, ut quam semel summo studio & fide fecerimus. Quod si quis ex Ordinibus de quouis nostri Antididagmatis articulo hasitat, nos hic iam erga omnes paratos nos offerimus ad explicandum illum fusius, & quantum res postulabit, reddendam rationem, ut merito cuiuslibet pie Christiano possit esse satis.

Et ne putet T. C. nos hoc in negotio coram civilibus uel secularibus Ordinibus quin compareamus, metu quodam prohiberi, nos uirtute confederationis, quae nobis est cum ditionibus haereditarijs (quaeq; nobis id expresse tribuit) Status omnes ad nos euocauimus.

cauimus, illis de omnibus Christianam ac bene munitam rationē, quatenus id petierint, reddituri, latiusq; cū illis deliberaturi, quo pacto commodis quibusdam aptisq; vijs & modis eam quæ huic iam impendet Diocesi, perniciem & excidium efficaciter anteuertere queamus.

Quarto, quandoquidem ex C. T. scriptis animaduertimus, illius, quam cum secularibus Ordinibus facturi essemus, collationis, atq; etiam rationum, quas concionatores reddituri sint, nullum alium præter ipsam iudicem fore, idq; non nisi ex mera scripturæ litera, non autem pro communi Doctorum & pastorum, qui per Dei gratiam Ecclesiam extruerunt, & in unitate & concordia conseruarunt, intelligentia; nos uero ex omnibus hæctenus cum T. C. habitis tractatibus, præcipueq; ex his eius postremis literis expressè se didicimus, ipsam iam sententiam pro suo dictæ Reformationis libro, suisq; concionatoribus contra nos nostrumq; Antididagma proferre deliberasse, nullo negotio assequi possumus, quam superuacaneum ac intollerabile, immo, nobis etiam periculosum ac perniciosum, causaq; ipsius Dei & Ecclesiæ eius, quæ nos pro uirili nostra, quemadmodum ex officio obligamur, tuendam suscepimus, detrimentosum futurum sit, si ea ratione cum secularibus Ordinibus tractare uelimus, maxime erga schismaticos & desertores concionatores, quos Apostolus ut fugiamus præcipit, quod subuersi sint & proprio iudicio condemnati. Quid plura nos commemorare attinet? Vnum hoc petimus T. C. placide accipiat; Qua tandē ratione nobis persuadere possimus, C. T. nostris dictis unquā obsequuturam, cum certo nobis cōstet iam inde ab initio nunquam ea illam mente fuisse, præsertim quando memoratæ Reformationis codex Typographo Bonnensi ante traditus est excudendus, quam C. T. illum Statibus & nobis proposuisset.

Verum utcunq; sit, ne quid in nobis desideretur, quod ad conciliandam pacem & concordiam Christianam quouis modo accommodum sit, nos quidem ea quæ par est obedientia promptos nos offerimus, simulatq; T. C. seductores illos concionatores, institutamq; nouationem amouerit, ad agendum hac de re uel negotio cum C. T. Statibus, quantum fas erit, itemq; reddendā & accipiendam rationem: aut certe pristinæ T. C. Reformationi eam quam decet præstandam obedientiam, aut deniq; ad nouū celebrandum prouinciale Concilium, in eoq; ferendam opem, ad tractanda, consultanda,

sultanda, statuenda, & in rem conferenda ea omnia, quæ diuina, Christiana & Catholica sint, & ad emendationem faciant. Oramusq; T. C. per nomen Domini nostri Iesu Christi, & charitatem Sponsæ eius Ecclesiæ Catholicæ, quæ ut congregaret in unum, preciosum fudit sanguinem suum, ut huic nostræ Christianissimæ & æquissimæ petitioni locum præbeat: & si qua consolatio in Christo, ut Apostoli uerbis utamur, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, acquiescat C. T. precibus nostris, ut idem sapiamus, si musq; unanimes & idem sentientes, teterimūq; schisma Diocesis huius, in Christo pacificante omnia, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt, uno animo profligare queamus.

Quod si hæc omnia, id quod minime speramus, apud C. T. nihil ualitura sint, nec ea ullo pacto monitis nostris locum præbere uelint, ut quæ nos in Appellatione nostra firmis subnixæ rationibus, nobis minime ferenda testati sumus, ea curet amouere, potest illa per se intelligere, nobis committendum non esse, ut a dicta Appellatione recedamus, sed ut eam potius, necessario ad id adacti, cum omnibus illi accessuris, pro eo atq; par est, prosequamur, & quæ Romanus Pontifex, & Imperator, quibus T. C. subiecta est, definiuerint, in his nos acquiescamus. Plane autem persuasum habemus C. T. illis ceu superioribus suis, queadmodum debet, honorem habituram atq; delaturam, nec quicquam contra attentaturam uel innouaturam, nec ut ab alijs quicquid attentetur uel innouetur permiffuram, sed nobiscum illorum sententiam expectaturam. Nam si T. C. iniquis rationibus diuersum moliri uelit, nec sic tamen ab eo quod Christianum catholicumq; uideatur, nobis discedendum putamus, sed ferendum æquanimiter, quicquid ea causa Deus nobis uelit accidere, donec illi uisum erit. Quanquam his scriptis protestamur publice, si quid inde incommodi ac detrimenti huic diocesi accesserit, non nostra quidem, sed T. C. culpa id euenturum. Hæc nos T. C. animo certe officioso & morigero significata uoluimus, obnixè ac studiose precantes, ut C. T. causam hanc longe grauissimam maturiori perpenderit iudicio, suæ iam prouectæ ætatis, & huius diocesis quieti & tranquillitati studeat, nosq; contra nostram conscientiam & hæc omnia ne oneret. Id quod nos de C. T. nobis omnino pollicemur, parati que sumus omni qua possumus diligentia compensare. Datum sub nostro maioris ædis, & D. Gereonis Collegii, & Coloniae. Vniuersitatis sigillis xxv. Octobris, Anno M. D. xliij.

At ues

At uero Episcopus nulla harum literarum habita ratione, eos qui Lutheri dogma serebant, non solum nō expulit, sed etiam ut in quibusdam oppidis religionē pro suo arbitratu mutarent, permisit. Itaq; factum est, ut Clerus suam apud Pontificem & Cæsarem appellationem persequeretur, ut infra latius indicabimus.

Hoc anno in Heluetijs circa meridiem hora xi. in Aprili uisus est per quam elegans circulus chrystallinus, qui postea in iridem se transferens, quatuor integris horis in Solis medio perdurauit.

ANno ab incarnatione Verbi M. D. xlv. Dies a Cæsare, comitijs Opportunus Vuormatiæ indicitur, qui podagræ morbo laborans immaturius accessit. Cæterum Romanorum Rex Ferdinandus nono calendas Aprilis in confesso proponit ibidem, Hanc esse causam indicti comitijs, quo uidelicet imprimis de Religionis negotio tractetur, Dein de bello turcico agatur. Quod uero ad Religionem pertineret, Pontificem quidē iam Concilium destinasse. Verum quia Turca immineret, Cæsari consultum uideri, ut controuersiam de religione in proximum illud differant Concilium, & quo modo Turcarum copijs resistendum sit, deliberent.

Protestantes hoc pacto respondent: Pacē ipsis esse promissam, usq; ad Christiani Concilij instaurationem, sed tamen Tridentinū iam nuper denunciatum non habere se pro legitimo & iusto. Propterea talem pacē sibi concedi postulant, quæ pontificio concilio minime sit astricta, & deuincta, quæ si concedatur, tum quidem uelle aduersum insultus & irruptiones turcicas consulere.

Tandem Idibus Maij Cæsar ipse comparuit, & Granuellano & Nauio suis oratoribus præcipit, ut protestantibus suo nomine enuncient, quatenus toti in actionem habendi gerendiq; concilij incumbant, & in expeditionē turcicam. At uero Protestantes in sua mordicus sententia pergunt, pacemq; requirunt, quæ Tridentini Concilij indictione neuiquam uioletur aut etiam uarietur.

Ad quos Cæsariani: Pacem huiusmodi ipsis nequaquam posse præstari, qua freti Concilio non obtemperent, cui merito Christiani debeant obsecundare.

Denuo Protestantes in priori sententiâ pdurant, atq; subiungūt. Si debeant copias & auxilia in Turcā mittere, prius petita pax annuatur, qualitercunq; etiā Concilium ipsum decernat. Quandoquidem Romanū Pontificem iam dudum religionē ab ipsis susceptā,

p iij damnasse,

Lycosthenes.

An. 1545.

Comitium Vuormatiæse

Ferdinandi Regis propositio.

Protestantiū responsio.

Cæsaris aduentus.

Pacē iniquis conditionibus Protestantes exigunt.

damnasse, atq; ideo sese hunc quasi Iudicem & arbitrum minime posse ferre. Sub idem tempus ad Cæsarem nuncium festiuum ac lætum ex Hispanijs fuit allatum.

Philippus His
spaniarū Rex
Serenissimus
ex uxore filii
Carolus susci-
pit, quæ nō ita
multo post
obijt.

Nam nunciabatur Philippo filio suo infantem masculum quæsi Regni totius heredē natum esse. At breui post nunciatum est, coniugem filij præ dolore partus obiisse.

Exitus Cos-
mitiorum.

multimo
Spirantio

Dies noui col-
loquij.

Verum enim uero cum animaduerteter Cæsar, ipsos nimirum Protestantes suppetias recusare, nisi a decretis Concilij & Iurisdic-
tione Camera liberentur, Gerardum Veluicium, Virū sane ex-
ercitatissimum, & linguarum plurimarum peritissimum, tanquam
feciale ad Turcam mittit, ut inducias petat. Cæsar igitur quarta
Augusti, comitia, in mensem Ianuatum anni proximi differt, si-
mulatq; Principibus mandatum uult, ut hoc tempore Ratisponā
omnes conueniant. Instituit quoq; Colloquium quoddam uiro-
rum doctissimorum, qui illic negotium auspicentur, prima De-
cembris.

Slaidanus ait
Catholicos
colloquij des-
tretrasse, at
uero causam
subticet.

Li et autem Catholicis graue uideretur, colloquium cum Pro-
testantibus inire, quod probe intelligerent & reuera iam comperis-
sent cuius h̄ sententiæ atq; propositi essent, quod insuper res ipsis
non esset cordi, nec aliud sectarentur, quam Principes eorum bona
spe lactare & detinere, & quotiescunq; manifestis scripturis errorū
conuincerentur, toties eos ipsos falso aut rixoso modo effugij ri-
mulam quætere, quam tandem callide consequuti, persuaderent
nihilominus suis Principibus, Catholicos ipsos obstitisse, quo mi-
nus pergere liceat. Deniq; hi acta Decreti Cæsaris denuo typis excu-
sa, sed truncatim & infideliter a diderant His inquam causis cōmoti
Catholici Colloquium detrectabant, nam non abs re uerebantur
omnem conatum atq; laborem frustratum iri. Nihilominus tamē
pro summo erga Cæsarem obsequio, demum in colloquium con-
sentiant.

Interea Coloniensis Antistes dictam Reformationem exequi
uolens, non mediocriter urgebat. Nam hæreticos illos cōcionato-
res ubiuis locorū p̄ Dioccesin cōcionatū mittebat, ut pote Ander-
natum uersus & Campiniā q̄ Episcopalem uocant, aliasq; suæ Dico-
cesis ciuitates, inter quas etiā una fuit, q̄ uulgariter Lyntz appellant.
Idcirco collegium metropolitanū totusq; Clerus & quotquot reli-
gioni fauebant cū Episcopis Diocesi subiectis, appellationē inceptā
prosequuntur, Pontificem, Cæsaremq; implorāt, pro auxilijs atq;
subsidio.

subsidio, quo intolerabilem & inuisam nouationem auertant. Igitur & se & uniuersam Diocesim, Cæsaris patrociniò atq; tutela cõmendant atq; submitunt, obnixè rogantes, ut eos ab iniqua hac & factiosa seruare dignetur oppressione. Cæsar proinde sub finem Iunij, Vuormatiæ literas obsignat, quibus illos certiores facit suæ defensionis atq; tutelæ ipsorum causa in aduersarios susceptæ, quibus deniq; cauet, ne quis audeat ñs esse molestus siue in Religione siue possessione, siue prouentibus, aut deniq; ipsorum Iurisdictioni cõtradicerè uel sane resistere.

Dehinc Cæsar libello Episcopum citat, eiq; mandat ut intra spacium triginta dierum compareat, aut certe amanuensem seu etiam causidicum ad se mittat, qui (si non posset ipse) ad Collegij sui metropolitani & sociorum postulationem respondeat. Insuper etiam præcipit ut interea nihil præsumat innouare, aut si quippiam tale egisset, redintegret.

Citatio in
Hermannum
Archiepiscopum.

Aliquot post diebus Pontifex Max. Episcopum Romam citat, Ipsemet compareat, aut certe patronum huc mittat, qui præstò ibidem sit intra dies sexaginta ad actionem Collegij & sodalium iuridice responsurus.

Hac in Contentione & lite grauissima, quidã consiliarij in Doctorem Gropperũ eo tempore Canonicum ædis metropolitanæ, & nouationi Sectæq; Luthericæ plurimum infestum, accusatione moliuntur, quasi hic Bucerus primus omnium Archiepiscopo obtulisset, & suo impulsu atq; cõsilijs in Diocesim concionandi gratia fuisset admissus. Quod etiam Bucerus uerbis atq; scriptis asserbat, quo uidelicet D. Gropperum quod is suo instituto constanter repugnaret, omnibus suspectum atq; odiosum redderet.

Igitur tantæ iniuriæ & detractionis diluendæ gratia, iustum edit in isto Comitio uolumen D. Gropperus, quod etiam Cæsareæ Maiestati dedicat, & huic exhiberi procurat. In quo idem D. Gropperus diserte, perspicue uerissimeq; refert quid cum Bucero tractasset, & quomodo ad Episcopum is uenisset. Caterum libet paucula quædam ex eodem illo uolumine selecta subnectere, quod Sleidanus in odium plusquam uatinianum ipsorum Catholicorũ uidelicet, D. Gropperum sæpius mendaciter traducit, reclamante nihilominus conscientia. Si quidem credibile non sit quin ipse in cæteris alijs tam diligens obseruator, & acutissimæ naris, Apologia hanc Gropperi subodorauerit.

Apologeticũ
Gropperi.

Metuendũ ne
Sleidanus in
iuria cõscien-
tiam propriã
affecerit.

Principi

Quo nam modo D. Gropperus per institutum Bucerum arriserit.

Principio igitur D. Gropperus in suo illo volumine Apologético asserit atque testatur. Quod ut primum cognouit Bucerum ab Episcopo Bonnam accersitum, multum sibi displicuisse, & nedum uocationi huic consensisse, uerum conquestum esse de eadem illa uocatione, quippe qui eam huiusmodi fore putaret quæ toti Diocesi & uicinis prouincijs adhuc Catholicis summum discrimen atque perniciem sit allatura. Ob id sese nullos intermisisse labores, ut Episcopus tandem intelligere posset, fieri non posse ut ipse Bucerum apostatam atque Hæreticum, sine deprauatione religionis atque Doctrina Catholica, imo etiam proprio suæ ipsius salutis periculo præsentissimo, necnon & aliqua certa & graui diocesanos iactura, concionandi prouinciæ præficiat, aut etiam eadem fungi diu sustineat.

Buceri turpis inconstantia.

Nam animaduertens D. Gropperus, quod Bucerus quorundam fauoribus fultus (qui pro dolor tragediam hanc in propriam & communem aliorum perniciem excitabant) sesquipedalibus uerbis & sermonum lenocinijs Episcopum irretisisset, & doctrinam suam perniciosissimam tam astute callideque uelare & palliare, eidem mox insinuat, Bucerum illum modo longe aliud in Diocesi Coloniensi docere, & talia fabricari ibidem dogmata, quæ profecto ipse antea nusquam siue Vuormatiæ & deinceps Ratisponæ, sed his etiam quæ ipse, in illo grauissimo Colloquio pro Catholicis & fidei Christianæ consentaneis agnouisset, aut denique probasset, contraria præsumere, hac nimirum fiducia subnixus, ut quum Archiepiscopus hanc Buceri inconstantiam ex argumentis longè uerissimis demonstratam, intelligeret, futurum etiam ut ipse fastidito Bucero concionibus eundem uicissim amoueret.

Præterea quum ad Diem Bonnæ præscriptum D. Gropperus ex parte Collegij Metropolitanæ uenisset, animo profus sincero commotus, coram Decano eiusdem collegij testatur, Equidem in procliui se habere quo demonstret Bucerum falsa persuasione Episcopum seducere, quippe qui aperte, quin etiam syngrapho ipsius (Buceri uidelicet) ostendere paratus sit, hunc his opposita (quæ nuper in comitijs colloquijs) pro Christianis & Diuinis agnouisset docere atque tractare.

Porro nunc de origine illius familiaritatis quæ inter D. Gropperum & Bucerum Hæresarcham intercessisse priusquam Bonnâ appulisset, tantopere Sleidanus & Bucerastrum gloriantur, obiter nonnulla referam.

Accidit

Accidit nempe Episcopum Colonienſem D. Gropperum ad diem Haganoia dictum euocare. Nam cum de Concilianda Religione ibidem deliberatum alijs quoq; conuenissent, accersitū ad se Gropperum induxit ut eo proficisceretur, sperans opera & industria ipsius (qui nempe necdum odiosus erat Luthericæ colluuii, & uix ulli hæretico concionatori notus) aliquid effectum iri, quod ad inuendam Christianam redintegrationem faceret.

Quo postquam peruentum fuit, quosdam utriusq; partis Viros doctos, in suum Diuersorium aduocat Archiepiscopus, & inter cæteros quoq; Bucerum, Groppero antea nunquam uisum aut uicissim aliquando notum. Post uarium colloquium quod inter Episcopum atq; Bucerū absente Groppero intercesserat, ad ipsum ait tandem Episcopus, Sibi uideri, Bucerum satis facilem & prouum ad probandam religionis conciliationem, & si quid cum fructu agi suscipiq; debeat, operæ prætium esse, ut doctiores utrinq; conueniant, colloquantur, & mutuo se inter se audiant. Quare ait præterea sibi consultum rectumq; uideri, ut si Bucerus, cum ipso D. Groppero, cæterisq; Consiliarijs colloqui hac de re uelit minime recusetur.

Ad hanc Archiepiscopi petitionem, Gropperus quasi non sit professione Theologus, modeste se purgat, & difficulter onus istud in se recipit. Nihilominus tamen Archiepiscopi uotis tandem acquiescit. Sperabat quoq; Bucerum ipsum forte comperturum Luthericæ prædicationis factionem nullis rationibus saltē ueris consistere posse.

Vt primū ergo Bucerus ad Gropperū, dictate Archiepiscopo uenit, demonstrat quantopere ppendeat in eā deliberationē & tractationem, qua dissidium religionis tollatur, & Christiana uicissim recuperetur concordia. His & alijs huiusce generis uerborum imposturis Gropperus (ut etiam perspicue narrat in suo uolumine Cæsari dicato) utcunq; permotus & inductus plus non nihil spei in concilianda religione, de Bucero, quam de eius socijs concepit. Verum tamen non prorsus illi fidebat, quod ea quæ ante scripserat, non responderent uerborum istorū lenocinijs, sed inter hæc & illa ingens interuallum esset. At in gratiam Episcopi cum Bucero familiariter aliquoties, præsentem Cancellario Colonienſem. uerba fecit, interim uero diligenter commercium illius cauebat, nec unquam Haganoia, aut alicubi ad Bucerum siue etiā socios hæreticos diuertit, e contra

Qua de re primū inter se conuenerint D. Gropperus & Bucerus.

uero Gropperum ipse sponte & inuocatus, sapius accessit, opportunitate eum conueniendi studiose obseruans.

Soluto iam conuentu Haganoensi, Archiepiscopus D. Groppero, in comitatu comitis Theodorici a Manderscheit, Cancellarij, & D. Eberardo Billico Carmelitarum Prouinciali, potestatem ad eundem Vuormatiensē. Colloquium fecit. Quos cum D. Gerardus Veltvicius, Cæsaris Amanuensis ibidem nonnunquam conueniret familiaritatis in eundem studio, cœpit quoque Bucerus ipsius amicitiam ex ambire, simulans se rem recta putare. Asserebat enim se pro re conciliatione religionis libenter sanguinem proprium impendere uelle.

Fretus igitur optata Veltvicij familiaritate, cupit sibi fidele & sincerum colloquium cum D. Groppero & eodem ipso Cæsaris Amanuense concedi, unde probe discant suam in hoc negotio fidem & probitatem.

Hunc articulum D. Gropperus in memorato libro, ordine narrat.

Hoc in familiari colloquio præcipua nostræ Catholicæ Religionis themata Bucerus libere & ingenue confessus est, & tanquam Catholicæ Christianæque prorsus ueritati cōsentanea probauit, præsentibus nimirum Cæsaris Amanuense, Theodorico a Manderscheit Comite diœcesis Colonien̄. Cancellario, ac demum etiam D. Groppero, qui hanc Buceri Confessionem manu eiusdem conscriptam penes se fide bona reseruauit. Nam postea idem istud Buceri authographum D. Gropperus Episcopo coram suo ut uocant Coadiutore, aut potius Successore designato, Comite a Manderscheit Theodorico, & D. Eberardo Billico, alijsque uiris integerrimis exhibuit, qui Buceri stilum optime nouerant. Placuit ualde hæc res, tunc temporis Archiepiscopo, quod uidelicet huiusmodi themata quasi penitus catholica Bucerus proprio syngrapho probasset. D. Gropperus indubitata spe tenuit illum quoque articulis omnibus subscriptis insistere constanter uelle, & quemadmodum, uirum decet honestum, nihil ore protulisse, calamoque testatum, quod non etiam animo suo infederat.

Quomodo Bisschouiam uenerit Bucerus.

Post Colloquium Ratisponense anno supra Millesimū Quingentesimum 42. mensēq; Ianuario, Episcopus in scio D. Groppero, Bucerum Argentorati degentem ad se conuocat. Ad quem cum ille uenisset Bisschouia, accersiti sunt eodem etiam Dominus Ioannes Nopelius Episcopo a Suffragijs, & D. Gropperus, sed uterque clam adeo fuit euocatus, ut alteri de alterius uia profectioe non prius

prius constaret, quam ibidem se mutuo conspexissent. Ingressi igitur, Bucerum aduenisse mirantur. Episcopus uero rationem hospitii inopinati aduentus redditurus ait, grandi se teneri desiderio reintegrationis Christianæ fidei cultus, & idcirco Bucerum aduocasse, quippe qui apud Protestantes magni nominis existens, plurimum eidem rei studeret, & quod magis est, iam cum ipsis Catholicis in præcipuorum assertionum articulo, qui ad fidei modum & perfectionem pertinere uidentur, conuenisset. Cum itaq; deliberandi causa tantum, quo scilicet pacto religionis concordia refarci commode ualeat (omni penitus controuersia sopita atq; extincta) adesset, equidem optare se uehementer, ut ipsi pariter benigne hac de re cum Bucero consultant.

Hac in consultatione procula Bucero absuit, ut aliquid utrisq; quod Catholicæ doctrinæ aut etiam constitutioni aduersari uideretur proponeret, uel extorqueret.

Qualis fuerit hæc consultatio Gropperus prolixè describit.

Negocio itaq; confecto, Gropperus Coloniam reuertit. Quem biduo post Bucerus sequutus est. Nam cum ignorante D. Groppero Coloniam uenisset, & ante fores domus suæ cum ministris Episcopi & equitatu aulico staret, cõsurgit ilico in obuiam, ut uel hoc modo quoq; Episcopi sui uotis satisfaceret, tum etiam quod speraret Bucerum in confessione siue assertionem illam thematum Catholicæ doctrinæ consonantium perseveraturum, quin etiam magis perfectiusq; conuertendum, ut ecclesiæ fidelem decet filium. Quocirca D. Gropperus aditum Bucero non satis commode negare potuit. Quid uero inter eos tunc actum sit, testari poterunt inter alios probitate & eruditione præstantes uiros, D. Godfridus Gropperus & D. Ioannes Lilius, ædis S. Gereonis Canonicus, utriq; sane fide digni & integerrimi, quos una cum cæteris in testes adhiberi sibi uoluit.

At uero ubi idē D. Gropperus post dies aliquot procul & clam referente consiliario quodam subodoratus est, Archiepiscopū forte suasu Buceri quædam noua & peregrina effecturum, subintulit, istud nunquam prospere successurum, quandoquidem neq; Collegium ecclesiæ metropolitanæ, neq; Vniuersitas unquam admittere uelit, ut apostata Bucero (qui necdum plane reconciliatus sit ecclesiæ) de religione in propria ipsorū Diocesi facultas decernendi aut præscribendi aliquid concedatur.

Tantum itaq; nefas, & deordinationē Ecclesiastici status auersurus,

surus, ad Comitem a Neuenar (qui Archiepiscopo affinitate con-
iunctus erat) ilico sese contulit Gropperus, eiq; optima fide, nec sine
animi dolore insinuat, quod clandestino relatu acceperat: ro-
gans obnixè, ut si quid consilij & remedij cognosceret, fideliter hoc
ipsum communicet, quo mature imminenti malo prospiciatur &
caueatur, addiditq; Quod si quid amplius reformationi quæ iam
pridem in Synodo Provinciali decreta fuerat, adhibere uellet Epi-
scopus, aut etiam in emendatione & utilitate Religionis statuo-
re, eos potius quos apud se ipse haberet viros prudentes & exerci-
tatissimos consulat, quam aduenam & peregrinum, cuius omnino
non egeret opera. Adhæc quantum difficultatis & periculi inde cõ-
sequi possit, si secus quid eueniat, innuit. His autem Comes respon-
dit, Ignarum quidem esse istius propositi, sed pro sua uirili daturũ
operam ne Diocesis in discrimen illud præcipitetur, quin potius
tranquillo potiatur successu.

Dehinc confestim Poppelstorffium adiit, & inter alios nonnul-
los Episcopi ad optimum Successorem, uulgo Coadiutorẽ, & Cane-
cellarium conuenit, & quid secreto sibi fuerat relatum exponit,
hortatur pariter & obsecrat, ut ipsum ueritatem minime celent, at-
que ita infortunium illud opportune prohibeatur. Qui uicissim res-
pondent, Huiuscemodi rem quam uerebatur, eos penitus latere,
sperare quoq; tale quippiam Episcopum ne utiquam cõmissurum,
nec aliquid futurum quod illum in hoc prouocet.

Posthæc Bucerus iterum Bonnam Argentorato uenit. Quo
comperto Gropperus, Neuenarium rursus huius rei certio-
rem facit, ostendens quomodo propositum illud nõ modo Collegio, imo
etiam ipsi Ciuitati Colonensi molestum foret ac plurimum graue,
& tandem futurum ut præ nimia molestia sese opponant, unde uic-
cissim discrimina multa prouenerint. Quare Comes ipse cũ Gro-
pero simul ad Archiepiscopũ properat, quem diligenti instructio-
ne & obsecratione adeo commouit, ut literas ab eodẽ ipso ad Col-
legium Gropperus reciperet, quibus innuat, Se ut postulatum erat,
in gratiam Collegij, Bucerus concionibus amoturum, donec cer-
tior fieret. Mittant igitur alterum ecclesiastem ad proximum do-
minicæ Natiuitatis festum.

Slaidanus nes-
minẽ fuisse
missum a Col-
legio refert.

His igitur literis plurimũ exhilarati optimeq; contenti, ut Epi-
scopi sui uotis annuant, D. Hermannum pastorem paraciæ D. Co-
lumbæ, pro Catholico concionatore ad aulam destinant, coram
Episcopo

Episcopo & aulicis diuinum uerbum integre prædicatum. Erat enim Vir oppido bene in sacris literis uersatus (quippe qui iam Magister licentiam adeptus fuerat) disertus & eloquens. Hunc etiam Episcopus concionantem audiuit.

Cæterum breui admodum interposita mora, doctor quidam Bucrafter, ex aula in confessum Collegij prodijt, qui tabulis auctoritatis & fidei (quas credentiam uocant) exhibitis, omnia quæ Archiepiscopus Collegio uouerat, sub earum prætextu, instructa palinodia iniquissima reuocat. Vbi uero (ait D. Gropperus) infelix ille Bucrafter hanc palinodiam nactus sit, satis prohdolor cõstat.

Deinceps uero dissidium inter Episcopum & Collegium, improborum consilijs & irritamentis (qui prohdolor nimis infeliciter Episcopi patientia & probitate abutebantur) magis exarsit. Nam D. Gropperus (qui quondã e primarijs aulae consiliarijs unus erat) uidens nimirum Archiepiscopum duci atq; fauere plus ipsis alienis q̄ alioquin suo Collegio, & integris consiliarijs, ad aulam ulterius non cõparuit, sed pro uirili partes Collegij (cuius ipse quoque membrum erat) in executione factæ appellationis tueri atq; defendere cepit. Interim tamen non destitit Archiepiscopum scripis & per alios ore tenus rogare, & hortari, ut ab alienorum & improborum hominum consilijs abstineat, & sese Catholicæ ecclesiæ suæq; Collegio & Clero, totum commendet adhaereatq;.

Quodam tempore Archiepiscopum Coloniam uenire contigit, & in domum quandam a Iudæo dictam, templo nimirum D. Gereonis uicinam diuertere, ubi instructo cõuiuio, primos in Senatu inuitat, in quorum conspectum adesse quoq; uoluit D. Gropperum, quæ post longa & uaria colloquia rogatū uult, ut si patrocinari resuscitet suæ causæ, non tamen incommodet, abstineatq; obesse. Collegio & socijs nec consulat, nec mutuam præbeat operam. Huic ita respõdit D. Gropperus: Gratiõssime Princeps, promptissimū me habet T. C. uelle & corpore, & bonis quibuscunq; a Deo mihi tributis obsequi, modo tamẽ id fieri sic possit, ut diuino neutiq; repugnet honori, aut etiã integritatẽ Cõscientiæ minime labefactet. Quod uero cupis ut in gratiã atq; fauorẽ T. C. Collegio (cuius ego priuilegijs & beneficijs gaudeo) & Clero uicissim (cui de iunctus sum ex ratiõne officij, ita ut Os cleri uocet, hoc est orator) ac tandẽ Vniuersitati (cui sacramẽto ex parte p̄ motionis sum obstrictus) renunciẽ, simulac ne quicq; in negotio q̄ tantĩ ponderis est, ut in eo diuinus

in archio
in archio
in archio
in archio
in archio
in archio
Constantis
ma Gropperi
responso e
præclara ma
gnanimitas

honor nostrarum salus animarum, imo perditio & recuperatio, æterna & temporalis huiusce dioceseos prosperitas, consistat, consulam, neue pro uiribus, Christianæ & Catholicæ Religionis defensionis succurram, certe nec decet nec expedit omnino, quin potius capite plecti uelim, quã ut adeo perfidus in Deum & sponsam suam Ecclesiam existam. In cæteris, utpote honestis & salutiferis, habebis me semper fidum & obsequiosum. His dictis, D. Gropperus intrepidus abiit, non absq; grandi eorum qui audierant admiratione. Nam unus e Magistratu gloriosæ memoriæ, uisa hac in Groppeo animi constantia, postea in cætu plurimorum ciuium, ingenue dixit, mirari uehementer D. Gropperi fortitudinem, & magnanimitatem, quam tunc expertus præferret uiginti florenis aureis.

Præterea ubi eo deuentum est, ut Archiepiscopus, legitima potestate, suo officio & honoris amplitudine priuaret, & Coadiutor in præsentia Comitum, nobilium & totius Dioceseos præpositorum eandem illam administrandi regendiq; prouinciam susciperet, tunc inquam in confesso istorum omnium, qui fuit in atrio maiori Dominicanæ cœnobij Colonia, D. Gropperus assurgens, rem omnem horis aliquot a principio ad calcem usq; diserte proposuit, nonnullos quoq; istius tragœdiæ incensores, aut certe fautores & consultatores, modeste & grauius taxauit. Nullus interim eorum obmutire ausus est, sed errorem atq; peccatū taciturnitate sua præterierunt. Si forte nonnunq; eos omnes satis grauius adhortaretur, nihilominus tamen præsto esse se libenter multâ sustinere, si modo quisquam eum falsitatis in sua reprehensione arguere posset.

Sleidanus in rebus euidentissimis ueritati parit, quamobrem in alijs, nempe abstrusioribus omnino non credendus.

Verum his omnino præteritis & potius dissimulatis, Sleidanus ille multis paginis D. Gropperum falso prorsus accusare, & tradere studet, ac si is Bucerum in hanc Diocesim inuexisset, & Archiepiscopo mirifice commendatum obtulisset.

Sane quod si illū minime pudeat in rebus adeo manifestis hallucinari, & falsissima referre, facile quidem diuinatu fuerit, quantum in rebus secretioribus, utpote his quæ inter Pontificem & Cæsarem, & Regem, alijsq; priuatis negocijs falsus sit.

Sed his paucis dicta sint, ut ad ea ueniam, quæ de Comitibus dicenda restant.

Igitur Cæsar ex comitibus discedens, Vbiorum Coloniam appulit, & inde rursus domum rediit.

Eadem tempestate Dux Henricus Brunshuicensis militiam instruit,

instruit, collectisque mille quingentis equitibus, & quinque milibus peditum, per agrum Luneburgicum castrametatur, ac tandem in patriam uenit, ubi & arcem Steynbrucensem recuperat, ciuitatibusq; circumuicinis mandat ut a Smalcaldico foedere discedant, sibiq; de illata iniuria reconcilient. Interea uero Hassus prope nouem milia peditum & equites mille sexcentos conflat, Saxo quoque equites mille, peditū tria milia & sex milia incolarum summittit. Deniq; Mauricius Dux quoq; equites mille, & quinque milia peditū suppeditat. Habebat unaquaq; acies suas peculiare machinas. Lantgravius igitur tā copioso fretus exercitu, aduersus Henricum Ducem procedit. Moliebatur uero Henricus in tutelā & protectionem sui exercitus, montis uicini castris Lantgrauū supercilium aut etiam fastigium, occupare, sed is conatum Brunswicensis peruertit, missis aliquot equitibus & peditibus ad Castrorum custodiā, qui sic in montem illum suam perduxit & collocauit exercitū, ac tum utrinq; dimicari ceptum est.

Henricus
Dux Brunswicensis
aciem
instruit.

Sleidanus

Porro Lantgravius copijs longe superior, Henricum cum machinis retrorsum abire cogit. Tantam igitur uim expertus Dux, ad Mauriciū mittit oratum ut ad colloquium ueniat, Mauritius primum ex Hasso quarit, sit ne spes aliqua incundae pacis: cui ille ait, Oportere ut Henricus una cū filio se in manus ipsius dedat, alioquin uellet id praelio efficere. Hac de re colloquiū inter duos agitatū fuit Hassus nihilominus pugnam instruit, & Mauricio significatum uult, se diutius praelio ferari non posse, si quidem metueret ne forte Brunswicensis sub prae-textu colloquiū fuga dilabatur, statimq; reuersus Mauricius, Hasso narrat, Henricum simul cum filio deditio-ni acquiescere. Hos proinde nactus Lantgravius, Henricum alloquitur in haec uerba: Si tuas ego in manus uenissem, dure satis mecum egisses, his & alijs uerbis patrē cum filio dimittens diligēter custodiri praecipit. Festinat inuadere castra Henrici, cogitq; ut suum ibidem milites uexillum aut signum militare conuellant, & iuramento testari compellit, ne intra semestre contra socios stipendium agant. Quos machinis & armis omnibusq; copijs spoliat, arcemq; Steinbrucensem sibi subijcit, sacramento populum adigit, Deoq; pro parta uictoria gratias agit.

Post ubi Caesar illius stratagematis factus est centior, ad Lantgraviū dat literas, quibus eundem cōmonefacit, ne efferatur animo, sed uictor

sed uictoria cum delectu & modo quodam utatur, captosq; Duces heroico more honeste humaniterq; tractet, caueat denique, ne eos ipsos ad iniquam & inhonestam conventionem adigat.

Per idem fere tempus, Marchio Albertus, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinæ Ecclesiæ aura uitali caruit. In cuius locum Sebastianus ab Heussenstein sufficitur.

Lycosphenes.

Hoc insuper anno, septimo Idus Augusti, magna & odiosa calamitas Mechliniæ Brabantia contigit. Nam subito turris tormentario puluere ad octingenta fere uasa conferta succenditur a fulmine, cuius etiam ui in partes minutatim diffiliens, fundamentū murosq; propinquos secum magno impetu atq; fragore abripit, & ingentia saxa huc atq; illuc in teeta, uicos atq; plateas excutit & dispergit, multa passim funera edebat hic fulminis ictus, ædesq; splendidissimas demoliebatur. Hinc etiam tanto calore efferbuit ciuitas, ut aqua (quæ eam alluebat) penitus absumeretur, fertur in ea clade homines occubuisse trecentos. In diuersario quodam seu taberna hospites conuenerant, qui cum inter perpotandum chartis lusorijis sese oblectarent, repente extincti sunt, at caupona penarium ceu uisiam pro mendii causa, foeliciter sane ingressa, euasit. Post triduum quidam ex latibulo prorepit, demirans mundum in tantis potuisse durare terroribus & deuastationibus. Visu miserabile fuit oppidum tanta magnificentia extructum ita repente destructam cernere.

Tandem hoc eodem anno Mulier quædam Vienna Austria, infantem a ferijs Bartholomei usq; in diem Luciae gestauerat, quo quidem euoluto spacio obstetricæ ad se uocari iussit, propinquos pariter & cõuicaneas, dumq; parturiret, sonus in utero exauditur, quasi uiolenter aliquid disrumperetur, & deinceps puerpera infantem licet nunquam eum fuisset enixa percepit, sed grauem & diuurnam inde cõtraxit infirmitatem, ubera ingentem lactis copiam fundunt, atq; ita toto quadriennio miseram trahebat animã. Post multos deniq; sumptus & medicorum consilia, ex utero (opera chirurgorum) infantilia membra iamdiu putrefacta extrahuntur. Atq; hoc modo curata, pristinae ualitudini redditur, anno M.D.L.

Anno

ANno M.D. xlvi. Protestantes in Ianuario Francofordij conuentum egere, quo foedus suum aduersus Concilium Tridentinum coactum communirent, itemq; apud Casarem Religionis & iudicij Camerarij causa agerent. An. 1546.

Casare quidem Colloquij inter uiros doctos diem praescripserat circa Decembris initia anni superioris: at qui Protestantium partes tuebantur, xxi. Ianuarij die anni huius demum aduenere. Ex Casaris parte decreti fuere Collocutores Theologi, Petrus Maluenda Hispanus, Eberhardus Billichius Carmelitanus & Theologiae Doctor, Ioannes Hofmeisterus Augustinianus, & Ioannes Cochleus Doctor: Porro auditores, Georgius Loxanus, Casparus a Caltendal, Georgius Illingerus, Bartholomæus Latomus. A Protestantibus Collocutores fuerunt missi, Martinus Bucerus, Ioannes Brentius, Georgius Maior, Erhardus Schneppius: Auditores uero, Vuolradus Comes a Vualdeck, Balthasar a Gultlingen, Laurentius Zoch, & Georgius Volkheimer.

XXvij. Ianuarij Domini Praesides Missae sacrae in summa aede Ratisponensi solenniter celebrari curarunt, cumq; utriusq; partis Collocutores in Curia Ratisponensi conuenissent, quae a Casare mandata haberent, illis exposuerunt. Lutherani multis ambagibus diuersisq; exceptionibus Colloquium protraxere, adeo ut quinta demum Februarij die coeptum sit, atq; a Catholicis Iustificationis articulus in medium allatus. Petrus Maluenda Theologus Parisiensis pro more patrum disputando, aduersus Lutheranorum dogma, hominem non fide sola tantum, sed insuper spe & charitate iustificari probauit. At Bucerus irretitum se sentiens, nec quicquam posse contra Maluendam, ait de Iustificationis Articulo in proximo Colloquio inter partes conuentum esse. Cuius dicta sunt a Doctore Eberhardo Carmelitano Provinciali refutata, asserente nunquam illo de articulo, quod Bucerus diceret, satis conuenisse. Sequenti die, cum Lutherani respondere deberent, illi protestando & alijs multis modis tempus extraxerunt, rursusq; ad duodecimum usq; illius mensis diem negocium dilatatum est. Tum illi uolebant acta dictaq; omnia per notarios in scripta referri. Quod cum Praesides dixissent nimiam temporis moram exigere, nec in eorum esse potestate aliam colloquij habendi formam, quam a Casare constituta esse, praescribere, interim nihilo minus celeri nuncio Casarem certiozem reddidere, ut ob Lutheranorum importunas altercationes alia

*Colloquij in
tia.
Sleidanus hęc
refert infides
liter.*

nes alia colloquēdi ratio institueretur, si quid uellet cum ipsis agi: Cæsar autem misit illis credentiarum, quas uocant, literas, electumque ac confirmatum Naumburgē. Episcopum D. Iulium Pflugium tertium illis Præsidem adiunxit.

XXvi. Februarij utrisq; partibus Præsidium literarum credentiarum, & Cæsaris mandata proposita sunt, & a Catholicis quidem ea qua par fuit obedientia recepta. Alij uero per multa adferebant Cæsaris decretis contraria. Præcipue namq; iusserat Cæsar, ut acta omnia in silentio haberentur, nec cuiquam ea communicare liceret, donec sua Maiestas cum alijs Imperij Ordinibus ea cognouisset. Atqui Protestantes a suis Principibus in mandatis habere se aiebāt, ut ad illos quicquid esset gestū, referre. Præsides ergo Cæsari, quā iam iter Ratisponam uersus ingressus erat, per literas alias Lutheranorum propositum significarunt, orantes de sua ipsos uoluntate scripto certiores redderet.

Lutherani
clāse e Collo
quio subducūt

Verum Lutherani Collocutores non expectato Cæsaris responso, intra uicesimum & uicesimum primum diem Martij, contra omnium opinionem, clam inde festini abierunt, ita ut illorum pertinacia rursus omnis concordia & pacis spes crepta sit.

Ea re cognita Præsides, moti sunt indignitate, maxime quando serio ab eis petissent, & etiam Cæsaris nomine mandassent, illi

ut rescriptum praestolarentur. Atq; ut turpis ea fuga cetera

relatione ad omnium perferatur notitiam, uisum

nobis est literas D. Eberhardi Billichij, tum

temporis ciuibus Coloniensibus

scriptas, ad uerbum

subijcere.

EPISTOLA

EPISTOLA R. P. MA

GISTRI EBERHARDI BILLICHII,

COLONIEN. ORDINIS CARMELI-

tarum Prouincialis inferioris Germaniæ, unius

ex Colloquutoribus Catholicis, continens

progressum Colloquij Ratispon.

Anni M. D. XLVI. & fugam

Lutheranorum, Ad Ciues

Colonienses.

ALVTEM, ueramq; consolationem a Deo, qui fideles suos nouit in omni tribulatione, quam pro ipsius nomine, & Ecclesia sustinent, abunde consolari, nunc & in perpetuum. Amen. Famam apud uos de Colloquio, quod in causa religionis, & fidei Christianæ ex Cæs. Maie. decreto hic cum aduersarijs in initum est, uariam, atq; inconstantem esse, fit mihi hinc uerisimile, quod tam uarie de eo non modo uulgus hominum per se uanum, ac mobile, uerum etiam Illustrium, ac primorum ordinum quidam loquantur, ac passim etiam mentiantur in uicinis Ciuitatibus Augustæ, Nurembergæ, Ulmæ, & alijs plerisq; locis, ubi famam circumferri audimus uictoriæ aduersariorum de catholicis reportatæ. Vani & inuerecundi sectarij, quam stabili, ac solida uirtute comparare sibi non possunt gloriam, per mendacia quærunt, & plausu gaudent inani, ac uano. Itaq; concitarunt hos rumores, sed quam parum feliciter, partim iam probauit euentus, loquiturq; res ipsa, partim post colloquij euulgationem fiet toti mundo palam manifestum. Secundum iussionē Imperialem, & fidem designatis a Cæs. Maie. Præsidibus utrinq; datam, Catholici omnia in Colloquio gesta continuerunt hactenus sub silentio: quid aduersarij colloquutores, & auscultatores fecerint, ignoro. Si uera essent, aut ueri saltē speciem aliquam, quæ uulgo circūferuntur, haberent, crederem ab eis publicata. Nunc uero cum sint tam falsa, tam absurda, tamq; a rebus gestis aliena, ut nulla fronte potuerint ab aduersarijs colloquutoribus confingi, facile adducor, ut credam a pestilentissimis hominibus, & Lutheranis illis, qui Colloquio non interfuerunt (ut est genus istud hominum partium suarum immodice, ac scelerate

studioſum) conficta, atq; in leue uulguſ diſſeminata. Si tamen ab ipsis aduerſariorum, uel colloquentibus, uel auditoribus prodire hæc fabula, & illi commentū hoc ſuffuderunt in alios, ne ſaria proſfecto res eſt, & perfidia tam ingens, ut cui comparari queat, non habeam. Cæterum, ne uos quoq; relinquā opinione dubia, ac fortasſe ſe falſa ſuſpenſos, paucis quomodo inchoatum, in progreſſu habitum, atq; ad poſtremum abſque omni fructu diſcuſſum ſit Colloquium recitabo: ſed res tantummodo illas, quæ intra Colloquij ſecreta non continentur, non ipſam diſputationem, donec totius colloquutionis, relatione Cæſ. Maie. facta, permittatur nobis, & hanc amicis communicare.

Initio R. Præſul Eichſteteñ. & Illuſtriſſ. D. Fridericus Comes a Furſtenberg, Præſides a Cæſ. Mai. colloquio moderando dati, utriuſq; partis colloquutoribus agendi formam, quam ſciebant Cæſ. Maie. probari, talem dederunt, ut de articulis controuerſis ordine conferrent, expendereſq; eas ad Scripturas diuinas, ad Sacrorum Conciliorum definitiones, & Patrum Sanctorum dicta, ac eo uſq; legitimis argumentationibus eos excuterent, donec appareret quid utriq; reciperent colloquentes, quid non. Et ea quæ comuni ſententia hoc pacto conciliarentur, uerbis planis, minimeq; ambiguis conſcriberent, ac ne quis colloquentium poſtea tergiverſaretur, conciliatis inſcriberent ſua nomina ſinguli, atque ad hunc modum conſignatam ſententiam traderent Præſidibus per Notarios eorum referendam in acta. Quæ uero in controuerſo relinquerentur, & neutra partium alteri cedente contingeret, non conciliari. Similiter poſt ſufficientem collationem conſcriberent ſuā utraque pars ſententiam cum fundamentis, ſeu rationibus, quibus potiffimum inniterentur, ac Præſidibus exhiberent, eodem modo referenda in acta per Cæſ. Maie. & Imperij ordines expendendam, uel conciliandam in comitijs, uel ad Concilium generale reijciendam. Legibus iſtis aiebant Catholici adiuuante Deo ſe obtemperaturos, daturuſq; operam quo ad poſſent, ut uoluntati D. Præſidum, & expectationi Cæſ. Maie. ac ordinum Imperij ſatisfaciant. At Proteſtantium colloquentes una cum auditoribus eorum huic ordinationi parere proſuſ recuſabant. Volebant enim, ut etiam collationes, & diſputationes omnes ad uerbum ſicut ſit in negotijs profanis conſcriberentur, & licere ſibi habere exceptores, qui acta dictaq; in colloquio omnia notarent, propterea quod eſſet ad acta

ſapius

sapius recurrendum. Et quia in mandatis haberent, ut hæc omnia
 renunciarent suis Principibus, quod fieri non posset, nisi permit-
 terentur eis Notarij, qui conscriberent omnia, deniq; & proroga-
 tionem Vuormatiensem hoc ipsum postulare, quæ iuberet omnes
 omnino colloquij tractatus Cæsari & statibus in comitijs referri.
 Aliquandiu obtulerunt Præsides eo quod uideretur ratio ista non
 solum difficilis, uerum etiam plane inutilis, quæ ne faciem quidem
 haberet ueri colloquij. Posceret etiam huiuscemodi dictatio pluri-
 mum temporis, euaderetq; in declamationes nunquam finiendas,
 in hac præsertim causa Religionis, in qua nemo uideatur facturus
 alteri nouissimum dicendi locum, & forsitan hinc libri possent con-
 stari, sed nulla constitui conciliatio. Ad hæc nostrum quidam sub-
 monebant dominos Præsides prorogationi Vuormatiensi, quam
 aduersarij tantopere urgerent, parum congruere, ut colloquij tra-
 ctatio ante statutum tempus ad Protestantes prius, q̄ ad Cæs. Mai.
 & cæteros Imperij ordines referrentur, id uero etiam indignum ui-
 deri, nec item fas esse, ut ante ab aduersarijs, & eorum concionato-
 ribus, unde dissidium hoc ortum est, & fouetur, tanq̄ totius orbis
 censoribus, perlegantur, præiudicetur, ac statuatur de eis, aut etiam
 illorum more horsum illorsum traducantur, q̄ de eis etiã cognos-
 cant Principes Catholici, & ipse Cæsar, hoc ad pacem publicã adeo
 non conferre, ut etiã in dicta, iam, iamq; habenda omnium Imperij
 ordinum comitia anteq̄ satis inchoentur, ad nutum concionatorũ
 illorum perturbare, omnemq; colloquij fructum auertere posse ui-
 deatur. Cum autẽ tali altercatione plurimũ temporis defluisset,
 & Catholicis forma colloquendi, quã præsides præscripserant, pro-
 baretur. Contra uero Protestantium tam auditores, q̄ colloquuto-
 res diuersam pertinaciter exigent, ac tandem etiam non obscure
 minitarentur, nisi postulata, qualicunq; licet essent, obtinerent, se
 colloquio infecto mox consensus equis abituros, arbitrati sunt Ca-
 tholici (ne sua etiã ipsi pertinacia colloquiũ uel detrectare, uel disso-
 lutum uelle uiderentur) tantæ illorũ improbitati donandũ aliquid
 esse, quamuis ultra iustum, & potius difficile, q̄ nullum colloquiũ
 cum eis capescendũ. Itaq; consentientibus Catholicis, Præsides Cæ-
 sari Notarios utriq; parti & dictationes, & conscriptiones actorũ
 & fere quicquid aduersarij ab eis contenderant, concesserunt.
 Verebantur etiam colloquij dissolutionem, quam apparebat pro-
 testantes querere, si rigidius eis obstitissent, quum Catholicos

ad omnem rationem, seu formam colloquendi, quamcunq; præscribere libuisset, siue ut colloquutione familiari, siue ut dictatione res ageretur, haberent quam obsequentissimos.

Initum est itaq; magnis studijs Colloquium breue, seu potius declamatio, qualis ante annos quinq; Vuormatiæ ab exceptoribus utrinq; designatis conscripta, sed non multas hebdomadas potuit hæc ratio durare, dictationem enim fastidium statim sequutū est, tam auditorum, quam Præsidium, nedum ipsorum colloquentiū. Ut uiderunt autem aduersarij Catholicos præter suam expectationem adeo in hoc genere colloquendi non succumbere, ut etiam contra insurgerent, ac præmerent, questi sunt, se non intelligi a Catholicis, & hinc adeo se frustra ab eis impugnari, quū iactent alias, sua doctrina nihil clarius esse. Volueruntq; etiam familiariter uerbis liberis, quæ a Notarijs non exciperentur cum Catholicis experiri, sic totum biduum nihil fere aliud, quam partes sibi sumpserunt in morem concionatorum prædicandi, docendi, exclamandi, suadendi, hortandi, deplorandi nostra, sua attollendi, nonnunquam lingua Germanica, quo generosum Comitem Furstenbergium, & auditores nostros uiros ut clarissimos ita Catholicæ fidei addictissimos commouerent, & sunt huiuscemodi actionum egregij artifices, minimum uero temporis argumentationibus, seu ratiocinationibus impendebatur, nec fere sinebant se, tantus erat fastus, a Catholicis dum declamarent, Bucerus præcipue, & Schneppius, interpellari, bestia illæ præ se tulerunt, quod & impudentissime, ac uerbis procacibus contendebant, Principibus, & Rebuspub. protestant. a Cæs. Maie. colloquium istud datum, ad patefaciendum sinceriores, ac puriores Euangelij doctrinam, quam ipsi doceant. Sic enim appellant suas hæreses, quas, ut longius propagent, tam speciosis uendicant nominibus. Enimuero propositum, ac mentem fuisse Cæsaris, ut colloquio isto ad mentem saniores reducerentur, ac resipiscerent, ne cogitatum quidem uolebant, tanta confidentia, tantaq; iactantia doctrinam suam purissimam esse, & haberi etiam a Cæsare contendebant. Proinde audiri uolebant, non audire in colloquio, nisi parcius, rei indignitate commoti colloquutores Catholici poposcerunt etiam sibi diem aliquem ad agendum cum eis libere, & familiariter concedi, quod uix egre ab inuitis, & repugnantibus, Præsidium autoritate extorserunt, sed hanc texere historiam longum esset, deniq; & ad secretos colloquij tractatus illa pertinet,

nec

nec licet nobis disputationis materiam, factosq; congressus prode-
re, hoc tantum habete, in uno illo congressu, quem fecit doctissi-
mus Theologus D. Petrus Maluenda, sic hæsisse Bucerum, sic in
angustias fuisse coactum, ut refugium nullum habuerit, nisi res de-
fenderet absurdissimas, etiam a sensu communi abhorrentes, quod
& magna impudentia, ac contra suam ipsius proculdubio mentem
fecit, id profecto quod nunquam ego hominem aperte commissu-
rum mihi persuaseram. Sed ille malebat insanire, atq; errare cras-
sius, quam uictus uideri. Itaq; familiaris colloquutionis periculo
cum Catholicis facta, non libuit diutius hac ratione colloqui, redi-
tumq; est ad priores dictationes, ubi absq; interpellatione licebat
quidlibet cuilibet dicere, & declamare. Non multo post uenerunt a
Cæs. Maie. literæ, quibus sua Maiestas uetabat omnino dictare, uo-
luitq; colloquutores omnes conferre, & congredi tantum fami-
liariter, ac uere colloqui, nec quicquam scribi amplius, preter quã
sola capita, quæ collatione dogmatum, uel huiuscemodi disserta-
tione conciliarentur, aut si non uiderentur inter colloquentes con-
ciliari posse, ut illa cum rationibus utriusq; oppositis notarentur,
nec ulli reuelarentur mortalium, continerentur uero omnes collo-
quij tractatus, accepto de hoc ab omnibus iureiurando, sub silen-
tio: donec sua Maiestas iuberet eos in comitijs referri. Negabant
Lutherani se recipere leges istas, nec item iuraturos silentium, quibus
sui Principes mandassent renunciare omnia, uehementer apud
Præsides colloquij institerunt, ut uel leges illæ tametsi non ignora-
rent, hoc ipsum in potestate Præsidi non esse, ab eis tollerentur, aut
si hoc non impetrarent, ut ad Cæs. Mai. referrent difficultatē hanc,
eniterenturq; suis literis earum remissionem, quæ nisi obtineretur,
se non colloquuturos. Quid facerent hic aliud Præsides humaniss.
pacisq; publicæ, p̄sertim uero concordie sacratiss. Religionis cupis-
sissimi, quū Lutherani polliciti eis fuissent, se respōsum ad hæc Cæ-
saris, uelle p̄stolari, supplicarunt Cæsari, ut p̄scriptam colloquij for-
mam remittere, uel mutare dignaretur. Siquidē Protestantes cum
Catholicis uellet diutius colloqui ita factum est, ut Colloquium
illud solenne, & publicum a Cæs. Maie. præscriptum, ex uolunta-
te protestantium usque ad responsionem Cæsaris suspenderetur.
Censebant autem D. Præsides non parum ad ueritatis illustra-
tionem, aut certe inquisitionem, si ueritas lateat, postea allaturum,
si colloquentes interim dum Cæsaris literæ expectantur, non
publice

publice quidem propter reuerentiam, quæ Cæsareis debetur mandatis, sed absq; arbitris, in priuatis a dibus congregarentur ad parandam conciliationi articulorum discrepantium uiam aliquam, quamquam autem congressiones huiuscemodi priuatas, si animis paribus collocutores utrinq; ad ueritatem, & illustrandam essent affecti, omnium commodissimas fore, & plurimum ad lites huius direptionem profuturas, nemo rerū ecclesiasticarum uel mediocriter peritus, non censuerit, tamen Protestantes eam conditionem prorsus respuerunt, Catholici uero tametsi neq; tutum sibi in domo priuata cum hominibus ferocibus altercationi, & calūnijs deditis absq; publicæ authoritatis præsidio congregari, neq; cum uerspellibus, & ingeniosis mendaciorum confectoribus absq; bonorum uirorum testimonio agere satis securum arbitrarentur, non tamen uolebant quasilibet priuatorum congressuum rationes ita prorsus declinare, sed modum quendam excogitarūt, quo incommoda illa omnia uitari possent, nec tamen contra Cæsaris præscriptum publice res ageretur. Nempe ut aduersarij singulis quibusq; interualli istius diebus excutiendū aliquod simplex caput, in quo uideātur a nobis recedere sententiam suam statuerent scripturis illis, & argumentis, quibus potissimum inniterentur, mitterentq; ad Catholicos illam expendendam, qui statim seligerent, quæ putarent recipienda. Ea uero quæ reñcerent, confutarent, etiam graui scripturarum, Patrum, & Conciliorum autoritate, ac rationibus apertis, neq; id tantū, uerum etiam aduersæ partis rationes, ac fundamenta clare dissoluerēt, & hanc suam discussionē mitterent euestigio parti aduersæ expendendam, qua examinata si non putarēt illi sibi satisfactum, possent suos scrupulos Catholicis rursus obñcere, ac illorum explicationem uicissim ab eis percipere, Excussioque ad hunc modū capite uno aliquo, duobus, aut ad summum tribus congressibus, ne ad infinitum replicationes illæ excurrerent, procedere ad caput aliud. Et quamuis trium forte dierum congressu non conueniretur in unam sententiam, appareret tamen certus rei status, & qua uia ad cōcordiam (nisi desperata sit caula qualē habemus cum Turcis, & Iudæis) perueniri posset. Verum siue Præsides noluerint nos hoc pacto committere, siue detrectauerint aduersarij, neutrum enim nobis compertum est, neq; hæc ratio successit. Sed cum dies circiter decem fuissent elapsi, & iam Cæsaris responsum propediē ad futurum speraretur, Protestantes, xx. Martij sub

tñ sub horam uespertinā, missa sui recessus causa scripta ad D. Præsides aiebant se a Principibus, & superioribus suis reuocatos domū, quidam etiam innuebant sibi uideri cōsultius esse, ut ecclesijs suis adessent, quam hic diutius morarentur. quibus intellectis D. Præsides ob subitam, atq; inexpectatam Colloquij discussionem, quæ partis alterius recessum sequutura erat, nonnihil perturbati, accitos eos illico admonuerunt officiorum suorū, & ut Cæsaris responsionem, quod se facturos erant polliciti expectarēt, ne discessu in tempestiuo, & Imperatorē, & omnes Impetij ordines fallerent, ac comitēs istis perniciosissime incommodarēt, responderunt se non posse aliud, quam Principes iussissent, & temere factū, quod promiserant responsionē expectare a Cæsare, Præsilibus autē grauitex exigentibus, ut cogitarent Cæsari potius esse parendum, & quantis malis occasionem præberent, receperunt se uelle rursus consultare, ac respondere. Cæterum uespericum nox appetisset, quidā eorum clam proripuerunt se Ratisponā, egerant enim cū quibusdā e Magistratu, ut portam haberent consueto serius apertam. Postero die cum Præsides Cæsari, quid deliberatum eis esset, expectarēt, nunciatum est Bucerum, & Saxones abisse, ubi uero metueretur ne & reliqui simili fuga Præsilibus illuderēt, cum in hospicijs de eorum proposito inconstanter responderetur, miserūt D. Præsides ad eos tres primos Reipub. Ratisponensis uiros, D. Georgium Loxanū, urbis Cæs. Ma. nomine Præfectum, Camerariū itē, qui est summus hic Magistratus, & Scultetum, qui reliquos conuenirent, traderentque eis scriptam Cæsareorum Præsildum monitionem, qua collocutores, auditoresq; protestantium Cæs. Ma. autoritate requirebantur, ut officio suo non deessent, prorogationiq; Vuormaciensi satisfacerent. Admonitionis mitto uobis exemplū, ut uideatis quam indecens, atq; inhonesta fuerit aduersariorū fuga ista. Licet autem monitio illa fuisset recepta omnium nomine, nihilo minus neque illi qui abierant rediere, neq; perstiterē omnes qui aderant, sed paulatim alio diuerterunt, quidam admodum furtiue, fingentes enim se aliud facere, cū extra urbem uelut deambulationis gratia uestibus bene culti, pcessissent, mutatis illic subito uestibus, equos, quos ad hoc habebant paratos, conscenderunt, & ita se proripuerunt hinc. Miramur omnes fugam istam, poterant manifesto die abscedere omnes, cum nemo uim faceret, nemoq; insidiaretur, sed credo eos tali fuga specie uoluisse Cæs. Ma. odium, atque inuis

diam conflare, ac vulgo immittere suspicionem, quasi Cæsar eos pro rebellionē forte comprehendere, hic, uel in itinere statuisset. Non potest enim fuga, hoc potissimum tempore facta, esse penitus otiosa, nisi forte, quia causæ suæ, quam sciunt non optimam esse, diffidunt, proripuerunt se fuga. Subuereor tamē ne aliquid monstri, ut solet in perfidia, apud protestantes alatur, & forte machinetur Catholico cuiuspiam Principi, aut etiā Cæsari (quid enim non audeat temeraria impietas) pro comitijs insperatum bellum.

Hic est tam famosi Colloquij status, seu potius exitus, quem licebit uobis amicis omnibus cōmunicare, ne quis falsis rumoribus perturbetur, aut animo deſiciatur suo. Nec uelim ea quæ scripsi in dubium uocari, sunt enim eiusmodi, quæ ne ipsi quidem aduersarij poterunt negare, quæq; tam ipsorum præsidum, quā auditorum, & colloquēium omnium infallibili testimonio probari possunt, nec fere aliter, ut opinor, apud Cæs. Ma. communi omnium nomine referentur, nisi quod contractior fui, quam illic futura sit narratio, multaq; præterij, quæ non uidebantur relatu digna.

Ratisponæ ultima Aprilis. 1546.

ADMONITIO PRÆSIDVM

Imperialium Ad Colloquutos

res Protestantium

fugitiuos.

EXcusationem uestram Auditores, Colloquutoresq; partium Augustanæ confessionis hesternō die ad nos missam accepimus, ac perlegimus diligenter, in qua commemoratis grauaminibus, quæ ex instructione Cæs. Maie. proximis diebus de obseruatione, ac forma Colloquij ad nos missa adferātur, partibus uestris significatis, constitutum uobis esse domum tantisper regredi, dum a Cæsarea Maie. remissio eorundem impetrata, quo iusta ratione colloquendi constituta causa ueritatis, quæ ad omnium salutem pertineat, pro magnitudine, ac dignitate sua dextre, atque utiliter tractari possit, petentes, ut in bonam partem accipiamus discessum uestrum, atque in eadem apud Cæs. Maie. interpretari uelimus, paratos uos esse ad obeundum colloquium secundum postulata uestra constitutum, quo primum tempore de consensu Principum, ac superiorum uestrorum fueritis a Cæs. Maie. revocati. Nos uero hoc tempore nihil minus ueriti sumus, quam ut huius

rei

rei quicquam ab ijs, qui ad hoc negotium deputati sunt, expectare-
 remus, non solum propter obseruantiam Cæs. Maiesta. ad quam
 de eisdem rebus, tum ex cōsensu, ac uoluntate uestra retulerimus,
 responsum quoque ab eadem, non uobis minus, qui id facturos esse
 se promisistis nobis, quam diuersæ parti quæ se semper in omnibus
 obsequentem præbuit, expectari æquum erat, sed etiam propter
 causam ipsam in qua cum singularem rationem fortasse, uel com-
 ponendæ Religionis, ita concordiæ, pacisque Germanicæ eadem
 Cæs. Maiest. constitutam habeat, quis tam negligens publicæ utilita-
 tis, aut sui officij erga eandem Cæs. Maiestatem incogitans fuerit, ut
 studeo, ac sedulitate sua tam salubri, ac necessario negotio ulla de cau-
 sa defuisse uideat? Nam, ut omittamus cætera, minime puta-
 mus tanti Principis, uel studium, uel mansuetudinem in hac om-
 ni causa uel auctoritatem contemnendam esse. Etenim iam totis uiginti
 annis, & amplius luctatur prope cum fortuna ipsa in depel-
 lendis periculis nostris, neque ullum tempus, ullam occasionem præ-
 termisit. Quid futurum esse putatis, si uictus odio, atque obstinati-
 one partium, tardior factus fuerit, poterimusque sustinere diu hanc
 molem discordiæ, sub cuius ruina omnibus pariter succumbendi
 erit, nisi nos Deus ipse respexerit, aut si hunc offenderimus rerum
 nostrarum moderatorem, quem alium expectabimus in maximis
 periculis, qui aut resistere possit malis nostris tam prope impeden-
 tibus, aut id quod possit, pari uirtute, ac moderatione præstare ue-
 lit. Iam uero tota Germania hodie intenta est in hunc actum nos-
 trum, amant, ac laudant institutum Cæs. Maiesta. quæ nihil intem-
 tatum relinquit, nostram spectat fidem, ac diligentiam in qua con-
 cordiam Religionis, pacem Germaniæ, suas fortunas multi posi-
 tas esse arbitrantur, detestaturi proculdubio, atque odio prosequen-
 tur omnes, qui moram huic negotio, uel detrimentum ullum cul-
 pa sua attulisse uidebuntur. Neque hæc eo mouemus, quod plus nos-
 tra in hac causa, quam uestra intersit, sed ut satisfaciamus uolunta-
 ti Cæs. maiesta. qui has partes nobis credidit suo nomine gerendas,
 atque adeo ne officio nostro ulla in parte defuisse uideamur, ad-
 uentare dicitur eius Maiestas, ac paucis diebus hic ad futura certis
 literis nunciatur. Quod si relicta hac uestra provincia, atque ad
 Voormaciensium post habito, domum uos retuleritis, occurretis

Maiestati eius in uia huc properanti, ne quam moram expectationis longiorem causari possitis. Quæ quum ita sint, petimus a uobis, ut uestri officij memores in hac causa tanta, & expectare responsum Cæsa. Maiestat. quam omnes merito obseruare debemus, & publicæ utilitatis rationem habere uelit, id quod non modo per se gratum ipsius Maiesta. sed a nobis quoque eidem studiose commendandum erit. Quod si immota sit uobis sententia, ut quicquam nomen officij, ac sedulitatis nostræ a uobis Impetrare potest, tum nos hoc scripto testatum esse uolumus, per nos minime steterisse quo minus satisfactum fuerit uoluntati Cæsa. Maiesta. in continuando Colloquio, sed uestra potius recusatione, atque discessu, desertum hoc tempore, atq; discussum fuisse.

Ex Actis Lutheri fol. 313.

Circa idem tempus tristis ad Lutheranos nuntius allatus est de obitu patris eorum Martini Lutheri, qui tū profectus erat ad Comites Mansfeldenses, dissidij cuiusdam componendi causa, ob bona hereditaria inter illos nati.

XVII. Februarij cum cœnatus esset hilariter, nocte eadem mortuus est. De eius morte uaria tū scripta sunt edita, sed alia ab alijs discrepantia. Lutherani magnam librorum germanicorum turbam edidere, populo ut persuaderent, quam sancte sanctissimus illorum pater (sic enim uocatur ab eis) spiritum reddidisset. Inter hos primarij erant Melanthon, Pomeranus & Ionas Cocus, qui se Iustum nominat. Ionas iste nocte eadem, qua necopinato & repentino mortuus est Lutherus, illi adfuit, moxque ea ipsa nocte Electori Saxonie eius obitum significauit. Idem post modū pomposum illud & magnificum eius funus descripsit: alij lugubres ac funebres habuere conciones, Pomeranus germanice ad populum, Melanthon latine ad studiosos Vuittembergenses. Quibus illi concionibus hoc omnium animis persuadere moliuntur, Lutherum non gustasse mortē, sed perinde ut Enoch, Elias, & Ioānes Euangelista, absque morte esse ablatum. Illique confirmando eam Ioannis 8. capit. sententiam accommodant, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit (uel uidebit) in æternum: quam etiam sententiā aiunt Lutherū paucis ante diebus in quodā hospitis sui codice germanice scripsisse, atq; hunc in modū esse interpretatū:
Si quis

Si quis uerbum Dei suo in pectore serio meditetur, illi credat, atque ita obdormiat uel moriatur, illum hinc excedere prius quam uideat uel sentiat mortem: quæ expositio nulla alia quam Lutheri auctoritate nititur: quasi non etiam ethnicis constitit nihil esse morte terribilius, cuius aculeos etsi non æque acres sentiunt omnes, tamen nullus euadit: & est luculenta apud Dauidem sententia, cuius Lutherus uidetur oblitus fuisse cum hæc scriberet. *Psal. 88.* Quis est homo qui uiuet, inquit & non uidebit mortem? Solus Lutherus mortem forsitan non uidit, quia bene potus ante extinctus est quàm posset præuidere. Quod uero illum Enoch, Eliæ uel Ioennic qui parare nituntur, quis non uideat cuius sit impudentia, cum tamen illorum argumenta omnia uel hoc solum euertat, quod plurimicæ dæuer eius humo condi uiderunt, id quod de Enoch uel Eliæ corpore nemo dixerit.

Jonas quidem & obitum, & funus Lutheri Germanice conscripsit, at Doctor Ioannes Cochleus scribit in eum in hunc modum:

Quisquis Ionæ scripta diligenter perpendit, nã ille haud difficile potest assequi, ea quidem omnia, quæ ad funus pertinent, ad mundi pompam & gloriam, cætera uero ad carnis uoluptatem & seculi fastum esse relata: & quæcunq; in illo sunt gesta funere, longe ea a Christi & Apostolorum eius doctrina disidere. Quis oro sanctorum postquam uita functus esset, in curru triumphali, cum tribus, qui spectarentur, filijs, atq; ñsipsis contaminato thoro, ex monacho & Nonna natis, tanto cū apparatu & pompa ad sepulchrum ductus est? Quæ uero illius Celsitudo, nobilitas generis, & origo fuit, ut illustres Comites a Mandsfelt corpus illud putidū cum centum & tredecim equis tã honorifice exciperent? Aut quis unquam uir apostolicus uel sanctitate cõspiciuus id uel uisus est uel auditus attentare, quod Lutherus facere nõ dubitauit, ut a duobus præcipuis Ecclesiæ capitibus, puta Romano Pontifice & Imperatore, hæresios manifesto dånatus, nec unquam in Episcopum uel electus uel cõsecratus, sacerdotes ipse consecraret: id quod Ionas eū Islebñ fecisse scribit. Quæ ea sanctitas fuit quod uesperis, posteaquã lautissime cœnatus, ciboq; ac potu refertus erat, capite e fenestra educto, precem quandã fudit, eamq; interim tã attente & serio, ut sua Ionas historia refert, ut qui circumstarent, cum quieti essent & taciti, quædam præcationis illius uerba non sine admiratione perciperent?

*Opere Cri-
stianam, mo-
desiā Euang-
gelicam.*

Nulla tamen hic precum horariarum, quas ille ut monasticen professus, & sacris initiatus dicere tenebatur, nec ullius alterius, quam interdum fecisset, si quā modo fecit, precationis mētio habetur. Mira sane hæc est & hæctenus inaudita sanctitas, ut nouus Saxonum apostolus, postquam diem omnem negocijs secularibus transegerat, prandij quoque & cœnæ horis ventrem cibo potuque farcierat, præcibus Canonicis, quibus dicendis obstrictus erat, omissis, breuem quandam, ante quam cubitum iret, precationem dicere deprehensus sit. Eius uero extrema oratio, ut Ionas author est, eiusmodi fuit: O mi cælestis pater, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, deus totius consolationis, laudes & gratias ago tibi, quod mihi filium tuum IESVM Christum reuelasti, quem cognoui, quem dilexi, quem laudibus celebraui, quem Romanus pontifex & cæterus impiorum contemnit & persequitur. Liberet hic ex Iona huius historiae architecto percontari, num scriptura omni diuina patrumque monumentis sedulo perlectis, quicquam eiusmodi unquam compertum didicerit, ut homo Christianus ad Christi tribunal iturus, iam temeraria, Christoque & Euangelia plane aduersa prece usus sit. Num quisquam unquam Christianus iamque iamque moriturus, supra cæteros Christianos omnes, qui sub Romano Pontifice Christum colunt, adorant & confitentur, adeo sese extulit: reliquos omnes impietatis damnauit? ipsum Ecclesie pastorem & summum sacerdotem tam indignis proscidit conuulsi? An non uerisimile est Christum æquissimum iudicem animæ illi e corpore migranti dixisse, Ex ore tuo te iudico serue nequam? Paucis ante annis fassus es publice, & scriptum quoque reliquisti, ac discrete in Pontifice Romano uocem Christi, in illo loquentis, illumque dirigentis: uerbis etiam & scriptis testatus es, sub Papa ueram esse Christianitatem, & uerum Christianitatis nucleum.

*Preclarū Lū-
theri Vatis
cinium.*

Iam uero quid de illo sperandum est, qui ea animi pertinacia, obstinatoque odio contra proximi charitatem migrat e corpore: tonas certe eum in modum referēda Lutheri morte, cum primis eum euehere ac in diuos referre uoluit: sed apud cordatos omnes tumma eum affecit ignominia, planeque condemnauit, haud secus quam Pomeranus quoque, dicens in oratione funebri, Lutherum in extremis uaticinatum esse de Papatus excidio, idque hoc uersu:

Pestis eram uiuens, moriens tua mors ero Papa.

Ad qua

Ad quæ Cochleus ita respondet: Age uero, si Papatus Lutheri morte extinctus & euersus est, cur Protestantes & ante bellum Smalcaldicum, & dum illud gereretur, Pontificem & eius foederatos, ut ipsimet scripserunt, usque adeo pertinuerunt?

Addit porro Cochleus: Quid miseræ illi Lutheri animæ contulit apud tribunal Christi inanis illa pompa funeris, quodque Vide latius
in Actis Lut
theri; corpus eius exanime stanneo inclusum loculo ab alijs ad alias Ecclesias magno fastu est translatum, tantaque equitum & peditum frequentia Vuitebergam usque perductum? Prudentiori illi consilio fortassis usi uideretur, si corpus illud ferreo potius quam stanneo loculo imposuissent, quemadmodum Sarraceni sui Mahometis corpus, cuius loculus ui magnetis attractus, uidetur in aere pendere. Atqui magnes stannum non ad se rapit &. Sed hæc de obitu & funere Lutheri dicta sint satis

Huius anni mense Martio Casar Ratisponam aduenit, ubi cum didicisset Colloquium dissipatum, moleste tulit. Principes quoque necdum coram omnes aderant, ut Casar iusserat. Missis igitur ultro citroque literis, plurimum querebatur, hortatusque est principes serio, ut ad Comitiam accederent. Venerunt autem comitiam Mauricius Saxoniarum dux, Ericus Brunsvicenis dux, Ioannes & Albertus Marchiones Brandenburgen. Tridentinus, Augustanus, Bambergensis, Herbipolen. Patauicenis, & Hildesien. Episcopi. Protestantium soli legati adfuere.

XV. die Iulij in summa æde Ratisponen. Missæ sacrum præsentate Casare & Rege, & alijs Imperij ordinibus solenniter peractum est, & post solas ad Deum preces, Imperator cum alijs omnibus in Curiam abiit, & quæ illis Comitibus agenda essent proposuit in hunc modum:

Tametsi affectus ipse esset corporis ualetudine, haberetque dormi negotiorum plus satis, tamen in Imperij & Germanicæ nationis gratiam eo se accessisse, sperasse quoque reliquos principes idem facturos fuissentum præterea Colloquium doctorum uirorum absque ullo fructu & utilitate dissolutum, & inexpectatum omnino exitum habuisse. Quando igitur summo ipse optaret opere omnem religionis discordiam remouere, uelle ipsum nosse ex illis ecquid illis in communi rem fore uideretur, quo possent id quod conducibile esset, in communi re statuere.

Catholici cum inter se deliberassent, in Concilium Tridentinum consensere, rogaruntque Casarem illud ut tueretur, Protestantesque eo adduceret, illi ut morigeros se praeberet. Atqui Protestantes pacem certam petiere, utque intra Germaniam eiusmodi haberetur Concilium, cum quo Romano Pontifici nihil esset commercij.

Interea temporis rumor sparsus est, passim magnum fieri belli apparatus; qua re permoti Protestantes, ex Casare percontati sunt num eius iussu fieret; quando enim induciae essent cum Turcis, & cum Gallis pax conciliata, mirari ipsos, quorsum ille belli spectaret apparatus.

Cesar respondit, se quidem pro illo, quo iam inde ab initio Germaniam complexus esset amore, semperque in pacem & fuisse & esset propensus, nihil moliri aliud, quam ut Imperij ordines in concordiam mutuam redirent, paxque & Ius in Imperio constitueretur. Qua in re qui ipsi essent obtemperaturi, illis omnem se humanitatem & benevolentiam polliceri: si qui uero rebellare statuisent, aduersum eos cogi se tum iure ipso, tum etiam suae Maiestatis iurandae causa, talem se declarare, ut strenuum ac integrum deceat Imperatorem.

Exordium belli
Simalcalensis
dicitur

Altera deinde die scripsit Argentoratensibus, Norebergen. Augustanis, Ulmen, & quibusdam alijs Protestantium urbibus, non ignorare illos, quantum ipse operae & sumptuum posuisset in componendis Religionis dissidijs, illa nimirum spe, fore ut sua clementia & lenitas toti Imperio saluti ac bono esset, uerum quosdam sub Religionis praetextu alios Ordines opprimere, atque eorum facultates sibi uendicare niterentur. Itaque nihil sibi esse spei reliquum, posse illos sua patientia & mansuetudine emolliri atque redire ad sanitatem, animique illam elationem deponere: atque nisi mature occurratur, Germanicam nationem a pristina illa sua libertate in molestissimam planeque tyrannicam seruitutem reductum iri. Se itaque constituisse seditiosos illos in Imperio ad obedientiam compellere, Germaniamque in pristinum statum & libertatem restituere. In eandem fere sententiam scripsit etiam Duci Vuirtenbergen. Eodem autem die, quo haec scripta sunt, Granuella & Naues earum urbium Legatis ad se accitis, singulis priuatiim dixere, bellum hoc non contra Ciuitates, sed aduersum rebelles quosdam, qui in Casarem incurrisserant maiestatem, principibus & Episcopis nonnullis eorum facultate

Cesar scribit
Duci Vuirten
bergenfi.

tates eripuissent, nec ipsis denique Ciuitatibus, ubi oblata esset occasio, parcere constituissent, esse susceptum. Eam obrem non debere ipsos aduersarijs neq; consilio, neq; auxilio suffragari, ne quam Cæsareæ Maiestati aduersum ipsos indignationis materiam præbeât, quibus ea alioqui cuperet consultum. Atq; hæc ipsa ut ad suos perscriberent, & eos ut in obedientia & officio permaneât, hortarētur. Namque & Cæsarem ipsum scripturum illis, & suos ad illos legatos decreuisse.

Argentoratenses autem Cæsari eum in modum responderunt, ipsos quidem ingentes illi gratias agere, quod suam in Germaniam uoluntatem admodum propensam cōmemorasset, una tamen obsecrare interim, ut quiesceret, nec ad bellum intestinum prouocari se pateretur. Quod autē nonnullos suo deesse officio, ipsiq; neq; fidem neque obedientiam præstare quereretur, id se quidem non absque dolore ingenti cognouisse, ea tamen spe duci, nullum qui ipsorum esset addictus religioni, hoc scelere obstrictū teneri, præcarique se obnixè admodum, ne quod in Germania bellum moueretur: si qui uero a fide & obedientia recessissent, cum illis iure ageret.

Interim Protestantium legati alij post alios sensim abiere, & ad suos reuersi sunt.

XIII, die Iunij Cæsar legatum suum Ioānem Muschetum Comitatus Burgurdiaë Camerarium, ad Helueticos misit: qui cum initio multa de Cæsaris erga Remp. maxime Germaniæ salutem propensa uoluntate præfatus esset, ait quosdam principes sub Euāgelij prætextu passim seditiones mouere, & leges omnes iuraque uiolare, ut omni sublato iudicio, nihil illi quod metuerēt, reliquum habeant. Eorum uero proteruiam usq; eo iam progressam esse, ut in ipsius etiam Cæsaream Maiest. incurrant, uim ac bella minitentur, nec obscure significēt ipso absente communem patriam se oppugnare, & in suam ditionem redigere statuisse. His rationibus necessario adactum se esse ad arma capessenda, quo pro suo officio & maiestate impendentia Imperio pericula propulsare, illosque in officio continere possit, nec se habere dubium, quin id gratum esset Deo: itemq; sperare sege, reliquos ordines, quorū salus hinc penderet, sibi & consilio & auxilio adfuturos. Itaq; ropare se illos, ne ab aduersæ partis hominibus, qui insens & acerbis animis multa de ipso blaterarēt, quippiam ab his diuersum sibi persuaderi, nec ob illorum preces quicquam attētari, aut in suis ditionibus fieri permit-

Cæsaris ad
Helueticos lega-
tio.

Sturzel
exilium &

t

tant,

tant, quo suum hoc propositum aut impediri, aut distineri queat: Namq; bellum hoc pro totius Germanicæ nationis salute & utilitate, nec ulla alia ratione suscipi.

Porro cum Ciuitates Germaniæ superioris & Dux Vuirtenbergenſis Cæsaris propositum didicissent, confestim ad Saxoniam Electorem & Hassiæ Lantgrauium, ceu fœderis capita, literas dederunt, quibus eos de singulis reddidere certiores, unaque omnem illis tum opem polliciti sunt: eoque nomine quantam maxime peditum copiam coegerunt, adeo ut illi primi in expeditione essent. Erat autem is exercitus in duas partes distributus: alter Duci Vdalrico sub quatuor & uiginti signis militabat, in quibus multi erant, nobiles, alter Ciuitatibus merebat. Cum autem ad Vlamam pariter conuenissent, xxi. Iunij Guntiam profecti sunt, & sequenti die in aciem producti, in duos exercitus separati sunt. Duces in his & capita erant Ioannes ab Heydeck, Sebastianus Schertelus, Balthasar a Gultingen, Sebastianus Hesserer, Matthæus Langemantel, Ioannes Hader, & Iodocus Rosenberger. Si uero primum Ciuitatum copijs literas quæ belli causam continerent proponentes, promovere illos sacramento adegerunt, eo adiuncto mandato, ut Schertelo morem gererent, donec fœderis primarij principes aduenirent:

*Adhortatio
ad milites.*

Deinde ad Vuirtenbergenſum copias accedunt eadem omnino ratione, & Heydersensem eis præficiunt. His uero expeditis Balthasar Gultinger eiusmodi ad milites oratione usus est: Romanus Pontifex, Satanz uicarius, optimi commilitones, ignem excitare conatur, quo Germania omnis penitus conflagret & euertatur. Excitauit enim Carolum Cæsarem, ut Principes nostros & reliquos ordines bello premat, sperans nimirum, ui & immani tyrannide adductos ipsius impiam & satanicam religionem recepturos. Eam ob rem Principes & ordines nostri iam plane constituerunt diuina freti ope, aduersum hoc bellum acriter sese tueri, eoq; nomine tum uos, dum alios uestri similes, quantum eæ temporum angustia permiserit, conscribendos iudicarunt. Quando uero fœderis capitaneccum adsunt paucis licet post diebus adfutura, princeps illustrissimus Vdalricus dux Vuirtenbergenſis, ut interim omnia recte & ordine gerantur, suo loco alium uobis præfectum esse uoluit ducem,

rem, nempe claris ortum natalibus Dominum Ioannem ab Heydeck: cui uos debetis pro data fide esse obsequentes, quo honestissimum longeque divulgatum nomen illud, quod maiores nostri multis olim bellis in exteris nationibus & populos susceptis, magnis ac nimis multoque sanguine sibi pepererunt, ad posteros nostros cum laude transmittere possimus.

Sub idem tempus Brunsvicē. Goslarie. Hildese. & Hanouerēses, iussu Electoris Saxonie & Hassie Lantgrauē, munitissimam Henrici Ducis Brunsvicē. arcem, quam imposito in eam presidio ad id usque temporis sibi uendicabant, funditus diruerunt.

XV. Septembris die summus Pontifex scriptum promulgauit, quo suam erga Remp. & hominum salutem, animi beneuolentiam & sollicitudinem testatus est, simulque Concilij inchoationem & hæreticorum pertinaciam indicauit, ut qui illud contemnerent ac reiicerent, & Catholicis atque orthodoxis omnibus bellum foedissimum indixissent. Denique hortatus est in communi omnes, ut precibus & ieiunijs instarent apud Deum, peccata sua confiterentur, & quilibet sibi quem uellent eum in usum sacerdotem eligerent, ac deinde Eucharistiam acciperent, Deumque rogarent, ut bellum hoc quod Cæsar necessitate compulsus ob hæreses extirpandas, & pacem in Ecclesia instaurandam suscepisset, ad optatum finem perduceret.

Lantgrauis
ad bellum pro
ficiatur.

Vbi uero qui Smalcaldici erant foederis de Cæsaris sententia certiores sunt effecti, animum illi ad bellum gerendum promptissimum & presentissimum attulere. Lantgrauis filium suum maiorem natu Argentoratum misit, ipseque ad xv. diem Iulij in aciem processit.

Antequam autem procederet, Dux Brunsvicē. Henricus, quem captiuum detinebat, cum eo colloquendi copiam fieri sibi petiit, sed frustra.

Sebastianus Schertelus Augustani Episcopi ditionem inuasit, occupato oppido ad licum annē, Fissa nomine. Porro Heydece. Dillingam eiusdem aque antistitis urbem obtinuit, qui Donauerti erant, licet ad deditioem se præberent difficiles, at tamen ubi exercitus omnis accessit, in hostium concessere potestatem.

Cæsar interim Ratisponæ degebat cum septingentis plus minus equitibus, & plerisque Germanis ac Hispanis peditibus, reliquus autem eius exercitus longe adhuc aberat.

Saxo & Lantgravius a
Cæsare Proscriptur.

XX. Iulij die Cæsar Saxonem & Lantgravium proscriptis, quibus allatis rationibus, quod erga suam Maiestatem rei essent perfidia, multoque tempore ipsius neglecta patientia utilitatem & pacem Reip. perturbassent, contra ipsum foedus composuissent, quendam Imperij principem bello petiuissent, ac profligassent, eiusque ditiones occupassent, nonnullos Episcopos & prælatos ecclesiasticos facultatibus & annuis proventibus priuassent, Camera iudicium sustulissent, atque ea omnia sub religionis & uerbi Dei prætextu. Adferebantur præterea etiam alia a Cæsare querelæ: atque hisce de causis pronunciauit ac declarauit eos ceu periuros, contumaces uel rebelles, seditiosos, reos læsæ maiestatis, & communis pacis turbatores proscriptionis sententiæ subiacere: addito mandato, ne quis sub poena capitis & facultatum amittendarum eis esset auxilio.

Per id tempus Albertus Baioariæ Dux Ferdinandi regis Romanorum filiam Annam, & Vuilhelmus Cluensis Dux Mariam eiusdem Ferdinandi filiam matrimonio sibi iunxere. Protestantes suas indies augebant copias, ad Danubij ripas castrametati. Cæsar autem milite pene nullo stipatus adhuc erat. Itaque relicto Ratisponæ præsidio, Landresium profectus est, quod oppidum parce Duci Baioariæ.

Protestantes
Cæsari bellum
denunciant.

XI. Augusti die Saxo & Lantgravius Cæsari literas misere, quibus illi bellum denunciarunt. His in literis regem cum Hispaniæ & putatitium Cæsarem uocarunt, questiq; sunt multis annis sui cum oblitum iuramenti, & cum Romano Antichristo & alijs Regibus consilium aduersus Euangelij doctrinam inesse, secumq; deliberasse, ipsos uicogere ut Concilio obtemperent. His igitur alijsque causis ipsos permotos foedus percussisse, & contra illum arma sumpsisse, atq; cum his literis fidei, qua illi essent obstricti, se plane renūciare.

Inde consultatio habita est, qua potissimum capeffendum esset iter. Quibusdam uidebatur consultius, ut Landresium, ubi Cæsar tum erat, peteretur: sed cum eius regioni periti indicassent loca interiacere palustria, adeo ut in angusta semita plerumque intacto & eo amplius milliario nō nisi unus posset equus ingredi, mutata sententia Ratisponam adire decreuerunt, ubi Cæsar & præsidium, & tormenta bellica reliquerat: posse enim inibi commodum castris metandis locum captari, & si Cæsar obsessis uellet ferre suppetias, posse uno conflictu toti negotio finem imponi. Motis igitur castris, sensim eo proficisci capere.

Eodem

Eodem fere tempore, puta xij. Augusti, Italorum copia Landresum peruenerunt: quas cum Cæsar iam pridem expectasset, misit qui iter accelerare iuberent. Peditum erant xiiij. millia, & equites leuis armaturæ quingenti.

Cum his Dux Florentiæ Cosmas Medices equites ducentos, & Ferrariæ Dux Hercules centum equites, quibus præerat Alphonsus frater eius, non tamen germanus.

Non multo post adfuerunt etiam Hispanorum sex millia, quos Cæsar ex Neapoli & Mediolano ueteranos euocarat. Totius exercitus Cæsariani præfectus primarius fuit Ferdinandus a Toletis, Dux Albanus & secundum hunc Ioannes Baptista Castaldus. Cardinali Augustano cōmeatus procurandi erat provincia demandata. Præter hos fuere cum Cæsare Maximilianus Archidux Austriæ, Emanuel Philibertus Ducis Sabaudia filius, Ericus dux Brunswicē. Philippus Henrici Ducis captiui filius, Georgius Magnopolensis dux, Georgius dux Brunswicē. frater ducis Henrici, Fredericus Comes Furstenbergensis, Reinhardus Comes Solmen. & per plures alij.

Hispanorum
aduentus.

Principes in
Cæsaris exercitu.

Cum igitur copiæ omnes conuenissent, ijs demptis, quas Buzranus Comes ex inferiori Germania ductabat, Cæsar a Landresio Ratisponam reuersus est, atque inde Ingolstadium petijt. At uero Lantgrauus cum paucis equitibus insecutus, Ingolstadium explorare uoluit, nesciens Cæsaris exercitum illic iam adesse: persuasum autem habens Hispanos quosdā præsidio relictos, quos ad pugnam elicere statuerat. Sed cum longius progrediretur, quidam in eius conspectum prodire equites, atque utrinque illis concurrentibus, ab utraque parte nonnulli cæsi sunt, per plures fauciati. Ex captis autem didicit Lantgrauus Cæsarem ea die castra ad Ingolstadium metari constituisse.

Duplicuit ille Lantgrauij conatus Saxoni haud mediocriter, aitque si quidem absq; ipso de cætero quicquam eiusmodi gereret, se cum suis abiturū. Deinde exercitū omnē in aciem eduxerūt, haud secus quam si præliū essent cōmissuri: at tamē in castra se receperūt. Nocte proxima ad primā uigiliā Hispani in Domini ab Heideck, qui Saxoni erat attributus castra facta irruptione, ingētē in castris oibus perturbationē cōcitarunt, quā noctis tenebræ non parū auxerunt.

Altera luce, nempe xxix. Augusti, missi sunt quidam ex præcipuis qui Cæsaris castra explorarent: in quos ex improviso equites Itali impetum fecerunt, & cum multi cecidissent, ad castra re infecta rediere.

Porro Buranus Comes Maximilianus, cum suas copias omnes contraxisset, equitum quatuor, & peditum decem millia, in quibus essent pleraque Hispanorum & Italorum, qui sub Henrico Angliæ rege aduersus Gallos meruerant, in Augusto ex Germania inferiori mouit, supraque ac infra Moguntiam, ubicunque naues & cymbas habere potuit, Rhenum cum exercitu transmisit, nihil moratus illos, qui ab altera parte sub Christophoro Oldenburgen. & Frederico Reiffenberg. Comitibus a Smalcaldicis relictis erant, eo nomine ut illorum transitum prohiberent. Interea temporis Smalcaldicorum exercitus ad Cæsaris castra loco editiori uniuersus accessit, & tormenta omnia in hostes maxima contentione & impetu expedire & exonerare ceperunt. Sed cum Caesar horrenda illa bombardarum tonitrua ea die sustinisset illæsus cum suis, sequenti nocte ea ratione sua castra munivit, ut deinceps magna fiducia rem gerere, & hostium conatus omnes facilius posset perferre. Incredibilem ille in præsentissimis periculis id temporis prætulit animi magnitudinem, adeo ut nedum nullam timoris alicuius significationem de se daret, sed suorum etiam animos confirmaret & erigeret, dicens se cum illis & prospera & aduersa omnia communia habiturum.

Protestantiū
ad Ingolstadt
diū conatus.

Protestantes
ab Ingolstadt
dieo recedunt.

Postquam autem immania illa tormentorum tonitrua cessauerunt, & Cæsar interim uallo fossaq; sua Castra probe circummunierat, Protestantes die quarto Septembris discesserunt. Et cognito aduentu Burani Comitis, ne se Cæsari posset coniungere, illius iter impedire uoluerunt. Missis igitur x. Septembris, exploratoribus, iusserunt ut ubinam Buranus esset, perdiscerent. Quod cum Cæsarem non lateret, per literas Buranum certiore reddidit, quamam iter arriperet. Iis cognitis Buranus ab itinere nonnihil deflectens, Norinberga Ratisponam profectus est, atque tandem illæsus cum suis Ingolstadt ad Cæsarem, eius aduentu mirifice exultatum. (habebat enim copias lectissimas & instructissimas) peruenit.

At Proo

At Protestantes ubi de hac sua spe deciderunt, tertio inde die Donauertum regressi sunt, ubi Comites Christophorus de Oldéburg & Fredericus a Reiffenberg cum duabus copijs, & Comes Buchlingensis cum quinque peditum vexillis eis se coniunxerunt. Cæsar uero motis castris Neburgum obsedit, sed cum a nemine defenderentur, qui in præsidio erant sese dedidere: quibus Cæsar ueniam dedit, accepto ab illis iuramento, ne cui aduersus ipsum militarent.

Postea Cæsar Donauertum misit Octauium Farnesium cum aliquot Germanorum signis & tormentis bellicis, ut oppidum occuparet: quæ res illi cessit ex sententia. Cum enim noctu eo aduenisset, & prima luce scalas muris admouissent, ciues deditone in Cæsaris uenere potestate: at qui præsidio erant, in fugam uersifunt.

Per id tempus Albanus Dux ex Lantgrauio percõtatus est, cur ita perpetuo in montibus & collibus uersaretur, nec se in planitiem conferre ausus esset & manus conferere.

Cæsar Conuerto profectus, Dilingam, Hochstadium, & paulo post Laugingam & Gundelsingam deditone recepit. Atq; ubi Danubium tenuit, maximam rei prospere gerendæ adeptus est oporuitatem. Relicto autem Laugingæ præsidio, traiecitq; Brento ad pagum Sontheim castrametatus est eo consilio, ut inde Ulmam tribus distantem milliaribus sese conferret.

Dum hæc agerentur, Romanorû Rex cum Boemis in Saxoniã irrupit, & dux eius exercitus quõdam Electoris Saxonis subditis bellum indixit, ea ratione, quod princeps ipsorum a Cæsaris obedientia & fide recessisset, & Monasterium Dobrilugense occupasset, nonnullisque alijs de causis: addens, etiamsi nulla eis causa suppeteret, tamen proscriptionem ducis a Cæsare factam esse omnibus manifestam.

Id uero ubi Saxo rescivit, foederatis rem omnem exposuit, illorum etiam ope implorata. Aiebat acerbum sibi esse coniugem & liberos atq; subditos eo in discrimine relinquere. Sed Protestantes reliqui obnixè rogabant, ne ab ipsis discederet: eius enim recessu in maximum se discrimen adductum iri.

Igitur

Boemi in Saxonia irruunt.

Igitur in Nouembri Protestantibus ad Gingham conuenientibus, propositum est, quandoquidem nulla ex Gallijs expectanda essent subsidia, & Luneburgenses ac Pomeranicum alijs ipsorum religionis addictis, nullas eis ferrent suppetias, atq; hyems causa plures indies se subducerent, aut praelium esse committendum, aut discedendum, relicto in hybernis firmo praesidio, inter alia decretum est, ut a Caesare pax, uel induciae peterentur. Sed cum Caesar conditiones alias atq; ipsi uellent proponeret, communi sententia statutum est, ut denuo ad Gallia & Angliae reges legatos mitterent, & anni sequentis mense Ianuario Francophordia conuenirent.

His ita definitis, xxiiij. Nouembris discessere, non eo, quae sperauerant, bello huic fini imposito.

Protestantes
e bello recesserunt.

Caesar Protestantes insequitur.

Caesar eorum cognito recessu, Ducem Albanum & Buranum Comitem eos iussit insequi, quos ipse cum Germanorum equestri exercitu sequebatur. Lantgrauius autem & Saxo in quodam subسترant monte, donec Caesar sub nocte dato signo suos ad Castra reuocaret. Tum illi clam abire pergentes maximum euasere discrimen. Nam si Caesar bello eos petiuisset, aut uiui, aut mortui omnes in eius potestatem uenissent, quemadmodum ipsi quoque postea falsi sunt. Caesar uero in Castra se recepit, atq; ibi biduo militibus recreandis dato, cum Boppingam, Nordlingam, Comitum Oetingensium ditiones & Dunckelspulam deditioe accepisset, celeriter Rothomagum Imperij oppidum contendit.

Caesar in Boppingam

Lantgrauius ad Ducem Vuittenbergenem profectus cum copias suas Saxoni permisisset, domum abiit, & prima Decembris uenit Francophordiam. Saxo autem cum suo exercitu iter capessens Gemundam Sueviae oppidum primo oppugnatum, deditioe tandem accepit, ubi pecuniam a Senatu exactam, uiritim soluere compulsi sunt. Inde x. Decembris Francophordiam ueniens, nouem aureorum millia ab illis recepit. Ab Moguntino uero Antistite XL. aureorum millia extorsit. Mox ad Abbatem Fuldensem opibus instructum se conferens, cum illo & plerisque alijs Catholicae religionis studiosis eodem modo egit.

Caesar scribit
Duci Vuittenbergenfis.

Porro Caesar Buranum comitem cum Belgicis copijs a se dimittens, iussit ut modis omnibus Fracophordiam occuparet. Scripsit quoque mense Decembri Vdalrico Vuittenbergenfi dynastae, illi improperans, quod beneficiorum omnium immemor, hostibus suis, quos ipse proscripisset, auxilio fuisset: addensque tamen ea causa merito

merito

merito graua in eum supplicia posset constituere, tamen ob miserum uulgus se illi propicium fore, modo ijs perspectis literis, sequi suaque omnia ipsi permitteret: quod ni faceret, se illum & eius subditos ferro & igni persecuturum.

Dux Vdalricus his acceptis literis, demisse admodum respondit, ueniamque petens, Christi causa obsecrauit, ne quid porro contra ipsum iam ante afflictum principem, aut miseros suos subditos moliretur.

His precibus, cum quidam principes intercessissent, flexus Caesar, recepit illum in gratiam: ijs conditionibus, ut intra sex hebdomadas supplex ueniam peteret, proscriptis nullas dehinc ferret supplicias, tormenta bellica foederatorum in ipsius terra relictis cum omnibus ad ea pertinentibus ipsi traderet, & in impensas belli a Caesare suscepti trecenta aureorum millia conferret.

Princeps Elector Palatinus Comes Fredericus, Smalcaldicis subsidio miserat quadringentos equites. Eius excusandi causa Caesarem adiens, ait non id se fecisse animo ipsum impugnandi, sed quod ratione foederis cuiusdam cum duce Vuirtenbergeño, iam ad id fuisset obligatus. Caesar illi durius respondit: at tamen ueniam dedit, admonens ut eam culpam maiori deinceps fide & obedientia aboleret.

Non multo post Vlmenses quoque flexis genibus ueniam petere, Caesar quidem illis ignouit, sed nihilo minus numerare coacti sunt centum aureorum millia, & duodecim illi magna tormenta aenea tradere.

Comes Buranus oppidulum quoddam Francophordiae uicinum, Darmstadij uocabulo, occupat, castrum flammis absumit, sed uulgo parcat. Cumque haud longe abesset a Francophordia, eius Urbis Senatus & ciues missa ad eum legatione, se Caesaris clementiae per miserunt. Buranus itaque Caesaris nomine illos recepit. Denique Caesar ipse ea conditione illis ueniam dedit, ut pro sua culpa octoginta aureorum millia penderent.

Eodem anno in Hungaria ex uuis sanguis manauit.

In Franconia editus est infans, ex cuius uentre culter eminebat, qui tamen caute eductus est.

Libet ad calcem huius anni, quo ut supra dictum est, Lutherus uiuendi finem fecit, quandam Erasmi Rotherodami de tam praclaro noui Euangelij architecto & quibusdam alijs sententia adscribere, extracte ex illius Epistola ad D. Conradum Goclenium scripta,

Vlricus Dux
in gratiam
admittitur.

Palatinus
Caesarem adie

Vlmensibus
datur ueniam

Lycostenes

cuius autographum in bibliotheca eiusdem Goclenij post mortem illius reperit uir eruditione ac pietate insignis, D. Ioannes Vofs, Alatenanus, Decanus Cluuen. quod esset executor testamēti. In ea Epistola hæc sunt uerba Erasmi: Doleo istic tam multos infectos nouis dogmatibus. Lutherum ex ipsius scriptis deprehēdo uirum esse sceleratissimum. Zuinglius & Oecolampadius plane tyrannidem affectant. Quotquot se semel illis sectis addixerunt, exuunt profusus hominem. Hæcenus ille.

An. 1547

Hermanni
Archiepiscopi
Colonien-
sis amotio.

ANno ab orbe redempto M. D. xlvj. Archiepiscopus Colonien-
sis in suscepta nouatiōe perdurās, a Pontifice Max. & Cæsare actione iuridica gradu dimouetur, & iussu Pontificis succedit Adolphuse Comitibus unus a Schauenburg, qui annis aliquot Diocesim quasi secūdu a Vuedano gubernat. Itaq; Pontifex cōfectis literis ordines totius Diocesios hortatur ut illum pro Archiepiscopo agnoscant, suscipiant atq; obseruent. Cæsar quoq; Legationem Colonia mittit, Diocesianis (quos ibidē cōparere mandauerat) suo ipsius nomine proponitur, ut ab Hermanno quondā ipsorum Antistite discedant, atq; relinquāt, quod is nimirū a Religione Catholica ad hæresin defecisset, Adolphum igitur pro Dño & Præsule suo colant, eidemq; fidē præstēt & iuramentū. Ad hūc itaq; modū nono calēdas Februarij, D. Adolphus e Comitibus a Schauenburg, quōdam Coadiutor, a collegio Metropolitano in Archiepiscopum eligitur, ac mox publice in Ecclesia declaratur & exhibetur. Statimq; concionatores illi maleferiati exauthorantur, & cuncta Catholico more instaurantur.

Obitus Regis
Angliæ.

Sub finem uero Ianuarij, huius eiusdem anni Henricus Octauus nomine, Anglorum Rex uita defungitur.

Regis Ferdinandi
Coniunx moritur.

Eodem insup anno Regis Ferdinandi cōiunx Anna, fato quoq; concessit, cuius Rex Vlmæ pro more Catholica pietatis & amplitudine, regia honeste iusta peregit.

Augustanos
Cæsari in gratiam
recipit.

Cæterū fœderis focij unus uicissim post aliū dedere sese ceperūt. Quo cōperto Augustani, ueniā & gratiā implorant, & assequunt, numeratis centū & quinquaginta milibus aureorū, duodecimq; tormētis bellicis instructissimis. Ciuitatē sibi munit decē uexillis militū.

Argentoratū
ueniam a Cæsare
consequatur.

Interea uero Saxoni multū displicebat tā prosperū Cæs. auspiciū atq; successus. Queritur in primis corā Magistratu Argētineū. Ducem Vtricū, & ciuitates Cæsari se reconciliaffe, & quod maius uidebatur, auxilia quoq; in ipsum & socios, Cæsari promississe, certetale quippiam

quippiam non expectasse. Proinde hortatur ut ceptis cōstanter insistat, & si necessitas incumbat aliunde uidelicet petendi suppetias, spem esse de Heluetijs & Francis, qui nō sint denegaturi. Sed frustratur Saxo. quando quidē magistratus iam desinierat conciliationē cū Cæsare ineūdā. Igitur uicesima prima Martij, in gratiam redeūt, sub multa aureorum triginta milium, & duodecim bōbardarum.

Eodem anno ultima Martij Franciscus Gallorū Rex diē clausit extremū, filiū suū Henricum hærede regni posteris cōmendans.

Gallorū Rex
uitam morte
commutat.

Iisdem fere temporibus Patres conscripti qui Tridenti Concilio incumbēbant, propter intemperiem & infectionē aeris Bononiam alij secedunt, alij se ut poterant Tridenti continebant.

Pridie Idus Aprilis, Comes Buranus duos Francophurti maleficos morte plectit, unus ciuis erat, alter uero Lātgrauicus, Nā his obijciēbatur, qd a Lantgrauio essent subornati, ut Ciuitatē in qua tuor partibus incendio tradant, post uero ipsum Buranum, cōsules omnemq; magistratum, auxilio coniuratorum laqueis suffocent. Veruntamen Lantgrauius excusat se atq; testatur, ex quo Francofurtū Cæsar in suā potestātē redegisset, nunquā aliquid in eā tētasse.

Decimo Calēdas Aprilis, Cæsar cum infinitis pene copijs prope Misenum castra applicuit, ubi Saxo aciem collocauerat. Quod ubi percepit is, ciuitatē deserit, pontemq; post se igni succendit, & secus Albim fluuium non procul a Mulbergo castrametatur, Cæsar autē ueritus ne Vuittenbergam Ciuitatē undiq; bene munitā petat, operæ præstitū sibi fore putauit, ut eo se cōuertat incunctanter, mandat ilico suo exercitui ut Vuittēbergam uersus properet, qui cum una iā nocte quieuisset, tandem die xxiiij. Aprilis ad Albim conseedit. Verum Saxo quosdam ex aduerso cum bombardis succenturiarat, qui cauerēt ne Cæsar pontē sibi extruat, hocq; modo omnis aditus & accessus ipsis Cæsarianis prohibeatur. Diligenter proinde pontes quos obtinuerant seruāt & tueantur. Sed ubi Cæsare cū toto exercitu aduentasse cōperiunt, & Hispanos mille in flumen turmatim ad axillas usq; se precipitasse, atq; ita magna ui irruere, & excubias seu etiā stationē eiaculationibus opprimi, in proprios scalmos ignem conijciūt, qui partim tali perierūt incēdio. Sic nimirū Saxones pedetentim ab ripa cedebāt. Tū quidē Hispani artis natādi periti nudo se corpore in flumē mergūt, gladios ore tātū uibrātes. Hi ergo cū ad littus uenissent, scaphas a Saxone relictas, aut potius ab altera parte pontis solutas & diffluētes, cōiungunt, & despectis ad

u uersario

versariorum caculationibus secū abducunt. Ex his & alijs quas cura
ribus impositas aduexerāt, pontē conficiunt, ut pedibus suisq; ca-
culis trañcendi facultas, daretur. Rebus ita cōpositis Saxo calones
cū uehiculus p̄mittit, sequiturq; Vuittenbergā cōtendere uolens.
Cæsar uero ubi pontem aditumq; cōperit, Hussaros uelitesq; flumē
transmittere iubet. Deinde traiecit & ipse cū cataphractis, incolu-
mis, omnēq; morā exosus, haud quaquā impedimēta exercitus pe-
ditumq; copias expectat, sed Saxonem (qui ut dictū est littore sol-
uerat) concitus persequitur ad syluam usq; Lochanam, ubi tribus
trans Albim miliaribus eundem offendit. Tum Cæsar suos ut for-
titer agant hortatus, classicum canere mandat, hostemq; uicinum
prælio aggredi, sternere atq; ferire.

Saxonie Dux
Electo capis-
tur.

Erat autem æquitatus in duas turmas diuisus. Vnam Albanus
ducebat, alteram Cæsar, cum fratre Ferdinando Rege, duobusque
nepotibus filij Ferdinandi & Ducis Allobrogum filio ordine pul-
cherrimo regebat. Congressi igitur acriter utrinq; decertatū fuit,
& durante in noctem usq; prælio, Saxonie Dux Elector in maximā
læditur, & captus primū ad Ducem Albanum, dein ad Cæsarem
ducitur. In cuius conspectum cum ille uenisset, sic ait: Clementissī-
me Cæsar, en me tuæ Maiestati dedo, simulac rogo, ut custodiam
Principe uiro dignam mihi constituas. Ad quem ita Cæsar inquit:
Num tibi modo clementissimus Cæsar: quin potius pro tuo meri-
to castigandus uenis. At Rex Ferdinandus acrioribus uerbis eum
obiurgare cœpit, & accusare, quod uidelicet & se & liberos suos om-
nibus facultatibus spoliare nisus fuisset. Captus præterea cum eo
fuit Dux Ernestus Brunswicensis Philippi Ducis filius. Verum na-
tu maior, Saxonis capti filius Vuittenbergam recepto uulnere fugit.
Numerus captiuorum sat magnus erat. Qui uero effugerant,
quadringenti fuere, Vuittenbergam quasi ad suum asylum huc il-
lucq; palantes contendunt, inter quos Comes Bichlingus & Geor-
gius Ricrodus. Equites Cæsariani fugitantem turbam persequuti,
amplissima spolia, omnia tormenta ænea quæ Saxo præmiserat, re-
ferunt. Posthæc Albanus Electorem, Ducemq; Ernestum Alfonso
Viueti seruandos tradit.

Hisce temporibus Sol tam horribilem & cruentum præ se die-
bus aliquot statū ferre uisus est, ut plurimi extra Saxoniam istius stræ-
tagematis prorsus ignari aliquid nouum inde diuinarent.

Deiuncto iam Saxone, Cæsar, Vuittenbergā quarto nonas Maij
uenit, & triduo post Ioannem Fridericū Ducē Electorē reum mor-
tis, ob

tis ob suā inobedientiā & rebellionem decernit. Quod ubi rescieuit Elector, respondit: Ne utiq̄ sperare, ipsum Cæsarem ita secum acturum, alioquin si hoc ipsum penitus statuisset, cupere ut certior inde fiat, quo nimirum uxori prolibusq; tempestiue prospiciat.

Brandenburgensis aut Elector prælium hoc modo gestum audiens, itineri summa cum festinatione sese accingit, & sexta Maij in Castra peruenit, ubi Cæsaris iram moderatus, impetrat, ne captus Saxo moriatur. In aliam igitur Cæsar mutatus sententiā, Duci captiuo articulos aliquot pponit. Quibus cū ille xvij. Maij consensit, mortis sententiā pariter euasit. Articuli uero hierant: Ut dignitati septemuirali tam suo quam liberorum nomine renunciet, eamq; Cæsaris arbitrio submittat. Vuittembergam & Gotham Cæsari tradat, pmittat obedientiam Iurisdictioni Camerae, qualem ipse Cæsar pscripturus esset, in qua decernēda sumptus quoq; suppetat. In libertatem Henrici Ducis Brunswicē, simulac filij sui cōsentiat, nec aliquid deinceps aduersus eos machinetur. Ab omni foedere in Cæsare & Regē Ferdinandū suscepto desciscat, nec ulterius tale (in quo nimirū non haberentur ipsi duo & sociæ nationes) ineat. Quicquid Cæsar cū uniuerso ordinū cœtu indicaturus esset, obseruet. Quia uero immunitatē multæ capitalis accepisset, exinde fieret aut Cæsaris aut sane filij sui Philippi Principis Hispaniarum captiuus.

Conditiones
Saxoni pro-
positæ.

Dum aut Cæsar hoc modo cū Saxone transegisset, ciues Vuittembergici postulant ne in ciuitatē externū militē admittat. Quod Cæsar illis annuit, pstititq;. Præterea quoq; cōcedit, ut si qui sese ingererent, nec sui ingressus symbolū uel testimonium exhibere possent, eos libere expellant.

Vuittembergi
gase Imperator
tori Carolo
dedit.

Dedita iā ciuitate, uenit ad Cæsare in castris coniunx Saxonis Sybilla, Ducis Cluiæ filia, assumptis filio & leuiro, quæ ad genua p̄cumbens suppliciter cū lachrymis orat p̄ capto marito. Hanc igit nimis moestam amarissimeq; flentem Cæsar benigne humaniterq; excipit atq; solatur. Dehinc Saxoni potestati facit, Ciuitatem ingredi, ubi cum sua coniuge & filio, per octiduum recreetur.

Interea Dux Mauricius & Marchio Brandenburgēsis Electores, Cæsari p̄ Lantgrauio supplicant, & quo rem tutius cōficiant, hunc ipsum Lyphā euocant. Nā etsi Cæsar ipse prorsus uellet, ut is incontanter sese dederet, interuentu tamē & patrociniū utriusq; principis effectum est, ut præscriptis quibusdam receptisq; conditionibus pax suis rebus concederetur.

Formula uero pacis hæc erat, ut se suāq; ditionē nulla interposita

Pacta Lantgrauio pro-
posita.

u in lege siue

siue conditione Cæsari dedat. Ipsemet ad eum ueniat genibus flexis
 ueniam obtestaturus. Deinceps Cæsari pareat & obsequatur. Idem
 ipsum probet quod Cæsar ad commune regni totius commodum con-
 stitueret. Camerali iurisdictioni sic obsecundet, quemadmodum Cæs.
 uellet, pro cuius etiam subsidio impensas conferat, ut par esset. In Tur-
 cam cum alijs proceribus suppetias Imperio ferat. A quocumque foedere
 maxime omnium a Smalkaldico discedat, & literas inde confectas Cæs-
 aris ad manus tradat. Nulli postmodum foederi se mancipet cuius in-
 pte nimirum Cæsar & frater Romanorum Rex exortes foret. Omnes
 Cæsaris aduersarios patria pellat, nec ibidem usquam commorari permit-
 tat. In subditos qui uel contra Cæsarem aut Ferdinandum Regem milita-
 turi essent, animaduertat, & si qui iam militaret, exauthoret, ut intra
 dies quatuordecim a signis uel statione discedant, eos autem qui res
 pugnant, proscribat, publicatis ipsorum bonis, quæ Cæsar inces-
 derent, cui etiam pro ratione sumptuum quos belli causa expensa
 disset, ante menses quatuorcentum & quinquaginta aureorum mi-
 lia numeret. Arces omnes, omnesque munitiões quas occuparet, fun-
 ditus extirpet, deprentis Zigenhemo atque Cassello, milites quos in præ-
 sidia reliquarum collocasset, Cæsari sacramento adigat. Nullas præ-
 terea munitiões extruat sine consensu Cæsaris. Omnia tormēta bel-
 lica cum toto apparatu mox Cæsari reddat, ex quibus ea quæ necessa-
 ria uiderentur muniendis locis illis quæ nimirum Cæsar libera fece-
 rat acciperet, Henricum Brunswicē, & filium pariter dimittat. Cui etiam
 patriam restituat, subditosque iuramento præstito liberet, cum quo de-
 niq; de damno illato agat. Quicquid familiarum theutonicarum præfecto
 alijque ui abstulisset, reddat. In Daniæ Regem seu etiam alios nihil mor-
 liatur, quod is minime sibi subsidio fuissent, sed potius partes Cæs-
 aris sequuti. Captiuos omnes qui Cæsari meruerant, immunes li-
 berosque dimittat, is qui iure cum eo experiri uolent, se sistat. Hisce
 igitur conditionibus tanquam ratis & efficacibus sui filij subscribant.
 Similiter quoque nobilitas & subditi faciant. Quæ si uiolentur Cæs-
 ari uinctum ipsum tradant. Pro his omnibus Brandeburgicus Ec-
 lector, Dux Mauricius, Vulfgangus Palatinus ipsius gener fide iu-
 beant, qui uicissim comperta illius fraude & inobedientia, omnes
 pariter eum inuadant, utque huiusmodi pacta seruet, cogant. Cæ-
 terum Lantgrauis exhibitis hisce conditionibus, unanimi suo-
 rum concilio atque assensu, easdem sibi probat, iter odornat & die
 tandē decimo octauo Iunij, circa uesperam medius inter Ducem Mau-
 ricium & Brandeburgē, Halam uenit. Mox deinde post unius horæ
 spacium

spacium aduenit Dux Henricus cum Carolo Victore filio suo, qui captiuus fuerat, & altero ipsius filio Philippo, & Erico Brunsvuicē. Cæsar uero cum in suo solio se composuisset, introductus est ad eum Lantgravius a duobus illis quasi sequestris, qui appropinquans, corā Cæsare mox geniculatur, proxime illū suus Cæcellarius Gunterodus, qui ex libellis hæc recitare cepit: Quod Lantgravius nupero bello tuā Ma. Inuidiissime Cæsar grauiter offēderit, adeo ut a te duxerit etiā castigari possit, dolet ex aīo, hinc sese tuo arbitrio totū cōmittit, quēadmodū superioribus diebus factū rē spopōderat, obsecrans per Christi nomē, ut hoc illi pro tua Clemētia ignoscas, & cōmeritam proscriptionē obliteres, pristinae libertati dones, inq; tuā fidē atq; tutelā suscipias. Huiusmodi magni loco beneficij habebit, & deinceps fidē, obsequiūq; & obedientiā tuā Ma. præstabit. Ad hæc Cæsar habita prius deliberatione, per Georgiū Seldū ita respōdit,

Quamquam grauiissimā multam incidisset, ut & palam constet, & ipse minime diffiteatur, se tamen ait pro ingenita benignitate, & quia nōnulli Principes intercesserint, nō reluctari, quin & p̄scriptionem effugiat, & neq; uindictæ (quam cōmeruerat) subiaceat, neq; carceri perpetuo mancipetur, neq; maiore bonorum suorū iacturā patiatur, quam pacis formula decernat. etiā nobilitati subditisq; remittere, modo cōditionibus stare uelint, nec ingrati sint aut immemores tanti beneficij. Lantgravius Cæsari gratias agit, & post longā geniculationē, iniussus in pedes se erigit. Statimq; Marchio Brandenburgē. eū adit, utq; secum una cū Duce Mauricio & Albano conatum ueniat, dicit, q̄ ubi aduenerūt, cū Albano cōnā sumpsere, qua quidē iā absoluta, Mauricius & Brandenburgicus cū Albano & Atrebatē. colloquūtur. Interea uero Lantgravius animi causa in fritillo ludebat. Cū autē iā aduesperascet, uocatus a Mauricio & Brandenburgico, audit sibi dici ut illa nocte ibidē maneat, & custodes recipiat.

Indignatus Lantgravius ait, si hoc ipsum præsciuisset, eo se minime uenire uoluisse. at illi pollicentur se cum Cæsare acturos ne captiuus habeatur aut detineatur longius.

Die autem postero Principes sequestri Cæsarem orāt ut ipsorū rationē habeat, quippe qui se tanquā fideiussores interposuissent, ac proinde Lantgrauium abire permittat, ne in detrimentū ipsorū, aliquid neglectū imputet. Subiungit Cæsar, Equidē se Lantgrauio promississe, quod nollet ipsum p̄petuo detinere, quāobrē nunq̄ in ea fuisse sententia, ut tā repente abeundi facultas illi concederetur.

Metuebant

Lantgravius
Halam Saxoniae
uenit.

Lantgravius
custodie mancipatur.

CCCLXXIII. RERVM MEMORAB.

Metuebant enim Principes, ne forte in Hispaniam mitteretur. Lantgrauium itaq; deprecantur ut bono sit animo, quandoquidē operam se daturos pollicentur ut in proximis comitijs liber fiat.

Cæsar Ulmæ comitiorum diem dixerat, sed illis tanta aeris corruptio & lues seuebat, ut sede mutata, Principes Augustam euocaret. Venit igitur Cæsar Augustam sub exitū Iulij, capto Principe Saxoniz secū adducto, Lantgrauium quippe Donauerdæ reliquerat, assignatis illi custodibus Hispanis.

Porro Tridentinum illud Concilium ut dictum est ob insalubritatem aeris & seuitiam pestis Bononiam translātum erat. Sed quidam e Patribus iussu Cæsaris, Tridenti adhuc remanserant. Cæsar ad Pontificem scribit, ut Concilium Tridenti ubi & auspiciatum iam esset, perfici curet, quo tandem omnis tumultus religionis aboleatur. Pontifex vicissim scripto testatus se uelle cum ijs qui Bononiæ essent, consultare, ait præterea cuncta pro uiribus præstiturum quæ pro officio sibi incumberent.

Post ubi uero Cæsaris Legatio animaduerteret, quod cōuentū qui Bononiæ erat ei qui Tridenti confederat, Pontifex ipse præferret, nomine Cæsaris protestationem intendit, cuius etiam impulsu Pontifex ad utrumq; confessum, tam eum qui Tridenti quam qui Bononiæ celebrabatur, Legatū mittere debuit, ut si posset res ipsa demonstrari quod cum iniuria Bononiæ conuentū sit, se tum demū accuraturum spondet, quo Concilium Tridenti absoluat.

Vindicta pro
Lantgrauio
deprecatio.

Quid inter
cessoribus Cæ
sar respondi
tulerit.

Cæterum ut de Lantgrauio dicere pergam, hæc paucis interiecta uolui. Igitur Christina Lantgrauij coniunx, cū suis filijs & consiliarijs, Augustam appulit, sperans maritum obtinere saluum & liberum. Cæsar uero priusquam pro Lantgrauio deprecationem accepisset, ordinibus Imperij proponit: Probe se intelligere uotum ipsorum, propterea modo se uelle totam actionem cum Lantgrauio susceptam simpliciter breuissimeq; recensere.

Itaq; Lantgrauio primum omnium pacem postulati, Cæsarem respondisse, paci quidem nullum esse locum, quin potius citra omnem actionem ipse se dedat.

Deinde cum hac eadem fuga, domum redisset, id ipsum iterū atq; iterum multis in locis, usus opera Mauritiū, sollicitasse, utpote Hailprunæ, Ulmæ, Nordlingæ, & Egeræ, ut nimirum pacem sibi tantum obtinere posset, nulla interim uel Saxonis uel etiam sociorum facta mentione, quin etiam cum in Saxoniam proficisceremur

non

non intermittebat. Ad illius igitur instantiam Mauritio sic respondimus: Quandoquidem Lantgravius tam crebro & tam graviter nos offendisset, nulla ratione aut fide aliena nobis satisfieri posse, nisi hanc ipsemet præstet, omnesque munitiones suas nostræ ditioni subiciat.

Verum capto iam Saxonum Duce Electore, atque adeo Lantgravius ipse consideraret totam vim belli in eum conuertendam esse, Lypsiam uersus contendit, ubi conditiones aliquot inconcinnas & absurdas proponit. Insuper etiam suo nomine Mauricius & Brandenburgicus agebant, nec recusabant, sese nobis sistere, donec is omnibus plane conditionibus satisfecisset. Dum autem iniquum nec satis decorum fore arbitraremur, ut non quorum fidem & sedulam erga nos benevolentiam affatim sumus experti, alieno periculo grauentur, seposita istiusmodi fideiussione, cum saltem postulauimus reddi. Nec multo post, quum nimirum Saxonicum bellum dereliquisset, Vuittembergæ sese dedidisset, ac rursus Albim traiecissimus, prælium in Hassia facturi, Lypsia iterum discedens unum e nobilibus suis in exercitum misit, ut Mauritio atque Brandenburgico insinuet, se nulla interposita pactioe uelle iam dedere, arces æquæ re solo, & quicquid erat bellicorum tormentorum reddere, duo tantum sibi munimenta petere, Zigenhemium uidelicet & Cassellum libera, & totidem arietes quot sufficerent seruandis illis. Tum Mauricius & Brandenburgicus scire expetunt, quorsum huiusmodi deditio spectaret, & quem in sensum debeat intelligi. Bona tunc fide responsum fuit: Hac uidelicet lege deditioem huiusmodi se præstituram, Primum ne de capite periclitetur, aut perpetuis uinculis detineatur, nec maiorem subire multam cogatur, quam formula pacis exprimat. Et hæc quidem ratio præsentibus illis descripta fuit, nec alia spes oblata, quod ipsos quoque testimonio posse confirmare iudico. Idcirco Halam reuertitur, & genu flexione nobis exhibita, rogat Brandenburgicus, Num illum affari, dextramque porrigere uelimus, ut non etiam facere consueuimus, quos antea in gratiam recepissimus. Respondimus neutiquam id decere nisi prius integra libertati donetur. Posthæc Albano Duci mandauimus, ut in arcem abduceret, eidemque custodiã poneret. Is Mauricium & Brandenburgicũ. & Lantgrauium ad cœnam uocat, & quum illum deinde sisteret, orta fuit controuersia, & diuersa interposita colloquia, quo comperto primam ea de re quaestionem haberi uoluimus, iure

an potius iniuria hunc captiuum detineremus. His etiam adieci-
 mus, priusquam nostra sententia aut sane uerba suspecta habeantur,
 admissurum esse ut omni actione dimissa, domū Lantgrauus
 redeat, quo institutum prosequi possemus cōmodius. Tunc Mau-
 ricius & Brandeburgicus ingenue prorsus confitebantur ipsi inie-
 qui nihil per nos esse commissum, imo uero ad omnes excusare, sicut
 qui forsitan sint contradicitori. Hoc solum efflagitabāt, ne diutius
 captiuus teneatur. Huic ipsorum petitioni respondimus, satius fo-
 re ut prius exploretur ipsius probitas, utrum etiam conuentis sta-
 re uelit. Licet autem existimarem eum conditionibus magis asti-
 pulaturum, & ipsa re exequuturum, est tamen adhuc quod deside-
 retur efficiendum. Nam confederationis Smalcaldicæ necdum
 arcana (ut fuerat pollicitus) exhibuit, nec arces quas oportuit de-
 struxit, neq; ita pridem factum est, ut custodes delegatos de fide &
 iuramento tentaret, ac ita sibi tandem deuinciret. Hæc omnia uos
 bis sine ambagibus, sed nude simpliciterque insinuare uoluimus,
 quo de tota uobis actione constet, nec demum æquitas causæ uos
 prætereat.

Mauricij res
 sponso.

Hanc Cæsaris denarrationem Mauricio & Brandeburgico in-
 tercessoribus eodem sane die Ordines renunciāt, qui postridie hæc
 ediuerso subdunt. Et antea quidem & ubiq; sese palam testari, om-
 ni hac in re crimine carere Cæsarem, nec ullo modo culpandū esse.
 Attamen se prius cum Ferdinando Rege antequam e castris pro-
 pe Vuittenbergam domum discederet, & consiliarijs Cæsaris arca-
 na quædam colloquia habuisse. Fieri quoq; posse, ut præter rectam
 intelligentiam error sit admissus, qua quidem de re nihil uelle dis-
 ceptare. Sed quomodocunq; res se haberet, quo innocentum popu-
 lum liberent, & Germania optata pace fruatur, Lantgrauum eo se
 induxisse, ut Halam ueniret, ueniā supplex ac pronus imploraret,
 nec pacis condiciones recusaret. Quod autem sua libertate priuaretur,
 & adhuc captiuus detineretur, unicuiq; profecto notissimum
 esse, istud nec ualetudini ipsius conducere, nec ita suo nomini, au-
 thoritati & existimationi subseruire, quin ipsam infamiam concu-
 lient. Idcirco se uelle summopere rogatos omnes ordines, ut cum
 ipsis pariter apud Cæsarem transigant & depræcentur, ut se ipsos po-
 tius (qui fidele Imperio præstitissent obsequium) quam Lantgra-
 uum respiciant, nec aliquid grauius in eum decernatur, sed magis
 illum sibi liberum reddat, potissimum ex quo conditionibus pro
 maiori

maiori parte satisfactum esset, & Casari ex parte ipsius diligentissimis cautionibus prospectum. Sic omnium & singulorum nomine pro Lantgrauio rogatum est. Et quanquam ipse coniunx Casaris Sororem Mariam sibi in eam rem quasi patronam adhibuisset, nihil tamen profectum est.

De obitu Francisci Gallorum Regis supramemoratum est, is xxiii. Maij, celebri cum pompa & heroica magnificentia in æde D. Dionysij Regum sepulturæ consecrata inhumatus est, at non in eo (quod uiuus ex candidissimo alabastro sibi exculpi atq; poliri magnifice fecerat) sepulchro conditus. Sepulti quoq; sunt una cum eo duo filij Franciscus & Carolus, quorum ille ante undecimum annum, hic autē ante biennium uita defunctus erat. Nam ad hoc usq; tempus amborū corpora aromatibus condita & tumbis plumbeis inclusa seruabantur.

Sub finem Nouembris Petrus Martyr, Florentinus, monasticæ religionis uotum Deo exhibitum pertæsus, quia Catholicis ad hereticos defecerat, Argentorato cum Bernardino Ochino Senesē. discedit in Angliam.

Deniq; hoc eodem anno mendicus quidam Rigæ Liuania plateatim uagabatur, & quoslibet citra delectum carpebat. In primis mercatores ipsos auaritiæ atq; superbiæ taxabat, uulgū gastrimargia arguebat, & nobiles classicosq; uiros acriter satis reprehendebat, quod inopem rusticum degluberent, & affligerent. Simul etiā addebat, Deum horum omnium ultorem fore, ni resipiscant. Is licet sapius comprehensus & in carcerem detrusus fuisset, nihilominus mox ut liberum nactus est exitum, idem cōstanter occinebat. Non multo post, sub meridiem, ignem extra ciuitatem exardescere cepit, qui ciuitatem & multorum ciuium iuxta primariam ad domos succēdit, & turrim eiusdem ædis. Dehinc flamma per ærem sese controquens areas mercatorum extra moenia fitas inuasit, & incendio totas cum omnibus inibi bonis reconditis penitus consumpsit. Quæ sane calamitas & deuastatio trium horarum spacio ciuibus euenit.

Anno salutis M. D. xlviii. quarta decima Ianuarij, Casar ordinibus Imperij proponit, Metuendum profecto ne Patrum diffidio, Concilium serius quam sperabatur, finem accipiat. Quare summopere necessarium esse, ut ordo quidam efficiatur, & consti-

An. 1548

Vnde uocabus
lum Interim
profectum.

tutio quo religionis ergo, quiuis interea pacifice uiuant, sublata simul discordia. Negotium autem istud Casari totum, proceres Imperij committunt. Hic igitur uolumen confici curat de praecipuis religionis Christianae dogmatibus siue articulis, quorum hic fere primas tenebat.

De statu hominis ante lapsum & post peccatum. De Redemptione Christi beneficio exhibita. De Ecclesia & eiusdem potestate. His etiam obiter omnes Ecclesiae Catholicae ritus & caeremoniae subiiciebantur, quarum honestas & utilitas ex testimonijs sacrae scripturae, sanctorumque patrum, ac denique antiquissimis traditionibus demonstrabatur. Praeterea pacis seruandae gratia, ptestantibus permittebatur, primum ut Ecclesiarum ministri, qui apud eos castitatem praetergressi mulierculas quasi uxores duxissent, easdem sibi retineant, donec commune Concilium finiatur, deinde, ut laicis apud quos communicandi sub utraque specie mos iam inuectus erat, idem etiam ad finem concilij concedatur. Caeterum haec duo thesata Catholicis non parum displicebant, existimantes penes Casarem aut etiam Ordines Imperij potestatem non esse permittendi huiusmodi, quin potius penes oecumenicum Concilium, maxime uero quod ad Sacerdotum coniugium attinere uideretur, siquidem saniore intellectu & rationis usu praesentissimo praediti, uoto pariter & sacramento promississent castam coelibemque uitam profiteri, imo etiam in istius rei siue promissionis certitudinem, Christi corpus de manibus Episcoporum accepissent atque libassent. Licet autem Casar pacis causa tantum illa duo permisisset ipsis, ad usque Concilij determinationem, tamen benigne admodum & grauius eos adhortabatur, ut in communem aliorum ordinum sententiam transseant, & ipsis in cunctis sese conforment.

Quidnam Interim
significet.

Hanc itaque definitionem, statutum uel ordinationem in finem usque Concilij se permittere, ait citra seu etiamnum ultra quam Protestantes nihil plane praesumant. Latini eam Interim nominabant, tanquam ad certum tempus duraturam. Erant isdem temporibus homines leues, circumforanei & sycophantae, qui Casaris fidem, & rectam intentionem mordebant, & dictionem illam Interim, irrisionibus, & blasphemis conuictijs excipiebant.

Vogelspergerus
inobedientiae
penas des
dit.

Hoc eodem comitio Sebastianus Vogelspergerus a duobus Iurisperitis qui castra Casaris sequebantur, ueluti inobediens & quiritendicus

tendicula insidiasq; machinatus fuisset, cum duobus alijs, Iacobo Mantelio, & Vuolffgango Thoma, morti adiudicatus, septimo Februarii die, pulchritudo in foro obtruncatur.

In hisce quoq; comitijs Dux Mauritius solita cum pompa & ceremonijs in Electorem Saxoniae creatur.

*Mauritius
Dux in Electo-
rem Saxoniae
creatur.*

Dies iste comitalis exitum tandem nactus est sub finem ueris. Et cum dimittendi essent ordines Imperij, propterea omnes obedientiam Concilio Tridentino spondent, in quo etiam cunctis qui Augustanae confessionis essent, publicam fidem Caesar se praestitutum promittit.

*Comitiarum
finis.*

Decima Iulij Caesar ad Episcopum Argentoratensem scribit, Operam det ut Religio iuxta Decreti tenorem instauretur. At uicissim Argentoratenses supplices transmittunt ad Caesarem libellos, obsecrant ut sibi liceat religioni (quam nuper imbibissent) adherere, donec Concilium expiret. In gratiam autem ipsius equidem sese permissuros, ut Episcopus in aliquibus ecclesijs religionem pro suo nutu atq; consilio redintegret, & conciuibus liberum facturos pollicentur, quibus uelint adherere. Velle quoq; religionem nouitiam ab ipsis nuper receptam, in alijs permanere ecclesijs. Quod uero ad obseruantiam festiuitatum, Ieiunij & carnis priuij pertineret, perlibenter sese accommodaturos censurae (quam ipsum Interim praescriberet) aiunt.

*Caesaris ad
praesulem Argē-
toratensem
epistola.*

Dehinc tertio die Augusti Caesar iubet eos gradu dimoueri qui Augustae Vindelicorum e uulgo ad magistratum fuissent assumpti, nouumq; creati ex prudentioribus ditioribusq;, quos etiam iuramento sibi adegit, praecipiens pariter ac mandans, ut publicae salutis & commodo studeant, Religionis declarationem obseruent, omnemq; sibi fidem praestent.

*Augustani
Magistratus
amotio.*

Constantienses expositionem religionis accipere nolunt, quos propterea Caesar proscriptione mulctat. Quo cognito Lindauenses quietiam rennuerant, metu proscriptionis Religionis decreto acquiescunt.

*Constantia
proscriptione
mulctatur.*

Caesar Augusta discedens Vlmam petit, ubi nouum statuit magistratum alio repudiato, concionatores ibidem religionis statutum explodentes

*Vlmae nouo
creato magis-
tratu Lutheri
Concionatores
capiuntur.*

CCCLXXXVI. RERVM MEMORAB.

comprehendi iussit, & post dies aliquot præfecto cuidam Hispano seruandos tradit.

*Cæsar cū Cap
ptiuis Colo
niam appulit*

Ad exitum mensis Augusti Cæsar Spiram applicuit, sed post morulam inde Moguntiam traiecit Coloniam ubiorum uersus, Captiui quoq; Principes, Saxo atq; Lantgranius diuersis nauibus una secum ferebantur. Cæsar itaq; cū ad Belgicam transisset, Saxo nem quidem apud se manere uoluit, Lantgrauium uero Aldernardi Flandriæ seruari cōstituit. Eo & Leonora Cæsaris Soror, Francisci nuper Gallorum Regis uidua, e Francia cum bona pace concessit.

*Constantiens
ses ditioni Au
striacæ se sub
dunt.*

Cæterum Constantien, angustijs & proscriptionis periculis cōclusi, domui Austriacæ sese dedunt, & cum iuramento Regi Ferdinando suisq; hæredibus parere uelle in causa religionis cæterisque omnibus pollicentur.

*Cæsaris filius
idemq; Hispa
niarum Rex
Philippus i Ge
nuam uenit.*

Eodem hoc anno xxv. Nouembris Philippus Imperatoris Caroli filius, Genuam ex Hispania cum magno Principum atq; herouū frequentia appulit, ubi etiam magnifice excipitur. Mense post hæc Decembri Mediolanum, die xix. peruenit. In cuius occursum passim in plateis, arcus, columna, & portæ triumphales, gloriosis titulis descriptæ erigebantur.

*Comitis Bura
ni obitus.*

Circiter idem tempus Comes Buranus post multa præclare fortiterq; gesta ex apostemate quod græci proprie antian appellant, Bruxellæ moritur, prius uero quam moreretur (nam D. Andreas Vesalius Cæsaris Medicus longe peritissimus & integerrimus, ex certis indicijs horam mortis significauerat) uiuaci memoria & sano intellectu præditus, ecclesiæ uiatico & sacramēto extremæ unctio nis, se digna cum ueneratione & fide, suscipiendo præparat, & percipit, suis creditoribus satisfacere per quæstorem ararium iubet, uocatisq; ad se famulis ad pietatem & honestatem sectandam hortabatur. Deniq; se totum Deo præcibus & elemosynis commensans, spiritum reddit. Ad cuius corpus aromatibus conditum & baltheo indutum, noctu diuque sacre præces atque litationes fiebant.

*Episcopus
Vintoniensis
Anglorū pro
regi se oppos
nit.*

Eodem hoc anno, permissu, studio atq; fauore Tutoris Regis Henrici filij, ab Anglis Lutherica factio suscipitur. Erat eodem tempore D. Stephanus Episcopus Vintoniensis magnæ existimationis in regno, ut etiam Cancellarium dece, tqui cum sese fortiter & ingenue

ingenue opponeret, carceri mancipatur: Scripsit singulare quoddam opus de Confutationibus cauillationum quibus sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum ab impijs Capharnaitis haereticis impeti solet.

Hoc insuper anno Turcarum Imperator Solymanus, expedi *Caris testis* tionem in Persas denuo adoritur.

Eadem fere tempestate Gallus summissis in Scotiam classibus, Anglos inde magna strage abegit.

Academia Parisiensis propter occupatos prati sui ad aedem D. Germani limites positam & extructam, ibi priuatorum hominum aedificijs sine suo uel scitu uel iussu magnopere tumultuatur, ut etiam Senatus caueret ne res infeliciter uerteretur.

Seditionem apud Burdigalenses in Gallia propter salinarum uectigal & tributarias exactiones nuper exortam, Anna Mommo- rantius Regis iussu educto secum exercitu sedat, res enim ad defectionem spectare uidebatur. Incensores autem illius seditionis morte mulctat & varijs supplicijs e medio tollit, ciuibus in ordinem & concordiam redactis.

Iacobi eius nominis V. Scotiae Regis ultimi filia unica Maria, quasi regni haeres annos sex nata, aut eo amplius, in Galliam deducitur Delphino despondenda.

Mense Maio Insula (quam uocant equorum) inter duo oppida maritima Letham & K. yngorn in aestuario forthiae sitam Prorege Domino ab Essai Equite ordinis D. Michaelis, ductore uero Nicolao Villagagno Equite R. hodie literatissimo, cum plurimis Scotiae Dynastis ui capitur, fugatis inde Anglis.

Ludouicus Dux Aurelianus Henrico Galliae Regi ad Germani fanum mense Februario nascitur.

Antonius a Borbonio Dux Vindocinensis Ioannam Henrici Dalbreti & Margaritae Valensiae Reginae Navarrae unigenitam in uxorem ducit.

Anno Domini M. D. xlix. die xix. Martij, Anglorum Prorex & insignis haereticus suspicione quadam in fratrem suum, regni Limenarcham quem Amiralduum dicunt commotus, ac si is regni gubernacula ambiret, eundem capite plecti iussit. Idem ille Prorex, Bucerum & eius farinae homunciones in Angliam ad se euocat, quorum opera fretus Catholicam religionem funditus extirpet.

Eodem

An. 1549.

Buceri & asse-
clarum in Ang-
glia uocatio.

CCCLXXXVIII. RERVM MEMORAB.

Cario testis.

Eodem hoc anno Turcæ Primogenitus fratrem regno inaugu-
gurandum a patre credens, ad Persas deficit, apud quos collecto ex-
ercitu in patrem insurgit, loca multa patris dominio subiecta ui ca-
pit. Pater filij cum Persis sæuitiam intelligens, conflatis undiq; co-
pijs bello filium adoritur. Qui metu percussus fugam inijt, uillas &
oppida passim incendio tradit, non absque grandi patris iactura.
Nam præ inopia, fame & peste quibus milites afflictabantur, dos-
mum reuerti coactus, persequi destitit.

*Philippi Res-
gis Hispania
rum Bruxellã
aulicorum in-
greditur.*

Calendis Aprilis Philippus Hispaniæ Rex, Cæsaris Caroli filius,
Bruxellam Brabantia magno cum triumpho ingreditur. Cæsar cū
duabus sororibus reginis, filio ad medium usq; miliare obuiam ce-
lebri cum pompa processit. Vbi subdiale domicilium, varijs pictu-
ris & herbescentis terræ, plantarum, uirgultorum, arborum & di-
uersorum florum ac fructuum celaturis ornatum, ex asseribus le-
uioribus compositū erat. Proxime quoq; munitio quasi arx quæ-
dam ex cespitibus & glebis, densissimisq; fasciculis congesta, quam
alij machinis, sagittis, hastis & gladijs contra alios lepido congressu
defendere uidebantur. Hoc spectaculi genere Cæsar cum sorori-
bus Reginis & filio totoq; comitatu quam frequentissimo se ob-
lectabat. Percelebrato conuiuio & ludis ad urbem uenit. Occurre-
bant turmatim Clerus omnis & magistratus cum toto municipio.
Omnes pro sua conditione & officio splendide uestiti, plateæ ad au-
lam usq; Cæsaream facibus media adhuc die collustrabantur, por-
tis arcubusq; & columnis (in quibus facta heroum adamussim ex-
primebatur) undiq; stratæ. Erat tunc in foro herbario fons triceps,
qui simul manabat in noctem usq; uinū album & rubrum, ut hoc
modo uulgus detineretur. Eo confluxerat magna populi turba,
alius alium haurientem deturbare certabat, & uulgare quoddam
duellium agebatur, quidam præreptam sibi amphoram, nonnulli
fractam, alij quod repulsam toties nouis & fortioribus irruentibus
paterentur, dolebant. Vbi uero tam celebri & festiuo procerum oc-
cursu stipatus Cæsaris filius ad ædem D. Gudulæ peruenit, præce-
dente Clero in sacris uestibus cum tropheis crucis & iubilo templū
ipsum ingreditur. Ingressus cum Principibus aliquot Deo pronus
in terram ad adytum sacramenti miraculose pro concessa incolumi-
tate prosperitateq; gratias supplex agit, oblati muneribus, tanto
Principe dignis. Reddita Deo gratiarum actione, æquum denuo
conscendit, & multa iã nocte medijs inter principē Pedemontanū
& Care

& Cardinalem Tridentinum, in palatium honorifice deducitur, & portis clausis tota ciuitas gaudijs personuit, uicatim pyrae triumphales extruebantur, & quisq; ad odium fere latior & festiuor uideri certabat.

Posthæc a Casare parente suo dilectissimo in Flandriam, Hanoniam, Arthesiam & nationes alias deducitur, & ibidem inauguratur, Antuerpiam quoq; deductus, a magistratu, ciuibus & diuersarum nationum mercatoribus, cum indicibili pompa suscipitur.

Magdeburgen, ut antea fecerant nonnulli, religionis decretum recipere detrectant, quos Casar p̄scriptione multat, omniumq; diereptionibus exponit.

Hoc itidem anno concionatores Vuittembergici, dentata in Lubecen, Lunenburgicos & Hamburgen, charta agunt. Inter quos Nicolaus Ambstorpius, & Matthias Illiricus, quondam Melanthonis sectator, inuectiua vicissim scribunt in Vuittembergicos illos.

Velitatio inter Vuittembergicos & Lubecenses.

Mense Iunio Catharina e Medicis, Henrici Gallorum Regis coniunx in Reginam consecratur, & corona insignitur. Rex itaque Henricus Parisios eam deducens magna cum pompa celebrat.

Cario testis.

Anglis hoc tempore quicquid iuris nacti fuerant in agro Boloniensi adimitur, & Boloniam qui proditione dediderat capitis supplicio afficitur, membris in quatuor partes dilaniatis atq; suffixis.

Rex quidam Africanus Sarcensis Argeriam inuadit, Casari & Lusitano arces aliquot prædiarias & transmarinas eripit.

Quarto idus Nouembris migrat ad Christum Paulus tertius, anno ætatis suæ octuagesimo secundo, qui solennibus & sacris præcibus Deo commendatus in sacello sancti Sixti tumulatur, ubi more uetusto & consueto in diem usq; tertium singulis conspiciendus sistitur.

Obitus Pauli tertij.

Paulus Iouius Historiographus celeberrimus, testatur Pontificem hunc uarijs eluxisse uirtutibus, ac cum primis pontificio pariterq; maxima post Deum potestate singulari cum pietate & prudentia præfuisse & gubernasse, & licet is suos potius naturæ instinctu promouere libenter & sedulo studuerit, tamen ab omni sese seruauit immunem factione, sic ut omnium se patrem agnosceret & re ipsa declararet. Concilio quoq; Oecumenico plurimū fauere multis argumentis probauit, nec intermisisse quippiã, quo pax & concordia inter Casarem regemq; Gallorum in eatur confirmeturq;.

Iouij ingenium de Paulo tertio testimonium commendabile.

Y *Quam*

Quam uero Concilij Tridentini successibus fauerit, ex epistola quam ad proceres Imperij dedit, cognosci poterit. Est autem hæc:

Venerab. Fratribus & dilectis filiis

ORDINVM IMPERII STATI

bus Ecclesiasticis in conuentu

Augustano,

PAVLVS PAPA III.

Venerabiles Fratres, & dilecti Filij salutem &c. Accepimus superioribus diebus literas uestras, xiiij. Septembris Augustæ datas, quibus post explicatas diuturnas, & graues prouinciæ Germaniæ calamitates, a nobis petitis, ut redintegrato Tridentino Concilio, inque pristinum locum, & statum suū restituto, saluti, & tranquillitati uestræ Nationis cōsulamur. Qua in re sollicitudo uestra, quoniam nobiscum communis est, gratissima nobis fuit. Hanc enim curam ab initio nostri Pontificatus in animo fixam semper habuimus, ut isti prouinciæ grauiter affectæ, & laboranti (quantū in nobis esset) mederemur. Cuius sane nostri paterni in uos animi, ut multa alia argumenta omittamus, illud satis sufficere possit, quod post Mantuan. & Vicentinam indictionem, Concilio habendo urbem Tridentinam delegimus, uobis propinquam, & cōmodam, quodque legatis illuc nostris semel atque iterum missis, omni studio ac diligentia ad illud celebrandum incubuimus, neque ullis sumptibus percipimus. Verum cū incepto iam Concilio, totos quindecim menses a posteriore indictione expectati essetis, neque adhuc ullū in Germania bellum existeret, si non admodū multi uestræ nationis illuc accesserunt, aut miserunt, cū tamen aliqui accesserint, aut miserint, non nobis, sed illis est tribuendū, qui cum propiores cæteris essent, ire ipsi, ut debebant, aut saltem exusatorē mittere non curarunt. At uero eo ex Hispanijs, Gallijs, Italia, & ex remotioribus prouincijs, quibus Ciuitas Tridenti non ita cōmoda erat, satis magnus Episcoporum & Prælatorū numerus confluxerat: multaque interea Sessiones habitæ fuerant, quibus plurima salutaria Decreta, quæ partim ad fidē, & religionē, partim ad morū reformationē pertinerēt, diuini spiritus instinctu, atque auxilio, summaque Episcoporum, ac Prælatorum consensione facta sunt. Quibus quidē maxima impiorum dogmatū pars, quæ ab Hæreticis huius temporis defendebantur, declarata, & conuicta

conuicta est. Quare intelligi ex his licet curam semper excubuisse apud nos istius sanandæ Prouinciæ, & a calamitatibus (quantum cū Dei gratia per nos fieri potuit) liberandæ. Nam quod post bienniū fere, a posteriore indictione translātū ex illa Vrbe Concilium est, ea translatio non modo nobis auctoribus, sed ne scientibus quidem facta est. Et tamen quoniam dubitari non potest quin Concilium generale iustum, & legitimū, ex huius sanctæ sedis auctoritate indictum, & congregatum, ius habuerit, sui ipsius, eo, quo Spiritus sanctus dictauerit, transferendi, præsertim sui conseruandi causa, iustam nos & legitimā ipsam translationē existimare debemus, nisi rem aliter se habere plane cognouerimus. Qua quidem a translatione etsi pauci quidē dissenserunt, stari eo tamen debet, quod multo maxima pars constituerit, atq; decreuit: neq; propterea diuisum esse Conciliū putandū est. Et si. n. quidam adhuc Bononiā ad Concilium profecti non sunt, sed Tridenti remanserunt, manet tamen illud singulare atq; unicū. Nec tamen illud in eam urbem translātū est, q̄ aut nimis longe a Tridentina urbe absit, aut ad cōmorandum incōmoda, aut ad celebrandū ipsum Conciliū parū tuta uideri debeat. Nā neq; ab urbe Tridento magno admodū interuallo Vrbs Bononiēn. distat, & cū ob aeris salubritatē, tum ob rerum uictui necessariarū copiam, tum ob ciuium hospitalitatē, & ipsius magnitudinem cōmodissima est. Quod uero sub tutela Ecclesiæ est, ob id uestræ præcipue Nationi minus tuta uideri nō debet, q̄ ab Ecclesia ipsa, non solum fidē, & religionē Christianā, sed etiā multa alia materna charitatis, & munificentia egregia in se monumenta habet & fruitur: præsertim cum eidem Vrbi Bononiēn. illi Principes, & populi fidei nitimi sint, qui in fide sunt charissimi in Christo filij nostri Caroli Romanorū Imperatoris semper Augusti. Verum ut ad literarum uestrarum postulata redeamus, serius quidem a nobis quā uoluissimus, ad illa responsum est, atq; huius tarditatis causam explicandā esse uobis duximus, ne quid in nobis uoluntariæ moræ fuisse existimetis: cum. n. haud multo post receptionē uestrarum literarum uenisset ad nos dilectus filius noster Christophorus Cardinalis Tridentinus, a Serenissimo Cæsare ad nos missus, & una cū dilecto filio nobili uiro Didaco de Mendoza, eiusdem Cæsaris apud nos Oratore, nobis exposuisset, uniuersam istam Germanicam Nationem opera, ac diligentia ipsius Cæsaris, Concilio Tridenti celebrando se submisisse, & propterea tam dictæ Maiestatis, q̄ de eius mādato

etiã Serenissimi Romanorũ Regis, & omniũ statuũ sacri Imperij nomine, a nobis petisset, ut ipsum Conciliũ ex Bononia Tridentũ remittere uellemus. Nos cũ uestra postulata, cũ postulatũ dictã Maiestatis cõgruerent, eadẽq; prorsus essent, nõ putauimus ad uestras prius q̃ ad dictã Maiestatis literas esse respondendũ. Itaq; cum idẽ Christophorus Cardinalis, & Didacus Orator Cæsareus sapius rem hanc nõ solũ priuatim corã nobis, sed etiã publice coram uniuersis S. R. E. Cardinalibus in Consistorio nostro p̃posuissent, necessario factũ est, ut nos etiã cum eisdẽ Cardinalibus rem discuteremus, q̃d & rei grauitas postulabat. Itaq; matura cõsultatione cũ ipsis Cardinalibus p̃habita, de ipsorũ consilio decreuimus, cũ de reductione Concilij, & de negotio cõmuniter ad omnes spectante ageret, Prælatos ex omnibus fere Nationibus Bononiã in Cõcilio existentes, ante omnia consulendos esse. Quod cũ ad abrumpendã omnẽ morã statim fecissemus, celeri tabellario ad eos dedita opera cum nostris litteris misso, responsum ab eis tale habuimus, quale & ipsi Oratori Cæsaris (iam Cardinale Tridentino, a nobis digresso) in Congregatione nostra multis præsentibus dedimus, & fraternitatibus uestris, ne longiores in his simus, mittimus p̃sentibus alligatũ. Ex quo sane fraternitates uestræ p̃spicient quæ nam dilucidari, & declarari, ac plane fieri, & ab his, qui se Concilio submisisse dicunt, re ipsa adimpleri debeant, anteaq; de reditu ipsius Concilij ad Ciuitatẽ Tridentinã deliberetur. In quo solitã uestrorũ æquitatẽ animorũ, ueritatisq; ac iustitiæ amorẽ semp uobis insitũ, nunc optamus, & expectamus. Vos in Deo Dño hortantes, ut tranquillitati Ecclesiæ Catholicæ, cui semp p̃ uestra probitate adhæstis, omni uestra auctoritate, ope, & cõsilio consulatis, quo nobilissimæ Nationi uestræ, quantũ in uobis erit, pacis fructus, sedatis seditionibus, & uera religionis lux, pulsus impietatis tenebris, restituat. Quod, ut nostris diebus uideamus, ab eodẽ deo supplices, ac uotis om̃ibus p̃camur, ac petimus: & uos hortamur, ut cum cæteris Bononiã p̃ficisci, aut nuncios uestros sine mora mittere uelitis, uel Conciliũ ipsum p̃secuturi, uel si locus minus aptus uisus fuerit, cũ alijs q̃d agendũ sit, diutante Spiritu sancto, deliberaturi. Nã q̃ extremis uestris literis uerendum nobis esse significatis, ne cessante in hoc opere diutius sede Apostolica, alia sumant cõsilia, alijsq; uis, & rationibus hæc causa tandẽ expediat. Nos quidẽ si agnosceremus in p̃curanda salute illius inclytæ puinciæ, a nobis cessatũ fuisse, oĩa sane timeremus: p̃cipue uero Dei irã, q̃ nos in hac sancta sede, tanq̃ in specula collocauit,

ut

ut oim Christi ouium, p̄cipue aut̄ illarū, quæ a reliquo grege se subtraxerunt, curā habere mus. Quod uero nō defuerimus in hoc opere cōsulendi puincia Germaniæ, ea quæ supra scripsimus, satis testimonio esse possunt: p̄sertim cū nota scribamus nō tā uobis, q̄ uniuerso orbi Christiano. Quare q̄ ad nos attinet, eo minus nobis timendū duximus, q̄ magis nostri studij, ac laboris in hac causa sumus cōscij, & q̄ eā de grauitate, ac moderatione uestra opinionē, eā de Cæsaris sapientia & animo in Christianā Remp. spem habemus, ut nec illum, nec uos ullā huius expediendæ causæ rationē, nisi q̄ recta, & ipso, ac uobis digna sit, p̄buros, credamus. Hoc n. experta uestra, & cōstans semp̄ in aliorū defectione pietas, & fides nos sperare iubet: Quod si nō fiat, noua uero cōsilia cōtra auctoritatē huius sanctæ sedis suscipiant: Nos quidē non n̄ sumus, qui p̄hibere possimus, quo minus in eā tanq̄ in domum aliq̄ descēdat pluuia, ueniāt flumina, flent atq; irruant uenti (hæc em̄ omnia futura esse, ab ipso summo Architecto, cū eius fundamēta iaceret, sunt p̄dicta) ne uero p̄pterea cadat, ne dissoluatur, timere quidē nō possumus, quia scimus fundatā esse supra firmā petram. Illis potius timemus, & illoꝝ uicē ualde dolemus, q̄ nec irritis conatibus illoꝝ, q̄ hanc sibi olim oppugnandā animo p̄posuerunt, nec grauibus Dei iudicijs, cū ueteribus, tum nouis, in oēs, q̄ hoc aliquādo tentarunt, deterrent quominus eiusmodi cōsilia capiant; malintq; se certo periculo cum totius Ecclesiæ p̄turbatione exponere, dum opus Dei dissoluere conantur, q̄ nullo nō seculo ab improbis oppugnatum, nunq̄ expugnari potuit, q̄ in pulchritudine pacis nobiscum unanimes in una domo uiuere, ad q̄ eos semp̄ inuitauimus, & perpetuo inuitamus. Idem autē, ut uos faciat, nec permittatis, ut aliena, & nullis profutura cōsilia locum, aut auctoritatem, in uestris Conuentibus habeant, ualde in Domino hortamur: uosq; ita facturos de pristina uestra, & constanti, quam semper ostendistis, pietate, & fide, maxime confidimus. Datum Romæ, &c. Prima Ianuarij. M. D. xlviij. Pontificatus Nostri Anno xiiij.

Vicesima prima Decembris, Margareta Valesia Henrici regis amica moritur.

Hoc anno prope Colmariam tanta ranarum & bufonum exaere in terram copia descendit, ut etiam indigenæ neruis alijsq; instrumentis uis interficere cogentur. Iussu uero Satrapæ & præsidio suorum coaceruatim fossis iniectæ & opertæ sunt.

RERVM MEMORABILIVM QVAE AB ANNO

DOMINI M. D. AD ANNUM

usq; LIX. in republica Christiana
gesta sunt,*Liber Quintus.*

An. 1550

ANNO a Natiuitate Christi M.D.L. apostolica sedis autoritate remissionis annus quē Iubileum nuncupant, celebratur,

Mense Februario in Festo Purificationis Virginis Deiparae, aliquot Ecclesiae ab Argentoratensibus Episcopo & Clero ibidem restituantur, in quibus denuo iuxta Christianum & Catholicum ritum, diuinum officium, utpote Missae sacrum, & horae canonicae frequentari coeperunt, quae quidem anno uigesimo primo inhibita fuerant. Oborto uero tumultu ab adolescentioribus aliquot, Clerus sacrae concioni cum his quos habebat illustri familia natos, intentus, nouam iterum seditionem agitari suspicabatur. Quod intelligens Consul & Senatus, ad templum (ubi tumultus excitatus erat) festinanter concesserunt, sed iam ille consopitus erat. Veruntamen Ecclesiastici aiebant se ex huiusmodi subito concursu in magnum uenturos periculum, quarimoniam suam ad Episcopum deferunt. Idcirco mensibus aliquot, diuinis officijs templum uacat. Interea uero Magistratus fidem hanc interponit, quod deinceps caueret, ne quis uim illis inferat, neue foris aut intus periculum sustineant. Qua tandem interposita in ipsa sacratissima Pentecoste, templorum ualuae denuo aperiuntur, & solita celebrantur mysteria.

Sleidani ioc
cus seu potius
scomma in di
uini sumū Mis
sa sacrificiū.

Cæterum quotusquisq; est, qui Sleidani cōmentaria uidit, & nō intelligat ipsius parū sane candidū peccus, quippe q̄ oēm missae actionē a circumstantijs describens, iocatur & ludit in tam sacrosancto mysterio, q̄d sane tanta cū reuerentia ab initio nascētis Ecclesiae sancti patres, Viri mēte & doctrina apostolici, coluerūt. Benedicere hostiā crucis signaculo, micare digitis Sleidanus nominat, q̄d tamen
Cicero

Cicero lib. ij. de Divinatione proprie sortilegorum esse testatur, poterat sane eodem pacto sacrificium Missæ, quod absit, sortilegium nominasse. Deniq; nihil est, nihil fit, nihil geritur, nihil sumitur, quod ille non carpat, ut interim præteream, quod toties Christi uiuificū corpus in altari panem azymum nuncupet. Negat transubstantiationem & ueritatem Eucharistiæ, simulac Christianorum sacerdotes nihil aliud quam iudaicum ritum conficere autumat, quos tamen D. Ambrosius, Chrysostomus, & Basilius, & alij angelis pares faciunt, propter sacrificium quod in altari suis ipsorum manibus confit.

Iisdem fere tēporibus mors Solymani lætis rumoribus nunciabatur, qui annis triginta Christianos afflixerat.

Mense Februario die vij. Ioannes Maria de Monte ad ordinē summī pontificatus canonica electione, euehitur, qui Iulij tertij nomen obtinuit. *Iulius tertius inauguratur.*

Decimo Calendas Martij Cæsar denuo comitia Augustæ indicit, diemq; xxv, Iulij nominat. Quo cū pergeret, Saxonem secum Augustam deducit, Lantgrauium Mechliniæ custodiri præcipiens.

Iis in Comitibus præcipue agebatur de Concilij satisfactione. Cardinalis Augustanus (in quem etiam Sleidanus sua scommata iacere non ueretur) concionem habuit, in qua Luthericos grauius ac serio increpabat. *Cardinalis Augustani in Luthericos reprehensio.*

Gallorum Rex initio cum Anglis fœdere, Boloniam quatuor milibus aureorum sibi redemit, quam ad Idus Martij ingressus imaginem argenteam multo quam olim præciosiorem D. Virgini Marti statuit.

Tota hæresis controuersia & recognitio a forensibus ad iudices Ecclesiasticos relata est, in Gallia, ueritumq; Senatoribus ne exinde Episcoporum & aliorum Antistitum uices gerant.

Ibidem etiã hoc anno magna monetæ ratio habita est, propter falsos & adulteratos præciososq; & imminutos nummos.

Sub exitum Martij Philippus Hispaniarum Princeps Cæsaris Caroli filius, Augusta in Hispanias per Italiam redit. Cum quo pariter Maximilianus sororius ut desponsam sibi coniugem inde educeret proficiscitur, duarum prolium parentem, siquidem hic Hispaniam absente Rege Philippo aliquandiu gubernarat.

Sexto calendas Iulij, ipso die Pantaleonis, Adolphus nuper in Archiepiscopū & Electorē creatus, magna cū gloria & herouū frequentia ubiorum

ubiorum Coloniam ingreditur pulchro & undiq; ornato subuectus caballo, medius inter Ducem ac Principem Cliuensem & Cornensem, qui Cæsaris nomine congratulaturus & honoraturus adserat.

Obitus Grani
uellani.

Sub finē mensis Augusti Granuellanus, qui Vesontio Sequanorum urbe Augustam uenerat, e uiuis excessit, non absq; grandi Cæsaris mœrore ut creditu facillimum est.

Magdeburgis
ei pernam pro
scriptionis
launt.

Hoc eodem anno menseq; Septembri, Henricus Dux, ciuitatē Brunswicensem obsidione cingit. Cæsar hoc comperto, inducias utriq; parti interdicit, uelle enim se obortam discordiam dirimere ait. Tum Georgius Dux Mechelburgen. exercitum omnem ad se rapit, & Magdeburgicis, ratione proscriptionis, magnam iacturam attulit.

Senatus igitur ciues militesq; in aciem conscribit, & cum equitibus aliquot in campum descendit. Verum Dux illos antevertens, sternit, amplissimumq; belli ex ea strage apparatus recipit.

Interea plures alij Principes uiri in Magdeburgicos proscriptos uires & copias instruunt, quorum primus erat, Dux Mauritius. Cæterum ordines illius Diœcesis apud Cæsarē & Imperij proceres quæruntur, timendum ne Magdeburgici toti Imperio, negotij multum facessant, nouamq; tragœdiam excitent, idcirco auxilia postulare, quo tempestiue incendium illud opprimatur.

Expeditio in
Magdeburgis
cos, Duce
Mauricio.

Post longam deliberationem uisum fuit, ciuitatem obsidione uallare, & quoquouersum aggeres uallates obicere, donec dedatur. Mauritius Dux belli decernitur, & in sustentationem obsidionis atq; militiæ singulis mensibus, aureorum sexaginta milia numerare placuit.

Coniunctis itaq; copijs Ciuitatem Mauritius adoritur, & uallis concludere cœpit. Nocte partē unam ciuitatis adsilijt, & quotquot insurrexerant, aut cæsi sunt, aut capti.

Non deerant interea qui oppresso municipio succurrere tentarent. Nam Comes Albertus, & alius ab Heydec milites in uicinis maritimisq; ciuitatibus cōscribunt, in subsidium Magdeburgicis. uerum Dux Mauritius collectum ita militem inuadit obruitq; & signa ex his quatuor adhuc salua sibi adsociat.

Die uero decimo nono Decembris media iam nocte Magdeburgici urbem egressi, hostium castra opprimunt, & Georgium Ducē Mechelburgen. captum in urbem abducunt.

Mense

Mēse nono Classis Cæsariana Dux ac Princeps, Siciliae Prorex, collectis undiq; ex praesidijs regni Siciliae & Neapolitani & Insularum militibus, fretus quoq; suppetijs Ducis Florentini, Genuensium & equitum Rhodiensium, Dragutrum quendam archipirata, Thyrreni maris oram, Insulas Baleares, Corsicam, & Sardiniam depopulantem persequitur, quem cum profugisse in Aphricam ciuitatē regionis Aphricae intelligeret, urbem undiq; fere mari cinctam, arctissima obsessioe uallat, & die secundo eiusdem mensis magna in hostes edita strage non prorsus ipse damni expers, capit, diripit & occupat, & ualidis inibi praesidijs relictis, filio custodiendam tradit. Magnam hic uictor praedam nactus est, depraehensiq; sunt in ea Iudaei complures, qui tum ex Thessalonica, tum ex Lusitania eo profugerant, cum negotiatoribus Alexandrinis.

Ciuitatis Aphricanae expugnatio.

Carolus Maximilianus Angolismensis Dux, mense Iulio ad D. Germani fanum in Gallia, nascitur.

Eodem mense xix. die Regina Scotiae Illustrissimi Ducis Guyssani Filia Vidua, Henrici Gallorum Regis euocatione, sextidies mibus cum multa Scotiae nobilitatis frequentia in Franciam apulit.

Die xxi. Lodouicus Dux Aurelianus natus, Henrici Regis secundo genitus adhuc infans in arce Mantae moritur.

Septimo nonas Decembris Parisijs, Ioannes quidam adolescens uigintitrium annorum, Lotaringus natione, cum basilicam Diuae Virginis sacram esset ingressus ipso Conceptionis profesto, Clero solenniter uespertinas preces & hymnum uirgini modulante, ad imaginem uirginis quae ad dextram atrij interioris uulgo chorum nominant, religiose colitur, celeri cursu contendens, gladio quo praecinctus erat exempto, eam excidere tentat, nemine id suspicante, prohibitus autem ab edituo qui ad imaginem obseruare consueuerat, & alijs, post alapas & colaphos carceri mancipatur. Vbi uero examinata iam causa & facti indignitate, cum resipiscere nollet, sed de socijs gloriaretur coniuratoribus, ante templum Virginis uiuus execta prius lingua, exuritur.

Hoc insuper anno xviij. calendas Decembris, Iulius tertius nuper in Pontificem Maximum creatus passim ad Ecclesiarum Praelatos missis diplomatis, Tridentum prosequendi Concilij gratia, euocat, omnes pariter quorum adesse interfit hortatur, ut calendis Maij deinceps sequentis anni compareant,

Concilij redintegratio.

CCCXCVIII. RERVM MEMORAB.

Lantgravius
fugā subornat.

Mauritius & Brandenburgicus Duces apud Cæsare uehementer instabant, nullis præcibus intermissis, quo Lantgraviium dimitterent liberum. Cæsar autē rationes aliquot grauissimas reddit, cur Lantgraviium eo potissimū tempore, libertati minime donet. Post multam & uariam deliberationem & tractationem, Lantgravius longioris moræ impatiens, effugere clam statuit, & per itinera passim a patria Mechliniam usq; ueredos subornat. Verum unus e famulis suis euulgauerat, herum ipsius mox liberandum. Quo comperito, Præfectus custodiæ, eadē hora, eodēq; momento, quo euasurus erat, omnibus ad fugam & iter necessarijs comparatis atq; dispositis, ne fieret præcauit, comprehensis aliquot e famulatio Lantgrauij & decollatis. Post modum accessit custodia diligentior.

Lycosienes.

In Carinthia non adeo procul a Clagenfurto, mense uidelicet Aprili, per duas integras horas cælum bonum & electum frumentum pluit, quod homines illic in cibum uti cœperunt.

An. 1551.

ANno præstitæ salutis Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo primo. Idibus Februarij, Augustæ postremo dicta comitia cessant. Decretum itaq; fuit, ut omnes insimul Imperij ordines Tridentino Cõcilio obtemperent. Cæsar quoq; quod sui erat officij ingenue libereq; tam Protestantibus quam Catholicis liberū concedere singulis com meatum uellet.

Mense Februario die xxvij. Bucerus Apostata in Catholicam Religionem sæuissimus, in Anglia, ciuitate Catabrigæ moritur.

Igitur Concilium toties optatum, multis diplomatis Summorum Pontificum, & Imperialibus decretis sancitum, & redintegratum in autumno Tridenti cœptum est prosequi, & quotquot Cæsaris pium affectum & desiderium boni consulebant, & quod caput erat hac in re, pietati & religioni operam dabant, itineri mox sese accingunt. Cæsar eos qui sani & incolumes Augustam, decima Septembris a sorore Maria (quæ ipsius partes obibat in Belgica) missi, uenerant, triduo post, ad salutationem in cœnaculum suum benigne admittit, & inter alia, propria & blanda uoce delectos monet, ut summa cura & diligentia, negocium Ecclesiæ Christi promoueant, seduloque & assidue ob oculos ponant, & pertractent, promittens uicissim se minime defuturum laboribus & conatibus pro liberanda Religione & Ecclesia Christi IESU (quæ prohdolor tot hostibus totidemque machinis obrueret)

obrueretur) expendendis. Et quum ipsa uox & oratio affectum animi, & pectoris candorem exprimeret, a deo commouit, ut omnibus illis abeuntibus, lachrymas excuteret. Dimissi posthac ualedicunt, & coepto sese itineri accingunt, & sexto calendas Octobris incolumes Tridentum perueniunt. Quorum sane praesentia Praesidibus Concilij longe fuit gratissima. Pontifex Max. Legatum dedit D. Marcellum tituli sancti Marcelli Cardinalem a Crescentijs, Praesides duos, Sebastianum Piguinum Archiepiscopum Sipontinum & Cardinalem, genere Rezanum, & Aloysium Lipomanum Episcopum Veronensem, Venetum, Caesar, Hugonem Comitem a Montfort, Franciscum a Toletto, & Vuilhelmum a Pictauija, Archidiaconum Campiniae mittit. Regis Romanorum nomine uenerunt, Paulus de Gregorianis Episcopus Zagabrien. & Fridericus Nausca Episcopus Viennensis.

Cesaris oratio ad Delectos.

Alpes niuosos ingrediuntur.

Praesides Concilij.

Oratores Caesaris.

Oratores Regis Romanos

Decima Octobris Archiepiscopus Colonienfis, elegantissime equitatu Tridentum uenit, cum D. Groppero, Eberardo Billico, Carmelitaru Prouinciale, & doctore Saltzburg Iurisperito, iamq; Reuerendissimus Dominus Moguntinus & Treuiren. aduenierant.

Interfuere autem huic Concilio Archiepiscopi cum Electoribus decem, inter quos peregrinae nationis duo, Sardus unus, alter Gottus, Episcopi plus minus triginta sex, Abbates uero tres potissimum.

Theologi a Pontifice missi duo Theologi fuerunt, Iacobus & Alphonsus Salmeron, uterq; Hispanus, congregationis Iesu, inter alios uero quos necdum recensuimus clariores hi extiterunt, Petrus Maluenda, ab Imperatore missus, Ruyuardus Tappart ab Anichusia, Decanus Louanienfis, Franciscus Sonnius, Iudocus Rauesstejn, quem Tiletanum denominant, Ioannes Leonhardi ab Hasfelt, qui tempore Concilij febris laborans acutissima, ex hac uita discessit, non sine quarelis & lachrymis academia Louanienfis) Ioannes Manhusius Franciscanus, Alexander Candidus, Professor ordinarius in Colonienfi Vniuersitate, instituti Carmelitaru, Antonius Maria, Italus, procurator ordinis Carmelitarum, Vir (ut interim absit inuidia dicto) disertissimus, & incomparabilis. Ioannes Delphensis, aliq; innumeri, qui sane nominatim perstringi meruerunt, sed omnium nomina non occurrebant.

Theologoru maxime celebriu catalogus.

His proinde congregatis methodus quædam certa disputandi proponitur, huiusmodi nimirum:

Modus & ratio disputandi.

Sententiæ a Theologis in medium adducendæ, ex sacris biblijs, Apostolicis traditionibus, Sacris quoq; & approbatis Concilijs atque constitutionibus, sanctorum deniq; patrum testimonijs & auctoritatibus, bona fide decerpantur. Brevitati studeant, obscuritatem caueant, parerga & exotica fugiant, & a superfluis ociosisq; quæstionibus deniq; quod absit proteruis contentionibus omnibus modis abstineant.

Ordo quoque in dicendis sententijs habitus est hoc nimirum pacto, ut primo loco dicantur quia Pontifice Romano missi sint. Deinde qui Imperatoris nomine aderant, aliq; legati, postea vero Clerici Seculares iuxta promotionis gradus. Postremo Regulares, seruatò eodem ordine.

Constitutum itaq; fuit ut primi die Martis mane pronuncient, reliqui deinde, ordine proposito.

Quoniam vero themata ad disputandum proposita de Augustissimo Eucharistiæ Sacramento, hæreticorum opinionibus subscriberent, idcirco Apostolicæ Sedis Legatus potestatem facit Theologis disputaturis, volumina illorum in quibus opiniones hæreticæ fovebantur, diligenter euoluere, quo uidelicet ueritas statuatur, & opinionum diuersitas ac falsitas confutetur.

Communicatis proinde sententijs, concordiam omnium assensu & fide, Canones thematis hæreticorum oppositos de Sacramenti Eucharistici ueritate definiunt xi. Octobris, instinctu utiq; sancti spiritus, qui eosdem, uiros Apostolicos, Ecclesiarum Rectores uniuersum per orbem edocuerat, quemadmodum ex monumentis & traditionibus ipsorum, patres Concilij feliciter hauserunt.

Canones autem huiusmodi sunt:

Canones in secunda Sessione, quæ fuit 11. Octobris, acta.

Si quis negauerit in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento contineri uere & realiter & substantialiter corpus & sanguinem unam cum anima & diuinitate, D.N. Iesu, ac proinde totum Christum, sed dixerit tantum esse in eo ut in signo uel figura, aut uirtute, Anathema est.

Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis & uini unam cum corpore & sanguine, D.N. Iesu Christi, negaueritq; mirabilem illam & singularem totius substantiæ

stantiæ panis in corpus & totius substantiæ uini in sanguinem (manentibus duntaxat speciebus panis & uini) quæstionem quam Catholica Ecclesia aptissime transubstantionem appellat, Anathema est.

Si quis negauerit in uenerabili sacramento Eucharistiæ, sub utraq; specie & sub singulis cuiusq; speciei partibus separatione facta totum Christum contineri, Anathema est.

Si quis dixerit peracta consecratione in admirabili Eucharistiæ sacramento non esse corpus & sanguinẽ, D.N. Iesu Christi, sed tantum in usu dum sumitur, non autem ante uel post & in hostiis seu particulis consecratis, qui post communionem reseruantur uel supersunt non remanere uerum corpus Domini, Anathema sit.

Si quis dixerit uel præcipuum effectum Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, uel ex eo non alios peruenire effectus, Anathema sit.

Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ sacramento Christum unigenitum Dei filium non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atq; adeo nec festiua peculiari celebritate uenerandum, neq; in processionibus secundum laudabilem & uniuersalem sanctæ Ecclesiæ ritum & cõsuetudinem solenniter circungestandum, uel non publice ut adoretur populo proponendum, & eius adoratores esse idololatrias, Anathema sit.

Si quis dixerit sacrosanctã Eucharistiam non licere in sacrario reseruari, sed statim post consecrationem astantibus necessario distribuendũ aut non licere ut illa ad infirmos honorifice deferatur, Anathema sit.

Si quis dixerit Christum in Eucharistia exhibitũ spiritualiter tantum manducari, & non sacramentaliter ac realiter, Anathema sit.

Si quis negauerit omnes & singulos Christifideles utriusque sexus cum ad annos discretionis peruenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum iuxta præceptũ S. Matris Ecclesiæ, Anathema sit.

Si quis dixerit sacerdoti celebranti non licere se ipsum communicare, Anathema sit.

Si quis dixerit solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, Anathema sit.

Et ne tantum Sacramentum indigne atq; ideo in mortem & condemnationem sumatur, statuit atq; declarat ipsa Synodus, illis quos cōscientia peccati mortalis grauāt, quantumcunq; etiam contritos existiment (habita copia confessoris) necessario esse prae mittendam confessionem Sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, praedicare, pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere praesumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

Dux Vuirtembergensis.

Pridie Idus Septembris, Dux Vuirtembergens. in conclaue Caesaris admissus, paulopost inde hilari plane & exporrecta fronte redire uisus est. Optima de eo in aula Caesaris erat expectatio, & spes recuperandae ac uindicandae apud suos Catholicae & autenticae religionis. Nam rumor erat, quod is pro sua uirili hanc passim instauraret, quemadmodum plerisque compertum fuit, qui multas suae ditionis ciuitates ad Concilium profecturi, peragrauerant.

Mauritij querosulus orator.

Dux Mauricius Oratorem ad Caesarem Augustam uersus mittit, questum de difficultate subditorum, in approbatione Decreti, quod uulgo Interim nominant.

Legatus ad Francorum Regem.

Eodem fere tempore D. Hieronymus Verallus Cardinalis ad Gallorum Regem nomine Concilij, Legatione perfungitur.

Tripolim occupat Turca.

Turca Tripolim occupat fraude Gallorum magis quam ui.

Caesaris feruens ad Concilium studium.

Caesar tantis studijs Concilium promouet, ut etiam ea praetermitteret negocia, quae magni uidebantur esse momenti, licet enim celeberrimi quidam heroes eum in Erabantia expectarent, in euentum belli Parmensis, se tamen Augustae continuit, ne ulla in re Concilio deesse posset. Quinetiam com meatum liberrimum aduersarijs annuit, ut ad Conciliū ueniant, sua proponant, disputent, conferant, omniaq; agant, quae alij quicunq; Episcopali tantum munere excepto, ac ubi eis uisum fuerit, libere discedant.

Receptus quoq; est Orator Illustrissimi Principis Electoris Iosachimi Brandeburgens. qui se suasq; Ditiones in publica Sessione Sacro submitit Concilio.

Regi Gallorum tanta modestia animiq; Constantia a Patribus Concilij responsum est, ut prudentissimis quibuscunq; miraculo fuerit. Quamobrem sane dignum fore putauimus si huiusmodi responsum subnectamus.

Oratio

Oratio sanctæ Tridentinæ Syno-

DI, AD SCRIPTA CHRISTIA-
nissimi Francorum Regis responsio.

Cum ex proxima Sessione, maximam hæc sancta Synodus læ-
 titiam, uoluptatemq; cepisset, non solum propter auctam Pa-
 trum frequētiam, aduentum amplissimorum Germaniæ Præsulū,
 & eorundem principum, & sacri Romani Imperij Electorum, ue-
 rumetiam quod a piissimo Imperatore, & ex Hungariæ Bohemiæ
 que regnis a Serenissimo Romanorum rege, Legati uiri ornatissi-
 mi cum literis ac mandatis uenerunt (quæ fuerant in ea ipsa Sessio-
 ne recitata) ac per eosdem dies ex literis Clarissimorum Regum
 Lusitaniæ & Poloniæ cognitum fuerat, illos quoq; inclitos reges
 in animo habere legatos suos ad sacrosanctam hanc Synodū mit-
 tere, omnes tum patres collaudato Imperatoris & illorum Re-
 gum officio, atq; erga hanc Synodum reuerentia, meritis Deo gra-
 tias egerunt, quod post tam diuturnas tenebras maxima subito
 lux Christianæ Reipub. fulsisset: tum minime dubium habuerūt,
 quin Rex Christianissimus Galliæ, pro sua & maiorum suorum
 dignitate, suos quoq; ipse legatos Episcoposq; missurus, & insigne
 quoddam studium religionis & pacis atq; unitatis Ecclesiæ esset de-
 claraturus. Namq; cum omnibus gentibus notum sit, quam egre-
 gia Francorum Regum merita in Rempub. Christianam extite-
 rint, cum hunc Regem putandum sit, nec pietate erga Deum, nec
 studio fidei Orthodoxæ, neq; adeo magnitudine animi quoq; illis
 esse inferiorem, quis non existimaret firmum præsidium sanctæ
 huic Synodo & Catholicæ Ecclesiæ in eius uirtute & autoritate
 esse constitutum? Verum cum ipsius nuncius in confessum Pa-
 trum prodisset, & literæ ab eo allatæ una cum scriptura quadam
 illis adiuncta recitata fuissent, mox Synodus dolore & sollicitu-
 dine affecta est. Quanquam enim modeste admodum scriptæ
 erant, nec paruam reuerentiam (qua ille Rex hunc sacrum Con-
 uentum prosequitur) significationem habebant, tamen inde dif-
 ficultas uidetur obijci, unde auxilium expectabatur. Quis non
 & uehementer admiretur & magnopere doleret? Sed et si propter
 quasdam causas, opinionesque incommodas, Regis animum
 offensum & exulceratum esse apparebat, non propterea tamen
 Sancta hæc Synodus spem de illo pristinam sibi abijciendam
 putauit.

putauit. Optimorum enim consiliorum sibi & rectissima uoluntatis conscia præter spem (quam in Deo omnipotente, S. Conciliorum auctore & præside habet maximam) ipsum Regem confidit, re (pro sua prudentia) melius secum perpensa, habiturum esse cum officij ac dignitatis suæ rationem, tum cõmunis Ecclesiæ utilitatē, atq; adeo salutem, nec plus apud eum authoritatis & ponderis habiturum esse minus recta fortassis, quorundam consilia, quam S. Oecumenicæ illius amantissimæ Synodi hortationes atq; monita, quam libenter audire & eius authoritate moueri Christianissimus rex debet, memor eius quod Dominus dixit: Qui uos audit me audit. Ac primum illa quam Rex non retinuit, omnibus omissenda suspicio est, si qui sunt qui ex hoc sacro Concilio existiment non communi Ecclesiæ utilitati, sed priuatim aliquorum commodis & rationibus inseruiri. Etenim quibus de rebus agendum sit, discrete præscriptum ac diffinitum est binis literis summorum Pontificum, quarum alteris Concilium huc a Paulo tertio felicitis recordationis, huius prædecessore, indictum est. Alteris ab hoc ipso Pontificæ Maximo in eandem hanc urbem restitutum. Res autem hæ sunt: Extirpatio hæresum, Reformatio morum, Pax Ecclesiæ. Quæ tandem rerum harum non cum toti Ecclesiæ utilis ac potius necessaria est, tum ab omnibus pijs & uere Christianis Principibus expetenda & summis studijs adiuuanda est. Hæreses iam pridem longe lateq; non per Germaniam modo unde ortæ sunt, sed per reliquas etiam fere Prouincias omnes, non sine miserabili animarum interitu atq; strage, & maxima cultus diuini diminutione peruagantur, corroborantur & indies ea pestis latius serpit, non absq; grandi multorum periculo. Qui tanto malo obuiam ire ac mederi cupiunt proprio cuiusdam commodo ac non Dei Opt. Max. honori & animarum incolumitati inseruire putandi sunt? Vetus illa & sancta maiorum nostrorum disciplina iam pridem negligitur, populorum mores maiorem in modum deprauati atq; corrupti sunt, qui Ecclesiasticam disciplinam restituere, qui mores reformare, qui populos ad rectiorem uiuendi rationē reuocare conantur, priuatim n̄ principi alicui consultum uolunt? Postremo ob Principum discordias, quis nescit quantas Respublica Christiana calamitates accepit, quibus hoc propositum est, cum Dei honori animarumq; salutē prospexerint, & disciplinam populi ac sacerdotum seuerioribus legibus astrinxerint, tum externe quoq; Ecclesiæ pari consulere & ad com=

ad componendas Regum controverſias authoritatem ſuam in-
 terponere, utrum ſi uidentur uni alicui obſequi & gratificari cupe-
 re, an cum principibus omnibus tum eorum populis regniſq; pro-
 ſpicere? Non cadit proſecto in hanc Synodum hæc ſuſpicio, aliena
 eſt atq; abhorrens ab eius fide, gravitate, conſtantia, niſi forte pro-
 bandum eſt, Patres in ea congregatos tam longe a ſedibus & Eccle-
 ſiis ſuis tanto ſuo & ſuarum rerum incommodo in hanc urbem
 conueniſſe, quo cuipiam Principi fidem & religionē & animas ſuas
 addicerent. Illi uero pro loco, pro munere, pro miniſterio, ad quod
 a Deo uocati ſunt Principi Principum Chriſto primum, deinde ſan-
 ctiſſimæ eius Eccleſiæ inſeruiunt, neq; principum alicuius com-
 modum ſpectant, ſed communem Chriſtiani populi utilitatem, &
 ſalutem intuentur, quod quidem cum principum ipſum indicare
 potuit, iam tum rerum exitus (Deo adiuuante) apertius declara-
 bit. Quamobrem monere Chriſtianiſſimum Regem ſuſpicio hæc
 minime debet, quo minus ſinat Episcopos Regni ſui huc uenire.
 Neq; cum huic ſacro Conuentui tantū in literis ſuis tribuat, eum-
 que perhonorifice ſemper appellet de eo huiusmodi quiſpiam de-
 bet ſuſpicari. Quod uero ad eam cōtrouerſiam attinet quæ propter
 urbem Parmam exorta eſt non dubitat hæc S. Synodus, quin Pon-
 tificem Maximus totius ſit facti & conſilij ſui rationem redditurus.
 Iſtis quidem Patribus nihil poteſt eſſe optatius, quā ut res ad ociū
 & concordiam deducatur. Vtque autem ea res ſe habet, nihil pri-
 uatum illud negotium ad hoc quod publicum eſt, pertinet, neque
 ob eam controverſiam Regi Chriſtianiſſimo recuſandum cenſet
 hæc Synodus, quo minus huc ſinat Regni ſui Episcopos accede-
 re. Pluris enim a tam pio & orthodoxo rege uniuerſa Eccleſia fa-
 cienda eſt, quam unus ab eo in fidem & in alienus cliens ac ſubditus
 ſtipendarius & receptus. Neq; Regem Chriſtianiſſimum decet ob
 priuataſq; offenſionem, officium erga communem matrem deſere-
 re, & rem Chriſtianæ Reipub. maxime ſalutarem, non adunare.
 Nam quod accessus illis eſſe huc parum certus uidetur propter bel-
 licos uidelicet motus, hæc minime excuſatione uti licet Episco-
 pos, qui nec bello domi detinentur, & in locum quietum & pacat-
 um & omnium uletu uacuum ad Concilium uocantur et tuto ite-
 nere illuc peruenire poſſunt. At enim fortasſe metunt ne ſi forte
 aliqua de re actum fuerit, quæ illis minus probetur, parum illis li-
 bere quod ſenſerint, liceat dicere. Quod nequaquam illis uerendū
 eſt.

est. Nonne Regius nuncius cum literas a Rege attulisset, illas quidem non minus huic S. Synodo iucundas in Patrū consessum admissus est, & cum libere quicquid ei uideretur, diceret, attente & pacienter auditus est? An uero priuata homini tanta uti libertate permillum fuit, Episcopis illo honore, illa dignitate præditis minus libere proferre quod senserint in hoc fratrum suorum cœtu licebit? Illis uero & libere loquēdi potestas erit, & si uenerint, omni honore & studio cum sua, cum Regis causa, ab omnibus Patribus excipientur. Sin autem muneri atq; officio suo defuerint, quod credere difficile est, nequaquam propter eorum absentiam generale hoc, Oecumenicumq; Concilium esse desinet, quod more exemplorum aliorum generalium Conciliorum indictum & in spiritu sancto iure & legitime congregatum est, & huc tandem, iustis de causis restitutum, ubi ex compluribus prouincijs Episcoporum aduentu atq; concursu quotidie fit frequentius, nec eius acta atq; decreta sanctæ Apostolicæ uniuersalis Ecclesiæ minus auctoritate nitentur, Vnus est enim Christus, una est sponsa, unum corpus, Catholica uidelicet Ecclesia, quæ ut illa Dñi Christi tunica inconsutilis fuit, ita ipsa singularis est & unica. Quod uero testatur Rex atq; denunciat se, si necesse fuerit ad eadem remedia esse descensurū, quibus maiores sui usi fuerunt aliquando, adduci non potest hæc S. Synodus ut cum ita sentire arbitretur omnino eiusmodi quispiam unquam esse facturum. Etenim quid tam alienum esset a Christianissimo Rege quam ea instituta quæ significat reuocare, quæ grauissimis de causis fuerunt non sine maximo Francorum Regum commodo abrogata iam pridem atque sublata? Quæ porro tanta eiusmodi capiendi consilij necessitas unquam poterit existere? Nonne quod uis subire incommodum satius fuerit, quam tantam nobilissimo illi Regno labem aspergere, tanto scandalo Deum omnipotentem & Ecclesiam Apostolicam offenderet? Quam uero alienum a prudentia Christianissimi Regis esset, præter offensionē Dei atq; Ecclesiæ, p̄ter animæ & salutis æternæ periculū, omnibus se ipsum cōmodis beneficijsq; priuatis, tamen a sede apostolica antea concessum tum ab hoc ipso Pontifice Max. tribuisti. Verum hæc S. Synodus minime timet ne rex tam turbulentum consilium tanquam inutile unquam capiat, neue plus dolori indulgeat, quam obtemperet rationi. Illū ab eo potius expectat, & postulat, ut Dei honori & Ecclesiæ tranquillitati, animarū salutē consulat atq; prospiciat.

spiciat. Quibus quidem rebus inferuire, easq; uita ipsa potiores ha-
 bere omnes debent. In primis tamen qui a Deo constituti sunt Re-
 ges, atq; Principes, ut quo altiore honoris ac dignitatis gradu loca-
 ti sunt, hoc in illum existant gratiores, tacitum & tam opulentum
 Regnum Dei munere, Rex adeptus tantis præterea beneficijs af-
 fectus non operam dabit, non enitetur, ut quam gratissimus in eâ
 esse uideatur: nec eum Charissimi Christi Dñi nostri sponsæ & san-
 ctissimæ nostrum omnium parentis Ecclesiæ diuturnæ miseræ ca-
 lamitatesq; mouebunt. Tam pridem uexatur, scinditur, laceratur,
 crescit indies malû, & uehementius ingrauescit, nulla res amplius
 dilationem ac moram interponi patitur, cum tandem aliquando
 hæc S. Synodus a spiritu sancto excitata, ad eius salutem incumbere
 ceperit Christianissimus Francorum Rex Henricus tam priorû
 & salutarium consiliorum expers esse sustinebit. Non opem & si-
 dem suam imploranti, dexteram porriget. Non fulciendis ruinis
 manum ad mouebit. Nescio quam aliam occasionem expectabit,
 cum ille perpetuus Ecclesiæ aduersarius atque hostis aliud minime
 ipse tempus expectet, sed eam oppugnare, uexare, & lacerare non
 desinat. Absit ut ille Rex in tam grâui & tam necessario tempore
 Ecclesiæ desit. Absit ut tantâ quotidie fieri animarû iacturam negli-
 gat, propria hæc quidem Episcoporum curatio proprium hoc mu-
 nus est, unitatem Ecclesiæ tueri & salutem animarum prospicere. Sed
 tamen pñ semper hoc Reges & Principes fecerunt, ut huiusmodi
 Episcoporû Conuentibus studio & auctoritate sua adessent, suarû
 Ciuitatum Episcopos non ire ad eos solum sinerent, uerum etiam
 hortarentur, Legatos suos mitterent, pietatem deniq; in eo suâ to-
 ti terrarum orbi declararent. Hoc idem facere Clarissimum illum
 Regem & huic S. Synodo amabilem Principem oportet, si officio
 ac muneri suo satisfacere, si se dignum suo illo eximio præbere co-
 gnouit, si Galliarum Ecclesijs (quæ merito illi sunt charissima)
 studet consulere, si deniq; uult patrem suum piæ memoriæ Regem
 imitari. Etenim is pro sua præstanti pietate & unitatis Ecclesiæ stu-
 dio in hanc ipsam urbem ad Concilium lectissimos regni sui Epi-
 scopos uenire non modo nõ prohibuit, uerum etiam una cum eis
 legatos ornatissimos uiros misit, & eo magis hoc facere debet, qd
 iam Regni illius Episcopi a Pontifice maximo per literas de resti-
 tuto huic Concilio certiores facti, ut uenirent ipso sciente & con-
 sentiente Rege admoniti fuerint. Quæ cū ita sint fratres illos suos

hac S. Synodus amantissime & studiosissime adhortatur, & rogat, ut ad ipsum in cursu tam piarum actionum adiuuandam (omissa omni cunctatione) huc se conferant. Quod ipsorum munus sit, quod officium, quid tanta Ecclesiae necessitas ab eis postulet ac potius flagitet quid Deo, quid Ecclesijs suis, quid summo Pontifici, quid uniuersali Synodo praestare debeant, minime ignorant. Ne recusent a Pontifice Maximo euocati atq; admoniti, a fratribus atque uniuersali hac Synodo expetiti, ad res sanctissimas & salutares agendas, ad instaurandam religionem, ad reformandos mores, ad pacem & unionem Ecclesiae constituendum accedere. Regem uero Christianissimum eadem S. Synodus per uiscera Domini nostri Iesu Christi obtestatur, ut animi sui offensionem ipsi Christo redemptori nostro uelit committere, & ceteris rebus omniibus Christianae Reipub. commoda antepone. Imitetur eos Principes quos propter huiusmodi moderationem ac magnitudinem animi & obdissimulatas interdum pacis retinendae causa graues iniurias laudat. Imitetur superiores Francorum Reges ac Maiores suos quos ob Ecclesiam non solum eorum opibus exornatam, uerumetiam armis & corpore ipsorum opposito, defensam magnis merito laudibus extollit. Meminerit praclari illius suis cognominis quod ab illis perpetuo bene de Christiana Republica merendo non minus quam Regnum ipsum tueri & conseruare debet. In quibus huius S. Synodi spei opinionemq; responderit, & fidelissimis eius amantissimisq; consilijs paruerit, maximam ab omnibus hominibus laudem, ac aeternum a Deo praemium moderationis & pietatis suae consequetur. Deus in cuius manu mentes & corda sunt Principum, Regium animam ad haec consilia dirigat, quae & Regi gloriosa & Christianae Reipub. futura sunt salutaria.

Purgatio Caesaris.

De obsidione Parmensi Caesar se purgat, Quandoquidem suo nomine nequaquam hanc geri, cum in eam nullum sibi ius uendiceret. Quod autem suppetias Pontifici oppresso a Gallo tulisset, id quidem ex officio suo & Iureiurando quod Ecclesiae praestitit, merito se facere, apud omnes contestatum esse uoluit. Quocirca iniuste bellum a Gallo suis terris Germaniae inferioris illatum.

Caesar in Italiam duo milia peditum, & quingentos equites Pontifici in subsidium mittit.

Opes ex Insulis.

Sub idem fere tempus ad Caesarem Oeniponti degentem mularum plurimarum auro ex nouis insulis allato onustarum, deductae sunt.

Mense

Mense Nouembri Dux quidam Belli Turciei cum exercitu ualidissimo inferioris Hungariae fines ad Transsylvaniam usque & provinciam septem castrorum inuadit, quicquid munitum non erat capit diripitque, iamque animo totam occupandi Ungariam & Imperio Turcae subiugandi spem concipit. At Deus omnipotens nostros miseratus dolores, fiduciam tyranni deludit. Nam Georgius ille Regis exercitus ductor (quem Iulius Pontifex post transitionem ad Regem Romanorum factam, Cardinalem creauit) uim Turcarum dissipat, supra duo milia in conflictu sternit, praedam hiantibus eripit, oppida capta recuperat, eosque qui in fugam sese conuerterant, insequitur.

Turcarum cedens. Victoria.

Duodecima eiusdem mensis Caesaris filia, Maximiliani Regis Bohemiae coniunx, Genuam appulit, unde profecto multorum animi in spem maximam sunt erecti.

Caesaris filia.

Ante dies hos circiter xiii. Galli aliquot nauigia Hispanica (in quibus erat ducenti equi generosi, & fere uniuersa suppellex foeminea seu mundus muliebris Reginae Bohemiae) intercipiunt. Quod factum iudicant omnes foedissimum, & adeo non ingenuum ut etiam opinio sit ne Turcam quidem fuisse abducturum monilia foeminea, si in ea incidisset. Enimuero prius non inferiorem crudelitatem exercuerant milites Maximiliani (qui ipsum oppetiebantur in Italia) in Gallos. Siquidem initio cum Gallis in obsidione Parmensem missis, praelio, uerterunt eos in fugam, nec ante persequi desierunt, donec referret unusquisque caput Galli occisi in Lancea sua. Fuerunt autem trecenti qui id fuerant ausi, nullos tamen secum captiuos inde retulerunt, contenti hastas suas horrendo coronasse spectaculo.

Facinus indignum.

Iisdem temporibus equites ducenti egregie instructi alpes transeunt, subsidio curribus quadraginta tormentario puluere onustis. Tantus ubique rei bellicae apparatus propinquabat, ut non una uideretur expugnanda natio, imo uero tertia pars orbis.

Copiae infinitae.

Licet autem comitatus aduersarijs concessus esset, moras tamen neceunt, quippe qui non satis bene sibi conscirent, & uaria suspicione tenerentur, qua profecto nihil opus erat, quum publicam fidem & summam simul securitatem libertatemque accepissent. Sed uti uerisimile & credibile sit, nodum in scirpo iuxta prouerbiu, quarunt.

Mora aduersariorum.

Nam & Melanthon Onipontem ueniens Caesarem instanter

Aa iij oraty

orat, ut hac comparandi in Concilium molestia una cum alijs liberetur. Atq; in hoc suum senium adducit, se quoq; non Theologu, sed Philotheologum potius profiteretur, neq; sibi tantum arrogare simulat, ut nunc id uideri uelit, de quo palam toties gloriari consueuerat.

Canones de
Pœnitentiæ
Sacramento.

Cæterum Patres Concilij minime desistunt, quod res ipsis cordi magis esset, remq; recta putarent. Canones igitur in quarta Sessione sexto Calendas Decembris, de Pœnitentiæ Sacramento decernunt. quorum primus hic est:

1. Si quis dixerit in Ecclesia Catholica Pœnitentiã non esse uere & proprie sacramentum, pro fidelibus quoties post baptismum in peccata labuntur ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, Anathema sit.

2. Si quis sacramenta confundens, ipsum baptismum pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo sacramenta distincta non sint, atq; ideo pœnitentiã non recte secundam post naufragium tabulam appellari, Anathema sit.

3. Si quis uerba illa Domini Saluatoris, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt, nõ esse intelligenda de potestate remittendi & retinendi peccata in Sacramento pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit detorsit at contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem prædicandi Euangelium, Anathema sit.

4. Si quis negauerit ad integram & perfectam remissionem peccatorum requiri tres actus in pœnitente, quasi materiam sacramenti pœnitentiæ, uidelicet, Contritionem, Confessionem & satisfactionem, quæ tres pœnitentiæ partes dicuntur. Aut dixerit duas tantum esse pœnitentiæ partes, terrores incussos conscientie agnitione peccato, & fidem conceptam ex Euangelio uel absolute uel qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, Anathema sit.

5. Si quis dixerit eam Contritionem quæ paratur per discussionem, collectionem & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum grauitatem, multitudinem, fixitatem, remissionem, æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis incursum, cum proposito uitæ melioris, non esse uerum & utilem dolorem, nec preparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam & magis peccatorem demum

demum illum esse dolorem coactum & non liberum ac uoluntarium, Anathema sit.

6. Si quis negauerit Confessionem sacramentalem uel institutā uel ad salutem esse necessariam iure diuino, aut dixerit modum secretæ confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia Catholica semper ab initio obseruauit & obseruat, alienum esse ab institutione Christi, & inuentum esse humanum, Anathema sit.

7. Si quis dixerit in Sacramento pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure diuino confiteri omnia & singula peccata mortalia quorum memoria cum debita & diligenti præmeditatione habeat etiam occulta & quæ sunt contra duo ultima decalogi præcepta & circumstantiis quæ peccati speciem mutant, sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum & consolandum pœnitentem, & olim obseruatam tantum ad satisfactionem Canonicam imponendam. Aut dixerit eos qui omnia peccata cōfiteri student, nihil relinquere uelle diuinæ misericordiæ agnoscendum aut demum non licere confiteri peccata uenialia, Anathema sit.

8. Si quis dixerit Confessionem omnium peccatorum qualem Ecclesia seruat esse impossibilem, & traditionem humanam a p̄is abolendā, aut ad eam non teneri omnes & singulos utriusq; sexus Christi fideles iuxta magni Concilii Lateranen̄, constitutionem semel in anno, & ob id suadendum esse Christi fidelibus ut non confiteantur tempore quadragesimæ, Anathema sit.

9. Si quis dixerit absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum Iudiciale nudum ministerium pronuntiandi & declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum, aut sacerdos non serio aut ioco absoluat. Aut dixerit non requiri confessionem pœnitentis ut sacerdos illum absolueret, Anathema sit.

10. Si quis dixerit Sacerdotes qui in peccato mortali sunt potestatem ligandi & soluendi non habere, aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus & singulis Christianis esse dictum, Quæcunq; ligaueritis super terram erunt ligata &c. & quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum &c. quorum uerborum uirtute qualiter absolueri potest peccata publica quidem per correptionē si correptus acquieuerit, secreta uero per spontaneam confessionem, Anathema sit.

11. Si

11. Si quis dixerit Episcopos non habere ius referuandi sibi casus nisi quo ad externam politiam, atq; ideo casuum reservationē non prohibere quo minus sacerdos a referuatis uere absoluat, Anathema sit.

12. Si quis dixerit totam pœnam simul cū culpa remitti semper a Deo, satisfactionem pœnitentiam non esse aliam quā fidem qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse, Anathema sit.

13. Si quis dixerit pro peccatis quo ad pœnam temporalem minime Deo per Christi merita satisfieri, pœnis ab eo inflictis sed neq; sponte susceptis, ut Ieiunijs, orationibus, elemosynis uel alijs etiā pietatis operibus, atq; ideo esse optimam pœnitentiam tantum nouam uitam, Anathema sit.

14. Si quis dixerit satisfactiones quibus pœnitentes per Christū Iesum peccata redimunt non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia & uerum Dei cultum atq; ipsum beneficium mortis Christi obscurare, Anathema sit.

15. Si quis dixerit Clauēs Ecclesiæ esse datas ad absoluendum nō etiam ligandū, & propterea sacerdotes dum imponunt manus confitentibus agere contra finem clauium & contra institutionem Christi, & fidem esse quidem uirtute clauium sublata pœna æterna, pœna temporalis plerumq; exoluenda remaneat, Anathema sit.

Disputatum est præterea de sacramento Extremæ Vnctionis & tota disputatio his fere canonibus definita fuit:

Canones de
Sacramento
Extremæ un-
ctionis.

1. Si quis dixerit Extremam Vnctionem non esse uere & proprie sacramentum a Christo, D. N. institutum, & a beato Apostolo Iacobo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a patribus aut figmentum humanum, Anathema sit.

2. Si quis dixerit sacram Infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata aut alleuiare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, Anathema sit.

3. Si quis dixerit Extremæ unctionis ritum & usum quem obseruat S. Romana Ecclesia repugnare sententiæ B. Iacobi apostoli. Ideoq; eum mutandum, posseq; a Christianis contemni, Anathema sit.

4. Si quis dixerit presbyteros Ecclesiæ quos B. Iacobus adducendos esse ad infirmū inungendū hortatur non esse sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis cōmunitate ob idq; proprium extremæ unctionis ministrū non esse solum sacerdotem, Anathema sit.

Sub

Sub idem fere tempus Mirandula undiq; angustis & periculis Mirandule expugnatio.
exposita ac circumcepta nec non attrita, capitur.

Eodem hoc anno Segdinum Hungariæ oppidū a Turcis paulo ante expugnatum post acerrimos conflictus ac multorum stragem, uenit in Potestatem Regis sui Ferdinandi. Segdinum capitur.

Iisdem fere temporibus Giapa Insula uersus Septentrionem in Parallelo Germaniæ Galliæq; ad Antipodes sita, de recipienda fide Catholica a Lusitanis pertentata fuit. Quæ nisi Chinenses siue Sinarū populi a quibus leucis sexcētis distat, una recipere consentiant, renuit. Giapam Insulam ad fidem Christi cōuertere Lusitani laborant.

Decretum fuit in Anglia, ut quadragesimæ tempore indigenæ Catholicorum more ab esu carniū abstineant. Decretum de carnis priuio.

Hoc insuper anno Sena urbs, Senonum quondam at nunc Heluscorum emporium celeberrimum, Gallorum industria capitur, duce Domino Thermensi, qui Scotiæ Prorex non ita pridem saluabatur. Quæ quidem aperto Marte depugnata Cæsari tandem subiugatur Petri de Toledo prudentia atq; solertia. Sena a Callis capitur.

Rex Gallorum Christianissimus sectam prodigiosissimam & plane impiam quæ in suo amplissimo clam fouebatur regno subortam audiens, execratur. Factum Regis Gallie herouicum.

Ad auspiciū anni 52. nunciatur Concilij Patribus, Reuerendissimū D. Fridericum Nauseam Episcopū Viennensem diem clausisse supremum. Qui sane concionibus & scriptis, imo quod primum est, uitæ Christianæ claruit exemplis. Obitus Friderici Nauseæ.

Mense Nouembri Magdeburgici Cæsarem offensum sibi conciliant, his nimirum pactis. Ad Cæsarem supplices in genua prouoluti ueniant, Camera, & nouissimo comitali decreto Augusta Vinædeliciæ habito obsecudent, quinquaginta aureorum milia Camera numerent, & plures huius generis conditiones insuper additæ atq; subiectæ sunt, quibus acceptis confestim Mauritius Magdeburgum uersus properat, ut illic nomine Cæsaris, Ordinū & sua municipio iusiurandum excipiat, quo sanctæ promittat, se conditiones præscriptas seruaturum & reuera præstiturum. Magdeburgicorum conciliatio.

Postea uero quam Mauritius Magdeburgum uenit, indicat ut refert Sleidanus, se Lantgrauio libertatem effecturum, etiam cum capitis sui periculo. Mauritius in.

Cæsar Augusta Oenipontem secessit, quæ itinere unius tridui Tridento distat, quo propior esset Concilio. Oenipontem Cæsar uenit.

CCCCXIII. RERVM MEMORAB.

Interea Dux Mauritius & Brandenburgicus, omnem conatum adhibent, omniaq; media tentant, quo tandem Lantgravius liber dimittatur. Legationem & ij & ceteri principes celebrem, ad Cæsarem mittunt, quem in primis omnis obsequij & præstitæ fidei commonefaciunt, & ne tam sui captivi Lantgraviij, quam ipsorum rationem & curam habeat, orant, quippe qui sese sponsores opposuissent, Lantgraviium itaq; ocius dimittat.

Cæsaris ad postulacionem Mauritiij responsum.

Cæsar respondet, indies se opperiri Mauriciij Ducis aduentum, quam primum enim is adesset, ita sese ipsis præstiturum, ut etiã certis indicijs atq; manifestis intelligant, nec ipsorum nec aliorum principum intercessionem seu patrociniū temere aut frustra susceptū esse.

Cæterū hoc Cæsaris responsum nullo modo Vuilhelmo Lantgraviij filio arridebat, & animi sui sententiam utiq; variam non obscure significabat. Duci quoq; Mauritio suadet, ne se Cæsari listat.

Cario testis.

Hoc demum anno in tantam altitudinem magno cum impetu atq; procella Menus fluvius repēte excreuit, ut aliquot fortissimæ molis ædificia subuerteret, & homines non paucos demergeret.

An. 1552.

Frigus hyemale temperatissimum.

ANno ab Incarnatione Verbi M. D. LII. Hyemen Tridenti adeo temperatam Patres uiderunt, ut nullo similem meminerit ætas. Nam hoc obseruatum fuit a medio Nouembri ad septimum usq; Ianuarij nec pluuisse neq; nixisse, sed cælum perpetuo sudum, clarum atq; suauē. Nam in festo natalicio Saluatoris purpureæ odoriferæq; atq; uernales uiolæ legebantur ibidē, quum alioquin testentur incolæ, nusquam magis consuesse hyemen seuire atque istic, non absq; singulari Dei ipsius beneficio seu prouidentia.

Patrum expectatio.

Interea uero Patres Concilij, aduentum Protestantium præstantes, curis gaudia ut ita dicam interponere uisi sunt, propterea quod ij postulassent, quo tantisper a rei coeptæ, imo iam perfectæ publicatione abstineant, donec & ipsi audiantur. Institerant pro cōmeatu uel ut uocant saluo cōductu, tunc aliter atq; prius fecerant, obtinendo, & quanquam res indignas exigerent, tamen ne possint ullam absentia prætexere causam, talis conceditur cōmeatus qualis uel petere audebant. Siquidem Dux Mauritius octauo calendæ Februarij missis ad Concilium oratoribus, iniquis plane conditionibus aduersariorum moram purgat, defendit, at demum nenicam publicam ac liberam, imo licentiosam & indulgentissimam fidem

Legati Mauritiij.

fidem suis extorquet. Prudentiores nonnulli audita hac Mauritiij petitione, uerebantur ne Protestantes imponant, & nihil minus cogitent, quam ut se Concilio submittant, auctoresq; sectæ in conspectum & congressum adducant. Nam uidebantur non obscure tergiuersari, & nunc istud nunc illud causari, quasi euadendi rimulas solícite callideq; sectantes, & ad extremum ubi exitum non inuenerint, ui perrupturi, & Concilij auctoritatem non agnitori. Quorū sane metus aut potius prælagium, nequaquā uanum fuit, sed longe certissimum. Quandoquidem edito Decreto de prorogatione publicationis simulac data quam postulabant fide & securitate, Patres in diem usq; xix. Martij patienter auideq; ipsorum protestantium aduentationem expectantes, ut interea haberent illi sat temporis non modo ueniendi, sed etiā deliberandi de ijs quæ proponere uellent, prodiciones quæ tunc occultæ fuerant, in manifestam lucem & periculum acerbissimum erumpere ceperunt. Hactenus simulabant se ad Concilium uenturos, & Decretis eiusdem per omnia obtemperaturos, Cæsarem de ipsis nihil sperare aliud quam obedientiam iubent, res & sanguinem pro Cæsare contra Gallos & Turcam profundere iurant. Legatum quoq; magni nominis, Thuringiæ nimirum præfectum, nobilem, Equitem auratum summittunt, qui spondebat nunc intra dies xij. nunc x. nunc viij. nunc vñ. adfuturos, simulans mirari se uehementer ipsorum moram. Patres ab omni actione tum cessant. Tandem certior a Mauritanis factus, fingit eis se uelle occurrere & adducere, ad quod Patres insidiarum ignari ipsum magnopere adhortabantur. Quin etiā Archiepiscopus Coloniensis Præfecto illi qui iam equos suos uendiderat, equum optimum quem habebat, commodato dedit. Sed quid interim? Cum Gallis & Turca transigunt, ut Concilium sanctissimum dissipent, Cæsarem perdant, & imparatū adeo obruant. Mauritius igitur immemor beneficiorum (quibus Cæsar ipsum nuperrime ut filium uel fratrem abunde cumulauerat) contractis copijs ualidissimis aciem instruit aduersus Cæsarianos. Tota tumultuabatur Germania, ita ut fama hac ad patres Concilij pertingeret: Nam Electores Episcopi, Moguntinus, Coloniensis, & Treuirensis, suis ipsorum subditis metuentes, abeundi facultatem a Cæsare petunt. Contra uero Cæsar ipse scripto respondens, nullum esse periculum testatur. Quandoquidem breui adhuc literas a Mauritio

*Causa compes
redinationis.*

*Dolus Protes
tantium.*

*Reuerendiss.
Electores pos
testatē abeundi
petunt.*

accepisset, in quibus omne obsequium promitteret. Idcirco sese ab illo nihil expectare posse, quam quod fidelem & integrum deceat principem, nisi fortasse quod absit, fides ipsa toto exulet orbe.

At uero non longe post, nuncium nuncio succurrit, & a diuersis ueredarijs certo nunciatur, Mauricium uidelicet cū Gallorum Rege inisse fœdus, & in Casarem uelle militare. Quo comperto Electores Episcopi Moguntinus & Coloniensis (nam Treuirensis antea discesserat) confestim ueredos in itinere disponunt, & summo mane digrediuntur.

Hi ergo cum Oenipontem uenissent, habito cū Casare prolixo fatis colloquio, rursus qua potuerunt celeritate, proficiscuntur.

Itaq; bello hoc tam subito excrecente, Concilium turbatur partium discessibus. Quare præteritum opera futurum arbitrantur illud produci in xxix. diem Aprilis.

Mauritij de
fœdio.

Iamq; Dux Mauritus firmiter decreuerat, Lantgrauium omnibus uiribus liberare. At parum aut nihil proficere apud Casarem se posse cernens & occasionem ab eo disciendi quærens, pacta cū Rege Gallorum fœdere, militiam conscribit, & ad omnes Imperij ordines scribit. Equidem se probe intelligere, decretum esse confessionem Augustanam tollere, adhuc socerū suum Lantgrauium iniuria tam diu captiuum detineri. Quocirca se ad partes Francorū Regis cū Vuilhelmo Lantgrauij filio transisse, quo Lantgrauium & Saxoniam Ducē totamq; Germaniam, libertati pristina restituat, & gladio uindictet. Quod si uero quisquam ipsorum instituto res pugnare tentaret, eum quasi hostem habendum & tractandum esse.

Libertatis
Germanicæ
Vindex.

Horum uero subsidio fretus Francorum Rex multa scripta prodidit in publicum, in quorum titulo medius erat pileolus inter duos pugiones depictus, sub cuius imagine dictatorem ac uindictam libertatis Germanicæ se nominabat.

Porro Romanorum Rex Ferdinandus omnē conatum impendit ut conuentione quadam bellum dirimatur.

Augusta dedis-
it.

Atqui uero Dux Mauritus & Lantgrauij filius cum Marchione Alberto, ulterius progressi, Augustam cum ciuitatibus aliquot inuadunt.

Sed & Rex Gallia Lotharingiam populatur, Tullum & Verdunum, duas Imperij ciuitates capit. Ducem quoq; natum annos no-

uena

uem in Franciam ab equitibus fere ducentis deduci iubet. Mater vero uidua unici sui filij solatio destituta in curiam Cæsaris quæ est Bruxellæ Brabantiaë uenit.

Decima Aprilis uenit Annas Mommeranzius Regis Gallorū Metensis oppidi deditio. nomine ad Mediomatrices, quos modo Metenses nuncupât, ubi & Ciuitatem metropolitanam Imperio speciosis promissis & persuasionibus eripit. Post octiduum ipsemet Rex eo uenit ut inauguretur, & ciet quasi subditos, quo quidem præstito Satrapam eis præficit, cui parere teneantur non aliter atq; sibi ipsi, per quem ciuibus mandat, ut arma omnia in unum locum comportent, ipsamq; ciuitatem undiq; muniant.

Argentineses uero ne quid simile in Imperium committant, Argentineses sibi constantias prædicatorum quinq; melia intro ad se recipiunt, & cuncta passim conuellunt ædificia & impedimenta, quibus hostes ad oblationem abuti possent, quæque instauratione opus haberent, ædificant ac muniunt. Quæ sane res Gallos magno tædio afficiebat. Sperabant enim ipsis sic euenturum Argentorati ut & Metis. Sed cum præter spem ipsis accidisse compertum haberent, inter Hagenoiam & Vicum Iulium, uulgo Vveissenburgum nominant, castrametantur.

Dux uero Mauritius ad Austriam uersus oppidum quod Lintz appellatur cum Rege Ferdinando depecturus properat. Proponit in primis Regi Lantgrauij libertatem, ad quod Rex ait, hanc quam tantopere urgeret libertatem præstandam, nihilominus tamen a bellandi proposito cessandum esse quamprimum. Ad cætera autem quæ adduxisset themata, proximis comitijs respondendū. Igitur comitia denuo Boeduri uulgo Passaus, die uicesimo sexto Maij dicuntur.

Reuersus posthæc Mauritius in castra, itinera undique oblessa Mauritius alio pium iuga cõscendit. intelligit. Cæsar nanque celeritate qua potuit, milites conscripsit, qui diligenter uiarum aditus & ingressus obseruarent. At hostes tanto impetu in angustissima proruebant itinera, ut Cæsarianis cedendum fuerit necessario, quibus ita depulsis, montem ascendunt, arcemq; deditioe capiunt. Cæsar audito quod ab hostibus mons quem uocant honoris occupatus esset, una cum fratre Ferdinando, æni ponte sub noctem intempestam quam ocyslime discedit, Villacum Carinthiaë uersus.

Prius autem quam hæc gererentur, Cæsar Saxonem captiuum ultro libertate donauerat, ne uidelicet hostis ipse Mauritius hanc spontaneam dimissionem suæ gloriolæ seu famæ ascribat.

Progressus igitur Mauritius Oenipotem usque peruenit, & quicquid inibi thesaurorum a Cæsare relictum inuenit, id omne diripit. Cum uero dies indicti nuper comitijs in foribus esset, Mauritius inde Bœdurum proficiscitur, cæteri autem unde uenerant regressi sunt ad uillam Fideris. Qui in hoc diligentissime incumbebat, ut concionatores quos Cæsar Augustæ suffecerat, ablegatis hæreticis, efficiantur, & ij denuo qui prius inde Cæsaris edicto fuerant expulsi, assumantur.

Conuentus
Bœduranus.

Calendis Iunij cœpit cōuentus Bœduri, & inter cætera alia, Mauritius, Lantgrauij liberationem præcipue postulat, tum etiam ne quis religionis ergo impugnetur, quousq; omnis actio penitus cōcilietur. Post longam tandem controuersiam decretum esse, Cæsarem certum aliquod in Iulij daturum responsum, interea temporis, inducens bellum cohibeatur.

Rex uero Ferdinandus, quo animum Cæsaris grauitè cōfleratum & offensum (nam tunc ipse Cæsar infinitum fere exercitum conflauerat) ad pacificam hanc conventionem citius commoueret, ad Cæsarem profecturum spondet. Proinde orat quod si tempus in otiduum usq; eundo ac redeundo protrahatur, grauatim ne ferant. Verum Dux Mauritius respondit, se nihil amplius habere quod concedat, quippe qui iam in suspicionem quandam uenisset apud socios, propter huiusmodi diuturniorem moram.

Hac excusatione fultus ille ad socios redit, quibus ordine narrat, quidnam Bœduri actum fuisset, & quomodo Ferdinandus Rex ad Cæsarem festinasset, ea spe ut breui per suos consiliarios absolutam ac certam sit transmissurus responsum.

Francofurti
obsidio.

Verum ne honesto ocio, hoc est eo quod paci & tranquillitati salutiq; impenditur, uacarent, Dioccesin Moguntinam uastantes, in Francofurden, castra agro figunt. Habebat aut ciuitas ea p̄sidiarios Cæsarianos, qui uiriliter plane pro ciuitate decertabant, non tam armis quam ingenio hostes adoriebantur. Nam fugam isti simulant, hostes ad se pelliciunt, qui cum tumultuarie & confuse accurrerent, alij ciuitatem direpturi, alij uero profugos persecuturi, cœduntur, fugam enim sic fingebant, ut scitent interim in aciem se cōponere, & adita strage seu alias, quomodo in urbem denuo redire commode

commode possent. Et licet multis ac varijs machinis ciuitas pulsaretur, illi nihilo minus bono animo in castra hostium uicissim satis dextre iaculantur. Nam in ea obsidione globo tormentario percussus Dux Georgius Megelburgicus perijt, reque infecta succensus quoque ipsorum castris inde secedere coacti sunt.

Tertio Idus Iulij Rex Ferdinandus reuersus a Cesare, pacti seu actionis Bœdurensis principibus significat, Cesarem nolle communes Imperij causas a priuatis hominibus, quin potius a communibus Imperij ordinibus in publicis comitijs, & principum pariter omnium confessu, tractari. Proinde si quisquam querelam in eum deferre uellet, scire quo modo debite se gerere debeat in depellenda aduersa partis querela.

*Conditiones
Cesaris pro
conuentu Bœd
durano.*

Cæterum ut pax conseruetur, nec insontes plectantur, articulum hunc siue legem proponere uoluisse.

Socij uel confœderati, cohortes atque manipulos dimittant, & arena cadant. Futurum ita haud dubie, ut Lantgrauio quoque domum libere redeundi facultas concedatur, si modo ñ qui pro eo spondissent, fideiussionem confirmare uelint: quo capitulatio ut uocant, in omnibus obseruetur.

Errorem illum & contentionem ex parte Comitatus Catzenellenbogen, ñ principes qui a Cesare ad hoc designandi forent, moderentur atque diiudicent.

Cesarem intra semestre comitia denunciaturum in quibus de Religione tractandum foret.

Interea uero nullus alteri noceat, sed paci studeat unusquisque. Ad Camerale iudicium utriusque religionis patroni admittantur. Otto Heinricus Dux ditionem suam recipiat. Qui durante bello confœderatis Principibus sese subdidissent, emancipentur pristinaeque libertati reddantur. Qui bellorum insultibus essent petiti & iacturâ bonorum perpeffi, caueant ulcisci, sed Cesari & ordinibus in proximo comitio intertractare sinant, quo nimirum modo damnum recuperare facilius queant. Proscripti libertate deinceps potiantur & gratia, nisi in Cesarem & ordines Imperij delinquant. Qui ad Gallicæ Regem defecissent eide quoque militarent, intra spacium trimestre denuo in Germaniam eo relicto redeant. Marchio quoque Brandenburgensis huius conuentionis particeps foret, si tamen a stratagemate prorsus abstineat, & stipendiarium exercitum exauthoratum dimittat.

Fuit

Marchionis
in Ecclesiasticis
consequit.

Fuit hæc conventio Cæsaris sigillo obfignata & comprobata ciuitate Bœduri, & a primarijs Imperij hæroibus ibidē præsentibus, & absentium legatis subscripta. Quæ profecto Gallis minime placuit, quin & Marchioni Brandeburgico displicuit, quippe qui ab obsidione Francofurdiana cessare nolebat, Mauritiū conuictis profcindit, nec huiusce pactiois cupit fieri cōsors, sed detestatur, quo suæ libidini capistra relaxet. Hic etiam Prussiz Magistro depopulationibus ante & incendijs multum damni intulerat, similiter quoq; ipsis Noribergicis, licet ñ sub initium belli cum eo & socijs transgressissent, numeratis centum milibus aureorū, Tyrannidem huius, Episcopi Bambergicus & Herpibolensis extimuerunt, attamen nō ita quin collecta militia fortissima, ipsius expectarent aduentum, ne innocentes subditi hostibus prædæ forent. Erat enim Herpibolensis uir animosus ingenio ac uiribus acer, qui subditorum suorū animos, erga se propensissimos habebat, quod eius insignem probitatem & fidem re ipsa essent experti. Verū Dux Mauritijs, & Vuilhelmus Lantgrauij filius, comperto, quod memorata superius conventio rata atq; firma haberetur, ex agro Francofurdano discedūt, relicta Marchione, qui cum animaduertet nihil inde obtinere se posse, re desperata indignabundus obsidionem soluit, ac nono post die Moguntiam ingressus, ciues cum iuramento se dedunt. Grassabatur ubiq; maxime tamē in Ecclesiasticos. Nam Moguntia ac Spira ornamenta omnia, ut pote uestes sacras sacraq; uasa diripit, Archiepiscopi Moguntini palatium, sacra quinq; fama siue collegia, cœnobia multa, multas quoq; nāues frumento ac uino similiq; annonæ refertas atq; onustas incendio tradit. Hinc Treuiros adiit, ubi tēpla, monasteria amplissima a gloriosissimis Imperatoribus & potentissimis Ducibus religione præcipua, habita & aucta atq; dotata privilegijs opibusq; tristi incendio deuouet, adeoq; quod Deo impensum erat, Vulcano dedicat, ut interim breuitatis studio, tyrannidem & turpissima quæq; maleficia præteream, quæ in sacerdotes atq; ministros Dei uiuentis committere absq; delectu, sine ratione, sine pudore aut uerecundia non est ueritus. Ciuitas timore soluta hostem intrare permittit, ubi mox Archiepiscopi aulam siue arcē diris flammis exurit, cœnobia spoliat ac demolitur. Cūq; sic satis suam nocendi libidinem expleisset, saturus, Obrincam siue Mosellā traiecit, nusquam non obuia quæq; ac uicina destruens atq; conuelens. Metuebant ubiq; pñ, at sectarij de illatis damnis cœdibusque gaudes

gaudebat. Nam trepidatio magna Coloniae, Dioecesin occupat, licet alioquin Archiepiscopus communibus impensis praesidia statuisset. Quis enim tam validum hostem non metuisset, qui ne Caesaris aliorumque principum offensam curaret, cui tantae civitates se dedidissent, quae omnia vastaret, spoliaret, & succederet longe lateque?

Postea vero quam Caesar instructissimam aciem sibi conflasset, Cenipontem reuertit, & inde Augustam uenit, Magistratum a socijs foederis constitutum cum omnibus tribubus amouet, redactum in priorem ordinem & Senatum in municipio. Tunc aedes metropolitanae & aliae Ecclesiae timore aduersariorum oclusae, aperiuuntur, ac solita peraguntur officia. Relictis in ciuitate sex manipulis, siue vexillis peditum ad praesidia, machinas aliquot aeneas secum inde auehens, Vlmam petit.

Caesar Augustam magno cum exercitu uenit.

Sed antequam Augusta discederet, Ioannem Fridericum Saxoniae Principem, benigno intuitu dimittit, qui postridie domum proficiscitur.

Lantgrauus autem pridie nonas Septembris, plena libertate donatus, Mechlinia Bruxellam in Curiam ubi & Hungariae quondam Regina, uenit a qua festiue hilariterque excipitur, & post epulas ad uenationes itum est. Dehinc tribus equis optimis pulcherrimis, phaleris donatus, dimittitur, & sexto post die in patriam uenit.

Lantgrauus libertas.

Caesar qui nuper Vlma, Argentoratum secesserat, productis in simul omnibus socijs, die xxij. Octobris, Metensem ciuitatem obsidione cingit. Interea Marchio in Lotharingia magno militum numero tum peditum tum equitum stipatus agebat. Cui cum parum de salario siue stipendio cum Rege Gallorum conueniret, interpositis aliquot conditionibus, Caesari conciliatur. Nam omnem illi Caesar culpam remittit, & quicquid in ipsum deliquisset. Denique & hunc cum suo exercitu, ipsius deinceps nomine militandum suscipit & auctorat.

Obsidio Ciuitatis Metensis.

Erat eo tempore hyems per quam acerbata & niuosa. Unde noua quadam morbi species pestilentissima per castra passim sauire coepit. Caesar igitur suorum cladem morbosam & lethiferam expertus, ad exitum Decembris soluta obsidione in Belgicam contedit.

Anno a Christo nato M. D. Lij. posteaque Caesar sese ad nationes Germaniae inferioris, relicta, propter multa acerbissimaque incō-

An. 1553.

moda, Metensi obsidione, contulisset, Marchioni uidebatur indignum

si amplexa pace & tranquillitate patria, suos dimitteret uacuos. Itaque excitato nouo quodam stratagemate, in Episcopos Bambergicum & Herpibolensem totam uim experitur, Noribergicos quoque haud indemnes esse uolens, pagos aliquot ac uillas exussit. Nullam conventionem sustinet, nec Camerali iurisdictioni obsecundat. Vicini proinde principes tanto comperto furore, ac rei ipsius indignitate commoti, foedus cum Duce Mauritio & Henrico Brunswicensi, alijsque Dynastis, tum etiam Romanorum Rege Ferdinando, quo Marchionis uim & saeuitiam deprimant, atque profligent ineunt. Qui cum ingenti ac robusto exercitu Saxoniam ingressus, quid foedus ualeat, aperto Marte experiri pertentat. Tunc Mauritius & Brunswicensis instructa militia, Saxoniam intrant, ubi non procul ab hoste castra locant. Die igitur nono mensis Iulij praelium utriusque acerrimum decernitur. Tandem uero post diuturnum saeuissimumque certamen, post multa funera, Dux Mauritius uictoriapotentur, sed non absque sui corporis iactura, nam in uenturario periculis confossus postridie uita defungitur. Erant in eo certamine duo Henrici Ducis filij, Carolus Victor, & Philippus Magnussius, qui in eadem strage occubuerunt, & utroque supra quatuor milia fortissimorum equitum. At uero Marchio fuga dilapsus, Hannobrium peruenit.

Mauritius Victor
moritur.

Fuga Marchionis.

Pyrata Turcicus.

Eodem hoc anno Turcicus quidam pyrata propemodum a Praefecto classis Venetae Christophoro Canale interceptus fuit, nam eo deuenerat fortuna, ut omnes illi naues eriperet, ac spoliaret, ea tantum excepta, in qua idem ille medijs in fluctibus fugiens euasit.

Taruanna ex
pugnatio.

Die xx. Iunij Caesar ut Flandros ab incursionibus Gallorum liberaret, paratis copijs Terrauanam siue Taruannam obsidione nallat. Quam licet munitissimam, & quasi asylum eo loco Gallis tutissimum, ad motis machinis aperta ac ualida manu capit, diripit atque exurit, nec monumentum alicuius aedificij passus, solo penitus exuat, erecta tantummodo pyramide altissima, in cuius fundamentis Saxum immensa molis perpolitum & sculptum expugnationis annum & uictoris nomen refert. Filius Connestablii ut uocant, aut potius Magistri Equitum, in ea ciuitate deprehensus, capitur.

Hedinum a
Caesariano mi
lite subiugatur.

Hac autem uictoria fretus ipse Caesar Deo gratias agit, & ad Hedinum castra applicat, quod iterum iterumque oppugnatum, uiribus expugnat. In ea obsidione gener Regis Galliae occubuit.

Turcas

Turcarum Princeps Solimanus comparata ingenti classe, Italiae littora uexat, quod indigne ferret Principem Salernitanum a pro rege Neapolitano, iussu Caesaris motum.

Turca in Italia expeditione.

Rex Angliae Eduardus, qui licet iuuenis insigni tamen rerum cognitione, & qui facile doctrina aetatem compensasset, sexta Iulij e uiuis discessit, annos natus xvi.

Eduardus Anglorum Rex moritur.

Decimo Calendas Iunij Venetorum Dux Franciscus Donatus diem obiit fatalem. Erat eo tempore Marcus Antonius Senatorij ordinis, ex familia Treuisanorum, uir morum honestate clarus, & largus in pauperes, adhuc coelebs, cui quarto nonas Iunij ducales insulae oblatae sunt. Hic inter decem uiros capitales edicto rogato & posito cauit, ne solita illa conuiuia & comediae sine nocturna illa cum laruis obambulationes atque lautia, unde nihil boni, at periculorum plurimum euenire consuevit, exercerentur.

Lex in conuiuatores & nocturnos comedos.

Anglorum Rege defuncto haeres regni desiderabatur. Sed cum Henricus Rex testamento statuisset, ut filia primae suae coniugis Regina fieret, tandem reluctante adhuc Northumbrigo Principe, ad regni solium est euecta, non absque singulari ipsius Dei ter maximi prouidentia. Nam ipsa quamprimum cogitare ac satagere coepit, quo pacto habita communipace, auita religioni fideique catholica succurratur. Atqui uero cernens hoc fieri non posse, nisi primum seditiosi haeretici e medio tollantur aut proscribantur, edicto iubet omnes discedere, quotquot religionis catholicae & autenticae reformationem ferre nollent. Quo sane multorum in se concitauit odium & insidias, eorum uidelicet potissimum qui haeresi patrocinarentur. At illa nihilo minus mira quadam ac profus uirili constantia & magnanimitate haeticorum insultus depressit atque deuicit, manifestis Dei praesidijs a periculis & insidijs conseruata.

Maria legitima Henrici Regis unica filia Regno Anglico inuitis sectarijs in auguratur.

Namque superato Duce Northumbrigo cum tribus alijs primarijs uiris, factionis asseclis, inuasa tyrannidis poenas dedit. Prodoctus enim in spectaculum, prolixo sermone ad populum habito quo suum facinus suamque perfidiam ipse detestabatur, aliosque ad meliorem mentem hortabatur, capite plexus est.

Dux Northumbrigus.

Horum exemplis caeteri cautiore effecti sunt, & conquierunt, aut sane modestia ac religionis Christianae impatientes se clanculum subdixerunt, exteris & alienis in locis degere potius uolentes quam rectam & orthodoxam fidem ac religionem amplecti.

Disseminatione et perniciosa exempla.

Comperta uero hac in Principe constantia plurimi e catu Cleri

CCCCXXIII. RERVM MEMORAB.

post durū, iniquū tristeq; exilium, in patriā læti redeunt, quibus iurisdictionis & honor pristinus tributus est, ecclesiæ destructæ, profanatae uel direptæ, instaurantur, purgātur, ornant modo consueto.

Reuerendissimus quoq; D. Paulus Regio Britannorū sanguine cretus, Vir summe cum probus, tum doctus, in Galliam & ex Gallia in Britanniam Angliamue contendit, reconciliandi ipsius populigratia, Vtinā in republica Christiana Principes uiri summa ac profunda suorum pace fruētes, huiusce Principis mulieris sapientiam & constantiam pro Christiana pietate in medio hostium constitutæ, fortiter transactam imitentur. Quod enim sapientia clauerit, facta declarant, similiter quot angustias insidiasq; ppeffa profide Christi sit, argumenta plurima ipsa de se præbuit. Quid uero sapientius quam Deum puris affectibus colere, & animali deposita cupiditate, ipsos sensus, imo mentem in obsequium fidei accommodare, quæ sane humanis psuasionibus minime nititur, sed solo Christi mente siue spiritu, quo primum Apostoli, deinde discipuli, & doctores afflati fuere, ad regendam ipsius Ecclesiam quam suo sanguine peperit. Quid deniq; constantius, quā omnes potius insidias & pericula æquo ac hilari perferre ac tolerare animo, quam ut fidē quis Ecclesiæ Catholice deserat & tueatur?

Sed ad ea quæ in Germania nostra gesta sunt redeamus. Nam Marchio cum incolumis euasisset, denuo copias conscribit, at XII. Julij ab Henrico Duce fortissimo in fugam conuertitur, & quum Cameralium quærela ad Casarē delata proscriptioe multaretur, Casarem obtestatur, ut ab ea liberetur. Respondet autem Casar Non decere maiestatem Casaream ut iuris ac legum dictamini seu etiam executioni obstaculo sit, imo uero sui esse officij, ut iustitiæ & legibus subueniat ac tueatur.

Hoc eodē seculo uidimus exempla ultionis diuinæ in duobus manifeste patrata. Vnus patritius erat, alter Regis Galliæ quæstor. Hic licet in uitæ cursu hominem præ se tulisset cordatū, tamen fortasse quod cum ijs qui immortalitatem ac proinde resurrectionem negāt, sapius fuisset uersatus, aut alio iusto Dei iudicio, ita in mortis suæ momento auersus est, ut desperatus incuteret timorē affantibus, nullumq; diuinæ providentiæ ac miserationis locum daret. Alter ille patritius homini tenui fortuna 300. aureorum summam debebat. Quem ubi homo ille cōmonendi debiti causa conuenisset, & libellos exhibuisset, cum ignominia a se depellit. At cum pauper instaree

Desperationis
& Periurij
exempla.

instaret uelle diebus octo de solutione deliberare, & iurat ut si quid fraude aut dolo contra pauperē facit ut misere pereat, cōstabat aut illum falso iurare. Mirum & horrendū dictū, mox ubi est extra palatij scalas delatus, & des monetarias adiens, corruit in terrā apoplectico similis, & sexto post die moritur. Discant hoc exēplo pñ, pratorū colloquia quæ mores bonos (ut uere dixit quidā) corrūpunt, uitare, discant nō periurare, nec inopē aut quemuis aliū fraudare.

Parisijs & Basileæ cōceptū est de sacra Palingenesia publicis scriptis agi. Nam erat Lutetia qui se mente D. Ioānis Apostoli & Euāgelista assereret imbutum, Basileæ uero quidā alius, qui genium D. Petri se recepisse contenderet. Ita Sathan fidelium ecclesiam pseudoapostolis oppugnat. Vnde etiam docemur non temere omni spiritui credendum esse, quin potius probari debere. num ex Deo sint ut docet Apostolus. Hi porro ex Deo sunt, qui fidem hucusq; in Ecclesia Romana receptam, charitatis operibus perfici credunt & profitentur, nec in sola contemplatione seu cognitione consistit.

Pseudoapostolorū somnia.

Qui ex Deo sint.

A Nno Domini M. D. Liiij. Quo pacem Ecclesie tutissimā efficeret Anglorū Regina, atq; adeo Catholicam religionē (quam uti dictū est cōstanter tueri decreuerat) liberā a seditionibus hereticorū redderet, iustissimo quodā zelo cōmota, in eas animaduertere cōcepit, q; destinatis animis & obfirmatis p̄fidia p̄ssulis, Catholicam & uitā religionē admittere ac ferre nolent. Hinc Sectarij passim mali sibi conscij, solum patrium relinquētes, ad oppida Germaniæ cōfugiunt, quidā Vuelaliam Cleuiæ, alij Francofurtū, nonnulli Argentoratū occupant, aliaq; loca. Siquidē p̄fidia diuersitas, diuersas sedes desiderabat, non enim omniū illorū una erat credendi forma & ratio, maxime circa ueritatem Sacramenti Eucharistici. Quod sane cū sit thessera ut ita dicam, symbolū & arra nostra fidei, nō potest is recte credere, atq; ita Deo placere, qui illius sacramenti diuinissimi mysteriū tollit. Talis in femina zelus, talis in muliebri sexu fortitudo hoc nostro seculo uiros Principes & Senatores maxime redarguit, & tacite confundit, qui cū possent non modo non prohibere occurrentes seu profugos hereticos, imo etiā expellere, qui locum in ipsorum dominio & republica accepissent non absq; totius Ecclesie Christi solatio & beneficio. Quis em̄ ignorat Apostoli sententiā esse cū ad Corinthios unius quidē nationis homines nedicā oppidi scriberet, modicū fermētī totā massam corrumpere.

An. 1554.

Religionis Catholicæ per Angliam instauratio.

Saxonie Ducis
et Vxoris
sua mors.

Philippi His-
paniarum Regis
nuptia.

An. 1555

Comitorum
propositio.

Decretum.

Hoc itidem anno XXI. Februarij mortem obiit Heroina Sibilla Princeps Cluensis, Ioannis Friderici Ducis uxor, qui etiam non multo post defunctus est, nam in Martij uitali caruit aura.

Die post hac XIX. Iunij, Philippus Hispaniarum Rex, Caroli V. Caesaris filius, in Angliam foeliciter applicuit, & post dies quinque ipso D. Jacobi festo, Reginam ibidem Mariam, mulierem doctam atque piissimam, ducit in uxorem.

Anno post Verbi Incarnationem M. D. LV. Augusta Vindelicarum Comitiorum dies agitur, cui cum Caesar ipse ob aduersam ualitudinem interesse non posset, Rex Ferdinandus nomen Februarij coram proponit, exponens, quam uehementer Caesar paci & commodo totius Germaniae studeret incumbereque. Nam & ab eo in mandatis accepisse, ut cum ipsis deliberet, quo uidelicet modo religionis concordia resarciri ualeat. Licet autem nulla certior planiorque methodus superesse uideretur, quam sit Oecumenicum Concilium, quod etiam plus semel institutum fuisset, nihilominus is se modo super sedere uelle, quibus hoc salutare Concilium toties denunciatum ac tandem inchoatum, praepeditum sit. Quod si uero post hac Concilium prosequi statuissent, id sibi gratum adeo fore, ut omnem ipse laborem ac diligentiam ingenue integreque ac promptissime polliceatur.

Longa tandem posthabita consulatione, inter alia pleraque themata, conuentum est, nimirum, Ne quis aduersus alterum belligeretur. Ordines quoque Catholicae Religionis Caesar & Rex & socij, alijs utpote Augustanae Confessionis ordinibus inferre uim modis omnibus abstineant, seu etiam ab illa confessione, mandatis alijs uerationibus coercere.

Eodem modo ordines uicissim confessionis Augustanae, Caesaris Regique Ferdinando ceterisque catholicis tranquillitate & profunda pace potiri concederent. Reliqua uero ac alia sectae neutri religioni consentanea, uel etiamnum dedita procul ab hoc foedere sunt. Si uero Archiepiscopum uel alium, Praepositum & uirum Ecclesiasticum suam religionem deserere contingeret, idem ille Episcopatum suum, praelaturam uel quoduis aliud beneficium, omnesque prouentus ac redditus inde sibi competentes, absque mora seu aliqua contradictione (ita tamen ut id fiat sine detrimento honoris sui) deserat, & Collegioque (quibus communi iure uel Ecclesiae & Dioceseos

Dioeceseos illius consuetudine dictante debetur ut tunc alium catholicam & authenticam religioni deuotum sibi deligant) & alijs Ecclesijs suae Dioecesi subiectis, libere & pacifice potestas sit, deligendi sibi catholicae & auitae pietatis sectatorem saltem absq; ullo futurae conciliationis, pro religione incunda prauidicio. Vtiterius nullus ordo alterum vel ipsius subditos ad suam religionem adigat, uel abalienet, aut deniq; in suam tutelam & defensionem, contra superiores illorū suscipiat, ueruntamen ijs quibus iam inde ab antiqua defensione & tutoribus illud licuisset, nihil derogetur. Huiusmodi themata retinenda pacis, concordiae & rectae administrationis utilia fore. Quamobrem nonnulla quaedam instaurari ceperunt.

Die xxiiij. Martij Iulius tertius Pontifex Max. excessit e uita. Quo comperto Cardinalis Moronus Legatus Pontificis, qui iam ad comitia Augustana eodem pene tempore uenerat, iter Romanam uersus cum Cardinale Augustano celerrime conuertit. Itaq; dum Cardinales in conclauē pariter conuenissent, tandem quinto Idus Aprilis omnium fere suffragijs, Marcellus Ceruinus morum honestate, uitaeq; sanctimonia clarus, ad summi Pontificij fastigium euectus est, & postridie inauguratus. At prohdolor amplissimam illam ac summam administrationem tantae innocentiae uiro fatum mox eripit. Nam uicesimo secundo post inaugurationē die a Deo euocatus, turbulentū hoc seculū deserit, indignū fortasse uita illius diuturniore. Hic nominis sui permutationē nō ferens, Marcellus secundus dictus est, & pridie calendas Maij uita defunctus.

Iulij tertij obitus.

Successit Paulus quartus, antea Ioānes Petrus Carapha dictus, Cardinalis Theatinus annū ingressus septuagesimū nonū, qui initio suae sacrosanctae administrationis decreuit, ut triduanū post ieiuniū, orationes & elemosynas, fideles Christicolae, Dominica deinceps sequēte, pura mente mensam dominicā frequētent, & sacrā ibidem Eucharistiam deuote percipiant, quo Deus reconcilietur, sublata bellorum furia, ac uicissim pace inter Christianos concessa.

Paulus quartus Papa.

Eodem fere tempore pacis confederatio inter Hispaniarum & Galliae reges diuino nutu, & Christianorum oratione unanimiter supplicantium incoepit, quae sanguinariorum quorundam conatibus rursus dissipata fuit. Tam enim faciles, & ad miserendū est procliuius Deus noster, ut orationibus & petitionibus suorum fidelium annuat, quoties ex animo humiliato profiscuntur.

Tordus.

Dei benignitas.

Interea temporis apparuit quidā Cometes ueniens ab Oriente in Occidentē, praesagium utiq; experientia teste, maximae calamitatis & inediae.

Cometa.

Sub

CCCCXXVIII: RERVM MEMORAB.

Eiuratio Caesaris.

Sub finem Octobris Caesar habito respectu multarum fatigationum, laborum & afflictionum, quas sapissime cum periculo uita subiuerat, simulac uirum imbecillitate se detineri cernens, filio suo Regi Philippo, euocatis ad se legatis prouinciarum, dominiorum & ciuitatum Burgundicae Domus, potestatem regnandi & gubernandi terras illi subiectas ultro tradidit, non absque lachrymis & tristitia subditorum.

Nam Caesar ipse ad Legatos qui conuenerant, principes & aulicos in curia Bruxellensi orationem conuertens (in qua cum primis ipsorum collaudabat obsequium & promptam semper obedientiam, cupiens ut & parem filio unico heredi praestent, & in ea religione quam a maioribus acceperant, perseuerent, pro qua non manus atque pro aris & focus ut aiunt, uiriliter decerent) blandam, cordatam & efficacem, multorum animos ad lachrymas usque commouit, maxime cum & ipse ex commiseratione & candido prorsus erga subditos amore, loqui uideretur.

Antropophagorum Insula Christiana fit dei adijcitur.

Eodem insuper anno, Francus quidam Eques Ordinis Ioannitarum Nicolaus Villagnonus, auxilio Regis subsidisque fretus, classes aliquot in mare Occidentale producit, ac tandem multa navigatione, in regionem seu insulam hominum ferarum more degentium, syluestres hos uocare consueuimus, & Canibalos, deuenit, qui Schyrotauris inhospitaliores antropophagiam ceu aliam quamlibet carnificinam exercentes, humana carne uescuntur. Post ubi uero memoratus Eques cum sociis unam ibidem insulam occupasset, positis munitionibus & praesidiis, gentem conterminam (quae cum uicinis populis Imperio Portugalsium subiectis hostiliter uuebat) clementia sua & humanitate obtinet, sic ut eum magno prosequatur honore. Hic uicissim Christianae politicae legibus homines inibi diuinitus sibi deuinctos, ad saniores modum & uitam instituit. Quamprimum enim proles ipsorum uidet aetatem attigisse rationis usu pedetentim uigentem, easdem mox adhibita Christiana & catholica catechesi, pie & orthodoxe rudes ipsorum animos efformat, quo catholico seu Christiana fides in locis agnoscat & obseruetur, ubi fortasse antea nunquam edocta uel praedicata, agnita & obseruata fuit.

Seditio Antuerpiae.

Mense Aprili, semel ac iterum seditio Antuerpiae cooriebatur. Nam cohors quaedam militum Germanorum, qui miliaribus aliquot ab ea ciuitate confederant, hoc comperto, nocte tota uersus

ciuitatem

ciuitatē proficiscuntur, ac summo mane, ingressi, turres inuadunt, uigiles depellunt, inde armati in plana & uicos prodeunt, non absque magno ciuium metu. Ad extremum uero hoc modo quinq; tanquam incensores & consultores motæ seditionis apprehensi, capite truncantur, moxq; dein pristina ciues potiti sunt tranquillitate. Nec mora posthæc, Maria Ungariæ quondam Regina, Cæsaris soror, magnifico stipata sodalitia, eodem concedens, exercitū adducit, qui simile periculum auerteret. Huic autem Martinum Rossemium præfecerat, qui breui post, uita illic defunctus est.

Tempore uerno Iudocus Velsius, natione Batauus, uir quidem doctus, at non ita candidus qui posteaquam prouinciam interpretandi sacra Colonia Agrippinæ in se suscepisset, in errorem hæreseos prolapsus, Ecclesiam inuisibile esse asserbat, dubiam hoc modo fidem constituens. Alia insuper absurda & a pietate Christiana prorsus aliena docere nitebatur. Vnde plurimorum animos qui proculdubio ex pectore antea sibi fauebant, sed religionis zelum perfectissimum habentes, in se concitauit, & igitur omnibus uotis factionem tollere student, ne Respublica modestiæ ac pietatis Christianæ tenacissima hæretico fermento fœdaretur. Satagunt ut qui nollet Ecclesiæ se submittere iudicio, nec monitis saluberrimis optimorum uirorum acquiescere, carceribus mancipetur. Vbi nescio quas Apocalypses, uisiones, & entusiasmos meditatus, de familiarisibi genio gloriari uidebatur, uolens hoc sanctitatis privilegio, auctoritatem conciliare, ac libertatem efficere. Magistratus uero prudentior & cordatior sepositis his delirijs, edicto Cæsaris paret, & Velsium hæreseos conuictum in exilium legat. Orandus utique Deus ut eandem ac parem animi constantiam uiris Principibus ac Consulibus indat, quorum prudentia Respublica Christiana administratur regiturq; quibus uirgam seu gladium contulit, quonoxios plectant, iustitiamq; defendant. Iam uero qui magis noxijsunt ac pestilentes orbi Christiano, quam sectarij, quum nō solum Ecclesiasticam siue Hierarchiam disciplinam uiolent, uerumetiam pacem domesticam simul et publicam nullis seruatis legibus perturbent, quod lippis atq; tonsoribus, ut aiunt, manifestissimum est.

Anno a Christo nato M.D.Lvi. Carolus quintus Cæsar tradidit iam filio suo Regi Philippo, terris ac dominijs hæreditarijs, die tandem xv. Septembris Flissingam Zelandiæ, cum duabus

Caesar Carolus V. mundo renuncians soluit in Hispaniam.

Eiusdē ad fratrem Ferdinandū & Electores res legatio.

Friderici Palatini Rheni, mors, & alterius successio.

Episcopi Treuiris obitus.

Cometa trucescētus status & aspectus.

Origo belli inter Pontificē Romanū, & Hispaniarum Regem.

fororibus, Maria Vngaria Regina & Leonora Francia Regina utraq; uidua, nauigio, infinitis classibus instructus uenit, & paucis post diebus inde in Hispaniā uento propicio traiecit. Nihilominus tamen datis ad fratrem Romanorum Regem literis, hortatur, ut deinceps nomine suo, Sacro Imperio praesit. Cuius etiamnum rei gratia, ad Electores Imperij efficacem legationem destinat, requisitum, ut Romanorū Regem tam integre omnibus in modis pro Imperatore suscipiant, ac si ipse Carolus nimirum Caesar diem suū iam obisset, cui uicissim per omnia obedientiā & subsidiū praesent.

Hoc eodem anno, quarto uidelicet calendas Martij, Fridericus Rheni Palatinus, Elector, annum agens ætatis suæ, lxxiij. moritur. Duxerat autem heroidem Dorotheam filiam Christiani Regis Daciae & Schwuediae, (q̄ regno postea fuit amotus) in uxorē. Et cū sine hærede obisset, Dux Otto Henricus in ipsius locū sufficitur.

Non multo post, Ioannes Treuirorum Archiepiscopus, Dominus ab Eysenberg, morte quoq; uitam commutauit. Erat eodem tempore D. Ioannes a Laien Vir sane ingenio excellentissimus, & in omnibus Imperij negocijs plurimum uersatus atq; peritus. Hic igitur in Archiepiscopum ibidem electus, succedit.

Calendis Martij Cometes rursus pallido liuidoq; ac luteo colore eluxit, ac primum quidem is sub uesperam, alijs nobis orientibus stellis, apparuit, motum ac statum per quam sauum ac dirum praese ferebat, & quo diutius eo magis feruere, serpere atq; perstringere uidebatur, nimirum uersus occidentalem plagam, ortumq; solis anteuertens, saepius sub auroram cernebatur. Eodem anno tantus ubiq; æstus erat, ut plerisq; in locis satis profundi & amplii lacus, inde penitus exiccarentur.

Eodem, fere tempore quum Paulus quartus Pontificia Dignitate inauguratus esset, cunctos ad se euocat Romanae Ecclesiae Clientes seu beneficiarios, ut Romanae (more consueto) Clientelam suscipiant. Extitit tunc temporis inter alios Principes Clientes quidam nomine Marcus Antonius Columnanus, qui nō satis fidebat Pontifici, propterea q̄d ante annos aliquot Charissimus sibi ac cōiunctissimus amicus, Neapoli orta seditione perisset. Columnanus igit ad edictū & petitionē Pontificis Romā minime uenit, quin potius Neapolim pfectus ibidē permansit. Ideo Pontifex omnē illi dominatū eripit, & Friderico Carapha nepoti suo tradit. Columnanus quereclā ad Regē Philippū Caesaris filiū desert eiusdemq; opē implorat, memos

memorē interim faciens diuturni ac fidi illius obsequij patri suo Casari exhibiti. Igitur Rex non ingratus nec immemor, Pontificem ipsum per Ducem Albanum Proregem Neapolitanum benigne admonitū oratumq; uoluit, ut Marco Antonio suum principatum reddat. Pontifex uicissim proponit se quidem minime debere rationem ex parte subditorum suorum hac de re saltem reddere, ac ita bellum inter utrumq; exarsit. Albanus conscripta militia Romam omnibus uiribus contendit, Velitras quondā Volscorum oppidum nobile, Tyburim quæ sedecim milibus passuum a Roma distat, & Ostiam quod in ostijs Tyberis sita sit, ciuitates expugnat, & infra, omnia loca passim tribus pene miliaribus Germanicis a Roma distantia & ad eum locum sita, ubi scilicet Tyberis mari Oceano influit, in commodum suum occupat. Pontifex interea suppetias & auxilia abs Rege Gallorum postulat, qui Regi Philippo scribit, ut eas urbes quas Dux Albanus Pontifici ademisset, eidem restituat, alioquin expectaret illius quoq; nomine inimicitias. Cumq; Gallorum Rex metueret, ne forte Roma a Cæsarianis capiatur, manipulos aliquot Gasconum Pontifici subsidio in Italiam mittit, qui cum Pontificijs Ostiam & adiacentia loca iterum recuperant, ac Romam obsidione liberant.

*Bellū Albano
Duce geritur.*

Roma liberatur.

Quarto nonas Septembris, Valida quædam tempesta Lucarim Heluetiorum inuasit. Primum enim spiritus procellosi & turbines undiq; horas circiter quinq; ante meridiem urgebant, ut etiam parietes & macerias deijcerent. A prandio uero fulgura & tonitrua tanto impetu ferebantur, ut singuli quiq; uererentur ne totum funditus territorium intereat. Hæc inclementia cœli iij. horis desæuit. Riuis ille quæ Remon appellant, sic aquis intumuit, ut simul ædificia multa, multasq; arbores radicitus subuerteret, & per campos sese diffundens, ac si vastum quoddam esset mare tandem summa uehementia perropit, homines ac iumenta non pauca demergens, domos quoq; integras demoliens, ita ut magnam cladem & iacturam uicinis etiam locis inferret.

Tempesta.

Die xx. Septembris (meminit Sleidanus diei x.) Adolphus Archiepiscopus Colonicus, e Comitibus a Schauenburg, Princeps sane Christianæ & Catholicæ pietatis cultor assiduus, fato concessit, Christoq; in pace Ecclesiæ spiritum reddidit. Et xxvi. Octobris frater suus Anthonius in successorem creatur.

Adolphi e Comitibus a Schauenburg ubiorū Archiepiscopi obitus.

Calendis Decembris Ferdinandus Romanorum Rex ad Comitiam

D d ij mitia

Comitia Rati
spona habita.

mitia Ratispona dicta uenit, & quum Principes Electores, aliorū
item ordinum consiliarij & oratores, negotio religionis toti in-
cumberent, & urgerent, quo nimirum illud primum omnium in
consultationem proponeretur, tamē ne exigens & summo opere ne-
cessarium illud alterum, pro destinandis in Turcam auxilijs pospo-
neretur, placuit prius illud, per Delectos agitari, seruata tamen sen-
tentia ac uigore Decreti Augustani pro pacificatione religionis, &
aliarum huiusmodi causarum confecti.

Nota in Alba
nū expeditio
Duce Guifano

Interea cum Gallorum partes in Italia multum accrescerent, eo
feruentius bellum ipsum exarsit. Propterea Francorum Rex col-
lectis undiquaq; copijs, Ducem Guifanum Lotharingum, cum ama-
plissimo exercitu in quo uiginti milia peditum, & quatuor equi-
tum milia erant, in Italiam in auxilium Pontificis contra Casarias
nos mittit. ij igitur cum in exordio anni tunc deinceps sequentis
Valenciam (qua itinere diei unius a Mediolano distabat) perues-
nissent, transitum petunt, promittentes nemini se nocituros. At re-
cusato hac lege transitu, & nonnullis ex his cum arietibus depulsi,
inuicem ad oppugnationem hortantur & animant, & capta ciuitate
ulterius per dominium Ducis Ferrariensis uersus Bononiam, ca-
strametati, Romam perueniunt.

Valencia Insu-
bria a Gallis
expugnata.

Miraculum di-
uino numine
proditum.

Hoc eodem anno mulier quaedam abiecta & reprobata Doro-
thea Lazezka, Christiana (modo tamen eam Christianam dicere
debeamus, quod emulatrix potius Iudæ fuerit, deteriusq; facinus
in Redemptorem & Seruatorem commiserit) in Sachazeto opa-
pidulo quodam Episcopatus Posnerani, ab arce Louitz uulgo di-
cta spacio trium miliarium Polonicorum distito, extitit, quæ Iu-
dæo cuidam Bisheim ibidem, id est, nomine Benedicti uocato,
annis aliquot famulata fuerat. Hanc interea temporis Iudæus ille
interpellauerat sapius & instigauerat, ut ipsi augustissimum altaris
sacramentum, quod est uerum corpus Domini nostri IESV Chris-
ti, dum Christianorum more communicatura esset, ex Ecclesia
abditum perferret traderetq;. In cuius rei compensationem pro-
mittebat se crocoton rubro colore tinctum, ac sericis simbrjs uel
institis obductum & ornatum illi daturum, adhæc etiam tres da-
leros. Igitur hanc coventionem impia illa scemina accipit, & quod
contumeliose sponderat, multo deterius & damnabilius re ipsa
præstitit. Nam in per uigilio Paschæ anni currētis, Iudæi tantisper
relictis ædibus, in pagum quendam Cotzo dictum secessit, Episco-
po sub

po subiectum, ubi inter alios & cum alijs communicantibus men-
 se dominicæ impoenitens & sine confessione se ad socians, augustis-
 simum Christi corpus percipit, quod cum parumper in ore conti-
 nuisset, mox dein extractum sudariolo inuoluit, seruauitq; do-
 nec feria tertia Paschæ Sachazetum reuersa Iudæo hero suo tradis-
 disse. Quo facto tres alijs Iudæi huic oppidulo uicini, uidelicet Mi-
 chalecus, Sachaus, & Iosephus, hunc crebro memoratum Iudæum
 conuenerunt. Et sacrosanctam Eucharistiam in suam Synagogam
 deferentes, pugionibus & cultris eam confodiunt. O ineffabilem
 Iesu Christi clementiam, bonitatem, misericordiam, patientiam &
 sapientiam, qui etiam inter manus suorum aduersariorum mirifica
 designare opera nequaquam destitit, quo incredulitatem ipsor-
 rum corrigeret ac emendaret. Nam & hostia illa Christi uerbo con-
 secrata, tota confestim cruenta, copiosum sanguinem hausit. Quod
 perfidi Iudæi cernentes, cocleari sanguinem undiq; stillantem in ui-
 tream calicem colligunt. Hoc profecto facinus ac piaculū execrans-
 dum diu latere non potuit, sed omnibus manifestum (quo modo
 ignoratur) euasit. Certissimum plane & indubitatum est, id potius
 uero diuino, quam humana contigisse industria. In primis autem
 scelerata illa mulier Sachazeti corripitur, deinde Iudæus ille prædi-
 ctus, qui acerbis questionibus addicti, imo uero libere alioquin &
 sponte factum omne confessi sunt. Huius porro rei certior effectus
 Poloniae Rex, qui tunc temporis Vilnæ totius Lithuaniae metro-
 poli degebat, mox euestigio ciuitatis illius præfecto secundario
 præcipitur, ut causam omnem diligenter ac integre examinet, quã
 si hoc modo habere se ut denunciatum fuisset, comperiret, in eos ca-
 pitaliter animaduertat, quotquot rei ac conscij foret illius horren-
 di piaculi. Posthac nono Calendas Maij Dorothea & Iudæus carceri-
 bus mancipati, & tormentis examinati, tandem feria sexta proxime
 ab Ascensionis festo publice flammis exusti sunt. At ubi primarius
 ac generalis illic præfectus D. Andreas Palatinus Rauentis Iurisdic-
 tionis memoratae urbis obnoxius, reliquos illos Iudæos Iosephū
 uidelicet & Sachaum (nam Michalecus fuga iam erat elapsus) insuper
 etiã Iacobū Benedicti Iudæi nuper exusti filiū (qui ex impia illa Do-
 rothea prolem, sed sine baptismi sacramento defunctam & patera
 no inhumatam sepulchro, sustulerat) a secundario præfecto certis
 rationibus adducto Placentiam Poloniae dimissos (ubi primarius
 ille præfectus moram trahebat) intensa actione criminosa ad ex-
 tremum edicto Regio, impietatis primū conuictos, mortis reos

CCCCXXXIII: RERVM MEMORAB.

decernit, & productos in Plozio calendis Iunij ignibus consumit. Neq; uero id quenquam latere debet, quod male feriata illa Dorothæa, cum abditum gereret modo prædicto uiuificam hostiam, & Gorzlauiam in uillam Iatzeam iter domum uersus confectura uenisset, a canibus Georgij cuiusdam Lazezki patris inibi familias intercepta sit, qui tanto fremitu uestes illius inuolabāt, ac lacerabant, ut pene ad terrā prosterneretur, diuino forte permissu: Nec abiisset illæsa nisi succurissent famuli domus, sed discerpta membratim horribilem luisse mortem. Porro si temporis quo nimirum horrendum istud perpetratum est scelus, ratio habeatur, diuinius quidam fideliter contemplantis succurret. Siquidem eodem tempore Pontifex Maximus legationem ad Poloniae Regē destinarat, quo animos subditorum a schismate clam ac pedetentim excrecente liberaret, atq; ita uicissim ad unanimem Ecclesiæ Catholicæ fidē induceret. Quidam enim communionem sub utraq; specie magnos pere ambibant, quos Deus singulari prouidentia (qua suam administrat, curat & conseruat Ecclesiam) huiusmodi stupendo miraculo illustrare uoluisse uidetur, curiositatemq; ipsorum aut uerius incredulitatem tacite repræhendere. Si nempe hostia diuino ac sempiterno Dei uerbo consecrata, caro Christi uiua est, nec exanguis, ut in hoc quoq; tremendo miraculo, cernere licet, tantū utiq; sumet is qui sub una specie Christum manducat, quantū is qui sub utraq;. Nam uterq; totum Christum communicat. Utinam id sedulo attendant omnes, nec temere sacramentū istud quærulosi ut quondam Israelitæ in deserto fastidiant, quin potius gratitudinis ergo beneficium tantum agnoscant, colant, suspiciantq;.

An. 1557.

Buceri & Pauli
cadauera
effossa, & ex
usta.

ANno a partu uirgineo M. D. Lvij. die xxi. Februarij, Redintegrata passim per Angliam Christiana Religione, his successibus atq; conatibus de quibus paulo supra dictū est, Cardinalis Paulus, zelo labefactatæ religionis, Martini Buceri & Pauli Fagij cadauera & ossa iubet apertis sepulchretis effodi & cōcre mari, quod indigni essent sacrato inhumari loco. Nam in templo Deiparæ uirgini nuncupato, humo conditierant. Quod quia hoc modo ac alio prophanatum uideretur, præcibus, benedictionibus, lustratur, atque sanctificatur, sordibus eliminatis, ut quondā Neemias & fortissimus ille Iudas Machabæus in Ierosolyma,

Eodem fere tēpore, magna rei frumentariæ inopia, Germaniā secundam

secundam potissime ubiq; locorum diuexauit, in tantum ut homines non pauci hinc inde fame excruciatu misere prohdolor & acerbissime perirent. Diuturnum quippe bellum, continuæ depopulationes, & exactiones, ut facile colligi potest, omnes fruges & proventus deuorant, agri amplissimi inculti manebant, arua squalida iacebant, sementem facere in confinjs nemo propter quotidianas incursiones audebat, nam & fruges quæ uix ad maturitatem peruenerant ab equis & iumentis alijs alilibus consumebantur, horrea & coloniarum erant exusta, imo uix casa & tuguria usquam in confinibus stabant. Sed cum ex Austriaco mari, per Liuonios & Olsatios aliosq; qui in linea Rheni morabantur frumenti copia ingens adueheretur & fertilitas anni istius messem bonam & abundante præstaret, annonæ caritas sese pedetentim remittere cepit.

Fames & inedia.

Eleemosynarum largitas.

Quinto Idus Martij, Decretum comitiale, præsentè Romano rum Rege Ferdinando, Principibus item Electoribus & cæteris Imperij proceribus, ordinibusq; palam recitatur. Cuius hæc præcipua fuere themata: Principio quantum ad negotium religionis spectat, Quorundam propositum certas & urgentes ob causas tanquam inutile & incommodum refellitur, qui putabant Concilio Nationali, uel communi quodam ordinum Conuentu, religionis controuersiam dirimi posse. Quandoquidem coram ibidem testatū est, nullam aliam magis ordinatā uel prudentiorem, æquioremq; methodum sapere, & imitari posse, quam œcumenicum & commune Concilium, quemadmodum etiam Catholica Christi Ecclesia pristis temporibus ad hæc usq; tempora obseruare consuevit, quo quidē imperfectiones & defectus in casibus religionis corrigebantur, & emendabant, quo deniq; quid agendū quidue fugiendū decernebatur, pace conciliata. Quoniam autē huiusmodi generalis Synodus hoc præsertim tempore (ob uaria infortunia, & quotidie pene incidentia mala, qualia sunt hostiles illæ incursiones & stragemata inter Christianos prohdolor Principes sauentia) institui difficulter queat, multo sane minus ad optatū finē pducī, idcirco uisum esse Romanorū Regi, & Imperij Dynastis & ordinibus tanquam comodum ac necessariū, ut nimirū utrinq; conueniant Viri docti & pacis

Decreti Ratisponensis recitatio & themata.

CCCCXXXVI. RERVM MEMORAB.

& pacifici, qui Colloquium benignum & irreprehensibile ineant, ubi quicquid ageretur & postea Regiæ Maiestati, Imperij quoque ordinibus proponeretur, quo in sacrosanctæ religionis negotio ad determinationē usq; generalis uidelicet Concilij pacifice & Christianæ quisq; uiuat, ratum sit atq; firmum.

Deinde placuit, Principes Electores & communes Imperij Ordines, periculum & discrimen a Turcarum tyrannide propendens, considerantes, suppetias & auxilia in inueteratum Orbis Christiani hostem mensibus octo conduplicare, quæ quidē suppetiæ & auxilia pecunia non autem copijs feret, sicuti hoc ipsum in Imperiali Decreto latius exprimitur.

Tertio constitutum est inibi, fide bonâ ac integre Decretum & redintegratam patriam illam pacificationem nuper Augustæ conditam, obseruare.

Adhæc legati uel Commissarij Regis ultima mensis Maij proxime futura, Spiram mittantur & Camerales ibidem examinent.

Postremo ijdem illi monetalem siue Numariam rationē ac ordinem sibi proponant, & quid uideatur operaprærium fore diligenter & pro uirili inter se consultant, Quæ de re iudicium suum in proximis comitijs ferant.

Mense Iunio, xvi. die, Quidam ex Sacri Imperij Electoribus & Summatibus, Francofurtum uenerunt, componendi dissidij illius causa quod inter Hassiæ Lantgranium & Comitem Vuilhelmum Nassauium intercesserat propter comitatum Katzenellebogen.

Per idem tempus, Gallorum collectis e Germania triginta duobus militum signis seu uexillis, in Picardie cōfinia, instructis xxx. milibus peditum, equitum uero quatuor milibus transit, ubi oppidula & munitiones aliquot recuperat. Hispani qui ibidē præsidio erant, trucidantur, plurimi etiam ex his cum toto municipio in captiuitatem abducti sunt.

Interea Philippus Hispaniarum Rex, Emanuelem Philibertū Ducem Pedemontanum, tanquam suum Primipilarem, copijs, auxiliissimoque comœatu & omnigeno apparatu instructum in Picardiam mittit. Qui undiq; & circunquaq; in limitibus, ciuitates, & arces inuadit occupatq;. Tandem iter secretius & quasi incognitum more palantium ingressus, ad fanum D. Quintini peruenit, ubi & castra fixit, tanquam obsidione Ciuitatem uallaturus. Quod cum intellexisset Magister Equitū (quæ Connestablium uocant) primus belli

Expeditionis
Regiæ Dux
Pedemontanus.

belli Dux, cogitabat haudquaquam inutile fore, si oppido illi de co-
 meatu & praesidiarijs alijsq; necessarijs rebus prospiceret. Verum
 cum hac res periculo minime vacaret, propter apparentem hostiū
 conatum ac vim, exercitū instruit, & ad sociatis sibi triginta dua-
 bus Alemannorum militibus, Rhenico mitis Imperio creditis at-
 que subiectis, (qui eiusdem iudicio ad undecim milia & centenos
 aliquot recensuerat, iustraueratq;) insuper omni milite Germani-
 co quemcumq; Rex ipse tum temporis in suo haberet regno, con-
 scripto, praeterea xxij. Gallorum & Gasconum partim, manipulis
 uel turmis (uexilla nominant) collectis, & equitum quinque fere
 milibus, inter quos octingenti sagittarij Germani, quatuordecim
 bombardae, quae prope modū omnes serpentinae, demoliēdis mu-
 ris idoneae, erant, his inquam hoc ordine ac numero compositis,
 copijs & cunctis apparatis tanto bello gerendo, castra ducit Con-
 nestablius in a ditiorē locū, sperans tantis soppetijs ac uiribus, ob-
 sessis succurere, & nepotē suū Regni Limenarcham (quē Ammir-
 raldum nominant) liberare; quippe qui ciuibus praesidio futurus
 simul obsidione cingeretur. Sed is cū animaduerteter rem sibi pro-
 uotis ne utiquā succedere, & turmatim per hostiū castra classicūca
 nereceptū fuisset, adeoq; ad pugna paratissimos eos uideret, exer-
 citum in obiectas hostium turmas pergere iubet, peditesq; praere-
 cum arietibus. Vicissim autē Dux Pedemontanus quippe qui pars
 Regis Hispaniarum in castris ageret, omnem equitatum in hos-
 tes dimittit. Praerat autem Comes Egmondanus armatura leuio-
 ris equitibus, Princeps rei bellicae peritissimus & robore animoq;
 fortissimus, qui cum Ducibus Ernesto & Ericho Brunswicensibus,
 & alijs nempe comitibus, Petro Ernesto, Mansfeldico, Ottone
 Schaumburgico, Horneū, & Vuitgensteno, cū his inferioris Ger-
 maniae combennones & totius pene exercitus manipuli singuli, ex-
 ceptis Schwartzenburgici & Borneburgici Comitum militibus,
 & media Hispanorum parte dempta. Nam sic acies instructa & or-
 dinata erat, ut ex singulis cuneis & stationibus aliqui ad mediam
 forte partem pro castrorum munitione, remanerent. Hi igitur ani-
 mo intrepido procedunt in hostem, & ex improviso, primo con-
 gressu quinque milia (qui forte commeatum adducturi abierant)
 duobus ultra ciuitatem miliaribus adorti, die x. Augusti compre-
 hendunt. Ex quibus eo loco tria milia ceciderunt, ab Hispanis ue-
 lilibus & Lancearijs Germanis, urgentibus equitibus trucidata.

Connestablijs
 expeditio.

Ericho
 Ericho
 Ericho

CCCCXXXVIII. RERVM MEMORAB'

Conflictus.

Victoria.

Captiui.

Religio & cle
mētia Philips
pi Regis.

Mox deinde Galli undiq; conclusi & intercepti, nullam euadendi fugiendiq; rimulam uidentes, nec ullam spem salutis superesse si eo minus pugnent & resistent, hostibus reliqui se dedunt. Nam & ca-
tapultas omnes abstulerant, & septuaginta post edita tot funera, tantaq; strage, Equitum signa, peditum quoq;, obtinuerant. Porro
præcipuus captiuorum catalogus hic est. In primis uero Connes-
tablius Franciæ, qui etiam in conflictu uulnus sclopo in femore percussus, acceperat, deinde Dux Monpensier, Marschalcus S. An-
dreæ Regi primus a cubiculis, Vicecomes a Turaine, Connestab-
lî nepos, qui multis tormentarijs ictibus confossus, quinto post die in castris Ducis Erichi moritur. Præfectus item xxxij. signo-
rum, Dñs a Monbron, iunior Connestablî filius adolescens xvi. uel xvij. annorum, Dominus a laijllî, Præfectus nobilium, Gal-
lorum Regis in ultima statione, deniq; Rhenicomes & multi eius is satrapis aliq; plurimi nobiles, Duces, Comites, Barones, & milia-
tes maxime equites & quiq; fortissimi. Rex Philippus comperta hac tam splendida & magnifica uictoria in castra uenit, & tota bel-
li uis in expugnationem urbis Sanquintini conuertitur, & uicesi-
mo post die Augusti, capta & spoliata fuit. Ammiraldus uero cum focis, ut pote Domino Iarnaco, aliq; complures antisignani, satra-
pæ, ciues quoq; & nobili genere nati, capiuntur. Porro Philippi Re-
gis pietatem ac religionem, imo humanitatem & magnificentiam præterire nec debeo nec possum, quippe qui etiam ab hostibus lau-
datus fuerit, harum uirtutum causa. Prius etenim quã ciuitas ex-
pugnanda esset, præconis uoce suos hortatur & mandat, ut Dei me-
minerint & sacramentorum ipsius, ne uidelicet sacra prophanent, ne quid in reliquias corporis ibidem sancti Martyris Quintini cõ-
mittant, ne sacerdotibus iniurijs afficiant, Senioribus parcant, Coe-
nobitas ac uestales ne lædant, aut opprimant, Præterea quũ ex ur-
be imbelles quiq; dimitterentur liberi, curribus impositos per me-
dia castra in Franciam deduci iubet. Germanum militem superas-
tum in gratiam recipit, quem etiam in patriam (datis ad custodiam militibus) deduci uoluit. Vnicuiq; uero, pro uiatico aureus daba-
tur. Gallos quoq; captos per ciuitates custodiri præcipit, q ut meis uidi oculis, passim humaniter & alicubi laute tractabantur. Postre-
mo pro parta uictoria Deo gratias agit maximas. Nam ut primũ ea sibi denunciaretur, Cameraci, in templis ubiq; laudes Deo perce-
lebrare mandat. Moxq; totus Clerus solenniter Canticum Marti-
tinale,

tinale, Te Deum Laudamus &c. personat, totaq; ciuitas letitia perfunditur, magnumq; per aera clangorem campanæ spargunt. Mendicantibus ibidem cœnobijs & alijs sacrorum ministris pro laudibus Deo dictis largissimas confert elemosynas.

Pauloante diximus Romanorum Regem & communes Imperij status, Colloquium quoddam pacificum instituisse, quod quidem fuit Vuormatiæ, nimirum inter antiquæ uel auitæ, uere, Catholicæq; religionis, unius partis nomine, & Augustanæ Confessionis alterius uidelicet partis, doctos & doctos. Igitur reliquæ factiones omnes, & Sacramentarij ab eo exclusi sunt.

Atqui uero iam inde Augustana Confessio, ab anno scilicet xxx. supra millesimum & centesimum, multis ac uarijs in articulis immutata, deterior & perniciosior satis alioquin pestilens, euasit. Nam pluribus tamq; diuersis & nouis, adeoq; peregrinis, imo contrarijs est admixta sectis, inuoluta & intricata, adeo denique perplexa, ut uix constet, utra sit uel non sit uera Confessio Augustana, imo uero hac de re Protestantes uel Confessionistæ altercantur & disputant inter sese. Quidam enim uolebant Zuinglianam & Calvinianam professionem, quæ tamen Sacramentaria est, sub Augustana Confessione contineri posse. Alij nonnulli (quos Saxones denominant) Lutheri addictiores, exosos penitus habent sacramentarios, quod Lutherus ipse quondam in illos inuectiua scripserit.

Similiter & alijs adhuc sunt sectarij qui de Augustana potius q̄ Christiana gloriatur, hi uidelicet quise Hosian dristas, Schwuencckel distas, Flaccianistas, Maioristas, Vesianistas, Adiaphoristas, Antiadiphoristas nominant, & plures huius turbæ & colluuii homines, qui tametsi suam prorsus originem ex Augustana Confessione sumpsisse uideantur, maxime tamen inter se dissentiunt, nec cor unum omnium est, aut concors sententia (qualis est credentium & Ecclesiæ) sed quot illic capita, tot sensus, quot homines totidem sententiæ, & studiorum milia, quemadmodum profecto ex cõcionibus & libris ipsorum (quibus uelitationem satis asperam in inuicem exercent) cernere licet, nã & istud luce meridiana clarius est, adeo ut hac Augustana Confessio (quæ prohdolor plurimum negocijs tum Cæsareæ sacræ Maiestati, tum Dynastis Imperij facessit) opus sit plane pertusum, p̄fractum, hiulcū atq; rimosum, qđ architectus illius in ira ædificauit, & cæteri cooperatores destruxerunt, ac tandē

Ec ij propter

Augustana
Confessio mul-
torum capitū
cū hydra quæ
dam poetica.

propter dissidium contentionemq; versutissimæ rei, nihil inde quâ Babylonica quædam turris, & nedicam imperfecta, sed & infirma, & inualida (utinam mox ruinam passura) ædificatio succreuit. Miror sane cum tot inter hosce docti sint & uerbi diuini spiritu imbuti ut aiunt, D. Apostoli sententiã non rectius examinent, qui in priori ad Corinthios Epistola usque adeo utiligatores & herostraticam audaciam castigaturus, omnem Zelum & emulationẽ, omne schisma & discordiam prohibet. Viderint illi, & utinam resipiscant.

Cæterum Colloquium istud pridie nonas Septembris inchoatum quidem est, statimq; iurgium & schisma inter defensores seu potius dictatores Augustanæ Confessionis exortum est, ita ut quidam eorum nominatim sectas aliquot damnarent, Repudiati uero hoc modo, huiusmodi indigne agerrimeq; ferẽtes, exarsit plus satis dissidiũ, sic ut Saxones per Vuitenbergicos a Colloquio fugarentur, & discederent indignati & confusi.

Hoc igitur pacto Colloquium priusquam prudenter recteque inceptum esset, lite & discordia Sectariorum dissipatum atq; conuulsus est.

Hoc eodem anno, mense Ianuario, die xi. Reuerendus Sacræ Theologiæ professor, Carmelitarum per inferiorem Germaniam Prouincialis ut uocant, post exantlatos pro fidei Catholice defensione labores, studia & legationes, in Colloquijs, Comitijs, & nouissime Tridentino illo Concilio, cũ iam in manibus haberet Opusculum de componendo dissidio religionis, & in Suffraganeum inuitus (ut uere pronunciem) Episcopi Coloniensis Anthonij nuper electi designatus esset, in pace Christi & Ecclesiæ, uiuaci memoria, & mente in Christũ exporrectissima, post Sacrosancti uiatiki perceptionem & Extremæ unctiõis delibutionem, diem uitæ claudit extremum.

Sub finem istius anni Cardinalis Carapha multorum Episcoporum & magnæ Eruditionis uirorum frequentia stipatus a Pontifice Maximo ad Angliæ & Hispaniarũ Regem missus, Curiam nec auspicio nec omine dextro satis ac foelici ingreditur. Nam insignis illa & splendida domus quæ ei diuersorij loco assignata fuerat, Episcopi Cameracensis Curia miserabili prorsus incendio sub noctem conflagrauit, non absq; graui damno, pridie calendæ Ianuarias.

Anni

*Res infecta.**Pugna inter Augustanæ Confessionis socios.**Obitus D. Esberhardi Billichij.**Cardinalis Carapha infausus aduentus.*

Anni dein sequentis M. D. Lviij. Gallia Rex omnē suum exercitum, Machinas bellicas, omnē deniq; apparatus, quem in Picardia & circa Boloniam in oppidis & castris disposuerat, sine mora & quam celerrime, durante adhuc gelu, colligi & uersus maritima loca dirigi iubet, ac tandem præter spem & omnem expectationem Caleſium portū ac aditum firmissimū cōmodissimumq; mercatoribus in Angliam profecturis, & Flandris confinem ciuitatem, cis mare, properat. Quā mox e uestigio pductis copijs & classibus obsidione cingit, & incessanter iaculationibus pulsat & obruit, & quum de cōmeatu parum (ut fertur) esset prouisa, nec tot præſidiarios haberet, qui tantis copijs sufficerent propulsandis deditione illam decimo die sui aduentus & obsessionis capit. Aiunt ex parte potius quod inierat præfectus ciuitatis Anglus, cum Rege Gallorum, traditam esse. Capta igitur ciuitate ulterius castra mouit & ad oppidulum Hames dictū, non ita procul ab urbe iam expugnata situm, applicat, & occupat. Hinc arcem munitissimam Guinensē de facienda deditione tentat, uerum difficulter admodum recipit. Nam Antesignanus cū suis Stationarijs tam dextre, fortiter ac impigre in hostem dimicat & iaculatur, ut Gallos manipulatim deiceret, sterneretq;. Postremo cum se proficere non posse cerneret, deditione patitur, grauiora ueritus. Sed & Rex admiratus constantiā illius, fidem & robur se & socios liberos plane cum armis ac bonis, erecto pariter uexillo & cum castrensi melodia, exire permittit.

Constantia
Antesignani
Guinensis.

Hoc insuper anno, Legati maximi nominis & Cōmissarij Caesaris, Francofurtum ad Principes Electores corā Ferdinando Romanorū Rege congregatos uenerunt, eius inquā legati qui xxiiij. Februarj D. Mathia sacro die Gandau totius Flandriae metropolitani & emporio celeberrimo natus est, Patre Philippo Rege Castiliae &c. Imperatoris Maximiliani Filio, quo etiam die post annos xxxiij. Franciscū Valesium Francoꝝ Regē in roborario Papiensi, p suos belli Duces captū uiribus ac Dei potius subsidio & gratia fretus obtinuit, qui ante annos xxviij. a Pontifice Max. Clemente septimo Bononiae gratiosa, in Romanū Imperatorē coronatur, cuius deniq; frater Vngariae Rex, Ferdinandus, in Regē Romanorū Praga inauguratur. Huius igitur tam gloriosi Principis ac Inclytissimi Monarchae solennes oratores Viri Proceres, legationē renuntiaturi ac suo nomine ultro eiuraturi Imperiū, instrumentū ea de re confectū proponunt, hac uerborum serie conscriptum:

Legatio pro
Eiuratione
Imperij.

Ec iij Carolus

CAROLVS DEI

GRATIA ROMANORVM

IMPERATOR, SEMPER

Augustus.

IMpartita pro suo more Salute & benevolentia, Principibus Electoribus in unum congregatis insinuent. Postea quam ipse diuina prouidentia, superioribus annis, per unanimitatem ac legitimam Principum electionem, ad summam dignitatem & administrationem Imperij uocatus esset (cui nihil perinde curasset, Deo & Conscientia sua teste, quam ut Dei cumprimis honorem, communem Reipub. Christianae, statum, & Germaniae prosperitatem atq; salutem promoueat) uelle quidem se reliquam aetatem diuinitus concessam, perlubenter, communi Ordinum celeberrimo coetui & subditis impendere. Sed cum iam grandaeuam utcunq; & exoletam aetatem attingeret, & multo nunc tempore, ex uarijs & toedijs infirmitatibus elanguisset, unde imbecillior quoque effectus esset, consideraret insuper magnitudinem periculorum & necessitudinum totius Christianismi, praecipue uero Germaniae, hoc nimirum seculo fraudulento & inueteratissimo, tot dissidijs & scismatibus prorsus exitiosis turbato, interea uero ne hac sua imbecillitate, & impotentia, quicquam subsidio destituatur, uel etiam communis ipsa Respublica aliquo modo damnus sustineat, quod sane ignominiam sibi parere & Conscientiam suam grauare posset, praeterea ex quo diebus nuper transactis, omnem mundanam administrationem, Regna, Principatus & dominia, dilecto charissimoq; suo filio Philippo Hispaniae Angliaeque Regi, legitimo & unico haeredi tradidisset & obtulisset, ea propter haud iniquum quatum ad Imperij administrationem pertinet, iudicasse, si declaret atq; testetur, Serenissimum Potentissimumque Principem, Dominum Ferdinandum, Romanorum, Ungariae, Bohemiaeque Regem, interposita uniformi et legitima Procerum Imperij electione, suum in Sacro Imperio proximiorum esse ac fore successorem. eide mque Imperij illius ditionem immediate competere conuenire, apud quem etiam omne laude digna opem inuenisset.

Fatebatur

Fatebatur quoque eundem ipsum ingenio acutissimo, & omnigenis virtutibus Regiæ Maiestati dignis diuinitus præditum ac ornatum esse, adeoque haud dubie aliud nihil ex futura sua administratione expectandum sperandumque, quam tenacissimam pacis custodiam & conseruationem, omneque quod potest optari, adhuc mutuum & fraternum amorem, fidem & sinceritatem quam expertus esset, per omnia probat atque commendat. Quæ quidem omnia non solum suis animus, alacritas, solatium, & uoluptas suppeterent, uerum etiam singularis instituti sui & extrema definitio multo facilius efficerent.

Præterea decreuit apud se, diuino numine implorato, eiusdemque fretus auxilio in Hispaniam se recipere. Et quo negotiorum rationem ac ordinem curaret, neue Sacri Imperii honos, reuerentia atque maiestas negligeretur, quin potius res omnes, optime integerrimeque gubernent, ac moderent, provideant & exequantur: maximo opere necessariū existimauit, ut prius Sacro cedat Imperio, eiusdemque titulo, Nomine, Dignitate, Sublimitate, Sceptro atque legibus & iurisdictione, quam in id habuisset, & adhuc haberet, atque ita fratri suo dilecto, Romanorum Regi, libere, uoluntarie, omnino & integre committat & resignet, sic ut is hæc omnia Imperii iura in se recipiat & deinceps habeat & gerat, non aliter atque si is ipse Rex solus superesset, ipse uero Cæsar iam humanis excessisset. Sed postquam huiusmodi res ad eos nimirum Principes Electores potissime spectare uideretur, nihil quicquam tentare absque eorum consilio & scitu, nec ante propositi sui uoluntatem uel sententiæ suæ arbitratum exequuturum, quam ipsi certiores fierent de statu totius negotii.

Huius ergo rei gratia, petere flagranter & obnixè, ut quod ipse grauissimis rationibus commotus effectum iri decreuisset, non solum suo ipsorum nomine & causa, firmum & gratum habeant ac seruent, uerum etiam secundum tenorem & exigentiam huiusmodi negotii, Eiurationis & oblationis, in gratiam fratris sui Charissimi Romanorum Regis, & legationis suæ, nomine & auctoritate sua quam putat omnium solennissimam ad efficaciorē petitionis et desiderii sui effectum, & uicissim ipsorum condecorandam presentiam, ac denique confessus ipsismet Principibus Electoribus dignam obseruationem (quæ nullo penitus modo nec unquam imminuere aut uiolare cogitas

cogitarat) prosequendam. Quocirca postremo loco, uniuersis & singulis omnem animi sui candorem, obsequium in quibuscunq; Imperij commodis, per amice, ingenue, gratiose atq; clemēter pollicetur, probat & commendat.

Renuntiata hoc modo legatione, post deliberationem conditionum illarum, quas Romanorum Regi proponere uellent, tandem omnium suffragijs eorum quorum hoc interest Principum, Imperij maxima & sacra dignitas eidem defertur, quam confestim etiam in æde D. Bartholomeo nuncupata renuntiant, xiiij. Martij. Postridie uero Imperij proceres, duo clientela donantur, Palatinus uidelicet, & Saxonie Dux, quorum hic sub dio, ille in Imperiali conclauis. Altero post die Brandenburgicus Elector solita cum pompa, atq; splendore, die deinceps xvij. Martij, Conuentus Principum mense Nouembri dicitur. Ad extremum Cæsar nuper inauguratus, cum pluribus Imperij Dynastis, Francofurto domum repetit.

Mense Iunio, die uidelicet xvij. in arce Godesburgica Reuerendissimus in Christo pater & D. Antonius, in Archiepiscopū Ecclesie Colonienſis, & Sacri Romani Imperij Electorem creatus & confirmatus, uitæ pensum absoluit, & in æde sua metropolitana per honorifice fraterno tumulatur sepulchro.

Septimo Calendas Augusti Reuerendissimus in Christo Pater ac D. Ioannes Gebhardus, ex illustrissimis Comitibus a Mansfeldt in locum defuncti sufficitur, & in Archiepiscopum eiusdem Ecclesie, & Imperij sacri Electorem consuetis caeremonijs, omnibus fausta acclamantibus.

Eodem hoc anno Carolus quintus qui nuper Imperium eiurauerat, suoq; fratri tunc Romanorum Regi uicissim probarat, ciuitate Iusto Castiliæ pridie calendas Augusti febrile coepit quam uehementissime, unde & uitam auspicio inuitam, feliciter & sancte transactam, beato quoq; sine clausit, quemadmodum & quidem

latius ex subiecta Philippi Hispaniarum Regis Serenissimi mi epistola, animo per quam beneuolo ac integro ad

Reuerendissimum D. Ioannem Gebhardum, nuper in Archiepiscopum electum, data, perspicuum fieri

potest.

PHILIPPVS

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniæ, Angliæ, Fran-
 ciæ & utriusq; Siciliae Rex. Archidux Austriæ,
 Dux Burgundiæ &c. Comes Habsburgi, Flan-
 driæ, Tirolis &c. de prompta animi nostri, Re-
 uerendiss. in Christo Patri, Domino Ioanni Geb-
 harto, Sanctæ Coloniensis Ecclesiæ Archiepiscop-
 o Electo, Sacri Romani Imperij per Italiam Cancellario, Principi
 Electori, amico cum primis dilecto salutē dicit, simulac de prom-
 pta animi sui beneuolentia & amicitia certiozem reddidit. Quando-
 quidem amicorum loco te habeam, animi mei summum dolorē,
 moesticiam ac luctum diutius nec dissimulare nec celare possum.
 Compertum itaq; habeas uelim, Romanorum Imperatorem Cle-
 mentissimum Dominū, Patrem meum piæ ac gloriosæ memoriæ
 longe charissimum, acutissima & triduana Febri laborare pridie ca-
 lendas Septembris cœpisse, in palatio suo, Iusto Castiliæ regni op-
 pido, Deo utiq; sic providente: Vnde tam grauiter prohdolor decu-
 buit & elanguit, ut iam nullius consilio uiribusq; iuuari posset hu-
 manis, ac tandem a Deo Optimo Maximo pro infinita sua gratia
 & beneplacito, die xxi. mensis Septembris (qui Diuo Mattheo
 Apostolo sacer est) horam circiter tertiam & quartā mane ex hac
 turbulenta & miseræ ualle in æternam quietem ac latitiam susci-
 pitur. Sed quemadmodum illud, ita & istud a uiris neutiquam uul-
 garibus, quin potius celeberrimis ac fide dignissimis accepimus,
 (qui huic ipsimet agoni interfuere) cum ipse sacramentis Ecclesiæ
 prius flagranti intentione, & Christiano penitus zelo, pura recta-
 que agnitione initiari cupiuisset, etiam percipit. Ad extremū quo-
 que ijs perceptis, ultimog; suo declarato desiderio ac uoluntate, ui-
 uo eū intellectu atq; præsentissima memoria, egregiam plane, Chri-
 stianam, salutarem, rationisq; compotem ac placidam deniq; uitæ
 suæ periodum & colophonem instituit. Cuius animæ Deus omnia
 potens & optimus propicius sit ac misereatur. Quoniam igitur ex-
 ploratum perspectumq; habeam, quanto studio animiq; candore
 re charitatis tuæ Diocesi, tuosq; prædecessores piæ ac sanctæ re-
 cordationis, sit prosequutus, quodq; apud eos fidem & obedientiā
 parem inuenerit, futurum sine dubio spero, quod tua charitas ob-
 memorata beneficia ex animo candido atq; sincero ad commise-
 rationem sit commouenda. Nam quem communis & Christiana
 Respub. maxime tota ipsa Germania Dignissimū, charissimumq;

Cæsarem & Verticem, habere gauisa est, ego autem eum fidum, clementem ac benignum Dominum ac patrem semper sim expertus, & ob id modo ipsius obitu solatium plus & patrocini amiserim, fieri profecto non poterit quin ipse pro ingenij tui diuinitus concessi excellentia atque candore hoc ipsum cum cæteris alijs cordatis & ingeniu uiris, ad amissum pro dignitate rei perpensurus sis.

Hæc igitur sunt, quæ tuæ charitati per amice insinuare uolui, quam uicissim singulari, fida ac integra prorsus amicitia ac fauore prosequi cupio. Datum in cœnobio uiridis uallis xvij. Nouembriis.

PHILIPPVS.

Ppsintzinus.

Transitio.

Narratum est autem prius de Gallorum irruptionibus & impetu, nunc quid deinceps actum sit & gestum, dicendum occurrit. Verisimile quippe est, iniuriam & depopulationem Gallicam grauius Philippum Regem Hispaniarum offendisse. Nam passim hostis instabat & Flandriæ oppida nonnulla ad deditiōem iam coegerat, pagos uel exusserat, uel ære graui multauerat. Nihilominus tamen ob hyemis acerbitatē & obiecta mille alia discrimina, uix aliquid in hostem confici potuit, tantum ne latius euagaretur, cautum atque prospectum fuit, exercitu obuiam misso. Sed cum necdum aura respirasset propicia, nec duellium se commode offerret, utriusque cessatum fuit, nisi quod incursiones inuicem exercerent.

Arluni & Ditenhouij deditio.

Interea uero nouo in Germania cōscripto exercitu, Rex Henricus agrum Luxemburgicum inuadit. Arlunum nec situ nec natura munitam ciuitatem occupat, diripit, exurit ac funditus denique subuertit, paucis ibidem relictis monumentis. Dehinc toto impetu Ditenhouium oppugnat, omnes machinas in eā explorat, tum quod munitissimum haberet præsidium, tum etiam quod stationarij collectis pariter uiribus inimicum debellare, iaculationibus infestare, ferire, sternere, ac protelare non intermitterent. Sed quum penitus uiribus deficerent, nec postulata & expectata suppetiæ ministrarentur, inuiti hostibus se dedere coguntur. Atque hoc modo oppidum quod inexpugnabile uidebatur, a Germano milita, Gallorum Regi subiugatur, sed non absque cæde suorum. Nam ab oppidanis præsidiaris manipulatim cæsi ac prostrati sunt plurimi, inter quos

quos etiam nobiles aliquot Saxones & Hassi. Porro praesidiarum illi, iure deditiois dimittuntur incolumes.

Paulo post Bruxellae quidam ex aulicis non infimi nominis capitibus supplicio affecti sunt. Quid uero in causa fuerit uix scio. Rumor tamen erat literas esse uel interceptas uel adulteratas, Antesignani oppidi memorati, ad Regem Philippum uel e contra.

Galli igitur hac potiti uictoria, Luxemburgum obsidione tentata ad deditioem sollicitant, sed omnino frustra ac temere. Siquidem qui Civitati praesidio erant, egressi in fugam illos conuertunt, caesis aliquot, & machinis quibusdam ereptis.

Luxemburgum a Gallis tentatum.

Per idem fere tempus bellum magis magisque incruduit & exarsit. Nam Hispaniarum Rex toties lacessitus, expeditionem in hostem, qui Grauelinga Dunckeram discesserat, xiiij. Iulij mittit, praesidium committendi causa, quod quidem suo nomine Comes Egmondanus denunciaret, & cum socijs Dynastis, qua posset uirtute ac robore, decerneret, conficeretque, Socij fuere D. a Bignicourt, Marchio Rhentius, Comes Reussanus, & alij complures strenui heroes. Verum re comperta Galli obiectis uallis ac plaustis, castra sua insigniter communierant. At uero eodem illo die nihil confectum est, praeterquam quod caesi sint trecenti Gallorum equites, qui per pagos irruerant, & depopulabantur. Egmondanis primum perarduum nec minus periculosum erat, in hostium castra irruere, propter assiduas ei aculationes, ita ut etiam equi caput, cui Egmondanus insidebat, subito collisum amputaretur. Quin & Galli aliquot, eo in conflictu occubere. Postero dein die, prouocatis tota nocte Gallis, ad tertiam uigiliam classicum utrinque canitur. Egmondanus igitur composita prius acie, suosque adhortatus, tanta ui atque feruore hostes adortus est, ut ipsorum turmas & stationes dimidia horae spacio dissiparet, ac tandem diuinitus sibi concessa potitur uictoria.

Conflictus.

Praelium acerrimum.

Comitis Egmondani magnanimitas.

Victoria.

Captiui.

Hoc praelio omnes Gallorum turmae, & vexilla tam peditum quam equitum perierunt, omnes machinae, quas partim ex oppidis nuper obtentis abduxerant recuperantur, omnes denique Ducis belli, Comites, Nobiles, Praefecti, Mareschali numero sedecim (inter quos nimirum erant s. Equites ordinis Regis Galliae) capti sunt. Posthaec die xv. eiusdem mensis, mane sub horam quartam Dunckerca manu bellica pertentata, in potestatem sui Principis, Hispaniarum Regis uenit. Galli, quod deditioem facere nolissent, ad tria fere milia trucidantur.

Dunckerca recuperata.

Ex castris Comitum Egmondani, Equites 1200. Pedites 2400. ceciderunt, tria quoque milia rusticorum, qui non tam ingenio quam uirtute pugnasse creduntur. Sic Deus uicissim nunc huic nunc illi uictoriam confert, ne quis suis uiribus nimium credat, aut in se gloriatur, sed potius in Domino Deo. Dehinc Comes Egmondanus residuum Exercitum apud se detinet ne forte succenturiatis insidijs, noua proditio alicunde suboriatur.

*Noua in Gallo-
lorum expeditio.*

Philippus Hispaniarum Rex Gallo Duellum offert.

Post dies aliquot instructis copijs Rex Philippus in Picardiam castrametatur e regione Gallici exercitus, nihil perinde exoptans quam iniri praelium. Quocirca non semel Gallorum Regi duellum offert, uerum is quoties, toties tergiuersatur & contatur. Nam sua castra circunquaque quasi muris moenibusque communierrat. Saepius id Germanicus & Hispanicus miles, alijque castrenses, conflictibus incursionibusque tentarunt, attamen frustra. Atque adeo factum est ut bellum quidem esse uideretur deinceps, at uacaret caedibus. Dubium non est, Galliae Regem ualde perplexum & consternatum fuisse, quum Philippi Regis uictoriam & magnanimam, & Principum suorum captiuitatem in mentem reduceret, per quos sane rei nempe bellicae peritissimos fortissimosque Duces si non potuit, hostem superare, nec iam quidem poterit, tot tantis proceribus ac heroibus destitutus.

An. 1559.

ANno partae salutis M.D.Lix. Edictus est ter quaterque Iubileus a Pontifice Max. quo Deus ipse Principum animos ad ueram & diuturnam pacem inflecteret, quandoquidem humanis consilijs aut uiribus ea nec redintegrari nec haberi posset. Totus enim ipse reformationi Ecclesiae incumberebat, quae praefecto saeuissimo durante bello inter eos uidelicet principes quorum opera & consensus ad eam rem cum primis necessaria forent, instaurari minime poterat. Quod autem Pontifex annis superioribus paci non sic affectus quin etiam bellorum ansam dederit, uideri queat, in causa fuisse aiunt, quorundam astutiam & callidas machinationes, quibus ipse tum plurimum tribuebat, quorum denique consilijs tanquam sinceris ac integris acquiescebat, fraude nempe comperta, parum fidos inspiratores uel consiliarios urbe pellit, inter quos etiam nepotes sui, Cardinalis Carapha, Dux Paleanus, Marchio Bellemontanus. Governatores & Praefectos non satis cordatos officijs amouet, uel & igalia, census & id genus grauamina recens imposita, sordidosque

Pauli 4. Pontificis Max. generosus insitiae zelus.

Curtius

Curtisanorum quos alij saccos beneficiorum nominant, tollit omnino. Symoniacos, Concubinarios, Effœminatos, & Iudæorum in urbe commercia, ædificata publicatis decretis profligat, & ut ita dicam omnia religionis offendicula e medio sublata iri uisum est. Hic sane conatus & iustitiæ zelus talem omnino decet Pontificem, cuius est præcauere, ne quid indignum pietate Christiana, uel huic contrarium admittatur, admissum uero castigetur, ad exemplum aliorum. Det illi Deus quod etiam atq; etiam optandum est, ut in eadē animi constantia perseueret.

Eodem hoc anno, sub initium ueris, serio ac grauiter, de pace inter bellantes Reges concilianda, coeptum est agi. Idcirco amantissimi pacis, & consultissimi Viri Principes, & Consiliarij utrinque in arce Cambresiana conuenerunt, atq; his tandem in. Aprilis, legibus & conditionibus pax renunciata fuit, quarum hic est elenchus:

Conuentus de
incunda pace.

Initio omnes conventiones antea habitæ, fixæ ratæq; sint, atq; permaneant.

Deinde: Vtriq; Principes perfectæ concilientur, & quicquid delictum sit, inuicem ignoscant, cum sincera attestatione, mutua amicitia, qua quidem inter se sint ita deuincti, ut eam tenacissime & intemerate seruent, contra uero id omne sedulo deuitent, quod hanc lædere ac uiolare queat.

Tertio promittant ingenueq; ac libere affirmant, sese candido & conformi zelo communem Reipub. Christianæ salutem & cōmodum promouere uelle, & ad maius efficaciusq; huiuscemodi conatus, diligentia & grauitatis exequutionem & perfectionem curent ac satagāt, quo commune & Oecumenicum Concilium denuncietur habeaturq;.

Adhæc subditis ac socijs utrinq; liceat huc atq; illuc proficisci, in regiones, prouincias, & dominia passim, libere, tuto, & absq; ullo impedimento periculisq; ibidem negociari.

Præterea omnes Represaliæ utroq; in inuicem constitutæ denovo subleuentur, nec deinceps amplius concedantur.

Represalia dicitur, aliarum rerū retentio, auctoritate Principis uel ciuitatis pro recompensatione damni dati indultæ.

Insuper, omnia priuilegia & libertates quibus per Flandriam & Arthesiā Regis Hispaniæ subditi & socij in regno Franciæ usi fuissent & uicissim, redintegrentur confirmenturq;.

Dehinc bona subditorum utriusq; partis, ab una & altera parte inuasa & occupata restituantur, concessa eis possessione qui ueri

probarentur hæri uel possessores. ijs etiã qui belli tempore alterutri parti meruissent ac militassent, remittatur, Neapolitanis tantum, Siculis & Insubris exceptis.

Super his, prouisiones illæ, ratione sacerdotiorum siue beneficiorum (quorum potestas & collatio penes alterutram partē erat) iure belli contra ius patronatus abalienatæ, aut laicis applicitæ, etiam confirmentur & sanciantur.

Sub hæc Gallia Delphino Creuecuer, seruato interim Groninga Domini iure ac iurisdictione, restituatur, & inauthoretur.

Decimo loco additur. Infanti Portugallia, Regina quondam Francia heroina Leonora filia, accuratio fiat, quod post hæc sine omni contradictione uel impedimēto eo ipso nimirum qd uiduatu matris suæ probæ memoriæ relictum est, uti accipereq; possit.

Vndecimo uero cōuentum est loco, ut Hispania Rex, Fanum Quintini, Hanum ciuitates, & Castelletum reddat, e contra Rex Gallia Theonis uillã siue Ditenhouium, Marieburgum, Iuzum, Danuillerium, Mantmodium, in summa, quæcunq; alter ab altero obtinisset, interim uero nulla prorsus fiat demolitio.

Tantummodo utriq; parti, ex his instrumenta bellica omnemque apparatus & com meatum secum efferre liceat, & hoc modo munitiones illas restituere.

Duodecimo pactum est, ut idem Rex Teruannum eo in statu & forma in qua modo sit, tradat, sed ratione siue lege talionis Iuzi excidium fiat, mœniaq; cum turribus & munitionibus solo æquantur, nec deinceps munimentum ullum ad passus circiter mille ibidem superstruatur, uti nec iuxta uel circum Teruannum.

Conditione xiiij, statuitur uidelicet, Arx Bullonensis Episcopo Leodiensi, cum alijs sibi ereptis uel ademptis pariter, ut hodie est, reddatur.

Huic xiiij, subiecta hanc in formam: Helsingum cum tota satrapia siue præfectura, Regis Hispaniarum tanquam suum antiquitus possessum patrimonium, omnique iuri quod in id sibi ascriberet, Rex ipse Gallorum, cedat, liberumq; dimittat.

Ad hæc bona & redditus qui annue Abbati ad Sanctum Ioannem Heltmontensem ex Francia, ubi & bona illa sita sunt, competerent, & uicissim ea quæ alteri abbati ex Hispania, recipiant, liciteq; ac libere gaudere & uti possint, omni sublata controuersia inter disceptatores seu cōmissarios utriusq; partis. Interea quoq; Represalia ut uocant,

uocant, quæ Abbatibus ad Sanctum Vastum Atrebatum, ad Sanctum Bertinum in Fano Odomari impositæ essent per Franciam, abrogentur. Abbati denique Bapalmenſi dominium liberum ipsi sit atque cedat.

Insuper omnes controuersias propter confinia Arthesiæ, subortæ, & istius generis plures, quæ ibidem euenire solent, a deputatis commissariis sepeliantur, nec ultra fas sit propterea tragœdias ac lites excitare, quin potius castigent qui id attentare præsumserint.

Præterea Hispaniarum Rex comitatum S. Pauli, heroidi totius villæ tradat, seruato interim utriusque monarchæ iure beneficiatus, & salua iurisdictione, quam utrique in eum haberent, absque omni incommodo & iactura, seu ut loquuntur, defalcatione. In qua quidem iurisdictione & emolumento simpliciter plane & incommutabiliter parique possessione illius, sicuti mox a conuentione alibi, Trespeni fallor inita, usque in diem quando eadem uiolata bellum denuo exarsit, quiete permaneant, omneque dissidium quod inde exoriri posset pariformiter per commissarios componatur & tollatur.

Deinde comitatus Caroleus Regi Hispaniarum restituatur quo & deinceps pacifice & quiete potiatur.

Ad hæc peculiare legati decernantur, qui de bonis & dominis prope comitatum Burgundiæ sitis (de quibus uidelicet aliqua sit exceptio & dubitatio) inter se cõsultent, & iusta portione utrique Regi diuidant, quo sic in posterum omnes abusus & errores, si qui alias sub prætextu illorum exoriantur, tempestiue præcaueantur. Porro legati quamprimum fieri commode queat, rem omnem diligenter expendant, & quantum attinet ad id quod non qui Burgundiæ comitatum incolunt, se prorsus ab omnibus externis multis & exactio nibus, quales sunt in Burgundia Ducali immunes statuunt, siquidem inter se sint discreti seu distincti loco & dominio. Neque enim hedui Burgundionibus se cõnumerant. Istud ergo discrimen obseruent.

Vicesima conditio huiusmodi fuit, Quicquid alteruter in Marchio comitatu Monferrateñ. occupasset, neutrius habito deletu, Mantuæ Duce restituatur, liberum tamē esse utrique munitiones ab ipsis extructas demoliri & inuadere, ideoque licere ut quisque suas machinas, munimenta, & reliquum apparatus, & commeatum inde recipiant. Omnibusque & singulis ex Marchionatu qui alteri in alterum militassent, omnino & honeste ignoscant.

Dehinc Francorum Rex, Valenciæ civitatem quæ nimirum ad Insubriam attinet, Hispaniarum Regi dedat atque restituat.

Præter

Præter hæc idem ille Rex Insulam Corsicam Genuensibus red-
dat, catapultas, munitiones & comæatum, secum inde tollat, inter-
rim tamen nihil damni præsidij ibidem inferat, nec diruat, con-
cessa pariter militibus utriusq; partis, imo etiam insularis qui Re-
gis Franciæ partes sequuti fuissent, uenia.

Insuper Galliæ Rex ciuitatibus & præsidij quæ in Tuscia ob-
tinuisset, cedat dedatq; ijs quoq; quos in Montal sibi haberet addi-
ctos, modo suæ nouæ administrationi atq; Imperio acquiescere, se-
que subdereq; uelint, parcatur.

Cæterum eiusmodi restitutiones & deditiones breui fiant, & is
qui primū ex ambobus Regibus, ijs se accommodare & exequi uel-
let, in maiorem fidem & certitudinē, quatuor uiros ex alterius do-
minio pro suo arbitrio tanquam obsides deligat recipiatq;. Hos il-
le uicissim delectos tunc dimittat liberos, facta sibi restitutione at-
que deditione.

Quanquam autem initio decretum esset ut Carolus Austriacus
Hispaniæ Princeps, Philippi Regis filius coniugium ineat cum pri-
mogenita Regis Galliæ, Heroïna Elizabeta, cuius dos quadringen-
ta aureorum solarium milia præstaret, istud tamē post modum im-
mutatum esse: Nam ad maiorem initi fœderis fidem & confirma-
tionem placere, ut loco filij pater ipse in coniugem accipiat Elizabe-
tam memorati regis filiam natu maiorem, quā etiam despondeat
ut primum fieri potest commode.

At uero Allobrogum Dux Princeps Pedemontanus simili mo-
do heroidem Margaretam Regis Henrici sororem germanam, in
uxorem ducat, quæ pro dote trecenta coronatorū milia, simul etiā
Ducatum Berrydanum quem idem Rex sorori germanæ dum ui-
uat, possidendum gubernandumq; donauisset & inauthorasset.

Paternum quoq; dominium populumque subditum ereptum
hactenus & subiugatum eidem Principi, Galliæ Rex restituat, ex-
ceptis aliquot ciuitatibus, uidelicet Taurino, Pignerole, Thisna,
Quierno, Villa noua, quas triennio Rex ipse tenere ac possidere uo-
leat, quatenus interea prouētus illi, quos Regno suo Gallico Rex
competere putat in eodem dominio, redimantur ac liberentur.

Ad hæc Allobrogum Dux neutrius partes sequatur, neutri ad-
hæreat, sed suam tantum partem curet.

Præterea Hispaniarum Rex in Pedemontana regione hæc sibi
p̄sidia retineat, & gubernet scilicet Astā uulgo & Reizel, usquequo
Franco

Francorū Rex illa quinque oppida siue munitiones Sabaudia Ducis reddat.

Porro huic conuentioni & pacifico foederi omnes illi subscribunt, & in hoc ipso contineantur pacto, quotquot utrinque proponuntur, & infra nominatim exprimentur & denominantur.

In primis autem Regis Hispaniarū nomine, Pontifex Maximus Sedes Apostolica, Cæsar & filij, & omnia ipsorum regna & ditiones.

Dehinc omnes Imperij Principes Electores, ciuitates & omnes Status obedientes, præcipue uero Episcopus Leodiensis, Dux Iuliacensis, qui & Cliuentis, Episcopus Cameracensis, & ciuitas ipsa Cameracum, totumque territorium Cambresianum, ciuitates item uulgo Ansis dictæ, Comites quoque Frisæ orientalis, similiter etiam confœderatorum loca, & Rheti Alpestres cum socijs. Adhuc Rex Delphinus & Regina ipsius uxor, Rex Reginaque Scotiæ pacem suscipiunt & instaurant exhibita manifeste & expresse capitulatione ut uocant, & pacto, quemadmodum inter Regem Hispaniæ, & Regem Regnumque Angliæ fuit instaurata. Deinde Lusitaniæ, Poloniæ, & Daniæ Reges, Dux Sabaudia, Dux Lotharingiæ & mater, Dux Venetorum & totum illic dominium, Genuensis & Lucensis Respublica, Florentiæ & Ferrariæ Duces, sine dispendio tamen foederis inter Hispaniæ Regem & eosdem Duces initi. Præterea Duces Mantuanus & Vrbinas, Dux Parmensis & Placenciensis una cum Cardinalibus Farnesio, & Sancti Angeli suo fratre. Eodem quoque modo Cardinalis Camerlengius, Comes Sanctæ Floræ, & fratres Cardinales, Carpeñ. & Pertanus. Item Marcus Antonius Columnanus, Paulus Iordanus Ficinus, Vespasianus Gonzaga, Dominus a Monigo, Marchio a Fuiæ, Marchio Masfereus, Dominus a Merthole, Farnesius Episcopus Ticinensis, & frater Dominus a Plumbur, Comes a Sala, Comes a Colorne Sinolpho, Dominus a Castro Lothrensi. Tum etiam nomine Francorum Regis, hi foederi associati sunt: In primis Romanus Pontifex, Sedes Apostolica, Imperator, Sacri Imperij Principes Electores, tam Ecclesiastici quam laici, Ciuitates, municipia, & ordines, præsertim Ioannes Fridericus, & Ioannes Vuilhelmus Saxonie Duces, Item Dux Wirtembergicus, Hefus & filij, orientalis Frisæ Comites & filij, simulac Ciuitates maritimæ, tenore antiqui foederis, Rex Delphinus, Reginaque Coniunx, Rex & Regina Scotiæ, cū Vidua quondam Scotiæ

Regina seu potius Vice regente Scotiae Regnum, secundum uigorem ueteris conventionis, concordiae & pacis, quae inter regnum Galliae & Scotiae iam pridem intercessissent. Adhuc Rex Bohemiae & fratres Archiduces Caesaris filij, & horum regna, Principatus, ditiones & dominia, Portugalliae, Poloniae, Daciae & Schvuediae Reges, Elizabetha Regina, Ioannis Vauoda relicta, & filius Rex, Dux & dominium Venetorum, tredecim toparchiae inuicem confederatae, Rheti Alpestres, Sangallenses, Trugenburgici & Mulhusani, cum alijs socijs suis & congerronibus. Insuper Dux Lotharingiae, & mater Vidua, Sabaudiae & Ferrariae Duces, Dominus Franciscus Deste, Marchionatus Monferratensis Vidua, Dux Mantuanus cum Domino Lodoico Gonzaga suo fratre. Item Respublica Lucensis, Episcopus & Primipilaris Mediomatricum, Tulienus, & Vertodunenus, Abbas Gorzenus, sine prauidicio tamen illius Abbatis qui Regis Hispaniarum partes tuetur, & ius sibi abbatiae illius uendicat: pari modo Dominus ab Hansdelamarcke, Dux a Poliuio, Comites Mirandulanus & Petillianus, Dominus Iordanus Ursinus, Camillus & Paulus Resinus, Cardinalis Strotzius, Philippus quoque & Robertus Strotzij Episcopus Sancti Paronelli Salnitati, Dominus Cornelius Beruoslius & fratres, Dominus quoque Andreas Baillonenus. Hi pariter omnes & quotquot supramemorati sunt, modo ipsimet uelint hac conventionem & foedere amplecti & connumerari, possent. Cuius uirtute foederis uniuersis & singulis tum Ecclesiastici, tum laici, quae uel in regnis, prouincijs, & dominijs Hispaniae Regis, aut etiam Galliae, bona siue praedia aut quascunq; possessiones & redditus haberent, ijs libere ac licite utantur, fruanturque. Potissimum autem obseruent, & summo opere caueant ipsi Reges, ne uisdelicet aliquem eorum qui huic foederi inscripti sunt & utriusque nominati, siue per se siue per alios, grauēt, molestent, aut denique affligāt, quin potius si quis querela aut actione dignum quid putet se in illis habere, id sane coram Disceptatoribus seu delegatis arbitris transigat, abstineatque uipotius rem seu factum persequi, quam iure.

Adhuc in eodem foedere omnes illi censeantur & habeantur quotquot intra semestre spacium ab utroque Rege dicerentur.

Similiter etiam hi duo ambo Reges Hispaniae & Galliae in praescripto foedere & mutuo inter se amicitiae uinculo, deuouerunt se in posterum nulla ratione nec ullo in loco quicquam aduersos aut molituros in uel extra Christianum orbem, quod Sacro Imperio Romano,

Romano, uel etiam Nationi Germanicæ, eiusdemq; membris noscere possit, uerum potius commodum illius, tranquillitatem, concordiam atq; salutem promoturos, modo tamē & ordines illi prædicti, & subditi uel deniq; socij eorundem, uicissim talia obsequia præstent & obseruent nec diuersum aliquid, contrarium & perniciosum, machinentur uel præsumant, quod offendere & uiolare queat, initam iam concordiam, sed hanc toto quod aiunt pectore colant, foueantq;.

Postremo Legati Francorum eo quod ipsis ab altera parte, nomine uidelicet Regis Hispaniæ, eligendi facultas data & oblata esset, qua primi restituant ea omnia quæ pacis conditionibus continentur, datis obsidibus, propterea hanc minime facultatem recusare, sed libentissime accipere aiunt, diemq; restitutioni dicturos paucis post diebus promittunt.

His igitur legibus consignatis atque sancitis, pax nonis Aprilis præconis uoce Bruxellæ Brabantix palam ac publice promulgata fuit, quemadmodum & prius ante biduum in arce Cambresiana. Porro restitutionis tempus non ultra bimestre spacium esse prorogandum significabatur. Faxit Deus Opt. Max. ut pax perpetua sit & inuidua permaneat.

Cæterum has pacis condiciones Germanice bona fide conscriptas & exhibitas, quam potuimus dextre uertimus.

Pace proclamata, signa ubiq; lætitiæ pari fœdere ac uoto celebrant, ubiq; triumpho & fausta præcationes. Certatum est utrinq; pro uitili, quis eorum gloriosior seu lætior appareret. Nam Galliæ Rex comperta Philippi Hispaniarum Regis erga se beneuolentia atq; candore, ut omnibus depositis querelis, omni exuta similitate, (quæ sauiente iam dudum Marte intercesserat) gener ipsius fieri cuperet, in tantam prorupit lætitiæ, ut sui propemodum oblitus uideretur. Plaudebat manibus, exultabat, & quem totis uiribus assiduusq; bellis deprimere laborauerat, toto (quod aiunt) pectore extollit & magnificat. Charissimã ad se filiam euocat, & de nuptijs sermone facit, tandem uero sponsi nomine expresso, quem pater hæctenus iugi bello affixerat, quo non esset nobilior, gloriosior atq; potentior, qui tot Regnis, Nationibus, Prouincijs ac insulis opulentissimis dominaretur, præ gaudio illachrymatur. Rex igitur quo uicissim gratum Genero suo exhiberet animum, acceptis uti decretum erat, obsidibus, ciuitates, oppida & arces integre resti-

Obitus Regis
Henrici.

tuit, cum solenni legatione. At uerā prohdolor illam sapientis sententiā esse, quæ dicit, Extrema gaudij luctus occupat, fatalis probauit euentus, Nam cum indies gaudia renouarentur, Rex Henricus cum toto nobilium & heroum cœtu & equitatu, hastiludium percelebraturus, in harenam descendit, unum in se prouocat, sed is Regiam Maiestatem reueritus, indignum fore prorsus putat ut cum Rege tanto suoq; Principe cōgrediatur, pro in honeste se purgans tergiuersatur, Rex uero instat, hortatur ne cedat aut parcat, sed ut Virum ingenuum & bellicosum decet, uiriliter lanceam obhiciat, uibret, ac stringat. Quod dum inuitus & coactus ille facit, hastam in Regem torquet tanto impetu, ut etiam confringeret. Cuius frustra cum huc illucq; spargerentur, & magna ui dissilirent, accidit in ade Regē in fronte uulnerari, Quod ubi Rex Philippus intellexit, continuo Valesium medicum longe expertissimum ad socerū mittit, testatus animi sui dolorem; at frustra, nam uulnus lethale fuit, nec curari potuit. Postremo Rex morti uicinus condito testamento, filium successorem, monet, ut in Religione Catholica persistat, quam etiam maiores sui deuotissime semper tenuissent, ut Socerū quem sibi constituerat tutorem, Regem uidelicet Philippum, pro patre agnoscat & obseruet. Ad extremum uitam morte commutat, non absq; grandi suorum & nostratium luctu, maxime eorū qui prudentiores sunt, & circumspectiores.

1559

Obitus Reuerendiss. D. Ioannis Gropperi.

Hoc anno die xiiij. Martij, a feria ij. usq; in feriam iij. secundam circiter noctis uigiliam, pius & omnis generis eruditione clarus, D. Ioannes Gropperus, ex huius miseriæ incolatu digreditur. Hunc pia recordationis uirum Summus Pontifex iam pridem ad se crebra legatione euocauerat, ut sancto ad sociatus Senatui, Romana Cardinalis Ecclesiæ decerneretur. Tandem post longam ac frequentem iussionem, & requisitionem, non ambitionis causa, a qua tam procul absuit ut ualedicta curia domi perpetuo fere se contineret, sed tanquam Ecclesiæ Christianæ, decenti uidelicet ac debitæ suæ potestati responsurus & obtemperaturus, per arduo difficilimoq; se committit itineri. Cunctq; Augustam uenisset, tertia Febri decumberē cœpit, quæ indies accreuit, donec Foroliuiū peruenisset. Vbi magis magisque febris inardescente uiribus in ciuitate Persara adeo deficere cœpit, intantum ut ipsemet & quotquot aderant eum ibidem moriturū putarent. Tantis proinde angustijs intercepptus, diuinum in primis numen, precibus ardentissimis implorat, Virginemq;

Virginemq; Deiparam inuocat, quo sua apud unigenitum Dei patris, intercessione efficiat, ne prius mortis discrimini subiaceat, quo usq; ad locum Lauretanū (ubi ipsa per Christum religiosissime colitur, ubi etiam Deus in honorem suæ Genitricis quotidie miracula designat cœlestia) peruenisset. Cœpit extunc infirmitatis feruor remitti, deuenitq; in locū optatū, ubi sesquidie moratus, septimo tandem calendas Septembris Romam appulit, anno 58. Quo comperito Pontifex in suomet palatio, diuersorium tanto uito dignū concessit. Hic diuina fretus gratia, & medicorū opera diligentiaq; pristinae ualeitudini restituitur. Cæterum ubi Pontifex infinitos pene iam libros execratus, tanquam hæreticos condemnasset, simulac lectionem eorum, probis & obedientibus Christianis interdixisset, postulatum est ab Episcopo quodam, Veneto, cui Delphinus nomen erat, ut etiam D. Gropperi scripta quædam interdito damnet. At iniuriam hanc facile a se depulit, instructa confutatione, qua seipsum tam insigniter & magnifice, scriptis atq; uerbis defendit, ut laudem honoremq; apud quosuis pios sibi conciliarit, Veneto uicissim apud Pontificem, cæterosq; Deo charos, indignationem, & dignas tanto crimine pœnas. At uero postea quam Deus omnipotens, Carissimum hunc dignissimumq; uirum, infido, ingratoq; seculo diutius permittere nollet, quatruidua Febri correptus, saluberrimo inprimis Ecclesiæ Viatico refectus, & unctiōe delibutus extrema, cum morte, ut dictum est, uitam permutat. Postremo sacra cum pompa, & perhonorifice, Episcoporum more ad sepulchrum funus eius deducitur. Toto dein biduo corpus uniuersis & singulis conspiciendum proponitur, facies tanta serenitate ac gratia nituit, ut in mirationem plurimi constituti, dicerent, se nunquam uidisse alias uirum magis decorū aspectu. Tri duo dehinc in Ecclesia ut uocant Germanorum, ad pedes Sanctissimi Pontificis Adriani tumulatur. Pontifex uero superstes in oratione funebri, quam in demortui D. Gropperi commendationem ore proprio deprompsit, crebrius ingeminans hæc interposuit: Nequaquam D. Gropperum amisimus, sed ad Deū præmisimus. Hæc bona fide relatu Honorandi D. Ioannis Oliuerij, ad Gradus Mariæ Vicarij, in Vbiorū Colonia accepimus, qui huic dolendo flebilq; interfuit spectaculo. Nam ubiq; locorum comes is fuit itineris, infirmo obsequutus est, agonizanti fideliter astitit, ac deniq; funus deduxit cum alijs & sepeliuit.

Rex Philippus Gandauū discedit.

Hoc insuper anno cum Rex Philippus Hispaniam hæresiarum charū doctrinis varijs & peregrinis uexari & oppugnari animaduerteteret, Bruxella Gandauum secessit, inde repetiturus Hispaniā. Vbi moram aliquantulum temporis trahens, Ditionibus suis primum providere uoluit, consilio pariter & auxilio, ne quæ tragœdiæ, seu etiam pericula eo absente, in Repub. sua suscitarentur, Igitur unicuique prouinciæ proprium præfecit Ducem uel gubernatorem.

1559

Philippus Regis prouidentia.

Principio Aurangia Principi, Holandia, Zelandia & Traiectensis Ditionis administratio creditur, Comiti uero Egmondano Flandriæ & Arthesiæ. Hornensis Comitis bonæ fidei res maritimæ commendantur, Comiti Arnbergensi præfectura militū Germaniæ inferioris committitur. Megensi uero Comiti Hannonia, Cameracense & Cambresianum territorium, conceduntur. Et sic deinceps reliqui Principes præficiuntur, & pro regali magnificentia stipendijs annuis donantur, alij quinquaginta, alij viginti, alij quadraginta milibus ducatorum cumulantur.

Equites aurei uelleris Gandau creatur.

Equites quoque aurei uelleris splendide ac multum honorifice ibidem more Regio creat. In primis Francorum Regem Socerum suum hoc honore dignatur, Deinde Carolum Archiducem Austriae, nepotem suum: Post hæc ex Hispanis, Arcosanum & Nauerranum Duces, Comitem quoque Geneuantem. Ex Italis Ducem Mantuanum & Urbinate, Principem Solmonanum, D. Antonium Marcum Columnensem. Ex belgis denique Marchionem Rethiensem, Comitem a Ligni, Comitem Hochstratanum, D. Arschotanium, Præfectum Arcis Gandensis. Denique Dominum Montigni.

Episcopatus noui.

Quinetiam Prudentissimus ac religiosissimus Rex considerans hæreses siue sectas plane periculosas & detestandas quotidie apud belgas repullulare, missa ante annos aliquot legatione, a Sede Apostolica impetrat, ut quibus uellet nationibus urbibusque Episcopos præficere, tanquam Egumenos & Hiperetas Ecclesiarum, præficiat. Hic Princeps unice inter alios, religionem redintegrare, promouere, & defendere Catholicam studet.

Anstū Danorū Regnum.

Dietmarienses Imperiū Daciæ Regis detrectantes, manu bellica ingrauiissimam redacti sunt seruitutem.

Scoti.

At Scoti quondam Catholice religionis obseruantissimi, plus æquo, imo prohdolor nimis ab eadem desciscere cæperunt, profecto non sine fraude Anglorū, dico autem hæreticorū qui uidentur modo

modo libere & indulgentissime peccare. Nam post obitū Reginae Mariae, Coniugis Regis Philippi, piſſimæ, Doctæ, prudentiſſimæ ſanctiſſimæq; ſœminæ, alia quædam ſucceſſiſſe dicitur quæ heretiarchas admittat.

Sub finem Julij Coloniã uenit celebri magnatum ac Principum frequentia ſtipata, Duciffa ut loquuntur Parmenſis, Caroli quinti Cæſaris glorioſæ memoriæ, filia, a Philippo Rege euocata quæ partes ſuas obeat apud Belgas, ut ferunt.

Viſi ſunt hoc tempore Aquenſes Proteſtantium religionē, imo uerius ſuperſtitionem, uel Confessionem quam uocant Auguſtanã, plus ſatis ambire. Treuirenſes neſcio quo fato in partem aduerſariorum deſcendere uidebantur, ex quo peregrinos illic tam inhospitaliter exceperint, & irriſerint, qui uoti ac religionis cauſa eo conceſſerant, nimirum reliquiarum ſanctiſſimarū honore feruentes.

Eiſdem fere temporibus magna ſiccitas ex nimijs continuisq; caloribus undiq; ſæuebat, uitibus tunc plurimum noxia. Quod animaduertens Reuerendiſſimus D. Ioannes Gebhardus in Archiepiſcopum Coloniẽſem Electus, ſpe firma ſubnixus ad Deū confugiendum eſſe putauit. Igitur Miſſam præcariã, publicamq; Supplicationem fieri mandat, quæ ut erat in nomine Chriſti inſtituta & abſoluta, mox eadem illa ſiccitas poſtridie coactis ſingulari miraculo nubibus ac cõdenſatis, pluuia mediocri moderatiſſimæq; temperatur ſiſtiturq;. Sic Deus Eccleſiæ ſuæ patrocinari uoluit.

Interea Comitia Auguſtæ, a Cæſare Ferdinando anno ſuperiori denunciata celebrantur, & inter alia quæ ibidem geſta ſunt, iſtud potiſſimum memoratu dignum, imo digniſſimum plane uidetur.

Nam cum Cæſar Ferdinandus ab oratoribus Principum Electorum, aliorumq; procerum & ordinum, qui in Auguſtanam confessionem iurarant, tum abſentium, tum præſentium ſententiam & propoſitum, de commodo uel libertatis Eccleſiaſticae inſtauratione, nouiſſime hic, uidelicet anno 55. definita, inq; religionis foedere tunc comprehenſa, ſcripto cõmunicatum pro ſua ingenita Clementia accepiffet, reſponſum fuit.

Ordines Imperij perſuaſum ſibi prorfus habeant, Ex quo nimirum Cæſar apud eos haecenus rationibus multis, omnē amicitiam, fidem, & beneuolentiam reuera perquiſiffet, quod etiam amodo & antea non minus certe de ipſis meruiſſet, illum quidem difficileter aliquid recuſaturū quod ſuæ Maiæ, probabile & poſſibile foret.

Cæterum quum iam hæc res huiusmodi sit, ut partim ordines tantum Catholicæ religioni addictos, maxime uero Ecclesiasticos, partim etiam suam Maiestatem concernat, eo quod tanti momenti sit, ut rationem sui officij, & Christianæ dictamen conscientia comoueat, se propterea intermittere nequisse, quin & Catholici Ordinis Principes hac de re prius audiat, deinde uero negotium latius examinandum esse ac tum demum sibi prospiciendū, & consulendum. Quantum uero ad illius ordinis primates attinet equidē multis ex argumentis & rationibus ab ijs recitatis cognoscere, se, qd a Constitutione huius rei gratia, quondam inita, discedere nollent, nec tamen ulla ratione eos ut discedant cogere uelle.

Quod igitur ad suam Maiestatem attineret, compertum habere huius nouæ tragœdiæ iam hinc inde & utrinq; excitatæ initia, dubitationes & occasiones in ratione nostræ Catholicæ & Christianæ religionis consistere, eodemq; adduci uelle.

Quam eligat
religionem
Cæsar.

Quo circa se haudquaquam prætermittere posse, quin ut decet Imperatorem Christianū, hac in re, candide & expresse mentē suā significet, nimirū in ea quā hæcenus obseruasset religione, in qua & perstitisset, natus, baptizatus & educatus esset, quā a suis probissimis parentibus & maioribus traditam accepisset, & didicisset, quæ non modo a maioribus suis Laude dignis, uerum etiam a gloriosissimis in Regno & Imperio Præcessoribus, quamdiu illud in Germania florisset, & adeo tot seculis perpetua quadam propagatione & successione fundata & exorta, & ad suam usq; ætatem deuoluta, per quam deniq; sacrum in Germania Imperium nonnunquā magno in honore, existimatione, omniumq; rerum prosperitate, etiam in Christiana modestia, pietate, probitate integritateq; nec non unitate fidei constitutum ac fultum uigisset, in hac igitur religione tot sacramentis sancita, tot exemplis maiorum illustrata, tot seculis cum gloria, maiestate, honorificentia, decore, prosperitateq; totius Germaniæ retenta & obseruata, se penitus Dei gratia & præsentis fretum constantia, despectis quoq; fortiter periculis quibus cunq; hac in parte subeundis aut ferendis, ad cymbam usq; Charontis perseueraturum, aperte & ingenue protestatur.

Quocirca Ordines Augustanæ confessionis, modo (uti decet) priuatas affectiones deponere uelint, facile pro sua ipsorum prudentia intelligant, si eorundem sententiæ, sua Maiestas subscribat, seu etiam indulgeat, fore hoc medio ut propriam ipsius religionē,
quasi

quasi idololatriam & salutifero Dei verbo contraria, & per quam
omnis Christiana reformatio & fidei Catholica concordia, quin
& prosperitas & salus præpediantur, considerent inquam & intelli-
gant, quam istud graue & indignum ac molestum suæ Maiestati fu-
turum sit, suæq; Christianæ conscientie offensuum.

Cæterum hæc res siue negotium antea hic Augusta, deinceps
Anno 57. Ratisponæ, diuersimode, nunc hanc, nunc in illam partem
uentilatum fuit atq; productum. Id ipsum igitur quod tunc tem-
poris sua Maiestas frequenter non obscure significasset, hoc etiam
loco se breuitatis studio repetere non cogitasse.

Itidem nolle quidem se quomodo uel qualiter ordines unius
uel alterius partis in memoratam Constitutionem non modo tantum,
uerum alias quoq; tacite uel expresse consenserint, nec ne, ui-
tandæ prolixitatis causa, in disputationem rapere.

Solummodo absque zelo necessitudinem suam non potuisse
quin explicaret, Licet enim res ipsa in his cardinibus adhuc consi-
sterent, in quibus ante pacificationis pro religione decretum & in-
stitutionem, tamen ita se nunc affectum, ut nullis unquam tem-
poribus aliud præterea his in rebus nec amplius quam modo & se-
pius declarasset, admittere possit aut uelit. Quemadmodum etiam
(maxime iuxta carissimam & sanctissime firmatam obligationem
quam nimirum nuperrime in auspicio monarchiæ Imperialis, una
nisi requisitione ipsorum sex, tum suæ Maiestatis tum Imperii
Electorum præstitisset, in qua dico etiam absq; ullis ambagibus uel
amplioribus circumstantiis humaniter & obsequenter se permanere
resistant) quemadmodum inquam multis etiam hoc ipsum argu-
mentis de se compertum esset.

Quoniam igitur huiusmodi negotium, eos (qui sint Augus-
tanæ Confessionis) ordines, secundum propriam illorum Con-
fessionem, ne utiquam concernat, de quo præterea nullam sint datus
rationem, sed suum & aliorum Ordinum proprium esse, in quo
denique ipsi Augustanæ Confessionis socii se immiscere nolle, for-
mam aut modum præscribere, expresse polliciti fuissent, propter-
ea suam Maiestatem obnixè prorsus petere, quatenus id adhuc
penes eosdem animo beneuolo conuiuiscere sinant, nec non in
tam difficili & arduo negotio sibi etiamnum proprio, rationem
(quem)

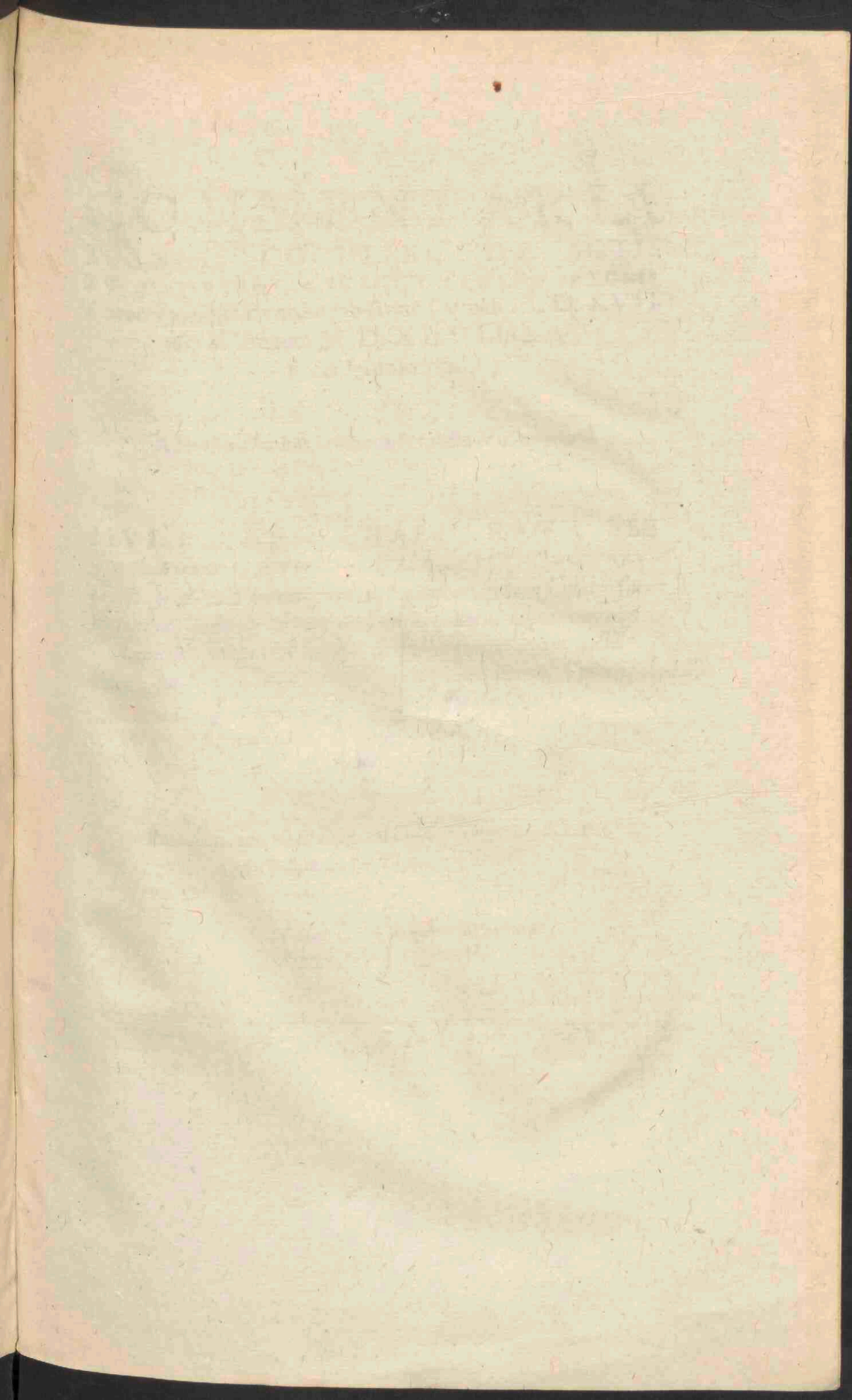
(quemadmodum & illud omnem humani ingenij vim & prudentiam exigit) suæ Maiestati credant atq; cõmittant, quippe quæ in se reciperet Deo & hominibus rationem reddere uelle.

Porro quod superest, se quidem proptum esse ut reddat omnibus & singulis parem gratiam.

O dignam lauro, sceptrisque constantiam & prudentiam, niueoque notandam lapillo. Quid unquam dici potuit Cæsare dignius, quippe qui pro officio religionem ac pietatem Christianam, equidem non nuperam aut humanitus excogitatam uel inuentam, sed authenticam, & Apostolorum cordibus infusam, & inde mentibus fidelium digito Dei uiuentis inscriptam, exaratam, & omnibus numeris absolutissimam atq; adeo stabilem, ratam ac firmam ut nullis unquam uiribus elui uel obliterari queat, defendere suscepit. Res ipsa declarauit Cæsar, hanc solam religionem Christianum peccus decere, a qua deniq; discedere, aliud fere nihil sit, quam Christi Ecclesiam abiurare, quæ concors & unanims per omnia cõsistit, quæ Apostolorum & Prophetarum fundamento nititur, præter quod aliud nemo ponere ualet, nec subuertere. Verbum enim Domini, Veritas enim Domini, manet in æternum. Sane rogandus Deus sine intermissione, ut talem orbis Christiani moderatorem in multos annos incolumem corpore animoque conseruet. Magni siquidem beneficij est diuinitus concessum habere Principem. Licet enim Europa plurimos habeat duces, paucos tamen pro dolor religionis autæ dictatores, Iudæa Dauidem unum, unum Ezechiam, unum Iosaphat habuit, quorum utique religionis zelo Synagoga florebat. Det uicissim Deus Omnipotens, ut Ecclesia ñs semper regatur Principibus, qui pietatem promoueant, & Catholicam Christi Iesu fidem a singulari fero defendant.

Erratum est fol. 309. Memineris ergo beneuole lector, linea tertia, post absorberi, tibi recurrendum ad paginam 312. linea 27. quæ incipit: Infectis itaq; rebus & c. usq; ad paginam 314. linea 23. post designatum. Recurrendum est ad folium 309. linea 3. Tunc Rex & c. illic continuatim lege usq; ad paginam 312. linea 27. quæ incipit Infectis & c. Tunc quare paginam 313. linea 25. quæ incipit Anno M. & c. tunc continua.

F I N I S.

1927

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.